

خطبات رباني

إضافات

فصيحة اللسان للدين والبيان
علامه عبد الحق رباني حفظه الله

جاء دوم

پسند فرمودہ

مرتب

محمد یعقوب جلاوی غفرلہ

قائد انقلاب قرآنی شیخ القرآن والحديث حضرت

العلامہ مولانا محمد طیب طاہری صاحب

واکبرین اشاعت التوحید والسنة حفظہم اللہ

قرآن مجید، تفسیر، حدیث و فقہ

لائیٹ نمبر: 0315-9487699

دار التوحید والسنۃ

الناشر:

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

منطق	خطبات	تفاسیر
معانی	سیرت	احیث
تصوف	تاریخ	فقہ
تقابل ادیان	صرف	سوانح حیات
تجوید	نحو	درس نظامی
نعت	فلسفہ	لغت
تراجم	حکمت	فتاویٰ
تبلیغ و دعوت	بلاغت	اصلاحی
تمام فنون	مناظرے	آڈیو دروس

حُطَبَاتِ رَبَّانِي

ارادات

فَصِيحُ اللِّسَانِ الَّذِي تَلِيَتْهُ
عَلَامَةُ عَبْدِ الْحَقِّ رَبَّانِي

جلد دوم

پسند فخر

قائد انقلاب قرآنی شیخ القرآن والحديث حضرت

العلامہ مولانا محمد طیب طاہری صاحب

واکبرین اشاعت التوحید والنسہ حفظہم اللہ

مرتب

محمد یعقوب جاسوی غفرلہ

مخزن توحید آباد، طبری، ہواہی

رابطہ نمبر: 0315-9487699

الناشر: دار التوحید والسنت

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (سورة يس: 17)

جميع الحقوق محفوظة للناس

د کتاب نوم : خطبات رباني

از افادات : فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق رباني حفظه الله

مرتب : محمد يعقوب جلسوي عفي عنه

کمپوزنگ : ابو نعمان نعمت الله بن محمد زمان (مردان) [+92-348-5004285]

وسيتنگ : ابو عبد الله ضياء الرحمن الحنفي (مردان) [+92-307-5134893]

جلد نمبر : دوم

صفحات : 419

طبع دريم : 2022 ستمبر

استاکسٹ

دارُ التَّوْحِيدِ وَالسُّنَّةِ (محلہ توحید آباد، جلسی، صوابی) [رابطہ نمبر: 9487699-0315]

د میلایو نور خایونہ

1- مکتبہ الحسن ایند اشاعت اسلامک دیتا سنٹر محلہ عیسی خیل نیورود مینگورہ سوات

2- اسلامي کتب خانہ عبد الرحمن پلازہ، صوابی

3- مکتبہ حسینیہ شیوہ ادہ، صوابی

4- دیوبندی کتب خانہ سخاکوٹ بازار ضلع ملاکنڈ

فہرست

دَ نَبی ﷺ سرہ مینہ لازمہ دہ... 2

- 2 ..... دَ ہر خہ نہ محبوب پیغمبر ﷺ
- 3 ..... دَ حدیث مطلب
- 4 ..... دَ یو صحابی دَ بادشاہ خواہ تلل
- 4 ..... دَ عمر فاروق ؓ دَ نبی اکرم ﷺ خواہ تلل
- 5 ..... ژبہ اوزرہ یو کول
- 5 ..... واقعہ
- 6 ..... شعر
- 6 ..... دَ سیدنا طلحہ ؓ حالت
- 7 ..... دَ نبی ﷺ بارہ کنبی دَ اللہ رب العزہ شہادت
- 8 ..... خواہشات پریشودل
- 9 ..... دَ نبی ﷺ ارشاد مبارکہ
- 10 ..... دَ مسلمانانو دَ ذلت وجہ
- 10 ..... دَ دنیا بارہ کنبی دَ اللہ رب العزہ اعلان
- 11 ..... دَ خوانی بارہ کنبی تبوس
- 11 ..... دَ ایمان دَ خوروالی موندلو دپارہ درې صفتونہ
- 12 ..... دَ کبری پورې توقې کول
- 13 ..... دَ دروغو مینہ سبب دَ عذاب
- 14 ..... دَ نبی ﷺ سرہ محبت
- 15 ..... دَ محبت فائدہ او نقصان
- 15 ..... دَ یوې زنانه دَ نبی ﷺ سرہ محبت
- 16 ..... خلور بچی شہیدان کیدل
- 16 ..... دَ سیدنا علی ؓ نہ تبوس
- 16 ..... دَ کافرانو دَ یو صحابی رانیول

پہ دین قریانی... 19

- 19 ..... دَ جنت دعویدار
- 20 ..... پہ جنت کنبی معمولی خانی میلایدل
- 20 ..... زمونږ نفس دَ اللہ دے

- 20..... دَ جنت قيمت
- 21..... کامياب تجارت
- 21..... دَ نبي ﷺ دَ الله دَ دين دپاره تکليف برداشت کول
- 22..... دَ محکمينو انبياؤ تکاليف
- 22..... دَ سيدنا ابراهيم خليل الله ﷺ حالت
- 22..... دَ زکريا او دَ يحيى ﷺ حالت
- 23..... دَ يغمبر ﷺ بعثت په داسې دور کښې وو چې دَ بوتان عبادت به کيدو
- 23..... دَ پنځو (۵) خبرو تپوس
- 25..... دَ صحابه کرامو ﷺ حال
- 26..... ايمان سره امتحان راځي
- 27..... دَ سيدنا خباب بن الأرت ﷺ واقعه
- 28..... دَ مفسر ابن کثير قول
- 29..... دَ صحابه کرامو ﷺ قرباني
- 30..... دَ سيدنا ابوبکر صديق ﷺ حالت
- 33..... دَ ابوبکر صديق ﷺ دَ صحابيت نه انکار کول
- 37..... ابوبکر صديق ﷺ سره دَ يو سړي ميلاوېدل
- 37..... دَ سيدنا عثمان ﷺ حالت
- 39..... دَ سيدنا عمر ﷺ حالت

نهي عن المنکر... 42

- 42..... دَ نبي ﷺ دَ امت خصوصيت
- 43..... دَ رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته وينا
- 43..... دَ آخري امت صفت
- 44..... دَ سيدنا عمر ﷺ دَ "تورات" نسخه لوستل
- 45..... دَ مومنانو وينا
- 46..... الله رب العزة به دَ نوح ﷺ نه تپوس کوي
- 47..... دَ دې امت کار او دمه دارې
- 48..... اهل کتابو له دَ ايمان ترغيث
- 48..... امر بالمعروف او نهی عن المنکر پريښودل
- 48..... وجه خه ده دَ لعنت وئيلو؟
- 49..... په بني اسرائيلو کښې اول نقصان
- 50..... دَ دې زمانې دَ خلقو کار
- 50..... مسئلې پټول
- 50..... دَ نبي ﷺ کبره مبارکه کښې سپين ويښته
- 51.....

- 52..... دَ نبي ﷺ خواتہ دَ یو کس راتلل
- 53..... دَ عبد الله بن سلام ﷺ گواہی
- 54..... دَ الله پُہ دین باندی مرگ
- 55..... دَ نبي ﷺ ملکرتیا
- 55..... دَ دین کار تہ سپک کتل
- 56..... انفرادی کار
- 58..... دَ امام آلوسی ﷺ قول
- 59..... دَ امام تملق دَ مقتدیانو سرہ دَ سلام سرہ ختم؛ لهذا فرض مونخ نہ بعد دعاء کول
- 61..... دَ الله حکم منل

ردیدعات... 65

- 65..... دَ امام مالک ﷺ قول
- 66..... دَ نبي ﷺ دَ سنت طریقہ مثال
- 66..... سیدنا أبوہریرہ ﷺ تہ دَ نبي ﷺ نصیحت
- 67..... دَ شیخ القرآن مولانا محمد طاہر ﷺ وصیت
- 68..... دَ بدعتی پُہ پل صراط باندی تیریدل
- 69..... پُہ پل صراط باندی دَ تیریدو حالت
- 69..... دین پُہ نقل دے
- 69..... دَ الله رب العزہ اعلان
- 70..... دَ رسول الله ﷺ تابعداري
- 70..... دَ میمون بن مہران ﷺ قول
- 70..... مفسر ابن کثیر لیکل دی
- 70..... دَ سیدنا عمر فاروق ﷺ حالت
- 72..... قرآنی عقیدہ
- 72..... دَ انس بن مالک ﷺ حالت
- 73..... دَ سیدنا ابو الدرداء ﷺ ژرل
- 73..... دَ بدعتی عمل نہ قبلیری
- 74..... مثال
- 75..... دَ سیدہ عائشہ ﷺ روایت
- 75..... دَ مروان خطبہ وئیل
- 76..... دَ سیدنا عبد الله بن عمر ﷺ حالت
- 77..... پُہ گناہ چھپ پاتیکیدل
- 77..... دَ فضیل بن عیاض ﷺ اول قول
- 77..... دَ فضیل بن عیاض ﷺ دویم قول

- 77..... د فضيل بن عياض ۾ دريم قول
- 78..... د علامه ابن سيرين ۾ حالت
- 78..... د سيدنا عبد الله بن عمر ۾ حالت
- 79..... د شيخ عبد القادر جيلاني ۾ قول
- 80..... د فتنې ۾ مطلب دے؟
- 80..... پڻ دريو طريقو ۾ نبوي ﷺ خبره نه منل
- 80..... د فتنې ۾ دوييه معنيٰ
- 81..... د حوض کوثر اوبو نه محروم ڪيدل
- 81..... دوه بيماري

عيد ميلاد النبي... 84

- 84..... مومنانو ته خطاب
- 85..... عيد ميلاد النبي ﷺ
- 86..... د بدعت مذمت
- 86..... وجه ۾ ڇه ده؟
- 86..... شيخ القرآن محمد طاهر ۾ ليکي دي
- 86..... د ابو ادريس خولاني ۾ قول
- 87..... وجه ۾ ڇه ده؟
- 87..... بدعت ۾ ڇه ته وائي؟
- 87..... د فضيل بن عياض ۾ قول
- 88..... د علامه ابن سيرين ۾ سره د دوو ڪسانو راتل
- 88..... د عيد ميلاد النبي ﷺ مناوول
- 89..... د اهل السنه والجماعت تعريف
- 90..... زمونڻ نه د الله رب العزة مطالبه
- 90..... د عبد الله بن مسعود ۾ قول
- 90..... د حذيفه ۾ قول
- 91..... د امام شافعي ۾ قول
- 91..... د ابن الحاج ۾ قول
- 92..... مثال
- 92..... د امام نه مخڪڻي ڪيدل
- 93..... د بدعتي سري د حوض کوثر نه واپس ڪيدل
- 94..... مولانا سرفراز خان صفدر صاحب ۾ ليکي دي
- 95..... د عيد ميلاد النبي ﷺ ابتداء
- 95..... امام احمد بن محمد مصري مالڪي ۾ ليکي دي

- 96 ..... دَ اَمام مالک ﷺ حالت
- 97 ..... نن زمونہ پُہ ملک او معاشرہ افسوس پکار دے
- 98 ..... حافظ ابن حجر عسقلانی ﷺ لیکی دی
- 98 ..... دَ ابوہب عید میلاد النبی ﷺ مناوول
- 99 ..... ابن الحاج ﷺ لیکی دی
- 100 ..... علامہ عبد الرحمن المغربي ﷺ لیکی دی
- 100 ..... علامہ احمد بن محمد المصري ﷺ لیکی دی
- 100 ..... مولانا اشرف علی تھانوی ﷺ لیکی دی
- 100 ..... مولانا رشید احمد کنکوهی ﷺ لیکی دی
- 101 ..... مولانا محمد یوسف لدھیانوی ﷺ لیکی دی
- 101 ..... مفی کفایت اللہ ﷺ لیکی دی
- 101 ..... دَ نبی ﷺ وفات
- 103 ..... پُہ عیدگاہ کنبی نفل کول
- 103 ..... دَ سعید بن مسیب ﷺ واقعہ
- عُرس... 105**
- 105 ..... دَ ہفی بدعاتونہ یو بل بدعت
- 106 ..... عرس خُہ تہ وائی؟
- 106 ..... دَ احنافو مسلک
- 106 ..... پُہ دے کال کنبی یو خل راجع کیدل
- 107 ..... مسئلہ دَ شد الرجال
- 107 ..... واقعہ دَ ابوہریرہ ﷺ دَ کوہ طور
- 108 ..... نور جائز سفرونہ
- 108 ..... شاہ ولی اللہ دہلوی ﷺ لیکی دی
- 110 ..... دَ علامہ شیخ الاسلام ابن تیمیہ ﷺ قول
- 110 ..... کوم زیارۃ القبور جی جائز دے دَ ہفی بیان
- 110 ..... میلہ پُہ قبر باندے جوہول منع دی
- 111 ..... عید خُہ تہ وائی؟
- 112 ..... دَ شاہ ولی اللہ ﷺ قول
- 112 ..... دَ شیخ الاسلام ابن تیمیہ ﷺ قول
- 113 ..... دَ شاہ ولی اللہ ﷺ دویم قول
- 113 ..... دَ شاہ ولی اللہ ﷺ دریم قول
- 114 ..... دَ صحابہ کرامو ﷺ مقام
- 115 ..... شیخ القرآن مولانا محمد طاہر ﷺ لیکی دی

- 115 ..... دَ الله رب العزة اعلان
- 116 ..... پَه دین کنې نوے کار پیدا کول
- 117 ..... دَ امام مالک ځه قول
- 117 ..... دا غرس کول پَه خو ووجهاتو باندې ناروا دے
- 118 ..... دَ يهودو مُليانو کار
- 118 ..... شاي ليکي دي
- 119 ..... دَ شريعت دلائل
- 119 ..... ابن الحاج ځه ليکي دي
- 120 ..... شاه عبد العزيز ځه ليکي دي
- 121 ..... يوبل غلط عادت
- 122 ..... قاضي ثناء الله پاني پتي ځه ليکي دي
- 122 ..... قاضي ثناء الله پاني پتي ځه ليکي
- 123 ..... شاه محمد اسحاق ځه ليکي دي
- 124 ..... دَ سيدنا جابر ځه روايت
- 127 ..... دَ سيدنا علي ځه ليرل

ذکر بالجهر (په زوره ذکر کول) ... 129

- 129 ..... پَه دین کنې نوې طريقې
- 130 ..... دَ بدعت تعريف
- 130 ..... دَ بدعت اقسام
- 130 ..... دَ يو بدعت اضافي رد
- 131 ..... اصل خبره
- 131 ..... دَ ذکر کولو طريقه
- 133 ..... علامه کبيري ځه ليکي دي
- 134 ..... دَ قاضي ثناء الله پاني پتي ځه قول
- 135 ..... پَه اشاعت والا اعتراض
- 135 ..... جواب
- 136 ..... پَه تکبيره تحريمه کنې دَ لاس اوچتولو حکمت
- 137 ..... مسئله
- 137 ..... واقعه
- 138 ..... دَ زنانؤ دَ فتحې طريقه
- 138 ..... تلبیه وئيل
- 139 ..... اهمه خبره
- 139 ..... دَ قاضي ثناء الله پاني پتي ځه دويم قول

- 139 ..... د حسن بصري ﷺ قول
- 140 ..... علامہ حلبی ﷺ قول
- 140 ..... د امام سرخسی ﷺ قول
- 141 ..... د علامہ ابن نجیم المصري ﷺ قول
- 142 ..... د ابو موسیٰ الأشعري ﷺ روایت
- 143 ..... اجتماعیت بدعت دے
- 143 ..... واقعہ

د سنتو نہ روستویہ جمع دعاء کول ... 146

- 146 ..... دین اسلام کامل شریعت دے
- 148 ..... صحابہ کرامو ﷺ تہ اعلان
- 149 ..... د مونخ نہ روستو د نبی ﷺ طریقہ
- 150 ..... د یو صحابی راتلل
- 151 ..... غلطہ وسیلہ
- 151 ..... شاہ انور شاہ کشمیری ﷺ لیکل دی
- 152 ..... د فرض مونخ نہ روستو د امام او مقتدی حالت
- 153 ..... د دعاء بارہ کنبی قرآن کریم کنبی حکم
- 154 ..... زیاتی کوونکی
- 154 ..... اتفاقی صورت
- 154 ..... یو غلط عادت
- 154 ..... دعاء اصل عبادت دے
- 155 ..... د سنتو نہ روستویہ جمع باندی دعاء کول
- 156 ..... د نبی ﷺ طریقہ
- 157 ..... د کورونو نہ مقبری نہ جوړول
- 157 ..... نفلی عبادت پے کور کنبی کول
- 158 ..... جومات کنبی سنت کول
- 159 ..... د فرض مونخ نہ روستو خانی بدلول
- 160 ..... "مبسوط" کنبی سرخسی ﷺ لیکل دی
- 160 ..... علامہ کاسانی ﷺ لیکل دی
- 160 ..... "فتاویٰ عالمگیری" لیکل دی
- 161 ..... "فتاویٰ دارالعلوم دیوبند" لیکل دی

د جنازی نہ روستو دعاء ... 164

- 164 ..... فرض کفائی
- 165 ..... د جنازی مقصد

- 165 ..... دَ نبي ﷺ فرمانِ مبارکہ
- 166 ..... دَ نبي ﷺ پُہ یو مری جنازہ کول
- 167 ..... دَ جنازہ نہ روستو اجتماعي دعاء کول
- 168 ..... دَ مُلا علي القاري الحنفی ﷺ قول
- 168 ..... مثال
- 169 ..... پُہ قبر گنجی آذان کول
- 169 ..... دَ مفتي عبد الرحيم لاجپوري ﷺ قول
- 170 ..... دَ احنافو علماؤ دَ کتابونو حوالی
- 170 ..... دَ شیخ الاسلام علامہ سعدي الحنفی ﷺ قول
- 171 ..... دَ امام ابو بکر بن حامد ﷺ قول
- 171 ..... دَ امام طاهر بن احمد البخاري السرخسي ﷺ قول
- 171 ..... دَ علامہ سراج الدين اودي الحنفی ﷺ قول
- 171 ..... دَ امام شمس الأئمة السرخسي ﷺ قول
- 171 ..... دَ امام قاضي خان ﷺ قول (المتوفی ۱۱۱۱ ہجری)
- 172 ..... دَ امام حافظ الدين محمد شهاب الکردي ﷺ قول
- 172 ..... دَ امام شمس الدين محمد الخراساني الحنفی ﷺ قول
- 172 ..... دَ امام زين الدين ابن نجيم الحنفی ﷺ قول
- 172 ..... دَ امام زين الدين ابن نجيم الحنفی ﷺ دویم قول
- 172 ..... دَ علامہ مفتي نصير الدين الحنفی ﷺ قول
- 172 ..... دَ مفتي سعد الله الحنفی ﷺ قول
- 173 ..... دَ علامہ کاساني ﷺ قول
- 173 ..... دَ امام شمس الدين ابن القرج عبد الرحمن ﷺ قول
- 173 ..... دَ امام ابو اسحاق برهان الدين ﷺ قول
- 173 ..... دَ "مختصر القدوري" والا قول
- 173 ..... دَ علامہ عبد الحي لکهنوي ﷺ قول
- 174 ..... دَ خلقو دَ ذہن تیزولو دپارہ تپوس
- 174 ..... دَ امام شمس الأئمة السرخسي ﷺ دویم قول
- 175 ..... دَ علماء دیوبند دَ کتابونو حوالی
- 175 ..... (۱) فتاوی دار العلوم دیوبند حوالہ
- 175 ..... (۲) دَ مفتي رشيد احمد لدھیانوي ﷺ قول
- 176 ..... (۳) دَ مفتي کفایت الله دهلوی ﷺ قول
- 176 ..... (۴) دَ مفتي عبد الرحيم لاجپوري ﷺ دَ پُہ دَ دعاء باندي
- 176 ..... (۵) دَ مفتي محمد يوسف لدھیانوي ﷺ اول قول

- (٦) د مفي محمد يوسف لدهيانوي ځه دويم قول 176
- (٧) د مفي خير محمد جالندهري ځه بحث 177
- (٨) مفي اعظم پاکستان، مفي شفيع ځه ليکي دي 177
- (٩) مولانا اشرف علي تهانوي ځه ليکي دي 177
- (١٠) "فتاویٰ حقانيه" کښي ليکي 177
- (١١) د مفي محمود ځه ليکي دي 177
- (١٢) د مولانا سرفراز خان صفدر صاحب ځه بحث 177
- (١٣) د شيخ القرآن مولانا خان بادشاه صاحب ځه تفصيلي بحث 178
- د مري د کور نه خوراک کول 180
- د ملا علي قاري ځه قول 181
- د مري د کور نه خوراک کول بدعت 181
- صحيح طريقه 182
- د امام ترمذي ځه په دې مسئله باب قائلول 182
- د امام ابو داود ځه باب قائلول 182
- د امام ابن ماجه ځه باب قائلول 183
- د "سنن ابی داود" په حاشيه لږ او گورئ 185
- د علامه شامي ځه قول 185
- غلطي طريقې 186
- د ابن الحاج ځه قول 186
- رواجي دودئ 187
- د شامي عبارت 187
- د ابن الحاج قول 188
- د ابن ماجه باب قائلول 189
- د علامه ابن امير الحاج ځه قول 189
- مولانا سرفراز خان صفدر صاحب ځه ليکي دي 191
- د علامه ابن قدامه الحنبلي ځه قول 191
- د جمعې ورځ خاص کول 192
- علامه طاهر بن عبد الرشيد البخاري ځه ليکي دي 193
- د "فتاویٰ قاضي خان" قول 193
- امام ابن همام ځه ليکي دي 193
- علامه قهستاني ليکي 193
- د "فتاویٰ عالمکبريه" قول 193
- "فتاویٰ بزازيه" قول 194

195	د فتاویٰ شای قوٰل.....
195	د ملا علی قاری ؒ قوٰل.....
195	د مری وصیت کوٰل.....
196	د دې باره کښې د "فتاویٰ عالمگیری" فتویٰ واورئ.....
196	د امام آلوسی ؒ قوٰل.....
196	د علماء دیوبند حوالې.....
197	مولانا خلیل احمد سهارنپوری ؒ لیکلې دي.....
197	شاه انور شاه کشمیری ؒ لیکلې دي.....
197	علامه ظفر احمد عثمانی ؒ لیکلې دي.....
197	قاضي ثناء الله پانی پټي ؒ لیکلې دي.....
198	مفتي رشید احمد لدھیانوي ؒ لیکلې دي.....

زیارة القبور... 201

202	مثال.....
202	د شرابو حرمت.....
202	متعه کوٰل.....
203	د زیارة القبور د منع کیدو او د جائز کیدو وجه.....
203	مقبرې ته د تللو حکمت.....
203	اختلافي مسئله.....
204	د سرو مقبرو ته تلل.....
204	د امام ابوداود ؒ باب قائموٰل.....
206	د امام ترمذی ؒ باب قائموٰل.....
206	د ابن ماجه ؒ باب قائموٰل.....
207	په ابتداء د اسلام کښې د قربانی د غوښې د دریو ورځو نه سیوا ساتلو نه منع.....
208	د شرابو د لوښو نه منع.....
208	اوس اختلافي مسئله.....
209	دویم قوٰل.....
210	د زنانو مقبرې ته تلل.....
210	د علامه قرطبي قوٰل.....
212	د امام نووي ؒ قوٰل.....
212	د علامه عینی ؒ قوٰل.....
213	د علامه ابن الحاج ؒ قوٰل.....
213	د نبی ﷺ خپلې لور فاطمې ؑ ته فرمان.....
214	د شاه محمد اسحاق ؒ قوٰل.....

- 215 ..... د علامه عيني ۞ دويم قول
- 215 ..... د علامه ظفر احمد عثمانى ۞ قول
- 215 ..... د مفتي رشيد احمد لدھیانوي ۞ فتوى
- 215 ..... د مولانا اشرف علي تھانوي ۞ قول
- 215 ..... د حضرت مولانا مفتي عزيز الرحمن ۞ قول
- 216 ..... د "فتاویٰ حقانيہ" کتبى ٲى ليکلى دي

واده ۛڪول سنت دي... 218

- 218 ..... د واده فائده
- 219 ..... ٲه مسلمان د الله رب العزة احسان
- 219 ..... د نبي كريم ۞ ڪور له د ۛه ڪسانو راتلل
- 221 ..... د هر عمل د قبوليت دپاره دوه شرطونه
- 221 ..... شرڪ اصغر
- 222 ..... د يو صحابي ۞ حالت
- 222 ..... د عمر ۞ نصراني پير ليدل
- 223 ..... د الله تعالى نعمت
- 224 ..... د "تفسير قرطبي" قول
- 225 ..... د واده نه مخڪنې ڇي ڪومې زنانه سره ستا د نڪاح اراده ده نو هغې ته ڪتل
- 225 ..... نبي ۞ ته د يو صحابي راتلل
- 227 ..... د واده طريقه
- 227 ..... نڪاح د څلورو وجوهه ڪولې شي
- 229 ..... د ناڪاره دوست او د بنه دوست مثال
- 230 ..... د زنانو پيدائش
- 230 ..... د دريو ڪسانو عمل بره نه خيڙي
- 231 ..... گنجي اورل
- 233 ..... د بنڄي حق پڄيل خاوند
- 234 ..... وجه ۛه ده؟
- 235 ..... د مولانا اشرف علي تھانوي ۞ قول
- 235 ..... انصاف نه ڪول

واده رسم اورواج... 239

- 240 ..... شيطانان ٲه دوه قسمه دي
- 240 ..... د تفسير "قرطبي" قول
- 241 ..... د نورو قومونو ودونه
- 241 ..... د نظر حفاظت

- 242 ..... د قرآن کریم حکم
- 243 ..... د نبي ﷺ بیسیانی د امت میندې دي
- 243 ..... عبرت اغستل
- 244 ..... مثال
- 245 ..... د شریعت طریقہ
- 246 ..... د شریعت په حکم عمل
- 246 ..... د واده طریقہ
- 247 ..... د واده نه روستو زندگي
- 247 ..... د خاوند حق
- 248 ..... مشري د سري ده
- 249 ..... دوه ښځې د یو سري برابر
- 249 ..... په میراث کښې ښځه او سرے برابر نه دے
- 250 ..... د نیکانو بندگانو حال
- 251 ..... د اشرف علي تهانوي څه قول
- 251 ..... د ډیرو نکاحونو حکمت
- 251 ..... د یوې ښځې سره ظلم کول

د محرم رسم اورواج... 255

- 255 ..... په محرم کښې روژې نیول
- 256 ..... د سیدنا ابو هريره څه روایت
- 256 ..... د سیدنا جندب بن سلیمان څه روایت
- 256 ..... د عاشوراء د ورځې روژه
- 257 ..... د سیدنا عبد الله بن عباس څه روایت
- 257 ..... یو ضروري خبره
- 258 ..... د محدثینو اختلاف
- 259 ..... قول د امام ابن همام څه
- 259 ..... په محرم کښې نور اعمال
- 260 ..... د شهیدانو مقام
- 260 ..... د نبي ﷺ د شهادت ارمان
- 261 ..... شهادت سره د کناهونو معالي
- 261 ..... د نبي ﷺ طریقہ ژوندی کول
- 262 ..... د دریم خلیفه حالت
- 263 ..... د امام الأنبياء محمد مصطفی ﷺ حالت
- 264 ..... په شریعت کښې غم تازه کول

- 264 ..... د سیده ام حبیبہ حالت ۛ
- 266 ..... د شیعه کانو غلط کار
- 266 ..... خان تکول، گریوانونه شلول او چغی اوباسل
- 267 ..... د علامه ابن قیم ۛ قول
- 267 ..... د مولانا رشید احمد لدھیانوی ۛ قول
- 268 ..... د محرم پټ ورځو کښې خیرات کول

د صفر د میاشتې رسومات ... 271

- 272 ..... یو غلط رسم
- 272 ..... د صفرې پټ میاشت کښې دوه کارونه
- 272 ..... اسلامي میاشتې
- 273 ..... د نبی ﷺ د بعثت نه مخکښې د تورو تیرو چال
- 273 ..... د صفرې میاشت وچه تسمیه
- 273 ..... د جاهلیت یو څو کارونه
- 274 ..... د محدثینو تشریح
- 274 ..... مضبوطه عقیده
- 274 ..... د باندې د یو سړي راتلل
- 275 ..... د جاهلیت دویم کار
- 275 ..... د جاهلیت دریم کار
- 275 ..... د عبد الله بن مسعود ۛ روایت
- 275 ..... د خلقو غلط اعمال
- 277 ..... د کافرانو عقیده
- 277 ..... د سیدنا موسیٰ علیہ السلام باره کښې د فرعونیانو خبرې
- 278 ..... بله غلطه عقیده
- 279 ..... بل یو غلط رسم
- 279 ..... د سیدنا جابر ۛ روایت
- 280 ..... د پیریانو وجود
- 280 ..... د میاشتو تعداد
- 281 ..... بل غلط رسم
- 281 ..... د چورئ کولو وچه
- 282 ..... د خان سالکړه مناوول
- 282 ..... د نبی ﷺ د پیدائش خوشحالي مناوول
- 282 ..... مسئله
- 284 ..... مولانا اشرف علی تهمانوي ۛ لیکلي دي

- 284 ..... عبد الرحمن بن جوزي ۾ ليکي دي
- 284 ..... ابن الحجر ۾ پڻ "فتح الباري" ڪنهي ليکي دي
- 285 ..... محمد بن عبد الوهاب ۾ ليکي دي
- 285 ..... الحاج عباس ذڪر ڪوي
- 286 ..... مفتي شفيع ۾ ليکي دي
- 286 ..... مفتي رشيد احمد لدهياني ۾ ليکي دي
- 287 ..... مفتي سيد عبد الرحيم لاجپوري ۾ ليکي دي
- 287 ..... مفتي رشيد احمد جانشين مفتي محمد صاحب ۾ وائي
- 287 ..... مولانا رشيد احمد ڪنڪوهي ۾ وائي

ذشعبان ۾ مياشت رسم ... 291

- 293 ..... شبِ براءت
- 294 ..... مولانا رشيد احمد لدهياني ۾ ليکي دي
- 295 ..... ڏ ڙوندي سري ڏ خير اتونو او ڏ نفلونو ثواب
- 296 ..... پڻ عوامو ڪنهي مشهوره خبره
- 297 ..... ڏ شعبان ۾ مياشت روڙي
- 297 ..... ڪومو علماؤ ڏ دي رڌ ڪري
- 297 ..... (۱) ڏ مفسر ابن ڪثير ۾ قول
- 298 ..... (۲) ڏ امام ابن العربي ۾ قول
- 299 ..... ڏ امام قرطبي ۾ قول
- 301 ..... ڏ ابن رجب ۾ قول
- 302 ..... ڏ امام ابوبڪر طرطوشي ۾ قول
- 303 ..... ڏ محمد طاهر الفتني ۾ قول
- 303 ..... نوٽ
- 304 ..... ڏ علامه ابن قيم ۾ اول قول
- 304 ..... ڏ حافظ ابن قيم ۾ دويم قول
- 305 ..... ڏ امام ابن تيميه ۾ قول
- 305 ..... ڏ ابن قيم ۾ دريم قول
- 306 ..... پڻ مولانا اشرف علي تھانوي ۾ باندې اعتراض
- 306 ..... ڏ مولانا اشرف علي تھانوي ۾ ڏ خيلي خبري نه رجوع
- 307 ..... ڏ امام ابو شامه ۾ قول

پڻ شريعت ڪنهي ڏ خوشحالي طريقه ... 311

- 312 ..... پڻ اسلام ڪنهي ڏ اختر ڏ خوشحالي حيثيت
- 312 ..... اختر مناوول

- 313 ..... بل غلط کار
- 313 ..... اسلام خہ وائی؟
- 314 ..... دَ مؤمن دبارہ تعجب
- 314 ..... خواہشات پریشودل
- 314 ..... پُہ ہر کار کنبی دَ نبی ﷺ نمونہ
- 315 ..... دَ سیدنا عمر ؓ قول
- 316 ..... حرمت دَ شرابو او جوارئ
- 316 ..... پُہ حرامو دَ بدن تربیت
- 317 ..... دَ سیدنا ابوبکر ؓ واقعہ
- 318 ..... دَ شرابو او جوارئ نہ منع
- 320 ..... دَ مفتی رشید احمد ؒ قول
- 321 ..... مفسر ابن کثیر ؒ ذکر کری دی
- 321 ..... یو نورئ دَ حرامو خوړل
- 322 ..... دَ جہنم پُہ ہرہ دروازہ دننہ کیدل
- 322 ..... پُہ دنیا کنبی خلور قسمہ خلق دی
- 324 ..... پُہ بیت المقدس باندی ملائک
- 325 ..... دَ امام محمد ؒ روایت
- 326 ..... ینہ کار لہ دعوت ورکول
- 327 ..... دَ انبیاء کرامو ﷺ طریقہ
- 328 ..... یو صحابی پسی دَ بل کس راتلل
- 329 ..... پُہ نوح ؑ دَ خوشحالی راتلل
- 329 ..... پُہ ابراہیم ؑ دَ خوشحالی راتلل
- 330 ..... دَ داؤد ؑ او دَ سلیمان ؑ حالت
- 330 ..... دَ جنتیانو حالت
- 330 ..... پُہ پل صراط تیریدل
- 331 ..... دَ جنتیانو دَ جنت پُہ اوبو باندی غسل
- 331 ..... جی جنتیان جنت تہ دننہ شي
- 332 ..... دَ دودئ خوړلو نہ پس شکریہ
- 332 ..... دَ جامو اغستونہ پس شکریہ
- 334 ..... پُہ شریعت کنبی دَ غم طریقہ
- 335 ..... پُہ غم کنبی دَ نبی ﷺ سنت طریقہ
- 337 ..... واقعہ
- 338 ..... قرآن کریم کنبی صبرناکولہ دَ جنت زیرے

- 339 ..... د مسلمان بنده بچی وفات کیدل
- 340 ..... دوه قسمه مېغوض او لعنتي آوازونه
- 340 ..... په مري پسې ژړا کول
- 341 ..... کومه زنانه چې مري پسې ژاړي
- 342 ..... د نبي ﷺ د ژړا طريقه
- 343 ..... د حضرت سعد ؓ حالت
- 344 ..... مسئله
- 344 ..... بله مسئله
- 345 ..... د نبي ﷺ حضرت علي ؓ ته وصيت
- 346 ..... د جنازې نه روستو دعاء شته يا نشته؟
- 348 ..... د مري د دفن کولو نه پس دعاء
- 348 ..... د تعزيت په موقع دعاء کول
- 350 ..... په غم کښې ميلستوب کول
- 351 ..... د خيرات طريقه
- 351 ..... اقوال د علماؤ
- 351 ..... صاحب د "مراقي الفلاح" ذکر کوي
- 352 ..... "فتاویٰ بزازيه" کښې ذکر کوي
- 352 ..... امام نووي ؒ ليکلي دي
- 353 ..... د قاضي ثناء الله پاني پتي په قول
- 353 ..... خيرات د مرگ نه مخکښې مخکښې کول پکار دي
- 353 ..... نبي ﷺ ته د يو صحابي راتلل
- 355 ..... مسئله
- 355 ..... بله مسئله

د شيطان وسوسې ... 357

- 357 ..... د نبي ﷺ صحابه کرامو ؓ ته تقرير
- 358 ..... د شيطان کوشش او محنت
- 359 ..... د شوال شېر (٦) روژې
- 359 ..... د ايام البيض روژې
- 360 ..... د انسان دشمنان
- 360 ..... (١) يو دشمن د انسان: دنيا ده
- 360 ..... د فقيه ابو الليث السمرقندي ؒ په قول
- 361 ..... د دنيا خستاست او سپکوالی
- 362 ..... (٢) دويم دشمن د انسان: "نفس وخواهشات" دي

362	(۳) دریم دشمن دَ انسان: "شیطان" دے
362	(۴) خلورم دشمن دَ انسان: "انسی شیطان" دے
363	دَ وہب بن منبہ ۛ قول
363	دَ فقیہ ابو اللیث سمرقندی ۛ دویم قول
363	دَ جاہل سری خلور نخنی
363	(۱) یو نخنبہ
364	(۲) دویمہ نخنبہ
366	دَ مفسر ابن کثیر ۛ قول
366	(۳) دریمہ نخنبہ
367	(۱) خلورمہ نخنبہ
367	دَ فقیہ ابو اللیث سمرقندی ۛ قول
367	(۱) اولہ وسوسہ
368	پہ اللہ تعالیٰ باندی خان سپارل
369	(۲) دویمہ وسوسہ
369	مثال
370	دَ نبی ﷺ طریقہ
371	(۳) دریمہ وسوسہ
372	(۱) خلورمہ وسوسہ
372	(۵) پنخہ وسوسہ
372	(۶) شپرمہ وسوسہ
374	(۷) اوومہ وسوسہ
375	(۸) اتمہ وسوسہ
376	(۹) نہمہ وسوسہ
376	(۱۰) لسمہ وسوسہ
377	واقعہ

دَ گناہونو اثر... 380

380	دَ قرآن کریم اعلان
381	دَ گناہونو دَ وجہ نہ دَ انسان دَ بدن دپارہ نقصان
382	دَ غیر دینہ خلقو اعتراض
382	دَ گناہ اثر
383	دَ فتنو راتلل
384	دَ زرہ تعبیر پہ "ران" (زنک) سرہ
384	دَ گناہونو اثرات

- 384 ..... (۱) اول اثر دَ گناہ: دَ دنیا محبت
- 387 ..... (۲) دویم اثر: گناہونو کنبی مبتلاء بہ دَ علم نہ محرومہ وی
- 387 ..... دَ امام شافعی ﷺ شکایت
- 388 ..... (۳) دریم اثر دَ گناہ: دَ گناہ پُہ وجہ دَ رزق نہ محرومی
- 390 ..... (۴) خلورم اثر دَ گناہ: دَ اللہ تعالیٰ نہ وحشت محسوسول
- 390 ..... (۵) پنجم اثر دَ گناہ: دَ نیکانو خلقو نہ وحشت محسوسول
- 390 ..... (۶) شہریم اثر: گناہ سرہ دَ انسان دَ ہر کار نہ خیر او برکت ختمیبری
- 391 ..... (۷) اووم اثر دَ گناہ: گناہ سرہ پُہ زرہ کنبی ظلمت راخی
- 391 ..... دَ گناہ او دَ نیکی علامات
- 392 ..... دَ اللہ رب العزۃ سرہ محبت
- 393 ..... سیدنا ابن عباس ؓ دَ گناہ اثرات ذکر کوی
- 393 ..... (۸) اول اثر
- 393 ..... (۹) نہم اثر
- 393 ..... (۱۰) لسم اثر
- 394 ..... دَ منافق دَ مونخ بیان
- 394 ..... (۱۱) یولسم اثر دَ گناہ
- 394 ..... حدیث قدسی
- 395 ..... (۱۲) دولسم اثر دَ گناہ
- 395 ..... دَ مجلس اثر
- 396 ..... (۱۳) دیارلسم اثر دَ گناہ: "جَزْمَانُ الطَّاعَةِ"
- 396 ..... بدعات ایجاد کول
- 397 ..... مثال
- 397 ..... (۱۴) خوارلسم دَ گناہ اثر: دَ عُمر نہ خیر او برکت ختمیدل
- 397 ..... پُہ عمر کنبی برکت
- 398 ..... (۱۵) پنخلُسم اثر دَ گناہ: دَ امام ابن القیم ﷺ قول
- 399 ..... (۱۶) شپارلسم اثر دَ گناہ: دَ توبی نہ پاتی کیدل
- 399 ..... (۱۷) اوولسم اثر دَ گناہ: دَ گناہ سرہ عادت کیدل
- 399 ..... دَ بنکارہ گناہ کونکھی حال
- 399 ..... دَ اللہ پُہ بندہ پردہ اچول

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَلَّمَكَ مَا لَمْ يَكُن تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَتَاكَ الْوَدَّاعُونَ
(سورة التوبة: 24)

موضوع

دَ نَبِي ﷺ سره مينه لازمہ ده

مقام جاسی

خطیب

فصبح اللسان للذی البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

دَ نَبِي ﷺ سره مينه لازمہ ده

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَلَا تَنْدِيرُ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تُرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾. (1)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ خَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَمَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ، بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ، مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ». (2)

عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رونرو! پۀ مخکښې مجموعې کېنې پۀ اتباع د محمد مصطفی ﷺ باندې د قرآن کریم آیتونو او احادیث مبارکه د رسول الله ﷺ تاسو اوریدلي وو، پۀ دې مجموعې کېنې د دې بیان دے: چې د نبي ﷺ سره محبت او مینه کول دا پۀ هر مسلمان باندې لازم او واجب دي، د هغه د ذات سره به هم مینه کوي، د هغه د دین او د هغه د شریعت سره، او د هغه سنت طریقې سره به هم مینه کوي، دا پۀ هر مسلمان باندې لازم او واجب دي.

د هر څه نه محبوب پیغمبر ﷺ

او حدیث پاک کېنې راغلي دي، جناب رسول الله ﷺ ويلي دي: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ

(1) [سورة التوبة: 24].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان، باب من كره أن يعود في الكفر كما يكره أن يلقى في النار من الإيمان، برقم: (21)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الإيمان، باب بيان خصال من تصف بهن وجد خلاوة الإيمان، برقم: (43).

أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ⁽¹⁾

”تر هغې وخته پورې يو انسان د کامل ايمان والا نشي جوړېدلې ترڅو پورې چې زه محبوب نه يم جوړ شوی هغه ته د هغه د مور، پلار نه، د هغه د اولاد نه، او د ټولو خلقو نه“، چې زه هغه ته محبوب شوی نه يم تر هغې وخته پورې هغه سره د کامل ايمان والا نه شي جوړېدے.

علماء کرام، محدثين حضرات ذکر کوي: چې دا خو لازمي خبره ده: چې د اولاد سره کومه مينه ده انتهايي ډيره مينه وي، مور پلار سره، دوستانو سره د انسان ډيره مينه وي، مينه خو يو طبعي شے دے، دا خو غير اختياري شے دے، دا خو د بنده پخپل اختيار کښې نه وي، چا سره زياته مينه وي، بعضې سره کمه وي، نو دا خو يو غير اختياري شے دے، داسې شے دے چې د چا په اختيار کښې نه دے.

د حديث مطلب

علماء کرام وائي: د حديث دا مطلب دے: د مينې نه مراد هغه مينه ده چې يو طرف ته د محمد عربي ﷺ سنت طريقه ده، يو طرف ته د هغه حکم دے، بل طرف ته ستا د بچي حکم دے، نو په داسې وخت کښې به د بچي حکم پرېږدې او طريقه د پيغمبر ﷺ هغه به مخکښې کوي، او که داسې نه وي نو بيا ستا ايمان کامل نه دے، هسې ته ځان ته مومن وائي، دارنگې يو طرف ته د امام الانبياء حکم دے، او بل طرف ته ستا د مور او پلار حکم دے، د مور او پلار سره مينه د ايمان نښه ده، مور او پلار سره مينه د ثواب ذريعه ده، جنت له د داخليدو ذريعه ده، د مور او پلار حکم چې د شريعت مطابق وي نو هغه منل فرض دي، خو ليکن د مور او پلار مقام په شريعت کښې د الله د پيغمبر ﷺ نه روستو دے، که يو سنت طريقه راشي او مور پلار درله د هغې خلاف حکم کوي ته به د هغوي خبره نه منې، ته به په طريقه د نبی ﷺ باندې عمل کوي.

معاشره کښې گورے! خلق په يو طرف روان دي، خلق بدعات کوي، رسومات کوي، شرکيات کوي، نو ته به څه کوي، ستا به دا فرض وي: چې ته به په سنت طريقه د نبی ﷺ باندې عمل کوي، او دا د ايمان تقاضه ده، دا به نه وائي: چې يره څه اوکړو اوښ معاشره داسې ده، دور داسې دے: چې په دې کښې په باندې عمل مشکل دے، دور که هر رنگې وي، معاشره که هر رنگې وي، خلق که هر رنگې وي ته به د خپل پيغمبر ﷺ په طريقه باندې عمل کوي، که هغه هر څائے کښې وي.

(1) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان، باب حب الرسول ﷺ من الإيمان، برقم: (15).

دَیَو صحابی دَ بادشاه خواته تلل

یو صحابی دَ بادشاه خواته تلے وو، بادشاه هغه له دَ سرو زرو پۀ لوبني کښې خوراک راوړو، نو کۀ دا مونږ او تاسو وے، نو مونږ به وئیل: چې دَ بادشاه دربار ته گوره، او تۀ ئې خوراک له کښنولے ئې، او دَ سرو زرو پۀ لوبني کښې ئې درته خوراک راوړے، او تۀ پکښې لا انکار کوي، هغه صحابي ورته وائي: ناا چې زۀ دَ سرو زرو پۀ لوبني کښې خوراک نه کوم، زمونږ پیغمبر محمد مصطفی ﷺ دَ سرو زرو دَ لوبنو دَ استعمال نه منع کړې ده، ما له دَ خاورو پۀ لوبني کښې خوراک راوړئ، دا ئې هغوي ته ښودله چې مونږ دَ خپل پیغمبر پۀ طریقه باندې دومره پورې عمل کوو، دَ هغه پۀ حکم دومره پورې عمل کوو، نو کۀ معاشره کښې خلق یو کار یو شان کوي، تۀ به هغوي ته ښائي چې زۀ دَ معاشرې تابع نه یم، زۀ دَ خپل پیغمبر محمد مصطفی ﷺ تابع یم، او دغه دَ حدیث معنی ده: چې «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»⁽¹⁾ پیغمبر کریم ﷺ فرمائي: "تر هغې وخته پورې یو انسان دَ کامل ایمان والا نشي جوړیدلے ترڅو پورې چې زۀ هغه له محبوب نه یم جوړ شوه دَ هغه دَ مور او پلار نه، دَ هغه دَ اولاد نه، او دَ ټولو خلقو نه"، نو چې دَ تامو خلقو نه ورته زیات محبوب شوه نه یم تر هغې وخته پورې دے دَ کامل ایمان والا نشي کیدے، دَ ټولو نه به زیات محبت ما سره ساتي.

دَ عمر فاروق ؓ دَ نبی اکرم ﷺ خواته تلل

سیدنا عمر فاروق ؓ دَ نبی ﷺ خوا ته راغله، امام الأنبياء ته فرمائي: "يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا مِنْ نَفْسِي"⁽²⁾
 "دَ الله محبوبه پیغمبره ﷺ دنیا کښې چې هر شے دے دَ هغې ټولو اشیاءو نه تۀ ما ته ډیر زیات محبوب ئې ما سیوا دَ خپل ځان نه".

چې دَ خپل ځان نه راته زیات محبوب نه ئې، وائي: دَ هر شي نه راته گران ئې: اولاد پکښې راغے، مور پکښې راغله، پلار پکښې راغے، ښځه پکښې راغله، خو صرف دومره ده، چې زما نفس نه ما ته زیات محبوب نه ئې.

رونړو! یو دَ صحابه کرامو ؓ خبره وه، یو زما او ستا خبره ده، دَ صحابي چې کومه خبره پۀ

(1) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان، باب حب الرسول ﷺ من الإيمان، برقم: (15).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان والذود، باب كيف كانت يمين النبي ﷺ، برقم: (6632).

زِرَّهٖ ڪِنبِي وَي هُغَهٗ خَبِرَهٗ بَهٗ ئِي پَهٗ خُلَهٗ بَانْدِي هَم وه، يَو زما او سٿا خبره ده چي پَهٗ زِرَّهٗ ڪِنبِي يَو شان او پَهٗ زِبَهٗ بَانْدِي بِل شان، وائي به: يره جي! تا سره مي ڊيره مينه ده، زِرَّهٗ ڪِنبِي راته گران ئي، خو ڪَهٗ لڙ درنه اخوا شو، او بل چا سره ڪينيناستو، نو بيا به تا پسې خبري ڪوي، بيا به تا پسې ڪنڄلِي ڪوي بيا به تا پسې غيبت ڪوي، دا د منافقانو صفت ده، دا منافقت ده، الله دي زمونڙ او ستاسو نه دا صفت لڙي ڪري، دا ڊير غلط صفت ده، چي تا سره راشي وائي به: سٿا ملڪرے يم، او چي بل سره لارشي نو وائي: سٿا ملڪرے يم.

زِبَهٗ او زِرَّهٗ يَو ڪول

نبي ڪريم ﷺ فرمائي: چي چا ڪِنبِي دا عادت وي چي تا سره راشي وائي: سٿا ملڪرے يم، بل سره چي ورشي نو وائي: سٿا ملڪرے يم، سٿا خبري هُغَهٗ ته اوري او د هُغَهٗ خبري تاله راوري دا ڊير ناڪاره صفت ده، نبي ڪريم ﷺ فرمائي: **مَنْ كَانَ ذَا وَجْهَيْنِ فِي الدُّنْيَا، كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ.** ⁽¹⁾

"خوڪ چي پَهٗ دنيا ڪِنبِي د دور (۲) مخونو والا وي..."

تا سره يَو شان خبره ڪوي او بل سره بل شان خبره ڪوي، سٿا خبره ما ته راوري او زما خبره تا ته راوري، نبي ﷺ فرمائي: "د داسي انسان به د قيامت پَهٗ ورڻ باندِي د آور دوه زِبِي وي". نو خَهٗ چي زِرَّهٗ ڪِنبِي دي نو هُغَهٗ پَهٗ خُلِي وئيل پڪار دي، د زِبِي او د زِرَّهٗ ڪنڪشن يَو ڪول غواڙي، هسې نه چي پَهٗ خُلَهٗ بَانْدِي يَو خَهٗ وائي، او زِرَّهٗ ڪِنبِي دي بل خَهٗ وي، د صحابه ڪرامو ﷺ ايمان خوبه دا وو: چي دروغ خو هغوي نه وئيل، چي خَهٗ به ئي زِرَّهٗ ڪِنبِي وو هُغَهٗ به ئي پَهٗ خُلِي بَانْدِي وئيل، نو نبي ﷺ ته عمر ﷺ فرمائي: "د هر خير نه راته زيات محبوب ئي خو صرف د ڄاڻ نه راته زيات محبوب نه ئي"، اوس هم خلق وائي: يره جي! ته راته د خپل ڄاڻ نه زيات محبوب ئي خو چي موقع راشي نو بيا دي خواله نه راخي.

واقعہ

يَو زنانه وه، د خپل بچي سره ئي ڊيره زياته مينه وه، نو هُغَهٗ بچي ئي بيمار وو، نو دا ورته ناسته وه، ورته وائي: بچي! الله دي ما ته سٿا غم نه بڻائي، ڪَهٗ ته مَر ڪيرِي نو الله دي ما سٿا نه محڪنِي مَره ڪري، نو بچي بيمار وو، دا ورته ناسته وه، ورته وائي: بچي زَهٗ خو سٿا غم نشم برداشت ڪولے، او ڪَهٗ چري سٿا وخت پوره وي نو سٿا پَهٗ سر ڪِنبِي دي الله ما مَره ڪري، يَو کس

دا خبره واورید، چې شپه شوه، دروازه ئې اودبوله، وائي: دروازه کولاړ کړئ، هغه بودئ آئې ورته وائي: څوک ئې؟ او څه له راغلي ئې، او څه وائي؟ هغه ورته وائي: آئې! زه ملک الموت یم، وائي: څه کوې؟ وائي: آئې! ستا هغه سؤال قبول شو، تا چې بیکاکوم سؤال کړې وو، وائي: کوم سؤال؟ وائي: تا وئيلي وو: "چې الله اکہ زما د دې پچي نيته برابر وي نو د ده په سر کښې ما مړه کړې، نو د څوي نيته دې برابر ده، د هغه په بدله کښې تا مړه کوو"، آئې ورته وائي: روغ او رنځور پیژنه، ما خو داسې وئيلي وو، خو زما څوي بیمار دے، زه خو روغه یم. نو بعضې داسې وي: چې په ځله باندې وائي، خو چې موقع راشي بیا ئې څوک نه ويني.

شعر

یو شاعر ډیر ښکله شعر وئیلے دے، وائي:

جَزَى اللهُ الشَّدَائِدَ كُلَّ خَيْرٍ عَرَفْتُ بِهَا صَدِيقِي مِنْ عَدُوِّي

"الله دې مصیبتونوله ډیر خیر ورکړي، ما پکښې خپل دوست او دشمن اوپیژندو."

چې ما سره ئې مینه وه هغه مې هم اوپیژندو، او چې ما سره ئې بغض او حسد وو هغه هم ما اوپیژندو، نو دا پته د تکلیف وخت کښې لکي.

سیدنا طلحه ؓ حالت

صحابه کرامو ؓ د دې مینې مظاهره کړې وه، طلحه ؓ میدان جهاد کښې ولاړ دے، په امام الأنبياء ؑ باندې غشي راوړېږي، د تورو گزارونه پرې کيږي، د نيزو گزارونه پرې کيږي، سیدنا طلحه ؓ د هغې دپاره داسې خپل ځان استعمالوي لکه د ډال په شانتي، دا نه کوي: چې ځان روستو کوي، او د الله پیغمبر ﷺ مخکښې کوي، نا بلکه ځان مخکښې کوي او د الله پیغمبر ﷺ روستو کوي، حدیث کښې راځي: د سیدنا طلحه ؓ لاس باندې څه دپاسه اویا (۷۰) گزارونه شوي وو، خو لاس ئې د الله د پیغمبر ﷺ نه ښکته شوه نه وو، سیدنا طلحه ؓ باره کښې راځي: عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ؓ، قَالَ: "رَأَيْتُ بَدَّ طَلْحَةَ الْيَتَّى وَقَمَى بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ شَلَاءً."^(۱)

"قیس بن ابی حازم ؓ وائي: ما د طلحه ؓ هغه لاس شل لیدلے وو چې په کوم لاس ئې نبي ﷺ د اُحد په ورځ بچ کولو."

لاس ٿي ڏيڍرو گزارونو ڏي وڃي نه شل شوي وو، دا ڏا ايمان مظاهرو وي، ڇي زبڻ ڪنبي
کومه خبره وي ڇي هغه پڻ خُلي باندې وي.

نو سيدنا عمر رضي الله عنه فرمائي: "اے ڏا الله پيغمبره تہ ما ته ڏهر ڇيز نه زيات محبوب ٿي مڪر ڏ
خپل ڄاڻ نه راته محبوب نه ٿي"، نبي ﷺ ورته اوفرماڻيل: «لَا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ
إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ»⁽¹⁾.

"نا! داسي نه ده! قسم مې ڏي وي پڻ هغه ذات باندې ڇي زما ساه ڏهغه پڻ لاس ڪنبي ده:
تر هغي وخته پوري ته ڏا ڪامل ايمان والا نه ٿي ترڇو پوري ڇي زه تا ته ڏا خپل ڄاڻ نه زيات
محبوب شوي نه يم".

ڏا نبي ﷺ باره ڪنبي ڏا الله رب العزة شهادت

قرآن ڪريم ڪنبي الله تعالى ڏا خپل پيغمبر ﷺ باره ڪنبي وائي: «الَّذِي أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ نَفْسِهِمْ»⁽²⁾.
"پيغمبر محمد عربي ﷺ ڏير مهربانه ڏي پڻ مومنانو باندې ڏا خپلو نفسون نه."
امام الأنبياء ﷺ پڻ تا باندې ڏا خپل ڄاڻ نه ڏير مهربانه ڏي، ته پڇل ڄاڻ دومره نه خفه
ڪيري، لکه ڄومره ڇي امام الأنبياء ﷺ پڻ تا باندې خفه ڪيري، نو ڪم از ڪم ته ورسره هم ڏ
خپل ڄاڻ نه سڀوا مينه اوکڙه، ڇي هغه پڻ تا باندې ستا ڏا نفس نه سڀوا مٿين ڏي، نو ته هم ڏهغه
سره ڏهغه ڏا نفس نه سڀوا مينه اوکڙه.

نو نبي ﷺ عمر رضي الله عنه ته فرمائي: «لَا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ».
"نا! داسي نه ده! قسم مې ڏي وي پڻ هغه ذات باندې ڇي زما ساه ڏهغه پڻ لاس ڪنبي ده:
تر هغي وخته پوري ته ڏا ڪامل ايمان والا نه ٿي ترڇو پوري ڇي زه تا ته ڏا خپل ڄاڻ نه زيات
محبوب شوي نه يم".

سيدنا عمر رضي الله عنه حيران شو ڇي اوس به خه ڪوم! ڪه ڇري دا زمونڊر او ستاسو پڻ شان خلق
وڃي نو وٺيل به ٿي: ڇي دا خبره خو ڏيره گرانه ده، صرف اوريدلي به مووه او تلي به وو، سر به مو
بنڪه ڪري وڃي، سيدنا عمر رضي الله عنه لڙ غوندي سر خڪته ڪڙو، امام الأنبياء محمد رسول الله ﷺ ته
وائي: «فَإِنَّهُ الْآنَ، وَاللَّهِ، لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي».

(1) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان والنذور، باب كيف كانت بمين النبي ﷺ، برقم: (6632).

(2) [سورة الأحزاب: 6].

"يَقِينًا شَانِ دَا دے: اوس قسم پءُ الله تہُ خا مخہ ما تہ دَ خپل خان نہ ہم زیات محبوب ئی، اوس زما تا سرہ دومرہ محبت شو چي دَ نفس نہ زیات محبت شو، نبي ﷺ ورته اوفرمائیل: «الآنَ يَا عَمْرُو»⁽¹⁾ "اے عمرہ اوس تہُ کامل ایمان والا شو."

نو پیغمبر ﷺ ورته خہ وائی؟ وائی: چي کلہ زہ تا تہ دَ خپل خان نہ ہم زیات محبوب شوم نو اوس تہُ کامل ایمان والا شو، اوسہ پورې تہُ کامل ایمان والا نہ وې. عزتمندو، مسلمانانو ایمان بہ هلہ کامل پيري چي مونږ او تاسو دَ امام الأنبياء ﷺ سرہ دَ خپل خان نہ زیاتہ مينہ اوکړو. "نفس" نہ مراد دا دے: چي خپل خواهش روستو کړو او دَ امام الأنبياء ﷺ طريقہ اوسنت مخکنې کړو.

خواهشات پريښودل

رسول الله ﷺ فرمائي: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ»⁽²⁾ "تر هغې ورته پورې یو سرے دَ کامل ایمان والا نشي کيدے ترڅو چي دَ هغه تمام خواهشات دَ هغې دين نه دي تابع شوي کوم دين چي ما راوړے دے."

زما او ستا دَ نفس خواهش دے چي کيرہ اوخړيو، دَ امام الأنبياء محمد مصطفى ﷺ حکم دے: «خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ: وَقَرُّوا اللَّحَى، وَأَحْضُوا الشَّوَارِبَ»⁽³⁾ "دَ مشرکينو خلاف اوکړئ، کيرہ پريږدئ او بريښونه کت کړئ."

زما او ستا خواهش دا دے: چي کيرہ خړايو او بریت پريږدو، دَ يهودو او نصاراؤ خلاف اوکړئ، کيرې پريږدئ او بریت کم کړئ، او نن زما او ستا خواهش دا دے: چي کيرہ اوخړيو او بریت پريږدو، دَ نفس تابعداري بہ نه کوو، بلکه دَ محمد رسول الله ﷺ تابعداري بہ کوو، پءُ خلجې خو زمونږ دا دعوی ده: چي دَ نبي ﷺ بہ منو خو زړه چي دا نه وائی، زما زړه دا غواړي: چي زما مخ دې صفا وي، او امام الأنبياء ﷺ وائی: چي زما دَ امتي پءُ مخ دې کيرہ وي، زما دَ خپل نفس سرہ دومرہ مينہ نشته خومره چي دَ الله رسول ﷺ زما دَ نفس سرہ مينہ ده، ما او تا پخپل خير او شر باندې نه پوهيږو، امام الأنبياء ﷺ زمونږ او ستاسو پءُ خير او شر باندې پوهيدو، ما او تا تہُ خو صرف ظاهري ښکاري، پیغمبر پاک ﷺ تہُ خو پته وه، ځکه الله ورته وحی کوله.

(1) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان والنذور، باب كيف كانت بين النبي ﷺ، برقم: (6632).

(2) أخرجه البغوي في "شرح السنة" في كتاب الإيمان، باب رد البدع والأهواء، برقم: (104).

(3) أخرجه البخاري في كتاب اللباس، باب تقليم الأظفار، برقم: (5892).

رسول اللہ ﷺ فرمائی: «لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا»⁽¹⁾

"کہہ چری تاسو زما پشان پوهیدئ لکہ څنکہ چي زہ پوهیږم ډیر لږ به تاسو خاندلي وئ او ډیر زیات به تاسو ژړلي وئ".

هغه پیغمبر پاک ﷺ چي الله د هغه باره کښي فرمائي: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ»⁽²⁾

"زما محبوبه پیغمبره نه دے لیرلے مرنږ تالره مگر رحمت دپاره د ټولو مخلوقاتو".

د هغه راتلل زمونږ او ستاسو دپاره لوي رحمت دے، چي هغه زمونږ د نفسونو نه په مونږ باندې زیات مهربانه دے؛ ځکه مونږه خپل نفس په دنیا کښي صرف د دنیا د نقصاناتو نه بچ کوو، او د الله د پیغمبر ﷺ مقصد دا وو: چي دنیا کښي هم مونږه اوچت یو، او آخرت کښي هم مونږه اوچت یو، هغه محمد عربي ﷺ زمونږ د دنیا د جوړولو کوشش هم کوي او زمونږ د آخرت د آبادولو کوشش هم کوي، نو زمونږ د دې خپل نفس سره ډیره مینه ده او که د الله د پیغمبر ﷺ راسره ډیره مینه ده؟ مونږ وايئ: دنیا دې ځائسته تیره شي نو خیر دے که آخرت کښي د جهنم هرې کنډې له غورځیږو، د الله پیغمبر ﷺ وائی: نا زما امت دې جهنم له نه غورځیږي، د شې به روان وو، د ورځې به روان وو، هر وخت به نبي ﷺ خلقو له دعوت ورکولو، او خلق به ئې د جهنم د عذاب نه بچ کول، د جهنم د عذابونو نه به ئې یږول، او د جنت بشارتونو به ئې ورکول، او دغه ناپوه خلقو به ورسره جنګونه کول، د دوي اصلاح به ئې کوله، دوي به ورباندې د کټو گزارونه کول، تردې پورې چي د خپل پلار نیکه د کلي مکه مکرمې نه ئې هم شړلے وو، نو مونږ او تاسو پخپل ځان ډیر مټين یو، او که د الله پیغمبر ﷺ په مونږ ډیر مټين دے؟ د الله د پیغمبر ﷺ د خپل امت سره ډیره زیاته مینه ده، حالانکې هغه زمونږ د دنیا او د آخرت د دواړو خیر خوا دے، نو چي مونږ د هغه تابعداري نه کوو نو صحیح ده چي زه خو خپل زړه خوشحاله کړم لیکن ما د خپل محبوب پیغمبر محمد مصطفی ﷺ زړه خفه کړو، چي د هغه سنت نه ما مخ واړولو، بل طرف ته یهود او نصاری چي هغه د اسلام سخت دشمنان دي، د هغوي سره مې مشابعت اوکړو، چي هغوي د الله د پیغمبر ﷺ د سنتو خلاف کولو، نو پکار دا ده: چي د هغوي مخالفت اوشي، او عمل په طریقه د نبي ﷺ باندې اوشي.

(1) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب قول النبي ﷺ: «لو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلا ولبكيتم كثيرا»، برقم: (6485).

(2) [سورة الأنبياء: 107].

یواڻي کيڙه نه ده، بلکه چې هر یو عمل مسلمان د خپل پیغمبر ﷺ په طریقه باندې کړي، غمونه د هغه په طریقه کړو، بنادئ د هغه په طریقه کړو، معاملات د هغه په طریقه کړو، لین دین د هغه په طریقه کړو، بیا ته گوره! چې مسلمانانو کښې څنګه اتفاق او اتحاد راځي.

د مسلمانانو د ذلت وجه

نن چې مسلمان ورځ په ورځ ذلیل کيږي، ورځ په ورځ مخ په ښکته راځي، ورځ په ورځ خواريږي وجه څه ده؟ مسلمان عمل پرېځودلې دے په شریعت د خپل پیغمبر محمد مصطفیٰ ﷺ باندې، خو چې کوم څیز د الله پیغمبر ﷺ منع کړے دے هغه په مسلمان کښې شته، چې د کوم څیز حکم ئې ورته کړے هغه په مسلمان کښې نشته، د موندنې حکم ئې کړے چې موندنې پنځه وخته کوي، د قرآن کریم او د احادیث مبارکو نه ثابت دے، مسلمان نه تېوس اوکړه: چې په ورځ او په شپه کښې څومره موخونه کوي؟ د روژې حکم ئې کړے دے، پنجاب طرف ته ورشه چې پته درته اولکي (اوس خوسرحد (خیبر پختونخوا) کښې هم دا داسې نمونو کمه نشته)، د حج حکم ئې کړے دے، په ډیرو خلقو حج فرض دے او حج نه کوي، د زکوٰۃ حکم ئې کړے دے، څوک پوره زکوٰۃ نه ورکوي، چې د څه نه ئې منع کړي یو، هغې کښې مبتلا یو، د سود نه ئې منع کړي ده په هغې کښې مبتلا یو، زنا حرامه ده، نن څومره خلق په زنا کښې مبتلا دے، چرس حرام دي، څومره خلق ئې څښکي، فودر حرام دي څومره خلق ئې څښکي، دروغ وئیل حرام دي، نن څومره خلق په دروغو کښې مبتلا دے، غلا حرامه ده، کوم یو سرے دے چې د غلا نه به بچ وي، ډیر کم خلق به وي چې د غلا نه به بچ وي، د هوکې حرامې دي، څومره خلق په دھوکو کښې مبتلا دي؟ دا زمینداران چې د پلو بوځی دکوي، نو داسې طریقې سره ئې دکوي چې توله دھوکه ده، که د اوکې او د آلوکانې بوځی اوگورې نو په سر کښې به یو شان وي او مینځ کښې به بل شان وي، دا توله دھوکه ده، دنیا دے څه څیز چې نن مسلمان په دې کندکو کښې اخته دے.

د دنیا باره کښې د الله رب العزة اعلان

الله رب العزة فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ﴾ (۱)

"اے خلقوا یقیناً وعده د الله ریشتیاه، او دھوکه دې نه کړي تاسو لره ژوند دنیوي او د الله په ذات مو څوک دھوکې باز دھوکه نه کړي". آخرت درنه څوک هیر نه کړي، د الله چې کومه وعده ده هغه بالکل حقه وعده ده.

نن زما او ستا خواني ده نو د دې خوانی باره کُنِی به تپوس کیري، حدیث کُنِی راځي:
«وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ»^(۱)

"دا دومره قیمتي وخت د خوانی دې په څه کُنِی زور کړے؟"

دومره قیمتي وخت غوږونه روغ، خبې روغې، سترگې روغې، هر اندام د بدن روغ، د دې باره کُنِی به تپوس کیري، چې تا په دې خوانی کُنِی زما د رضاء دپاره څومره کارونه کړي وو؟ او زما د خفه کولو دپاره دې څومره کارونه کړي وو؟ دا خواني خو په تا باندې الله راوستې ده، نو ته پکُنِی د الله سره دشمني کوې؟ نن پکُنِی ته د الله پیغمبر ﷺ سره دشمني کوې، د شریعت خلاف پکُنِی کوې، نو یاد اوسانئ! نبي ﷺ سیدنا عمر ؓ ته فرمائئ: اوس ته کامل ایمان والا شوې چې کله دې ما سره د ځان نه هم زیاته مینه ده.

عزتمندو! پکار دا دي: چې مونږ او تاسو د ټولو نه محکمنې د الله حکم اومنو، بیا د الله د پیغمبر ﷺ حکم اومنو، او خپل خواهش روستو کړو، دا د مسلمان فریضه ده.
د ایمان د خوبوالي موندلو دپاره درې صفتونه

د دې وجې نه حدیث پاک کُنِی راځي:

«ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ»^(۲)

"درې څیزونه، درې خصلتونه چې کله په ځا کُنِی راغلل نو دغه سرے به د ایمان په خوږوالي پوهیري:"

(۱) اول: «مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا».

"هغه کس چې الله او د الله پیغمبر ﷺ ورته د هر څیز نه زیات محبوب وي."

دا صفت چې په ځا کُنِی راغله نو دے به د ایمان په خوند باندې پوهیري، او که د دنیا د څیزونو سره ئې محبت وي او د الله او د الله د رسول ﷺ سره ئې مینه نشته نو دا سرے به د ایمان په خوند نه شي پوهیدے.

(۲) دویم: «وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ».

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله ﷺ، باب في القيامة، برقم: (2416).

(۲) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان، باب من كره أن يعود في الكفر كما يكره أن يلقي في النار من الإيمان، برقم: (21)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الإيمان، باب بيان خصال من اتصف بهن وجد حلاوة الإيمان، برقم: (43).

"هغه څوک چې د یو مسلمان سره مینه کوي هغه سره مینه نه کوي مگر د الله د رضاء دپاره."
 هغه دینداره خلقو سره مینه کوي چې هغوي دینداره دي، مینه ورسره ولې کوي؟ صرف د
 الله د رضاء دپاره، دا د ایمان کامل نښه ده: "الْحُبُّ لِلَّهِ وَالْبُغْضُ لِلَّهِ".

"مینه د چا سره کوي د الله د رضاء دپاره، بُغض د چا سره کوي صرف د الله د رضاء دپاره."
 افسوس پکار دے د مسلمان په حال باندې چې دوي بُغض کوي د هغې انسان سره چې
 هغه دینداره دے، مینه د هغې چا سره کوي چې کوم سره بد کاره دے، خلق اَلته روان دے،
 هغې چا سره مینه او محبت کوي چې هغه بے دینه دے، او هغې چا سره بُغض او حسد کوي
 چې کوم سره دینداره دے، افسوس پکار دے، که چېرې یو کبیره خریله ورته دعوت ورکړي،
 ورته وائي: چې راځه! میلمه به ټي، فاجر او فاسق سره دعوت ورکړي، د حرامو پیسو خوراک
 ورباندې کوي، نو په منډه ټي، لیکن د کلي هغه معزز خلق که ته ورته دعوت ورکړي چې
 راځی! د الله د کتاب ختم دے، قال الله او قال الرسول بیانېږي، نو بیا به پکښې دوي یو هم نه
 ویني، وجه دا ده: چې بُغض او حسد په مخه اغستې دي، افسوس پکار دے، د ایمان کامل نښه
 خودا ده: چې مینه هم د الله د رضاء دپاره، بُغض هم د الله د رضاء دپاره، نو تا طریقه بدله کړه
 بُغض د هغې چا سره کوي چې د هغه سره د الله مینه ده، او مینه د هغې چا سره کوي چې هغه د
 الله د دین دشمنان دي.

(۲) **دریم:** نبي ﷺ فرمائي: "وَمَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ، بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ
 يُلْقَى فِي النَّارِ."^(۱)

د ایمان په خوند به هغه څوک پوهیږي: "چې هغه بد کتري چې کفر ته واپس شي پس د
 هغې نه چې الله ورله د دې کفر نه خلاصون ورکړی دے، لکه څنگه چې دے اوره
 غورځیدل بد کتري".

لیکن ما او تا نه پوهیږو او په خبرو خبرو کښې کافران شو، د فقهي کتابونه بیا اوکوری!
 ډیر خلق د دې معمولي معمولي خبرو د وجې نه کافران کیږي:
د ککیرې پورې توقي کول

"احسن الفتاوی" د مفتي رشید احمد لدھیانوي صاحب رحمہ، "فتاوی رحیمیه" د مولانا

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان، باب من كره أن يعود في الكفر كما يكره أن يلقى في النار من الإيمان، برقم: (21)،
 واللفظ له، ومسلم في كتاب الإيمان، باب بيان خصال من اتصف بهن وجد حلاوة الإيمان، برقم: (43).

مفتي عبد الرحيم لاجپوري ۛ اوکوري! ليکي ئي دي: "چي کيرې پورې توکي کول، مسخري کول کفر دے"، يو سري کيره پريخودلي ده، او ته ورپورې خاندې، کيرې پورې ورسې خدا کوي، هغه د الله د پيغمبر ۛ سنت پريخودلي دي، او تا ورپورې اوخاندل، نو ته پرې کافر شوي، کلمه اووايه، او د نکاح تجديد هم اوکړه، کتاب مې درته اوښودلو، صرف کيره نا! که هر سنت د نبي ۛ پورې دې خدا اوکړه نو ته کافر شوي، بيا به کلمه وايي، او نکاح به تازه کوي، د دين يو خبره سپکه کنړل، د دين خبرې پورې خدا او توقې کول دې سره سرې کافر کيري، مونږ مسلمانان د دې خبرو نه غافله يو، دا درې صفات چې په چا کښې راغلل د ايمان په خوند او په مزه به دغه سرې پوهيري.

د دروغ مينه سبب د عذاب

د دې وجې قرآن کریم کښې الله تعالى فرمائي: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تُرَضُّونَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ فَإِنَّهٗ لَآ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾^(۱)

"اووايه زما پيغمبره! که چرته وي ستاسو پلاران، او ستاسو ځامن او ستاسو روڼه، او ستاسو بيبيانې او ستاسو قبيله او ستاسو هغه مالونه چې تاسو گټلي دي، ستاسو هغه تجارت چې ته د هغې د کوټه کيدو نه یريرې (يا علماء ذکر کوي: ستاسو هغه خور او لور چې ته پرې یريرې چې که زه په دې مسئلو باندې عمل اوکړم کيدے شي چې خلق مې بدنام کړي، بيا به زما د خور، او لور تهوس څوک نه کوي، کور کښې به راته پاتې شي، په دې باندې یريرې)، ستا کور، ستا بنگله چې هغه تا ته خوښه ده، دا ټول څيزونه راواخله چې دا زيات محبوب وي تاسو ته د الله او د الله د پيغمبر ۛ نه او د جهاد کولو نه په لاره د الله تعالى کښې، پس انتظار کښې اوسيرئ تردې چې الله خپل حکم نازل کړي، د الله د حکم پورې انتظار کوئ، او الله هدايت نه کوي قوم فاسقانو ته."

علماء کرام مختلف معاني کوي: (۱) يو معنی پکښې دا ده: د الله د عذاب په انتظار کښې يی، په تاسو به د الله عذاب راځي، چې مال سره دې مينه شته، او د الله سره او د الله د پيغمبر ۛ سره دې مينه نشته، اولاد او ښځې سره دې مينه زياته ده، کور سره دې مينه زياته ده او مال، دولت سره دې مينه زياته ده، قوم، قبيلې سره دې مينه زياته ده، د الله حکم او د الله د پيغمبر ۛ

طريقي دې پرمخودي دي، الله وائي: زما د عذاب په انتظار كښې اوسيرئ، دا هغه عذاب دے چې مسلمانان ورځ په ورځ وهل خوري او ورځ په ورځ ټكته راځي.

﴿وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ﴾^(۱)

"الله توفيق نه ورکوي قوم فاسقانو ته."

د فسق فتوى پرې الله اولکوله، الله وائي: داسې فاسق قوم له زه هدايت نه کوم، رونهوا! خبرې سختې دي خو دا د ځان نه نه دي، دا د قرآن کريم فتوى دي، مطلب مې دا دے: چې دا عهد اوکړئ! چې هسې مونږ وايو: "لا اله الا الله محمد رسول الله"، چې په دې خپله کلمه خو عمل اوکړو کنه، هغه کار اوکړه چې په هغې الله رضاء کيږي، هغه کار مه کوه: چې په هغې سنا رب خفه کيږي، هغه کار اوکړه: چې په هغې سنا پيغمبر ﷺ خوشحاليږي، هغه کار مه کوه: چې په هغې باندې سنا پيغمبر ﷺ خفه کيږي.

ليکن آفسوس دے صد آفسوس! د خپلې ښځې و وجې نه، د خپل اولاد د وجې نه، د خپل رسته دار د وجې نه، مونږه د الله خفه کولو ته تيار يو، مونږه د الله د پيغمبر ﷺ خفه کولو ته تيار يو، خو چې زمونږ نه څوک خفه نشي، د قيامت په ورځ به الله له څه جواب ورکوو، هسې ستاسو نه تيوږس کوم، ته سجده چا ته لگوي، تا رب چا ته وئيلے دے، تا اله چا ته وئيلے دے، که چرې دغه شان شي نو بيا خو تا الله ته اله نه دے وئيلے، تا خو بيا دنيا ته اله وئيلے دے.

عزتمندو! سوچ کول غواړي: چې مونږ دا عهد اوکړو: چې هره مسئله چې راځي زه به د هغې وضاحت په خپل خپل ځانۍ باندې کوم، او که غلطه وي او ما ورته صحيح اووئيله نو ان شاء الله زه به د خپلې خبرې نه په لود سپيکر توبه اوباسم، او که صحيح وي نو بيا به ئې منئ! عزتمندو! دا ياد اوسائئ! هله به ايمان کامليري چې مخکښې به د الله رضاء طلب کوو، ورپسې به د نبي ﷺ رضاء طلب کوو.

د نبي ﷺ سره محبت

حديث كښې راځي: نبي ﷺ ته يو صحابي راغله ورته وائي: د الله پيغمبره! قيامت به که وي؟ نبي ﷺ ورته وائي: «مَا أَعْدَدْتُ لَهَا؟» قَالَ: «مَا أَعْدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرٍ صَلَاةٍ وَلَا صَوْمٍ وَلَا صَدَقَةٍ».

"تا د هغې دپاره څه تياره كړے دے؟ هغه صحابي ورته وائي: د الله پيغمبره! هيڅ تياره مې ورته نه دے كړے، دومره موخونه مې هم نشته، دومره نفلونه مې هم نشته، دومره تهجد او

روزي مي هم نشته.

خو صرف دومره ده: جي "وَلَكِنِّي أَحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ".

"ليڪن زما د الله او د الله د پيغمبر ﷺ سره مينه ده"، نبي ﷺ ورته وائي: "أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحَبَّ؟" (۱).

ته به د هغي چا سره ئي د قيامت په ورځ باندې جي چا سره ستا په دنيا کښې مينه او محبت ده؟

د محبت فائده او نقصان

که نن دې د انکريزانو د طريقې سره محبت دے صبا به د انکريزانو په صف کښې ولاړ ئي،

که نن دې د الله د پيغمبر ﷺ د طريقې سره مينه، محبت دے صبا به د مومنانو په صف کښې ولاړ

بي، اوس دې خپله خوښه ده، او مينه خو هغه وه لکه څنگه چې صحابه کرامو ﷺ کړې وه.

د يوې زاناه د نبي ﷺ سره محبت

يو حديث کښې راځي: يو زاناه وه په يو جهاد کښې د هغي پلار شهيد شو، روڼه ئي

شهيدان شول، خاوند ئي هم شهيد شو، دا څومره درد دے، چې پلار هم شهيد شي، او ورور هم

شهيد شي، او خاوند هم شهيد شي، که دا زما او ستا د دور زبانه وې څومره به په دې ملک

کښې جغې وې، هغه نيك بخته زاناه راغله، د احد په جنگ کښې، هغه زاناه راغله، نه د

خاوند تېوس کوي، نه د ورور تېوس کوي، نه د پلار تېوس کوي، تېوس کوي: "مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟".

"د الله د پيغمبر ﷺ څه اوشول؟ روغ دے او که شهيد شوی دے؟".

"قَالُوا خَيْرًا هُوَ بِحَمْدِ اللَّهِ كَمَا تُحِبِّينَ قَالَتْ أَرَأَيْتِ حَتَّى أَنْظُرَ إِلَيْهِ".

"هغوي ورته اووئيل: د الله پيغمبر ﷺ بالکل بچ دے د الله په حمد او صفت سره لکه څنگه

چې ستا خوښه ده، نو هغي زاناه اووئيل: زما زړه تسلي نه کوي، ما ته لږ د الله پيغمبر ﷺ اوسايي؟".

"فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ كُلُّ مَصِيبَةٍ بَعْدَكَ جَلَلٌ" (۲).

"نو کله ئي چې د الله پيغمبر ﷺ اوليدو نو وائي: د الله پيغمبره! چې ته روغ ئي او ته

ژوند دے ئي نو ستا د ژوند نه روستو تمام مصيبتونه آسان دي، هغه برداشت کولې شم خو ستا

شهادت نشم برداشت کولې". دا د هغوي ايمان وو.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الأدب، باب علامة حب الله عز وجل، برقم: (6171).

(۲) انظر: "الشفاع بتعريف حقوق المصطفى" للفاضل عياض بن موسى: (22/2).

خلور بچي شهيدان ڪيدل

يو زنانه ده، د هغې په ميدان جهاد ڪنې خلور بچي شهيدان ڪيري، هغې زنانه ته خلق وائي: يو بچي دې شهيد شو، هغه زنانه وائي: "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، وائي: بل بچي دې شهيد شو، بيا هغه وائي: "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"... تردې پورې چې خلور بچي ئي شهيدان شول، او هغه وائي: "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، وائي: په بچو مې څه کار نشته خو دا راته اووايي: چې محمد رسول الله ﷺ بچ دے او ڪه نا؟ دا د هغوي مينه وه د رسول الله ﷺ سره؛ دغه خو وجه وه چې خپل ځان به ئي د تڪليف په وخت ڪنې مخ ڪنې کولو او د الله پيغمبر ﷺ به ئي روستو کولو.

د سيدنا علي ؑ نه تپوس

د دې وحې نه د سيدنا علي ؑ نه چا تپوس اوکړو، وائي: "كَيْفَ كَانَ حُبُّكُمْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟". ستاسو د الله د پيغمبر ﷺ سره څومره مينه وه؟

سيدنا علي ؑ ورته فرمائي: "كَانَ وَاللّٰهِ أَحَبَّ إِلَيْنَا مِنْ أَمْوَالِنَا وَأَوْلَادِنَا وَأَبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ عَلَى الظَّمِ"⁽¹⁾.

"قسم په الله چې د الله پيغمبر ﷺ مونږ ته زيات محبوب وو زمونږ د مالونونه او زمونږ د اولاد نه، زمونږ د پلارانو نه، زمونږ د موريانو نه، او د پخواو يو نه د تندي په حالت ڪنې". د ځان نه راته ډير گران وو، د بچو نه راته ډير گران وو، او د هغې پخواو يو نه چې ڪله سره ډير زيات تگي دے، په دې اميد دے چې ما ته به کوم څائے ڪنې پخې اوبه ميلاؤ شي، چې زه ئي اوڅښکم تندي په مخه باندې اغستے دے، هغه د دې تندي دپاره په دغه وخت ڪنې دې اوبو ته ئي دومره شوق نه دے د دې اوبو سره دومره مينه ئي نه ده لکه څومره چې زمونږه د محمد مصطفیٰ ﷺ سره مينه وه، الله دې زمونږ او ستاسو د خپل پيغمبر ﷺ سره داسې محبت پيدا کړي. د کافرانو د يو صحابي رانيول

يو صحابي کافرانو رانيولے دے، ورته وائي: ستا خوښه ده... او دغه وخت ڪنې ئي شهيد کولو، او دا څومره د آفسوس مقام دے چې ستا لاسونه او خېي ئي تړلي وي، او کافران ستا نه سر ګټ کوي نو د سري په زړه ڪنې به څومره څومره خبرې تيريږي انو يو صحابي کافرانو رانيولے دے، او ورته وائي: چې مونږ به اوس تا وژنو، سيدنا زيد بن دثينه ؓ وو، نو يو کافر ورته وائي: "ستا دا خوښه

(1) انظر: "الشفاع تعريف حقوق المصطفى" للفاضل عياض بن موسى: (22/2).

ده: ڇي مونڙ تا پريڊو او ستا پڻ هائے باندې مونڙ ڊ امام الأنبياء محمد مصطفي ﷺ نه سر ڪت ڪرو؟، ڪڏهه مونڙهه او تاسو وڃي مونڙ به وٺيل: ڇي ڏهه پڻ شان خولس مرهه ڪره خو ڇي زهه بچ شمه، هغه صحابي ڇي ڏهه ڪافرانو پڻ لاس ڪڍي دے... ابو سفیان خپلو ملڪرو ته وٺي وو: "ڇي ڏهه دي خلقو سره مقابلي مهه ڪوي، قسم دے ڇي ڏهه خپل خان نه ورته پيغمبر ﷺ دير ڪران دے، ڇنڪه به تاسو ڏهه هجي ڇا سره مقابله اوڪري ڇي هغه خپل خان وڙني خو ڏهه الله پيغمبر ﷺ بچ ڪوي"، صحابه ڪرامو ﷺ خو به ڏهه الله ڏهه پيغمبر ﷺ توڪانري زمڪي ته نه پريڇودلي، ڏهه الله ڏهه پيغمبر ﷺ نه وينه راوتي ده، صحابي ته وائي: دا اوغورخوه! هغه اوخنيڪله، هغه به ئي پڻ زمڪه باندې نه غورخوله، ڏهه الله ڏهه پيغمبر ﷺ ڏهه چار اندام هغه اوبه ئي زمڪي ته نه دي پريڇودي، داسي محبت ئي وو.

نو هغه صحابي ته وائي: "ستا خوشنه ده ڇي مونڙ تا پريڊو او ستا پڻ هائے ڏهه الله پيغمبر ﷺ ڪرو؟"، هغه صحابي ورته وائي: "تاسو خو قتل ڪول ياڏوي او ڪڏهه تاسو ما پريڊوي او ڏهه الله پيغمبر ﷺ بچيل ڪور ڪڍي ناست وي او ڏهه هغه پڻ خپه ڪڍي ازغے ماتيري زهه خپل مرگ برداشت ڪولے شم خو ڏهه الله ڏهه پيغمبر ﷺ پڻ خپه ڪڍي ازغے ماتيدل نه شم برداشت ڪولے".

دا مينه وهه ڏهه صحابه ڪرامو ﷺ ڏهه نبي ﷺ سره، الله دي مونڙ له هم داسي ايمان نصيب ڪري (آمين!)، بيا ته ڪوره هر ڪار به تاله آسان وي، ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾⁽¹⁾ "پڻ صبر او مونڇ باندې امداد حاصل ڪري، دا صبر دير ڪران ڪار دے، دا مونڇ دير ڪران ڪار دے خو ڇي ڇوڪ ڏهه الله نه اوڀري پري نو پڻ هغه باندې دا ڪران نه دے".

ڪڏهه ڇري مونڙ او تاسو ڪڍي ڏهه الله ڏهه ذات نه ڀره راغله نو هر ڪار به مونڙ ته آسان وي، ڪڏهه ڀره نه وي راغلي نو هغه آسان ڪار هم مونڙ ته ڪران دے.

الله رب العزة دي زمونڙ او ستاسو پڻ اعمالو ڪڍي خير او برڪت واچوي، الله رب العزة دي زمونڙ او ستاسو تمام اعمال ڏهه خپلي رضاء دپاره او پڻ طريقه ڏهه محمد عري ﷺ باندې اوڪرخوي (آمين!).

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يَتَذَكَّرُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْقَهُونَ

(سورة العنكبوت: 2-1)

موضوع

پہ دین قربانی

بتاریخ: 22-06-2007

مقام جلسی

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

پہ دین قربانی

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ لَهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

اَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، ﴿الھـ﴾ أَحْسِبُ النَّاسَ أَنْ يَبْعُوكَ أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْقَهُونَ ﴿۱﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَافِرِينَ ﴿۲﴾

عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رونرو! پہ سابقہ مجھے کنبی تاسو د امر بالمعروف او نہی عن المنکر بارہ کنبی وضاحت او تفصیل سرہ بیان اوریدلے وو، او بیا دا ہم بیان شوی وو: جی دین اسلام نوم د "قربانی" ورکولو دے، لکہ خنکہ جی د دنیا کار بغیر د محنت او بغیر د قربانی نہ نہ کیری دغسې د دین کار ہم بغیر د محنت او بغیر د قربانی نہ نہ کیری، کہ جری یو سرے وائی: جی زہ خپل کور کنبی ناست یم او د خپلی مرضی مطابق زندگی به تیروم او بس پہ ما کنبی به ہم دین راخی، او پہ دې خلقو کنبی به ہم دین راخی نو دا خبرہ صحیح نہ دے، دین د قربانی نوم دے، دا به کلہ د مال قربانی پیش کوې، کلہ به د جان قربانی پیش کوې او کلہ به د وخت قربانی پیش کوې، جی خہ مطالبہ ستا نہ ستا رب کوي، او هغې ته ضرورت دے، او هغه قربانی ته پیش کوې، نو هله به پہ تا کنبی ہم دین راخی، او پہ خلقو کنبی به ہم دین راخی.

د جنت دعویدار

مونږ او تاسو دعویدار د جنت یو، جی مونږ او تاسو له به الله جنت را کوي، خو رونرو! دا جنت کورے مفت نہ دے، مفت دے او خیراتی دے خو کم از کم د هغې جی کوم شرائط او ضوابط دي پہ هغې باندې به عمل کول. غواړي، کني د جنت قیمت هیڅ څوک نشي برابرولے.

پہ جنت کنبی معمولی خانی میلایدل

جناب رسول اللہ ﷺ فرمائی: «مَوْضِعُ سَوِّطٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»⁽¹⁾

"پہ جنت کنبی دے چابک ہومرہ خائے دے تمامو نعمتونو نہ بہتر دے۔"

نو تہ اووایہ: چے دے چابک ہومرہ خائے دے تمامہ دنیا نہ بہتر دے، نو دے ہغی قیمت خرک نشی اداء کولے، صحیح دے چے اللہ تعالیٰ بہانہ گوری، جنت مفت ورکوی، خوشہ شرائط اور ضوابط ئی دے ہغی دپارہ کیخودلی دی، یو دیر ادنیٰ قیمت، یو دیر معمولی قیمت ہغہ اللہ تعالیٰ پہ مونہر باندی کیبند دے، چے ہغہ بہ ما تہ راکوی نو جنت ستاسو دے۔
زمونہر نفس دالہ دے

دا زمونہر او ستاسو نفسونہ دا زمونہر او ستاسو خپل نفسونہ نہ دی، بلکہ دا مونہر لہ اللہ راکرے دے، کہ چرے اللہ مونہر نہ پیدا کولو، نو مونہر خپل خان نہ شو پیدا کولے، دا زمونہر او ستاسو مال دا زمونہر او ستاسو نہ دے، بلکہ دا مونہر او ستاسو لہ اللہ رب العزہ راکرے دے، خر لیکن اللہ رب العزہ وائی: ذا زما درکرے نفس، دا زما درکرے مال زما دپارہ استعمال کرہ نو جنت بہ تالہ درکرے، خومرہ آسانہ سودا دے۔

دے جنت قیمت

دے سودا بیان اللہ پہ قرآن کریم کنبی کرے دے، اللہ فرمائی: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْبُؤْسِيِّينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ﴾⁽²⁾

"اللہ پاک دے مومنانو نہ دے مومنانو نفسونہ او دے مومنانو مالونہ اغستلی دی؛ حکہ چے بدلہ کنبی بہ ہغی لہ اللہ جنت ورکوی۔"

اللہ تعالیٰ اغستونکے دے او مومن خرخونکے دے، اللہ مشتری دے، مومن بائع دے، مومن خرخول کوی، خہ شے خرخوی خپل نفس خرخوی، اللہ تعالیٰ اغستونکے دے، سودا کوی، قیمت ئی دے سودا خہ شے دے؟ قیمت ئی جنت دے، سودا دے مومن نفس دے، اے مومنہ رب کائنات فرمائی: تہ دا خپل نفس مالہ راکرہ، تہ دا خپل مال مالہ راکرہ، زہ بہ تالہ جنت درکرے۔

نو مطلب مہ دا وو: چے دین دے قربانی نوم دے، قربانی بہ دے خہ پیش کوی؟ کلہ بہ قربانی دے مال پیش کوی؟ کلہ بہ قربانی دے بدن پیش کوی، کلہ بہ قربانی دے وخت پیش کوی، او کہ چرے

(1) أخرجه البخاري في كتاب بدء الخلق، باب ما جاء في صفة الجنة وأنها مخلوقة، برقم: (3250).

(2) [سورة التوبة: 111].

داسې نه وي نو ياد ساته! بيا ستا دا نفس خرڅ نه دے، بيا تا سودا نه ده کړې، بلکه ته دروغ وايي.
کامياب تجارت

کله الله رب العزة فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾⁽¹⁾.
"اے مومنانو! داسې يو سودا درته نښاتم، داسې يو عظيم الشان سودا چې تاسو هغه سودا اوکړئ، نو تاسو به د دردناک عذاب نه بچ شئ".

ديرې فائده والې تجارت دے، هغه تجارت دا دے: ﴿تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾⁽²⁾.

"په الله به ايمان لرئ، د الله پيغمبر ﷺ باندې به ايمان لرئ، او د هغې نه روستو به د الله په لاره کښې جهاد کوئ، مال به لکوئ، بدن به کړوئ (نو هله به تاسو له جنت ميلاوېږي)، که چرته تاسو پوهيږئ".

نو هله به تاسو ته د فائده والې تجارت ميلاوېږي، نو دين هميشه دپاره د قرباني نوم دے، دين له يو قرباني پيش کوې، نو هله به تا کښې دين راځي، هله به په دې جهان کښې او دې عالم کښې دين راځي.

د نبي ﷺ د الله د دين دپاره تکليف برداشت کول

انبياء کرام ﷺ او خصوصاً جناب محمد رسول الله ﷺ چې په تمامو انبياؤ ﷺ کښې اوچت شان والا پيغمبر وو، هغه پيغمبر ﷺ چې هغه د الله دوست دے، هغه پيغمبر ﷺ چې د هغه تابعداري د الله تابعداري ده، هغه پيغمبر ﷺ چې مخکښې گناهونه ئې هم معاف دي، روستني گناهونه ئې هم معاف دي، هډو گناه ترې نه شوې نه ده، ته ترې نه گناه قبل النبوة شوې او نه بعد النبوة شوې ده، دومره لوي شان والا پيغمبر ﷺ دے، ليکن امام الانبياء محمد مصطفی ﷺ د الله د دين د تبليغ دپاره، د الله د دين د سريلندئ دپاره، د الله د دين د خورولو دپاره جناب محمد رسول الله ﷺ کنځلې برداشت کړي دي، کلي نه شړل ئې برداشت کړي دي، وهل ټکول ئې برداشت کړي دي، زخونه ئې برداشت کړي دي، غاښونه مبارک ئې شهيدان شوي دي، سر مبارک ئې زخمي شوي دے، امام الانبياء ﷺ لوړې تيرې کړي دي، تندې ئې تيرې کړي دي، ليکن الله چرته هم داسې نه دي وئيلې

(1) [سورة الصف: 10].

(2) [سورة الصف: 11].

جی زما حبیبہ! بس کر، بلکہ رب کائنات فرمائی: ﴿وَاعْبُدْكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾⁽¹⁾

اے زما حبیبہ! دا گورے دَیوِ ورځې کار نه دے، دا دَ دَوو ورځو کار نه دے، دا دَ یو کال کار نه دے، بلکہ "عبادت دَ رب به تر هغه وخته پورې کوي چې ترڅو پورې تاله مرگ نه دے راغله". پیغمبر ته وائی: تر مرگه پورې به سنا دا کار وي چې دَ الله عبادت به کوي.

د مخکینو انبیاءو تکالیف

د جناب محمد رسول الله ﷺ نه مخکیني د مخکینو انبیاءو تکالیف او کوره!

د سيدنا ابراهيم خليل الله عليه السلام حالت

سیدنا ابراهيم عليه السلام هغه پیغمبر دے، هغه دَ لوي مقام والا پیغمبر دے، چې قرآن کریم کښې دَ هغه مقام ذکر کوي، دَ دې نه لوي مقام به بل څه وي؟ چې الله ورته خپل خليل وئیلے دے، رب کائنات فرمائی: ﴿وَآتَخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾⁽²⁾

"الله سیدنا ابراهيم عليه السلام خپل خالص دوست جوړ کړے دے".

"خليل" هغه چا ته وائی: چې سرے ورته دَ خپل راز خبرې پاش کوي، ابراهيم عليه السلام دَ الله تعالی خالص دوست دے، هغه ابراهيم عليه السلام څومره تکالیف برداشت کړي دي! خپل کلے ئې پرېښودلے دے، دَ خپل پلار نه تکلیف میلاؤ دے، تولې سختی برداشت کوي، تول تکالیف برداشت کوي، لیکن ابراهيم عليه السلام ته الله نه وائی: چې بس کر، ډیر تکلیف درته میلاؤ شو، نور تکلیف مه برداشت کوه، هغه ابراهيم عليه السلام چې دَ دین دَ سربلندی دپاره، دَ الله دَ توحید خورولو دپاره، دَ الله حکم خورولو دپاره او دَ هغې خلقو له دَ رسولو دپاره سیدنا ابراهيم خليل الله اور کښې غورځیري، لیکن ابراهيم عليه السلام دا نه وائی: چې دا خو اور دے، او دیته به ځان نه غورځوم، بلکه ابراهيم عليه السلام اور ته غورځیدل برداشت کوي، لیکن دَ دین پرېښودل نه برداشت کوي.

د زکریا او یحیی علیهما السلام حالت

سیدنا زکریا عليه السلام چې هغه دَ اوسپنې پۀ اړه باندې اړه کولے شي، دوه توتې کولے شي، لیکن زکریا عليه السلام خپل مشن او خپل کار نه پریردي، دارنگې سیدنا یحیی عليه السلام او کوره! هغه دَ اوسپنې پۀ اړه باندې دوه توتې کولے شي، لیکن یحیی عليه السلام تر مرگه پورې دَ توحید مسئله نه

(1) [سورة الحجر: 99].

(2) [سورة النساء: 125].

پربردي، بني اسرائيلو پڻ سوونو پيغمبران ﷺ پڻ يو يو وخت وڙلي دي، ليڪن الله تعالىٰ دا نه دي وٺيلي ڇي بس ڪري، دا ئي نه دي وٺيلي ڇي خير دے، مسئلہ ڪنبي لڙه نري پيدا ڪري، ڇي تاسو ته خوک خه اونه وائي، بلڪه هر خائے ڪنبي الله پيغمبر ﷺ ته حڪم ڪوي: ڇي پيغمبره زما خبره صفا صفا بيان ڪره، حقيٰ ڪه امام الانبياء محمد مصطفيٰ ﷺ پڻ دير سخت وخت ڪنبي راغله وو، د عيسىٰ ﷺ نه شير سوہ (٦٠٠) ڪاله بعد يا پنخه نيم سوہ (٥٥٠) ڪاله بعد راغله وو، ڇي توله دنيا د شرڪياتو نه ڊکه وه.

د پيغمبر ﷺ بعثت پڻه داسي دور ڪنبي وو ڇي د بوتان عبادت به ڪيدو...

يو صحابي فرمائي: داسي دور پڻه دي خلقو راغله وو ڇي د بوتانو د عبادت نه هغوي ته بل شے محبوب نه وو، تولو ڪنبي محبوب شے هغوي ته دا وو: ڇي بت ته به ئي سجدہ ڪوله، ليڪن الله رب العزة خپل پيغمبر ﷺ ته وائي: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمِن تَابِ مَعَكَ﴾⁽¹⁾

"اے زما پيغمبره! کلڪ اودربره لکه خنکه ڇي تا ته حڪم شوع دے او هغي ڇا ته هم دا حڪم دے: خوک ڇي تا سره راگرخيدلي دي، هغوي به هم کلڪ اودربري."

ڪله الله تعالىٰ وائي: ﴿وَلَا تُزْكَوْا إِلَى الدِّينِ كُلُّوْا لِمَا تَمَسَّكُمُ النَّارُ﴾⁽²⁾

"ميلان مه ڪوي هغه ڪسانو ته ڇي ظالمان دي، ڪني اور به درته اورسيري."

ظالمانو طرف ته ميلان اونه ڪري، کلڪ اودربره، نيغ اودربره.

ڪله ورته الله رب العزة فرمائي: ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾⁽³⁾

"زما حبيبها صفا صفا مسئلہ بيان ڪره، خنکه ڇي درته حڪم شوع دے او د مشرڪانو نه مخ واڙوه."

مطلب مي صرف پڻه دي يو خبره ڪنبي وو: ڇي دين نوم د قرباني دے، قرباني به پيش ڪول غواري، ڪله به د مال قرباني پيش ڪول غواري، ڪله به د بدن قرباني پيش ڪول غواري، ڪله به د وخت قرباني پيش ڪول غواري، ڇي مونڙه وخت پيش ڪوو، خڪه دا عمر مونڙه الله راڪرنے دے.

د پنخو (٥) خبرو تپوس

نبي ﷺ فرمائي: د قيامت پڻه ورځ باندي به انسان پڇيل خائے باندي ثابت قدم ولا روي، ڇي ترخو پوري تري د پنخو (٥) خبرو تپوس نه دے شوع:

(1) [سورة هود: 112].

(2) [سورة هود: 113].

(3) [سورة الحجر: 94].

(۱) نَوِيَوِ تَبُوس: «عَنْ عُمَرُهِ فِيمَ أَفْنَاهُ»^(۱)

دَ خَوَانِي باره کنې دے: چې دا دومره بُکلي خواني دې په خه کنې لکولې وه؟

صرف د دنيا په کار کنې دې لکولې وه، ټوله دې دوبي او سعودي کنې د مال کتلو دبار لکولې وه؟ او ټوله دې په کناهنو کنې لکولې وه؟ کار کسب کول خو حرام نه دي، خو داسې خو نه ده کته چې تا ورته دين پرېخوډه وو، د خواني باره کنې به تبوس کيږي، چې خواني دې په خه کنې تيره کړې وه؟

(۲) دويم تبوس: «وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَ اَبْلَاهُ»

د عمر باره کنې به تبوس کيږي: چې دا عمر دې په خه کنې فناه کړې او ختم کړې وو؟ شپيته (۶۰) کاله عمر دې تير کړې وو، اوبا (۷۰) کاله عمر دې تير کړې وو، سل (۱۰۰) کاله عمر دې تير کړې وو، دا عمر تا په خه کنې تير کړې وو؟ دا تبوس به زمونږ او ستاسو نه کيږي، چې زما او ستا نه تبوس او شي نو ما او تا به خه جواب ورکوو چې چرته جومات ته راغلي نه ئې، او که چرته راشي نو داسې قائم له چې امام اودريږي يا اودريډلې وي، او که چرته بيان يا درس اوږد شي نو بيا په تا نا وخته وي، چې دا ولي اوږد شو؟ دين د قرباني نوم دے دې له به وخت ورکوي.

(۳) دريم تبوس: «وَمَالِهِ مِنْ اَيْنَ اِكْتَسَبَهُ»

د مال باره کنې به تبوس کيږي: چې دا مال دې د کوم ځائې نه کتله وو؟

حلال دې راوړې وو، که حرام؟ دا مال دې څنگه استعمال کړې وو حلال که حرام؟ ټول عمر دې شوکې ډاکې کړې وي پردې ميندې خويندې دې ژرولې وې او که نه خه حلاله مزدوري دې کړې وه.

(۴) څلورم تبوس: «وَفِيمَ اَنْفَقَهُ»^(۲)

دا مال خودې کتله وو، "خودا دې بيا لکولې کوم ځائې کنې دے؟"

کوم ځائې کنې دې خرڅ کړې، دين خو قرباني غواړي آيا تا چرته په دين مال لکولې وو؟ په دې دين به مال لکوي، که سحر بازار ته لارښې نو په سوونو او زرگونو باندې پيسې لکوي

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله ﷺ، باب في القيامة، برقم: (2416).

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله ﷺ، باب في القيامة، برقم: (2416).

هغه خير دے، او که د دين باره کښې چنده کيږي، او څوک اوواي: "چنده راوړئ"، د دين په کار باندې مال اولکوئ نوبيا جيب له ستا لاس نه ورځي، په جيب ئې لږمانان کيښولي وي.

د صحابه کرامو څه حال

د صحابه کرامو څه حال اوکوره! جناب رسول الله ﷺ به چې اهلان اوکړو: چې جومات له چنده راوړئ! جهاد دپاره چنده جمع کيږي، يا د بل کار دپاره جمع کيږي، هر صحابي څي، او د خپل کور نه څه نا څه راوړي، بعضې صحابه کرام ﷺ چې به کور کښې څه نه وو، واي: د الله پيغمبر ﷺ ويلي دي، اوس خو به څه کول غواړي نورو خلقو سره به لاړل او هغوي له به ئې په مزدوري باندې باغونه اوبه کړل، هغه پيسې به ئې راوړې، او نبي ﷺ له به ئې ورکړې، کجوره به ئې په مينځ نيمه کړه هغه نيمه توتبه به ئې راوړله، د هغوي دغه وس وو.

اعلان کيږي چې غزه تبوک له تلل پکار دي: هر سره خپل وس کوي، غزه تبوک گران جهاد وو؛ ځکه سفر لرې وو، سورلي کمې وې، گري زياته وه، صحابه کرام ﷺ راغلي دي، نبي ﷺ ته واي: "مونږ له سورلي راکړئ، مونږ هم جهاد له څو، غريبانان يو، سورلي راسره نشته، اسلحه او سامان راسره نشته، که چرې څوک څه راکوي نو مونږ جهاد له څو"، کمزوري وه، اسلحه نه وه، سورلي نه وې، نبي ﷺ او فرمايل: ﴿لَا أُجِدُّمَآ أَجِلُكُمْ عَلَيْهِ﴾⁽¹⁾

"چې ما سره خو دومره سورلي نشته چې تاسو پرې سواره کړم".

پيغمبر ﷺ ورته واي: څه خير دے، تاسو سره څه نشته، نو تاسو مه څي.

هغوي واپس خپلو کورونو ته روان دي، قرآن کريم د هغوي هغه حالت ذکر کوي: ﴿تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَّآلًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾⁽²⁾

"واپس روان شول دوي، او په داسې حال کښې چې د سترگو نه ئې اوبښکې روانې دي په دې باندې خفه دي چې مونږ سره ولې دومره مال نشته چې د الله په لار کښې اولکوو".

په دې باندې ژاړي چې دومره مال خو چې راسره وے چې نن مونږ د جهاد نه نه وے پاتې شوے، او مونږ زمونږ څه حال دے، مونږ خو ځان له بهانې کورو.

(5) پنځم تبوس: ﴿وَمَا ذَا عَمِلَ فِيمَا عَلِمَ﴾⁽³⁾

(1) (سورة التوبة: 92).

(2) (سورة التوبة: 92).

(3) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله ﷺ، باب في القيامة، برقم: (2416).

دَ قِيَامَت پُه ورځ به دا تپوس کيږي: "تا پخپل علم خومره عمل کړې دے".

نور وروڼه! دين قرباني غواړي، کله به د مال ضرورت راځي، او کله به د بدن ضرورت راځي، او کله چې داسې نه وي نو جنت کټل گران کار دے، صرف پُه دې باندې نه کيږي: چې الله رب العزة دې مونږ له جنت راکړي، عملي نمونه به پيش کول غواړي.

سره امتحان راځي

قرآن کریم کښې الله رب العزة فرمائي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْزِئِينَ﴾ (1)

"آيا تاسو دا گمان کوئ چې تاسو به کڼي جنت ته لاړشئ او تاسو ته لا تر اوسه د هغه خلقو حالت نه دے راغلې چې مخکښې تير شوي ستاسو نه...".

د هغوي پُه شان سخته به نه وي راغلي، هغه شان تکليف نه دے راغلې، تاسو هغه لا نه دے برداشت کړې، او تاسو وايئ: چې مونږ به جنت ته لاړ شو، نا! بلکه هغه شان سختې به برداشت کوئ، تکليف به برداشت کوئ، هله به جنت له ځي.

هغوي ته څنکه سختي، څنکه تکليف رسيدلي وو؟ نو الله فرمائي: ﴿مَسْتَهْزِئِينَ﴾ (2)

"رسيدلې وو هغوي له تکليف پُه مالونو کښې، او پُه بدنونو کښې".

مال کښې هغوي ته تکليف ميلاؤ شوې وو، مال ئې خلقو لوتلې وو، کورونه ئې ورته سوزولي وو، غريبي پرې راغلې وه، د هغوي بدن ته تکليف ميلاؤ شوې وو، بدن ئې د الله د دين دپاره ټوټې شوې دے، هغه شان حالت به تاسو هم راځي، چې تاسو داسې حالت برداشت کړئ نو هله به تاسو جنت ته ځئ.

دومره سختي پُه هغوي راغلې وې، دومره تکاليف پُه هغوي باندې راغلي وو: ﴿وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرُ اللَّهَ؟﴾ (3)

"دومره جرړولې شوي وو د کافرانو د طرف نه تردې پورې چې پيغمبر او هغې خلقو چې د دے سره ئې ايمان راوړې وو هغوي به وئيل: ﴿مَتَى نَصُرُ اللَّهَ؟﴾ کله به وي د الله امداد؟".

د الله هغه مدد به کله راځي؟ بيا دلته علماء کرام مختلف توجيهات ذکر کوي، خو چې يو معنی

(1) [سورة البقرة: 214].

(2) [سورة البقرة: 214].

(3) [سورة البقرة: 214].

اوکري نو هر خه به حل شي: (۱) اوله توجيه: هغه دا ده: پيغمبر به هم وئيل، او مومنانو به هم وئيل: د الله نه ئې سوال کولو چې: ﴿مَتَى نَصْرُ اللَّهِ﴾ "د الله هغه امداد به کله وي؟، زه! ستا هغه امداد به کله راځي؟".

(۲) دويمه توجيه: مومنان به دومره ستري شول، دومره به تنگ شول، چې هغوي به پيغمبر ته اووئيل: چې تا مونږ ته وئيلي وو: چې الله امداد کوي نو

﴿مَتَى نَصْرُ اللَّهِ﴾، "هغه امداد به کله راځي؟"، نو پيغمبر ﷺ به ورته تسليه (تسلي به ئې ورکوله) اووئيل: ﴿أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾^(۱).

"خبردار! امداد د الله نږدې دے".

نو غم مه کوئ، د الله امداد نږدې راروان دے، نو په تاسو به سختی نه وي راغلي او تاسو به وايئ: چې مونږ به جنت له خو.

د سيدنا خباب بن الارت ؓ واقعہ

محدثين د خباب بن الارت ؓ واقعہ ذکر کوي: خباب بن الارت ؓ راغلي او نبي ﷺ د خانه کعبې ديوال ته ډډه لگولې وه، خپل خادر ئې سر مبارک ته اچودلے وو، سيدنا خباب بن الارت ؓ وايي: مونږ پيغمبر ﷺ ته شکايت اوکړو: "أَلَا تَنْصُرُنَا أَلَا تَدْعُو لَنَا؟"^(۲)

"اے د الله پيغمبره! ته مونږ دپاره دعاء کانې نه غواړي؟ اوه ته زمونږ دپاره د الله نه د امداد سوال نه کوي؟ چې الله زمونږ امداد اوکړي".

نبي ﷺ رااوچت شو، او رنگ مبارک ئې تک سور شو، او سيدنا خباب بن الارت ؓ ته فرمائي: چې اے خبابه! ستاسو نه مخکښې چې کوم خلق وو، او مخکښې امتونه چې وو، نو هغې کښې به يو سرے او نيولے شو او هغه دپاره به کنده اوکنستلے شوه د نامه پورې، او په هغه کنده کښې به دے او درولے شو، او بيا د اوسپنې اړه به راوړے شوه: ﴿فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيَجْعَلُ نِصْفَيْنِ﴾.

"نو دا اړه به د هغه د سر د پاسه کيخودلے شوه، او ورته به ئې اووئيل: چې يا د دين اسلام نه واوړه او يا به نن ستا سر قلم کيږي، بدن به دې دوه تکرري کيږي، هغه به د الله د دين نه نه اوړېدو، په اړې به ئې دوه تکرري کړو، يو توت به يو خوا او غورځيده او بله توت به ئې بل خوا او غورځيده".

ليکن هغه بيا هم د الله د دين نه روستو شوي نه وو، دارنگې ﴿وَيَمْشِي بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ﴾، مَا

(1) [سورة البقرة: 214].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الإكراه، باب من اختار الضرب والقتل والهوان على الكفر، برقم: (6943).

دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ، فَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ؟⁽¹⁾

"د هغوي د بدنونو نه به غوښي د اوسپنې په منځو منځ کولې شوې، تش هډوکي به پاتې کيدل، لیکن هغوي دې خبرو د الله د دين نه نه دي واپس کړي".
داسې سختې خلقو برداشت کړي دي (الله اکبر کبير!).

نو ستا څه خيال دے چې تا باندې به امتحان نه راځي، سخته به نه راځي، او تکليف به نه راځي، او تہ به جنت ته ځي؟ الله رب العزة فرمائي: ﴿أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾⁽²⁾.
"آيا دا خلق دا گمان کوي: چې دوي به دغه شان پرېځودلې شي، چې دوي به وائي: چې مونږ ايمان راوړې دے، او بيا به په دوي باندې امتحانات نه راځي؟".
ايمان سره به ضرور په تا امتحانات راځي، او که تہ وائي: چې مونږ باندې خو به امتحان نه کيږي، نو تہ څنکه مومن ئي؟ الله دې مونږ د کامل ايمان والا جوړ کړي.
د مفسر ابن كثير قول

"تفسير ابن كثير". د دې سورة العنکبوت د آيت لاندې ليکلي دي، وائي: "چې سخت امتحان چې پرې شوے وو هغه په انبياؤ ~~عليهم السلام~~ شوے وو، بيا چې څوک په دې امت کښې غوره خلق دي، زيات امتحانات په هغوي باندې راغلي دي، او بيا چې څوک غوره وي نو زيات امتحانات په هغوي باندې راځي".

يعني: چې چا کښې کښې څومره دين وي دومره امتحانات به په هغه باندې راځي، او چې مذبذب غوندې وي، د چا په ښه خبره ئې پروا نه ساتي، او د چا په بده خبره هم پروا نه ساتي نو په هغه باندې به څه امتحان راځي، صحابه کرام عليهم السلام باندې څومره امتحانات راغلي وو، خو ليکن په هغې دور کښې چې کوم خلق مذبذب غوندې وو چې نه به ئې د چا د ښې خبرې پروا ساتله، او نه د بدې خبرې، منافقان چې ورته وائي، هغوي ته هيڅ تکليف نه وو ميلاؤ شوي مکة کافران به زورور شول نو هغوي ته به ئې وئيل: چې مونږ ستاسو ملکري يو، که مومنان به زورور شول وائي: مونږ ستاسو ملکري يو: ﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ

(1) أخرجه البخاري في كتاب الإكراه، باب من اختار الضرب والقتل والهوان على الكفر، برقم: (6943).

(2) [سورة العنکبوت: 2].

شَيَاطِينُهُمْ قَالُوا إِنَّمَا مَعَكُمْ إِيمَانُكُمْ مُسْتَعْتَبُونَ ﴿١﴾

"کله ڇي به د مومنانو سره ميلاؤ شول وائي: مونږ خو ايمان راوړې دے، مونږ مومنان يو، او ڇي کله به د مومنانو نه اخوا شول، کافرانو سره به مخامخ شول وائي: مونږ خو ستاسو پاڅه ملکري يو، دا خو مونږ مومنانو پورې توقې کولي".

ستا به يو سوچ وي که څوک ښه کوي نو د هغه ملکرتوب به کوي او که څوک بد کوي او زما وس وي نو زه به ئې د گريوان نه نيسم، او که د گريوان نه د نيولو وس مي نشته نو بيا به هغه له پټه ځله باندې وایم، ڇي دا شے دې ناروا دے، او که د ځلې وس هم نه وي نو زړه کښې به د هغه سره خپل تعلقات ختموم، بيا ته گوره ڇي پټه امتحان راځي او که نه راځي؟ امتحان به ضرور راځي، الله رب العزة فرمائي: ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَافِرِينَ﴾ (٢).

"پټه تحقيق سره امتحان کړې وو مونږ پټه هغه کسانو باندې ڇي څکښې د دوي نه وو (څکښې خلقو باندې امتحانونه راغلي وو، پټه دوي به هم امتحان راځي)، ځانځه ښکاره کوي الله ريشتوني خلق او ځانځه ښکاره کوي به الله دروغون خلق".

دا تفرقه به الله ځانځه راولي، مومنان به هم الله ښکاره کوي او دروغون به هم الله ښکاره کوي.

د صحابه کرامو څه قرباني

نو دين د قرباني نوم دے، پټه دين کښې به قرباني پيش کوي، دا نن ڇي ما او تا د صحابه کرامو څه نومونه اخلو، ڇي ابو بکر صديق څه يا عمر فاروق څه يا هر يو صحابي ڇي د هغه نوم ما او تا اخلو نو ورسره وايو: "رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ"، دا وجه څه ده؟ قرباني ئې پيش کړې وه، محنت ئې کړې وه، تکليف ئې برداشت کړې وه، نن د هغوي نوم پټه تمامه دنيا کښې ژوند دے، ڇي څوک ئې هم نوم يادوي (ما سوا د رافضو او شيعه کانو نه) د مسلمانانو پټه زړه کښې د هغوي سره مينه وي، او ڇي نوم ئې يادوي نو "رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ" ورسره وائي، بلکه الله هم اعلان کړې دے: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (٣).

"تحقيق سره الله خوشحاله دے د مومنانو نه".

(١) - [سورة البقرة: ١٤].

(٢) - [سورة العنكبوت: ٣].

(٣) - [سورة الفتح: ١٨].

د سيدنا ابو بڪر صديق ۽ حالت

د سيدنا ابو بڪر صديق ۽ جي د هغه نن دومره لوڻي مقام دے، نو دا ولي دے؟ قرباني ٿي پيش ڪري وه، هغه ابو بڪر صديق ۽ جي حديث ڪنبي راڻي: "وَقَامَ أَبُو بَكْرٍ فِي النَّاسِ خَطِيْبًا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا، فَكَانَ أَوَّلَ خَطِيْبٍ دَعَا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

"سيدنا ابو بڪر ۽ اوزريدو خطبه ٿي شروع ڪره، او نبي ۽ ناست دے، رومينے خطيب او رومينے بيان ڪونڪے جي د الله طرف ته خلق رابللي وو او د الله پيغمبر ۽ طرف ته خلق رابللي وو هغه "ابو بڪر صديق ۽ دے".

رومينے بيان پء صحابه ڪرامو ۽ ڪنبي هغه شروع ڪرے وو، او جي ڪله ابو بڪر صديق ۽ بيان شروع ڪرو نو حديث ڪنبي ڪنبي راڻي: "وَنَارَ الْمُشْرِكُونَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ فَضَرَبُوا فِي تَوَاحِي الْمَسْجِدِ ضَرْبًا شَدِيدًا، وَوُطِيَ أَبُو بَكْرٍ وَضُرِبَ ضَرْبًا شَدِيدًا".⁽¹⁾

"مشرڪان يو ڇل پء ابو بڪر باندې راجع شول او حملة ٿي پرې اوڪره او پء مسلمانانو ٿي هم حملة اوڪره، نو دوي اووهلے شول پء جومات ڪنبي پء سخت وهلو سره، او ابو بڪر صديق ۽ ٿي دومره اووهلو جي ابو بڪر صديق ۽ يے هوشه شو، پيغمبر ڪريم ۽ هم وهل اوخوڙل او ابو بڪر صديق ۽ هم اووهلے شو...".

او ابو بڪر ۽ ته جي دير وهل وركري وو نو هغه عتبه بن ربيعه وركري وو، جي د ابو بڪر صديق ۽ دا تول مخ پء وينو باندې سور وو، پء مخ مخ ٿي پء پٿرو وهلے وو، ابو بڪر صديق ۽ يے هوشه شو، قوم ٿي راغلو، بني تيم قبيله راغله او هغه ٿي اوچت ڪرو، او ڪور ته ٿي پورو، او هغوي اووٿيل: جي ڪه چرته ابو بڪر صديق ۽ وفات شو، مونڙ به د ده بدله ڪنبي عتبه بن ربيعه قتلوو، او د هغوي پوخ يقين وو جي ابو بڪر ۽ د دې وهلوه نه بيا روغيدے نشي، داسي ٿي وهلے وو، سحر وهلے شوء دے تر مازيڪره پوري ابو بڪر صديق ۽ د خبل ڄان د حال نه خبر نه دے، خلق ترې تپوس ڪوي، جواب نه ميلاوڀري هغه خبري نشي ڪولے. او جي ڇنڪه ابو بڪر صديق ۽ پء هوش باندې راغله دوي ترې تپوس ڪوي: جي حال

دې څنګه دے؟ ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ فرمائي: "مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟".

"چې د الله د پيغمبر ﷺ به څنګه حال وي؟".

دویمه مینه ئې وه، دا نه وائي: "چې زه ښه یم، یا ښه نه یم"، اول ترې هغوي تپوس کوي:

چې طبیعت دې څنګه دے؟ دے ورته وائي: "مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟" ^(۱).

"د رسول الله ﷺ څه خال دے".

او چې دا ئې اووئیل نو قوم ئې خو ټول کافران وو، صرف د قومیت د وجې نه د ه سره

ملګري شوي وو، دوي ورته کنځلې او ردې بدې شروع کړې، چې اوس هم ته د هغه نه نه

اورې، دا ټول وهل خو تا د هغه د وجې نه اوځورل، او اوس هم ته هغه نه پرېږدې، ابو بکر

صدیق رضی اللہ عنہ ئې پریځودلو، او دوي ترې لارل، او د هغه مور وه: "أُمُّ الْخَيْرِ بِنْتُ صَخْرٍ" روستو بیا

مسلماننه شوه، هغه وخت کښې لا مسلماننه نه وه، هغې ته وائي: ده ته لږه ډوډۍ او د اوبو څه غم

اوکړه؟ ځکه ټوله ورځ ئې څه نه دي خوړلي.

ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ د مور نه تپوس کوي: "چې مورې! د پيغمبر کریم ﷺ څنګه حال

دے؟"، هغه ورته وائي: "بجیه! ماته خو پته نشته، خو دا ډوډۍ ده، لږ غوندې خوراک مې ستا

دپاره تیار کړے دے، دا اوځوره چې طبیعت دې لږ ښه شي"، ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ ورته فرمائي:

زما دې په الله قسم وي چې زه به د دې نه ځکه هم اوڼه کړم، او نه به اوبه اوځښکم چې

ترڅو پورې ما د رسول الله ﷺ حال نه وي معلوم کړے، هغې وخته پورې به خوراک نه کوم،

چې د نبی ﷺ حال به څنګه وي؟ زه خو اووهله شوم، خو چې هغه به مړ وي او که ژوندے به

وي؟ مور ته وائي: ورشه! او د ام جميل نه تپوس اوکړه؟ ځکه هغه پته مسلماننه شوې وه، مور ورته

وائي: هلته به ورشم نو؟ ځکه د مور د خپل ځوي سره ډیره مینه وي.

هغه مور ئې لاره ام جميل پسې، او د ام جميل نه تپوس کوي: چې د پيغمبر ﷺ حال به

څنګه وي؟ زما زوي داسې وائي، هغه خو مسلماننه وه، لیکن خپل ایمان ئې پټ ساتلو؟ ځکه

کمزورې وه، هغه ورته وائي: زه نه ستا ځوي ابو بکر پیژنم او نه محمد بن عبد الله پیژنم، خیر

دے؟ چې ستا زوي زخمي دے نو د هغه خواله به درسره لاره شمه.

چې کله هغه راغله، هغې وخت کښې له د پردې حکم نه وو، دغه شان به خلق تلل، هغه

(۱) أخرجه خيصة بن سليمان في "من حديث خيصة بن سليمان القرشي الأطرابلسي": (126/1).

راغله او د ابو بکر صدیق ؓ حال ته ئې اوکتل، نو بے اختیاره ئې د خُلفې نه چغې اووتې: چې دا دومره ظلم، دا دومره زیاتې تا سره چا اوکړو؟ ابو بکر صدیق ؓ ورته وائي: ما پرېږدوه، خود نېي ؓ حال راته اووايه، چې هغه څنگه دے؟ هغه ورته وائي: دا مور دې ناسته ده، که د دې په مخکښې وایم نو دا به راباندې خبر شي، هغه ورته وائي: زما مور نه مۀ یرېږه، ماته اووايه، ورته وائي: پیغمبر ؐ ښۀ دے، "دارِ ارقم" د ارقم په کور کښې ناست دے.

ابو بکر صدیق ؓ په دغه وخت کښې هم وائي: نا زما به هله د زړۀ تسلي اوشي چې ما تاسو د نبي ؐ خوا ته اورسوي، تلے نه شو، یو لاس ئې په خپلې مور باندې واچولو، یو لاس ئې په ام جمیل باندې واچولو وائي: ما د نبي ؐ خواته بوځي، او چې کله د پیغمبر ؐ خواته راغلے، حدیث کښې راځي: "وَأَكْبَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ فَقَبَّلَهُ، وَأَكْبَ عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ".⁽¹⁾

"نبي ؐ ابو بکر صدیق ؓ ته ورتر غاړې وتو، او ښکل ئې کړو، او مسلمانان هم هغه ته ورتر غاړې وتل".

او د الله د پیغمبر ؐ زړۀ ابو بکر ؓ ته ډیر نرم شو، او اوښې ژړل، او دۀ هم اوژړل، صحابه کرامو ؓ اوژل، دا هغه ابو بکر صدیق ؓ چې نن مونږ او تاسو د هغه د نوم سره "رضي الله عنه" وایو، هغه ابو بکر صدیق ؓ اوښان ئې د دې دپاره ساتلي وو: چې کله ما ته پیغمبر ؐ د هجرت حکم کوي نو پۀ دې اوښانو به هجرت له څو، او هغې له به ئې هر وخت کړیا اچوله، تیار به ئې ساتلي وو، کله چې پیغمبر ؐ ته الله وحی اوکړه، چې ستا قوم نن تا قتلوي، تۀ د خپلې بسترې نه ځه، او هجرت اوکړه.

نو نبي ؐ راغلے، ابو بکر صدیق ؓ ته وائي: چې د الله حکم دے، چې ځي، ابو بکر ؓ خپله اوښه راروانه کړه، دواړه پرې سواره شول، او غاړۀ ثور ته لاړل، درې شپې او درې ورځې پۀ هغې کښې تیرې کړې، هغه سفر چې عمر فاروق ؓ چې هغه وئیل: چې زما د ټول عمر عبادت او زما دا ټولې نیکي کۀ چېرې ابو بکر صدیق ؓ زما سره پۀ دغې یو شپه باندې بدلوي چې کومه شپه ئې نبي ؐ سره غاړۀ ثور کښې کړې ده، دا ټول زۀ هغه له پۀ دې باندې ورکوم، دا ټول عبادت د ابو بکر صدیق ؓ د دغې یوې شپې د غاړۀ ثور نه قربان دے، دا پۀ

(1) أخرجه خيشمة بن سليمان في "من حديث خيشمة بن سليمان القرشي الأضرابلي": (126/1).

خه باندې؟ دا ئي قرباني پيش كړې وه.

د ابوبكر صديق ؓ د صحايت نه انكار كول

د دې وجې نه علماء كرام ذكر كوي: كه د يو بل صحابي د صحايت نه يو سره انكار او كړي، نو سره فاجر او فاسق او بدعتي دے، ليكن كافر نه دے، د كفر فتوى پرې نشي لكول، ما سوا د سيدنا ابو بكر صديق ؓ نه، چې قرآن كريم په نص صريح سره د هغه صحبت د نبې ﷺ سره ثابت دے: ﴿إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾⁽¹⁾

"كله چې نبې ﷺ خپل ملگري ته او وئيل: خفه كيږه مه، غمزن كيږه مه؛ يقيناً الله زمونږ سره ملگر دے".

قرآن كريم سره د هغه صحبت ثابت دے.

كه د ابو بكر صديق ؓ د صحايت نه يو سره انكار كوي نو سره پرې كافر كيږي؛ ځكه د قرآن كريم نه انكار كول كفر دے، د ابو بكر صديق ؓ ډيرې كارنامې دي: هغه ابو بكر صديق ؓ خپل كلى پر بخودلې دے مكه مكرمه او حبشو طرف ته په هجرت باندې ځي د الله د دين دپاره، د "صحيح البخاري" روايت دے: عائشه ؓ فرمائي: چې مونږ باندې داسې وړځ نه تير شوې (دا د هغوي خوش قسمتي وه)، داسې يو وړځ مونږ باندې نه ده راغلې چې هغې كښې مونږ كره پيغمبر ﷺ سحر او مانېام نه وي راغلې، سحر به هم پيغمبر ﷺ مونږ كره راتلو، او مانېام به هم راتلو. نو دومره مينه وه د الله د پيغمبر ﷺ د ابوبكر ؓ سره ليكن چې كله امتحانات زيات

شول، تكاليف مومنانو ته زيات شول، ابو بكر صديق ؓ د كلي نه روان شو، حبشو طرف ته روان شو، او چې حبشو ته ځي نو چې كله "بُرْكُ الْغِمَادِ" علاقې ته اورسيدو، نو لار كښې ورسره ابن دَغَنَة ميلاؤ شو، او دا ابن دَغَنَة د "الغازة" سردار وو، هغه ورسره ميلاؤ شو، دغنه ئې د مور نوم وو، په هغې باندې مشهور شوه وو، علماء كرام ذكر كوي: اصل كښې د مور په نوم دے مشهور وو، خپل نوم ئې حارث بن زيد وو، دغه ابن دَغَنَة اوچت سره وو؛ ځكه د قاره قوم سردار وو، ابو بكر صديق ؓ ته فرمائي: ابو بكره! چرته ته ځي؟ ابو بكر صديق ؓ ورته وائي: "أَخْرَجَتْنِي قَوْمِي، فَأَرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الْأَرْضِ وَأَعْبُدَ رَبِّي"⁽²⁾.

(1) [سورة التوبة: 40].

(2) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3905).

"قوم مې د ملك نه اوباسي، قوم مې د کلي کښې نه پرېږدي، زما دا اراده ده: چې په دې زمکه کښې گرځم، او د خپل رب عبادت کوم".

دا مې زړه دے چې په دې زمکه کښې گرځم او چې کوم ځائے ما له رکاوټ نه وي چې هلته د الله عبادت کوم.

دا مسئله ياد اوساښئ! که چرته يو ځائے کښې تا څوک د الله عبادت ته نه پرېږدي، نو هغه ځائے پرېږده خو د الله عبادت به نه پرېږدي، ابو بکر صديق رضي الله عنه ته اوکوره! چې ملک ئې پرېځودے دے، قرآن کریم کښې هم الله فرمائي: چې کله دا فاجران، کافران خلق قيامت کښې راپورته شي ملائک به ورته وائي: ﴿فِيمَ كُنْتُمْ﴾⁽¹⁾.

"تاسو څه کښې وئ؟"

﴿قَالُوا إِنَّا مُسْتَظْعِفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا﴾⁽²⁾.

"دوي به وائي: وس او طاقت مو نه وو، چا د الله عبادت ته نه پرېځودو، ملائک به ورته وائي: آيا د الله زمکه فراخه نه وه؟ چې يو ځائے کښې ئې نه پرېځودئ بل ملک له به دې هجرت کړے وو، بل ځائے به دې د الله عبادت کړے وو.

نو ابو بکر صديق رضي الله عنه ورته وائي: زه ملک پرېځودلے شم، کله پرېځودلے شم، ليکن د الله عبادت نشم پرېځودلے، زړه مې دا دے: چې په دې زمکه کښې به گرځم، او بل ځائے کښې به د خپل رب عبادت کوم، ابن دغنه ورته وائي: "فَإِنْ مِثْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ وَلَا يُخْرَجُ"⁽³⁾.

"اے ابا بکرا ستا په شان قيمتي انسان خلق د کلي نه نه اوځي، او نه هغه کلي نه ويستلے شي، ابو بکرا ته ولې ځي؟"

بيا ورته وائي: "إِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ وَتَقْرِى الضَّيْفَ وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".

په تا کښې خو الله ډير بُکلي ښکلي صفات کيځودي دي: "يَقِينًا تَهْ خُو غريبانانو سره احسان کوي، ته خو د خلقو سره خپلولی پالې، د خلقو بوج پخپل ځان باندې راجوې، ته خو دومره قيمتي سرے ئې چې ته خو ميلمه له ډوډئ ورکوي، ته خو د حق د حوادثو ملگرتوب کوي".

(1) [سورة النساء: 97]..

(2) [سورة النساء: 97].

(3) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3905).

او پڪار ڏا ڏے: ڇي ڏا صفات پڻ هر مسلمان ڪنبي راشي، ڇي ڄان ته مسلمان وائي، ڇي ڏے غريب سره احسان ڪوي، ڏ مسلمان خپلوي پالي، ڏ مسلمان پڻ ڄان باندې بوج غورخوي، او بل مسلمان ترې بچ ڪوي، ميله له ڏوڏي ورڪوي، ڏارنگي ڏ حق ملڪرتوب ڪوي، ڇي ڏا صفات هر مسلمان پڻ ڄان ڪنبي پيدا ڪري، نن خو ڪڏ مونڙ عقيدہ او عمل برابر ڪرون نور ڪار مو خراب وي، اخلاق خراب وي، ڏارنگي ڪاوندي رانه خفه وي، غريب له مونڙ پڻ قسم سره خيرات نہ ورڪو، ڏ ميله خو مونڙ هڏو خيال نہ ساتو، او حق خو مونڙ صرف ڏ هغه ڄا ڪرڻو ڏے ڇي ڇوڪ ٿي وائي، او ڪڏ ڇوڪ حق وائي ڏ هغه ملڪرتوب خو ڏرڪنار ڇي هغه پسي مونڙ ردي بدې وائو.

بهر حال ابو بڪر صديق ﷺ ته ابن دغنه وائي: "فَأَنَا لَكَ جَارٌ أَرْجِعْ وَأَعْبُدْ رَبَّكَ بِلَدِّكَ، فَرَجِعْ وَارْتَحِلْ مَعَهُ ابْنُ الدَّغْنَةِ".⁽¹⁾

"راخه، واپس شه زه به تا له امن ڏرڪرم (زه به ستا قوم باندې اوگرڄم، او زه به ورته اووايم: ڇي ده له به ڇه نه وائي، ده له ما امن ورڪري ڏے)، پڻ دي خپل کي ڪنبي ڏ خپل رب عبادت ڪو، ابو بڪر ﷺ راواپس شو ابن دغنه هم ورسره راروان ڏے."

ڪڏ ڇي کي ته راورسيدل، ابن دغنه ڏ تمامو قريشو ڏلو ته ورغلي او يو يو ته اودريدو او هغوي ته وائي: گوري خبردارا ما ابو بڪر صديق له امن ورڪري ڏے، ڏا قيمتي سرے ڏے، ڇي ڏ خلقو بوجونه اوچتوي، ڏارنگي خپلوي پالي، ڏارنگي ميله له ڏوڏي ورڪوي، ڏ حق پرستو امداد ڪوي، ڏ حق ملڪري ڏے، داسي سرے خلق ڏ کي نه نه اوباسي، هغه خو اوچت سرے وو، خلقو ڏ هغه خبره نه غورڇوله، قريشو ڏ ابن دغنه ڏ پناه ورڪول تڪذيب اونڌ ڪرو، تول قريش ورته وائي: صحيح ده ڇي تا پناه ورڪري ده نو مونڙ هم پناه ورڪري ده، خو شرط ٿي ڏا اولڪولو، او ورته وائي: "مُرْ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيُصَلِّ فِيهَا وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلَا يُؤْذِنَا بِذَلِكَ وَلَا يَسْتَعْلِنَ بِهِ، فَإِنَّا نَخْشَى أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا".⁽²⁾

ابو بڪر صديق ﷺ ته اووايه: ڇي تا ته امن ڏے تا ته به ڇوڪ تڪليف نه ڏرڪوي خو يو ڪار به ڪوي: "ڇي ابو بڪر ته حڪم اوڪري: ڇي ڏ خپل رب عبادت به پڻ ڪور ڪنبي دننه ڪوي،

(1) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3905).

(2) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3905).

او مونڊ دې پڇيل کور کڻي دننه کوي، قراءت هم ڇي کوي نو کور کڻي دننه به ئي کوي خومره ڇي کوي، خو په قراءت باندې به مونږ له تڪليف نه راکوي، او دا به په تيزه نه والي ځکه مونږ پريږو ڇي زمونږ ښځي او زامن به په فتنه کڻي اخته کړي".

نو دوي به وئيل: ڇي مونږ په دې پريږو ڇي زنانه او اولاد راته خرابوي؛ ځکه به د عبادت په کور کڻي په پټه پټه کوي، هغې وخت کڻي ڇي به مسلمان شووايي: دے بے دينه شو. ابن دغنه ابو بکر ؓ ته اووئيل: خير دے، دغه شان اوکړه، د کنړې نه درته خپل کور ښه دے، ڇي کور کڻي دننه ناست ئي، ابو بکر صديق ؓ کور ته دننه شو، يو خو ورځي په خپل کور کڻي ئي پټ عبادت اوکړو، ابو بکر ؓ اووئيل: يره! دا خو ډير گران کار دے، ڇي د چا زړه کڻي جذبه وي هغه کله صبريدے شي، ابو بکر صديق ؓ د خپل کور نه رابهر شو، د خپل کور مخي ته ئي ځان له جوماتکے غوندې جوړ کړو، او په هغې کڻي به ئي عبادت کولو، مونږ به ئي پکښي کولو، "وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ". (1)

"او هغې کڻي به ئي قرآن کريم لوستلو."

خپله زمکه ده، خپل جائيداد دے، د خپل کور مخه ئي ده، د چا کور او کوڅي ته هم نه دے تلے، ابو بکر صديق ؓ په هغې کڻي قرآن لولي، د مشرکانو زنانه به هغې ته راجمع شوې، زامن به ئي راجمع شول، او سم داسې راجوخت به شول ورته، د ابو بکر صديق ؓ دې قراءت ته به ئي غوږ کيځودو، نو په هغوي به ډير اثر کيدو، او د ابو بکر ؓ حال هم دا وو: ڇي حديث پاک کڻي راځي: "وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَاءً، لَا يَمْلِكُ عَيْنَيْهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ". (2)

"ابو بکر صديق ؓ داسې انسان وو ڇي هغه به ډير زيات ژړل، سترگو نه به ئي اوبښکي رواني وي، د خپلو سترگو مالک به نه وو. کله ڇي به ئي د قرآن کريم تلاوت کولو."

نو د ابو بکر ؓ به بے اختياره د سترگو نه اوبښکي رواني وي، دا ڇي د چا په زړه کڻي درد وي نو داسې کيږي، ڇي قرآن به ئي لوستو نو بے اختياره به ئي ژړل، او د زنانو او ماشومانو زړونو کڻي حسد نه وي، نو ڇي هغوي به دا حال اوکتو نو هغوي به اووئيل: دا خو واقعي د کمال والا دين دے، نو په دوي به ئي ډير اثر کولو.

(1) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3905).

(2) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3905).

نو د قريشو مشرانو چې دا اوکټل هغوي اووئيل: دا خو بيا کار خراب شو، دا ابو بکر صديق کټه چرې په دغه طريقه قرآن لولي او موخونه گوي نو زمونږ ټولې زنانه به د ځان سره واري، اولاد به راته خراب کړي، نو دوي ابن دغنه پسې سؤال جواب اوليږلو: چې راشه! تا چې چا له امن ورکړې دے، يا دې هغه ستا په هغې خبرې عمل اوکړي، او يا ترې نه هغه خپل امن واپس کړه، بيا مونږه پوهه شه او هغه پوهه شه، ابن دغنه راغله او ابو بکر ښه ته وائي: کور کينې دننه کينېنه، هغه ورته وائي: کور کينې نشم کينېناستلې، هغه ورته وائي: چې نه کينېنو ما له زما امن واپس راکړه، ابو بکر صديق ښه وائي: خپل امن واپس واخله، ما له د الله پناه کافي ده، ابو بکر صديق هغه بيا د الله عبادت شروع کړو، او چې کله ترې ابن دغنه خپله پناه اړوته کړه، نو ابو بکر بيا چا کلي کينې نه دے پرېخودلے.

ابو بکر صديق ښه سره د يوسري ميلاويدل

محدثين ذکر کوي: ابو بکر صديق ښه سره يو ځل يو سرے ميلاؤ شو، ابو بکر صديق ښه خانه کعبې ته روان وو، د ابو بکر صديق ښه په سر ئې خاورې او غورځولې، او چې کوم څائے کينې به ميلاويدو نو خلقو به تکليف ورکولو. نو مقصد مې دا دے: چې دين د قربانۍ نوم دے، قرباني به ورکوي، او هغه د وخت تقاضه ده، بعضې وخت به د مال قرباني راځي، چې د کومې قربانۍ ستا نه مطالبه وي هغه به عملي کوي.

د سيدنا عثمان ښه حالت

سيدنا عثمان ښه چې دريم نمبر خليفه دے، د هغه حال او کوره عثمان ښه چې کله اسلام راوړو خپل تره حکم بن ابي العاص هغه اونيولو، نو هغه ئې اوتړلو، او ترلے دغه شان پروت دے، خو ورځې پروت دے، او ورته وائي: ته د خپل پلار نيکه دين پرېږدې، يو نوي دين پسې ځې، د پلار نيکه طريقه ولې پرېږدې؟ اوس هم بعضې جاهلان داسې وائي، وائي: دې پنج پيرانو نوې نوې خبرې راوباسلې، او زمونږ هغه زړې خبرې ئې ټولې ختمې کړې، او زمونږ د پلار نيکه طريقه ئې پرېخوده، بعضې خلق وائي: مونږ ته فلانکي استاذ وئيلي وو: "چې خپله "قُلْ هُو" او "الْحَمْدُ" به نه پرېږدې، قسمه قسم مټيان به راځي، او تاسو به ازوي"، د "قُلْ هُو" او "الْحَمْدُ" دا مقصد نه دے چې "قُلْ هُو" او "الْحَمْدُ" به نه پرېږدې، بلکه د هغوي دا مقصد وو: چې دا خپلې طريقې به نه پرېږدې، هغوي ته دا پته وه چې دا مونږ کومې خبرې کوو دا غلطې کوو، الله د خپل دين حفاظت کوي: ﴿وَإِذَا

عَنْ نَزْلِنَا الَّذِي كُرِّمَ وَأَتَاهُ خَافِظُونَ. (1)

اللہ وائی: "دا قرآنِ کریم ما را الیہ لے دے او مونہ بہ پنچہلہ دے دی حفاظت کوو."

نو دوي ته دا پته وه: چې روستو به الله خه داسې خلق پيدا کوي: چې هغوي به د دې صفاتي خلقو له کوي: چې کوم حق دے هغه به خلقو ته حق ښکاره کوي، چې کوم باطل دے هغه به باطل ښکاره کوي، نو بيا خو به دا خلق وائي: "چې مونږ خو غرق يو، نو هغوي به حکه وئيل چې دا خپلې خبرې به نه پرېږدي"، حق به الله خامخه ښکاره کوي، او د دې باطل پرستو دا چالونه به ښکاره کيږي، د دې وجې نه حديث مبارکه کښې راځي: نبي ﷺ فرمائي: «يَرِثُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلْقٍ عُدُوهُ، يَنْفُونَ عَنْهُ تَأْوِيلَ الْجَاهِلِينَ، وَاتِّحَالَ الْمُبْطِلِينَ، وَتَحْرِيفَ الْعَالِينَ».⁽²⁾

د علم به هر پيرئ کښې د يوې پيرئ نه روستو بله پيرئ چې راځي الله داسې عادلان خلق پيدا کوي، "اخلي دا علم د هرې پيرئ نه عادلان خلق، هغه عادلان خلق چې د دې دين نه به هغه خلق د زياتي کونکو خلقو هغه تحريف لري کوي، د جاهلانو خلقو غلط تاويل هغه به ترې لري کوي، د باطل پرستو خلقو غلطې معنې کاني او دروغ هغه به ترې لري کوي، صفا دين به خلقو ته بيانوي."

نو عثمان ﷺ ته هم دغه شان وائي، او هميشه دپاره د مشرکانو اعتراض به دا ووپه نبي ﷺ باندې چې: مونږ څنگه د خپل پلار او نيکه دين پرېږدو؟ دا خلق پوهيږي نه که تاسو لږ سوج اوکړو، نو نوي او زړې به تاسو معلومې کړئ، دې خلقو نوې خبرې شروع کړي، مونږ هغه زړې خبرې کوو، جماعت اشاعت التوحيد والسنة هغه زړې خبرې کوي، دا مليان به د چا خبرې کوي، يا به ئې د پلار خبره وي او يا به ئې د نيکه خبره وي، يا به لږه د هغې نه مخکې خبره وي، د خلورو، پنځو سوو کالو خبره به راروانه وي، چې دا کار به شروع شوی وي، نو دا خبرې نوې دي، او که نه د پيغمبر ﷺ خبرې چې د هغې څوارلس سوه (۱۴۰۰) کاله اوشول، هغه نوې دي؟ که مونږ داسې يو خبره کړي وي چې هغه پيغمبر ﷺ نه وي کړي نو هغه نوي خبره ده، که مونږ داسې يو خبره کوو چې نبي ﷺ د هغې خلاف کړی و نو واقعې چې زمونږ هغه خبرې بيا نوې دي، او د دوي هغه زړې دي، خو که مونږ وايو: چې امام الانبياء محمد مصطفی ﷺ د نن

نه خوارلس سوہ کالہ مخکڻي داسي وٿيلي دي، او يو سرے وائي: ڇي نه، زما نيڪه خو داسي نه دي وٿيلي زه به هغه شان کوم، نو زمونڊ خبره زره ده، او ڪه د ده دا خبره زره ده؟ دے ڇي د پلار نيڪه خبره پيش کوي هغه نوڀ ده، او د پيغمبر ﷺ خبره زره ده، دا خلق نه پوهيري، دا نوڀ خبري نه دي، خو دا په دي خلقو باندې نوڀ لکي، دا ڊيري پخواني خبري دي، او دا ڊيري حقيقت او رشتيا خبري دي، خو خلقو له صحيح ڪه نه معلوميري ڇي دوي اوريدلي نه دي، او ڇا خبر ڪري نه دي، او دا مسئلہ ده: ڇي يو سرے په يو خبره باندې نه پوهيري نو دے د هغي دشمني کوي، ”الْكَافُ أَعْدَاءُ لِّمَا جَهِلُوا“.

”خلق دشمنان وي د هغي ڪه دپاره ڇي نه ٿي پيڙي“.

يو مسئلہ باندې به نه پوهيري نو خود به د هغي خلاف کوي.

بهر حال عثمان بن عفان ؓ ته وائي: ڇي تا زه تر هغي وخته پوري نه پرانيزم ڇي ترخو پوري تا دا نوڀ خبري نه دي پريخودي، او د خپل پلار نيڪه زري خبري دي نه دي شروع ڪري، عثمان بن عفان ؓ پروت دے، خو ڇي ڪله ٿي تره پوهه شو ڪه زه د ده سره هر ڪه اوڪرم خو دے د خپلي خبري نه نه اوري، نو بيا ٿي عثمان ؓ پريخودلو.

د سيدنا عمر ؓ حالت

سيدنا عمر فاروق ؓ ڇي د هغه څومره لوڻي مقام دے، او د هغه څومره لويه ددبده ده، او څومره مشهور وو په شجاعت ڪڻي، ليڪن په عمر فاروق ؓ باندې څومره تڪليفونه د الله په دين ڪڻي تير شوي دي، عمر فاروق ؓ ڇي ڪله اسلام راوړو، نو هغه وائي: زه دا خپل اسلام خلقو ته بنائم، ڇي عمر فاروق مسلمان شوي دے، ڪه ڇي هغه ڪله د پيغمبر ﷺ مخالف وو نو ښڪاره په ښڪاره به پيغمبر ﷺ پسې ڪرڻيدو ڇي ڇا به ترې تبوس اوڪرو: ڇي چرته ڪي؟ وائي: ڪم دا محمد رسول الله قتلوم، علي الاعلان به ٿي وٿيل، ڇي دا زما دشمن دے، او ڪه مې کوم ڪائے ڪڻي اوموندو نو قتلوم به ٿي، توره به ٿي د ڪان سره ڪرڻوله، ڇا به ڇي ورته اووٿيل: ”ولې ٿي قتل کوي؟“ وائي: دے زمونڊ خدايان لات، منات، عزي نه مني، دے به زه قتلوم، نو عمر ؓ ڇي څنگه ښڪاره دشمن وو د نبي ﷺ، خو ڇي ايمان ٿي راوړو نو ښڪاره

اعلان ٿي هم اوکرو، ڇي ما ايمان راوڙي دے.

په قريشو کينبي يوسره وو، هغه ته ٿي "جميل بن معمه" وٿيلو، هغه دير چغل مار انسان وو، ڇي کله هغه خبر شو ڇي عمر ۽ خوايمان راوڙو، نو لارو او قريشو ته وائي: عمر هغه صابي شوي دے، عمر وريسي روستو روان دے، او آواز ٿي اوکرو: "وَلَكِنْ قَدْ أَسْلَمْتُ".

"ما خو اسلام راوڙي".

"صابي" به ٿي هغه وخت يه دينه ته وٿيلو، ڇي په دغه غلط دين باندې به روان وو، نو عمر ۽ چغه کړه: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" ڇي کله ٿي چغه کړه، مشرکان ٽول په ده راجع شول، جنگ ورسره شروع وو، تردي پوري ڇي ڌنر سترگه په پريوتو باندې شوه، کافران هم کيښناستل، عمر ۽ سترے شوي وو کيښناستو او عمر ۽ ورته وائي: اے کافرانو زه يواځي يم او تاسو ډيري، افسوس دے که چري زمونږ ڌ دريو سوو (۳۰۰) کسانو پوري يو تعداد وے يا به مي تاسو ڌ دي کلي نه بهر کولي يا به مونږ بهر کيدو، بيا مي ستاسو مقابله بالکل کولي شوه، خواوس زه بالکل يواځي يم، نن که مونږ ڌ هغوي نوم اخلو نو هغي سره "رضي الله عنه" وايو، دا هغوي قرباني پيش کړي وي.

دغه شان ڌ يو يو صحابي کارنامه ڇي اوکوري! نو هغه خومره قرباني ڌ الله ڌ دين دپاره پيش کړي دي، او نن ما او تا خومره سخته برداشت کوو، هغه سختي خو لاري، هغه تڪليف خو لارل، ڇي کم از کم دومره خو اوکرو ڇي دا دين خو په ځان کينبي راولو، صحابو ۽ ڇي په بل کينبي دين راوستي دے نو پخپل ځان کينبي ٿي خو خود راوستي وو، تڪليف ٿي برداشت کړي دے خو په بل کينبي ٿي دين راوستي دے، خو ڇي مونږ او تاسو ٿي خو ڇي کم از کم پخپل ځان کينبي راولو، پخپل کور کينبي، پخپلو پجو کينبي ٿي خو راولو کنه.

الله رب العزة دي مونږ او تاسو ڌ صحابه کرامو ۽ په نقش و قدم باندې روان کړي (آمين!).

وَاخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ مَنْ خَرَجَ مِنَ النَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْعُرْوَةِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

(سورة آل عمران: 110)

موضوع

نهى عن المنكر

بتاريخ: 03-06-2007

مقام جلسي

خطيب

فصبح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق رباني حفظه الله

نهي عن المنكر

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَسِيرَ لَهُ وَلَا تَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَيِّينَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾⁽¹⁾

عَنْ ذُرَّةِ بِنْتِ أَبِي لَهَبٍ قَالَتْ: "قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَنْ خَيْرُ النَّاسِ؟" قَالَ: «أَتَقَاهُمْ لِلرَّبِّ، وَأَوْصَاهُمْ لِلرَّحِمِ، وَأَمَرَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ، وَأَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ»⁽²⁾.

عزمتندو، حاضرینو، مسلمانانو رونروا امر بالمعروف او نهی عن المنکر دا یو داسې موضوع ده: چې که چرې یو سرے ټول عمر په امر بالمعروف او نهی عن المنکر باندې بیان کوي نو هغه نه ختمیږي، یو خو د هغې فضائل دي، او بل امر بالمعروف او نهی عن المنکر نه کول د هغې عذابونه مختصر کتابونو کښې لیکلي دي، لیکن د دین مسائل چې خپلو له بیانوي: د نیکي حکم به وي یا به د بدی نه منع وي، یا به حکم د الله وي، د دې نه بهر کیدے نشي، مسلمان له پکار دي، چې هغه امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي.

د نبي ﷺ د اُمت خصوصیت

د رسول الله ﷺ د اُمت خصوصیت دا دے: چې د جناب رسول الله ﷺ نه بعد امر

(1) [سورة آل عمران: 110].

(2) أخرجه يحيى بن الحسين الشجري في "ترتيب الأمالي" في صلة الرحم، ما يتصل بذلك، برقم: (2036).

بالمعروف او نهی عن المنکر دے دی اُمت دیوتی ده، چي پء دے امت کنبی به بعضی خلق داسی وی چي: ﴿وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾⁽¹⁾

الله وائی: "خاخه ضروری یوه ډله دے تاسو کنبی موجوده وی چي هغوی خلق خیر ته (د) الله کتاب ته، او سنت دے نبی ﷺ ته) رابلي، امر بالمعروف کوي، او نهی عن المنکر کوي، د نیکو حکم کوي او د بدی نه خلق منع کوي".

نو داسي ډله دے پء تاسو کنبی ضرور موجوده وي، حکه دے جناب رسول الله ﷺ نه بعد بل پیغمبر دنیا ته نه راځي، نو تر قیامته پورې خومره مومنان چي دي خومره علماء چي دي دا د هغوی دیوتی ده چي: هغوی به امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي.

د رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته وينا

د دے وچي نه رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته فرمائيلي وو: «بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً»⁽²⁾

"زما د طرف نه خلقو ته اکر که یو آیت مو اوریدلے وي د هغي دعوت او تبلیغ هم اوکړی".
د آخري امت صفت

ما چي کوم آیت لوستلے دے، پء دے آیت کنبی الله د دے امت صفت ذکر کوي او بیا د دے امت کار ذکر کوي، چي کار د دے امت به خه وي؟ نو الله تعالی فرمائي: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكُنَّا خَيْرَ أَلْهَمَ مِنْهُمْ الْيُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرَهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾⁽³⁾

"تاسو په لوح محفوظ کنبی، د الله په علم کنبی پء تمامو امتونو کنبی بهترين امت یی...".
پء تمامو انبیاء ﷺ کنبی اوچت مقام او اوچته درجه د امام الانبیاء محمد رسول الله ﷺ ده، حدیث پاک کنبی راځي: رسول الله ﷺ فرمائي: «أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ»⁽⁴⁾
"زه د تمام اولاد د آدم ﷺ سرداریم، خو په نورو انبیاء ﷺ باندې زه فخر نه کوم".

(1) [سورة آل عمران: 104].

(2) أخرجه البخاري في كتاب أحاديث الأنبياء، باب ما ذكر عن بني إسرائيل، برقم: (3461).

(3) [سورة آل عمران: 110].

(4) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب: ومن سورة بني إسرائيل، برقم: (3148).

دَ جنابِ رسول الله ﷺ دیر لوی مقام دے، دَ هغی بیان به ان شاء الله پچپل خائے باندی راخی، هغه وجه پیغمبر ﷺ پَ احادیثو کنہی بیان کر پَ ده: چي زما دَ خصوصیت او فضیلت خَ وجه ده؟ او خَ ننبه ده؟ چي ما له الله پَ نورو پیغمبرانو اوچت والے نصیب کرے دے، نو (۱) یو ونجه پَ هغی کنہی نبی ﷺ دا هم بنودلی ده: چي محکمنی انبیاء کرام ﷺ لا اله الا الله یو یو قوم او یو یو خاندان ته لیرلی دي او زَ چي یمه نو «وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِ»^(۱).

زَ تمامو خلقوله لیرلے شوع یم.

او کله وائی: «بُعِثْتُ إِلَى الْأَخْمَرِ وَالْأَسْوَدِ»^(۲)

"زَ سور رنگ والا او تور رنگ والا ته لیرلے شوع یم"، یعنی عربو ته هم لیرلے شوع یم، او دَ عربو نه ما سیوا عجم چي دي نو هغوي ته هم لیرلے شوع یم، نو نبی ﷺ اوچت پیغمبر وو. الله به دَ نورو انبیاء نه وعده اغستله چي: اے زما انبیاءو کَ چر پَ تاسو ژوندي یئ او محمد عربي ﷺ راشي نو «لَتَأْمُنُنَّ بِهِ وَلَتَنْقُرُنَّهُ»^(۳).

"خاخه تاسو به پَ هغَ باندی ایمان راوړئ، او خاخه تاسو به دَ هغَ امداد کوئ."

تاسو به بیا خپل مشن پرېږدئ او دَ محمد عربي ﷺ پَ شریعت او دَ هغَ پَ مشن به عمل کوئ.

دَ سیدنا عمر ؓ دَ "تورات" نسخه لوستل

هغه مشهور حدیث دے: رسول الله ﷺ بآست وو، سیدنا عمر فاروق ؓ دَ "تورات" نسخه پراوړله، دَ نبی ﷺ رنگ مبارک بدل شو، سیدنا ابو بکر ؓ عمر ؓ ته وائی: "پَ تا دې ستا مور بوره شي ته نه کورې دَ الله دَ پیغمبر ﷺ رنگ ته! چي خومره خفه دے او ته بیا هم "تورات" پراوهې؟" فَظَرَّ عُمَرُ إِلَى وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ وَغَضَبِ رَسُولِهِ رَضِيْنَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْ بَدَأَ لَكُمْ مُوسَى فَأَتَّبَعْتُمُوهُ وَتَرَكْتُمُونِي، لَضَلَلْتُمْ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ، وَلَوْ

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصلاة، باب قول النبي ﷺ: "جعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً"، برقم: (438).

(۲) أخرجه الدارمي في "سننه" في ومن كتاب السير، باب: الغنيمة لا تحل لأحد قبلنا، برقم: (2510).

(۳) [سورة آل عمران: 81].

كَانَ حَيًّا وَأَدْرَكَ بُتُوتِي، لَا تَبْعَنِي»⁽¹⁾

"عمر ؑ جي ڏني ﷺ مخ مبارڪ ته اوڪتل نو هغه "تورات" ٿي بند ڪرو، وائي: "أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ غَضَبِ اللّٰهِ وَغَضَبِ رَسُولِهِ"، الله پوري پناه غواړم ڌ الله ڌ غُصِي نه او ڌ الله ڌ پيغمبر ﷺ ڌ غُصِي نه، بيا وائي: "رَضِينَا بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا"، زه راضي يم پء الله باندې جي هغه زما رب ڌے، او پء دين اسلام باندې جي هغه زما دين ڌے، او محمد رسول الله ﷺ باندې جي هغه زما پيغمبر ﷺ ڌے، او چپ کينيناستو، ڌ الله ڌ پيغمبر ﷺ غصه جي ڪله ڪم شوه نو نبي ﷺ هغه ته فرمائي: ڌ قرآن ڪريم پء موجودگي ڪنبي ته ڌ تورات پراڻول ڪوڀ؟ حالانڪه ڌ قرآن ڪريم سره محڪم ٿي ٿول ڪتابونه منسوخ شوي دي، پء هغې به اوس عمل نه ڪوڀ، جي ڪله زمونڊ ڌ شريعت نه خلاف وي، ورته وائي: دا خو "تورات" ڌے، پء موسى عليه السلام باندې راليرلے شوء ڌے، ڪه چري موسى عليه السلام پڇيله ژوندے وو او زه الله پيغمبر راليرلے وے نو هغه به هم زما امتي وے"، دومره اوچت مقام والا پيغمبر ڌے.

نو زمونڊ پيغمبر ﷺ پء تمامو پيغمبرانو ڪنبي ڌ لوي مقام والا ڌے، الله رب العزة فرمائي: ﴿وَلَكِ الرُّسُلَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾⁽²⁾

"دغه پيغمبران دي غوره ڪري دي مونڊ بعضي ڌ دوي پء بعضو نورو باندې".
دا مقام الله محمد عربي ﷺ ته ورڪرے ڌے، ڌ ڄا مقام الله اوچت ڪرے ڌے، او ڌ ڄا مقام ٿي دومره نه ڌے اوچت ڪرے، ليڪن ما او تاله دا پڪار دي: جي ڌ خپل ذهن نه او ڌ خپل سوچ نه ڌ عصبيت او تعصب پء بنياد باندې ڌ انبياؤ ﷺ پء مينڇ ڪنبي فرق نه ڪوو.
ڌ مومنانو وينا

الله رب العزة فرمائي: مومنان وائي: ﴿لَا تَفَرِّقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ﴾⁽³⁾

"مونڊ جدا والے نه راولو پء مينڇ ڌ يون ڌ انبياؤ ﷺ ڌ الله تعالى ڪنبي".

(1) أخرجه الدارمي في "سننه" في المقدمة، باب: ما يتقى من تفسير حديث قول النبي ﷺ، ...، برقم: (449).

(2) [سورة البقرة: 253].

(3) [سورة البقرة: 283].

الله! تا چې کوم پیغمبران ﷺ را لیرې دي مونږ پخپل ذهن کښې د هغوي په مینځ کښې تفرقه نه پیدا کوو؛ چې دا اوچت مقام والا دے او دا د ښکته مقام والا دے، لکه یهودو به داسې کول: "چې خپل پیغمبران به ئې منل او نور پیغمبران به ئې نه منل"، مونږ به داسې نه کوو، مونږ به ټول پیغمبران ﷺ منو لیکن عمل به کوو په شریعت د محمد عربي ﷺ باندې، د یو پیغمبر ﷺ سره به مونږ بغض او حسد نه ساتو، بلکه د هر پیغمبر سره به مونږ مینه او محبت کوو، دا د ایمان کامل تقاضه ده.

نو نبي ﷺ په تمامو انبیاء ﷺ کښې د اوچت مقام والا وو، امت د نبي ﷺ په تمامو امتونو کښې د اوچت مقام والا دے، الله فرمائي: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾^(۱) الله وائي: "دارنکې کړخولي یی مونږه تاسو لره یو امت غوره د دې دپاره چې شی تاسو کواهي کونکي په خلقو باندې".

تاسو به په قیامت کښې په خلقو باندې کواهي کوئ، دومره د انصاف او عدل والا امت دے.

الله رب العزة به د نوح ﷺ نه تېوس کوي

الله رب العزة به د نوح ﷺ نه تېوس کوي: "چې اے نوح! تا خپل قوم ته مسئله بیان کړې وه او که نه دې وه بیان کړې؟ قوم ته دې بیان کړے وو، او که نه؟ هغه بد بخته قوم به انکار اوکړي، هغوي به وائي: چې یا الله! مونږ ته نوح ﷺ مسئله نه ده بیان کړې، نوح ﷺ نه به الله تېوس اوکړي: چې تا مسئله بیان کړې وه؟ نوح ﷺ به وائي: ما بیان کړې ده، قوم به ئې وائي: مونږ باندې څوک کواه پیش کړه؟ د چا مخکښې دې مونږ ته مسئله بیان کړې ده؟ الله تعالی به ورته وائي: کواه درسره شته؟ کواهان درسره څوک دي؟ نوح ﷺ به وائي: آوا زما سره کواهان امت د محمد رسول الله ﷺ دے، دوي به زما دپاره دا کواهي کوي، الله به دا امت رااوغواړي، چې تاسو دا کواهي کوئ چې نوح ﷺ خپل قوم ته مسئله بیان کړې ده؟ نو امت د محمد عربي ﷺ به وائي: چې آوا الله مونږ کواهي کوو، چې مسئله نوح ﷺ قوم ته بیان کړې وه، قوم نه وه منلې، هغه قوم به اعتراض اوکړي: چې تاسو په آخره زمانه کښې پیدا شوي یی تاسو ته څه

پتہ دہ؟ جي مونڙ ته نوح عليه السلام مسئلہ بيان ڪري دہ او ڪہ نہ ئي دہ بيان ڪري؟ الله رب العزة به ددي امت نہ تپوس ڪوي: تاسو ته خه پتہ دہ: جي نوح عليه السلام خپل قوم ته مسئلہ بيان ڪري وه؟ امت به ورته وائي: يا الله! مونڙ ستا ڪتاب لوستلے وو، او ستا به ڪتاب ڪنبي مونڙ وڻيلي وو: جي نوح عليه السلام خپل قوم ته مسئلہ بيان ڪري وه: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا﴾⁽¹⁾ الله وائي: "يقينًا مونڙ نوح لبرلے وو قوم ددہ ته، نو نوح عليه السلام بخپل قوم ڪنبي پنڀوس ڪم زر (۹۰۰) ڪاله تير ڪري وو".

نہ نيم سوہ (۹۰۰) ڪاله نوح عليه السلام خپل قوم ته دعوت چلولے وو، جي دا امت او وائي: جي الله مونڙ ستا ڪتاب لوستلے وو، تہ دروغ نہ وائي، نوح عليه السلام خپل قوم ته مسئلہ بيان ڪري وه، نو الله رب العزة به نوح عليه السلام ته وائي: آوا تا مسئلہ بيان ڪري وه. نو دا امت بهترين امت دے.

ددې امت ڪاراوڏمه داري

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾⁽²⁾

"تاسو به لوح محفوظ ڪنبي به تمامو امتونو ڪنبي بهترين امت ي، ايسلے شوي ي تاسو دپاره د فائدي د خلقو، تاسو به حڪم ڪوي به نيڪو ڪارونو باندې، خلق به منع ڪوي د نارواڙ ڪارونو نه، او تاسو به ايمان لري به الله تعالیٰ باندې".

نو ڪار به ستاسو دا وي، غلباء ڪرام ذڪر ڪوي: "جي ﴿أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾" تاسو د خلقو د فائدي دپاره ايسلے شوي ي، "خلق به زنجير ڪنبي راولي، او به دين اسلام ڪنبي به ئي دننه ڪوي، دا د هغوي دپاره فائده دہ".

نو ڪار به ستاسو دا وي: تاسو به امر بالمعروف ڪوي، او نه ي عن المنكر به ڪوي، او تاسو به ايمان لري به الله تعالیٰ باندې، دا د غوره امت ڪار شو، نو اوس ڪوم سرے جي به الله تعالیٰ باندې ايمان نہ لري او ڪوم سرے جي امر بالمعروف او نه ي عن المنكر نہ ڪوي دا سرے به غوره

(1) [سورة العنكبوت: 14].

(2) [سورة آل عمران: 110].

امت کڻي نڻي راتلے، بلڪه دا پُءِ دِي امت کڻي ناکارہ خلق دے، چي هغه امر بالمعروف نُه کوي، او نهي عن المنکر نُه کوي، پُءِ الله ايمان نُه راورِي.

اهل ڪتابوله دَايمان ترغيب

﴿وَأُوْاٰمَنَ اَهْلَ الْكِتَابِ لَکَانَ خَيْرَ اَلِهَمٍّ مِنْهُمْ اَلْمُؤْمِنُونَ وَآکْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾⁽¹⁾.

"ڪه چري ايمان راورِي وے اهل ڪتابو خاخه به دا غوره وے د دوي دپاره، بعضي ڪسان د هغوي نه مومنان دي او زيات پڪڻي فاسقان دي"

نو مقصد مِي دا وو: چي د دِي امت غوره والے پُءِ دِي باندي دے، چي دے به امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوي.

امر بالمعروف او نهي عن المنکر پريڻودل

چا چي امر بالمعروف او نهي عن المنکر پريڻودلے وو، الله پري عذاب نازل ڪرے دے، الله د هغوي بدي پڇيل ڪتاب کڻي بيان ڪري ده، قرآن ڪريم کڻي الله تعالى د يهودو باره کڻي ذکر کوي: ﴿لَعْنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَى لِسَانِ خَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ﴾⁽²⁾.

"په لعنت ڪرے شوي دي هغه ڪسان چي هغوي ڪافران وو د بني اسرائيلو نه په ڙيه د داود عليه السلام او په ڙيه د عيسيٰ خوي د مريم عليه السلام باندي (دوارو انبياؤ عليه السلام) په دوي باندي لعنت وئيلے دے)، ..."

وجه خه ده د لعنت وليو؟

وجه دا وه: ﴿ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ﴾⁽³⁾.

"دا په سبب د هغي چي دوي به نافرماني ڪوله او وو دوي زياته ڪونڪي."

د الله حڪمونه ئي نه منل او زياته ئي ڪولو، خه ئي ڪول؟ ﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾⁽⁴⁾.

"وو هغوي چي منع به ئي نه ڪوله د نارواؤ نه چي ڪولو به ئي هغي لره، (امر بالمعروف او نهي

(1) [سورة آل عمران: 110].

(2) [سورة المائدة: 78].

(3) [سورة المائدة: 78].

(4) [سورة المائدة: 79].

عن المنكر ئي نه ڪولو) دير بد دي هغه جي دوي ڪوم ڪارونه ڪول".

دوي جي ڪوم ڪارونه ڪول دا دير ناڪاره ڪارونه وو، خپله ئي هم ڪناه ڪوله، او بل ئي هم نه منع ڪولو، جي ڪناه مه ڪوه.

په دي خائيه باندې علماء ڪرام ذڪر ڪوي: معلوميري د دي آيت ڪريمه نه دا خبره او دا مسئله: جي نهني عن المنكر، د نارواؤ نه منع دا واجب او لازم ده، ڪوم سره جي نهني عن المنكر نه ڪوي، ڪوم سره جي د نارواؤ نه خلق نه منع ڪوي دا سره د الله د وعيد او د عذاب مستحق ده، د يهودو حالت او ڪوره هغوي د نارواؤ نه منع نه ڪوله نو لعنت پري نازل شو.

په بني اسرائيلو ڪنبي اول نقصان

حديث پاڪ ڪنبي راڻي: رسول الله ﷺ فرمائي: په بني اسرائيلو ڪنبي جي رومبني نقصان راغله وو، نو هغه د خه وڃي نه راغله وو؟ بني اسرائيلو ڪنبي رومبني نقصان د دي وڃي نه راغله وو جي يو سري به بل سره په ڪناه باندې اوليدو، ورته به راغله او ورته به ئي اوزئيل: "يَا هَذَا، أَتَى اللَّهَ وَدَعَ مَا تَصْنَعُ، فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَكَ".

"اے سره! د الله نه اويريزه، دا ڪناه مه ڪوه، پريرده هغه ڪار جي ته ئي ڪوي او هغه ڪار ستا دپاره جائز نه ده".

نو يو ورڻ به ئي ورته دا خبره او ڪره، جي ڪله هغه سره به منع نشو، نو "ثُمَّ يَلْقَاهُ مِنَ الْعَدِ فَلَا يَمْنَعُهُ ذَلِكَ".

"بيا جي صبا به ورسره ميلاؤ شو، بيا به هم ده په دغه خپل حال باندې وو، نو بيا به ورته ده امر بالمعروف او نهني عن المنكر نه ڪولو، بيا به ئي ورته خه نه وئيل"، "أَنْ يَكُونَ أَكِيلَةً وَشَرِيئَةً وَقَعِيدَةً".

"جي صبا به شو، نو د هغه سره به ئي ناسته هم ڪوله، د هغه سره خوراڪ به ئي هم ڪولو، د هغه سره خبڻڪاڪ به ئي هم ڪولو"، هيخ قسم تعلق به ئي ورسره نه ختمولو، هسي په خلې به ئي وئيل: جي دا ڪار نه نه ده، دا ڪار مه ڪوه، قَلَمًا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بَبْغَضٍ".

"ڪله جي ئي دا ڪناه شروع ڪره جي د ڪنانڪار انسان سره به ناست وو، د هغه سره به ئي ملڪرتوب ڪولو نو الله د دوي زرونه د يو بل سره ڪدود ڪرل"، زرونه ئي مختلف شول، د دين هغه

جذبہ تري ختمہ شو، نو لعنت ورباندي پۀ دې وجه باندې نازل شو، تول پۀ لعنت کښې گرفتار شول. او آخر د دې حديث کښې نبي ﷺ فرمائي: «کَلَّا»، چرې هم داسې نه ده، چې يو سري نه اوواي: چې دا کناه مۀ کو، چې صبا دے دا کناه کوي تۀ نه امر بالمعروف کوي، او نه نهي عن المنکر کوي، نه د هغه نه خپل ځان خفه کوي، نه د هغه سره خپل تعلقات ختموي، دا کورے د کاميائي کار نه دے، «وَاللّٰهُ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَلَتَأْخُذَنَّ عَلٰی يَدَيِ الظَّالِمِ، وَلَتَأْطُرَنَّهُ عَلٰی الْحَقِّ أَطْرًا، وَلَتَقْصُرَنَّهُ عَلٰی الْحَقِّ قَصْرًا»⁽¹⁾.

نبي ﷺ فرمائي: "پۀ الله مې دې قسم وي، څاخه تاسو به امر بالمعروف او نهي عن المنکر به کوئ، او د ظالم سري لاس به نيسي، هغه به د ظلم نه منع کوئ، تاسو به دغه سرے حق نه مجبوره کوئ، چې حق ته ئې مائل کړئ".
دا به ستاسو کار وي.

د دې زمانې د خلقو کار

صرف پۀ دې باندې کار نه کيږي، چې د هغه خپل کار دے، او زما خپل کار دے، پۀ نن زمانې کښې دا شے ډير زيات دے، کله چې تۀ د يو رسم رد کوې، د يو ناروا رد کوې نو کله کله به درته دا خپل ملکري وائي: يرو، جي! پرېږده چې څوک څۀ کوي نو ځان له ئې کوي، دا مسئلې پرېږده.

مسئلې پټول

دا خبره ياد اوساته! هغه عالم، هغه مشر، هغه سبين رُعيې انسان چې هغه ته مسئله معلومه وه، ليکن بيا د خلقو د يرې د وجې نه، د خلقو د خفکان د وجې نه حق مسئله تۀ ښکاره کوي، د قيامت پۀ ورځ باندې به دغې سري ته د اور واکې واچولې شي، بعضې خلق د جماعت د وجې نه، د لالچ د وجې نه، او بعضې خلق د خپل عزت د وجې نه حق پټوي، کۀ ستا هر څومره لوئ عزت شي، خو د الله د دين نه لوئ عزت نشي کيدے، دا دين دومره معزز دے، چې ايک لاکه چوبيس هزار کم وييش انبياء کرام ﷺ الله دنيا له د مخلوق د هدايت دپاره رالېږلے وو، کله هم الله يو پيغمبر ته نه دي وئيلي: چې زما پيغمبره! خير دے دلته دا مسئله مۀ

بیانوه، هسې نه چې ستا څوک بې عزتي اوکړي، هسي نه چې تا پسې څوک کنځل اوکړي، هسې نه چې تا پسې څوک ردې بدې اوواي، نا! نا! بلکه رب کائنات خو خپل پیغمبر ﷺ ته وائي: ﴿فَاضْدَعْ عَنْهُمُ زُجْرًا وَاعْرِضْ عَنِ الْبَشَرِ كَيْنَ﴾ (1)

"اے زما پیغمبره! صفا صفا مسئله بیان کړه، څنکه چې درته د الله د طرف نه حکم شوه دے، او د مشرکانو خلقو نه مخ واوړه".

کله رب کائنات فرمائي: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ﴾ (2)

"اے زما پیغمبره! کلک اودرېره لکه څنکه چې تا ته حکم شوه دے، څه حکم چې د الله د طرف نه دے هغه خلقو ته بیان کړه، او کلک اودرېره".

د نبي ﷺ کیره مبارکه کښې سپین وېښته:

حدیث پاک کښې راځي: جناب محمد رسول الله ﷺ په کیره مبارکه کښې سپین وېښته ښکاره شول، بعضې وېښته پکښې سپین شوي وو، صحابه کرامو ﷺ ورته اووئیل: "يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَدْ شَبَّتَ". "اے د الله پیغمبره! ته خو بودا شوې".

نوني کریم ﷺ ورته فرمائي: "اشَيْتَنِي هُوْدٌ، وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَعَمَّ يَسَاءَلُونَ". (3)
 "زه سورة "هود" او "سورة الواقعة"، "مرسلات" او "عم يتساءلون" بودا کړم".
 علماء کرام وائي: کوم آيت بودا کړو؟ دې آيت چې: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ﴾ (4).
 "اے زما پیغمبره! کلک اودرېره لکه څنکه چې تا ته حکم شوه دے".

دا ئې نه دي وئيلي چې دلته شريدا کيږي، دلته به دا مسئله نه کوم.

بعضې خلق د حکمت په مطلب نه بوهيږي، دين ئې پټ کړے وي، د خپو د لاندې کړے ئې وي، او تا ته به وائي: چې قرآن کریم کښې الله وائي: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالنَّوْعَةِ الْحَسَنَةِ﴾ (5).

(1) [سورة الحجر: 94].

(2) [سورة هود: 112].

(3) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب: ومن سورة الواقعة، برقم: (3297).

(4) [سورة هود: 112].

(5) [سورة النحل: 125].

"ذَ اللّٰه لَارِي تَه خَلَق رَاوِيلَه پُهُ حَكْمَت سره، او پُهُ خَاڻسْتَه نَصِيحَت سره".

نَو دَوِي به خُهُ وَاڻي؟ وَاڻي به: چي ذَ اللّٰه لَارِي تَه خَلَق رَاوِيلَه خُو پُهُ حَكْمَت حَكْمَت سره
 كار اوكره، خَاڻسْتَه طَرِيقِي سره كار اوكره، وَرْتَه وَايه: ذَ دِي خُهُ مَطْلَب دے؟ حَكْمَت خُهُ تَه وَاڻي؟
 نَو ذَ حَكْمَت دَوِي (۲) قَسْمه دِي: (۱) دا سْتَا پُهُ كُور كَنِڀِي جُور شُوے حَكْمَت دے، او يَو ذَ اللّٰه
 نَاَزَل كَرے شُوے حَكْمَت دے، پُهُ دِي دَوَارو كَنِڀِي فَرَق دے، اللّٰه چي وَاڻي: ﴿بِالْحِكْمَةِ﴾، "پُهُ
 حَكْمَت بَانْدِي خَلَق رَاوِيلَه، پُهُ خَاڻسْتَه نَصِيحَت بَانْدِي خَلَق رَاوِيلَه"، نَو دَا سْتَا دَا حَكْمَت نُهُ
 يَادَوِي، خُهُ مَسْنَمِي ښكاره كُوه، او خُهُ مَسْئَلِي پَتُو، بَلَكه اللّٰه وَاڻي: چي زَمَا ذَ كِتَاب پُهُ بِيَان خَلَق
 رَاوِيلَه، زَمَا ذَ پِيغَمَر ﷺ پُهُ سَنْتُو بَانْدِي خَلَق رَاوِيلَه، ذَ دَرُوغو قِيصِي وَرْتَه مَه كُوه، اَمْر بَالْمَعْرُوف
 او نَهِي عَنِ الْمُنْكَر ذَ دِي اَمْت فَرَض دِي، چي دَوِي به دَا كار كُوي، ذَ اللّٰه ذَ دِين پُهُ بِيَان كَنِڀِي به ذَ
 هِيچ چَا نَه نُهُ يَرِيرِي، ﴿وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ﴾. (۱)

"ذَ اللّٰه ذَ دِين پُهُ بِيَان كَنِڀِي به ذَ هِيچ چَا ذَ مَلَامَتِيَا نَه نُهُ يَرِيرِي".

دَا به ذَ هَر مَبْلَغ فَرِيضَه وَي، پُهُ دِي كَنِڀِي بِي عَزَّي نَشْتَه، زَمَا او سْتَا عَزَّتُونَه دِي ذَ اَنْبِيَاؤُ ﷺ
 پُهُ عَزَّت بَانْدِي قَرِبَان شي، او بِيَا خَاص كَر اَمَامِ الْأَنْبِيَاءِ مُحَمَّدِ مَصْطَفِي ﷺ نَه، چي يَو شَاعِر ذَ
 نَبِي ﷺ باره كَنِڀِي وَثِيلِي وَو:

بَابِي وَأُمِّي نَاطِقٌ فِي لَفْظِهِ ثَمَّنْ تُبَاعُ بِهِ الْقُلُوبُ وَتُسْتَرَى (۲)

"زَمَا مَوْر او بِلَار دَوَارَه ذَ هَغِي خَبَرِي كُونَكِي اِنْسَان نَه قَرِبَان شي هَغُهُ خَبَرِي كُونَكِي اِنْسَان
 چي ذَ هَغُهُ خَبَرُو مِثَال ذَ پِيَسُو دے، ذَ هَغُهُ پُهُ هَغِي الْفَاظُو بَانْدِي زَرُونَه اِغْسَتَلِي كِيرِي، او خَر خَبَرِي".
 مَا او تَا خُو به پُهُ پِيَسُو بَانْدِي سُوْدَا كُوه، او ذَ مُحَمَّد عَرَبِي ﷺ الْفَاظ ذَ خُلِي نَه رَاوَتَل او ذَ
 سَرِي زَرَه اِغْسَتَل، چَا تَه چي به ئِي خَبَره اوكره نَو وَرْتَه به ئِي اووُثِيل: چي مَا تَه كَلِمَه اووَايه، بَل
 به پَكَنِڀِي خُهُ نُهُ وَو.

ذَ نَبِي ﷺ خَوَاتَه ذَ يَو كَس رَاَتَل

ذَ نَبِي ﷺ خَوَا تَه يَو كَس رَاغَلِي وَو، چَا وَرْتَه وَثِيلِي وَو: چي دَا مُحَمَّد چي دے نَو دے

ليونے شوے دے، دماغ ئي خراب شوي دي، دم پرې واچو، که الله جور کړو، هغه له به خلقو دغه بيماران راوستل، په چا به سحر شوے وو، په چا به ليونتوب وو، هغه به پرې دم اچولو، الله به روغولو، سرے مشرک وو، د جهالت دور وو، وايي: "خوک نشته چې دے ما ته راوړي، چرته د بيت الله شريف حج له راغلي وو، د نبي ﷺ تبوس ئي اوکړو، چې دلته هغه محمد بن عبد الله کوم څانے کښې دے؟ ما ته چا وئيلي دي: چې هغه ليونے دے، چې دم پرې واچوم، که الله روغ کړو، ځکه خو غلطې غلطې خبرې کوي"، نبي ﷺ سره ميلاؤ شو، نبي ﷺ ته وايي: "چې ما ته چا اووئيل: چې ته ليونے شوے ئي، دماغ دې کار نه کوي، رادېخوا شه چې دم درياندې واچوم"، نبي ﷺ ورته وايي: "ما ته غوږ کيږد"، نبي ﷺ صرف خطبه شروع کړه: «إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَمَا بَعْدُ،⁽¹⁾ د دې څانے پورې چې خطبه ئي اووئيله نو دے ورته وايي: "أَعِدْ عَلَيَّ كَلِمَاتِكَ هَؤُلَاءِ".

"دوباره ئي راته اووايه".

بيا د سر نه نبي ﷺ خطبه شروع کړه، او دا وو اخلاق د پيغمبر ﷺ، چې بيا ئي خطبه اووئيله نو ورته وايي: بيا ئي راته اووايه، نبي ﷺ ورته په دريم ځل هم بيا خطبه د سر نه شروع کړه، او دا وو اخلاق د پيغمبر ﷺ که چېرې ما او تا ته چا اووئيل: چې بيا اووايه! نو په دريم ځل باندې به اووايو، خو زړه به مومات وي، خو که په دريم ځل باندې وي، نو بيا به وايو: چې تاله ئي جوړې خوندي درکړو، دا اخلاق د محمد مصطفى ﷺ وو.

په دريم ځل ئي ورته بيا خطبه شروع کړه، چې آخر ته ئي اورسوله لاس ئي رااوږد کړو، وايي: لاس رادېخوا کړه، چې زه تا سره په اسلام بيعت اوکړم، او وايي: زما دې په الله تعالی باندې قسم وي، چې ما د شاعرانو خبرې اوريدلي دي، ما د کاهنانو خبرې اوريدلي دي، ما د مجنونانو خبرې اوريدلي دي، دا د انسان کلام نه دے، او د هغه صحابي نوم دے: "ضداد".

د عبد الله بن سلام ﷺ کواهي

داسې د لوي شان والا پيغمبر ﷺ چې عبد الله بن سلام د يهودو ملا وو، بيا مسلمان

شوع و، وائي: کله چي ما د پيغمبر ﷺ خبري واوريدې نو راغلم چي ما د نبي ﷺ مخ نه اوکتل، صرف د پيغمبر ﷺ مخ چي مي اوليدو نو زه پوهه شوم چي دا د دروغون سري مخ نه دے، صرف په مخ ليدو باندې ايمان راوړي، داسې حسين او جميل پيغمبر ﷺ، داسې لوتي شان والا پيغمبر ﷺ چي هغه الله د خپل دين نه قربان کوي، د هغه په دې دين باندې سر ماتيري، د هغه په دې دين باندې غاښونه شهيدان کيږي، نو که چرې ما او تا ته چا يو کنخل اوکره، نو دا به بده خبره وي؟ که چرې ما او تا باندې چا دباؤ اوکړو، نو دا به عزتي نه ده، بلکه دا عزت دے، د الله دپاره که ستا دا بدن توتي شو، خو ته به د الله دين نه پريردې.

د الله په دين باندې مرک

ياد ساته! که د دنيا دارو خلکو په ذهن کښې ته مر هم شې، خو ته مرنه ئې، د الله په دربار کښې ته ژوندې ئې، دغه وجه ده چي الله رب العزة فرمائي: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَعْقِرُونَ﴾⁽¹⁾

"مه وايئ تاسو هغه چا ته چي خوک د الله په لار کښې مړ شو (شهيدان شو) فضول مړ، بلکه دوي ژوندي دي خو تاسو په هغه ژوند باندې نه پوهيږئ".

نو شهداؤ باره کښې دا چرته اونه وايئ: چي دوي هسې ځان مړ کړو، نا بلکه دوي ژوندي دي، هغوي خو په صحيح ژوند باندې اوس ژوندي دي، اگر چي تاسو د هغوي په دې صحيح ژوند باندې نه پوهيږئ، کله چي د ده د بدن نه روح اووتلو، او د هغه بدن نه ساه اووتله دغه روح لاړ شي او د عرش د لاندې د جنت الفردوس سره فنجري رازوړندې دي، شنه شنه مارغان پکښې ناست دي، د يو مارغه ججوره کښې دننه شي، «تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقُنَادِيلِ»⁽²⁾.

نبي ﷺ فرمائي: "کوم څائے کښې ئې چي خوښه وي جنت کښې گرځي او سريږي، او بيا واپس راځي دغه فنجرو ته".

په دې دين باندې چي ته مړ شي نو هله به ژوندې کيږي.

(1) [سورة البقرة: 154].

(2) أخرجه مسلم في كتاب الإمامة، باب بيان أن أرواح الشهداء في الجنة، وأنهم أحياء عند ربهم يرزقون، برقم: (1887).

دا ياد اوساته! پۀ دې دين باندې چې تا ته خومره تڪليف ميلاؤ شو، چا نه یربره مه، د چا د وچې نه حق خبره مه یربرده، او سوچ اوکړه: چې ستا نه مخکښې اُمتونو ته خومره تڪليفونه ميلاؤ شوي وو، دغه شان به ته هم لږه سخته تیروې، تڪليف به تیروې او که تڪليف نه تیروې سخته نه تیروې بس چې چا خۀ اوکړل ښۀ ئې اوکړل نو ياد ساتئ! چې پۀ دې کښاکارو عذاب راځي نو پۀ ما او تا باندې به مخکښې راځي، خپله غاړه به د الله پۀ دربار عاليه کښې خلاصو، زموږ او ستاسو غاړه به هله خلاصیږي چې مونږ امر بالمعروف اوکړو او نهي عن المنکر اوکړو، عزتمندو! دا خبره صحيح ده: چې مونږ کښې خو هر سرے امر بالمعروف او نهي عن المنکر نشي کولۀ خو بعضې خلق به امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوي او بعضې خلق به د دغې خلقو سره تعلق او ملګرتوب کوي، د هغوي امداد به کوي، نو هله به دا مسئله پۀ مخکښې باندې ځي.

د نبي ﷺ ملګرتيا

نبي ﷺ به امر بالمعروف کولو، نهي عن المنکر به ئې کولو، صحابه کرامو ﷺ به د نبي ﷺ سره اوکۀ پۀ اوکۀ باندې ولاړ وو، که ميدان جهاد له نبي ﷺ تلۀ دے نو صحابه کرامو ﷺ خپل ځان قربان کړے دے، خو پۀ نبي ﷺ ئې گزار نه دے پرېخودلے، که ميدان بيان کښې ولاړ دے نو صحابه کرام ﷺ ورسره ولاړ دي، بيان نبي ﷺ کوي او دفاع ئې صحابه کرام ﷺ کوي، نو که امر بالمعروف نشي کولۀ نو د حق پرستو علماؤ ملګرتوب خو کولۀ شي.

د دين کار ته سپک ګټل

بعضې خلق وايي: يره تنظيم پکښې چا راوستے دے؟ او دا مشورې پکښې چا راوستي دي، د دين دپاره به ستا يو تنظيم وي، د دين دپاره به ستا يو جماعت وي، د دين دپاره به ستا يو مشوره وي، نو هله به دين پۀ مخکښې باندې ځي، او که چرې ستا تنظيم نه وي ستا مشوره نه وي ستا اتفاق او اتحاد نه وي نو ياد ساته! ته د دين کار نشي کولۀ، دا خرونه خومره لويي لويي ځناور دي، خولیکن چې د هغوي پۀ مينځ کښې ربط او تړون نشته د هغوي مينځ کښې د يو بل سره تعلق نشته دغه خرونه دي نو که يو وړوکه ماشوم وړسې شي چې کوم خوا ئې زغلوې نو مندې وهي، هيڅ هم نشي کولۀ، که دا ماشوم نور هيڅ نشي کولۀ خو د خپل پتي نه ئې شرلے

شي، لیکن وره ڌکبین مچي ده، خو چي ڌدوي پخبل مينځ کښي تعلق دے، خبل مينځ کښي ئي اتفاق دے، پخبل مينځ کښي ئي وحدت دے نو يو زورور انسان، يو طاقتور انسان چي ځان له طاقتور وائي، نو هغه ڌمچو هغي کښي له لاس نشي ورورلے، څومره پريږي! نو چي انسان سوچ اوکري نو مچي غټه ده او که خر غټ دے؟ خو چي ڌدي مچو اتفاق شته، ڌدي مچو تنظيم شته، ڌدوي خپله کښي يو بل سره تعلق شته نو وري مچي دي خو يو لوي انسان هغي ته لاس نشي اوږے، کټه ورته نشي غورځولے، بل څه شے ورته نشي غورځولے، دا سرے ڌهغي نه په اړخ باندې ئي، هسي نه چي ما اوچيچي.

دغه شان وړوکي ميرے اوکوره څومره واره دي، چي ايله په سترگو ښکاري، خو لیکن چي کله ميري يو ځائے کښي راجع شوي وي، او ڌهغوي اتفاق دے، نو ڌهغوي په خوا کښي هم څوک نه تيريږي، ورته پته ده: چي که ساعت کيښم نو قول بدن مي ڌميرو ډکيري.

انفرادي کار

دا ياد اوساتي! ڌدين کار انفرادي نه کيږي، ڌدين کار اجتماعي کار ته وائي، امر بالمعروف، نهی عن المنکر نوم ڌاجتماعي کار دے، مونځ خو مونځ ځانله کوو، يو مونځ دے ځانله دي اوکړو نو دا يو مونځ يو په يو دے، او چي ځانله دي اوکړو نو ڌغارې نه دي فرض خلاص شول، لیکن چي کله سرے جومات له راشي او جمعي سره مونځ اوکري نو يو مونځ په اوويشت (۲۷) درجي دے، دا ولې؟ هغه هم مونځ دے او دا هم مونځ دے، ڌجمعي سره مونځ کښي ځکه ثواب ډير دے؛ چي په دي کښي خلق راجع شوي وي، او الله ته اجتماعيت خوښ دے، افتراقيت الله ته نه دے خوښ.

دارنگې ڌاختر په ورځ دا عيدگاه ته خلق ولې ئي؟ ڌجمعي دا مونځ په هر جومات کښي ولې نه کيږي؟، باندو کښي ولې نه کيږي؟ ڌدي وجه هم دغه ده چي تمام مسلمانان به يو کولاؤ ميدان کښي راجع شي، ڌاختر په ورځ به عيدگاه کښي راجع شي، او کافران هغوي ته کوري نو په هغوي باندې به رعب راځي، په هغوي باندې به يره راځي؛ ځکه الله ته اجتماعيت خوښ دے، په اجتماعيت کښي چي کوم کار کيږي هغه په انفراديت باندې نه کيږي.

دغه وجه ده: چي کوم صحابي په پيغمبر ﷺ باندې ايمان راوړے دے، او چرته پيغمبر ﷺ اعلان کړے دے، چي صبا جهاد ته څو نو هغه سرے به ڌجهاد نه پاتي کيدو چي هغه به منافق

وو، هر صحابي به منډه راوخله، او د نبي ﷺ سره به جهاد له تلو، كه چېرې د هغوي تنظيم نه و، په هغوي كښې اتفاق نه وې نو نبي ﷺ به په يواځې باندې خومره جنگ كړې وې؟ خومره مقابلې به پيغمبر ﷺ كړې وه؟ ليكن چې كله په هغوي كښې تنظيم شته، په هغوي كښې اتفاق شته، حديث پاك كښې راځي: نبي ﷺ ميدان جهاد كښې ولاړ دے، غشي راځي، او نبي ﷺ باندې گزارونه كيږي، د تورې گزارونه په نبي ﷺ باندې كيږي، د نيزې گزارونه په نبي ﷺ باندې كيږي، سيدنا طلحه ؓ ولاړ دے خپل بدن ئې د نبي ﷺ بدن مبارك ته مخامخ كړې دے، چې غشې راځي، سيدنا طلحه ؓ ئې پخپل لاس وايس كوي، چې د نيزې گزار كيږي سيدنا طلحه ؓ ورته خپل لاس مخكښې كوي، حديث پاك كښې راځي: عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ؓ، قَالَ: "رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ الْتَمَى وَفَى بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ شَلَاءً".⁽¹⁾

"قيس بن ابي حازم ؓ واي: ما د طلحه ؓ هغه لاس شل ليدلې وو چې په كوم لاس ئې نبي ﷺ د اُحُد په ورځ بچ كولو."

نو د تورو او د نيزو پرې دومره گزارونه شوي وو، چې هغه لاس ئې شل شوې وو، او كار ئې نه كولو، او څه كم سل (۱۰۰) يا څه د پاسه (۸۰) گزارونه د هغه په لاس شوي وو، دا خپل بدن ئې د الله د پيغمبر ﷺ د بدن مباركه نه قربان كړې دے، خپل ځان ئې د الله د پيغمبر ﷺ نه قربان كړې دے، د هغوي په مينځ كښې خومره اتفاق او اتحاد وو.

مسلمانانو رونړوا په ځان كښې اتفاق او اتحاد پيدا كړئ، او اتفاق او اتحاد په څه باندې پكار دے؟ اتفاق او اتحاد د الله په دين باندې پكار دے، زمونږ د دنيا اتفاق او اتحاد وي، خو نن زمونږ ديني اتفاق او اتحاد ختم شوې دے.

چې مونږ په دين كښې راجمع شو دغې ته تنظيم واي، د دنيا كار خو د هر سړي ځان ځان له دے، كه څوك ځان له غنم كړي او كه څوك ځان له جوار كړي، خو ليكن د دين كار پخپل طبيعت باندې نه كيږي، هغه چې الله څنگه نازل كړې دے، هغه شان به ئې مونږ كوو، مونږ به د هغې دپاره تنظيم او جماعت جوړوو، چې څوك هم د دين كار كوي هغه به زمونږ ملگري

وي، او څوڪ چې د دين خلاف كوي نو مونږ به ټول هغه ته يو كيږو نو په محله كښې به هيڅ څوڪ كنانكار پاتې نشي، كه چېرې داسې يو تنظيم جوړ شي، چې په محله كښې څومره كسان دي، د دوي اتفاق وي، چې په محله كښې څومره كسان مونځ ته نه راځي هغه سره به مونږه د دنيا كار نه كوو، كه هغه بيمار شي تېوس ته به ئې نه ځو، كه هغه باندې غم راغې غم كښې به ورسره نه كيښو، كه په هغه باندې ښادي راغله ښادئ له به ورسره نه ځو، نو ايمان سره وئيل پكار دي: كه چېرې يو سره د الله د رضاء دپاره مونځ نه كوي، نو د عزيز دي دپاره به مونځ كوي، خو اتفاق چرته ده؟ تنظيم چرته ده؟ محبت چرته ده د دين دپاره؟ د دنيا دپاره خو كه چرته يو سره ما ته لږه ترخه خبره اوكره نو هغه بيا زما د عمر دشمن ده؛ ځكه چې زما بې عزتي ئې كړې ده: ده ماته داسې وئيلي دي، او كه زما ستا دين برباديږي، د يو سري آخرت برباديږي نو ما او تا د هغې دپاره هيڅ فكر نه كوو، په دې ملك كښې څومره بدعات كيږي، مونږ چېرې وهو چې: اے ايماندارو! راځئ، دا خپل غم او ښادي دا خپل شكل او صورت دا خپل لين دين، دا خپل اخلاق معاملات په طريقه د نبي ﷺ باندې كړئ.

مسلمانانو روڼروا كه چېرې مونږ اتفاق او كړو: چې په كوم غم كښې خلاف شرع كار اوشو هغې غم له به مونږ نه ورځو، نو كه ته نه ورځې نو هغه خو وريږې تا له پڅوي، چې ته اوواځي: چې دغه وريږې حرامې دي، دا زه نه خورم، زه به د غم كور كره اورم نو بيا به هغه وريږې نه پڅوي، او كه هغه ئې پڅې كړي او ما كره ئې راوليږي، او زه وايم: چې زه دا نه خورم، نو هغه بل واځي: ما كره ئې راوليږه، چې زه ئې خورم، دا خو خيرات ده، خلق واځي: دوي خيرات نه مني، زه وايم: چا د خيرات نه منع كړي ي؟ خيرات نه دې نه منع كوو، د بدعاتو نه دې منع كوو.

امام آلوسي ښه قول

امام آلوسي ښه بېخېل تفسير كښې ليكلي دي، او رد ئې كړې ده په هغې قاريانو باندې چې نوي په تراويح كښې ختمونه كوي، يا دغه شان اجتماعي ختمونه كوي، خلق راجمع كړي، واځي: څي! مونږ له ختمونه او كړئ، او بيا څيزونه اووښي، نو امام آلوسي ښه واځي: "مونږ خلق د عبادت نه منع كوو، چې پيغمبر ﷺ نه دې كړي، او ته ئې كړې نو دا ولې كوي، د بدعاتو نه خلق منع كوو".

مونڊر باندې بعضي خلق الزام لکوي، وائي: دوي خيرات نه مني، مونږ د خيرات نه خوځ نه منع کوو، د شپې خيرات کوو، د ورځې خيرات کوو، په پټه خيرات کوو، په ښکاره خيرات کوو، هر وخت خيرات کوو، خو زموږ صرف دغه جرم دے: چې مونږ وايو: خيرات د پيغمبر ﷺ په طريقه باندې اوکړه، دا مونږ نه دي وئيلي: چې دا خيرات زموږ د پلار په طريقه باندې اوکړي، دا مونږ نه دي وئيلي: چې دا خيرات زموږ د نيکه په طريقه باندې اوکړي، دا مونږ نه دي وئيلي: چې دا خيرات د هندوانو او د سيکانو په طريقه باندې اوکړي، که دغه مو وئيلے وے نو دا به زموږ غټ جرم وے، بلکه زموږ جرم دا دے: چې دا خيرات د پيغمبر ﷺ په طريقه باندې اوکړي، مونږ ته ئې دين راوړے دے، چې هغه څه وئيلي دي نو هغه ريشتيا دي، او که د پيغمبر ﷺ په خبره کښې دې معمولي هم شک راغلے چې دا دروغ دي نو ته کافر کيږي.

دارنگې مونږ وايو: چې دعاء کوئ نو په سنت طريقه باندې ئې اوکړي، پيغمبر ﷺ د سنت مونځ نه بعد په مصلې باندې دعاء نه ده کړې، سنت ئې په کور کښې کړي دي، او که په جومات کښې ئې کړي دي نو په اجتماعي طريقې سره ئې ﷺ د سنتونه روستو په جمع دعاء نه ده کړې، نو مونږ ئې بدنام کړو وائي: پنج پيريان دعاء نه مني.

دامام تعلق د مقتديا نوسره د سلام سره ختم؛ لهذا فرض مونځ نه بعد دعاء کول...

روره دعاء چې ته مني هغه خو کافر دے؛ ځکه الله تعالى وئيلي دي: چې زما نه سوال کوئ، او حديث مبارکه کښې راځي: «الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ»^(۱).
"دعاء د عبادت مغز دے".

چې دعاء نه دې انکار اوکړو نو د ټول دين نه دې انکار اوکړو، دعاء څوک نه مني؟ خو مونږ وايو: بدعت مه کوئ، دعاء کوو خو بدعت مه کوو، دعاء کوو خو د سنت مونځ نه روستو ځان له ئې کوو، په دغه وخت کښې ئې جمع سره مه کوو؛ ځکه امام سره ستا څه تعلق دے؟ امام خو چې سلام اوکړځولو نو ستا خپل کار دے، او د امام خپل کار دے، بعضي خلق داسې کوي: چې فرض اوکړي نو امام په مصلې باندې مخ رااوگرځوي قوم طرف ته، نو په زوره باندې به آيت

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب الدعوات، باب ما جاء في فضل الدعاء، برقم: (3371).

اوراوي: ﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾⁽¹⁾ دعاء شروع ڪري، ڏي
 دپاره ڇي ڏمقتديانو زما ته خيال شي: ڇي ما خو لاس بره ڪرل نو ڇي دوي هم راسره لاس بره
 ڪري، نو بيا به دعاء پته وائي، وائي، نو ڇي ڪله دعاء ختموي نو بيا به پته آخر ڪينې پته زور به باندې
 يو آيت اوراوي، ڏي دپاره ڇي ڏي خلقو ما ته خيال شي: ڇي استاذ پته مخ باندې لاس راندي
 دا يو ڄاڻي ڏي امام سره لاس اوچتول او دا يو ڄاڻي بيا پته مخ رانگل او دا ضروري ڪنرل دا پته
 دين ڪينې نشته، امام به لڙه دعاء غواڙي نو ته ڏيره غواڙه ڪنه، ولې نه غواڙي، ڏي الله دربار ڇر
 لڙ نه ڏي، امام له به لڙه پڪار وي تا له به ڏيره پڪار وي، نو ڇي دعاء اوغواڙي نو ڇه ڪنه
 هسي دې ڄاڻ باندھ ڪري ڏي، امام سره تعلق ستا صرف پته فرض مونڱ ڪينې وو، ڇي امام بره
 ڪيدو نو ته به هم بره ڪيدې، ڇي امام بنڪته ڪيدو نو ته به هم بنڪته ڪيدې، ڇي ترڇو پوري
 هغه سلام نه ورو ڪرڻو ته ڏي هغه تابع وي، ڇي امام سلام اوگرڇولو، ڪه ڇوڪ ڇي نونل
 شي، ڪه ڇوڪ دعاء ڪوي، نو ڄاڻ له دې غواڙي، ڪه اوڀر ده غواڙي او ڪه لنده غواڙي، ڪه امام
 ڄاڻ له غواڙي نو غواڙي به، او ڪه نه غواڙي نو نه دې غواڙي، دا مسئله ده.

ڪه مونڱ خلقو ته حقه خبره بنڪاره ڪرو نو بعضي بد بخته خلق هغوي ڏي پوهه دي، خو پته
 ضد باندې ولاڙ دي، ڏي عوامو ذهن خرابول غواڙي وائي: يره دوي دعاء نه مڻي، ڪه مونڱ دا اوراوي:
 ڇي تاسو ڏي مري ڏي روزو او ڏي مونڱونو حساب اوڪري، ڏي هغي پته صحيح طريقه باندې فديه
 ورڪري، غريبانانو له ڇي ورڪري، نو خلق مونڱ باندې الزام لڪوي، وائي: دوي اسقاط نه مڻي، دوي
 فديه نه مڻي، مونڱ دا هر ڇه منو ڇو جرم زمونڱ صرف دا ڏي: ڇي مونڱ وائي: پته طريقه ڏي ڏي
 ڇي منو، يو سره دې مونڱ ته اوشائي ڇي دا دوي ڇي ڪوم بدعات ڪوي دا شته؟

بهر حال مسلمانانو رونرو ڪه مونڱ او تاسو اتفاق او اتحاد اوڪرو نو پته ٽول ملڪ ڪينې به
 ڇوڪ خلاف شرع ڪار اوڻه ڪري، مونڱ ڇي حڪومت پسي لکيا يو، ڇي دا حڪومت داسي
 ڏي، او دا حڪومت داسي ڏي نو تا له چرته حڪومت تي وي اغستي ده؟... دا ڏي امراء المعروف او
 نهي عن المنكر خبري دي، حقيقت به وائي، ڪوم يو ڪس له ڏي ملڪ صدر تي وي راليل ڏي،
 صحيح خبره ده، ڇي حاڪم خو صحيح نه ڏي هغه هر ظلم او زياتي ڪوي هغه جدا مسئله ده،

لیکن قوم بچل خان باندی اسلام نہ راوی، نو حکومت به ئی درباندي د کوم جائے نه راوی؟
کہ دا تي وي ده، نو د دې ایجاد انگريزانو کرے دے، کہ یو کس کره تي وي نه وي، نو د هغه
پيے گاوندي کره ئي او تي وي کوري، که چرې زه بچل واده کښې دمې نه راوړم او خان ته ښه
سرے وایم نو چې زما گاوندي ئې راوی نو مخکښې پکښې زه ناست یم.

زه وایم: که چرې داسې اتفاق مونږ کښې پیدا شو: چې داسې عهد اوکړو: چې په کوم غم
کښې خلاف شرع کارونه وي، خلاف شرع څنکه؟ خلاف شرع دا دے: چې دریو ورځو کښې
دنه کومې وریزې پڅي شي، هغه به نه خورو؛ ځکه دا روژې داسې حرامې دي، دا دودئ داسې
حرامه ده لکه مري پسې چې ژړا حرامه ده، نو دا دودئ به نه خورو، یو طرف ته دې خپلوان دي بل
طرف ته الله تعالی دے، د چا مقام اوچت دے؟ د الله رب العزة مقام اوچت دے، چې یو طرف ته
الله خفه کیږي او بل طرف ته خپلوان خفه کیږي، نو خپلوان به خفه کوو، او الله به خوشحالو، زما
خود نن نه دا عهد دے: چې کوم خیرات خلاف شرع دے، زه به هغې ته نه ځم، او هغه دودئ او
وریزې به نه خورم، که چرې مونږ دا اتفاق اوکړو او زمونږ محله کښې چا په غم کښې وریزې پڅي
کړې نو چې هغه ورته یو ورځ پاتې شي، نو بیا به هغه دا کار نه کوي، او چې مونږ دا عهد اوکړو:
چې زمونږ په دې محله کښې چا کره غم اوشو نو مونږ به هغوي کره دودئ لېږو؛ ځکه دا د هغوي
سره همدري ده، چې د خلقو دا بهانه روکه شي، چې زما میلمانه به څه خوري، نو گاوندیانو له
پکار دي: چې هغوي کره دودئ یوسي، چې مونږ د الله په دین غیرت نه کوو، نو څوک به ئې کوي،
چې په کوم واده کښې چا دمان راوستل هغې دمانو له به هم نه ورځو، او د هغوي هغه وریزې به هم
نه خورو؛ ځکه د هغې دمانو تماشې له تلل حرام دي، او په کوم واده کښې چې دمان کد شول، د
هغې هغه دودئ خوړل هم حرام دي (په وخت د دمانو د کډیدو کښې).

دالله حکم منل

یو طرف ته د الله حکم دے، او بل طرف ته د مخلوق حکم دے، نو حدیث پاک کښې
راځي: نبي ﷺ فرمائي: «لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ»^(۱)

(۱) أخرجه محيي السنة، أبو محمد الحسين بن مسعود بن محمد بن الفراء البغوي الشافعي في "شرح السنة" في كتاب
الإمارة والنصاء، باب الطاعة في المعروف، برقم: (2455).

"تابعداري نشته دے دے مخلوق، پُہ هغه وخت کڻي جي دے خالق نافرمانِي وه".

يُو طرف ته الله خفته کيڙي، او بِل طرف ته مخلوق خفته کيڙي، پريڙده جي مخلوق خفته شي، جُہ به درته اوکري، قسم پُہ الله کُہ دا تمام مخلوق راجع شي او تَہ کڻانگار ئي نو تا د الله د عذاب نه نشي خلاصولے، او جي د الله پُہ نزد باندې کڻانگار نه ئي او دا تمام مخلوق راجع شي، تا جهنم ته غورخوي، نو تا له د نوک برابر نقصان هم نشي رسولے، خُہ جي کوي نو الله ئي کوي، خو جي زمونڊ د الله پُہ ذات اعتماد جوڙ شي، کوم کار جي خلاف شرع وي، او مونڊ، تاسو د هغي نه توبه اوباسله، نو دا امامان خو مونڊ مجبوره کري دي، حُکه بعضي امامان داسي دي جي هغوي خپلي تنخواه ته ناست دي، پيسو ته ناست دي، وائي: کُہ د جومات نه مې بهر کري نو بيا به خُہ خورم؟ ڀره! کُہ چرته زُہ دا مسئله اوکرم جي د سنتو نه بعد پُہ جمع دعاء نشته، دا خير اتونه او دا شومې نشته، خيرات شته خو غير شرعي نشته، هسې نه جي بيا خلق اووائي: جي خيرات ئي بند کرو، زُہ وایم: جي هغه خيرات جي شريعت بند کرے دے هغه د دريمې ورخې پوري ورڙي دي، د خلويستې ورخې ورڙي دي، هغه د جُمعې شپه خاص کول دي، کليز دُہ، جي کال کڻي ورڙي پڇول دي، هسې خو جي خومره خيرات کوي نو کوه، خو شيطان زمونڊ عبادت خرابوي، د شيطان کار دا دے: شيطان وائي: عبادت خو کوي جي دا عبادت ورته ختم کرم، جي ثواب ورته مڃاؤ نشي، نو شيطان مونڊ ته غير شرعي خيز راته شرعي اوگرخوي.

نو امامان اکثر مجبوره وي جي مونڊ خو تر اوسه پوري دا مسئلې کري دي، د دې خلقو نه مو پُہ دې جل باندې مال وهلے دے، او کُہ چري اوس مونڊ داسي اووائي: جي دا شے نشته نو دا خلق به مونڊ ته وائي: جي تر اوسه پوري تاسو جي کولو نو دا حُنگه نشته، دا پريڙي؟ نو کُہ چرته مونڊ او تاسو امامانو ته اووئيل: جي دا شے نشته، دا پريڙي، نو هغوي به ئي پڇله باندې پريڙي، او کُہ نه ئي پريڙي هغه ئي انفرادي کوي نو مونڊ به د هغوي سره نه شريڪيڙو، نو خپله د دې ملڪ نه شرڪيات او بدعات ختم شي، اتفاق او اتحاد اوکري، جي خوک هم د دين خدمت کوي هغه زمونڊ ملڪرے دے، خوک هم د الله د کتاب خدمت کوي زمونڊ هغه سره مينه او محبت او تعلق دے، خو جي خوک دين خرابوي کُہ هغه بيا پُہ هره جامه کڻي دے کُہ د

مُلا پڻ ڄامه ڪنبي دے، ڪڙ هغه ڌ آئي پڻ ڄامه ڪنبي دے، ڪڙ هغه ڌ هر ڄا پڻ ڄامه ڪنبي دے، هغه زمونڊ دشمن دے، ڇا ڇي ڌ الله پڻ دين ڪنبي غيرت ڪرے دے هغه الله عزتمند ڪرے دے، او ڇا ڇي ڌ الله دين شاته ڪرے دے ياد ساته! هغه الله ذليله ڪرے دے، حديث ڪنبي راڻي: "ڌ قيامت پڻ ورڇ به الله يوسرے راولي، ورته به وائي: پڻ دنيا ڪنبي دومره خلاف ڪارونه ڪيدل تا ولي ڌ دي نه منع نه ڪوله؟ دے به وائي: الله! ما ڌ خلقو ڌ وڃي نه، ڇي خلقو نه يريدم، الله به ورته وائي: پڪار دے ڇي تہ زما نه يريدي وے، ڇي زما حڪم دي ماتولو، زما نه تہ يريدي او ڌ خلقو نه يريدي!"

نو مونڊ به ڌ الله پڻ دين غيرت ڪوو، او امر بالمعروف، نهي عن المنكر به ڪوو، ڌ خلقو اصلاح به لتوو، زمونڊ ڪار دا دے، مونڊ ڌ دي دٻارہ پيدا يو.

الله رب العزة دي مونڊ له پڻ دي خبرو ڌ عمل ڪولو توفيق را ڪري (آمين!).

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَا تَجِدُ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

(سورة النور: 63)

موضوع

رد بدعات

بتاريخ: 2005-12-16

خطيب

فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

رد بدعات

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَيِّينَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿قُلْ يَعْلَمُ الْقَلْبُ الْغَيْبُ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُنْصِبَهُمْ فِتْنَةً أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾. (1)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ أَخَذَتْ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ، فَهُوَ رَدٌّ». (2)

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو رونرو! ما ستاسو په مخکښې د الله رب العزة د خوږ او معزز کتاب قرآن کریم نه د "سورت نور" د یو آیت څه حصه اولوستله او د احادیث د رسول الله ﷺ نه ما ستاسو وړاندې یو حدیث مبارکه عرض کړو، د ډیرو مجموعو نه په اتباع د نبی ﷺ باندې تاسو د قرآن کریم آیتونه او د رسول الله ﷺ احادیث مبارکه واوریدل، اوس د هغې په مقابله کښې چې کوم بدعات دي او رسول الله ﷺ د هغې باره کښې یره وړکوي، او نفرت پیدا کوي د صحابه کرامو ﷺ او د امت د هغې نه، سنت طریقه داسې یو طریقه ده:

د امام مالک په قول

امام مالک رحمه فرمائي: "د سنت مثال داسې دے لکه د نوح عليه السلام د کشتی، کوم خلق چې د نوح عليه السلام په کشتی کښې سواره شوي دي نو نجا هغوي خلاص شول، نجات ورته میلاو شو او

(1) [سورة النور: 63].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الصلح، باب إذا اصطلحوا على صلح جور فالصلح مردود، بقرم: (2697).

خوک چې د نوح عليه السلام د کشتۍ نه پاتې شول نو هغه خلق غرق او تباہ شول.

د نبي ﷺ د سنت طريقې مثال

د نبي ﷺ د سنت طريقې هم دغه مثال دے چې خوک په دنيا کښې د خپل خوږ پيغمبر محمد مصطفی ﷺ په طريقه باندې عمل کوي، نو الله تعالى به ئې خلاصوي او الله تعالى به ورته نجات ورکوي او کچرته يو سر په دنيا کښې د خپل پيغمبر ﷺ په طريقه باندې عمل نه کوي، د نبي ﷺ سنت نه ژوندي کوي نو غرق دغه سر په غرق او تباہ شي، که هر خومره عمل ئې کړي دے خو هغه عمل د الله دربار عاليه کښې قبول نه دے، چې د نبي ﷺ طريقه پکښې نه وي، هغه عمل نه قبليري، نو د سنتو مثال د نوح عليه السلام د کشتۍ دے، خوک چې پرې عمل اوکړي نو بچ کيږي به او چې خوک پرې عمل او نه کړي نو هغه به نه بچ کيږي.

د نوح عليه السلام کشتۍ هغه کشتۍ وه، چې کله د نوح عليه السلام خپل ځوي دے کنعان خو چې کله هغه کشتۍ کښې نه دے سور شوے، د پلار خبره ئې نه ده منلې نو هيڅ خوک نشي ښودلې چې د نوح عليه السلام ځوي بچ شوے دے، هغه هم د نورو خلقو سره تباہ شوے دے نو که ته هر خومره د اوچت سړي ځوي ئې يا يو لوي عالم ئې خو چې ستا په اقوالو او افعالو کښې، ستا په غمونو او ښادو کښې د نبي ﷺ طريقه نه وي نو ياد ساته! چې ته بيا د بچ کيدو والا نه ئې، ستا عمل د سره نه قبليري، هله به دې عمل قبليري چې ته خپله زندکي د نبي ﷺ په طريقه باندې جوړه کړې، که د دنيا خوشحالي غواړې نو د نبي ﷺ په سنتو کښې ده او که د آخرت خوشحالي غواړې نو هغه هم د نبي ﷺ په سنت طريقو کښې ده، دا طريقه به اوس کوم ځائے کښې زده کوو؟ دا طريقه مونږ د ځان نه نشو جوړولې، چې کي د ځان نه يو طريقه جوړه کړو او مونږ اووايو: چې دا طريقه د نبي ﷺ ده، او ته هم د ځان نه يو طريقه جوړه کړې او ته وائي: چې دا ښه طريقه ده. نو دا به مونږ کورو! په قرآن او سنت کښې، نو که چرې زموږ دا خبره د قرآن او سنت سره برابر وي نو دغه د نبي ﷺ طريقه ده او که د قرآن او سنت سره برابر نه وي نو دغه طريقه د نبي ﷺ نه ده.

سيدنا ابوهريره رضي الله عنه ته د نبي ﷺ نصيحت

نبي ﷺ ابوهريره رضي الله عنه ته نصيحت کوي: او ورته وائي:

”يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! عَلَّمَ النَّاسَ الْقُرْآنَ وَتَعَلَّمَهُ“ (۱)

”اے ابوہريره! ڌ الله تعالى ڪتاب قرآن ڪريم خلقو ته ٻڌايه، (او ڪچرته تاله قرآن ڪريم نه درجي) نو پڇيله قرآن ڪريم زده ڪوه.“

دا وصيت ڌ نبي ﷺ دے خپل شاگرد ابوہريره رضه ته.

ڌ شيخ القرآن مولانا محمد طاھريه وصيت

دا وصيت ڌ شيخ القرآن رضه هم وو، جي هغه به فرمائيل: ”زمونڊ ڌي جماعت او زمونڊ ڌي تنظيم جي خومره ارڪان دي يا به هغوي قرآن ڪريم زده ڪرے وي او نورو ته به ٿي ٻڌائي او يا به هغوي پڇيله قرآن ڪريم زده ڪوي“، دا به پڻ هغوي باندې ضروري وي جي هغوي به پڇيله قرآن ڪريم زده ڪوي او بل ته به قرآن ڪريم ٻڌائي.

سيدنا ابوہريره رضه ته نبي ﷺ فرمائي: ”خپله قرآن ڪريم زده ڪرھ او نورو خلقو ته قرآن ڪريم اويابه او ڪھ تاله قرآن ڪريم نه درجي نو لار شه او قرآن ياد ڪرھ اے زما شاگرد! اے ابوہريره! ڪچرته تاله مرگ راغله او تھ پڻ ڌي خدمت ڪنبي مشغول وي يا خو ڌي نورو خلقو ته قرآن ٻڌولوا ڌي پڇيله زده ڪولو پڻ ڌي حالت ڪنبي ڪھ تالره مرگ راغله نو: ”زَارَتْ الْمَلَائِكَةُ قَبْرَكَ كَمَا يُزَارُ الْبَيْتُ الْعَتِيقُ“.

”اے ابوہريره! ستا ڌ قبر ملاقات لره به فرشتي داسي رارواني وي لکه جنڪه جي خلق ڌ بيت الله شريف زيارت له ٿي.“

نو دا خومره ڌ سعادت خبره ده، تھ قرآن ڪريم ياد ڪرھ او جي مڙ شوې نو فرشتي به ستا ڌ قبر ملاقات له راڻي، خومره ڌ سعادت خبره به وي جي دغه نوراني مخلوق ستا ڌ قبر نه گير چاپيره ڪرڻي او دعاگاني درله ڪوي جي: اے الله! ڌي قبر والا ته مغفرت نصيب ڪرھ، نو دا سنت طريقه جي مونڊ يادوو نو پڻ قرآن ڪريم ڪنبي به ٿي يادوو او بل پڻ احاديثو ڌ نبي ﷺ ڪنبي به ٿي يادوو، بياني رضه دغه خپل صحابي ابوہريره رضه ته وائي:

”وَعَلَّمَ النَّاسَ سُنَّتِي وَإِنْ كَرِهُوا ذَلِكَ، وَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ لَا تُؤَقَّفَ عَلَى الصِّرَاطِ طَرَفَةً عَيْنٍ حَتَّى

(۱) أخرجه علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان القادري الشاذلي الهندي البرهانفوري ثم المدني فالمكي الشهير بالمعني الهندي في ”كنز العمال“ في كتاب العلم من قسم الأفعال، باب في فضله والتحريض عليه، برقم: (29377).

"او خلقو ته زما د دي سنتو علم ورکړه اگر که دا مخلوق ئې بد کنږي او کچرته ستا دا خوږه وي چې په پل صراط باندې تیرېږي، او ستا زړه دا غواړي چې د بجلي د برق هومره هم په هغې حصار نشي نو ياد ساته! چې د الله تعالی دین کښې بدعات مه وړدنه کوه، د الله په دین کښې نوې نوې خبرې مه وړدنه کوه."

معلومه شوه دا خبره: چې کوم سر په د ځان نه د نبي ﷺ په دین کښې نوې خبرې وړدنه کوي نو دا سر په پل صراط باندې نشي تیرېدے؛ ځکه په پل صراط باندې تیریدل دا په شجاعت او بهادري باندې نه دي، دا په مضبوط بدن باندې نه دي، دا په چل او په هنر باندې نه دي، بلکه دا تیریدل په عمل صالح باندې دي، چې د یو سړي په اعمالو کښې ټول بدعات دي، ټولې هغه طریقي دي چې هغه د پیغمبر ﷺ د طریقو خلاف دي نو هغه به ځنکه په پل صراط باندې د بجلي د برق په شان تیر شي؟

نو نبي ﷺ ابوهريره رضی الله عنه ته وائي: "کچرته ستا زړه دا خوښوي چې په پل صراط باندې د بجلي د برق په شان تیر شي نو د الله تعالی په دین کښې بدعات به نه وړدنه کوي."

د بدعتي په پل صراط باندې تیریدل

د دې وجې نه علماء کرام ذکر کوي: "چې دا خوږه مبتدعین دي نو دوي به چې په پل صراط باندې تیرېږي دوي به نشي تیرېدے، ټول به ښکته جهنم کښې پراته وي"، د دې وجې نه الله تعالی فرمائي:

﴿وَإِنْ مِنْكُمْ آلَاءٌ وَرَحْمَةٌ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ عَلَيْكُمْ مُقَضًّى﴾⁽²⁾

"هیڅ څوک په تاسو کښې نشته دے مگر ځانځه به هغه په پل صراط باندې تیرېږي."

هر څوک به په پل صراط باندې تیرېږي، پیغمبران به هم تیرېږي، صحابه کرام رضی الله عنه به هم په پل صراط باندې تیرېږي، علماء کرام به هم تیرېږي، عوام به هم تیرېږي، که نیک سر په دے او که بد عمله سر په دے هغه به هم په پل صراط باندې تیرېږي.

(1) أخرجه علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان القادري الشاذلي الهندي البرهانفوري ثم المدني فالمكي الشهير بالمفتي الهندي في "كنز العمال" في كتاب العلم من قسم الأفعال، باب في فضله والتحريض عليه، برقم: (29377).

(2) [سورة مريم: 71].

هر سري له به دهغه د عمل مطابق سزا ورکولې شي، که د یو سري عمل ښه دے نو هغه به د بجلي د برق پشان تیر شي، د یو سري عمل کښې کس دے نو هغه به لږ په مزه تیريږي، دا پل صراط به د جهنم د پاسه لگیدلې وي او چې د یو سري عمل بالکل خراب دے، بالکل برباد دے نو دے چې په پل صراط باندې تیريږي، ښکته به غورځيږي. نو علماء کرام فرمائي: "د دې حديث نه معلومیږي چې دا کوم سر په دین کښې بدعات کوي نو دا سر په به په پل صراط باندې نشي تیریدے، بلکه دے به ښکته د پل صراط نه غورځيږي"، نو دین هغه دے چې کوم الله او د الله رسول ﷺ رالیرلے دے او مونږ ته ئې ښودلے دے، کچرې د هغې نه مونږ ښکلې ښکلې طریقي د ځان نه جوړې کړو او دین اسلام کښې ئې وردننه کړو نو هغه دین نه دے، دین هغه دے چې کوم الله او د الله پیغمبر ﷺ وئیلے دے؛ ځکه دین په عقل نه چلیږي، دین په نقل چلیږي، کچرې ستا په عقل کښې یو ښه شے دے نو هغه دین نه دے.

دین په نقل دے.

سیدنا علي ؑ یو ځل په موزو باندې مسح کوله، نو خلقو ته مخامخ شو او خلقو ته وائي: "که چرې دین په عقل باندې وے نو پکار خو دا وه چې مونږ په موزو باندې د لاندې طرف نه مسح کولے؛ ځکه زمکې سره تلے لکي، د پاسه طرف خو زمکې سره نه لکي حالانکه خلق د موزو د پاسه طرف باندې مسح کوي؛ لهدا دین په عقل نه چلیږي بلکه دین په نقل چلیږي".

د الله رب العزة اعلان

الله رب العزة اعلان کوي: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُخَرِّجُوكَ لِيَمَاجِرَ بَنِيهِمْ﴾ (۱)

"تر هغې وخته پورې دا خلق کامل ایمان والا نشي جوړیدلے، الله قسم خوري چې داسې نه ده لکه څنګه چې د دوي کمان دے زما دې ستا په رب باندې قسم وي، چې دا خلق کامل ایمان والا نشي کیدے تر هغې وخته پورې چې دوي پخپلو کارونو کښې تا فیصله کوونکے او ګرځوي".

چې تر څو د هر کار فیصله په تا باندې نه کوي نو هغه وخته پورې دوي کامل ایمان والا نه دي، چې کوم کار کوي نو هغه قرآن او حدیث مبارکه کښې او ګوره چې دا کار د قرآن او سنت سره برابر دے او که برابر نه دے؟

د رسول الله ﷺ تابعداري

الله رب العزة فرمائي: ﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾⁽¹⁾

"ذ الله او ذ الله د پيغمبر ﷺ تابعداري او ڪري او ذ خاوندانو ذ آمر ستاسو نه، ڪجري ستاسو نه يو مسئله ڪنبي خه اختلاف راغلي نو دغه مسئله ذ الله تعالى ڪتاب او ذ نبی ﷺ سنتو ته واپس ڪري."

ذ ميمون بن مهران هه قول

"جي ذ الله تعالى پيغمبر ﷺ ته خو به ئي هغه وخت واپس ڪوله جي ذ الله پيغمبر ﷺ ژوند ۾ وو، اوس پيغمبر ڪريم ﷺ وفات شوع دے نو اوس جي فيصله واپس ڪوي ذ الله تعالى ڪتاب قرآن ڪريم ته به ئي واپس ڪوي او سنت ذ نبی ﷺ ته به ئي واپس ڪوي."

جي زه دا ڪار ڪوم نو ذ دي ثبوت په احاديث مبارڪو ڪنبي شته دے، زه دا ڪار ڪوم ذ دي ثبوت په قرآن ڪريم ڪنبي شته يا نشته، دا آسانه طريقه ده خپل عمل په قرآن او سنت باندې اوله. مفسر ابن ڪثير ليکي دي

ذ سورة النور په آيت دري شپيئه (٦٣) باندې ئي ليکي دي، دا ما جي ڪوم آيت لوستلے وو: ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ په دي آيت باندې "تفسير ابن ڪثير" ڪنبي مفسر ابن ڪثير ليکي دي، وائي: "قرآن او احاديث مبارڪه ذ نبی ﷺ دا يو قول دے ذ اعمالو دپاره". پڪار دے جي هر مسلمان خپل عمل ذ الله تعالى په ڪتاب او ذ الله د پيغمبر ﷺ په سنتو باندې اولي، جي او ڪوري! جي آيا زما دا عمل ذ قرآن او سنت سره برابر دے او ڪه نه دے برابر، ڪه برابر دے خو دير نه خبره ده او ڪه نه دے برابر نو بيا هغه عمل صحيح نه دے، ڪه حديث ڪنبي راخي: نبی ﷺ فرمائي: «مَنْ أَخَذَتْ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ، فَهُوَ رَدٌّ»⁽²⁾ "چا جي زمونڊ په دين ڪنبي يو داسي ڪار او ڪرو جي هغه په دين ڪنبي نه وي نو هغه رد دے (په دي ثواب نه عيلا ويري)".

ذ سيدنا عمر فاروق رضه حالت

سيدنا عمر فاروق رضه ذ بيت الله شريف نه طواف ڪولو، دير صحابه ڪرام رضه راجع دي،

(1) [سورة النساء: 59].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الصلح، باب إذا اصطالحوا على صلح جور فالصلح مردود، برقم: (2697).

سیدنا عمر رضی اللہ عنہ چي ڪله ڌ حجرِ اسود خواته راغلي، نو حجرِ اسود ئي ٻُڙڪل ڪرو... او قاعده هم دا ده: "چي ڪله حجرِ اسود ته راوَرَسِيديْ نو حجرِ اسود ٻُڙڪل ڪرہ ڪہ ڌ ٻُڙڪلَوو ڄائے وي، او ڪہ ڌ ٻُڙڪلَوو ڄائے نہ وي نو لاس ورته اوچت ڪرہ، سلام اوکرہ بس دا هم ڪافي ده"، سیدنا عمر رضی اللہ عنہ ڌ بيت الله نہ طواف ڪوي، ڪله چي ڌ حجرِ اسود خواته راغلي نو حجرِ اسود ئي ٻُڙڪل ڪرو او بيا دغه ڄائے ڪنبي اودريدو او بيان ڪوي: «إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ، لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ» (1).

سیدنا عمر رضی اللہ عنہ هغي حجرِ اسود ته وائي: "يَقِينًا چي ما ته پته ده ته يو ڪانرے ئي، ته نه چالره فائده ورڪولے شي او نه چالره نقصان ورڪولے شي؛ خوزه دي ڇڪه ٻُڙڪلومه چي زما پيغمبر ما ليدلے وو چي ته ئي ٻُڙڪلولي (ستا پڻ ٻُڙڪلولو ڪنبي نور ڇه فائده نشته دے)".

ڌ صحابه ڪرام رضي اللہ عنہم داسي ڪارو او نن خلق ڌ قبر خاورې راخلي او پڻ ڄان پوري ئي راڪاري او وائي: پڻ دي ڪنبي فائده ده، هغه اوبه راوري او وائي: پڻ دي ڪنبي شفاء ده، عجيبه ايمان دے ڌ دي خلقو، سیدنا عمر رضی اللہ عنہ خو هغه جنتي ڪانرے يادوي چي ته چالره فائده او نقصان نشي رسولے، نفع او نقصان ورڪولو والا الله تعالى دے، او بيا سوچ اوکرہ چي هغه خومره قيمتي ڪانرے دے هغه ڌ جنت ڪانرے دے او دا ڌ دنيا ڪانري دي، هغه ڪانرے ڌ بيت الله پڻ ديوال ڪنبي لڪيدلے دے او هغه ڌ محمد رسول الله ﷺ پڻ لاسونو لڪيدلے دے، خومره ڌ برکت ڪانرے دے او بيا هم عمر رضی اللہ عنہ فرمائي: «لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ» نه نقصان ورڪولے شي او نه نفع ورڪولے شي، خورڪه ما خپل پيغمبر ﷺ نه وے ليدلے ما به چرته نه وي ٻُڙڪل ڪري.

او زمونڊ ڌ دور جا هلالن دا اوبه چي تولي يوشان اوبه دي خو چي ڌ قبر خوا ڪنبي ڪوم ڪوهي دے، او ڌ هغي نه لويهه راوري ولي هغي ڪنبي شفاء ده، او ڪله وائي: "چي ڌ فلانڪي قبر ڪانري چي پڻ ڄان رانڪي نو بالڪل به بنه شي، ڌ فلانڪي قبر خاوره چي دي راوڙه اوبه ڄان دي رانڪله، ته به نه هڪ ٽاڪ شي"، دا خور ڌ شرڪ خبري دي.

(1) أخرجه البخاري في كتاب الحج، باب ما ذكر في الحجر الأسود، برقم: (1597)، واللفظ له. ومسلم في كتاب الحج، باب استحباب تقبيل الحجر الأسود في الطواف، برقم: (1270).

قرآن کریم کنبی اللہ رب العزۃ فرمائی:

﴿وَإِنْ تَسْتَسْكِنُ اللَّهَ بِظُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِيدْ ذَاكَ بَعْذًا فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ﴾⁽¹⁾

"کچرتہ اللہ تعالیٰ درتہ معمولی غوندی تکلیف اور سوي نو د هغی لری کولو والا د اللہ تعالیٰ نه علاوه بل خوک نشته دے، او کچرتہ اللہ تعالیٰ درتہ خه خیر رسوي نو د اللہ د خیر او فضل خوک واپس کوونکے نشته".

نو که تکلیف درتہ اللہ اور سوي، هیخ خوک دې بیا نشي خلاصولے.

قرآن کریم کنبی اللہ تعالیٰ فرمائی: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنِ إِلَهُ غَيْرَ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ أَنْظَرُ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْذَبُونَ﴾⁽²⁾

"ورتہ او وایه اے محبوبه! کچرتہ اللہ تعالیٰ دې کونر کري، نو خوک دے د کنرو ذمه وارا؟ کچري اللہ تعالیٰ دې روند کري نو خوک دے د زنده ذمه وارا؟ کچري اللہ تعالیٰ دې لیونے کري نو خوک دے د لیونو ذمه وارا؟، ورتہ وایه: اللہ تعالیٰ وائی: "اللہ چې دې کونر کري نو یو بابا دې هم نشي روغولے، او اللہ تعالیٰ وائی: "چې زه دې روغ کرم نو یو بابا دې هم بیا نشي بیمارولے"، نو داسې عقیده ځان له جوړه کړئ.

دانس بن مالک رحمۃ اللہ علیہ حالت

دا هغه صحابي دے چې لس کاله ئې د نبی صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کړے دے، دے معصوم بچے وو چې مور راوستے وو، او مور ئې نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته او فرمائیل: "چې د اللہ رسوله صلی اللہ علیہ وسلم تاله خوک په تحفه کنبې خه پیش کوي او خوک خه پیش کوي، زما نور خه نشته، زما صرف دا یو خوي دے، دا واخله او دے به ستا خدمت کوي"، هغه انس رضی اللہ عنہ چې کله به هغه دودئ خوړه او په تلکاری کنبې به کدو راغلے، نو هغه به ورپسې کوتې کرخولې، د بل د مخې نه به ئې راغستو او هغه به ئې خوړو.

یو سرے ترې نه تپوس کوي: "اے انس رضی اللہ عنہ ولې نه د دې کدو سره دومره مینه کوې؟"، هغه وائی: "زما کدو خوښ نه دے خو ځکه مې خوښ دے چې زما د پیغمبر محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم خوښ

(1) [سورة یونس: 107].

(2) [سورة الأنعام: 46].

حُان نہ بدعات وردنہ کوي د دغې سري الله تعالى نه روژه قبلوي، نه ئې مونځ قبلوي، نه ئې زکوٰۃ قبلوي، نه ئې حج قبلوي، نه ئې عمره قبلوي، نه ئې جهاد قبلوي، نه ئې فرض قبلوي او نه ئې نفل عبادت قبلوي او دے د اسلام نه داسې اوځي لکه چې د اورو نه وبخته وېستلے شي".

خلق وائي: "يره جي! تاسو بيان کښې رد بدعات ډير کوي، دا څه وجه ده؟ نورې مسئلې بيان کړي، دا پرېږدي"، ورته وايه: د بدعاتو د ضرر نه خو تاسو نه بې خبر، چې بدعات څومره نقصاني څيز دے، کوم سرے چې په دين کښې د حُان نه بدعات وردنہ کوي نو نه ئې فرض مونځ قبلوي، نه ئې نفل مونځ قبلوي، يو عبادت ئې هم نه قبلوي او د اسلام نه داسې اوځي لکه چې څنگه د اورو نه وبخته راوباسلے کيږي.

نبي ﷺ فرمائي: "کوم سرے چې په دين کښې د حُان نه طريقې وردنہ کوي او هغې ته ثواب وائي نو هغه د ايمان نه داسې پاکيږي لکه چې څنگه د اورو نه ويېستلے کيږي"، بدعت دومره ناکاره بيماري ده.

او ډير خلق به په بدعاتو کښې مبتلا وي او کچرې ته ورته د هغې رد کوي، نو وائي: "پنج پيريانو له بله مسئله نه ورځي، صرف شرک دے او بدعت دے"، زه وایم: "دا آساني مسئلې خو هر څوک کوي..."

مثال

ډاکټر ته چې ورځې او سرے بيمار وي، نو د هغه به زکام هم وي، تبه به ئې هم وي خو چې کومه مهلکه بيماري ده او مريض ته د هغې نه زيات نقصان رسيږي نو رومے د هغې علاج کوي، دا نه وائي: "چې ستا زکام دے اول به درته د زکام علاج اوکړم او بيا به درته د سرځکي علاج اوکړم، نو بيا به درته روستو آپريشن کوم"، نا، نا! بلکه مريض لږه چې د کوم مرض نه زيات تکليف دے نو اول د هغې علاج پکار دے، د يو سري عقیده د شرک ده او ته ورته وائي: "چې د مونځ دومره ثواب دے... او چې دا عمل دې اوکړو نو دومره ثواب دے... او د مسواک دومره ثواب دے، او د نفلي روژې دومره ثواب دے او د فرضې دومره ثواب دے"، نو خبره صحيح ده چې د دې ثواب شته دے خو د هغه چې عقیده خرابه ده نو که ته هغه ته ډير ثوابونه ذکر کړې او هغه شپه او ورځ لکيا دے، د هغه چې عبادت نه قبلوي نو څه فائده اوشو؟

یو سرے بدعات کوي نو تہ مخکنې د بدعاتو رد اوکړه، مخکنې د بدعاتو نه د هغه عمل صفا کړه نو که بیا لږ عمل کوي نو هغه عمل به قبلېږي، او که نه د هغه په عمل کنې بدعات دي نو که تہ ورته ډیر فضائل بیان کړې او ډیر ئې نیکو طرف ته راولې نو د هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کنې نه قبلېږي، نو هسې ئې څه له سترې کوي؟ مخکنې اصلاح د عقیدې پکار ده، مخکنې د بدعاتو نه ځان ساتل پکار دي نو بیا عمل کوو، نو که لږ عمل ولې نه دے خو الله به درله پرې ډیر اجر درکوي.

د سیدة عائشہ ؓ روایت

عائشہ ؓ د نبی ﷺ بي بي وه، هغه د نبی ﷺ نه نقل کوي، چې نبی ﷺ فرمائي:

«مَنْ وَفَّرَ صَاحِبَ بَدْعَةٍ فَقَدْ أَعَانَ عَلَىٰ هَذِمِ الْإِسْلَامِ»^(۱)

"چا چې د بدعتي عزت اوکړو، د هغه مرسته ئې اوکړه، د هغه ملګرتوب ئې اوکړو دې سړي د هغه سره په وړانولو د اسلام کنې امداد اوکړو (دا سرے په گناه کنې د هغه سره یو برابر دے)." اکر چې دے اسلام نه وړانوي، دے خو ئې په ښه نیت کوي، خو چې کله تہ د بدعتي عزت کوي نو د دے د عزت د وجې نه به هغه نور هم مضبوطېږي او هغه به نور هم بدعات خوروي؛ ځکه د دے هم د هغه سره په گناه کنې برابر حصه ده، که هغه هر څوک دے که هغه مشر دے، که هغه کشر دے، که هغه عالم دے، که هغه ابي دے خو چې بدعات کوي نو تہ ئې ملګرتوب مه کړه، تہ ئې خلاف اوکړه، دا ستا څنګه ایمان دے!

د مروان خطبه ولیل

د صحابه کرامو ؓ ایمان خودا دے چې مروان د اختر په ورځ د مونځ نه مخکنې خطبه وئيله، او قانون دا دے او د نبی ﷺ طریقہ دا ده: "چې د جمعي خطبه به د جمعي نه مخکنې وائي او د اختر خطبه به د اختر د مونځ نه وروستو وائي"، نو مروان به د اختر خطبه د مونځ نه مخکنې وئيله، او دا مخکنې به ئې ځکه وئيله؛ چې هغه به بعضې صحابه کرامو ؓ پسې ردې بدې وئيلې نوروستو به بیا د هغه خطبه چا نه اوریده نو د دې دپاره به ئې د مونځ نه مخکنې وئيله چې مونځ له هسې هم خلق راځي نو که نه ئې اوري نو هم به ئې اوري؛ ځکه چې د مونځ په انتظار کنې به وي، نو دغسې یو ورځ

(۱) أخرجه البيهقي في "شعب الإيمان" في مباحدة الكفار والمفسدين والغلاة عليهم، برقم: (9018).

ٿي خطبه وٿيلہ، سيدنا ابو سعيد الخدري ؓ وائي: دَ اختر پُہ ورخ مروان منبر ته راوتلو، دَ اختر خطبه ٿي وٿيلہ، شروع ٿي اوکرہ پُہ خطبي محڪبنې دَ مونخ نہ، نو يوتن ورته راباسيدو، ورته وائي: "يا مروان، خالفت الستة" ⁽¹⁾

"مروانہ تا دَ سنتو خلاف اوکرو (او زہ تا پسې مونخ نہ کوم)،" (دَ "ترمذي شريف" پُہ روايت ڪنبي دي: مروان ورته وائي: "هغه طريقي اوس خلقو پرمخودلي دي، هغه طريقي اوس خوک نہ کوي")، هغه ترې روان شو، ابوسعيد الخدري ؓ اووٿيل: "دا خوک دے؟"، خلقو ورته اووٿيل: "دا فلانے حوي دَ فلاني دے"، نو ابو سعيد الخدري اووٿيل: "هر چي دے دے نو دہ خپله ذمه واري پوره کرہ"، نو دے روان شو او وائي: زہ دہ پسې مونخ نہ کوم، يو ادني صحابي ؓ چي دَ هغه دَ بادشاه او خليفه پُہ مينخ ڪنبي خہ حيثيت وو چي داسې خبره ٿي کوله خو خپله غارہ ٿي خو آزاده کرہ، هغه ته وائي: "دا دَ نبي ﷺ طريقه نہ دہ، تا دَ نبي ﷺ دَ سنتو خلاف کرے دے زہ تا پسې مونخ نہ کوم".

د سيدنا عبد الله بن عمر ؓ حالت

سيدنا عبد الله بن عمر ؓ پُہ سترگو زوند شوع وو، يو سري دَ لاس نہ نيولے وو او جومات ته ٿي راوستو، چي جومات ته ڪله رادننه شونو دَ جمعي وخت وو، يو سري آواز اوکرو: "ايماندارو! رائجي جمع تياره ده"، دا خومره معمولي خبره ده وائي: "ايماندارو! رائجي جمع تياره ده"، عبد الله بن عمر ؓ غصه شو او چي چا راوستلے وو هغه ته وائي: "شابه! ما دَ لاس نہ اونيسه بهر مي کرہ، زہ پُہ دي جومات ڪنبي مونخ نہ کوم؛ حڪه پُہ دي ڪنبي دا آواز ولې اوشو چي "ايماندارو! جمع تياره ده"؟ آذان وٿيلے شوع دے نو بيا آواز کولو ته خہ ضرورت دے؟ دا آواز دَ نبي ﷺ پُہ زمانه ڪنبي نہ وو شوع او دا خلق ٿي کوي دا بدعت دے او زہ دَ بدعتيانو پُہ جومات ڪنبي مونخ نہ کوم".

اگر چي امام ٿي بدعتي نہ دے، يو کس دا آواز اوکرو: "ايماندارو! جمع تياره ده" عبد الله بن عمر ؓ دَ هغي پُہ وجه تول جومات ڪنبي مونخ نہ کوي وائي: "دا دَ بدعتيانو جومات دے"، ڪہ نو، وس دي نہ کيري نو پڇيل ڄاڻ خودي وس کيري ڪنہ، چي يو ڄاڻے ڪنبي بدعات کيري نو هغي ته مہ ورخہ، هغه ڄاڻے ڪنبي مہ شريڪ کيرہ.

پہ کناہ چہپ پاتیکیدل

رسول اللہ ﷺ فرمائی: "کله چې یو قوم کښې کناہ کيږي، او هغه قوم په دې باندې قادر دے چې د دغې کناہ مخ نیوے او کړي او هغوي د دغې کناہ مخ نیوے نه کوي نو چې کله په هغه قوم باندې عذاب راځي نو بیا به په ټولو باندې یو شان راځي، په کناہ کارو به راځي نو دا روغ خلق به هم ورسره تباہ کيږي"، نو دا مه وایه: "چې څوک څه کوي نو کوي به، زمونږ مونځ هر چا پسې کيږي او مونږ څو ټول منو او دا ټول زمونږ د سر ګلونه دي"، ته خپل عمل او کوره او د خلقو عمل او کوره چې د چا عمل د قرآن او سنت سره برابر دے نو د هغې خلقو ملکرے شه کنه او هغوي سره ځان ملکرے کره کنه، او چې د چا عمل د قرآن او سنت نه خلاف دے چې هغې خلقو سره ملکرے نشي.

د فضیل بن عیاض ۷۷ اول قول

فضیل بن عیاض ۷۷ هغه مشهور صوفي او هغه مشهور عالم وو چې مسجد نبوي ﷺ کښې به ناست وو او خلقو لره به ئې د احادیث درس ورکولو، هغه فرمائی:

"مَنْ جَلَسَ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ فَأَخَذَ رُؤًهُ".^(۱)

"چې څوک د بدعتي سړي سره ناسته پاسته کوي نو هغه نه ځان بچ کړي".

د بدعتي سره مه کښېنئ، يعني څوک چې بدعتي سره ناسته پاسته کوي نو هغه نه هم ځان ساتي، او "تفسير قرطبي" کښې وائی: ده ته به پوهه او حکمت ور نه کړے شي.

د فضیل بن عیاض ۷۷ دویم قول

"مَنْ أَحَبَّ صَاحِبَ بِدْعَةٍ أَخْبَطَ اللَّهُ عَمَلَهُ وَأَخْرَجَ نُورَ الْإِسْلَامِ مِنْ قَلْبِهِ".^(۲)

"څوک چې بدعتي سره مینه او محبت ساتي الله به د هغه عمل برباد کړي او د اسلام رنډا به د هغه د زړه نه اوباسي".

د فضیل بن عیاض ۷۷ دریم قول

"إِذَا رَأَيْتَ مُبْتَدِعًا فِي طَرِيقٍ فَخُذْ طَرِيقًا آخَرَ".^(۳)

(۱) انظر: تفسير "القرطبي" (7/13)، و"ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر (7).

(۲) انظر: تفسير "القرطبي" (7/13)، و"ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر (7).

(۳) انظر: "ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر (7).

"جی کله یو بدعتی سرے درته پۀ لاره باندې درغلے نو دغه لاره پریرده، پۀ بله لار باندې لار شه". مخامخ ورله مۀ راحه، حُکمه بدعات دیره ناکاره بیماری ده، تاته به ترې نه مرض اولکي، نه به دغه بدعاتو کښې مبتلاء شې.

د علامه ابن سیرین رحمہ اللہ حالت

دَخَلَ رَجُلَانِ مِنَ أَصْحَابِ الْهَوَاءِ عَلَى ابْنِ سِيرِينَ فَقَالَ: "يَا أَبَا بَكْرٍ! تُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ"، فَقَالَ: "لَا"، قَالَ: "فَقَرَأْ عَلَيْكَ آيَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ"، قَالَ: "لَا تَقُومَانِ عَلَيَّ أَوْ لَأَقُومَنَّ"، قَالَ: "فَحَرَجْنَا، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: "يَا أَبَا بَكْرٍ! وَمَا كَانَ عَلَيْكَ أَنْ يَقْرَأَ عَلَيْكَ آيَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ؟"، قَالَ: "إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْرَأَ عَلَيَّ آيَةَ فَيَحَرِّقَانِيهَا، فَيَبْرُؤُ فِي قَلْبِي". (1)

علامه ابن سیرین رحمہ اللہ پۀ تعبیر د خوبونو کښې ډیر ماهر انسان وو او یو ډیر جید عالم تیر شوے دے، پۀ تابعینو کښې دے او پۀ خیر القرون کښې دے، "ده ته دوه (۲) کسان راغلل ورته وائي: غوړ کیردو، زۀ درته د نبي صلی اللہ علیہ وسلم یو حدیث وایم، علامه ابن سیرین رحمہ اللہ ورته وائي: نا ماته به ته د نبي صلی اللہ علیہ وسلم احادیث مبارکه نه وائي، بیا ورته هغه وائي: حه خیر دے د الله د کتاب نه به درته یو آیت اولولم، ابن سیرین رحمہ اللہ ورته وائي: نا، د الله د کتاب نه آیت به هم راته نه وائي، او ورته وائي: یا زما د خوا نه تاسو څی یا به درنه زۀ پاڅم، دا څائے به درته پریردم، هغه خلق روان شول، یو شاگرد ابن سیرین رحمہ اللہ ته وائي: اے ابن سیرین! دا دومره سختي دې ولې اوکړه؟ خو پرېخودي به دې وو چې یو حدیث ئې ستا مخکښې بیان کړے وو، چې صحیح وو او که غلط وو، یو آیت د قرآن کریم به ئې ستا وړاندې وئیلے وے، هغه ورته اووئیل: دا بدعتیان وو او کچرې دوي یو آیت وئیلے وے او هغې کښې ئې د ځان نه یو تکه وردننه کړے وے، یو هسې نه چې هغه زما پۀ زړۀ باندې ښۀ لکیدلے وے نو زۀ به هم پۀ بدعاتو کښې مبتلاء شوے وے".

علماؤ خو د بدعاتو نه دومره ځان ساتلو چې هغه د بدعتي سړي د قرآن کریم آیت هم نه اوري او د دې زمانې خلق هغه خو ورسره ټول قرآن ختموي.

د سیدنا عبد الله بن عمر رحمہ اللہ حالت

دا جلیل القدر صحابي دے: "أَنَّ ابْنَ عُمَرَ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ فُلَانًا يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، فَقَالَ لَهُ:

إِنِّي بَلَّغْتَنِي أَنَّهُ قَدْ أَخَذَتْ، فَإِنْ كَانَ قَدْ أَخَذَتْ فَلَا تُقَرِّئُهُ مِنِّي السَّلَامَ".⁽¹⁾

"يقيناً ابن عمر رضي الله عنه ته يو کس راغلي او ورته وائي: جي فلا نسکي سرے تاله سلام رالير لے دے عد الله بن عمر رضي الله عنه ورته او وئيل: زہ خير شوے يم جي هغه پ۽ دين کسي بدعات کوي، کجري هغه پ۽ رشتيا باندې بدعات کري وي نو زما سلام به هغه ته نه وائي (او کجري هغه بدعات نه وي کري او صحيح سرے وي نو بيا ورته زما سلام يوسه)".

تہ ۽ علماؤ اقوال او کورہ! جي تا نه پته اولکي نو دے وائي: نور دبر گناهونه کبري، قتلونه کبري، نور گناهونه کبري، هغي رد خوک نه کوي، او ۽ بدعاتو او ۽ شرک رد کوي، نو کورہ! ک۽ خوک قتل کوي نو گناه هم ورته وائي، ک۽ مسلمان ئي او زولو نو گناه ورته وائي، زنا ئي او کرہ نو گناه ورته وائي، شراب ئي او خکل نو گناه ورته وائي، ک۽ هرہ يوه گناه ئي او کرہ خو گناه ورته وائي، او بدعتي جي بدعات کوي نو هغه ورته ۽ سره نه هدر گناه نه وائي، بلکه آله ورته هغه ثواب وائي، نو کومه يوه گناه لويه شو؟ يو سرے گناه کوي خو گناه ورته وائي او يو سرے گناه کوي خو ۽ سره ورته هدر گناه نه وائي نو پ۽ هغي خو سرے کفر له رسيږي، ولې جي گناه هم کوي او ثواب ورته هم وائي.

دشيخ عبد القادر جيلاني ۽ قول

د ۽ وحي نه شيخ عبد القادر جيلاني ۽ ذکر کوي: "جي بدعتي سري له الله تعالى ۽ نوبې توفيق نه ورکوي! خکه دے جي ۽ دنيا نه ئي نو ۽ ده خودا خيال دے جي ما دير بنه عمل کرے دے او دير زيات خوشحاله دے توبه هم اون۽ باسي، ۽ دنيا نه ۽ بدعاتو سره لار شي".

نو عزتمندو! بدعات ديره ناچاره بيماري ده، بدعات به پ۽ هغه ختميري؟ نو بدعات به پ۽ قرآن او حديث باندې ختميري، جي زمونڊ عمل ۽ قرآن او سنت سره برابر شي، مونڊ خيل عمل پ۽ قرآن او سنت باندې او تلو، جي ۽ قرآن او سنت سره برابر وي نو ديره بنه خبره ده او ک۽ ۽ دې سره برابر نه وي نو ک۽ هغه هر خومره بنه عمل دے نو هغه بيا ۽ قبلدو والا نه دے.

يو روايت کسي راځي، پيغمبر ﷺ فرمائي: "کوم سرے جي پ۽ دين کسي ۽ خان نه بدعات وردنه کري، نو ۽ هغي بدعاتو پ۽ وجه به تري الله تعالى سنت طريقه او چتوي"، دا نن جي خومره بدعات عام دي او ۽ پيغمبر ﷺ طريقي پ۽ مونڊ کسي نشته ۽ هغي وجه دا ده جي مونڊ بدعات

(1) أخرجه الترمذي في أبواب القدر، باب: برقم: (2152)، وانظر: "ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر (8).

شروع ڪرڻ، ۽ نبي ﷺ طريقي زمونڊ نه اوچتڻي شوي دي، خومره پوري چي خلق پڻ بدعاتو ڪڻي مبتلا وي، ۽ نبي ﷺ هغه طريقه ورته واپس نه راڻي.

ما چي ڪوم آيت لوستلے وو پڻ هغي ڪڻي الله رب العزة فرمائي: ﴿فَلْيَخْذِرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (۱).

"او دي ڀريري هغه ڪسان ڪوم ڪسان چي ۽ الله ۽ دين او ۽ نبي ﷺ ۽ شريعت نه خلاف ڪوي ۽ دي نه چي اوبه رسيڀري دوي ته فتنه..."

۽ فتنې ڇا مطلب دے؟

يو معنيٰ خودا ده حافظ ابن ڪثير ڏڪر ﷺ ڪري ده: "دنيا ڪڻي به ورته فتنه اورسيڀري هغه فتنه دا ده: چي يا خو به ڪفر ڪڻي واقع شي يا به پڻ منافقت ڪڻي واقع شي او يا به پڻ بدعاتو ڪڻي واقع شي".

پڻ دريو طريقو ۽ نبي ﷺ خبره نه منل

حڪم ۽ نبي ﷺ خبره پڻ دريو طريقو باندې خلق نه مڻي:

(۱) يو خو ڪافر دے، چي هغه ئي نه مڻي، هغه خو بالڪل انڪار ڪوي.

(۲) دويم منافق دے، چي هغه ئي مڻي خو هغه هغه خبره مڻي چي ڪومه خبره ڪڻي خير او فائده وي ۽ ده، او پڻ ڪومه خبره ڪڻي چي ۽ منافق نقصان دے نو هغه بيا نه مڻي.

(۳) دريم ۽ نبي ﷺ خبره هغه سرے نه مڻي چي هغه بدعات ڪوي او هغه چي بدعات ڪوي نو پڻ ڀڻه خيال ئي ڪوي حالانڪه ۽ نبي ﷺ ۽ طريقي نه خلاف ڪوي. نو فتنه دا ده: چي يا به بدعتي شي يا به ڪافر شي او يا به منافق شي.

۽ فتنې دويمه معنيٰ

مفسر ابن ڪثير دويمه معنيٰ ۽ فتنې ڪري ده: "چي فتنه دا ده: چي دا سرے به پڻ قحط ڪڻي واقع شي، پڻ دي سري باندې به الله تعاليٰ دير تڪليفونه او مصيبتونه راولي"،

او ڪڏ پڻ دنيا ڪڻي نه وي نو ﴿أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ "يا به ورته پڻ آخرت ڪڻي دردناڪ عذاب اورسيڀري"، آخرت ڪڻي به الله تعاليٰ لويه سزا ورڪري.

دَ دِي نه لويه دردناڪه سزا به خُءَ وي؟ چي دَ نبي ﷺ دَ حوضِ ڪوٺرا ويءُ به پري بندِي شي، هغه اوبءُ به نشي ورڪولے او جهنم طرف ته به روان شي، او نبي ﷺ به ورته پڇيله باندِي خيرِي ڪوي، چي ڇا پءُ دين ڪنبي بدعات ڪري دي فرشتي به دے جهنم له روان ڪري، او حوض ته به ئي نه ٻريڊي.

نبي ﷺ فرمائي: «فَأَقُولُ: سَخَقًا سَخَقًا لِمَنْ غَيَّرَ بَعْدِي».⁽¹⁾

"زُه به دَ قيامت پءُ ورڻ باندِي وائيم: چي تباه دِي شي، تباه دِي شي هغه خلق چي زما نه بعد ئي دين ڪنبي نوِي طريقي وردنه ڪري وي".

نو ميدان محشر ڪنبي به ورته نبي ﷺ خيرِي ڪوي، پءُ ميدانِ محشر ڪنبي به ئي دَ نبي ﷺ شفاعت نه نصيب ڪيري، دَ دِي نه لويه سزا بله شته؟ الله رب العزة دِي زمونڊر او ستاسو اعمال دَ نبي ﷺ دَ سنتو مطابق او ڪرڻوي او الله تعاليٰ دِي زمونڊر اعمال دَ بدعاتو نه خالي ڪري (آمين).

دوه بيماري

زما عزتمندو! دِي دَوو بيمارو ته دير سوچ ڪوئ، ڪه پءُ بل عمل ڪنبي دِي ڪمے دے الله تعاليٰ به دِي معاف ڪري خو چي يو دِي پءُ عقيدہ ڪنبي شرڪ دے نو دا داسي خطرناڪه بيماري ده، چي دا بيماري درڪنبي راغله نو الله تعاليٰ دِي چري هم نه معاف ڪوي: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ»⁽²⁾.

"يقيناً الله بخڻينه نه ڪوي دَ دِي خيرِي چي شرڪ اوڪرے شي هغه سره او بخڻينه ڪوي دَ هغه ڪناهونو چي علاوه دَ دِي نه دِي هغه ڇا ته چي خوبه ئي شي".

ڪه معمولي غوندِي شرڪ دِي پءُ عقيدہ ڪنبي دے نو جنت له نشي تللي، جنت پءُ تا باندِي حرام دے، آيت ڪريمه دے: «إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَزَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ»⁽³⁾.
"ڇا چي دَ الله تعاليٰ سره شرڪ اوڪرو نو جنت پءُ دِي سري حرام دے او ڄائے دَ ده جهنم دے".

(1) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب في الحوض، برقم: (6584).

(2) [سورة النساء: 48، 116].

(3) [سورة المائدة: 72].

نوزیات خیال د خپلې عقیدې کوی، چې د الله تعالی سره د الله په ذات کښې، د الله په صفاتو کښې هیڅ څوک شریک نه کړې، نه ګټه، نه انسان، نه ملائک، نه پیغمبران او نه بل څوک؛ ځکه چې عقیده د شرک وي نو انسان د عذاب نه نه بچ کيږي.

(۲) دویمه بیماری دا ده: چې اعمال دې په طریقه د نبی ﷺ نه وي کړي، که هغه غم وي، که هغه ښادي وي، که هغه بل کار وي، که هغه دوکانداري وي، که هغه تجارت دے چې هغه هم په طریقه د پیغمبر ﷺ باندې وي، الله رب العزة دې اول ما له په دې خبرو د عمل کولو توفیق رانصیب کړي او بیا دې تاسوله د عمل کولو توفیق درنصیب کړي (آمین).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقِمُْوا لِلدِّينِ عَلَى أَيْدِي اللَّهِ وَأَبْنَاءِ اللَّهِ وَلِأَسْرَائِلِهِمْ وَلِأُولَئِكَ أَشْرَكَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
(سورة الحجرات: 1)

موضوع

عيد ميلاد النبي

خطيب

فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

عید میلاد النبی

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْلِبُوا بُيُوتَ يَدَيِ اللّٰهِ وَسُورَتِهِ وَأَتَقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾⁽¹⁾.

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ أَخَذَتْ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ، فَهُوَ رَدٌّ»⁽²⁾.

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو رونروا ما ستاسو مخکنبی د قرآن کریم نه د سورة الحجزات یو آیت مبارکه اولوستو، او د احادیثو د رسول اللہ ﷺ نه ما ستاسو مخکنبی یو حدیث مبارکه عرض کرو.

مومنانو ته خطاب

ما چې کوم آیت اولوستلوپه دې کنبې الله تعالی مومنانو ته خطاب کوي، چې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْلِبُوا بُيُوتَ يَدَيِ اللّٰهِ وَسُورَتِهِ وَأَتَقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾.

"اے مومنانو مه وړاندې کيږئ د الله او د الله د پیغمبر ﷺ د حکم نه او د الله تعالی نه او یريږئ، یقیناً الله اوریدونکے او پوهه ذات دے."

علماء کرام ذکر کوي: "چې د الله تعالی د کتاب او د الله د پیغمبر ﷺ د سنتو خلاف مه

(1) [سورة الحجرات: 1].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الصلح، باب إذا اضطلعوا على صلح جور فالصلح مردود، برقم: (2697).

کوي، ڇڻ ڇي الله تعالى وٽي دي هم هغه شان او کري او ڇڻ ڇي د الله پيغمبر ﷺ وٽي دي نو هم هغه شان او کري، د ځان نه طريقي مٽ جوړوي، مخالفت د الله او د الله د پيغمبر ﷺ مٽ کوي، د الله نه او تيري، يقيناً الله تعالى پوهه ذات دے او ستاسو د اعمالو نه خبردار ذات دے، مطلب دا دے: ڇي پٺ دين او اسلام کښي به مونږ او تاسو متابعت د الله د کتاب او د سنتو د پيغمبر ﷺ کوو، د ځان نه به نوې نوې طريقي نه ايجاد کوو، کچري مونږ او تاسو د ځان نه نوې نوې طريقي جوړي کري نو ياد ساتئ! پٺ هغي به مونږ او تاسو کناهکاران گرځو، مونږ ته به پٺ هغي عذاب ميلاويري او مونږ ته به هيڅ اجر نه ميلاويري.

بدعت ډيره لويه گناه ده، او يو بدعت راروان دے مقصود مې د هغي ياد دهاني ده دې خلق ته، الحمد لله ثم الحمد لله زمونږ پٺ کي او علاقه کښي خو خلق د دغه بدعت نه محفوظ دي، خو ليکن پٺ لويو لويو ښارونو کښي، پٺ بعضي علاقه کښي د هغي بدعت ډير لوي ترويج کيري، او هغه بدعت خلق پٺ ډير زور او شور سره اداء کوي، ڇي هغي بدعت ته "عيد ميلاد النبي ﷺ" ويلي شي.

عيد ميلاد النبي ﷺ

د عيد ميلاد النبي ﷺ معنى ده: د نبي ﷺ پٺ پيدائش باندې خوشحالي مناوول، دا طريقه بالکل بدعت دے، پٺ شريعت د رسول الله ﷺ کښي د دې هيڅ څه ثبوت نشته دے، افسوس دے نن پٺ حال د مسلمانانو باندې ڇي يو طرف ته خوځي دومره مينه ده د الله د پيغمبر ﷺ سره، ڇي د الله د پيغمبر ﷺ پٺ پيدائش خوشحالي مناوي، د الله د پيغمبر ﷺ پٺ پيدائش لوي لوي عرسونه او محفلونه کوي او بل طرف ته د نبي ﷺ د مشن او طريقي مخالفت کوي، بل طرف ته د نبي ﷺ د طريقي نه ځان نه خبروي ڇي زما د پيغمبر ﷺ طريقه څنگه ده؟ عيد ميلاد النبي ﷺ لوي بدعت دے ڇي دا يو سرے مناوي، او ان شاء الله لږ وخت بعد زه د هغي وضاحت کوم، خو ځنگښي ته زه ستاسو ذهن کښي دا خبره اچوم ڇي دا بدعت څه ته وايي؟ او دا څه شے دے؟ او د دې نه ځان ساتل پکار دي او که نه؟ ځکه ډير خلق پٺ لويو لويو بدعاتو کښي مبتلاء دي، څوک يو بدعت کښي او څوک بل بدعت کښي ليکن د دې خبرې څه خيال نه کوي ڇي آيا دا بدعت څنگه شے دے؟ پٺ دې باندې عذاب ميلاويري يا ثواب؟

بدعت دَ شرک نہ بعد لویہ گناہ دہ، او یاد ساتی! علماء کرامو ذکر کړي دي، علامہ ابن جوزي ﷺ لیکي دي پۀ "تلبیس ابلیس" کښې، وائي: "شیطان پۀ بله گناہ دومره نۀ خوشحالیږي خومره چې پۀ بدعت باندې خوشحالیږي".
وجه څۀ ده؟

وجه دا ده: کۀ یو سرے هر خومره لویہ گناہ اوکړي نو دے خو ئې گناہ کنږي، نو کله خو به دے دَ دغې گناہ نه توبه اوباسي کنه، لیکن بدعتي انسان هغه به گناہ هم کوي او آلتہ به هغې گناہ ته ښۀ کار هم وائي، چې گناہ ئې اوکړه نو یوه گناہ شوه او چې گناہ ته ښۀ وائي نو دا بله گناہ شوه او تر مرکه پورې هغه پۀ دې گناہ پاتې شي او توبه ترې نه اونه باسي، نو پۀ بدعت باندې شیطان ډیر خوشحالیږي؛ ځکه شیطان وائي: "زۀ دا خلق پۀ گناہ کښې مبتلاء کړم نو چې کله دوي گناہ اوکړي نو بیا د دې نه دوي توبه اوباسي نو الله تعالی ئې معاف کړي..."، او چې توبه څوک اوباسې نو واقعي ده الله ئې معاف کوي لکه حدیث مبارکه کښې راځي: «الَّتَائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ»^(۱).
"د گناہ نه توبه ایستونکے داسې دے لکه چې دۀ هډو د سره گناہ کړي نۀ وي".

نو کله چې یو سرے بدعات اوکړي او دے هغې ته ثواب اووائي او دَ خیر کار ورته اووائي نو دے به پۀ هغې باندې کلک وي تردې چې دے مر شي خو توبه نۀ اوباسي، نو شیطان ډیر خوشحالیږي.
شیخ القرآن محمد طاهر ﷺ لیکلي دي

"چې دَ فاسق هغه جرم او گناہ دَ هغې نه دَ مبتدع هغه گناہ ډیره اوچته ده؛ ځکه کچرې فاسق گناہ کوي نو هغه خو نورو خلقو لره دعوت نۀ ورکوي، مبتدع او بدعتي انسان به گناہ هم کوي او علی الإعلان به خلقو له دعوت هم ورکوي او خلقو کښې هغه عام کول غواړي نو بدعت دَ فسق او فجور نه زیاته گناہ ده".

د ابودریس خولاني ﷺ قول

شیخ القرآن محمد طاهر ﷺ پۀ "اصول السنة" کښې د محمد بن وضاح پۀ حواله باندې د ابودریس خولاني ﷺ قول نقل کوي: "أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: لَأَنْ أَسْمَعَ بِتَاجِيةِ الْمَسْجِدِ بَنَارٍ وَتَحْتَرِقُ أَحَبُّ إِلَيَّ

(۱) أخرجه ابن ماجه في كتاب الزهد، باب ذكر التوبة، برقم: (4250).

"واٺي: ڇي زءُ دا آواز وارم ڇي پءُ جومات ڪنهي اُور لکيدلے دے او جومات سوزيري نو پءُ دې دومره نه خفه ڪيرم لکه خنڪه ڇي پءُ دې خبره باندې خفه ڪيرم ڇي پءُ جومات ڪنهي بدعات ڪيري او خوک ئي نه بندوي."
وجه خة ده؟

علماء ڪرام ذڪر ڪوي: وجه دا ده: "ڇي ڪچري جومات اوسوزيدو نو بيا به ئي جوڙ ڪري، ڪه بيا اوسوزيدو نو بيا به ئي جوڙ ڪري صرف ظاهري نقصان اوشو، او مبتدع هغه به بدعات عام ڪري او هغه بدعات دَ خلقو زرونو ڪنهي اچوي نو دَ خلقو دَ زرونو نه هغه بدعات بيا پءُ ڪرانه باندې اوڻي"، نو بدعت ديره لويه ڪناه ده.
بدعت خة ته والي؟

بدعت هر هغه ڪار ته وائي: ڇي نه الله وٺلي وي او نه دَ الله رسول ﷺ وٺلي وي او نه صحابه ڪرام ﷺ هغه ڪار ڪري وي، ليڪن خلق دَ خان نه يوه طريقه جوڙ ڪري او هغه دين ڪنهي وردننه ڪري، هغي ته بدعت وٺيلے ڪيري. دا ديره لويه ڪناه ده.
دَفَضِيلُ بِنِ عِيَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَوْلُ

"مَنْ جَلَسَ إِلَى صَاحِبِ بَدْعَةٍ فَأَخَذَرُوهُ" (2)

"ڇي خوک دَ بدعتي سري سره ناسته پاسته ڪوي نو هغه نه خان بچ ڪري؛ ڇڪه هغه به دې بدعاتو ته مائل ڪري، ڇي دَ هغه پءُ تا باندې خة اثر اونه شي.
او "تفسير قرطبي" ڪنهي وائي: خوک ڇي بدعتي سره ڪيناستو نو دَه ته به پوهه او حڪمت ور نه ڪري شي، او هغه خولا دومره پوري ليکي دي: "إِذَا رَأَيْتَ مُبْتَدِعًا فِي طَرِيقٍ فَخُذْ طَرِيقًا آخَرَ" (3)
"ڇي ڪله يو بدعتي سره درته پءُ لاره باندې درغله نو دغه لاره ڀريده، پءُ بله لار باندې لارشد."
خامخ ورله هم مه ورخه؛ هسي نه ڇي دَ هغه نه پءُ تا باندې دَ بدعاتو اثر اونشي؛ ڇڪه بدعات ديره ناڪاره بيماري ده، تا ته به تري نه مرض اولکي، ته به دغه بدعاتو ڪنهي مبتلاء شي.

(1) انظر: "أصول السنة" لشيخ القرآن محمد طاهر (37).

(2) انظر: تفسير "القرطبي" (7/13)، و"ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر (7).

(3) انظر: "ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر (7).

د علامه ابن سيرين ۛ سره ډووکسانو راتلل

دَخَلَ رَجُلَانِ مِنَ أَصْحَابِ الْهَوَاءِ عَلَى ابْنِ سِيرِينَ فَقَالَ: "يَا أَبَا بَكْرٍ! نُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ"، فَقَالَ: "لَا"، قَالَ: "فَقَرَأْ عَلَيْكَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ"، قَالَ: "لَا تَقُومَانِ عَلَيَّ أَوْ لَا تَقُومَنَّ"، قَالَ: "فَخَرَجَا، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: "يَا أَبَا بَكْرٍ! وَمَا كَانَ عَلَيْكَ أَنْ يَقْرَأَ عَلَيْكَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ؟"، قَالَ: "إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْرَأَ عَلَيَّ آيَةً فَيَحْرِقَانِيهَا، فَيَقْرَأُ فِي قَلْبِي". (۱)

"ده ته دوه کسان راغلل ورته وائي: غور کيږدوه، زه درته ډني ۛ يو دوه احاديثه وایم، علامه ابن سيرين ۛ ورته وائي: نا، ماته به ته ډني ۛ احاديث مبارکه نه وائي، بيا ورته هغه وائي: خه خبر دے ډ الله ډ کتاب نه به درته يو آيت اولولم، ابن سيرين ۛ ورته وائي: نا، ډ الله ډ کتاب هه آيت به هم راته نه وائي، او ورته وائي: يا زما ډ خوا نه تاسو څي يا به درنه زه پاخم، دا ځائے به درته پريږدم، هغه خلق روان شول، يو شاگرد ابن سيرين ۛ ته وائي: اے ابن سيرين! دا دومره سختي دې ولې اوکړه؟ خو پرېځودي به دې وو چې يو حديث څي ستا مخکېني بيان کړے وو، چې صحيح وواو که غلط وو، يو آيت ډ قرآن کريم به څي ستا وړاندې وئيلے وے، هغه ورته اووئيل: دا بدعتيان وو او کچرې دوي يو آيت وئيلے وے او هغې کښې څي ډ ځان نه يو تکه وردننه کړے وے، نو هسې نه چې هغه زما په زړه باندې ښه لکيدلے وے نو زه به هم په بدعاتو کښې مبتلا شوه وے".

نو بدعت ډيره عظيمه گناه ده پکار دا ده چې ډ مبتدعينو نه هم ځان اوساتي او ډ بدعاتو نه هم ځان اوساتي، هر عمل چې ډ الله په دربار کښې قبلېږي نو هله قبلېږي چې ډ الله تعالی ډ رضاء دپاره وي او چې په طريقه ډ نبي ۛ باندې وي، کچرې ډ الله تعالی ډ رضاء دپاره نه وي او په طريقه ډ نبي ۛ باندې نه وي نو هغه عمل ډ الله په دربار کښې نه قبلېږي.

د عيد ميلاد النبي ۛ مناوول

عيد ميلاد النبي ۛ نه نبي ۛ مناو کړے دے، درې شپېته (۶۳) کاله زندگي ډ نبي ۛ وه، په دې درې شپېته کاله کښې چرته يو ورځ هم نبي ۛ صحابه کرام ۛ نه دي راجع کړي: "چې راځي! نن زما ډ پيدائش هغه ورځ راغلې ده، زما ډ پيدائش په هغه ورځ باندې خوشحالي مناوول،

نو دا ڄڻو ته الله پيغمبر ﷺ نه ڏس ڪري، ڪڇڙو ته دين وٺو نو اول به نبي ﷺ مناو ڪري وڃي، دارنڪي صحابه ڪرامو ﷺ نه ڏس ڪري، ڪڇڙي عيد ميلاد النبي ﷺ دين وٺي نو پڪار ده ڇي صحابه ڪرامو ﷺ مناو ڪري وڃي، او ڇي ڪوم شے صحابو ﷺ نه ڏس ڪري، ته الله پيغمبر ﷺ نه ڏس ڪري او ائمه مجتهدينو نه ڏس ڪري نو پوهه شه ڇي هغه بدعت ده.

ذاهل السنه والجماعت تعريف

ذ دي وڃي نه حافظ ابن ڪثير رھ ڏ "سورة الأحقاف" په تفسير ڪنبي ليکي: "وَأَمَّا أَهْلُ السَّنَةِ وَالْجَمَاعَةِ فَيَقُولُونَ فِي كُلِّ فِعْلٍ وَقَوْلٍ لَمْ يَثْبُتْ عَنِ الصَّحَابَةِ: هُوَ بَدْعٌ؛ لِأَنَّهُ لَوْ كَانَ خَيْرًا لَسَبَقُونَا إِلَيْهِ، لِأَنَّهُمْ لَمْ يَتَرَكُوا خَصْلَةً مِنْ خِصَالِ الْخَيْرِ إِلَّا وَقَدْ بَادَرُوا إِلَيْهَا."⁽¹⁾ "هر ڇي اهل السنه والجماعة دي نو هغوي وائي په هر يو ڪار او وينا ڪنبي ڇي هغه ڏ صحابه ڪرامو ﷺ نه ڏس ڪري وي ثابت نو هغه بدعت ده؛ ڇاڪه ڇي ڪڇڙو ته دا قول او فعل خير وٺي نو خاڻجه دوي به زمونږ نه وړاندي والي ڪري وڃي طرف ته؛ ڇاڪه ڇي دي صحابه ڪرامو ﷺ هيڄ يو ڪار ڏ خير ڏ ڪارونو نه پر بخود له نه ڏس ڪري مگر هغوي هغه خير ڪار طرف ته منده وهلي ده،"

نو حافظ ابن ڪثير رھ تعريف ڏ اهل السنه والجماعة او ڪرو...، نن خو افسوس دا ڏس ڇي هر سر په ڄان په اهل السنه والجماعت ڪنبي دننه ڪوي، وائي: زه اهل السنه والجماعت یم، هر سر په وائي: زه په دغه ډله ڪنبي یم...، لکه نن هم ڊير خلق دا دعوى ڪوي، وائي: "مونږ ديوبنديان يو"، ليکن ياد ساتي! ڏ تمام علماء ديوبند ڪتابونه او ڪوري! ٽولو ليکي: ڇي عيد ميلاد النبي ﷺ بد ترين بدعت ده، په دولسم (۱۲) ربيع الاول باندي خوشحالي مناوول، ڏ نبي ﷺ په پيدائش باندي خوشحالي مناوول صرف په باره (۱۳) ربيع الأول باندي دا لوي بدعت ده، افسوس دا ڏس ڇي په ڄان باندي نوم ڏ ديوبنديانو لگوي او ڪار په طريقه ڏ بريليانو ڪوي! نو هر سر په ڄان ته اهل السنه والجماعة وائي، ليکن ياد ساتي! ڇي ترهڻي پوري ڏ دوي دعوى نه صحيح ڪيري تر خو پوري ڇي دوي ڏ اهل السنه والجماعت په لار روان شوي نه دي، ڏ اهل السنه والجماعت باره ڪنبي علماء دا خبره ڪوي: "ڪوم ڪار ڇي ڏ صحابه ڪرامو ﷺ نه ڏس ڪري ته ثابت هغه ڪار بدعت ده"، هغه دين نه ڏس، ولي؟ دا ڇاڪه ڪڇڙو ته دغه ڪار غوره وٺي او ڀڻه ڪار وٺي نو زمونږ نه

(1) انظر: "تفسير ابن ڪثير" تحت آية سورة الأحقاف: (10)، (279/7).

مُحْكِنِي بِه صَحَابِه كِرَامُو ﷺ كَرِيءَ وِيءَ؛ حُكَّه چِي زَمُونِرِ دَوْمِرِه مِينِه دَ دِينِ سِرِه نَشْتِه دِيءِ
خَوْمِرِه چِي دَ صَحَابِه كِرَامُو ﷺ مِينِه وَه، مُونِرِ كِنِي دَوْمِرِه تَقْوَى نَشْتِه خَوْمِرِه تَقْوَى چِي بِه
صَحَابِه كِرَامُو ﷺ كِنِي وَه.

زَمُونِرِ نَه دَ اللّٰه رَبِّ الْعِزَّةِ مُطَالِبِه

زَمُونِرِ اَوْ سَتَاسُو نَه اللّٰه رَبِّ الْعِزَّةِ مُطَالِبِه كَوِي، اللّٰه تَعَالَى فَرَمَآئِي: ﴿فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنُكُمْ بِهِ

فَقَدْ اهْتَدَوْا﴾. (۱)

"كُچِرْتِه دِي رُوسْتُو خَلْقُو دَاسِي اِيْمَانِ رَاوِرُو لَكِه خُنْكِه اِيْمَانِ چِي صَحَابِه كِرَامُو ﷺ
رَاوِرِي وُو نُو دَوِي بِه سَمِه لَارِ رَوَانِ شُول"، يَئِنِي دَ صَحَابِه كِرَامُو ﷺ اِيْمَانِ زَمُونِرِ اَوْ سَتَاسُو دَ
اِيْمَانِ دِيَارِه مَعْيَارِ دِيءِ، اللّٰه وَآئِي: "خِيَلِ اِيْمَانِ دَاسِي جُورِ كَرِيءِ لَكِه خُنْكِه چِي دَ اِيْمَانِ صَحَابِه
كِرَامُو ﷺ دِيءِ نُويسِ تَه كَامِلِ هِدَايَتِ وَالَا ئِي"، دَ صَحَابِه كِرَامُو ﷺ نَه مُحْكِنِي كِيرِه مَه.
نُوَاوسِ چِي صَحَابِه كِرَامُو ﷺ عِيدِ مِيلَادِ النَّبِيِّ ﷺ مَنَاوُو كَرِيءِ نَه دِيءِ نُوْتَه ئِي وَلِي مَنَاوَهِي؟
كُچِرِي دَا غُورِه وِيءِ نُو زَمُونِرِ نَه مُحْكِنِي نَبِي ﷺ بِه كَرِيءِ وِيءِ، صَحَابِه كِرَامُو ﷺ بِه كَرِيءِ وِيءِ؛
حُكَّه صَحَابِه ﷺ خُو يُو دَ خَيْرِ كَارِ نَه دِيءِ پَرِيخُودِلِيءِ، دَ يُو بِلِ نَه ئِي مُحْكِنِي هَغِي تَه خَانِ رُسُولِ
دِيءِ، يُو سَنَتِ هَمِ چِرْتِه دَ نَبِي ﷺ صَحَابِه كِرَامُو ﷺ نَه دِيءِ پَرِيخُودِلِيءِ، صَحَابُو ﷺ خُو يُو طَرِيقَه دَ
اللّٰه دَ يَغْمِرِ نَه دِه پَرِيخُودِلِيءِ، نُو كُچِرْتِه دَا خِيَزِ صَحِيحِ وِيءِ صَحَابِه كِرَامُو ﷺ بِه كَرِيءِ وِيءِ.

دَ عَبْدِ اللّٰه بِنِ مَسْعُودِ ﷺ قَوْلِ

دَ عَبْدِ اللّٰه بِنِ مَسْعُودِ ﷺ قَوْلِ بِه كِتَابِ "الْاِعْتَصَامِ" كِنِي اِمَامِ شَاطِبِي رَحْمَتِ اللّٰهِ عَلَيْهِ لِيكَلِي دِيءِ: "اتَّبِعُوا
آثَارَنَا وَلَا تَبْتَدِعُوا؛ فَقَدْ كُفَيْتُمْ". (۲)

"اِيءِ خَلْقُو مُونِرِ پَسِي رَاشِيءِ، زَمُونِرِ بِه نَقِيشِ قَدَمِ بَانَدِي رَاوَانِ شِيءِ اَوْ دَ خَانِ نَه بَدْعَاتِ مَه
جُورِيءِ؛ حُكَّه دَا بِه مُونِرِ پَسِي اِقْتِدَاءِ كُولِ دَا بِه سَتَاسُو دِيَارِه كَافِي شِيءِ."

دَ حَدِيثِهِ ﷺ قَوْلِ

"كُلُّ عِبَادَةٍ لَمْ يَتَّبِعْهَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَا تَعْبُدُوهَا فَإِنَّ الْأَوَّلَ لَمْ يَدْعَ

(۱) [سورة البقرة: ۱۳۷].

(۲) انظر: "الاعتصام" للشاطبي، فصل الأدلة من النقل على ذم البدع، فصل ما جاء عن السلف الصالح في ذم البدع وأهلها: (۱۰۷/۱).

لَاخِرٍ مَّالًا، فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا مَعْشَرَ الْقُرَاءِ، وَخُذُوا بِطَرِيقِ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ“ (1)

”کوم عبادت چي ڌ الله ڌ پيغمبر ﷺ صحابو ﷺ نه ڏے ڪرے نو هغه عبادت تاسو مه ڪوي؟
حڪم رومبو ڌ روستو دپاره خه ڌ خبري راڻ نه ڏے پريخوڏے، ڌ الله نه اوڙيري اے ڌ قاريانو دلې!
او اوني سي لار ڌ هغه چا چي مخڪنبي ستاسو نه دي.“

يو مختصره غوندي خبره کوم مونڙ له دين ڌ الله ڌ طرف نه جبرئيل عليه السلام راورے ڏے، جناب
رسول الله ﷺ ته ئي راورے ڏے، او بيا جناب رسول الله ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته دين بنودلے
ڏے، او صحابه ڪرامو ﷺ بيا روستو خلقو ته دين بنودلے ڏے نو چي يو خير الله تعالى نه ڏے
وئي، جبرئيل امين عليه السلام محمد ﷺ ته نه ڏے وئي، محمد ﷺ مصطفى صحابه ڪرامو ﷺ ته نه ڏے
وئي، او بيا صحابه ڪرامو ﷺ روستو خلقو ته نه ڏے وئي، نو هغه ڌ کوم خائي نه دين
کيدے شي؟ دين خو هغه ڏے چي کوم الله تعالى وئي ڏے او ڌ الله رسول ﷺ وئي ڏے.

ڌ امام شافعي رھ قول

”صحيح دين خو هغه ڏے کوم چي الله تعالى وئي ڏے، پيغمبر وئي ڏے او صحابه
ڪرامو ﷺ وئي ڏے“، چي هغوي ڌ لوي بصيرت والا خاوندان وو، چي دا روستو خلق ئي ڌ خان
نه جوڙوي نو دا به خه دين وي؟

ياد ساتي! ثواب پھ اتباع باندي ميلاوڀري پھ ابتداء او بدعت باندي نه ميلاوڀري، پھ
بدعت عذاب ميلاوڀري.

ڌ ابن الحاج رھ قول

ابن الحاج پھ ”المدخل“ ڪنبي ليکي دي: ”نَحْنُ مُتَّبِعُونَ لَا مُتَّبِعُونَ فَحَيْثُ وَقَفَ سَأَلْنَا وَقَفْنَا“ (2)
”مونڙ تابعداري ڪوونڪي يو، بدعتيان نه يو نو کوم خائي ڪنبي چي زمونڙ سلف اوڙيدلي
(توقف ڪرے) نو مونڙ به هم هلته ڪنبي توقف ڪوو، اوڙيرو به“، نو مطلب دا شو چي مونڙ ڌ الله
او ڌ الله ڌ رسول ﷺ او ڌ صحابه ڪرامو ﷺ نه مخڪنبي نه خوبس کوم خائي ڪنبي چي هغوي خه
ڪار ڪرے وي نو مونڙ به هم هغه ڪار ڪوو او چي کوم خائي ڪنبي هغوي توقف ڪرے وي نو مونڙ

(1) انظر: "الاعتصام" للشاطبي، أمثلة توضح الوجه العملي في المصالح المرسلة، الأمور المعتمدة في المصالح المرسلة: (230/2)

(2) انظر: "المدخل" لابن الحاج: (262/3).

به هم هلته کڻي اودر پرو او توقف به ڪو؛ ڪهه خو الله تعالى فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْلِبُوا فِي دِيَارِكُم مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ لِلَّهِ لُغُوبٌ﴾ (١) اے مومنانو! مٺ وړاندې کيږئ د الله او د الله د پيغمبر ﷺ د حکم نه او د الله تعالى نه او تيرېږئ، يقيناً الله اوريدونکے او پوهه ذات دے؛

مثال

د الله پيغمبر ﷺ زمونږ مقتداء دے، د الله پيغمبر ﷺ زمونږ او ستاسو امام دے، مونږ او تاسو د الله د پيغمبر ﷺ مقتديان يو، جمع ولاړه ده، امام چې ڪله "الله اکبر" او کري نو مقتديان هم "الله اکبر" کوي، امام چې ڪله رکوع ته لار شي نو مقتديان هم رکوع ته ځي، امام چې ڪله سجدي ته ځي نو مقتديان هم سجدي ته ځي، څنگه حرکت چې امام کوي نو دغسې حرکت مقتديان هم ورسې کوي، خو کچرته داسې حالت راشي چې امام ولاړ دے او مقتدي سجدي ته لاړ نو مونږ کيږي؟ امام پټ سجده باندې پروت دے او مقتدي ولاړ دے نو مونږ نه کيږي؛ ڪهه مونږ او تاسو له حکم دے چې د خپل امام تابعداري به کوي، ڪله چې امام رکوع ته لاړو ته به هم رکوع ته ځي، ڪله چې امام سجدي ته لاړو نو ته به هم سجدي ته ځي نو دغه شان مونږ او تاسو به د اتباع د محمد ﷺ کوو؛ ڪهه الله تعالى وايي: "اے ايمان، اَلْوَ اَمَّ حُكْمِي کيږئ د الله او د الله د پيغمبر ﷺ نه"، قرآن يو حکم نه دے ڪرے نو ته څنگه هغه کار کوي؟ د الله پيغمبر ﷺ نه دي وئيلي نو ته څنگه هغه کار کوي؟ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه دي وئيلي نو ته ولې هغه کار کوي؟ د امام نه مخکښي کيدل

حديث واورئ! رسول الله ﷺ فرمائي: "کوم مقتدي چې داسې دے چې د خپل امام تابعدار نه دے، د خپل امام تابعداري نه کوي لکه دا بعضې تلوارگن وي امام لا ولاړ دے او دے د امام نه مخکښي روان دے، امام پټ سجده باندې پروت دے او دے د امام نه مخکښي سر او جټوي د الله پيغمبر ﷺ فرمائي: دا سرے دې دې حرکت نه ځان منع کري داسې کار دې نه کوي، ګڼي کيدے شي چې الله تعالى د دې انسان د سر نه د خر سر جوړ کړي"، دا ډښي ﷺ فرمان دے، نو چې د يو مقتدي د سر نه د خر سر جوړېږي تش پټ مخالفت د امام د مونږ باندې نو سوچ پکار دے، او ياد ساتئ! چې د هغې امام خلاف کول چې هغه امام الانبياء دے نو د هغه سرې به څه حال وي؟ چې د هغه پټ طريقه باندې يو سرے نه ځي او د ځان نه طريقه رائج کوي، او پټ هغې

باندې روان دے نو د هغې خلقو به د قيامت په ورځ څه حال وي؟
د بديعتي سرې د حوضِ کوثر نه واپس کيدل

د دې وجې نه رسول الله ﷺ فرمائي: "د قيامت په ورځ به ما ته خلق راروان وي، زه به خلقو ته د حوضِ کوثر اوبه ورکوم..."، الله رب العزة د حوضِ کوثر اوبه په مونږ باندې اوڅکوي (آمين!)، ډيرې مزيداري اوبه دي، رسول الله ﷺ فرمائي: «مَنْ شَرِبَ مِنْهَا فَلَا يَظْمَأُ أَبَدًا».⁽¹⁾
داسې اوبه چې ميدان محشر کښې به نهايتې تکليف وي، نهايتې تنده به وي "چا چې دغه اوبه د نبي ﷺ د لاسو مبارکو نه اوڅښکې نو ټول ميدان محشر کښې به هغه ته تنده نه لگيږي".
داسې مزيداري اوبه چې د الله پيغمبر ﷺ فرمائي: «أَبْيَضُ مِنَ اللَّبَنِ»⁽²⁾ "د بيو نه به زياتې سپينې وي"، «وَأَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ»⁽³⁾ "د کبين نه به زياتې خوږې وي"، او دومره ډير لوبښي به وي لکه د آسمان ستوري.

نبي ﷺ فرمائي: زه به خپلو امتيانو له اوبه ورکوم، زما طرف ته به يوه ډله راروانه وي، زه به ئې پيژنم چې دا زما امتيان دي، فرشتې به ئې زما د حوضِ کوثر نه اوڅري، زه به اووايم: "دا زما ملکري دي، ماته ئې راپريږدئ! چې زه ورته اوبه ورکړم، فرشتې به ما ته اوواي: چې تا ته پته نشته چې دوي ستا نه روستو دين کښې څه نوي طريقې دننه کړې وې"، نو نبي ﷺ فرمائي: «فَأَقُولُ: سُحْقًا سُحْقًا لِمَنْ غَيَّرَ بَعْدِي».⁽⁴⁾

"زه به اووايم: چې تباه دې شي، تباه دې شي هغه خلق چې زما نه بعد ئې دين کښې نوې طريقې وردننه کړې وې".

نو چې يو عمل انسان کوي نو په هغې به ثواب هله ميلاوېږي چې د الله رضا پکښې وي او دويم چې په طريقه د نبي ﷺ باندې وي؛ د دې وجې نه مفسر ابن کثير ليکي دي: "د عمل د قبلیدو دپاره دوه شرطه دي: "وَلَا يَكُونُ الْعَمَلُ حَسَنًا حَتَّى يَكُونَ خَالِصًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، عَلَى شَرِيعَةٍ

(1) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب في الحوض، برقم: (6579)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، برقم: (2300).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب في الحوض، برقم: (6579).

(3) أخرجه مسلم في كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، برقم: (2300).

(4) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب في الحوض، برقم: (6584).

رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَمَتَى فَقَدْ الْعَمَلُ وَاحِدًا مِنْ هَذَيْنِ الشَّرْطَيْنِ بَطَلَ وَحَيْطٌ^(۱)۔

"او عمل حسن نہ کرئی ترخو پورے جی دا خالص دے اللہ دے رضاء دبارہ نہ وی شوے او پے شریعت دے نبی ﷺ نہ وی شوے، نو کله جی عمل ورک کری یو دے دے دوو (۲) شرطونو نہ دا عمل باطل دے او برباد دے۔"

نو کھ یو عمل دیر ہم دے اخلاص نہ دک وی خو جی پے طریقہ دے نبی ﷺ باندے نہ وی نو نہ قبلیری۔ مطلب دا دے: جی عید میلاد النبی ﷺ دا دے اللہ دے پیغمبر ﷺ طریقہ نہ دے نو پے کومو خانیونو کنہی جی خلق عید میلاد النبی ﷺ مناوھی یاد ساتی! دا طریقہ بالکل دے شریعت خلاف دے۔ علماؤ ذکر کری دی: "جی دے نبی ﷺ بیان کول، دے هغوی صفات ذکر کول، دے هغوی اخلاق ذکر کول او دے هغوی دے سیرت او صورت بیان دا هر وخت جی بیانوے نو ثواب پری میلاویری، اوریدو کنہی ئی هم ثواب او ویلو کنہی ئی هم ثواب خولیکن یو وخت به نہ خاص کوے"، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے ولادت خبر، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے ماشومالی زندگی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے خوانی زندگی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے بعثت او نبوت زندگی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے دعوت دور، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے جہاد زندگی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے قربانی زندگی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ دے ذکر او فکر زندگی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ عبادت، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ اخلاق، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ صورت او سیرت، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ زهد او تقویٰ، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ کیناستل او پاسیدل، تلل او راتلل، اودہ کیدل او دے خوب نہ بیداریدل، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ صلح او جنگ، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ غصہ، خفکان او خوشحالی، دے اللہ دے پیغمبر ﷺ معاملات جی دے هغی بیان کوے، هغه اورے نو پے هغی به تاتہ اجر و ثواب میلاویری، خودا نہ دے جی صرف یو ورخ ئی اووای او نور تول کال چھتی ورکری۔

دے دے وجی نہ علماء کرامو لیکلی دی:

مولانا سرسراخان صفدر صاحب لیکلی دی

وائی: "پے دے کنہی ہیخ شک نشته جی دے اللہ دے پیغمبر ﷺ سره عشق او محبت او دے اللہ پیغمبر ﷺ باندے ایمان راورل دا بالکل عین ایمان دے۔۔۔" مینہ به ورسره ساتی، محبت به ورسره ساتی، ایمان به پری راورے، بیا صفدر صاحب وائی: "آپ ﷺ کی ولادت سے لیکر وفات تک، زندگی کا ہر

شعبہ اور آپ ﷺ کے اقوال و افعال کو پیش کرنا باعث نزول رحمت خداوندی ہے، "ذَ اللّٰہِ ذَ پیغمبر ﷺ ذَ ولادت نہ راخلفی ذَ پیغمبر ﷺ تر وفات پوری ذَ اللّٰہِ ذَ پیغمبر ﷺ ہر یو حالت او ہر یو قول او فعل چہ پیش کو ی نو ہغہ ذَ نزول رحمت دپارہ سبب او باعث دے،" پُہ تا باندی بہ ذَ اللّٰہِ تعالیٰ رحمتونہ نازلیری۔

بیا وائی: "سال کے ہر مہینے میں..."، ذَ کال پُہ ہرہ میاشت کنہی، ذَ میاشت پُہ ہرہ ہفتہ کنہی، ذَ ہرہ ہفتہ پُہ ہرہ ورخ کنہی، ذَ ورخ پُہ ہرہ گھینتہ کنہی، ذَ گھینتہ پُہ ہر منت کنہی او ذَ منت پُہ ہر سیکنہ کنہی ذَ اللّٰہِ ذَ پیغمبر ﷺ ذکر کولو کنہی ہیخ گناہ نشستہ، ہر وخت ذَ اللّٰہِ ذَ پیغمبر ﷺ صفت کوہ، ہر وخت ذَ اللّٰہِ ذَ پیغمبر ﷺ صورت او سیرت بیاتوہ بالکل ثواب درتہ پری میلادیری، خو زمونہ خبرہ صرف پُہ دہ کنہی دہ: چہ تول کال عید میلاد النبی ﷺ نئہ مناویری، تول کال ذَ نبی ﷺ پُہ صورت او سیرت باندی جلسی او جلوسونہ نئہ کیری، خو چہ کلہ بارہ ربیع الاول شروع شی نو خلق بیا وائی: "دا بارہ ربیع الاول دے، او مونہ پُہ دہ باندی خوشحالی مناؤو،" دا یو ورخ خاص کول دا بدعت دے؛ حکہ دا کار نئہ نبی ﷺ کرے دے، نئہ صحابہ کرامو ﷺ کرے دے، نئہ تابعینو کرے دے، نئہ تبع تابعینو کرے دے او نئہ ائمہ مجتہدینو کرے دے۔

ذَ عید میلاد النبی ﷺ ابتداء

علماء کرامو ذکر کری دی: چہ عید میلاد النبی ﷺ ذَ نبی ﷺ نہ روستو شہرو سوو کالو پوری دا نئہ وو، عید میلاد النبی ﷺ نئہ مناویدو، نئہ صحابی مناؤ کرے او نئہ یو تابعی مناؤ کرے دے، نئہ یو امام مناؤ کرے دے او نئہ یو فقیہ او محدث مناؤ کرے دے او کلہ چہ شہر سوہ (۶۰۰) کالہ تیر شول نو بیا یو مسرف بادشاہ وو، نہایتی فضول خرچہ او ظالم بادشاہ وو، ہغہ پُہ شہر سوہ خلور (۶۰۴) ہجری کنہی دا مناؤول شروع کرل، ذَ نبی ﷺ نہ شہر سوہ کالہ بعد ذَ دہی رواج شروع شوے وو، او ذَ دغی بادشاہ نوم "مظفر الدین کوکری بن اربل" وو، المتوفی شہر سوہ دیرش (۶۳۰) دہ، معنی پُہ ۶۳۰ کنہی وفات شوے دے، ہغہ دا بدعت شروع کرو، علماؤ لیکل دی، ابن خلکان وائی:

امام احمد بن محمد مصري مالکی لیکنی دی

"كَانَ مُلْكًا مُّسْرِفًا يَأْمُرُ عُلَمَاءَ زَمَانِهِ أَنْ يَعْمَلُوا بِاسْتِبَاطَتِهِمْ وَاجْتِهَادِهِ وَأَنْ لَا يَتَّبِعُوا لِمَذْهَبٍ غَيْرِهِمْ حَتَّى مَالَتْ إِلَيْهِ جَمَاعَةٌ مِّنَ الْعُلَمَاءِ" (۱)

"دا ډير مسرف او زياتې کوونکې بادشاه وو، د خپلې زمانې علماء ته به ئې حکم کولو چې عمل به کوئ پخپل استنباط او اجتهاد باندې او د چا د مذهب تابعداري به نه کوئ تردې پورې چې ماثل شوه ته يو جماعت د علماؤ".

دا ډير مسرف بادشاه وو، د خپلې زمانې ملیان ئې راجع کړل... دا ياد اوسائې! په هر درر کښې او په هره زمانه کښې دوه قسمه علماء تير شوي دي، يو قسم هغه خلق دي: چې هغوي خپل ځانونه په دين باندې ساتلي دي، دين ئې د خپل ځان تابع کړې دے، دين ئې د باشاهانو تابع کړې دے، خو چې څه به بادشاهانو وئيل نو دوي به وئيل: "آو جي! دا هم په قرآن کښې راغلي دي، دا په حديث کښې راغلي دي"، نو چې څه به بادشاهانو وئيل نو دوي به د هغې دپاره دلائل کتل، لکه نن په دې دور کښې سوچ اوکړه چې حکومت يوه خبره اوکړي او کوم تالي ست ملیان چې دې نو هغوي د هغې دپاره وجوهات گوري: "چې آو جي! فلانکي کتاب کښې راغلي دي"، نو هميشه دپاره داسې باطل پرست ملیان راغلي دي، او بل طرف ته الله تعالى داسې علماء هم پيدا کړي دي، چې هغوي د الله دين نه دے پريښودے.

د امام مالک څه حالت

هغه امام مالک چې هغه له به ئې کوربه راخلاصوله، او په بازار کښې به ئې گرځولو او هغه به آواز کولو: "مَنْ عَرَفَنِي فَقَدْ عَرَفَنِي، وَمَنْ لَمْ يَعْرِفَنِي فَإِنِّي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ".

"چې څوک ما پيژني نو هغه خو مې هسې هم پيژني، خو چې څوک مې نه پيژني نو زه مالک بن انس يم".

او بازار کښې به گرځيدو او بادشاه خلق مقرر کړي وو چې هغه له به ئې سزا ورکوله او هغه ته به ئې وئيل: "چې دا اووايه: چې په زوره طلاق واقع کيږي"، دا دومره ظالم بادشاه وو چې د چا ښځه به ئې خوښه شوه، هغه سرے به ئې رااوغوښتلو ورته به ئې وئيل: "چې شابه! دا طلاقه کړه چې زه ئې په نکاح باندې واخلم"، په هغه وخت کښې ډيرو ملیانو فتوي ورکړه، چې دا جائز دي، امام مالک څه به وئيل: "نا! دا نه کيږي، ځکه ما وئيلي دي چې: طَلَقُ الْمَكْرَهَ لَيْسَ بِشَيْءٍ"، "کوم سړي باندې چې زور اوشو او خلق پرې په زوره ښځه طلاقوي نو دا طلاق نه واقع کيږي"، بادشاه به خلق راجع کړل چې ده ته سزا ورکوي، امام مالک څه ته به ئې سزا ورکوله، او ورته به ئې دغه خبره کوله: "چې دا

اوابه: ڇي پڻ زوره طلاق واقع ڪيري او دا جائز دي"، امام مالڪ ڪه ٿي ڦاٿل نه ڪرو، دا ياد سائيءَ داسي علماء هم دې دنيا ليدلي دي ڇي ڏ هغوي نه ٿي غوڻي پريڪري دي، دغه شان پڻ سبوه ٿي ڏ هغوي غوڻي خورلې ليڪن حق ٿي نه دے پريڻودے.

نو هغي مسرف بادشاه درباريان مُليان راجع ڪرل او هغوي ته ٿي اووٿيل: "ڇي ڏ دې دپاره خه اوڪري"، نو هغوي ڏ دې عيد ميلاد النبي ﷺ بنياد ڪيخودلو، او مستقل ٿوه ڏله ٿي دې دپاره تياره ڪره ڇي دې له به ترويج ورکوي: ڇي آو جي! عيد ميلاد النبي ﷺ دير ڻه ڪار دے، بيا ٿي دا عمل شروع ڪرو، ڏشهر سوه خلور (۶۰۴) هجري نه دا عيد ميلاد النبي ﷺ شروع شوه دے...

نن زمونڊيه ملڪا و معاشره افسوس پڪار دے!

نن اوڪوره! نو صحيح طريقه ڏ ملڪ نه اوڻي او حڪومت هم دې عيد ميلاد النبي ﷺ ته ترويج ورکوي، او دا منائڻ، افسوس پڪار دے ڇي کومې اسلامي طريقي وي ڏ هغي دپاره يو ورڇ هم ڇا چئتي اونھ ڪره، ڪچرته ڏ شيعه کانو ماتم راشي او هغوي خپل ڄاڻ وهي، حالانڪه دا طريقه بالڪل ڏ شريعت خلاف ده، نبي ﷺ منع ڪري ده، ڇي تاسو به خپل غم نه تازه ڪوي، شيعه کان هر ڪال خپل غم تازه ڪوي او يواڻي شيعه کان نه بلڪه سونيان هم ورسره غم تازه ڪوي، ڇي ڪله محرم راشي نو سونيان هم لکيا وي شريعتونه تقسيموي او خوراڪونه ورکوي، هغوي هم کانې بچائي اوريدل پريڊي، حڪومت هم پوره جهتي ورکري ده وائي: "محرم دے"، ريڊيو باندې هم ٽوله ورڇ او شبه کانې بچائي نه وي، صرف نعتونه پري غريبي، مونڊ وائو: "صحيح خبره ده کانې بچائي اوريدل ڻه خيز نه دے خو پڪار دا ده ڇي حڪومت ٽول عمر دپاره پڻ دې منڪرات پابندي اولڪوي ڪنه، ڇي پڻ تي وي او ريڊيو به کانې بچائي نه راڻي او ڪڏ ٽول عمر پابندي نه لکوي نو دا دري ورڇي صرف ولې پابندي لکوي"، دا خو ڏ شيعه کانو سره مشابهت دے او حديث مبارڪه ڪڻي راڻي: «مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»^(۱)

"ڇا ڇي ڏ ڪوم قوم سره ڄاڻ مشابهت ڪرو نو دے هم ڏ هغوي نه دے"، نو دا ڏ هغوي ملڪرے دے قيامت ڪڻي به هم ڏ هغوي سره پاسي.

نو هغي بادشاه علماء راجع ڪرل او هغوي ڏ دې ايجاد اوڪرو، پڻ سن ۶۰۴ هجري ڪڻي ڏ دې

ايجاد شوع دے، دَدَ حال ابن حجر عسقلاني ذکر کوي:

حافظ ابن حجر عسقلاني ر. لیکلي دي

دا بادشاه چي وو نو: "وَكَانَ ظَاهِرِي الْمَذْهَبِ، كَثِيرَ الْوَقْفَةِ فِي الْأَثَمَةِ وَفِي السَّلَفِ مِنَ الْعُلَمَاءِ خَبِيثَ اللَّسَانِ، أَخْمَقَ، شَدِيدَ الْكِبَرِ، قَلِيلَ النَّظَرِ فِي أُمُورِ الدِّينِ، مُتَهَاوِنًا."⁽¹⁾

"دے ظاهري المذهب وو، دا داسي بادشاه وو چي نهايته گستاخ وو، د ائمه کرامو پء باره کنبی ډیرې خرابي وينا والا وو، او پء علماؤ مخکښينو کنبی دے ډیر پليتي ژبي والا وو، او دے ډیر کم عقل او سخت متکبره وو او پء امورو د دين کنبی دے پء هيڅ نه پوهيدو، او پء دين کارونو کنبی ډیر سست بادشاه وو."

ليکن دا کار ئي شروع کړو، پء دې به ئي ډیرې زياتې خرچې کولې، لکه اوکوره د دې د خرچې باره کنبی پء "دول الإسلام" کنبی ليکلي دي:

"كَانَ يُنْفِقُ كُلَّ سَنَةٍ عَلَى مَوْلِدِ النَّبِيِّ ﷺ لَتَحْوِ ثَلَاثَ مِائَةِ أَلْفٍ."

"پء هغه زمانه کنبی يعني پء ٦٠٤ هجري کنبی به هغوي پء عيد ميلاد النبي ﷺ باندې درې لاکهه روپۍ خرچه کوله."

د مسلمانانو خزانې ئي تباہ کړې، د مسلمانانو پء پيسو به ئي عيد ميلاد النبي ﷺ کولو، هغه وخت کنبی ئي پزې درې لاکهه روپۍ خرچه کوله، اوس هم پء دې باندې خرچې کيږي، د عوامو مسلمانانو مال ته تيلۍ وهي.

دا ياد اوساتي! پء دې باندې خرچې کول، دا بالکل بے بنياده دي، عيد ميلاد النبي ﷺ هېچا نه دے مناؤ کړے پء دې تير شوو شپږ سو کالو کنبی، دوي اعتراض کنبی واي: "يره جي! دا خبره ابولهب مناؤ کړے وو؟"

د ابولهب عيد ميلاد النبي ﷺ مناؤول

آو! عيد ميلاد النبي ﷺ يو کس مناؤ کړے وو، چي د هغه نوم ابولهب وو، او د نبي ﷺ تره وو، هغه ابولهب چي تول عمر د الله د پيغمبر ﷺ مخالف وو، علماء ذکر کوي: "چي ابولهب کله خبر شو چي نبي ﷺ پيدا شوع دے، ځکه د نبي ﷺ پلار وفات شوع وو، او هغه د نبي ﷺ د

پيدائش نه مخڪنبي وفات وو، نو چي نبي ﷺ پيدا ڪيدو نو پلار ئي مړ وو، نو چي نبي ﷺ پيدا شو او ابولهب ته پته اولڪيده نو د دءِ يوه وينخه وه هغه ئي پءِ خوشحالي ڪنبي آزاده ڪره، خودي ورته هيڃ فائده ورنه ڪره چي ايمان پڪنبي نه وو، الله رب العزة وائي: ﴿تَبَّتْ يُدَا أَيْ لَهْبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ﴾ (1)

"هلاڪ دې شي دواړه لاسونه د ابولهب او تباہ شو، هيڃ فائده ورنه ڪره هغه ته مال د هغه او نه اولاد".

نه مال د الله د عذاب نه بچ ڪيو او نه اولاد د الله د عذاب نه دے بچ ڪيو، نو صرف دغي ابولهب د نبي ﷺ پءِ پيدائش باندې عيد مناؤ ڪرے وو، وينخه ئي آزاده ڪري وه، يعني ابولهب مستقل عيد ميلاد النبي ﷺ هر ڪال نه دے مناؤ ڪرے، صرف ابتداء ڪنبي چي خير شو د پيدائش نه نو وينخه ئي آزاده ڪري، د هغي نه هم عيد ميلاد النبي ﷺ د بدعتيانو نه ثابتيري؛ ڇڪه چي هغه خو صرف زيري ڪنبي آزاده ڪري وه، زيرے جدا خيز دے او عيد ميلاد النبي ﷺ جدا خيز دے.

نور هيچ ڇا هم دا ڪار نه دے ڪرے، د دې وجي نه علماء ڪرامو ذڪر ڪري، چي دا عيد ميلاد النبي ﷺ دير لوي بدعت دے، لکه اوڪوره! پءِ "المدخل" ڪنبي ابن الحاج رھ ليکي دي:

ابن الحاج رھ ليکي دي

"وَمِنْ جُمْلَةٍ مَا أَخَذْتُوهُ مِنَ الْبِدْعِ مَعَ اعْتِقَادِهِمْ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ أَكْبَرِ الْعِبَادَاتِ وَإِظْهَارِ الشَّعَائِرِ مَا يَقَعْلُونَهُ فِي شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ مِنْ مَوْلِدٍ وَقَدْ اخْتَوَىٰ عَلَىٰ بَدْعٍ وَمُحَرَّمَاتٍ جُمْلَةٍ. فَمِنْ ذَلِكَ اسْتِعْمَالُهُمُ الْمَعَانِي" (2)

"د هغي نورو بدعاتو نه يو بدعات دا هم دے، چي دې خلقو د ځان نه ايجاد ڪرے دے او د دوي پءِ خيال ڪنبي دا د تمامو عباداتو نه لوي عبادت دے، او پءِ دې ڪنبي اظهار د شعائرو د اسلام دے، دا هغه بدعت دے چي دوي ئي د ربيع الاول پءِ مياشت ڪنبي ڪوي پءِ پيدائش د پيغمبر ﷺ باندې، پءِ داسي حال ڪنبي چي دا پءِ ديرو بدعاتو او محرماتو باندې مشتمل دے، لکه بعضي د دې نه استعمال د دوي دے اسبابو د ڪانو بجانو لره، تنگ ٽڪور...".

(1) [سورة المد].

(2) انظر: "المدخل" لابن الحاج (2/2).

نو دغه محرمات او مفساد وبدعات چي دے ذکر کړي نو بيا واي: که دا محرمات په دي ميلاد شريف کښي وي هم نه، خو بيا هم دا بدعت دے؛ ځکه چي: "أَنَّ ذَلِكَ زِيَادَةٌ فِي الدِّينِ وَلَيْسَ مِنْ عَمَلِ السَّلَفِ الْمَاضِينَ وَاتَّبَاعُ السَّلَفِ أَوْلَىٰ بَلْ أَوْجَبُ مِنْ أَنْ يَزِيدَ نَبِيٌّ مُخَالَفَةً لِمَا كَانُوا عَلَيْهِ لِأَنَّهُمْ أَشَدُّ النَّاسِ اتِّبَاعًا لِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَعْظِيمًا لَهُ وَلِسُنَّتِهِ ﷺ".⁽¹⁾

"دا زيات دے په دين کښي او بل دا چي دا د مخکښي پخوا تير شوو سلفو طريقه کار هم نه دے، نو چي سلفو نه دے کړے او اتباع د سلفو اولي او بهتره ده بلکه د هغوي اتباع او تابعداري واجب ده د دي نه چي يو تن دي زياتي نيت کوي داسي نيت چي مخالفت کوي په هغې سره د سلفو ځکه چي دغه سلف ډير سخت وو په تابعداري د سنتو د نبي ﷺ او د نبي ﷺ ټي ډير تعظيم کولو او د سنت د نبي ﷺ به ټي ډير تعظيم کولو (نو هغوي پسې روانيدل پکار دي، چي هغوي دا کار نه دے کړے نو مونږ ټي څه دپاره کوو؟)".

علامه عبد الرحمن المغربي ﷺ ليکلي دي

د دۀ فتاوي ده، هغې کښي واي: "إِنَّ عَمَلَ الْمَوْلِدِ بِدْعَةٌ؛ لِأَنَّهُ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَا الْخُلَفَاءُ وَلَا الْأَئِمَّةُ".

"عيد ميلاد النبي ﷺ مناول بدعت دے؛ ځکه د دي حکم نه نبي ﷺ کړے او نه خلفاء او نه ائمه کرامو".

علامه احمد بن محمد المصري ﷺ ليکلي دي

"قَدْ اتَّفَقَ عُلَمَاءُ مَذَاهِبِ الْأَرْبَعَةِ بِدَمِّ هَذَا الْعَمَلِ".

"د څلورو وارو مذهبونو علماء اتفاق دے په بدوالي د دي کار (د عيد ميلاد النبي ﷺ باندې)".

علماء ديويند هم ليکلي دي، چي عيد ميلاد النبي ﷺ بدعت دے، د دي نه ځان ساتل پکار دي:

مولانا اشرف علي تها نوي ﷺ ليکلي دي

واي: "دا بدعت دے"، دا د علماء ديويند لوي شخصيت تير شو دے.

مولانا رشيد احمد کنجکوهي ﷺ ليکلي دي

واي: "دا بدعت دے"، لوي لوي علماء ليکلي دي: چي دا بدعت دے او د دي نه ځان ساتل

بکار دي، نن افسوس دے پء حال د هغه چا باندې چي ځان ته ديوبنديان وائي او بيا هم هغوي عيد ميلاد النبي ﷺ مناوړي.

مولانا محمد يوسف لدهيانوي ﷺ ليکلي دي

چي د الله د پيغمبر ﷺ پء پيدائش کښي خواختلاف دے، دغه شان کفايت المفتي هم ليکلي دي، پء مياشت د ربيع الاول خوا اتفاق دے چي پيغمبر ﷺ پء ربيع الاول کښي پيدا شوء دے او ورځ ئي هم معلومه ده چي د کل پء ورځ پيدا شوء دے، خو د تاريخ پته ئي نه لکي چي د ربيع الاول پء کوم تاريخ پيدا شوء دے؟ نو دې باره کښي ډير غټ اختلاف راغلي دے، څوک وائي: "د الله پيغمبر ﷺ پء دريم (۳) ربيع الاول پيدا شوء دے"، څوک وائي: "پيغمبر ﷺ پء دولسم (۱۲) ربيع الاول پيدا شوء دے"، څوک وائي: "پيغمبر ﷺ پء دويم (۲) ربيع الاول پيدا شوء دے"، څوک وائي: "پيغمبر ﷺ پء اتم (۸) ربيع الاول پيدا شوء دے"، څوک وائي: "پيغمبر ﷺ پء نهم (۹) ربيع الاول پيدا شوء دے".

مفتي کفايت الله ﷺ ليکلي دي

دا د علماء ديوبند لوي عالم دے، دے خپل کتاب کښي ليکي: "د صحت پء لحاظ سره دا قول صحيح دے چي نبي ﷺ پء نهم (۹) ربيع الاول پيدا شوء دے او د باره (۱۲) ربيع الاول قول صحيح نه دے، اگر چي دا د باره ربيع الاول قول پء عوامو کښي مشهور دے".^(۱)

د نبي ﷺ وفات

نبي ﷺ کله وفات شوء دے؟ نو مولانا يوسف لدهيانوي ﷺ پء "اختلاف امت اور صراط مستقيم" کښي ليکلي دي: "وفات د نبي ﷺ پء باره ربيع الاول باندې شوء دے"، نو اوس سوچ اوکړه: پيدائش کښي اختلاف وو، د صحيح قول مطابق نهم ربيع الاول وو، او د وفات باره کښي د نبي ﷺ صحيح قول دا دے چي نبي ﷺ پء باره ربيع الاول وفات دے، نو تېوس کول غواړي د بريليانو نه او د هغي ديوبنديانو نه چي ځان ته نسبت د ديوبند کوي او عيد ميلاد النبي مناوړي: "چي علماء ديوبند خودا نه دے مناوړ کړے او ته ئي مناوړي، نو دا تېوس درنه کوم چي دا ته پء کومه خوشحالي مناوړي؟ د الله د پيغمبر ﷺ پء پيدائش او که د الله د پيغمبر ﷺ پء وفات باندې دا مناوړي؟"، پء باره ربيع الاول باندې خو نبي ﷺ وفات شوء دے، خو معلومېري دا چي ته

خوشحالہ ئی پۂ دې باندې، چې شکر دے د الله پیغمبر ﷺ د دنیا نه تلے دے (العیاذ بالله!) خُکۂ پۂ باره ربیع الاول تہ عید میلاد النبی مناوہې!

عید میلاد النبی مناوول پۂ دین کښې نشته دے، کچرې وے نو د الله پیغمبر ﷺ به مناوړ کړے وے او کچرې وے علماؤ به وئیلے وے، بالکل چې دا مناوړ نه کړئ او پۂ دې کښې د نور خلقو سره شرکت هم اوڼه کړئ.

الحمد لله! زمونږ علاقې خو د دې خبرو نه خالي دي، خو که ښاریو کښې چا عید میلاد النبی مناوړ کړے وي نو آئنده دپاره دې د دې د مناوولو نه توبه اوباسي، ډیر مَلِیان چې هغوي پۂ دې نزدې علاقو کښې د دې دپاره کانفرنس جوړ کړي، د عید میلاد النبی نوم ئی وو، مخکښې دا ډیر شے وو خو عوام خبر نه وو، دا عوام چې کوم مولود شریف یادوي، د دې نه خبر ئی چې دا مولود شریف څه ته وائی؟ هسې راجع کیدلو ته خو اجتماع وائی، پخوا به نور اجتماعات نه وو پۂ عید میلاد النبی به هر ځائے کښې اجتماع وه، نو هغې له ئی مولود شریف نوم کیخودو، نن خو عوام مولود شریف نه کوي، عید میلاد النبی خو نه مناوړئ خو چې کوم ځائے کښې جومات کښې بیان کیږي وائی: "مولود شریف دے"، نا نا! بلکه اجتماع تکه استعمالول پکار دي، نن اجتماع ده، خو دا دوي چې به مولود شریف وئیلو نو دا به ئی عید میلاد النبی مناوولو.

دا عید میلاد النبی بدعت دے، نور کتابونه خو پرېږدو، د اکوړه ختک د مدرسې فتاوی د "فتاوی حقانیة" چې کوم خلق اختلاف کوي نو هغوي وائی: "د اکوړي نه به فتوی راوغواړو"، ورته وایه: د اکوړي نه فتوی راوغواړه او تپوس اوکړه: "چې عید میلاد النبی مناوول جائز دي؟" پۂ "فتاوی حقانیة" کښې ئی ډیر تفصیل کړے دے، چې: "عید میلاد النبی اشد ترین بدعت دے"، الله تعالی دې مونږ او تاسو د بدعاتو نه پۂ امان کړي (آمین!).

یاد ساتئ! هغه عمل چې الله تعالی نه دے وئیلے او چې د الله پیغمبر ﷺ نه دے وئیلے او نه د الله پیغمبر کړے، نو که هغه ډیر ښه عمل ولې نه وي خو هغه عمل د الله تعالی پۂ دربار کښې نه قبلېږي، بلکه آله مونږ او تاسو ته پۂ هغې باندې کناه میلاوېږي، نو عوام نه پوهیږي کله کله وائی: "دې کښې څه کناه ده؟ خیر دے کوي دي کنه"، ورته وایه: تا نه زه تپوس کوم: مونږ دے، علماء ذکر کوي چې د مازیگر نه پس نفل مونږ نه کیږي، او د سحر مونږ نه روستو د نمر ختو پورې مونږ نه کیږي؛ ځکه د الله تعالی پیغمبر ﷺ منع کړې ده، چې مونږ او تاسو نفل کوو نو پۂ مونږ خو ثواب میلاوېږي، که دا مونږ پۂ دغه مکروهه وخت کښې کوو نو کناه کارېږو به کنه؟ نو

پہ دغہ وخت کنبی نفل کولو باندی بہ گناہ کار کیری؛ حکہ نفل کول ثواب دے، خو دلته کنبی پرې آلتہ گناہ میلا ویری؛ وجہ دا ده: چې دلته کنبی د الله د پیغمبر ﷺ مخالفت راځي.
په عیدگاه کنبی نفل کول

دغه وجہ ده؛ چې یو حدیث مبارکه کنبی راځي: "یو سړي د اختر ورځ عیدگاه ته راغلی او د اختر د مونځ نه مخکښې ئې نفل کول سیدنا علي ﷺ هغه د مټ نه راوړنیولو او ورته وائي: کنبینه! نفل مه کوه، هغه ورته وائي: زه مونځ کوم، په مونځ به هم ماله الله عذاب راکوي؟ (خومره عجیبه خبره ئې کړې ده، وائي: زه مونځ کوم نو په مونځ به ما له الله تعالی سزا راکوي)، نو علي ﷺ ورته اووئیل: دا مونځ نه دے؛ حکه که دا مونځ وے نو ستا نه مخکښې به د الله پیغمبر ﷺ کرے وے، تاله الله په مونځ سزا نه درکوي بلکه الله تعالی تالره سزا په مخالفت د خپل پیغمبر ﷺ درکوي".

د سعید بن مسیب ﷺ واقعہ

دغه شان واقعہ د سعید بن مسیب ﷺ هم راځي: "یو ځل یو سړي د مازیگرې مونځ نه روستو دوه رکعتہ نفل کول، هغه منع کولو، چې د مازیگر مونځ نه روستو به نفل نه کوي، هغه ورته وائي: زه به مونځ هم کوم او الله تعالی به پرې ما له سزا هم راکوي؟ هغه ورته وائي: الله تعالی په مونځ سزا نه درکوي، خو تالره به سزا په خلاف د پیغمبر ﷺ درکوي چې تا ولې زما د پیغمبر ﷺ خلاف کرے وو؟".

نو یاد ساتئ! د خلقو د "ها" سره خپله "ها" مه میلاوه، کوم شے چې په دین کنبی وي هغه کوی، کوم شے چې په دین کنبی نه وي نو هغه مه کوی، او کوم سرے چې صفا خبره کوي د الله تعالی د رضاء دپاره د هغه تائید خو کوی که! په دې عوامو کنبی دا غضب دے چې ته به ځان له زړه سترے کړې، کهینته، دوه کهینته بیان به اوکړې، خو چې دوي کله د جومات نه بهر شي نو دوي بیا په هغې خپلو بدعاتو کنبی مبتلا شي، نو بیا دا علماء د څه دپاره لکيا دي؟ چې علماء درته وائي: "دا شے جائز دے"، هغه کوی، او چې وائي: "دا شے ناجائز دے"، نو د هغې نه ځان ساتی، هغه مه کوی؛ حکه د دین د ډکار عوامو ته پته نشته دے، علماءو ته د دې علم او پوهه ده.

الله رب العزة دې تر مرگه پورې مونږ په سنتو د نبی ﷺ باندې ټینگ کړي، الله رب العزة دې زموږ نه تر مرگه پورې د خپل دین خدمت واخلې (آمین!).
وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَتَمَمْتُكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

(سورة المائدة: 3)

موضوع

عُرس

بتاريخ: 2005-12-30

خطيب

فصبح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

عُرس

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَيِّينَا وَشَفِيعَنَا وَحَيِّبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾⁽¹⁾
وقال الله تبارك وتعالى في مقام آخر: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُسْلِمِينَ نُؤَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾⁽²⁾.

وقال النبي ﷺ: «لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْخَرَامِ، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى»⁽³⁾.

قابل قدر حاضرینو، عزت مندو مسلمانانو رونروا تیره مجمعه د بعضې بدعاتو بیان شوه وو؛ چې بعضې خلق ذکر بالجهر کوي، هغه هم یو بدعت وو، بعضې خلق نور بدعات کوي، د هغې دپاره اجتماعات کوي، په هغې کښې خلق په ځان باندې وجد راوړي، د هغې رد شوه وو.
د هغې بدعاتو نه یو بل بدعت

اوس بعضې خلق د ذکر سره سره نور بدعات هم کوي، چې هغې ته په نن دور کښې "عُرس"

(1) [سورة المائدة: 3].

(2) [سورة النساء: 115].

(3) أخرجه البخاري في كتاب فضل الصلاة في مسجد مكة والمدينة، باب فضل الصلاة في مسجد مكة والمدينة، برقم: (1189)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الحج، باب لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد، برقم: (1397).

وائي، دا هم يو عظيم الشان بدعت دے او په دې ملک کښې کيږي او ډير خلق هغې ته د ثواب په نيت باندې ځان حاضر وي او ډير خلق په هغې باندې ډېر غټ غټ تاوانونه کوي، ډيرې غټې غټې پوستري چهاپ کيږي او ډير لوي لوي خرچې پکښې کيږي، او هغې ته "عُرس مبارک" وائي.

عرس څه ته وائي؟

عرس وائي څه ته؟ او دا عرس شرعاً څنگه دے؟ جائز دے که نا جائز دے؟ نو اصل مسئله دا ده: چې د نيکانو بنديانو سره صحبت کول او هغوي سره محبت کول د الله د رضاء دپاره، حقيقت دا دے: چې د لوي اجر او ثواب باعث دے؛ د ايمان کامل نخبه دا ده: "الْحُبُّ فِي اللَّهِ، وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ".

"مينه چې چا سره کوي نو د الله تعالی د رضاء دپاره او بغض چې چا سره کوي نو دا هم د الله تعالی د رضاء دپاره".

دا د ايمان کامل نخبه ده، اوس دا چې دا محبت به څنگه کوي؟ نو د هغې طريقه په شريعت کښې شته کنه، ايصال ثواب کوي، د هغې په روح باندې هغوي ته څه څيز بخښي، د هغې طريقې شريعت کښې شته کنه، نفلي خيرات کوه، نفلي عبادت کوه او تلاوت کوه بغير د ايامو د تخصيص نه او هغوي ته ئې ثواب بخښه.

د احنافو مسلک

د احنافو علماؤ دا مسلک دے: "چې د ژوندي انسان ثواب چې هر څوک دے چې مري ته ئې بخښي نو هغه ته رسي"، نو چې ته د هغه په نوم باندې خيرات کوي، د نوم مطلب دا چې ثواب د دې خيرات د هغه په نوم بخښي نو هغه ته اجر ميلاويږي، تخصيص د ايامو (ورځې خاص کول)، تخصيص د اوقاتو (وخت خاص کول)، يا تخصيص د مکان (ځائے خاص کول) د دې ثبوت په شريعت کښې نشته دے، چې په کومو ورځو کښې خيرات کوي، کوم وخت کښې ئې کوي او په کوم ځائے کښې ئې چې کوي نو جائز دے خو چې د شريعت مطابق وي، اجر ئې مرده ته ميلاويږي، او دارنگې د هغوي دپاره دعاگانې کول د دې ثواب هم هغوي ته رسي.

په دې کال کښې يو ځل راجمع کيدل

اوس پاتې شوه دا خبره چې د لرې لرې ځائے نه راتلل او د يونيک سري په قبر راجمع کيدل او

دې ته ثواب وټيل او وائي: "چې مونږ د هغه په روح دا اجتماع کوو چې هغه ته ئې ثواب اورسي"، او دغه قبر خوا کښې بيا د هغه دپاره دعاء کافي کول د دې شريعت کښې څه ثبوت دے؟
مسئله د شد الرحال

دا ياد ساتئ! په شريعت کښې داسې مقبرو ته راجع کيدل يا د يو سړي قبر ته راجع کيدل په يو خاص ورځ باندې او په يو خاص هيئت سره دا په شريعت کښې نشته، بلکه دا بدعت دے او کماهي ده؛ ځکه صحيح حديث کښې راځي، نبی ﷺ فرمائي: «لَا تُشَدُّ الرَّحَالَ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: مَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى، وَمَسْجِدِي هَذَا»⁽¹⁾.

"نبی ﷺ فرمائي: چې بغير د دې دريو جوماتونو نه نورو جوماتونو ته د خير او برکت او د ثواب په نيت باندې تلل مه کوئ: يو مسجد حرام، دويم مسجد الاقصی او دريم زما دا جومات (چې مسجد نبوي ورته وټيلے کيږي)".

نو د دې دريو جوماتونو نه نورو ځايونو ته د خير او برکت او د ثواب په نيت تلل، د هغې زيارت کول دا په شريعت کښې نشته دے، بلکه دا بدعت دے، علماء کرام مختلف دي، بعضې وائي: نورو ځايونو ته هم د ثواب په نيت باندې تلے شي او زيارت ئې د ثواب په نيت کولے شي، څو ليکن د اکثرو علماؤ رايے دا ده، محققين علماء کرام ذکر کوي: "چې د ثواب په نيت باندې د دې دريو ځايونو نه ما سوا بل ځائے له به نه ځي".

بعضې خلق وائي: "دا خو د جومات سره خاص دي، چې جومات ته ځي نو دا درې جوماتونو کښې ثواب ډير دے او دا نور جوماتونه په ثواب کښې ټول يو برابر دي"، خو دا خبره صحيح نه ده؛ ځکه حديث مبارکه کښې راځي.

واقعه د ابوهريره ؓ د کوه طور

"حضرت ابوهريره ؓ يو ډير کوه طور ته تلے وو؛ دې غرض دپاره تلے وو، چې لارشمه او هلته يو دوه رکعت نفل اوکړم؛ ځکه دا مبارک ځائے دے، الله تعالى په قرآن کریم کښې د "طور" بيان کوي: ﴿وَالَّذِينَ وَالزَّيُّنُونَ * وَظُورِ سِينِينَ﴾،⁽²⁾ يا لکه ﴿وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ﴾،⁽¹⁾ هغه ځائے چې

(1) أخرجه البخاري في كتاب الصوم، باب صوم يوم النحر، برقم: (1995)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الحج، باب لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد، برقم: (1397).

(2) [سورة التين: 2].

موسیٰ علیہ السلام ته پڪڻبي الله تعالى وحي ڪري وه، هغه مبارڪ ڄاڻي دے، د هغي برڪت والے د قرآن او سنت نه ثابت دے، لیکن ابوهريره ؓ تله وو، هغه ڄاڻي ڪڻبي ئي دوه رڪعتہ نفل اوڪرل او واپس راغله، یو صحابي دے ابوبصره الغفاري ؓ دے ورسره ميلاو شو، ورته وائي: ابوهريره! چرته تله وي؟ دے ورته وائي: تله ووم ڪوه طور ته او دوه رڪعتہ نفل مې اوڪرل او واپس راغلم، ابوبصره ؓ ورته وائي: ڪچري. ته د دي نه مخڪڻبي ما سره ميلاو شوے وے او تا ماته وٺيله وے چي زه طور نه نحم نو ته به زما نه هڊو تله نه وي، او ورته وائي: دا ڇڪه چي: اِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى، وَمَسْجِدِي. (2)

"ما د نبي ﷺ نه اوريدلي دي: چي تاسو د سفر په خيال باندي مه ٿئي، خپل سامان د سفر دپاره مه تړئ سوا د دريو ځايونو نه (سفر چي د ثواب دپاره ڪوي نو دريو ځايونو ته لار شه) يو مسجد نبوي، دويم مسجد اقصيٰ او دريم مسجد حرام".

نور جائز سفر ونه

نو د دي دريو جوماتونونو ما سوا د خير او برڪت دپاره بل ڄاڻي ته سفر نشته دے، ها علماء ذڪر ڪوي: "يو سفر شته دے، چي د تجارت دپاره سفر ڪوي نو دا جائز دے"، دلته نه سعودي ته ڇي، دوبي ته ڇي يا امريڪي ته ڇي هر خوا چي ڇي نو چي ناجائز ڪار پڪڻبي نه ڪوي نو دا سفر جائز دے، يا سفر ڪول د علم دپاره دي، يو ڪلهه پريڊي او بل ڄاڻي ته ڇي د علم دپاره؛ ڇڪه هلته ڪڻبي لوتي لوتي علماء موجود دي، لوتي لوتي مدارس موجود دي، هلته ڪڻبي خلق علم حاصلوي، نو هلته ڪڻبي د علم حاصلولو دپاره لار شه، نو سفر د تجارت دپاره او سفر د علم د حصول دپاره او نور دنياوي اغراضو دپاره سفر جائز دے خو د دي دپاره سفر ڪول چي فلانڪي ڄاڻي ته ڇم ماته به ثواب ميلو شي نو د ثواب په نيت سفر ڪول د دي دريو ځايونو نه سوا جائز نه دي؛ ڇڪه ڪوه طور مبارڪ ڄاڻي دے خو ابوبصره ؓ ابوهريره ؓ ته وائي: "كه زه خبر وے نو ته به رانه تله نه وي".

شاه ولي الله دهلوي ؒ ليکلي دي

په دي وڃي شاه ولي الله دهلوي ؒ په "حجة الله البالغه" ڪڻبي ليکلي دي، دا شاه ولي الله

(1) [سورة البقرة: 63].

(2) أخرجه أحمد في "مسنده" في الملحق المستدرک من مسند الأنصار بقية خامس عشر الأنصار، حديث أبي بصرة الغفاري، برقم: (27230).

دهلوي رحمہ اللہ ہفہ شخصیت دے، چي دَ تمام علماء ہند استاذ دے، دَ دِي تولو علماؤ سند پَ ہفہ راجع کبري، خومرہ محدثين چي دي نو دَ هغوي پَ اساتذو کنبی شاه ولي الله دهلوي رحمہ اللہ خاخہ وي، نو شاه ولي الله دهلوي رحمہ اللہ دَ دِي «لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ...»⁽¹⁾ حديث بارہ کنبی فرمائي: «كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَقْصِدُونَ مَوَاضِعَ مُعْظَمَةِ بَزْعِمِهِمْ يَزُورُونَهَا، وَيَتَبَرَّكُونَ بِهَا، وَفِيهِ مِنَ التَّخْرِيفِ وَالْفَسَادِ مَا لَا يَخْفَى، فَسَدَ النَّبِيُّ ﷺ الْفَسَادَ لَلَّأَلَا يَلْتَحِقَ غَيْرُ الشَّعَائِرِ بِالشَّعَائِرِ، وَلَثَلَا يَصِيرَ ذَرِيعَةً لِعِبَادَةِ غَيْرِ اللَّهِ، وَالْحَقُّ عِنْدِي أَنَّ الْقَبْرَ وَمَجْلَ عِبَادَةِ وَلِيِّ مَنْ أَوْلِيَائِهِ اللَّهُ وَالطُّورَ كُلُّ ذَلِكَ سَوَاءٌ فِي النَّهْيِ وَاللَّهِ أَعْلَمُ»⁽²⁾

"جاهليت والا خلق چي وو نو هغوي به عظيم، عظيم او دَ لوي، لوي خايونو دپاره سفر کولو کوم چي به دَ هغوي زمانه کنبی وو، پَ دَ خيال باندې چي دَ دِي ملاقات کوو او دوي به تبرک حاصلو دَ هغې نه، او پَ دَ کنبی دومره تحريف او فساد دے چي هغه پَ يو عقلمند انسان باندې پت نہ دے نو نبي ﷺ دغه فساد او دغه خبره بنده کره (چي دَ دِي دربو خايونو نه علاوه به نورو خايونو ته دَ تبرک او دَ ثواب پَ نيت به نہ خي)؛ دَ دپاره چي دَ الله دَ دين مراکز او شعائر دَ نورو خايونو سره يو خائے نشي، او دَ دپاره چي دَ نورو خايونو ته تلل دا دَ عبادت دَ غير الله ذريعه جوړه نشي (حککه بيا به خلق دَ غير الله عبادت شروع کري، او بيا آخر کنبی دپره خُکلې او قيمتي خبره کوي)، او زما پَ نزد حقه خبره دا ده (دا شاه ولي الله رحمہ اللہ فرمائي): چي قبر او دَ يونيک انسان دَ الله تعالی دَ اولياؤ نه، دَ هغه دَ عبادت خائے (چي هغه کوم خائے کنبی عبادت کرے وو) او کوو طور دا ټول برابر دي پَ حکم دَ منع کنبی برابر دي (نو قبر له به پَ دَ نيت نہ خي چي هلته کنبی ثواب راته ميلوږي، يا دَ يو ولي دَ عبادت خائے شو يا کوو طور شو نو پَ دَ نيت به ورله نہ خي؛ حککه دا ټول پَ منع کنبی برابر يو شان دي)۔"

نو علماء ذکر کوي: "چي دَ لرې لرې خائے نه سفر کول پَ نيت دَ ثواب بغير دَ دِي دربو خايونو نه نشته دے"، ليکن نن اوگوره! نو دَ خومره لرې لرې نه به دَ عرس دپاره راروان وي

(1) أخرجه البخاري في كتاب الصوم، باب صوم يوم النحر، برقم: (1995)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الحج، باب لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد، برقم: (1397).

(2) انظر: "حجة الله البالغة" للشاه ولي الله الدهلوي: (408/1).

او کاڌي به ٿي پڪڻي بونگ ڪري وي، او هڻي له به ڄاڻ رسي نو دا مال هم به ڄاڻه
لکيري او دا وخت هم به ڄاڻه استعماليري بلڪه ڪناه اوشو او ثواب ٿي اوشو؛ ڇڪه؛ ۽ لا
تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ...».

د علامه شيخ الاسلام ابن تيميه ڪه قول

شيخ الاسلام علامه ابن تيميه ڪه ۽ "اقتضاء الصراط المستقيم" ڪڻي ليکي دي: "وَأَمَّا السَّفَرُ
لِزِيَارَةِ الْقُبُورِ فَبِدْعَةٌ مَمْنُوعَةٌ لَمَّا جَاءَ فِي الْحَدِيثِ: «لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ...»."⁽¹⁾
"هر چي سفر ڪول دي د قبرونو د زيارت دياره نو بدعت ڪرے شوے دے؛ د وڃي د
هغه حديث نه چي نبي ﷺ فرمائي: «لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ...»."

ڪوم زيارت القبور چي جائز دے د هڻي بيان

نو دا محڪم ڪڻي چي بيان اوشو دا هغه بدعت دے چي نبي ﷺ د هڻي نه منع ڪري ده؛ ڇڪه
نبي ﷺ فرمائي دي: "چي د دي دريو جوماتونو نه علاوه به بل ڄاڻه ته سفر نه ڪوي..."، اوس
پاتي شو دا خبره چي حديث پاڪ ڪڻي خو دا راڻي، چي نبي ﷺ فرمائي وو: «كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ
زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَرُورُوهَا، فَإِنَّهَا تُرْهَدُ فِي الدُّنْيَا، وَتَذَكَّرُ الْآخِرَةُ»⁽²⁾ "اے زما صحابو! تاسو ما د قبرونو د
زيارت نه منع ڪري وئ اوس د قبرونو زيارت ته ڇي، د قبرونو ملاقات ڪوي؛ ڇڪه د دي په وجه د
دنيا سره محبت ڪميري او آخرت سري ته ياديري"، چي سرے ورشي او دغې قبر ته اوگوري، او د
قبر والا حال اوگوري، نو د هغه زر ڪڻي دا راڻي چي دغسې حال په ما باندې هم راروان دے،
نو د دغې قبرونو د ملاقات اجازت شته دے.

ميلاه په قبر باندې جوڀول منع دي

خو دا ڪوم قبرونه يادوي، نو هغه قبرونه يادوي چي ته په ڪوم ڪي ڪڻي اوسيري او خوا ڪڻي
مقبره ده، دا نه چي ڪني ته به دلته نه ڪا صاحب له ڇي هلته به درته عبرت حاصليري او دلته د ڪي
مقبره ڪڻي به درته عبرت نه حاصليري، ته به يو بل ڄاڻه ته ڇي او په قبر باندې به ميلاه ڪوي نو
عبرت به درته حاصليري او بل ڄاڻه به نه حاصليري، دا يو قبر خاص ڪول او هڻي له تلل دا منع دي.

(1) انظر: "اقتضاء الصراط المستقيم" (158).

(2) أخرجه ابن ماجه في كتاب الجنائز، باب ماجاء في زيارة القبور، برقم: (1571).

نبی ﷺ به پچہلہ کلہ کلہ جنت البقیع تہ تلو، دَ مور قبر لہ حُہ، دَ پلار قبر لہ حُہ، دَ عامو مسلمانانو پُہ مقبرہ باندی تیریری ہغوی دپارہ دعاگانہ غوارہ او خان لہ مرگ محی تہ کوہ، خو دا نشتہ چہ یو قبر خاص کرہ چہ دغی خوا تہ تلل دیر زیات ثواب دے، او نورو کنبہ دومرہ ثواب نشتہ دے، نو دا پُہ یو خاص قبر راجع کیدل نشتہ، چہ کئی تہ پُہ قبرونو راجع کیرہ او اجتماعات کوہ.

بہر حال مقصد مہ دا دے: چہ دا عرس کول خنکہ دی؟ نو حدیث کنبہ خوراجی، نبی ﷺ فرمائی: «وَلَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيْدًا»^(۱).

"اے زما صحابو! زما دَ قبر نہ میلہ گاہ مہ جو پُہ."

زما پُہ قبر باندی میلہ مہ کوئ، زما پُہ قبر باندی مہ راغون دیرئ، نو چہ دَ پیغمبر ﷺ پُہ قبر باندی میلہ کول منع دی نو دَ اللہ پیغمبر ﷺ نہ بل خوک اوچت کیدے شی، چہ دَ ہغہ پُہ قبر دے میلہ ثواب وی؟
عید خہ تہ وائی؟

دَ دے "عید" علماء دوہ معانی ذکر کوی:

(۱) دَ دے یو مطلب علماء دا ذکر کوی: طیبی رحمہ ذکر کوی: "لَا تَجْتَمِعُوا لِلزِّيَارَةِ اجْتِمَاعَكُمْ لِلْعِيدِ"^(۲).

او ہم داسی عبارت ملا علی القاری صاحب رحمہ پُہ "مرقاۃ المفاتیح" شرح دَ مشکاة کنبہ لیکلے دے،^(۳) او دارنکھی ہم دا عبارت مبارک پوری رحمہ ہم راو پے دے، نو دَ عید معنی طیبی رحمہ ذکر کوی: "زما پُہ قبر باندی داسی مہ راجع کیرئ، لکہ خنکہ چہ تاسو دَ اختر پُہ ورخ راجع کیرئ"، داسی اجتماعات زما پُہ قبر باندی مہ کوئ.

(۲) دویم مطلب دا ذکر کوی: "چہ ہر وخت زما دَ قبر ملاقات کوئ، دا مہ کوئ چہ لکہ دَ اختر پُہ شان یو ورخ راخی او بیا نہ راخی؛ حکہ چہ اختر کال کنبہ یو پیرہ راخی، وروکے اختر ہم یو ورخ راخی پُہ تول کال کنبہ او لوئی اختر ہم پُہ تول کال کنبہ یو ورخ راخی، نو داسی بہ نہ

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب المناسك، باب زيارة القبور، برقم: (2042).

(۲) انظر: "شرح المشكاة للطيبی المسمى بـ (الكاشف عن حقائق السنن)": (1043/3).

(۳) انظر: "مرقات المصابيح" لملا علی قاری: (744/2).

ڪوئي جي ڪال ڪنهي به يورخ مقرر ڪري او دغه يورخ باندې اجتماع ڪوئي او دغه يورخ باندې زما قبر له رائجي د زيارت دپاره او بيا نه رائجي، لکه نن جي عرس والا خلق کوي، پڻ ڪال ڪنهي يورخ عرس کوي او بيا جهتي وي بيا پڻ ٿو، ڪال ڪنهي هم د مقبري پڻ خوانه ورخي، بيا ٿي صرف يو کس سانلے وي جي تڻ پڪنهي جارو وهه نور بے غمه يه، ڪال بعد به بيا راغونديري، نو دا پڻ شريعت ڪنهي نشته دے؛ ڇڪه نبي ﷺ خو پڇل قبر د راغونديدو باندې منع ڪري ده، نو د بل چا پڻ قبر د راغونديدو به ڇنڪه اجازت ميلاؤ شي؟ او بيا د بعضي جاهلانو خر دا ڪار وي جي وائي: "دا لويي ولي دے، دا لويي بزرگ دے او راشه د هغه سري نه امداد او غوار، د هغه نه حاجت او غوار،" نو بيا راشي او د هغه نه حاجتونه غواري، يا د بعضي خلقو دا عقيدہ وي: "جي دغه ڄاڻے مبارک دے؛ ڇڪه دا د يو ولي درگاه ده، نو د دغي ولي پڻ درگاه ڪنهي دعا ڪاڻي ٻني قبليري"، نو هلته به ڄان دپاره سوال او ڪري؛ وائي: د ولي نه سوال مڻ ڪوه، ڄان له پڇيله سوال ڪوه ڪنه! د الله نه غوار، نو لڀ سوچ پڪار دے.

د شاه ولي الله ڪه قول

"كُلُّ مَنْ ذَهَبَ إِلَى بَلَدَةٍ أَجْمِيرٍ، أَوْ إِلَى قَبْرِ سَالارٍ مَسْعُودٍ غَازِيٍّ لِأَجْلِ حَاجَةٍ يَطْلُبُهَا ثُمَّ نَفَذَ أَثِمَ إِنَّمَا كَيْدٌ مِّنَ الْقَتْلِ وَالزَّوَالِ."⁽¹⁾

"ڇوڪ جي اجمير شريف ته لارو يا د سبالار مسعود غازي قبر له لارو؛ د دي دپاره جي هلته ڄا حاجات او غواري نو دي سري دومره لويه ڪناه او ڪره جي د قتل او زنا نه ٿي زياته لويه ڪناه او ڪره." ولې؟ ڇڪه جي د الله تعاليٰ دربار ٿي پريڻودو او دے د يو انسان دربار ته لارو جي دلته به ٻني دعا ڪاڻي قبليري.

د شيخ الاسلام ابن تيميه ڪه قول

"مَنْ ظَنَّ أَنَّ الدُّعَاءَ أَوْ الصَّلَاةَ عِنْدَ قُبُورِهِمْ أَفْضَلُ مِنْهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَالْبُيُوتِ فَهَذَا ضَلَالٌ وَشِرْكٌ وَبِدْعَةٌ بِاتِّفَاقِ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ."⁽²⁾

"د چا جي دا ڪمان وي جي زما دعاء پڻ مقبري ڪنهي ٻني قبليري د دعاء غوڻتلو د ده نه

(1) انظر: "التفهيمات الإلهية".

(2) انظر: "مجموع الفتاوى" لابن تيمية، في سورة الإخلاص، باب حكم زيارة قبور الانبياء والصالحين، (471/17).

په جومات ڪنهي يا په ڪور ڪنهي نو دا ڪمراهي او شرڪ او بدعت دے په اتفاق د ٿولو ائمہ د مسلمانانو سره؛ ڇڪه جومات د الله تعالى ڪور دے او هغه د يولي قبر دے.

نو دا به نه وائي: "چي هلته زما دعاء بيه قبليري"، مطلب دا دے: چي مقبره ڪنهي راجع ڪيدل يا د يولي په دربار راجع ڪيدل او په هغي ڪنهي اجتماع ڪول او په هغي ڪنهي عرس ڪول د دي هيڃ څه ثبوت په شريعت ڪنهي نشته.

د شاه ولي الله دويم قول

قَالَ ﷺ: «لَا تَجْعَلُوا زِيَارَةَ قَبْرِى عِيْدًا».

"مه ڪرڻو! تاسو زيارت د قبر زما ميله ڪاه."

نو شاه ولي الله ﷺ وائي: "أَقُولُ: هَذَا إِشَارَةٌ إِلَى سَدِّ مَذْخَلِ التَّخْرِيفِ كَمَا فَعَلَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى بِقُبُورِ أَنْبِيَائِهِمْ، وَجَعَلُوهَا عِيْدًا وَمَوْسَمًا بِمَنْزِلَةِ الْحَجِّ".⁽¹⁾

"زه شاه ولي الله د دي حديث باره ڪنهي وایم: چي دا حديث «لَا تَجْعَلُوا زِيَارَةَ قَبْرِى عِيْدًا» (چي نبي ﷺ دا خبره ولي ڪري چي زما د قبر نه ميله مه جوړو؟)؛ دا ئي د دي دپاره ڪري وه چي دي ڪنهي اشاره ده: چي د تحريف دا لار بنده شي په دي امت ڪنهي؛ هسي نه چي روستو دور ڪنهي داسي خلق پيدا شي لکه د يهودو او نصاري په شان چي هغوي د خپلو انبياؤ د قبرونو نه ميله ڪانې جوړي ڪري وي، او د هغي نه به ئي طوافونه ڪول او د هغي نه به ئي حاجتونه غوښتل او هغه ئي ميله ڪاه ڪرڻولي وي، او د هغي دپاره ئي يو خاص وخت مقرر ڪري وولکه د حج دپاره چي وخت مقرر وي، او څنگه چي د حج دپاره ٽول خلق راجع ڪيري، نو دغه شان به هغوي هم په ڪال ڪنهي يو پيره د خپلو انبياؤ په قبرونو راجع ڪيدل، نو نبي ﷺ د دي نه منع اوکړه چي زما د قبر نه به ميلي نه جوړو؟"

د شاه ولي الله دويم قول

"وَمِنْ أَعْظَمِ الْبِدْعِ مَا اخْتَرَعُوا فِي أَمْرِ الْقُبُورِ وَاتَّخَذُوهَا عِيْدًا".⁽²⁾

"د بدعاتو نه لوئي بدعت دا دے: چي دي خلقو د ځان نه ايجاد (جوړ) ڪري دے د

(1) انظر: "حجة الله البالغة" للشاه ولي الله الدهلوي: (120/2).

(2) انظر: "التفهيمات الإلهية" (64/2).

قبرونو باره کڻي ڇي پڻ هغي باندې ميلې کوي".

زه وایم ڪه ڇري دا عرس دين وے نو دَ يُولِي پڻ قبر باندې به دير ثواب وو او ڪه دَ يُونِي پڻ قبر باندې به دير ثواب وو؟ ڪه دَ دنيا تمام اولياء راجع ڪري، دَ دنيا تمام نيڪان راجع ڪري دَ يُوهُد صحابي مقام ته نشي رسيدلے ڇي دَ هغه يُو سيڪند دَ نبي ﷺ سره تير شوے دے، يُو لڙوخت والا صحابي دے ڇي صرف نبي ﷺ ئي ليدلے دے او بيا وفات شوے دے دَ هغي صحابي مقام لڙ مرتبي ته نشي رسيدلے، نبي ﷺ فرمائي: "ڪه ڇري يُو انسان دَ احد دَ غر برابر سره زر خرڇ ڪري دَ الله پڻ لار کڻي زما صحابي ڇي يو موته ورشي خرڇ ڪري دي دَ هغي مقابله نشي کولے".

دَ صحابه ڪرامو ﷺ مقام

دَ صحابه ڪرامو ﷺ دير لوئي مقام وو، نبي ﷺ فرمائي وو: «إِنَّمَا أَصْحَابِي كَالشُّجُومِ، فَإِذَا أَقْتَدَيْتُمْ أَهْتَدَيْتُمْ»⁽¹⁾.

"زما دَ صحابه ڪرامو ﷺ مثال پشان دَ ستور و دے نو کوم يُو پسې ڇي روان يئ نو پڻ سمه لار به روان شي".

دا مقام دَ بل ڇا دپاره نشته دے، ڪه تمام اولياء راجع شي، دَ يُو صحابي ﷺ مقام او مرتبي ته نشي رسيدلے، چرته به تاسو نه وي اوريدلي: ڇي نن فلانڪي ڄائے کڻي دَ فلانڪي صحابي پڻ قبر باندې عرس دے، او نن فلانڪي ڄائے کڻي دَ فلانڪي صحابي پڻ قبر باندې ميله ده، پڻ جنت البقيع کڻي بے شماره صحابه ڪرام ﷺ دفن دي، چرته به تاسو دا نه وي اوريدلي ڇي نن پڻ سعودي عرب کڻي دَ صحابه ڪرامو ﷺ پڻ قبر باندې ميله ده، ڪه دا دين رو نو پڪار دے ڇي دَ صحابه ڪرامو ﷺ پڻ قبر باندې شوے وے، او ڪه تمام صحابه ڪرام ﷺ راجع ڪري دَ يُو پيغمبر ﷺ مقابله نشي کولے او بيا خاص ڪر دَ جناب محمد رسول الله ﷺ مقابله به خنڪه اوکري؟ ڪه ڇري دا عرس دين وے نو پڪار دے ڇي رومبے عرس دَ نبي ﷺ پڻ قبر باندې کيدو، حالانڪه ڪه خوک هلته تلي وي او ڇا دَ بيت الله حج ڪرے وي يا هسي عامر اوقاتو کڻي هلته تلي وي، ڪله ڇي مسجد نبوي ته ڇي دَ نبي ﷺ قبر خواته ڇي، نو ڇي لڙ ره

هغې طرف ته نژدې کيږې نو هغه حائے کښې عرب شُرطې والا (پوليس) ولاړ وي، او هغوي ئې وهي او ورته وائي: "روستو شه! شرک مه کوه"، د الله د پيغمبر ﷺ قبر نه روستو کول کوي، نو بل څوک دے چې د هغه د قبر نه زيارتونه کول، د هغه نه حاجتونه غوښتل دا به جائز شي؟ بالکل د دې ثبوت په شريعت کښې نشته دے، بلکه دا خلقو د ځان نه ايجاد کړے دے او دا دير نقصاني شے دے، په دې کښې دير نقصانات دي.

شيخ القرآن مولانا محمد طاهر ﷺ ليکلي دي

چې عيد ميلاد النبي والا عيد ميلاد النبي مناوړئ يا دغسي مبتدعين په کال کښې خپلو نيکانو بندگانو په قبرونو باندې عرس مناوړئ نو د هغې وجه ئې ليکلې ده چې دا ولې ممنوع ده؟ او په هغې کښې چې کوم منکرات دي، نو هغه وائي: په دې کښې يو څو وجوهات دي چې دا ناروا دي: "لَمْ يُنْقَلْ عَنِ الشَّارِعِ وَلَا مِنَ الصَّحَابَةِ وَلَوْ كَانَ خَيْرًا لَّسَبَقُونَا إِلَيْهِ."⁽¹⁾

"دا کار نه د نبي ﷺ نه نقل دے، نه د صحابه کرامو ﷺ نه نقل دے، او نه د تابعينو نه نقل دے او که چېرې دا ښه کار وے نو زموږ نه مخکښې به هغوي کړے وے".

نو که چېرې عيد ميلاد النبي ښه کار وے يا عرس ښه کار وے نو پکار دے چې نبي ﷺ او صحابه کرامو ﷺ کړے وے، کوم کار چې نبي ﷺ نه دے کړے او کوم کار چې صحابه کرامو ﷺ نه دے کړے نو هغه څنگه دين کيدے شي؟ چې دا هغه وخت دين نه وونو نن دا څنگه دين کيدے شي؟ ځکه نبي ﷺ د دنيا نه هله تله دے چې دين مکمل شوے دے.

د الله رب العزة اعلان

الله رب العزة اعلان کړے دے: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾،⁽²⁾ "نن ورځې يعني نن وخت ما ستاسو دپاره دين مکمل کړو، او خپل نعمتونه مې په تاسو باندې پوره کړل او ستاسو دپاره ما دين اسلام دين غوره کړے دے"، دا هغه آيت دے چې د دې نه روستو بيا نوره وحې په نبي ﷺ باندې نه ده راغلې، په آيتونو کښې آخري آيت دا دے، نو مسلمانانو روڼو! دين مکمل دے، پوره دے، مثال: يو جام دے چې هغې کښې تا اوبه

(1) انظر: "ضياء النور" لشيخ القرآن محمد طاهر، برقم: (219).

(2) [سورة المائدة: 3].

اجولي دي، هغه جام دې ډک کړې دے اوس بل انسان راځي او پۀ هغې کښې نورې اوبۀ اچوي. نو هغه نورې اوبۀ به ښکته توښيږي او کۀ نا؟، نو دين بالکل پوره دے پۀ دې کښې زيات د ته بالکل ضرورت نشته دے، نۀ پۀ دې دين کښې خۀ نقصان شته او نۀ پکښې خۀ زيات شته دے، او کوم زيات او نقصان چې پکښې خلق کوي نو دې له هيڅ اعتبار نشته دے.

پۀ دين کښې نوۀ کار پيدا کول

رسول الله ﷺ فرمائي: «مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ، فَهُوَ رَدٌّ»⁽¹⁾.

"چا چې زمونږ پۀ دين کښې د ځان نه يو طريقه وردننه کړه چې پۀ دين کښې نۀ وه (او) هغې ته دين وائي)، نو دغه دين نۀ دے بلکه بۀ ديني ده".

دا ياد اوساتي! چې د هر خۀ دپاره خۀ اصول او قوانين شته، او هر خۀ پۀ هغې خپلو اصولو او قوانينو باندې چليږي، کۀ چرې د دې اصولو نه يو اصل يا يو قانون خراب شي نو هغه شۀ بيا کامل نشي پاتې کيدے، مثال پۀ طور باندې گاډے دے، يو سرے گاډے چلوي او د دې نه فائده اغستل غواړي، نو دۀ دپاره چې کوم هدايات دي د هغې خلقو د طرف نه چې هغه د دې گاډې ماهرين دي نو دے به پۀ دغه هداياتو چليږي، او کۀ دے د دغه هداياتو نه خلاف کوي نو دے بيا فائده نشي اغستے، مثلاً يو سرے دے او هغه وائي: "چې دا اوبۀ او تيل خو به يو شان رنگ لري راشه تۀ دې گاډې کښې اوبۀ واچوه او تيل ترې نه لرې کړه"، نو گاډے به لاړ شي؟ دې سره به گاډے ألته نقصان اوکړي، او کۀ چرې يو سرے وائي: "چې گاډې والا کوم اصول ذکر کړي دي زۀ د هغې اصولو نه خلاف کوم"، نو دا سرے به ځان تباہ کړي، نو د غسې د هر خۀ دپاره خۀ اصول شته، د زميندارئ دپاره هم اصول شته دے، کۀ چرې يو سرے زمينداره کوي نو مخکښې نه نورو زميندارانو له کوري، چې زما نه مخکښې نور خلق زمينداره کوي نو چې هغوي ئې پۀ کومه طريقه کوي؟ مثلاً د اوبو لگولو ضرورت دے، نو هغه وخت کښې اوبۀ لگول غواړي او د کرلو وخت کښې کرل غواړي او د ريبلو وخت کښې ريبل غواړي، نو دغه شان دين د الله تعالی هم دے، الله تعالی يو قانون راليږلے دے، الله يو کتاب راليږلے د ضابطه حيات دپاره، دغه رنگې سنډ د نبی ﷺ ئې راليږلي دي، نو کۀ تۀ پۀ دين اسلام باندې چليدل

غوارې نو هله به ته کامياب ئې چې ته په دغه قانون باندې روان ئې، که چېرې تا دا قانون پرېځودو نو ستا دا قيمتي دين به ناکام شي، نو دين بالکل مکمل دے، او دا دين به په هغه طريقه باندې کوئ چې په کومه طريقه نبي ﷺ کرې دے.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ قول

”مَنْ ابْتَدَعَ فِي الْإِسْلَامِ بِذَعَةٍ يَرَاهَا حَسَنَةً، زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَانَ الرِّسَالَةَ، لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (المائدة: ٣)، فَمَا لَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ دِينًا، فَلَا يَكُونُ الْيَوْمَ دِينًا.“^(١)

”هغه څوک چې په دين اسلام کښې د ځان نه نوي طريقې وړندنه کړي او دا ښه کار هم کړي (حال دا دے چې هغه الله نه ده وئيلې او نه د الله رسول وئيلې ده او ده د ځان نه جوړه کړي ده) نو يقيناً د دې سړي دا خيال او گمان دے چې محمد عربي ﷺ په رسالت کښې خيانت کړے دے (نعوذ بالله! ځکه دا اهم کار، دا ضروري کار نبي ﷺ نه دے بيان کړے نو دا په هغه باندې د خيانت الزام لگول شول)، او حالانکه الله تعالى قرآن کریم کښې فرمائي: نن ورځې ما ستاسو دپاره ستاسو دين مکمل کړے دے... نو چې هغه ورځ يو څيز دين نه وو نو نن به هم هغه څيز دين نشي کيدے“.

د اعرس کول په څو وجو هاتو باندې ناروا دے

نو دا عرس کول د دې آيت خلاف دي؛ ځکه دا په څو وجو هاتو ناروا دے:

(١) وجه دا: چې عرس کول نه الله وئيلي دي او نه د الله پيغمبر ﷺ وئيلي دي، او نه د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه د دې باره کښې څه نقل شته.

(٢) دويمه دا: چې دوي دې ته دين وائي، او کوم کار چې نبي ﷺ هغې ته دين نه وي وئيلے نو هغه دين نه دے، بلکه هغه آله بے ديني ده.

(٣) دريمه دا: چې دوي په دې کښې اجتماع کوي، راجع کيدل کوي، د دوي مقصد د دنيا حصول دے، اوس د دنيا حصول څنګه دے؟ د لرې لرې ځائے نه خلق راغله دے دغسي زيارت دپاره په هغې باندې د اجتماع دپاره څوک پيسې غورځوي، څوک شکرانې پيش کوي او څوک نذرانې پيش کوي نو دغه خلق په هغې باندې دنيا راغونډوي، او قرآن کریم کښې الله تعالى فرمائي:

(١) انظر: "الاعتصام" للشاطبي، الباب الثاني في ذم البدع وسوء مقلد أصحابها، الأدلة من النظر على ذم البدع: (65/1).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾^(۱)

• "اے ایمان والا یقیناً دیر دے ملیانو نه او دیر دے پیرانو نه خاسخه خوري مالونه دے خلقو په غلطه طریقه باندې او خلق بندوي د لاري د الله تعالی نه".

د یهودو ملیانو کار

دیر خلق د خلقو مالونه په غلطه طریقه باندې خوري، لکه د یهودو ملیانو به وئیل: ﴿لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأَرْثِينَ سَبِيلٌ﴾^(۲)

"دا ایمان خلق دي د دوي په مال خوړو کښې زمونږ دپاره څه گناه نشته".

نو عرس چې کوي نو د هغوي مقصد دا دے: چې په هغې باندې ځان له مال اوکتي، په هغې باندې د ځان دپاره جائیداد اوکتي، حالانکه خبر نه دي، کوم سر په چې خپل مال راوړي او په دغه قبر باندې ئې اوغورځوي نو دې سړي گناه کبیره او شرک اوکړو.

شامي لیکلي دي

"وَأَعْلَمُ أَنَّ التَّنْذَرَ الَّذِي يَقَعُ لِلْأَمْوَاتِ مِنْ أَكْثَرِ الْعَوَامِ وَمَا يُؤْخَذُ مِنَ الدَّرَاهِمِ وَالشَّمْعِ وَالزَّيْتِ وَتَحْوِيهَا إِلَى ضَرَائِحِ الْأَوْلِيَاءِ الْكَرَامِ تَقَرُّبًا إِلَيْهِمْ فَهُوَ بِالْإِجْمَاعِ بَاطِلٌ وَحَرَامٌ"^(۳)

"پوهه شه هغه چې کوم عوام خلق نذر پيش کوي، منخته پيش کوي شمعي اوړي، بښي اوړي، تیل اوړي، که اشرفی اوړي او که نور څیزونه اوړي، هر څه چې ئې یورو د ولي قبر ته نو دغه شے د تمامو علماؤ په نزد باندې حرام او پلیت دے"، نو دغه خلق مردارو ته ناست دي.

(۱) څلورم دا: دا څیز ځکه گناه دے، چې د دغې خلقو مقصد په خپل مال باندې فخر کول، مشرت حاصلول او شهرت کول دي او دا خود دنیا دارو خلقو کار دے.

(۲) پنځم دا: چې په دې کښې دیر خلاف شرع کارونه کيږي، یو خو پکښې دا کار کيږي: چې نابالغه هلکان په هغې کښې نعتونه وائي، دغه شان زنانه راځي او په هغې کښې کدود کرځي، دا ټول د شریعت خلاف کار دے،

(۱) [سورة التوبة: 34].

(۲) [سورة آل عمران: 75].

(۳) أنظر: "رد المحتار على الدر المختار" لابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفي: (439/2).

(۶) شہرم دا: ڇي پڻ دڀ ڪنڀي خلق ضعيفي او ڪمزوري قيصي ڪوي، ڪوم مُليان ڇي هڃي له راغلي وي نو هڃوي ڇي ڪله واقعات ذڪر ڪوي، نو وائي: "ما هغه بله شپه دا پير صاحب پڻ خوب ڪنڀي ليدلے وو او فلانڪي يَو ڪال مخڪنڀي پڻ خوب ڪنڀي ليدلے وو..."، حالانڪه ڌَ ٽولو علماؤ پڻ دڀ مسئلہ باندڀ اتفاق دے ڇي پڻ خوب باندڀ بالڪل مسئلہ نہ ثابتيري، خوب پڻ دين ڪنڀي دليل نہ دے، پڻ خوب ڪنڀي خو سرے ڊيري خبري ويئي، خودا شريعت ڪنڀي دليل نہ دے.

د شريعت دلائل

دلائل د شريعت څلور دي، (۱) يَو: ڌ الله راليرلے شوعے ڪتاب "قرآن ڪريم" ڇي يَو مسئلہ تہ ڪوري ڇي دا جائز ده او ڪہ نا؟ نو ڌ ٽولو نہ اول به ڌ الله تعالیٰ د ڪتاب نہ تبوس ڪوي.

(۲) دويم: "سنت د محمد رسول الله ﷺ"، ڇي تہ يَو مسئلہ ڪوري ڇي دا جائز ده او ڪہ نا؟ ناجائز ده؟ نو ڌ محمد رسول الله ﷺ پڻ سنتو مبارڪو ڪنڀي به ئي ڪوري.

(۳) دريم: "اجماع د صحابه ڪرامو ﷺ"، تمام صحابه ڪرام ﷺ ڇي پڻ يَو خيز باندڀ راجع شوي وي نو هغه زمونڊ دپارہ دليل دے، ڇڪه نبي ﷺ فرمائي: "ڇي زما صحابه ڪرام ﷺ، الله تعالیٰ پڻ يَو ڪمراهي باندڀ نہ راجع ڪوي".

(۴) څلورم: "قياس د مجتهدينو"، ڇي مجتهد اجتهد ڪرے دے پڻ صحيح طريقي سرہ نو شريعت ڪنڀي هغه دليل دے.

نو شريعت ڪنڀي ڌ دي څلورو دلائلو نہ علاوه بل دليل پڻ شريعت ڪنڀي نشته دے، نو خوب خو يَو دليل هم نہ دے، نو دڀ به خوبونه بيانوي او بيا به دوي قيصي ٽھڻان نہ هم ذڪر ڪوي، ڇي دہ داسي ڪري وو او دہ داسي ڪري وو، او دا قيصي ذڪر ڪول دا ڌ دوي بله يے ديني ده.

(۷) اووم دا: ڇي پڻ دڀ عرس ڪنڀي طعامونه تياريري، نو دا اسراف دے او بل دا ڇي پڻ هڃي ڪنڀي قناديل رازورند وي او پڻ هڃي ڊيوي او چراغ ڪان بل شو، حالانڪه دا ڌ اسلام طريقي نہ ده، زہ به روستو وضاحت او ڪرم ڇي دا ڊيوي بلول دا ڌ ڇا ڇا ڪار دے؟ دا بليونه بلول پڻ قبرونو باندڀ دا ڌ ڇا ڪار وو؟ دا خو ڌ يهودو او نصاري ڪار وو.

ابن الحاج ﷺ ليکڪي دي

"ڇي مقبره خو پريڊوه ڇي جومات ڪنڀي ڌ ختم پڻ دوران ڪنڀي بعضي خلق دا مرچڪي

غوندې راوړي، دا بلبونه راوړي، ډیره کل کاري په جومات کښې کوي دا بدعت دے او دا په شریعت کښې نشته، بلکه دا مشابهت د یهودیانو سره دے، او پوهه خلق دا کارونه کوي^(۱)۔
 بهر حال دا عرس کول د دې په شریعت کښې هیڅ ثبوت نشته، پکار دے چې دا عرسونه ختم شي.

شاه عبد العزیز رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي

د دۀ کتاب دے "فتاویٰ عزیزی" او دا کتاب ئې په فارسي کښې لیکلے دے، او دے په علماء دیوبند کښې مشهور عالم دے، د علماء دیوبند په استاذانو کښې دے، د دۀ نه چا تېوس او کړو: "برائے زیارت قبور روز معین نمودن یارو ز عرس ایصال که معین است رفتن درست است یا نه؟"
 "د زیارت د قبرونو دپاره یو ورځ متعین کول (چې فلانکي ورځ باندې به ځم هغې نه روستو او مخکښې ورځ باندې نه ځم، بلکه دغه ورځ معینۀ کښې ثواب کنرل) او دغه شان د عرس دپاره ورځ متعین کول دا څنګه دي؟، دا جائز دي که نا جائز دي؟"
 جواب: "برائے زیارت قبور روز معین نمودن بدعت است، و اصل زیارت جائز است، و تعیین وقت در سلف نه بود، و این بدعت اذال قبیل است که اصل جائز است و خصوصیت وقت بدعت".

"د قبرونو زیارت دپاره ورځ مقرر کول دا بدعت دي، اصل زیارت د قبر جائز دے، خو یو خاص قبر ئې نه دے یاد کړے"، چې د خپل کلي په مقبره باندې تیریري نو دې ته کوره، او که نه دې ته نه کورې او ته لرې لرې مقبرو له ځان رسوې نو دا بدعت دے، نو زیارت د قبر جائز دے لیکن تعیین د وقت په سلفو کښې نه وو، صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کښې، ائمه کرامو کښې، تابعینو کښې دا شے نه وو، چې کني هغوي به یو خاص ورځ مقرر کړې وه، او هغوي به په هغې ورځ باندې راجع کیدل)، "و این بدعت اذال قبیل است که اصل جائز است و خصوصیت وقت بدعت"، "دا بدعت د هغې قبیلې نه دے چې زیارت د قبرونو خو جائز دے (ځکه خو تاله به بعضې خلق وائی: کوره د قبرونو زیارت نه مني، ورته وایه: ته د قبرونو زیارت څه ته وائی؟ زیارت وائی: ملاقات ته، نو د قبر ملاقات له څه، احادیث کښې نبي صلی اللہ علیہ وسلم دې ته ترغیب ورکړے دے)، نو اصل د قبر زیارت له تلل خو جائز دي، لیکن دا وخت مقرر کول، چې فلانکي وخت کښې ډیر ثواب دے دا په

شريعت ڪنبي نشته، دغه بدعت دے.

بيا وائي: "مانند مصافحه بعد العصر که در ملک توران وغيره رائج است." "پشان دَ لاس ميلاوولو دَ مازيگر دَ مونخ نه روستو لکه توران علاقه ڪنبي دا رواج دے."

دَ توران پُ علاقه ڪنبي چي ڪلُ دَ مازيگر مونخ خلق اوکري نو به هسي يو بل سره لاس يو بل سره لاس نُه ميلاووئي خو چي جمع اوشي نو يو بل سره پُ لاس ميلاوولو شروع اوکري، نو شاه صاحب وائي: دا شے پُ شريعت ڪنبي نشته دے، نو ولي؟ ڪُڪه چي دَ الله پيغمبر ﷺ خو هر وخت دَ مصافحي ترغيب ورکري دے: نبي ﷺ فرمائي: "چي ڪله دوه مسلمانان دَ يو بل سره دَ زِرُ پُ مينه او محبت لاس ميلاو کري نو دِي دواړو لا دَ يو بل لاس نُه وي پريځودے چي دَ دوي گناهونه معاف شوي وي"، نو دومره ثواب دے پُ مصافحه ڪنبي، خو ليکن دغه خاص وخت ڪنبي (چي تا ورله خاص کري دے) ئي ثواب نشته دے، چي توله ورځ لاس نُه ميلاوے او صرف دغه وخت دِي ورله خاص کري دے، چي دَ مازيگر دَ مونخ نه روستو زُ لاس ميلاووم دا پُ شريعت ڪنبي نشته، دَ دِي دپاره يو خاص دليل پکار دے او چي دليل نشته نو بدعت او ڪمراهي ده.

يُو بل غلط عادت

مخڪنبي هم ما تاسو ته وئيلي وو: چي دَ اختر پُ ورځ دَ کور نه روان شې هيڅ به نُه وي، يو ڄائے به روان وي خو چي څنگه دَ اختر مونخ اوکري نو بيا يو بل ته اونخلي او لاس ميلاوئي او يو بل ته غاڙي ورگوي او وائي: "اختر دِي مُبارک شه"، او بل به ورته وائي: "ستا دِي مُبارک شه"، علماء کرام وائي: صرف مطلق (يو اڃي) مبارکي وئيل: چي "اختر دِي مبارک شه"، دا جائز دي، خو دا غاڙي ميلاوول لازم ڪنڀر دا گناه ده، لکه بعضي مشران وائي: ڪوره "فلانڪي ماله دَ اختر مبارڪي له نُه دے راغلي"، ڪُ دِير لري وي خو مبارڪي له به ڄان رارسوي، نو دَ دِي هيڅ ثبوت پُ شريعت ڪنبي نشته او ڪُ دِي ته ثواب وائي نو بيا گناه او بدعت دے، ها ڪُ ثواب ورته نُه وائي نو بيا دا هسي يو فضول رسم دے.

نو مقصد مې دا دے: چي شاه عبد العزيز ﷺ ورته پُ جواب ڪنبي وائي: "چي اصل دَ دِي څين جائز دے چي زيارت دَ قبر دے خو ليکن دَ دِي دپاره دا وخت مقرر ڪول نشته، لکه چي پُ

دین کنبی د لاس میلاؤولو دپاره وخت مقرر نه دے، د توران خلق د مازیکر د مونخ نه روستولاس میلاؤوی نو دا بدعت دے، او بیا ورسې شاه عبد العزیز رحمہ اللہ فرمائی: "دغه شان د اولیاء کرام دپاره دعاګانې غوښتل دین دے او ثواب دے لیکن د هغې دپاره پۀ التزام سره یو وخت مقرر کول، هغې کنبې راجع کیدل، پۀ هغې کنبې عرس کول دا پۀ شریعت کنبې نشته" (۱)

قاضی ثناء الله پانی پتی رحمہ اللہ لیکلي دي

دا هغه عالم دے چې لسو (۱۰) جلدو کنبې ئې "تفسیر مظہري" لیکلے دے، د علماء دیوبند استاد تیر شوے دے، هغه لیکلي دي: "لَا يَجُوزُ مَا يَفْعَلُهُ الْجِهَالُ بِقُبُورِ الْأَوْلِيَاءِ وَالشُّهَدَاءِ مِنَ السُّجُودِ وَالطَّوَافِ حَوْلَهَا وَاتِّخَاذِ السَّرُجِ وَالْمَسَاجِدِ عَلَيْهَا وَمِنَ الْاجْتِمَاعِ بَعْدَ الْحَوْلِ كَالْأَعْيَادِ وَيُسَمُّونَهُ عُرْسًا" (۲) "نۀ دي جائز هغه کارونه چې جاہلان خلق ئې کوي د اولیاء کرامو او د شہیدانو پۀ قبرونو باندې (خۀ کارونه کوي؟)، چې هغې له سجدې لکوي، د هغې نه کیر چاپیرہ طوافونہ کوي، پۀ هغې باندې دیوې بلوي او هغې باندې جوماتونہ آبادوي او پۀ هغې باندې هر کال بعد اجتماع کوي لکہ د اختر پشان او دغې اجتماع ته خلق عرس وائی".

نو دا جائز نہ دي، دا خو زمونږ خبرې نۀ دي دا خو د علماء دیوبند خبرې دي، چې پۀ قبرونو زیارتونہ کول، پۀ قبرونو میلې کول د دې ثبوت پۀ شریعت کنبې نشته، بلکہ دا تول ناجائز کارونہ دي.

قاضی ثناء الله پانی پتی رحمہ اللہ لیکلي

"قبر اولیاء بلند کردن و گسب بر آں ساختن و عرس و امثالها و چراغان کردن همه بدعت است، بعض از آں حرام است و بعض مکروه است، پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم بر فتح افروزان نزد قبر و سجدہ کنندگان را لعنت گفتہ" (۳)

"د اولیاء کرامو قبرونونہ اوچتول، پۀ هغې باندې کښتونہ جوړول او دارنګې پۀ هغې باندې عرس کول او پۀ هغې باندې دیوې او چراغان بلول دا تول بدعت کارونہ دي، بعضې د دې حرام دي او بعضې مکروه دي، د الله د پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم پۀ قبر باندې شمع بلونکو او قبر ته سجدہ کوونکو باندې لعنت وئیلے دے".

(1) انظر: "فتاویٰ عزیزیہ" لعبد العزیز رحمہ اللہ: (89/1).

(2) انظر: "تفسیر المظہري" لمحمد ثناء الله رحمہ اللہ: (1ق/65/2).

(3) انظر: "ارشاد الطالبین" لمحمد ثناء الله: (22).

نو مطلب دا چې مقبرو له تلل پټه هغې کښې پټ يو قبر اجتماع کول، پټه هغې ډيوې بلول، پټه هغې شالونه غوړول، هغې ته سجده کول، پټه هغې باندې عرس کول او پټه هغې باندې مرجکي رازوړندول دا ټول کارونه خلاف شرع دي.

شاه محمد اسحاق رحمۃ اللہ علیہ ليکلي دي

”مقرر ساقن روز عرس جائز نيسټ“ (۱)

”د عرس دپاره ورځ خاص کول دا جائز نه دي“.

اوس بعضې خلق به وائي: ”ولې جائز نه دي؟ ښه خبره نه ده چې ډير خلق راجع شي او تلاوت اوکړي او ذکر اذکار اوکړي او پټه شريکه دغه مري له دعاء اوکړي نو دا ښه نه ده؟“، دا ياد ساتئ! علماء کرام ذکر کوي، مولانا سرفراز خان صفدر صاحب رحمۃ اللہ علیہ پخپل کتاب ”راهنه“ کښې د شيخ علي المتقي الحنفي رحمۃ اللہ علیہ د هغه کتاب دے ”رساله رد بدعات“ د هغې پټه حوالې سره ليکلي دي: ”الاجتماع لقراءة القرآن للميت بالتخصيص بالمقبرة أو المسجد أو البيت بدعة مذمومة“.

”راجم کيدل د قرآن کریم تلاوت دپاره پټه مري باندې سبق لولي پټه تخصيص سره پټه مقبره کښې ئې لولي، پټه جومات کښې ئې لولي او يا ئې کور کښې لولي دا بدعت مذمومه دے“.

دا شے پټه شريعت کښې چرته وو؟ اول خو دا تپوس کول پکار دي: چې دا راجع کيدل جائز دي او که نا؟ چې څوک وائي: ما د څلورو کسانو ختم کښينولې دے، څوک وائي: ما د لسو کسانو ختم کښينولې دے او چا سپارې راوړې دي او تقسيم کړي ئې دي، دا خو پټه دې خلقو کښې رواج وو، اوس ئې پرېځودو، چې چا کره به مري اوشو نو خامخه به هغه تلو او قاريان به ئې راوستل يا د کاوند ښځې به ئې راجع کولې او هغوي ته به ئې وئيل: چې زمونږ دپاره ختم اوکړئ او پټه هغوي به ئې ډوډۍ خوړه، پټه هغوي به ئې چائے څښکله او پيسې به ئې ورله ورکولې، تمام علماء کرام ذکر کوي: چې دا ختم خو د دې دپاره شوے وو چې مري له ثواب او بڅښې نو چې د دې پټه بدله کښې چائے او څښکله او د ډوډۍ اوخوړه، د پيسې واخستې د دې پخپله ثواب اوشو نو مري ته به څه او بڅښې؟ علماء کرامو د دې رد کړے دے، چې د دې رسمي ختمونو نه ځان ساتل پکار دي، ځکه

چرته صحابه ڪرامو ﷺ داسي نه وو ڪري ڇي هغوي د ختمونو دپاره خلق راجع ڪري وي.
 نو مقصد مي دا وو ڇي عرس دپاره دا دليل نيول ڇي خلق به راجع شي او تلاوت به
 اوڪري، اجتماعي دعاء به د دي مري دپاره اوڪري د دي هيڃ ثبوت په شريعت ڪنبي نشته.
 بل بدعت دا دے ڇي دوي وائي: دا بزرگان خلق دي او دوي له الله تعالى لوي مقام ورڪړے
 دے نو ته څه ڪوي؟ ته هم ځان نر ڪړه ڪنه، د هغه پشان عمل اوڪړه ځان نه د هغه غوندي بزرگ
 جوړ ڪړه، نو ته څه ڪوي ته ايله د ده هډوڪي په خلقو خرخوي؟ د الله د پيغمبر ﷺ نه بل څو
 لوي بزرگ نشته، د صحابه ڪرامو ﷺ نه لوي بزرگان نشته ليڪن د الله د پيغمبر ﷺ قبر ڪي
 دے او د صحابه ڪرامو ﷺ قبرونه ڪجه دي او د نورو اولياؤ قبرونه بخيري.
 زما عزتمندو، مسلمانانو! دا ياد اوساتي! د قبر پخول د دي ثبوت په شريعت ڪنبي نشته، ار
 نبی ﷺ د قبرونو د پخولو نه منع ڪړي ده، نن څومره مزارونه دي ڪه تاسو ڪنلي وي نو قبر به پڻ
 او د پاسه به پرې ڪنيت جوړ وي، دا تپوس ڪول غواړي: ڇي آيا دا ولي ڇي تا په ده باندې ڪنيت
 جوړ ڪړے دے، تا د ده قبر پوخ ڪړے دے، دا تا جائز ڪار ڪړے دے، ڇي قبر دي پوخ ڪړے
 دے او ڪه ناجائز ڪار دي ڪړے دے؟

د سيدنا جابر ﷺ روايت

جابر ﷺ وائي: ڇي نبی ﷺ فرمايلي دي: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ
 الْقَبْرُ، وَأَنْ يُقَعَّدَ عَلَيْهِ، وَأَنْ يُنْتَى عَلَيْهِ».⁽¹⁾
 "نبی ﷺ منع ڪړي ده د قبر پخولو نه او په قبر باندې د ناستي نه او په قبر باندې د آبادي نه
 (ڇي په قبر به آبادے نه ڪوي)".

نو د الله تعالى پيغمبر ﷺ وائي: قبر به نه پخوي او تا پوخ ڪړے دے، نبی ﷺ وائي: د قبر
 د پاسه آبادے ڪنيت وغيره مه جوړوي او تا جوړ ڪړے دے، د الله پيغمبر ﷺ فرمائي: ڇي د
 قبر د پاسه ناسته مه ڪوي او ته ورځ او شپه د هغې د پاسه ناسته ڪوي، نو ستا دا ڪارونه ٽول د
 شريعت خلاف دي.

(1) أخرجه مسلم في كتاب الجنائز، باب النهي عن تجصيص القبر والبناء عليه، برقم: (970).

اوس پاتي شوه دا خبره: چې بعضي جاهلان وائي: "د نبي ﷺ په قبر باندې ولې گنبت گنبت خضره" جوړ دے؟ او د هغې نه چې جنگله تاؤ ده؟ نو سوچ اوکړئ رونهوا چې دا گنبت ئې کوم وخت جوړ کړے؟ او دا جنگله کوم وخت گنبتې تاؤ شوې ده؟ مؤرخين ذکر کوي: اووه سوه (۷۰۰) کاله بعد دا جنگله د نبي ﷺ نه روستو جوړه شوې ده، نبي ﷺ خو نه دي وئيلي: چې زما په قبر باندې جنگله جوړه کړئ، بلکه علماء کرامو د هغې رد کړے دے، چې دا جائز نه دي، خو چې اوس جوړه شوې ده نو خوک ئې وړانه کړي؟ علماء کرام ذکر کوي: اووه سوه کاله بعد دا جنگله يو بادشاه جوړه کړې وه، صرف يو جنگله ئې جوړه کړې وه، د هغه نه روستو بيا په ۷۶۰ هجري گنبتې يو بل بادشاه راغلي وو، هغه د هغې نور هم وسعت اوکړو، او د هغې د پاسه ئې گنبت جوړ کړو، نو دا کار خو مسرفينو خلقو کړے دے، دا دليل به نه نيسي، نبي ﷺ پخپله منع کړې ده د قبر د پخيدو نه، نو دارنگې نبي ﷺ منع کړې ده د قبر باندې د ناستې نه او منع ئې کړې ده د آبادئ نه په قبر باندې، ليکن نن د اولياؤ قبرونه پاخه دي، او بيا د هغې د پاسه گنبتونه هم جوړ دي او په هغې باندې په جدا طريقو باندې آبادئ هم جوړېږي! دا بالکل د شريعت خلاف دي، بلکه دا هسي فضول مال لگول دي.

علماء کرام ذکر کوي: "چې کوم يو قبر پوخ شوه دے نو که چېرې دا د يو سري په يو خاص ځائے گنبتې وي نو مکروه تحريمي دي چې هغه ځائے گنبتې ده قبر جوړ کړے او پوخ کړے ئې دے، او که چېرې هغه په عامه مقبره گنبتې مړے خځ دے او قبر ئې پوخ کړے دے نو دا حرام دے"، د مقبرې مقصد خودا دے: چې مسلمان زمکه وقف کړې ده نو د دې مړو د خځولو دپاره ئې وقف کړې ده، نو چې تا قبر پوخ کړو نو سل کاله گنبتې هم نه خرابېږي اوس په هغې گنبتې به بل مړے څنگه دفن کوي؟ ځکه مسئله خودا ده: چې کله مقبره ډکه شوه او سل کاله د مقبرې اوشو نو بيا په هغې گنبتې دوباره مړے دفن کولے شي، هغه مقبره همواره کره او هغې گنبتې دوباره مړي دفن کوه، او چې کله پکښې د بل مړي هډوکي راوتل نو هغه هډوکي به راواخلي او يو کوټ گنبتې به ئې کيږدي او مړے به ورسره قبر گنبتې دفن کړي، نو دا د شريعت مسئله ده. ليکن نن مقبرې ډکې دي ځائے پکښې نشته؛ ځکه ټول قبرونه پاخه دي، مقبرو گنبتې

قبرونه پڄول ڪناه ده؛ ڇڪه هغه حڪمت ختميري کوم حڪمت چي پيغمبر ﷺ وئيلو وو، ني ﷺ خو وئيلي وو: "د قبرونو زيارت له ٿئي! چي تاسو له آخرت ياديري"، نن چي سرے مقبري له ورشي نو بنگلي ورته ياديري، داسي ڪنبتونه ٿي پري جوڙ ڪري وي، چي سرے هغي ته حيران شي، او پة هغي باندې ٿي داسي اشعار ليکي وي چي مقبره به ختمه شي خو هغه اشعار به ختم نشي، نو آخرت به سري ته ڇه ياد شي؟ زه يو ورڇ مقبره ڪنبي روان ووم، قبرونو ته مې ڪنل، جدا جدا اشعار ٿي پري ليکي وو، نو زه د مقبري بل سر ته اورسيدم خو شعرونه ختم نشو، سوچ مې ڪولو چي ڪه بيا دپاره ڇوڪ مقبرو ڪنبي ڪرڻي نو قبر ياديدل خو لري خبره ده، مرگ ياديدل خولري خبره ده صرف اشعارو ته به ڪوري او ڄان له به شعرونه يادوي، پة قبر باندې ٿي آيتونه ليکي وي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾،⁽¹⁾ ٽپوس اوکړه: چي آيا دا آيتونه پة قبر باندې ليکل جائز دي؟ سڀے او ڪيڊ راشي او خپه اوچته ڪري او پة دغي آيت باندې متيازي اوکري، نو څومره بے عزتي د الله د ڪتاب اوشوه؟ دا ستا د وچي نه اوشوه، علماء ڪرامو خو تردي پوري ليکي دي: "چي د جومات پة ديوال به هم د قرآن ڪريم آيت نه ليکي؛ دا د قرآن ڪريم د آيت بے عزتي او بے حرمتي ده"، قرآن ڪريم د دي دپاره نه دے راغلي، چي ته ٿي پة ديوالنو ليکه، قرآن ڪريم د دي دپاره نه دے راغلي چي ته ٿي پة قبرونو باندې ليکه، داسي قبرونه مې ليدلي دي چي د قبرونو کير چاپيره ٿي آية الڪسي ليکي ده، ني ﷺ خو منع ڪري ده چي پة قبر باندې به ليکل نه ڪوي، ها د يو وچي نه ليکل جائز دي، چي يو سرے وائي: زما نه د خپل پلار او د مور قبر غلطيڙي، نو صرف دومر ڪولے شي چي د قبر پة هغي خزہ باندې دي صرف د هغه نوم اوليکي، او دے خو ورله شناختي ڪارڊ جوڙوي، پة قبر به اوليکي: تاريخ پيدائش دا... وو، تاريخ وفات دا... وو، ورڇ دا... وه، او ڪال دا... وو، دومره پته خو سرے پة شناختي ڪارڊ ڪنبي هم نه ليکي، نن مونڊ دين ختم ڪرے دے، خو د ڄان نه مويو دين جوڙ ڪرے دے، دا قبر پڄول ڪناه ده، پة قبر باندې ليکل ڪول ڪناه ده او پة قبر باندې ڪنبت جوڙول ڪناه ده، دا تول خلاف شرع ڪارونه دي.

علماء ڪرام ذکر ڪوي: "چي پڪار دا دي: چي ڇا د خپل رسته دار قبر پوخ ڪرے وي نو

"يَجِبُ هَدْمُهَا" دَ هَغِي وَرَانُولِ وَاجِبِ دِي."

دَ سَيِّدِنَا عَلِي ۑ لِيَزَلِ

نَبِي ۑ دَ خِپَلِ تَرَهْ خَوِي سَيِّدِنَا عَلِي ۑ لِيَزَلِ وَو: "جِي لَارِشِه او كُومِ خَائِه جِي تَا تِه يَوِ
تَصْوِيرِ بَنِكَاَرِه كِيَرِي (جِي هَغَهْ دَ جَانْدَارِ خَيْرِ تَصْوِيرِ دَه) نُو هَغِه وَرَانِ كِرِه او كُومِ خَائِه جِي يَوِ
قَبْرِ اوچَتِ شَوِه دَه نُو هَغِه خَتَمِ كِرِه او هَمَوَارِ ئِي كِرِه (دَ نُوَرُو قَبْرُونُو سِرِه ئِي بَرَابِرِ كِرِه)"⁽¹⁾
عِلْمَاءِ كِرَامِ لِيَكِي دِي: "جِي دَ يَوِ لِيَشْتِ نِه سِيَوَا قَبْرِ بِه نَهْ اوچَتُوِي"، قَبْرِ بِه يَوِ لِيَشْتِ جَوَرُوِي،
مَرْبَعِ او خَلُورِ كُوتِه قَبْرِ بِه نَهْ جَوَرُوِي لَكِه دَا بَعْضِي خَلْقِ تَخْتِي رَاوَرِي نُو جِي كَلِه تَخْتِي رَاوَرِي
نُو بِيَا وَاي: "بِرِه جِي! مَا خُو تَخْتِي رَاوَرِي دِي او سِيَمَنْتِ مِي نَهْ دِي لَكُولِي"، دَا وَرْلِه هَسِي خِيِي
اَوْبُو تِه كُوِي، بَنِي اسْرَائِيلُو بَانْدِي دَ مَهِيَانُو بَنِكَاَرِ حَرَامِ وَوِ نُو دَنْدِ بِه ئِي جَوَرِ كِرُو، پَهْ بِلِه وَرْخِ
جِي بِه وَرْتِه رَاغْلِلِ نُو دَ خَالِي پَهْ وَرْخِ خُو بِه بَنِكَاَرِ بَنْدِ وَو، پَهْ دَغِه وَرْخِ بِه ئِي دَنْدُونِه جَوَرِ كِرِلِ
او دَ اَتَوَارِ پَهْ وَرْخِ بِه وَرْلِه دُوِي لَارِلِ نُو اَوْبُو نِه بِه ئِي مَهِيَانِ رَاوَغْسْتِلِ، چَا جِي بِه وَرْتِه اَووئِيلِ:
"دَا وَلِي؟ بَنِكَاَرِ خُو حَرَامِ دَه"، نُو دَهْ بِه وَرْتِه اَووئِيلِ: "مَا خُو اَوَسِ دَ اَوْبُو نِه رَاوَغْسْتِلِ، مَا كَلِه
بَنِكَاَرِ كِرِه دَه، دَا جُو اَوَسِه پُورِي پَهْ اَوْبُو كِنَبِي پَرَاثَه وَو"، نُو دُوِي هَمِ وَاي: "قَبْرِ بَخُولِ خُو كَنَاهِ
دِه خُو مَا خُو تَخْتِي رَاوَرِي دِي، پُوخِ كِرِه خُو مِي نَهْ دَه"، تَبُوسِ تَرِي نِه اَوَكِرِه: "جِي دَا خَلُورِ
كُوتِه تَخْتِي جِي دِي لَكُولِي دِي نُو دَا جَائِزِ دِي؟ او دُوِه دُوِه لِيَشْتِه دِي قَبْرِ بِرِه كِرِه دَه نُو دَا
جَائِزِ دِي؟ قَبْرِ خُو بِه دَ زِمَكِي نِه يَوِ لِيَشْتِ نِه سِيَوَا نَهْ بِرِه كُوِي".

نُو نَبِي ۑ اَوَّلِ دَ خِپَلِ تَرَهْ خَوِي لِيَزَلِ وَو سَيِّدِنَا عَلِي ۑ او بِيَا رُوَسْتُو عَلِي ۑ اَبُو الْحَيَّاجِ
اَسَدِي ۑ لِيَزَلِ وَو: "جِي كُومِ قَبْرِ دَ يَوِ لِيَشْتِ نِه اوچَتِ دَه نُو هَغِه وَرَانِ كِرِه او دَ نُوَرُو قَبْرُونُو
سِرِه ئِي بَرَابِرِ كِرِه"، دَ قَبْرِ خَلُورِ كُوتِه جَوَرُولِ كَنَاهِ دِه.

بِهَرِ حَالِ قَبْرُونِه بَخُولِ او پَهْ هَغِي بَانْدِي كِنَبَتُونِه جَوَرُولِ، پَهْ هَغِي عَرَسُونِه، كُولِ، پَهْ هَغِي
مِيلِي كُولِ دَا تُولِ بَدْعَاتِ دِي، مُسْلِمَانَانُو رُونُورُو پِكَاَرِ دَا دِي: جِي مُونُورِ او تَاسُو دَ دِي بَدْعَاتُونِه
حَانَ اَوَسَاتُو، اَللّٰهُ رَبُّ الْعِزَّةِ دِي پَهْ دِي دَ عَمَلِ كُولُو تَوْفِيْقِ رَانَصِيْبِ كِرِي (آمِين!).
وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَاذْكُرْ تَرَاتُك فِي نَفْسِكَ تَهْزُوعًا وَحَقِيقَةً وَتُكُونُ الْجَهْرُ مِنَ الْقَوْلِ بِالْفَتْوَى وَالْأَصَابِ وَلَا تُكُنْ مِنَ الْعَاوِلِينَ

(سورة الأعراف: 205)

موضوع

ذكر بالجهر (پہ زورہ ذکر کول)

بتاریخ: 04-06-2021

بمقام جلسی

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

ذڪر بالجهر (په زوره ذڪر ڪول)

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا صِدْلَ لَهُ وَلَا نَدْلَ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

آمَنَّا بَعْدًا فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿وَإِذْ كُذِّبَتْكَ فِي نَفْسِكَ تَكْذُرًا وَخِيفَةً وَكُونَ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾ (1)

عزتمندو، حاضرينو، مسلمانانو وروا! الله رب العزة په مونږ او تاسو په شمار نعمتونه او احسانات کړي دي، په هغې نعمتونو او احساناتو کښې يو عظيم نعمت او احسان هغه دا دے: چې الله رب العزة زمونږ او ستاسو دين مونږ له کامل کړے دے، او مکمل کړے ئي دے، په هغې کښې د خلقو اقوالو ته، د خلقو طريقو ته ضرورت پيښ نه دے، د هر يو شي طريقه هغه مونږ ته شريعت واضحه کړې ده، او ثواب هم په هغې عمل ميلاوېږي چې کوم عمل د شريعت د محمد ﷺ نه ثابت وي، او د هغې نه معلوم وي.

په دين کښې نوې طريقې

دير خلق داسې دي چې هغوي دين کښې د ځان نه نوې نوې طريقې شروع کړي، په دې خيال چې ثواب به ميلاو شي، خو په ځائے د ثواب ئي عذاب او شي، د ثواب نه محرومه شي، او گناه ورته ميلاو شي، شيطان ئي دھوکه کړي، د هغې صحيح لارې نه ئي واړوي، او که ته ئي اصلاح کوې نو په ځائے د دې چې هغه خبره اومني نوپه تا به هم اعتراضونه شروع کړي، وائي: دے دا نه مني، او هغه نه مني.

د بدعت تعريف

کرم فعل چې د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه وي نقل او نن ئې خلق کوي او هغې ته د ثواب کار هم وائي نو هغې ته بدعت وائي.

بدعت گناه کبيره ده، او په بدعت باندې ثواب نه ميلاوېږي بلکه په بدعت باندې الله انسان گناهکار ږي.

د بدعت اقسام

د بدعت دوه قسمه دي: (۱) يو بدعت حقيقي، (۲) او دويم: بدعت اضافي.

(۱) تعريف د بدعت حقيقي: دا دېته وائي: چې يو سر په دين کښې داسې يو نوے کار دننه کړي، چې د هغې نوم و نشان مخکښې نه وي، او هغې له د دين نوم ورکړي، او هغې له د دين شکل ورکړي نو دا حقيقي بدعت دے، لکه عيد ميلاد النبي چې دا خلق ئې په کومو طريقو مناوړئ د دې ثبوت د رسول الله ﷺ نه نه وو، او دا د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم په دور کښې هم نه وو، د تابعينو په زمانه کښې نه وو، يو خوشحالي ده، هره ورځ ئې کوډ، د نبي ﷺ ژوند، د نبي ﷺ صورت وسيرت هر وخت بيانوه، د هغه په پيدائش هره ورځ بيان کوډ خير دے خوشحالي مناوړه خو کال کښې دا يو ورځ خاص کول او په هغې کښې د نبي ﷺ پيدائش او ژوند او سيرت ذکر کول او دغه ورځ د خوشحالي ورځ مناوړل او جلوسونه ويستل دا د نبي ﷺ په دين کښې نه وو.

(۲) بدعت اضافي: دېته وائي: چې د يو څيز اصل وي ليکن طريقي ورته خلقو بدلې کړي دي، په هغه بدعاتو اضافي کښې يو بدعت چې اصل ئې په شريعت کښې وي، د اصل نه ئې انکار نه وي ليکن هغه طريقه غلطه وي، چې په کومه طريقه ئې مبتدعين کوي، او ته د هغې رد کوي نو دا د هغې عمل نه انکار نه دے، بلکه خلقو دا طريقه د ځان نه جوړه کړې ده د هغې غلطې طريقې نه انکار دے.

د يو بدعت اضافي رد

په دې موقع مونږ د يو بدعت اضافي رد کوو، هغه بدعت چې په دې وخت کښې خلقو ډير زيات شروع کړے دے او کير چاپيره کيږي، چې هغې ته اجتماعي ذکر وائي، او دا ذکر په جهر او په زور کوي، په جوماتونو کښې ئې يو شپه خاص کړي وي، چې په فلاني شپه به راغونديږو او ذکر به

ڪو، نور اغوند شي، بليونه مره ڪري او ڪلهه ڪلهه پڪڻي بليونه هم بل وي، او په يوا آواز باندې تول "الله هو!" وائي، سرور سره خوروي، ڇي سره اوري نو سره نه پوهيري ڇي دا دوي خه وائي؟ دې طريقه باندې ڏکر دا د رسول الله ﷺ او د صحابو ﷺ نه ثابت نه دے، يو د الله تعالیٰ ڏکر دے او په دې ڪڻي شک نشته ڇي ڏکر دير لوي ثواب دے، قرآن او احاديثو ڪڻي د ڏکر دير ترغييات دي، قرآن ڪريم ڪڻي الله تعالیٰ فرمائي: ﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ وَقُلُوا لَهُمْ سُبْحَانَ اللَّهِ بِكُلِّ جُمُعَةٍ وَأَوْ مَعَ صَافِيَةٍ﴾ (1).

"الله رب العزة دير دير يادوي، د الله ڏکر دير دير کوي، د دې دپاره ڇي تاسو ڪامياب شئ." نو د الله تعالیٰ ڏکر ڇي خومره دير کولے شي دومره دير ثواب ئي دے.

اصل خبره

خبره په ڏکر ڪڻي نه ده، بلکه خبره اصل ڪڻي په جهر ڪڻي ده، ڇي دا په زوره خلق ڏکر کوي نو دې ڪڻي خبره ده، او دارنگې په دې اجتماعيت ڪڻي ڇي خلق د دې دپاره راجع کيږي او په جمع ڏکر کوي نو په دې ڪڻي خبره ده، ڇي آيا دا ڏکر بالجهر بهيئت الاجتماع په شريعت ڪڻي شته او ڪه نا؟ نو د دې ڏکر نه په قرآن ڪريم ڪڻي شته، نه په احاديثو ڪڻي شته، نه د نبي ﷺ نه نقل دي، او نه د صحابه ڪرامو ﷺ نه نقل دي، دا خلقو د ځان نه يو بدعت شروع ڪړے دے. او ڪه ته ووته وائي: ڇي په دې طريقه باندې ئي مه ڪوه، نو وائي: دوي ڏکر نه مني، ځان ته ڏاکرين وائي، او تا به بدناموي، وائي به ڇي: دوي د ڏکر منيږ دي. څوک ڇي په دې طريقه باندې ڏکر کوي: "ڇي جهرا ئي کوي او په جمع باندې ئي کوي، او غول کوي"، دا ڏاکرين نه دي، دا مبتدعين دي، دا بدعات کوي.

د ڏکر ڪولو طريقه

کورئ! مسئله واورئ! قرآن ڪريم د ڏکر ترغيب ورکړے دے، رسول الله ﷺ د ڏکر ترغيب ورکړے دے، خو قرآن ڪريم مونږ ته د ڏکر طريقه هم ښودلې ده، ڇي ڏکر به څنگه کوي؟ لکه تاسو ڇي مونځ کوي نو د مونځ طريقه شريعت ښودلې ده، ڪه نا هر څوک ڇي مونځ کوي او هر څنگه ئي کوي هغه به مونځ وي؟ د څلورو رکعتو په ځائے پينځه اوکري نو نه کيږي؟ او د څلورو په ځائے ډرې اوکري نو نه کيږي، ڇي اودس دې نه وي ڪړے نو مونځ نه کيږي،

قبلي نه دي مخ بل خوا اړولې وي نو مونځ دې نه كيږي نو اوگوره! په دې ټولو صورتونو كېني مونځ دې اوگړو او اونه شو؛ ځكه چې د شريعت په طريقه اونشو، دغه شان د ذكر طريقه مونځ له شريعت بنودلې ده، چې د الله ذكر كوي نو څنگه به ئې كوي؟ قرآن كريم كښي الله تعالى فرمائي: ﴿وَإِذْ كُنَّا فِي نَفْسِكَ نَتَضَرَّعًا وَخِيفَةً وَدُؤْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾ (۱)

"يادوه رب خپل دې (خطاب نبي ﷺ ته دے او مراد ترې نه اُمت دے)..."

ذكر د رب كوه نو څنگه ئې كوه؟ نو الله فرمائي: ﴿فِي نَفْسِكَ﴾.

"بخپل زړه كښي".

بيا فرمائي: ﴿تَضَرَّعًا﴾.

"په عاجزي باندې ئې كوه".

ذكر كوي نو مستي به نه كوي، الله ته به عاجزي كوي، ډير خلق چې ذكر كوي نو هغري كډيږي د ذكر په وخت كښي دا د ﴿تَضَرَّعًا﴾ خلاف دے.

﴿وَخِيفَةً﴾.

"او په يره باندې ئې كوه".

د ذكر په وخت كښي به چغې نه وهي، مستي به نه كوي، الله تعالى نه به يره كوي. ﴿وَدُؤْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ﴾.

"او بغير د جهر د وينا نه (يا معنی: كم د جهر د وينا نه)".

په زوره باندې به الله نه يادوي، په پټه پټه ئې يادوه، جهر به نه كوي، ﴿بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾.

"صبا او بيكا الله يادوه".

تعميم د اوقاتو ته اشاره ده، چې هر وخت الله تعالى يادوه، دا نه چې په مياشت كښي يو ځل به ئې يادوي، په هفته كښي يو ځل به ئې يادوي، په كال كښي يو ځل به وي، او د ذكر مجلس به پكښي قائمېږي، هر وخت الله تعالى يادوه، ﴿وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾.

"او مه كيږه ته د ناخبرو نه".

نوپه دې آيت کښې يو ذکر ئې د دې اوکړو: چې الله يادوه خو په عاجزئ باندې ئې يادوه، دويم دا: په يره الله تعالى يادوه، او دريم دا: چې په زوره ئې مه يادوه، په پته ئې يادوه، او څلورم دا: چې صبا او بېکا ئې يادوه، يعني هر وخت الله يادوه او د غافلينو نه مه جوړېږه، نو په دې کښې ئې مونږ ته پوره طريقه اوښودله، چې ستا ذکر به په عاجزئ باندې وي، ستا ذکر به په يره باندې وي، ستا ذکر به په پته باندې وي، نو کوم چې د دې طريقې خلاف وي نو د نص د قرآن خلاف شو، نو په هغې ذکر کښې د ثواب په ځائې گناه ده. د دې وجې نه زموږ د فقهي اکثرو کتابونو ليکلي دي: چې ذکر په پته باندې بهتر دے، او ثواب دے.

علامه کبيرى رحمه الله ليکلي دي

”لَيْسَ كَلَامُنَا فِي مُطْلَقِ الذِّكْرِ فَإِنَّ أَمْرَ مَرْغُوبٍ فِيهِ فِي كُلِّ الْأَحْيَانِ“.

واي: "زموږ خبره په مطلق ذکر کښې نه ده (مطلق ذکر خو د قرآن او د احاديثو نه ثابت دے)؛ ځکه چې مطلق ذکر خو داسې يو کار دے چې د دې ترغيث ورکړے شوے دے، چې هر وخت ئې کوه".

بيا واي: "بَلْ فِي جَهْرِ بِهِ وَهُوَ بَدْعٌ“.

"بلکه خبره په دې کښې ده: چې دا خلق په زوره باندې ذکر کوي، نو په زوره باندې ذکر کولو باره کښې مونږ خبره کوو چې دا بدعت دے".

او بدعت په گناهونو کښې لويه گناه ده، نو په پته پته ذکر کولو دپاره دليل څه دے؟ بيا آيت دليل کښې پيش کوي: "لَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿أَذْعُوزَ لَكُمْ تَضَرَّعًا وَخُفْيَةً﴾" (1).

"او دا بدعت ځکه دے؛ چې الله تعالى فرمائي: دعاء غواړئ د رب خپل نه په عاجزئ او په پته باندې".

"إِلَّا مَا اسْتَشْنَاهُ الشَّرْعُ" (2)

"مکر هغه چې شريعت کومې خبرې مستثنی کړي دي".

چې کوم اذکار په زوره وئيل ثابت دي نو هغه خير دے.

(1) [سورة الأعراف: 55].

(2) انظر: "شرح منية المصلي": (574).

د قاضي ثناء الله پاني پتي ښه قول

د دې وجې د علماء ديوبند يو لوي عالم دے، قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله د هغه تفسير دے "التفسير المظهري" هغه ليکي دي: "ثُمَّ أَجْمَعَ الْعُلَمَاءُ عَلَى أَنَّ الذَّكَرَ سِرًّا هُوَ الْأَفْضَلُ وَالْجَهْرُ بِالذَّكَرِ بَدْعٌ".
 "بيا اجماع د علماؤ په دې باندې ده: چې ذکر کول په پټه باندې بهتر دي او په زوره باندې ذکر کول بدعت دے".

احناف هم دا وائي، د ديوبند علماء هم دا وائي: چې ذکر په پټه باندې بهتر دے، زه حيران يم هغې خلقو ته چې هغوي ځان ته ديوبنديان هم وائي او بيا ذکر بالجهر کوي، او چې بيا ئې منع کوي نو جنگ در سره کوي، وائي: دا اوکوره! ذکر نه مني، دا غريبانان نه د احنافو د مذهب نه خبر دي، او نه د علماء ديوبند د مذهب نه خبر دي، هسې ځان ته ټول ديوبنديان وائي، دا نوم د ديوبند په ځان کيخودل يو جدا شے دے، او عمل په طريقه د ديوبند باندې کول دا جدا شے دے، په دې ملک کښې مصيبت دا دے: چې خلق ځان له نوم د ديوبندي ايردي، او عمل ئې د ديوبند نه وي، عمل ئې د بريليانو وي، خو چونکه د دې خلقو د ديوبند سره محبت دے علماء ديوبند سره ئې مينه ده، او د بريليانو نه ئې نفرت دے نو بريلے هم ځان له ديوبند دے وائي، وائي: زه هم ديوبند دے يم، او حقيقت کښې هغه کتر بريلے وي، ځکه د هغه هغه عمل د ديوبند د مېشن نه خلاف وي.

الحمد لله احناف د اشاعت التوحيد والسنة علماء دي، او ديوبنديان هم د اشاعت التوحيد والسنة علماء دي، چې د فقهي يوه خبره داسې نشته چې زموږ قول يا فعل د هغې خلاف وي، د ديوبند د علماؤ داسې يو خبره نشته چې د اشاعت د علماؤ قول يا فعل د هغې خلاف وي، بعضې خلق به ځان له احناف وائي او ځان ته به ديوبنديان وائي او عمل به ئې خلاف شريعت وي، عمل به ئې خلاف وي د احنافو د مذهب نه، او عمل به ئې خلاف وي د علماء ديوبند نه، نو دا ديوبندي عالم ليکي دي: چې اجماع د علماؤ ده چې ذکر په پټه کول بهتر دي، او په زوره باندې ذکر بدعت دے، "إِلَّا فِي مَوَاضِعَ مَخْصُوصَةٍ مَسَّتِ الْحَاجَةَ فِيهَا إِلَى الْجَهْرِ بِه كَالْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ وَتَكْبِيرَاتِ التَّسْبِيحِ".⁽¹⁾

"مڪر پءُ خاصو ڄايونو ڪنهي جي هغي له ضرورت پيئس شوے دے ڌ جهر ڪولو نو هغه خير دے (چي ڌ شريعت نه ثابت دے نو هغي ڪنهي مونڊر جگهري نه ڪو)، لکه آذان شو او تڪبيرات ڌ تشريق شو چي دا پءُ تيزه وئيله ڪيري".

پءُ اشاعت والا اعتراض

بعضي خلق دا اعتراضونه ڪوي: چي تاسو وائي: چي ڌڪر پءُ پته بهتر دے نو مونڊر دا آذان وٺي پءُ لود سپيڪر ڪنهي ڪوو، دا خو هم ڌڪر دے ڪنه؟ "الله اڪبر، الله اڪبر!" دا ڌ الله ڌڪر نه دے؟ "اشهد اَنَّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" ڌڪر نه دے؟ "اشهد اَنَّا مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ" ڌڪر نه دے؟ نو دا آذان بيا وٺي پءُ چغه وائي؟ دا اقامت هم ڌڪر دے، دا وٺي پءُ چغه وائي؟ دا امام صاحب چي الله اڪبر! وائي، نو دا وٺي پءُ چغه وائي؟ بيا چي ڪله ٺيڪته ڪيري نو هم "الله اڪبر!" او چي بره ڪيري بيا "الله اڪبر!" وائي، دا ڌڪر نه دے ڇه؟ دغه شان چي ڪله پءُ لوئي اختر ڪنهي تڪبيرات تشريق وائي، درويشت (۲۳) موغونه جوڀري، چي پءُ دي ڪنهي ڌ هر مانڇه نه پس تاسو تڪبير وائي: "الله اڪبر! الله اڪبر! لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، والله اڪبر! الله اڪبر، والله الحمد" نو دا ڌڪر نه دے؟

جواب

مونڊر وايو بے شڪه ڌڪر دے، پءُ دي ڪنهي درسره زمونڊر جهڪره نشته، مونڊر ڌ شريعت پابند يو، ڪوم ڄائے ڪنهي چي ڌڪر پءُ جهر ثابت دے هلته ڪول ثواب دے، چرته چي نه دے ثابت هلته نه ڪول ثواب دے، مونڊر هم دا منو چي پءُ دي ڄائے ڪنهي ثابت دے دا ڪو او پءُ دي ڪنهي ضرورت دے، ڌ هغي ڌ وجي نه جهر ثابت دے، چي دا ڌ آذان الفاظ ڌڪر دے، خو بل طرف ته دا ڌ آذان الفاظ اعلان هم دے، اوس ڪه ته آذان پءُ زره ڪنهي پءُ پته باندې او وائي، نو خلق به ڇنڪه خبر ڀري چي مانڇه له راشي؟ پءُ دي ڪنهي خلقو له ڌ مانڇه دعوت دے، نو آذان پءُ ٽوله دنيا ڪنهي ڌ دي قاعدې نه مستثنى دے، چي آذان به پءُ زوره ڪوي، دا پءُ دي ڌڪر ڪنهي نه راڻي ڪوم ڌڪر چي پءُ پته پڪار دے، اقامت به پءُ زوره باندې ڪوي، دا پءُ دي ڪنهي نه راڻي، ڌ تڪبيرات التشريق استثناء شته، دا پءُ زوره وئيل يو ڄل واجب دي، بعضي خلق خو ورته اوغلي، نو بيا ئي نه پس ڪوي، امام صاحب وائي: يو ڄل به ئي وائي، دارنڪي "تڪبيرات

الانتقال في الصلوة" امام چي تکبیرات وائي د تکبیر تحریمي پټ وخت، رکوع ته د خکته کبیر پټ وخت کنبې، سجدې ته د تلو پټ وخت کنبې "الله اکبر" وائي، "تسمیع يعني: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" هم پټ تیزه وائي د جمعې پټ مانځه کنبې، دپته ضرورت دے، که یو سرے روند دے، او نه ښکته کبیري نو هغه له خټ پته لکي چي امام ولاړ دے او که خکته شو؟ نو چي ته "الله اکبر" او وائي نو هغه ته به پته اولکي نو تا سره به رکوع ته خکته شي، تکبیرات الانتقال کنبې به صرف "الله اکبر" وائي، او تکبیر تحریمه کنبې به ورسره لاس هم اوچتوي.

پټه تکبیره تحریمه کنبې د لاس اوچتولو حکمت

علماء لیکلي دي: حکمت پکښې دا دے: که یو سرے تا پسې روستو ولاړ دے او هغه کونړ دے، او هغه "الله اکبر!" نه اوري نو چي تا لاسونه اوچت کړل، او تولو خلقو لاسونه اوچت کړل نو هغه به پوه شي چي نیت ئې اوتړلو، نو هغه به هم لاس اوچت کړي او نیت به اوتري، او که چرې یو سرے روند دے او امام "الله اکبر!" پټ زوره باندې او وائي، او د هر تکبیر سره "الله اکبر!" پټ زوره باندې وائي نو هغه له به دا پته اولکي چي امام نیت اوتړلو، او امام خکته شو، ار امام بره شو، کني حافظ صاحب به بیا څنگه کیښناستو او پاسیدو؟ هغه له خو به هدو پته نه لکیده، دا ضرورت وي.

دارنگې جهري موخونو کنبې پټ جهر قراءت د شریعت نه ثابت دے، تکبیرات تشریق دا د شریعت نه ثابت دي، یو سرے بیت الله ته لارشي او هلته د احرام پټ حالت کنبې دے تلبیه وائي، دا پټ زوره تلبیه وئیل دا د شریعت نه ثابت دي؛ لهذا د دې قانون نه مستثنی دي.

"تفسير مظهري" کنبې بیا وائي: "إِلَّا فِي مَوَاضِعَ مَخْصُوصَةٍ مَسَّتِ الْحَاجَةُ فِيهَا إِلَى الْجَهْرِ بِهِ كَالْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ وَتَكْبِيرَاتِ التَّشْرِيقِ وَتَكْبِيرَاتِ الْإِنْتِقَالِ فِي الصَّلَاةِ لِلْإِمَامِ وَالتَّسْبِيحِ لِلْمُقْتَدِي إِذَا نَابَ نَائِبُهُ وَالتَّلْبِيَةُ فِي الْحَجِّ وَنَحْوِ ذَلِكَ".⁽¹⁾

"ذکر پټ خاص ځایونو کنبې چي هغې ته ضرورت پېښ شوی دے نو پټ زوره ذکر کوه لکه آذان شو، اقامت شو، او د لوي اختر پټ ورځو کنبې تکبیرات تشریق شو، او امام د یو حالت نه

بل حالت ته پڻ مانځه ڪنڀي ڇي نو دے به پڻ زوره باندې "الله اڪبر!" وائي او "سبحان الله" وٺيل د مقتدي دپاره ڇي يُو حادثه او يُو ڪار پڻ مانځه ڪنڀي پيڻ شي، بل ڇه مسئله راپيڻه شي.

مسئله

پڻ مانځه ڪنڀي امام خطاشو نو مقتدي به فتح ورکوي، مثال پڻ طور باندې څلور رڪعت مونڱ دے، او امام پڻ دريم رڪعت باندې ڪيڻناستو، اوس مقتدي به فتح ورکوي، نو اڪثر مقتديان پڻ دې فتح هم نه ٻوهيري، دير مقتديان امام ته وائي: "الله اڪبر!"، نو "الله اڪبر!" خو هغه وٺيل دے، هغه ڇي سر راوجت ڪرو او ڪيڻناستو نو "الله اڪبر!" ٺي اونڻ وٺيلو؟ "الله اڪبر!" وٺيل نشته دے، پڻ دې ڄاڻ ڪنڀي مقتدي ڇي فتح ورکوي نو دے به امام ته "سبحان الله!" وائي، نو ڪله ڇي مقتدي "سبحان الله!" اوواي نو امام به پوهه شي ڇي زما نه ڇه غلطي شو، نو ڪڏ پاسيدو مقام وو او ڪيڻناستلے وي، نو چپ پڻ چپ به پاسي او څلورم رڪعت به اوکري.

او ڪڏ چرته امام پنڻم رڪعت ته پاسيدو نو پيڻڻ رڪعت خونه، نو بيا به مقتدي اوواي: "سبحان الله!" نو امام به پوهه شي ڇي زما دا پاسيدل ڇي دي نو دا زيادت وو، نو واپس به امام چپ پڻ چپه ڪيڻي او ڪله ڇي قعدہ خلاصه ڪري تشهد پوري سبق ڇي اوواي بيا به سجده سهوه اوکري، خبره به خلاصه شي.

نو خبره مو دا ڪوله ڇي مقتدي امام له فتح ورکوي نو پڻ زوره به "سبحان الله!" تڪي وائي، نو دې ته اوس ضرورت دے، ڇڪه ڪڏ دے اوس چپ پاتي ڪيري نو امام به ڇنڪه خبريري؟ او پڻ دې "سبحان الله!" وٺيلو باندې مونڱ نه ماتييري.

او ڪڏ چري يُو سرے امام ته اوواي: "ڪيڻنه"، يا ورته وائي: ڇي "پاسه" نو مونڱ دې سره ماتييري.

واقعہ

يُو کس وٺيل: مانځه ڪنڀي خطا شوے اووم دعائے قنوت رانه پاتي شوے وو... او دا خبره هم يا اوساتي! زمونڊ عوام هم پڻ دې نه دي واجب ڇي ڪله پاتي شي نو امام ته پته ده ڇي زما نه واجب پاتي شو، بيا ٺي مڻ مجبوره ڪوه، ڇي بيا ٺي د فرضو نه واجب ته واپس ڪوي، امام پريڊوه، آخر ڪنڀي به سجده سهوه اوکري، نو امام وٺيل: ڇي ما وتر ڪول او زما نه دعائے قنوت هير شو، ڪله ڪله د سري نه وِترو ڪنڀي هير شي، ڌار ڪر ڪوچ ته لار شي، مقتديانو روستو نه ڇڻي جوڙي ڪري: "سبحان الله!"، ڇوڪ ڇڻي وهي، وائي: "الله اڪبر!"، ڇوڪ پڪڻي وائي: "د غورونو الله اڪبر!"،

ما پروا نه لرله، مونځ مې كولو چې آخر كښې به سجده سهو او كرم، وايي: دوي هغه خپل آوازونه نه پرېږدي، ما د معمول مطابق مونځ كولو، د چا فتح مې نه اغسته وايي: يو مقتدي پكښې ډير كرم وو هغه راغله وايي: په غوږونو كښې راته وايي: "چې ته اورې نه! دا ټول خلق درته چغې وهي چې د غوږونو الله اكبر! پاتې شوې دے، او ته پخپله مخه روان شي". نو دا به نه وايي، صرف "سبحان الله!" اووايه، خو كه فرض پاتې شي، او دا تسبيح وئيل صرف للرجال دے، صرف سري به د آواز "سبحان الله!" سره فتح وركوي، زنانه به داسې نه كوي. هاډا د زنانو د فتحي طريقه بله ده:

د زنانو د فتحي طريقه

زنانه به تسبيح نه وايي، كه زنانه چرته پوهه شي چې امام خطا شو، د نبي ﷺ په زمانه كښې به زنانه هم جومات ته راتلې، پرده به وه، اوس فتني ډيرې دي، زنانه اوس منع دي، نو كه چرته زنانه جومات كښې وي او امام خطا شي نو امام له د فتحي وركولو ضرورت پيښ شي، نو هغه هم فتح وركولې شي، د زنانو د فتحي طريقه به دا وي: چې دا يو لاس به دې بل لاس ته راخلاص كړي نو چې د لاس آواز (تس اواز) اوشي نو امام به پوهه شي چې زمانه غلطې راغلې ده، نو امام به د خپلې غلطۍ تدارك او كړي، زنانه به "سبحان الله!" نه وايي، ځكه د زنانو آواز فتنه ده، چې هسې نه بيا خلق په مانځه كښې دا سوځ كوي، چې دا به كومه ښځه وه؟ دا خو ډيره اوښيازه وه، چې دا سري پرې هډو پوهه نه شول او دا ښځه پرې پوهه شوه، او د دې خو دا آواز ډير مزيدار دے، چې دا ښځه به څنگه وي! نو بيا به د خلقو توجه بل خوا شي، نو زنانه به په زوره فتح نه وركوي، هغه به صرف د لاس نه تس اوباسي.

دا په زوره باندې امام له فتح وركول دا د شريعت نه ثابت ده، دا بدعت نه دے.

تلبیه وئیل

حج له دې الله تعالی مونږ او تاسو ټول بوځي (آمین ۱)، حج له لارې او تلبیه وايي: اَللّٰهُمَّ لَيْتَكَ، لَيْتَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْتَكَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَالنُّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكُ، لَا شَرِيكَ لَكَ. (۱) دا بدعت نه دے، خبره زمونږه په هغه ذكر كښې ده، چې نه حج له تلې وي او نه امام خطا شوې

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الحج، باب التلبية، برقم: (1549)، واللفظ له. ومسلم في كتاب الحج، باب التلبية وصفها ووقتها، برقم: (1184).

دے، نہ تہ امام ئي چي پٽ زوره "الله أكبر" اوواڻي، نہ ڌ اختر ورڇي دي، چي تڪبيرات التشريق وائي، نہ آذان دے، نہ اقامت دے، او دغه شان خلق راغونڊ شوي دي، او پٽ زوره زوره باندې لکيا دي، او "الله هو، الله هو!" چغې وهي او خوک وائي: "لا إله إلا الله"، خوک وائي: "سبحان الله"، وائي، خوک "الحمد لله" وائي، او خوک نور ذڪرونه کوي، پٽ دې طريقه باندې ذڪر کول بغير ڌ ضرورت شرعي نه، دا ذڪر بدعت دے.

اهمه خبره

کوره! ذڪر يواڻي: "لا إله إلا الله"، "سبحان الله"، "الحمد لله" او "الله أكبر" ته نہ وائي، تلاوت ذڪر دے، "لا إله إلا الله"، "سبحان الله"، "الحمد لله" او "الله أكبر" ذڪر دے، مونڱ ذڪر دے، آذان ذڪر دے، اقامت ذڪر دے، ڌ ذڪر ڊيره وسيعه کړئ ده، تردې پوري چي ڌ علم خبري زده کول دا هم ذڪر دے، دا تول پٽ ذاکرينو کښي راشي نو کوم ذڪر چي پٽ جهر ثابت نہ وي نو هلته به جهر نہ کوي.

قاضي ثناء الله پاني پتي ۽ دويم قول

قاضي ثناء الله پاني پتي ۽ بل حائے کښي ليکي دي: "وَالْأَصْلُ فِي الْأَذْكَارِ الْإِخْفَاءُ وَالْجَهْرُ بِبِدْعَةٍ." اصل پٽ اذکارو کښي هغه إخفاء ده، او پٽ پٽه ذڪر دے، او ذڪر پٽ زوره کول دا بدعت دے. "فَإِذَا وَقَعَ التَّعَارُضُ فِي الْجَهْرِ يُرْجَحُ الْأَقْلُ."

"کله چي تعارض راشي پٽ جهر کښي (مطلب دا دے: چي بعضي رواياتو کښي ڌ جهر ذڪر راشي او بعضي کښي ڌ إخفاء ذڪر کوي) نو ترجيح به اقل ته ورکولے شي"، لکه امام ابوحنيفه ۽ وائي: چي يو ځل به پٽ جهر زوره تڪبير تشريق وائي، ڊير به نہ وائي.

او بيا دے وائي: "وَيُذَكَّرُ عَلَى كَوْنِ ذَاكِرِ السِّرِّ أَفْضَلُ وَمَجْمَعًا عَلَيْهِ مِنَ الصُّحَابَةِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ."⁽¹⁾ دا دليل دے پٽ دې باندې چي ذڪر پٽ پٽه باندې بهتر دے، او پٽ دې ڌ صحابو ۽ اجماع ده، او ڌ روستو تابعينو هم پٽ دې اجماع ده.

حسن بصري ۽ قول

قاضي ثناء الله پاني پتي ۽ حسن بصري ۽ قول نقل کوي وائي: "قَوْلُ الْحَسَنِ: إِنَّ بَيْنَ

دَعْوَةُ السِّرِّ وَدَعْوَةُ الْعَلَانِيَةِ سَبْعُونَ ضِعْفًا⁽¹⁾.

"د حسن بصري ؓ وينا ده: د پټې دعاء او د ښکاره په مينځ کښې اويا چنده فرق ده."

بټ ذکر او پټه دعاء د ښکاره نه اويا چنده بهتره ده، نو زموږ د فقهي علماؤ دا ليکلي دي.

علامه حلي ؓ قول

"قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ ؓ إِنَّ رَفَعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ بِدَعَا مُخَالَفٍ لِلْأَمْرِ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿وَأَذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَوَعُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ﴾ إِلَّا مَا خُصَّ بِالْإِجْمَاعِ".

"امام ابو حنيفه ؓ ويلي دي: په زوره باندې ذکر کول دا بدعت ده او دا مخالف ده د

د الله تعالی د هغې حکم چې الله تعالی په قرآن کریم کښې حکم کړی ده: ﴿وَأَذْكُرْ رَبَّكَ فِي

نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَوَعُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ﴾ د دې آیت په خلاف ده خه! مکر هغه چې په اجماع

باندې خاص کړی شوی وي."

ما درته د هغې مثالونه اوبښودل، نو هغه بيا په جهري باندې کوو:

د امام سرخسي ؓ قول

"وَالْمُسْتَحَبُّ عِنْدَنَا فِي الْأَذْكَارِ وَالِدُعَاءِ الْخُفْيَةِ إِلَّا فِيمَا تَعَلَّقَ بِإِعْلَانِهِ مَقْصُودٌ".

"زموږ په نزد باندې مستحب دا دي: چې ذکر به په پټه باندې کوي، دعاء کانې به په پټه

باندې غواړي مکر هغه چې د هغې په جهري او په اعلام کښې مقصود تعلق وي نو بيا خير ده."

"كَالْأَذَانِ لِلْإِعْلَامِ، وَالْخُطْبَةِ لِلْوَعْظِ، وَتَكْبِيرَاتُ الصَّلَوَاتِ لِإِعْلَامِ التَّحَرُّمِ وَالْإِنْتِقَالِ وَالْقِرَاءَةِ

لِاسْمَاعِ الْمُؤْتَمِّ"⁽²⁾.

"لکه آذان کښې خلقوله دعوت ده، اقامت کښې خلقوله د مونځ خبرداري ده، او په

خطبه کښې وعظ او نصيحت ده خلقوته لکه زه تقرير کوم: نو دا خو وعظ ده کنه، که دا

زه په پټه باندې او کرم نو تاسو به د خه نه خبرېږئ، نو دا ضرورت ده، او په تکبيراتو د مونځ

کښې خلقوله خبرول دي: چې اول کښې خبرداري د تکبير تحریمي ده، چې امام صاحب

نيت اوتړلو نو تاسو هم نيتونه اوتړئ، او بيا تکبيرات انتقاله دي، نو هغې کښې خبرول د امام

(1) انظر: "التفسير المظهری": (1326) أو (361/3).

(2) انظر: "المبسوط" للسرخسي: (6/4).

دي خلقو لره چې دا خلق پوهه شي چې امام د يو حالت نه بل حالت ته لارلې، نو امام په دې كښې خلق خبروي: چې زه خكنه كيږم او تاسو خكنه شئ، يا زه د سجدې نه بره كيږم نو تاسو هم بره شئ، نو دا تكبيرات د خبرولو دپاره دي دا ضرورت دے، تسميع چې په زوره وائي نو په دې كښې هم د امام خلقو لره خبرول دي چې زه د ركوع نه رااوچت شوم، دارنگې قراءه د امام شو، د دې په شريعت كښې حڪم دے، او امام به مانځه كښې قراءه په زوره باندي كوي، او مقتدي به ورته غوږ كيځودلې وي.

او بيا وائي: "قَالَتِلَيْتُ لِلشُّرُوعِ فِيمَا هُوَ مِنْ اِغْلَامِ الدِّينِ فَلِهَذَا كَانَ الْمُسْتَحَبُّ رَفْعُ الصَّوْتِ بِهِ."⁽¹⁾ دارنگې تلبيه چې ده نو دې سره د اسلام يو لوي ركن شروع كيږي، نو لهدا تلبيه په جهر او تيزه باندي وايه دا ثابت او مستحب دي.

د دې نه علاوه په نورو ځايونو كښې په جهر سره ذكر كول دا بدعت دے.

علامه ابن نجيم المصري رحمه الله قول

"فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَفَعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ بِدَعَا يَخَالِفُ الْأَمْرَ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿وَأَذْكُرُ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرَّعًا وَخِيفَةً وَكُنْ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ﴾".

"امام ابو حنيفه رحمه الله وئيې دي: چې په زوره باندي ذكر كول بدعت دے، او دا د الله تعالی د قول نه خلاف دے، چې الله تعالی امر كړې دے: چې الله تعالی به په پټه باندي يادوي." نو دا د قرآن د آيت خلاف دي، ما درته اووئيل: چې د الله تعالی كتاب كښې يو خبره راغله نو بيا د خلقو خبرو ته څه اعتبار نشته، كه څوك ئې خلاف كوي نو د هغه هغه خبره به نه مني، امام صاحب وائي: دا بدعت دے؛ ځكه د الله تعالی د كتاب خلاف دے، بيا ليكي: "يُقْتَصَرُ فِيهِ عَلَى مَوْرِدِ الشَّرْعِ".

"بس اقتصار به كوله شي په دې كښې د شريعت په راتلو، يعني: كوم ځائې كښې چې په جهر باندي ثابت وي هم هغه به وي نور به نه قياس كوي.

څوك هم دا نشي بنودلې چې نبي ﷺ او صحابه كرامو رحمه الله به په هفته كښې يو ځل راغونديدل او په جمع به ئې ذكر كولو، او "الله هو، الله هو" به ئې وئيلو، كه چا ثابت كړل نو په يو

حرف ايڪ هزار (۱۰۰۰) رويئ انعام، نه شي ثابتولي، خوبس "چونڪه، چنانچه، لکن؛ لهنذا، بس جي! ذڪر ثواب دے او چي پءُ جمع اوشي نو نيا دير ثواب دے، دير کارونه دي چي ته ئي پءُ جمع نه کوي، او پءُ جمع کول ورته گناه وائي، نو ديتنه ڇنڪه پءُ جمع باندې ثواب وائي؟ کوم شے جي پءُ جمع ثابت نه وي هغه به پءُ جمع باندې نه کوي، پءُ جمع باندې کول ئي بدعت دے.

ذآبو موسى الأشعري ۽ روايت

ابو موسى اشعري ۽ فرمائي: لَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْبَرَ، أَوْ قَالَ: لَمَّا تَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَشْرَفَ النَّاسُ عَلَى وَادٍ، فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالتَّكْبِيرِ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ارْبِعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، إِنْكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا...».

"هر ڪله جي رسول الله ﷺ ڏ خيبر جهاد اوکرو نو هر ڪله جي ڏ الله نبي ﷺ واپس راروان شو مدينې ته، نو خلق پءُ يو ڊيري باندې اوختل اوچت ڄاڻي ته اوختل، نو صحابه ڪرامو ۽ پءُ زوره باندې اوڻيل: الله اڪبر! الله اڪبر! (حالانڪي دا ڏ دشمن ڏ يرولو موقع وه) خو نبي ﷺ اوفرمايل: اے خلقوا پءُ خپلو ڄانونو باندې رحم اوکري، ٿري اوکري، يقينًا تاسو نه رآمد کوئ کونر او نه غائب لره، تاسو جي ڏ کوم ذات ذڪر کوئ نو هغه کونر نه دے، تاسو جي ورته جڦي وهئ نو هغه غائب نه دے جي تاسو ورته جڦي اووهي."

بلڪه «إِنْكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا وَهُوَ مَعَكُمْ»^(۱).

"يقينًا تاسو رآمد کوئ هغه ذات جي هغه اوريدونڪي او هغه نزدي دے، او حال دا دے جي هغه تاسو سره موجود دے"، نو بيا ولي جڦي ورته وهئ؟

نو مسلمانانو روروا خبره مي دا کوله: جي صحيح حديث ڏ "صحيح البخاري" او "صحيح مسلم" دے: جي نبي ﷺ صحابه ڪرامو ۽ ته نه وائي: جي تاسو سني جڦي اووهي؟ جي ڪافران اوزغلي، بلڪه تاسو ذڪر ڏ الله تعاليٰ کوئ او الله تعاليٰ ئي پءُ پته هم اوري، نو پءُ زوره ذڪر ته ڄا ضرورت شو؟ مقصد مي دا دے: جي يو بدعت شروع دے، ملين ئي کوي، عوام ئي هم ڏ ڄاڻ سره شريڪ ڪري دي، جي مونر به نن ستاسو دي جومات کڻي ذڪر کوو، او خلق ورته ڄاڻي

دودئ راروي، بيا هغه خلق ورسره يا کينيني يا لارشي او دوي ځان سره کسان بوتلي وي په جهر باندې ذکر شروع کړي دا طريقه د رسول الله ﷺ نه ده.

گوره! د مونځ نه بهتر عمل نشته، خو چې کوم مونځ په جمع ثابت دے نو په جمع ئې کوږه، چې په جمع نه دے ثابت نو بيا په جمع نشته، گوره! دا ټول ذکر دے کنه! چې دودئ دې اوخوږه نو د دودئ دعاء اووايه دا ذکر دے، اوبه دې اوڅښکلې نو د هغې دعاء اووايه، نو په دې کينې جهر شته؟ جامې دې واجولې نو د هغې دعاء ده هغه اووايه، جومات ته رادننه کيږې نو دعاء اووايه، د جومات نه بهر کيږې نو دعاء اووايه، دا ټول اذکار دي نو دا به ته په زوره وائي؟ او که په پته به ئې وائي؟ نو څومره چې دا په پته دي نو دغه شان نور اذکار هم په پته بهتر دي.

اجتماعيت بدعت دے

په کوم څيز کينې چې اجتماعيت ثابت نه وي نو هغې کينې اجتماعيت هم بدعت دے، دا اذکار او عبادتونه ټول ځان له بهتر دي، دغه نور ذکرونه ځان له په پته بهتر دي، فرض عبادت چې دے هغه په جمع کول پکار دي او هغه ځان له کول خلاف سنت دے، د بعضې علماؤ په نزد جمع سره مونځ واجب دے، بعضې خلق په دې دومره زور لگوي چې فرض مانځ ته جمعې له نه حاضرېږي او د ذکر حلقو له به ځانځه حاضرېږي، خپل جومات له به جمعې له نه ځي او د ذکر دپاره به دريم او څلورم کلي ته ځي، چې ورته وائي: څه کوي؟ نو وائي: هلته په جمع باندې ذکر کوو، هلکه! د جمعې مونځ چې سنت مؤکده دے د امام صاحب په نزد باندې او د بعضې علماؤ په نزد باندې واجب دے، د هغې درسره غم نشته، او چې کوم بدعت دے نو د هغې درسره غم دے او هغې ته منډې وهې، دا د شريعت خلاف دے.

او بعضې اجتماعي ذکرونه چې بعضې خلکو د کجهورو د هډوکو بوجئ دکې کړي دي.

واقعہ

يو ځائے کينې راروان وو، مانځه ته اوږدېدو، او خلق ناست وو، نو ما وئيل: که چا ورله دودئ کړې ده، او که څه چل دے؟ بالکل يو ځائے په لائن باندې کسان ناست وو، چې ما اوکټل نو يو کس راغلے او هغه د کجهورو د هډوکو نه يو بوجئ راډکه کړې وه، او په هغې لائن ئې هډوکي خواږه کړل، او دوي شروع شول، او ذکر ئې کولو، دا د رسول الله ﷺ طريقه نه ده، ته پخپل

کور کڻي ذکر کوه، دے به ئي پڻ جومات کڻي کوي، بل به پڻ. دوکان کڻي ناست وي، دوکان کڻي به ذکر کوي، بل به پڻ لاره روان وي پڻ لاره به ذکر کوي، بس چي کوم ځائے ئي ذکر کوه، ذکر دپاره خاص وخت مقررول نشته، او خاص ځائے مقررول او يو خاص کیفیت جوړول دانسته، چي چرتي ئي نو هلته ذکر کوه، ذکر نه انکار هيڅ څوک نه شي کولے، خو ذکر طريقه چي کومه خلقو ذکر ځان نه جوړه کړي ده، دا خلاف شريعت ده، او ددې هيڅ څه ثبوت د نبي ﷺ او د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه نښته، لکه چي ما درته د احنافو کتابونه اوشودل، چي دا بدعت دے، او بدعت ته ثواب وئيل خو لا نوره غټه گناه ده.

الله تعالی دې مونږ له پڻ سنتو د نبي ﷺ باندې د عمل کولو توفيق رانصيب کړي، او مونږ او تاسو دې الله تعالی د بدعاتو نه اوساتي (آمین!).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَمْ صِغَارُكُمْ

(سورة المؤمن: 60)

موضوع

دَسَنَتُو نِه روستويه جمع دعاء كول

بتاریخ: 26-01-2007

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

دَسْتَوْنَه روستويه جمع دعاء كول

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَيِّبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾⁽¹⁾.

وقال النبي ﷺ: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ»⁽²⁾.

قابل قدر حاضرینو، عزت مندو مسلمانانو رورنوا! ما ستاسو پۀ وړاندې د الله رب العزة د کتاب قرآن کریم نه یو آیت کریمه اولوستلو، او د احادیثو د رسول الله ﷺ نه ما ستاسو پۀ وړاندې یو حدیث مبارکه عرض کړو، د ټولو نه مخکېنې د الله تعالی پۀ دربار کښې دعاء ده چې اول الله رب العزة پۀ دې مختصر وخت کښې زما د ځلې نه د قرآن او سنت مطابق خبرې اوباسي او بیا دې پۀ هغې باندې ما او تاسو له د عمل کولو توفیق رانصیب کړي، پۀ سابقو مجموعو کښې د مونځ ترجمه او مختصر تشریحات تاسو اوریدلي وو، اوس د مونځ نه روستو چې کوم عمل دے چې هغې ته "دعاء" وایي، د هغې فضائل او د هغې طریقه پۀ شریعت کښې څنګه ده؟

دین اسلام کامل شریعت دے

عزتمندوا! یاد ساتئ! شریعت د جناب رسول الله ﷺ داسې کامل شریعت دے، چې پۀ دې

(1) [سورة المؤمن: 60].

(2) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب: ومن سورة البقرة، برقم: (2969)، واللفظ له، وأبو داود في تفریع أبواب الوتر،

باب الدعاء، برقم: (1479).

شرعت ڪنبي يُو داسي مسئلہ نہ راڻي ڇي د هغي طريقه او د هغي حل پء شريعت د نبي ﷺ ڪنبي موجود نہ وي، شريعت ڪامل شوے دے، ڪله ڇي د جناب رسول الله ﷺ آخر آڊوار دي، آخري وختونه دي نو الله رب العزة آية اليربي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾⁽¹⁾.

الله تعالى فرمائي: "نن ورڇي (دغه وخت) ما ستاسو دٻاره دين مڪمل ڪرو...".
 دين مڪمل شوے دے؛ ڇڪه ڇي الله تعالى خپل پيغمبر جناب رسول الله ﷺ د نيم ڪري دين دٻاره نہ وو اليربي، د الله پيغمبر ﷺ ڇي ڪله پوره احڪامات مونڊ او تاسو له راو رسول نو د هغي نه روستو د الله پيغمبر ﷺ د دنيا نه رخصت شو، داسي يُو مسئلہ د الله د پيغمبر ﷺ نه نہ ده پاتي شوي ڇي هغه نيم ڪري پاتي شوي وي، او امت له د هغي نه پرديشاني جوڙه شوي وي.
 يُو ڪس يُو صحابي ته وائي: "ڇي تاسو ته خوشناسو دا پيغمبر ﷺ هره خبره ڻائي، د هر شي چل درته ڻائي، تردې پوري ڇي تاسو ته د اودس ماتي چل هم ڻائي؟"، نو هغه صحابي ورته د فخر پء طور وائي: "إِنْ قُلْتُمْ ذَلِكَ لَقَدْ نَهَاْنَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ أَوْ نَسْتَدْبِرَهَا بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، أَوْ نَسْتَجِي بِأَيْمَانِنَا..."⁽²⁾.
 "ڪه تاسو دا خبره ڪوي بطور اعتراض نو آوڙه هم دا خبره ڪوم خو بطور فخر ڇي: مونڊ ته رسول الله ﷺ هر يُو شے بنودلے دے تردې پوري ڇي د الله پيغمبر ﷺ مونڊ ته دا هم بنودلي دي ڇي ليترين ته به ڇنڪه دننه ڪيري او ڇنڪه به راڀر ڪيري؟ مونڊ نبي ﷺ منع ڪري يُو د وروي اودس ماتي يا غٽ اودس ماتي پء وخت ڪنبي دا ڇي قبلې ته مخ ڪرو يا قبلې ته شاه ڪرو، يا مونڊ پء نبي لاسونو باندې استنجاھ اوڪرو (نودې نه مونڊ نبي ﷺ منع ڪري يو)".
 يعني نبي ﷺ مونڊ ته داسي مڪمل دين راوڙے دے ڇي پء هغي ڪنبي د بيت الخلاء نه واخلې د بيت الله پوري ڇومره زندگي ڇي ده نو د هغي تعليم مونڊ ته پء دي شريعت ڪنبي پء ڏاڪه دے، د معمولي ڪار نه واخلې تر يُو اعلى ڪار پوري ڇومره زندگي ڇي ده نو د هرې مسئلې حل پء شريعت ڪنبي مونڊ ته جناب رسول الله ﷺ بنودلے دے، د هر ڪار طريقه ئي مونڊ ته بنودلي ده.
 اُمت هم ديتھ وائي: ڇي امت به پء هر ڪار ڪنبي د خپل پيغمبر ﷺ پء طريقه باندې ڃي،

(1) [سورة المائدة: 3].

(2) أخرجه أبو عوانة في "مستخرجه" برقم: (579).

رَبِّ کَافَرَاتٍ مُّوْبِرٍ اَوْ تَسْوَلُهُ قِرَآنَ کَرِیْمٍ کُنْیَی وَضَاحَتٌ کَرِیْمٌ دے، اَوْ فِیصِلُهُ نِیْ کَرِیْمٌ دے، اَللّٰهُ رَبُّ الْعِزَّةِ فَرَمَآئِی: ﴿لَقَدْ کَانَ لَکُمْ فِی رَسُوْلِ اللّٰهِ اَسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ یَزُوْجُ اللّٰهَ وَالنَّیْوَةَ الْاٰخِرَةَ وَذَكَرَ اللّٰهَ کَثِیْرًا﴾⁽¹⁾ "یقیناً شتہ ستاسو دپارہ پُہ تابعداری دَ رسول اللہ ﷺ کُنْیَی یو بہترینہ نمونہ..."

اللہ تعالیٰ وائی ستاسو دپارہ پُہ تابعداری دَ پیغمبر دَ اللہ ﷺ کُنْیَی بہترینہ نمونہ موجودہ دے کُہ تا باندی غم راغلی، ستانہ مخکنی ستا پیغمبر ﷺ باندی غم راغلی دے، سوچ اوکرہ: چی زما دَ پیغمبر ﷺ پُہ غم کُنْیَی خُہ طریقہ وہ؟ دا بہ نہ وائی: چی زما دَ مشرانو طریقہ کومہ دے؟ زما دَ کشرانو کومہ طریقہ دے؟ پُہ دے دور کُنْیَی دَ پښتنو کومہ طریقہ دے؟ نا! نا! تہ سوچ کوہ: چی زہ خو دے مشر امتی نہ یم، زہ خو دَ ہیچ چا غلام نہ یم، زہ خوامتی دَ جناب رسول اللہ ﷺ یم، ما نہ بہ اللہ تعالیٰ دا تپوس نہ کوي: چی تا پُہ خپل کلي کُنْیَی دَ یو مشر خلاف ولې کولو؟ ما نہ بہ اللہ تعالیٰ دا تپوس نہ کوي: چی تا پخپله محلہ کُنْیَی دَ عامو خلقو خلاف ولې کرے وو؟ بلکه زما نہ بہ رب کائنات دا تپوس کوي: چی تا ولې دَ خپل پیغمبر ﷺ خلاف کرے وو؟ تا باندی بنادي راغله نوہ بہ دا نہ وائی: چی دا خو پُہ دے ملک کُنْیَی داسې رواج دے، او زہ بہ دے رواج پسې خُم او زہ بہ دے دے رواج عمل کوم، نا! داسې بہ نہ کوی؟ حکہ: ﴿لَقَدْ کَانَ لَکُمْ فِی رَسُوْلِ اللّٰهِ اَسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن کَانَ یَزُوْجُ اللّٰهَ وَالنَّیْوَةَ الْاٰخِرَةَ وَذَكَرَ اللّٰهَ کَثِیْرًا﴾⁽²⁾ بلکه تہ بہ وائی: چی زما پیغمبر ﷺ ودونه کري دي، دَ اللہ دَ پیغمبر صحابہ کرامو ﷺ ودونه کري دي، دَ پیغمبر ﷺ او دَ صحابہ کرامو ﷺ ودونه پُہ کومہ طریقہ شوي وو؟ تہ بہ دا سوچ کوې: چی زما پیغمبر ﷺ تجارت کرے دے، نو چی تجارت نې پُہ کومہ طریقہ کرے دے؟ تہ بہ سوچ کوې: چی شریعت مطہرہ کُنْیَی نبی ﷺ خوراک کرے دے، خنکہ نې کرے دے؟ نو دَ هغې طریقہ موجود دے، مونخ نې خنکہ کرے دے؟ دَ هغې طریقہ موجود دے.

صحابہ کرامو ﷺ تہ اعلان

جناب نبی کریم ﷺ صحابہ کرامو ﷺ تہ فرمائی: «وَصَلُّوْا کَمَا رَأَیْتُمُوْنِیْ اَصَلِّیْ»⁽³⁾ "داسې مونخ اوکړئ لکه خنکہ چی زہ مونخ کوم"، تاسو پُہ دغه طریقې سره مونخ اوکړئ.

(1) (سورة الاحزاب: [22].)

(2) (سورة الاحزاب: [22].)

(3) أخرجه البخاري في كتاب الآذان، باب الآذان للمسافر...، برقم: (631).

ذَ اللّٰه پيغمبر ﷺ فرمائي: "داسي مونڻ اوڪري لکه ڇنڪه ڇي زه مونڻ ڪوم"، نو اوس ذَ اللّٰه پيغمبر ﷺ ذَ سحر دوه رڪعتہ سنت ڪري دي او دوه رڪعتہ ئي فرض ڪري دي، اوس يو سرے وائي: ڇي ڀرہ! زه ذَ سحر څلور رڪعتہ سنت ڪوم، او څلور رڪعتہ فرض ڪوم نو دا سرے ثواب ڪٿي او ڪه عذاب ڪٿي؟ دا خوبه ڪار دے، پھ مونڻ باندې خورب ڪائنات جنت ورڪوي، پھ مونڻ باندې خو ڊير لوي انعام ميلاوڀري، مونڻ ذَ جنت ڪونجي ده، مونڻ خو ذَ مؤمن معراج دے، مونڻ خو ذَ رسول اللّٰه ﷺ ذَ ستر ڪوڻيخ والے دے خو دا مونڻ ذَ نبي ﷺ ستر ڪي نه ڀڄوي، پھ دي مونڻ ثواب نه ميلاوڀري؛ ڇڪه ڇي ذَ اللّٰه تعاليٰ پيغمبر ﷺ فرمائي: «وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي»، "داسي مونڻ اوڪري لکه ڇنڪه ڇي زه مونڻ ڪوم"، پھ ڪومه طريقه ڇي ما مونڻ ڪرے دے دغه شان مونڻ ڪوي، نو دا ته ڇي څلور رڪعتہ سنت ذَ سحر ڪوي نو پھ دي تاله ثواب نه ميلاوڀري؛ ڇڪه دا طريقه ذَ نبي ﷺ نه ده، نبي ﷺ دوه رڪعتہ سنت ڪري دي او تا څلور رڪعتہ اوڪرل، نبي ﷺ څلور رڪعتہ فرض ذَ ماسپڻين ڪري دي او يو سرے راشي وائي: ڇي زه ذَ ماسپڻين ذَ څلورو رڪعتو پھ ڄاڻے باندې پنڄه رڪعتہ ڪوم، نو ثواب ڀري نه ميلاوڀري، ثواب ڀري ڇڪه نه ميلاوڀري ڇي نبي ﷺ وائي: داسي مونڻ اوڪري ڇي زه ڇنڪه مونڻ ڪوم، ڪه نبي ﷺ پنڄه رڪعتہ مونڻ ڪرے وے، نو هغه به وئي و، نو ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا﴾⁽¹⁾ رب ڪائنات فرمائي: ستاسو دڀاره ذَ پيغمبر ﷺ پھ ژوند ڪنبي بهترينه نمونه موجود ده، نو سوچ ڪوه: ڇي زما پيغمبر ﷺ پھ دي وخت ڪنبي ڇنڪه ڪار ڪرے دے؟ نو ڇي مونڻ به پھ طريقه ذَ نبي ﷺ ڪوي نو دغه شان نور ڪارونه به هم پھ طريقه ذَ پيغمبر ﷺ ڪوي.

ذَ مونڻ نه روستو ذَ نبي ﷺ طريقه

ذَ نبي ﷺ ذَ مونڻ نه روستو دا طريقه وه: ڇي ڪله به نبي ﷺ فرض مونڻ اوڪرو، صحابه ڪرام فرمائي: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلَاثًا وَقَالَ: «اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»⁽²⁾ "ڇي ڪله به نبي ﷺ ذَ فرض مونڻ نه فارغ شو نو دري ڀيري به ئي استغفار اوويو او بيا به ئي

(1) [سورة الأحزاب: 22].

(2) أخرجه مسلم في كتاب المساجد ومواضع الصلوة، باب استحباب الذكر بعد الصلاة وبيان صفته، برقم: (591).

دا دعاء اوکړه، او د دعاء الفاظ به دا وو: «اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»^(۱).
 د مونځ نه پس ذکر اذکار ثابت دي، په احاديثو کښې شته دے، نورې مختلفې دعاگانې د
 احاديثو نه ثابت دي، "مشکوٰۃ المصابيح" په کتاب الدعوات کښې ليکلي دي، "صحیح البخاري" او
 "صحیح مسلم" کښې هم شته دے، چې د الله پيغمبر ﷺ به د فرض مونځ نه بعد دعاء غوښتله، نو
 سنت طريقه د نبی ﷺ دا ده: چې فرض مونځ دې اوکړو نو ځان له دعاء اوغواړه.

د یو صحابي راقلل

صحابي نبی ﷺ ته راغلی دے او تپوس کوي: "أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ: «جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ،
 وَدُبْرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوباتِ»."^(۱)

"اے د الله رسوله ﷺ! کومه یوه دعاء ښه قبلیري؟ نو نبی ﷺ او فرمائیل: د شپې د آخری
 حصې دعاء او د فرضو مونځونو نه روستو دعاء غوښتل ډیر ښه قبلیري."

نو صحابي تپوس کوي: څه وخت کښې دعاء ښه قبلیري؟ رسول الله ﷺ ورته او فرمائیل:
 دوه (۲) وخته د دعاء د قبلیدو دپاره ډیر بهترين دي:

(۱) یو وخت چې سرے د شپې آخري حصه کښې پاسي او مونځ اوکړي تهجد اوکړي، او
 په دغه وخت کښې د الله تعالی نه دعاء اوغواړئ نو دغه وخت الله تعالی ډیر زر دعاء قبلوي،
 بلکه حدیث پاک کښې راځي: نبی کریم ﷺ فرمائي: چې رب کائنات پخپله د دنیا آسمان ته
 راځي لکه څنګه چې د الله د شان سره مناسب دي، او رب کائنات پخپله آواز کوي: "أَلَا هَلْ مِنْ
 مُسْتَغْفِرٍ لِي فَأَغْفِرَ لَهُ، أَلَا هَلْ مِنْ مُسْتَزِقٍ فَأَزْرِقَهُ".

"خبردار! اے خلقو که څوک په تاسو کښې داسې وي چې د هغه نه څه ګناه شوي وي او زمانه
 بخښنه غواړي؟ چې زه ورته بخښنه اوکړم، ماته دې اوژاري، بیا رب کائنات پخپله باندې وائي: چې
 څوک رزق غوښتونکې شته چې زه ورله رزق ورکړم."

(۲) دویم وخت: «وَدُبْرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوباتِ»، "د فرض مونځونو نه روستو دعاگانې ډیرې ښې
 قبلیري"، بلکه دا یو وسیله ده، وسیله څه ته وائي؟ نیک اعمال اوکړه او د هغې نه روستو دعاء کو،

جِي الله دغه نيك عمل تا ته وسيله كوم، مثلاً مونخ اوكره او د هغي نه روستو وايه: يا الله! زما دا مونخ ته پۀ خپل دربار كښې قبول او منظور كړې، الله! د دې مونخ پۀ وسيله باندې زما دا فلانۀ كار اوكره ديتۀ وسيله وائي.

غلطه وسيله

خلق وسيله نه پيژني نو دوي به وائي: يا الله! د فلاني پير صاحب او د فلاني بزرگ پۀ وسيله زما دا فلانۀ كار اوكره، نو الله خو هغه ذات دے چې الله تعالى د چا نه نه مجبوره كيږي، الله تعالى له خو ټول خلق يو شان دي، ﴿اللَّهُ الضَّمَدُ﴾، "الله تعالى بے نيازۀ ذات دے"، هيچا ته ئې ضرورت نشته، او كۀ چرې د يو انسان پۀ وجه بل انسان بچ كيدے شوے نو نوح عليه السلام خپل خوي ته كوري او خوي ئې پۀ اوبو او طوفان كښې غرقېږي، او هغه ئې نشي خلاصولے حالانكۀ نوح عليه السلام پيغمبر دے، او خوي ئې د پيغمبر بچے دے خو چې ايمان پكښې نشته دے نو د نوح عليه السلام پۀ وجه هغه بچ نشو، كۀ يو انسان د بل انسان پۀ وجه بچ كيدے شوے، نو د نوح عليه السلام بچے به د هغه پۀ عمل بچ شوے وے، او د لوط عليه السلام ښځه به د لوط عليه السلام پۀ عمل بچ شوے وے، الله تعالى لوط عليه السلام ته وائي: تۀ سحر وختي د دې كلي نه اوځه، خپلې لورياني هم ځان سره بوځه، ﴿إِلَّا امْرَأَتَكَ﴾، ^(۱) "مكر ښځه به نه بوځي"؛ ځكه پۀ دې به هم عذاب راځي، نو كۀ د يو انسان د وجې نه بل انسان بچ كيدے شوے نو د لوط عليه السلام ښځه به بچ شوے وے، نو پۀ دې نه خلاصېږي چې تۀ وائي: "زه د فلاني بچے يم، يا زۀ د فلاني ولي بچے يم"، نا! بلكه هر بالغ انسان ته به پخپل عمل باندې خلاصون ميلاوېږي، د بل عمل پۀ وجه سرے نشي بچ كيدے او كۀ خلاصيدے شوے نو چې پلار مونخ كولو نو خوي به نه كولو، او كۀ جوي مونخ كولو نو پلار به نه كولو، نا! بلكه تا باندې چې كوم عمل فرض دے نو پۀ هغي به خلاصېږي نو ديتۀ وسيله وائي.

شاه نور شاه كشميري رحمۀ الله عليه ليكلي دي

وسيله دا چې: "خپل نيك عمل الله تعالى ته وسيله كړه"، د مونخ نه روستو بيا اووايه: الله! كۀ دا مونخ ستا پۀ دربار كښې قبول وي نو الله! زما دا فلانكۀ حاجت پوره كړه، دا د دعاء د

غونبتلو دپاره بهترينه طريقه ده، چې فرض مونځ اوشي نو ځان دپاره دعاء اوغواره.
د فرض مونځ نه روستو د امام او مقتدي حالت

دا خبره ياد اوساتي! چې کله مونځ اوشي نو اکثر ځايونو کښې خلق داسې کار کوي. امام کله تسبيحات ختم کړي نو په زوره باندې وايي: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَعَذَابُ النَّارِ﴾⁽¹⁾ دا په زوره باندې وايي، نو چې په زوره باندې اووايي مطلب ئې دا وي: چې د خلقو ما ته خيال شي چې امام دعاء غواړي، نو بيا به ټول خلق دعاء شروع کړي، نو د کوي... خو چې امام بيا په زوره باندې يو آيت اووايي، لکه څوک دا ﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ نُلْنَا وَلَوْ تَرَخَّنا لَآتُوكُنَّ مِنَ الْخَائِرِينَ﴾⁽²⁾ وايي، يا څوک پکښې دا وايي: ﴿رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾⁽³⁾.

بهر حال خو څوک يو دعاء وايي او څوک بله وايي خو چې دعاء ختمه کړي نو د دې آخري کلمات هم په زوره وايي؛ د دې دپاره چې د خلقو ماته خيال شي چې دعاء ختميدو والا او په شريکه په مخ لاس راښکي، دا طريقه د نبي ﷺ نه ده ثابت، مونځ په جمع باندې ورو جمع اوشو، اوس د مونځ نه روستو ستا تعلق د امام سره ختم شو، علماء ديوښد کښې مشهور دے بلکه باني د ديوښد دے شاه انور شاه کشميري رحمه الله په "فيض الباري" کښې ليکلي دي: "د فرض مونځ نه روستو هر انسان د خپل ځان مالک دے، که يو انسان اوږده دعاء غواړي نو غواړي که څوک لنډه دعاء غواړي نو غواړي دې"، په دې خلقو کښې دا جهالت دے چې تسبيحات ئې ختم کړي وي خو بيا هم تر هغې وخته پورې لاس نه اوجتوي د دعاء دپاره ترڅو پورې امام لاس نه وي اوچت کړے، دے به هسي ناست وي دعاء به نه کوي، بعضې وخت کښې شروع کړي نو امام لنډه دعاء اوغواړي او د دے دعاء پاتې ده زړه کښې ارمانونه پاتې دي خو د دې وجه نه دے هم په مخ باندې لاس راکاږي، نو ته ولې خپله دعاء ختموي؟ په دعاء کښې څه تا باندې د امام متابعت لازم او ضروري نه دے، په مونځ کښې متابعت ضروري وو، مونځ

(1) [سورة البقرة: 201].

(2) [سورة الأعراف: 23].

(3) [سورة آل عمران: 8].

هو، تہ ٲان لہ دعاء غوارہ امام بہ ٲان لہ دعاء غواري، نو تہ چي ٲومرہ دعاء ٲان لہ غواري نو غوارہ او امام چي ٲومرہ دعاء ٲان دٲارہ غواري نو غواري دي، اوس ٲہ دي کار کني ٲواب کنرل چي ٲ امام سرہ ٲہ يو ٲائے بہ لاس او ٲتوم او ٲ هفہ سرہ بہ ٲہ يو ٲائے لاس ٲيکتہ کوم دا کناہ ده؛ ٲکہ ٲہ هر کار کني ٲ نبي ﷺ طريقہ ضروري ده، او دا ٲ نبي ﷺ طريقہ نہ ده.

دا بعضي امامان چي ٲ دعاء دا الفاظ ٲہ زورہ وائي ٲ فرض مونٲ نہ روستو نو دا ٲہ زورہ وٲيل ٲي نہ دي ٲکار، افسوس دا دے چي جہالت زيات دے، ٲ کتابونو مطالعہ نشته، علم ٲ خلقو سرہ نشته، نو اکر ٲ لري غلطی ٲ وجي نہ ٲہ لوبہ کناہ کني مبتلاء شي، کلہ چي امام دعاء او غواري او ٲہ زورہ الفاظ وائي نو اکر ٲہ جمع کني داسي خلق رارسيدلي وي چي يو زکعت يا دورہ رکعتہ ورته ٲاتي وي، هغوي اودريري مونٲ کوي نو چي امام ٲہ دغہ وخت کني ٲہ زورہ الفاظ شروع کري نو هغي نورو خلقو باندې مونٲ گدوديري، نو دا ياد ساتي! چي نورو خلقو باندې مونٲ گدوديري نو ٲ دي وجي نہ دعاء ٲہ ٲتہ بهترہ ده، ٲکہ چي ٲہ ٲتہ دعاء ٲان دٲارہ غواري نو ٲہ هغي ٲ نورو مونٲ هم نہ خرابيري.

ٲ قرآن کریم تلاوت بهتر عمل دے خو ليکن ٲہ هفہ وخت کني چي تہ تلاوت کوي او خلقو باندې مونٲ گدوديري نو ٲہ زورہ باندې تلاوت مکروہ دے، تلاوت بہ ٲہ ٲتہ باندې کوي؛ ٲکہ چي ستا ٲ وجي نہ بل سرے ٲہ مونٲ کني گدوديري نو ٲہ رو آواز سرہ تلاوت کوہ او دعاء هم ٲہ رو آواز سرہ غوارہ چي ٲہ خلقو باندې مونٲ گدود نشي، او اللہ تعالیٰ تہ خو ستا ٲہ رو آواز سرہ وٲيل او ٲہ تيز آواز سرہ وٲيل يو برابر دي، کٲ مونٲ ٲہ زرہ کني هم يو سوچ کوو نو اللہ تعالیٰ ٲہ هغي باندې ٲوهيري نو بيا ٲہ زورہ وٲيلو تہ ضرورت ٲہ ٲاتي شو؟

ٲ دعاء بارہ کني قرآن کریم کني حکم

اللہ تعالیٰ خو هفہ ذات دے چي هفہ هر ٲہ او ري بلکہ قرآن کریم کني ٲي حکم کرے دے: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يَرْضَى الْمُتَعَدِّينَ﴾^(۱)

"راويلي ٲيل رب لرہ ٲہ عاجزي باندې او ٲہ رو آواز باندې، شان دا دے دا اللہ تعالیٰ مينہ نہ کوي ٲ زياتي کوونکو سرہ."

زياتے کوونکي

زياتے کوونکي خوک دي؟ علماء کرام ذکر کوي: "اَلرَّافِعِينَ اَصْوَاتَهُمْ بِالْدُّعَاءِ".

"چي دعاء پڻ اوجت آواز کوي نو دا زياتے کوي پڻ دعاء کڻي".

حُڪهُ الله تعالى ستا پڻه دعاء هم اوري، نو تڻه چڻي خه له وهي؟ خلقو ته حان بنا سنت طريقه دا ده: چي فرض مونخ اوشو، امام سلام اوگرخولو نو تڻه هم سلام اوگرخوه، امام خوبه ده لږه دعاء غواڙي او کڻه ڊيره دعاء غواڙي، کڻه خومره تسبيحات وائي نو دا خوبه ده، او ستا خپله خوبه ده چي خومره تسبيحات وائي، احاديثو نه ثابت دي، خو مونخ نه روستو ستا د امام سره خه کار نشته، چي تڻه دې خاڻجه اوس وائي: "چي زما ڊپ اوس د دعاء جمع هم امام راڳري"، نا د دعاء جمع پکڻي بيا نه وي، جمع دغه يوه وي.

اتفاقي صورت

هاڻ! اتفاقاً يو خائے لاسونه اوجت شول، نو خير دے، خو دا پڻ حان مه لازم کوه امام سره به يو خائے لاسونه بره کوم او ښکته کوم، ولې ستا به ڊير ضرورت وي او د اما ضرورت وي، نو خپل ضرورتونه د الله نه غواږه، د امام لاسونو ته مه کوره، هغه به کله اوږ غواږي، کله به لنډه غواږي... نو دا عادت حان نه لري کړه؛ حُڪهُ دا د پيغمبر ﷺ طريقه د

يوغلط عادت

هغه دا چي پڻ اڪثرو علائقو کڻي داسي طريقه وي: چي هغوي صرف د فرض مونخ نه امام وائي: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ!"، يا بله دعاء اووا د هغې نه روستو هر سرے پاسي او سنت کوي او چي کله سنت اوشي نو د سنتو نه روستو مخ راوگرخوي او بيا پڻ زور باندې دعاء وائي او مقتديان ورسره هم شريک شي، عزتمند داسي شريعت دے چي پڻ دې کڻي د هرې مسئلې حل موجود دے، پڻ دې شريعت کڻي ماتي طريقه موجود ده، د اودس ماتي نه د فارغيدو طريقه شته، پڻ دې کڻي د لويي عبادت شته او پڻ دې کڻي د وړوڪي عبادت طريقه شته...

دعاء اصل عبادت دے

نو دعاء خو يو اهم عبادت دے پڻ حديث کڻي راځي: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ»⁽¹⁾

(1) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب: ومن سورة البقرة، برقم: (2969)، واللفظ له، وأبو داود في تفریع اب

"دعاء هم دغه بعينه عبادت دے".

او دا ولې عبادت دے؟ ځکه د عبادت لوی مقصد څه دے؟ د عبادت مقصد دا دے؛ چې ځان الله ته عاجز کنړل، دا د عبادت مقصد دے، مونځ عبادت دے په دې مونځ کښې د دې ډیرې عاجزې د وچې نه مونځر دا خپل تندې راواخلو او په زمکه ئې کږېدو، چې الله! مونځر ستا دومره کمزوري بندګان یو چې مونځر خپل سر تا ته په زمکه باندې کږېدو، نو مونځ کښې عاجز دے، نو مقصد د عبادت هم عاجز دے، او په دعاء کښې هم عاجزي ده؛ ځکه خپل ځان کمزورې کنړو چې زما اختیار کښې څه نشته، هر څه ستا اختیار کښې دي، او ما له دا څیز راکړه، نو چې دعاء عبادت دے او عبادت به مونځر په طریقه د پیغمبر ﷺ کوو، نو د دعاء طریقه هم مونځر ته خپل پیغمبر ﷺ بنودلې ده، نو ځنګه چې پیغمبر ﷺ دعاء کړې ده او په کوم وخت ئې چې کړې ده او په کوم کیفیت ئې چې کوم څائے کښې کړې ده هغه به کوي، چې پیغمبر ﷺ یو کار نه دے کړے نو هغه به نه کوي.

د سنتو نه روستو په جمع باندې دعاء کول

د سنتو نه روستو په جمع باندې دعاء کول دا بدعت دے او دا جائز نه ده، د دې نه به ځان ساتی، په دې خبره باندې ځان پوهه کړئ چې یو ځان له دعاء غوښتل دي، نو ځان له چې هر وخت دعاء غواړې نو جائز ده، که د سنتو نه روستو غواړې نو هم جائز ده، دارنګې که د فرضو نه روستو غواړې نو هم جائز ده، دارنګې نه دې فرض کړي دي او نه دې سنت کړي دي او هسې دعاء غواړې نو هم جائز ده، غواړه، د دعاء نه څوک منکر دي؟

او یو په جمع دعاء غوښتل دي، نو دې کښې به احتیاط کوو، په کوم څائے کښې چې نبی ﷺ په جمعې سره دعاء کړې ده نو هغه څائے کښې کول جائز دي او کوم څائے چې د پیغمبر ﷺ نه په جمعې سره دعاء نه وي ثابت نو هلته په جمعې سره دعاء کول ناجائز او بدعت دے، نو اوس دا خلق چې دا کومه طریقه اختیاري چې د فرض مونځ نه روستو چې کله سنت اوشي او بیا امام او مقتیدیان په جمع باندې دعاء غواړي نو دا طریقه د نبی ﷺ نه ثابت نه ده، نو چې مونځر دا وایو: "چې دا طریقه د نبی ﷺ نه ثابته نه ده" نو بعضې ناپوه خلق هغه اعتراض

کوي، وائي: "دوي دعاء نه منکر دي، دوي دعاء نه مني"، هلکه دعاء عبادت دے او دد دعاء، خوک منکر دي؟ الله تعالى وائي: "خوگ جي زما ذ عبادت نه منکر شو دا خو کافر دے"، دعاء ذ الله به غوارې خو پء هغه طريقه به ئي غوارې جي پء کومه طريقه نبي ﷺ غوشتي ده، نو مو صرف دا وائو: جي پء هغي طريقه دعاء اوکره جي پء کومه طريقه پيغمبر ﷺ کرې ده.

ذ لبي ﷺ طريقه

ذ نبي ﷺ طريقه به دا وه: جي کله به ئي فرض مونخ اوکرو، نو حديث کني راي: "نبي ﷺ به سنتو له کور ته تلو"، او بهتره طريقه دا ده: جي سنت کور کني اوکرې، او فر جومات کني اوکرې، حکه اکثر عادت ذ نبي ﷺ دا وو، بلکه ذ "صحيح مسلم" پء يو حد کني راي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ، عَنْ تَطَوُّعِهِ؟ فَقَالَتْ: «كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا، ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ، وَكَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ، ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ، وَيُصَلِّي بِالْعِشَاءِ، وَيَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ»⁽¹⁾.

"عبد الله بن شقيق راي فرمائي: ما ذ سيدة عائشه راي نه تپوس اوکرو: جي نبي ﷺ به کور کني خنکه مونخ کولو؟ عائشه راي اوويل: جي نبي ﷺ به زما پء کور کني به ماسپخين مونخ نه مخکني خلور رکعت سنت اوکرل بيا به جومات ته اووتلو او خلقو ته به ماسپخين ذ جمعي مونخ ورکرو، ذ جمعي نه پس به بيا راغله زما کور ته نو دوه رکعت سنت اوکرل (ذ ماسپخين ذ سنتو نه پس ئي دعاء اونء کره، بيا به ذ الله پيغمبر ﷺ ذ مازيکر دپاره جومات ته لارو، او خلقو له به ئي ذ مازيکر جمع ورکرو، ذ مازيکر مونخ نه روستو نشته نو خبره خلاصه شوه)، بيا به ئي خلقو له ذ مانڀام جمع ورکرو، نو بيا به واپس کور ته ر او دوه رکعت مونخ سنت به ئي پء کور کني اوکرل نو بيا به ذ الله پيغمبر ﷺ ذ ماسخوتن دپاره جومات ته لارو، جي ذ ماسخوتن خلور رکعت فرض به ئي جومات کني اوکرل واپ کور ته راغله دوه رکعت سنت به ئي کور کني اوکرل او وتر به ذ الله پيغمبر ﷺ ذ ش آخري حصه کني کول، دغه شان ذ سحر سنت به ئي پء کور کني اوکرل بيا به جوم

(1) أخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها، باب جواز الثالثة قائما وقاعدا، وفعل بعض الركعة قائما قاعدا، برقم: (730).

لا رنو دوه رڪعته فرض به ئي جومات ڪنبي اوڪرل".

نو عادت ڏيڻ پيغمبر ﷺ دا دے: چي سنت ئي پڻ ڪور ڪنبي ڪري دي، او جومات ڪنبي ئي نه دي ڪري نو دعاء پڪنبي ڏ ڪوم ڄاڻي نه راغله؟ نو دا دعاء بدعت دے او دا پڻ شريعت ڪنبي نشته، او هر سري له پڪار دي چي ڪور ڪنبي ئي ڄاڻي وي چي سنت ڪور ڪنبي اوڪري امام له پڪار دي: چي جومات ڪنبي ڪمره وي هلته دي سنت اوڪري، او چي ڪمره نشته نو ڪور ڪنبي دي سنت اوڪري.

ڏڪورونو نه مقبري نه جوڙول

نبي ﷺ فرمائي: «اجْعَلُوا مِنْ صَلَاتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا».⁽¹⁾

"اے زما صحابو! پڇيلو ڪورونو ڪنبي مونڱ ڪوئ، او ڏ ڪورونو نه مقبري مه جوڙوئ چي مونڱونه پڪنبي نه ڪوئ".

يو بل روايت ڪنبي راڻي: نبي ﷺ فرمائي: «فَصَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ صَلَاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ».⁽²⁾

"اے زما امت! مونڱ پڻ ڪور ڪنبي ڪوئ؛ ڇڪه بهترين مونڱ ڏ سري پڇيل ڪور ڪنبي سوا ڏ فرض مونڱ نه"، او فرض مونڱ له جومات ته راڻي، نفل پڻ ڪور ڪنبي ڪوئ، تهجد پڻ ڪور ڪنبي ڪوئ، سنت پڻ ڪور ڪنبي ڪوئ، پڻ دي ڪنبي دير ثواب دے.

نفلي عبادت پڻ ڪور ڪنبي ڪول

ڏ دي وجه دا ده: چي نفلي عبادت ڇومره ڏ مخلوق نه پٽ اوڪرے شي نو بنه ده؛ ڇڪه پڻ دي ڪنبي رياء نه راڻي، فرض عبادت ڇو جدا شے دے، ڇو نفلي عبادت به پڻ پٽه باندې ڪوئ، بعضي جاهلان چي وي، نو هغه چي ڏ شپي تهجدو دپاره جومات ته راڻي نو سحر وختي خلقو له وائي: "بيڪا چي جومات له راغلم نو دومره پڇي وه"، ڏ ده مطلب دا وي: چي دا خلق خبر شي چي دے بيڪا تهجدو له راغلي وو، پڻ تهجدو ڪنبي ثواب وٺي دير دے؟ پڻ دي ڪنبي ثواب ڇڪه دير دے، چي دغه وخت ڪنبي ٽول خلق اوده وي او الله باندې ڇوڀ نه راڻي، زمونڊ الله

(1) أخرجه مسلم في كتاب الصلاة المسافرين وقصرها، باب استحباب صلاة النافلة في بيته، وجوازها في المسجد، برقم: (777).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب ما يكره من كثرة السؤال وتكلف ما لا يعنيه، برقم: (7290).

تعالی داسي ذات دے: ﴿اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾.

"هميشه دياره ژوند دے دے، دَ تمام مخلوق انتظام کونکے دے".

﴿لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾.⁽¹⁾

"نَه نيسي الله لره جوته او نه خوب".

داسي ذات دے جي خه وخت ترې نه غواړي نو غواړه... نو جي دَ شېې پاڅيدې نو دَ وخت کښې تمام خلق اوده وي او ته الله ته اودريږه نو الله وايي: جي واقعي دَ دې سري ضرور دے، او واقعي جي دا سرے طلب کار دے، دَ هغه سؤال الله تعالی قبلوي؛ ځکه چې ر پکښې نشته دے، نو سنت کول پۀ کور کښې بهتر دي؛ ځکه هغه نفلي عبادت دے.

جومات کښې سنت کول

يو سرے پۀ جومات کښې سنت کوي، نو جائز دي، بعضي خلق دا شکايت کوي، وا يره! پيغمبر ﷺ خو سنتو له کور له تله وو خو که جرته نبي ﷺ پۀ جومات کښې سنت کم وے نو کيدے شي دعاء ئې هم ورپسې کرے وے؟

نو دا ياد ساتئ! "ابوداود شريف" کښې روايت راځي: چې دَ نبي ﷺ نه پۀ جومات کښې سنت ثابت دي، خو دعاء ئې نه ده کرې، يو روايت کښې راځي: ابن عباس ؓ وايي: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُطِيلُ الْقِرَاءَةَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، حَتَّى يَتَفَرَّقَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ».⁽²⁾

"دَ الله پيغمبر ﷺ چې به کله سنت پۀ جومات کښې (دَ ماښام دوه (۲) رکعتہ سنت) کم نو دومره اوږده به ئې اوکرل چې نبي ﷺ به سلام گرځولو نو خلق به ټول خواره شوي وو".

نو نبي ﷺ چې به سلام اوگرځولو نو صحابه کرام ؓ به خواره شوي وو، دَ صحا کرام ؓ خو دا کار وو، چې بس سلام به اوگرځولے شو نو لاړل به، خواره به شول، داسي ئې کول چې امام ته به صبر کوو چې امام کله دَ سنتو نه سلام واري نو بيا به مونږ ته دعاء کوي به څو، اوس زمانه کښې که امام اوږد مونځ کوي نو عوام غريبانان هسې ناست وي، ځکه وا دے به کله سلام گرځوي چې دا دعاء مونږ ته اوکړي نو بيا دې دے خپل نفلونه کوي، نو

(1) [سورة البقرة: 255].

(2) أخرجه أبو داود في باب تغريغ أبواب التطوع وركعات السنة، باب ركعتي المغرب أين تصليان؟، برقم: (1301).

طريقه دَ نبي ﷺ نَه ده، چي فرض دِي اوڪرل ڄان له دعاءِ اوغواره، نو ڪُڏَ سنٽو نه روستو ڄان له دعاءِ غواړي نو صحيح ده، خو دَ سنٽ نه روستو پَه جمع دعاءِ مَه ڪوه؛ ڇڪه دا بدعت دے او دَ هيڄ ڇَه ثبوت پَه شريعت ڪنبي نشته.

دَ فرض مونڱ نه روستو ڄاني بدلول

دَ مغيرة بن شعبه ؓ روايت دے: چي پيغمبر ﷺ فرمائي: «لَا يُصَلِّ الْإِمَامُ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ حَتَّى يَتَحَوَّلَ»،⁽¹⁾ "پَه هغه ڄائے ڪنبي دِي امام سنٽ او نفل نَه ڪوي چي ڪوم ڄائے ڪنبي ئي فرض مونڱ ڪرے دے، تردِي پوري چي دغه ڄائے بدل ڪري نوبل ڄائے ڪنبي دِي اودريڙي"، نو امام له پڪار دي چي امام خپل ڄائے بدل ڪري بلڪه پَه حاشيه دَ "مشكاة المصابيح" ئي ليکي دي: "چي مقتديانو له مستحبه طريقه دا ده: چي فرض مونڱ اوڪري نو خپل ڄائے دِي دَ سنٽو دِٻاره بدل ڪري؛ وجه پڪنبي دا ده: چي ڪَه چرِي امام هم پڇيل ڄائے باندِي ولاړ دے، مقتديان هم پڇيل ڄائے باندِي ولاړ دي او يَو ناشنا ڪس جومات له راشي نو دَ هغه به دا خيال وي چي ڪني جمع لا نَه ده شوي؛ ڇڪه چي خلق صف پَه صف ولاړ وي او چي امام پَه مصلّ ولاړ دے، نو خلق به وائي: چي يره جمع لا نَه ده شوي. پَه سنٽ طريقه ڪنبي حڪمت ڊير وي، نبي ﷺ وائي: امام دِي دَ فرضو پَه ڄائے ڪنبي سنٽ نَه ڪوي بلڪه ڄائے دِي بدل ڪري. يَو بل روايت ڪنبي راڻي: سيدنا ابوهريره ؓ فرمائي: نبي ﷺ فرمائي: «أَيُعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ، أَوْ يَتَأَخَّرَ، أَوْ عَنْ يَمِينِهِ، أَوْ عَنْ شِمَالِهِ».⁽²⁾

"آيا عاجز دے يَو تن ستاسو نه دَ دِي نه ڪله چي دے مونڱ ڪوي چي دے دِي مخڪنبي لارشي يا دِي راروستو شي يا دِي ٻني طرف ته لارشي او يا دِي ڪس طرف ته لارشي (دَه باندِي ڇَه چل شوه دے چي دے ڄائے نَه بدلوي چي دے مخڪنبي نَه ڄي يا دے روستو نَه ڄي...)." نو امام له پڪار دي: چي دے خپل ڄائے بدل ڪري او پَه دِي ڪنبي لوي حڪمت دا دے او دا يَو وجه هم محدثين ذڪر ڪوي: "چي دَ قيامت پَه ورځ باندِي به ڪوم ڄائے باندِي چي دِي انسان

(1) أخرجه أبو داود في كتاب الصلاة، باب الإمام يتطوع في مكانه، برقم: (616).

(2) أخرجه أبو داود في باب تفریع أبواب الركوع والسجود، باب باب في الرجل يتطوع في مكانه الذي صلى فيه المكتوبة، برقم: (1006).

سجده لکولې ده نو دغه ځائې به د دغې انسان دپاره شهادت کوي،" نو چې څوک د سنتو روستو په جمع دعاء کوي نو امام صاحب خو بالکل مُصلیٰ نه بریږدي، هغه خو د خپل ځائې نه خوري، ځکه که بل ځائې ته لار شي نو بیا به دعاء څنګه کوي؟ نو چې امام کله سنت اوکړي مخ به رااوگرځوي او دعاء به اوکړي، دا خلاف دي د نبی ﷺ د طریقې نه.

"مبسوط" کښې سرخسي ﷺ لیکلي دي

"مبسوط" د سرخسي دا د احنافو مشهور کتاب ده، هغې کښې ئې لیکلي دي: "يَسْتَنْتِلُ بِالتَّطَوُّعِ فِي مَكَانِ الْقَرِيبَةِ لِلْحَدِيثِ الْمَرْوِيِّ: «أَيُعْزَرُ أَحَدُكُمْ إِذَا صَلَّى أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ بِسُبْحَتِهِ أَوْ بِنَافِلَتِهِ»".⁽¹⁾

"نه دې مشغوله کيږي امام چې کله فرض مونځ اوکړي په هم هغه ځائې کښې په کولو باندې؛ د وجې د هغه حديث نه چې نبی ﷺ نه روايت شوی ده: آیا عاجزه ده په کښې یو تن چې ده کله فرض مونځ اوکړي نو خپل ځائې دې بدل کړي مخکښې دې لار روستو دې شي د خپلو نفلو دپاره".

او "مبسوط سرخسي" یو بله خبره لیکلې ده: "بهره دا ده: چې نور ځائې نشته نو امام کله فرض مونځ اوکړي نو هغه دې د مقتدي په ځائې اودریږي او مقتدي چې فرض مونځ او نو هغه دې د امام په ځائې اودریږي"، دا خبره علماؤ لیکلې ده، او دا د بې ادبي هم نه ده.

علامه کاساني ﷺ لیکلي دي

"فَيَكْرَهُ لِلْإِمَامِ أَنْ يُصَلِّيَ شَيْئًا مِّنَ السُّنَنِ فِي الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ الْمَكْتُوبَةُ".⁽²⁾ "د امام دپاره مکروه دي چې ده په هغه ځائې کښې نفل مونځ اوکړي په کوم کښې چې ده فرض مونځ کړی ده".

هغه ځائې به بدلوي، نو چې کوم خلق د سنتو نه روستو په جمعې سره دعاء کوي نو ه څو ځائې نه بدلوي، بلکه هغه خو پخپل ځائې ولاړ وي.

"فتاوی عالمگیری" لیکلي دي

دا هغه فتاوی ده چې د دریو سوو (۳۰۰) علما په اتفاق سره لیکلې شوې ده، دې کښې

(1) انظر: "المبسوط" للسرخسي، كتاب الصلاة، باب الفتح الصلاة: (38/1).

(2) انظر: "البدائع الصنائع" للكاساني فصل: الصلاة المستنونة: (285/1).

مسئلہ ذکر کوی: "وَلَا يَطَّوُّعُ فِي مَكَانِ الْفَرِيضَةِ وَلَكِنْ يَتَحَرَّفُ يَمْنَةً أَوْ يُسْرَةً أَوْ يَتَأَخَّرُ" (۱)

"د فرضو پټه ځائے کښې به نفل نه کوي ليکن دے دې جدا شي د دغه ځائے نه بني طرف ته يا کڅ طرف ته يا دې روستو شي".

تمامو علماؤ ليکي دي: "خلاصة الفتاوى" ليکي دي پټه: (۱۰۵/۱) کښې، "بحر الرائق" پټه: (۷۱/۳)، احسن الفتاوى: (۳۴۵/۱) او شامي پټه: (۳۹۲/۱) کښې ليکي دي: "چې امام له مکروه دي چې د فرضو پټه ځائے کښې سنت يا نفل کوي".

نو دا خلاف د پيغمبر ﷺ کيږي، د اردو پټه فتاوى کښې د مفتي کفايت الله صاحب رحمته دا د علماء ديوبند استاذ دے، نو د هغه فتاوى ده "کفايت المفتي" هغې کښې ليکي دي: "چې د سنتو نه روستو پټه جمعې سره دعاء کول بدعت دے"، دارنگې د مفتي کفايت الله رحمته يورې رساله ده "الفائس المرغوبه"، هغې کښې رومينې دا خبره ليکي: "چې د سنت نه بعد پټه جمعې سره دعاء بدعت دے".

"فتاوى دارالعلوم ديوبند" ليکلي دي

دا د مفتي عزيز الرحمن رحمته فتاوى ده، هغې کښې ئې ليکي دي: "د سنتو نه بعد پټه جمعې باندې دعاء کول بدعت دے" (۲)، او د بدعت ډير لوي مذمت پټه احاديثو کښې راغلي دے.

نو مقصد زما صرف دا وو: چې د فرض مونځ نه روستو دعاء ثابت ده د نبي ﷺ نه، پکار دا ده چې مونږ د فرض مونځ نه بعد دعاء کوو، نو که د سنتو نه بعد که يو سرے ځان له دعاء غواړي نو هر وخت ئې غوښتلے شي، سنت دې کور کښې اوکړل کور کښې د دعاء اوغواړه او که جومات کښې دې اوکړل نو جومات کښې ځان له دعاء اوغواړه خو دا مه وايه: "چې امام به د سنتو نه سلام گرځوي نو زه به بيا د هغه سره يو ځائے پټه جمع باندې دعاء غواړم"، دا نشته.

د دعاء غواړه هر څومره چې غواړې، که اوږده دعاء غواړې او که لنډه غواړې، خو پټه طريقه د نبي ﷺ، نو چې مونږ دا خبره کوو: چې "ايماندارو! رايي! پټه شريعت د نبي ﷺ کښې د هر څه طريقه موجود ده"، نو بعضي ناپوهه وائي: "اوکوره! دوي دعاء نه مني"، نو مونږ که ويلي چې دعاء مه کوئ؟ دعاء اوکړه خو د پيغمبر ﷺ پټه طريقه باندې ئې اوکړه، مثال پټه طور که يو

(۱) انظر: "فتح القدیر" لابن همام: (441/1)، وفتاوى عالمکبريه.

(۲) انظر: "فتاوى دارالعلوم ديوبند" لمفتي عزيز الرحمن: (177/5).

سرے ۾ ڏخلورو رکعتون پوءِ ڄاڻي مونڱ پنهنجي رکعتن اوکري او ته ورته اوواڻي: ڇي پوءِ
 ثواب نه مليا ويندي، نو هغه به ڇه وائي: ڇي دے مونڱ نه مٺي؟ ڏهه ڏا مطلب دے
 مونڱ نه منم؟ نا! ڏهه ڏا مطلب نه دے، بلڪه ڏهه مطلب ڏا دے: ڇي زه خو مونڱ
 ستا ڏا مونڱ نه منم ڇي تا ڏخلورو رکعتون پوءِ ڄاڻي پنهنجي رکعتون اوکري، مونڱ دعاء
 دعاء ڇي کومه دعاء ڏ شرعت ڏ پيغمبر ﷺ نه ثابت ده، هغه دعاء ڏا ده: ڇي فرضو نه
 هر سرے ڄاڻي له دعاء اوڳواري، ڏ سنت نه روستو دي هر سرے ڄاڻي له دعاء ا
 اجتماعي حيثيت دي نه جوڙوي.

دغه شان ڇي کله جنازه اوشي، ڏ جنازي نه روستو بيا دعاء نشته، ڇي جنازه
 بعضي ناپوهه وائي: ايماندارو! ڏ دي عاجز پوءِ حق کڻي دعاء اوکري!، ڏا جنازه خو پڇله
 کنه، ڏا مونڱ ڇي اودس کڻي جناز گاه پوري لارو نو زمونڱ مقصد ڇه وو؟ ڇي مو
 خيرې اوکرو؟ خو زمونڱ خيال ڏا وو ڇي مونڱ ده له دعاء اوکرو: ”اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيَاتِنَا...“، ڏ
 نه روستو پوءِ پښتو کڻي دعاء ڇا کري ده؟ تمامو علماؤ ليکي دي: ”ڇي ڏا دعاء بدعت د.
 الله تعالى دي مونڱ او تاسو ڏ بدعاتو نه او ڏ خلاف شرع کارونونه اوساتي.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَءُوا لِمَنْ هُوَ كُفِرَ بِهِ إِلَّا لِلَّذِينَ أُوحِيَ إِلَيْكُمْ وَمَا تَوَدَّ الْكَافِرُونَ

(سورة التوبة: 84)

موضوع

دَ جَنَازِي نِه روستو دعاء

بتاریخ: 18-06-2021

مقام جلسی

خطیب

فصبح اللسان لذید البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

دَ جَنَازِیْ نِه روستودعاء

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَتَسْتَعِينُهُ وَتَسْتَغْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسَا وَمِنْ اَعْمَالَا، وَتَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسَا وَمِنْ سَيِّاَتِ اَعْمَالَا، وَتَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسَا وَمِنْ سَيِّاَتِ اَعْمَالَا يَهْدِيْهُ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضِلُّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَاشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ سَرْمَدِيْ لَا اَوَّلَ لَهُ وَلَا اٰخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُدَّةَ لَهُ وَلَا بُشَيْرَ لَهُ وَلَا نَذِيْرَ لَهُ وَلَا وَزِيْرَ لَهُ وَلَا مُدَّ وَاشْهَدُ اَنْ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيْبَنَا وَشَفِيْعَنَا وَحَبِيْبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَآلِهٖ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.

اَمَّا بَعْدُ! فَاعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ، ﴿وَلَا تُضْلِلْ عَلٰى اٰحَدٍ مِنْهُمْ﴾ (1)

وقال النبي ﷺ: «اِذَا صَلَّيْتُمْ عَلٰى الْمَيِّتِ فَاخْلِصُوا لَهُ الدَّعَاةَ». (2)

عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رونروا پۀ مخکښې مجموعه کښې مونږ د یو بدعت ذکر کر پۀ دې مجموعه کښې د بل بدعت ذکر کوو، او هغه دا چې د رسول الله ﷺ پۀ شریعت کښې چې مسلمان پۀ بل مسلمان باندې کوم حقونه رسول الله بیان کړي دي، هغې کښې یو حق دا ده مسلمان وفات شي نو د هغه جنازې له به څې، او دا جنازه د مړي حق ده، دا د ژوندي حق ده چې ته وایي: بلار به ئې خفه شي چې جنازې له نه ده راغلي، که پۀ دې غرض باندې څې نو هډو ثواب اونشو، بلکه ستا ثواب اونشو نو د مړي به څۀ ثواب اوشي؟ او چې پۀ دې غرض باندۀ نو تا د مړي حق اداء نه کړو، نو چې جنازې له څې نو پۀ دې غرض باندې لار شه: چې دا یو و، او دۀ وفات شو، د دنیا نه رخصت شو، د دۀ زمونږ پۀ ذمه باندې دا حق ده: چې مونږ دپاره الله رب العزة ته سفارش کوو، مټ او زاري به کوو، چې دۀ ته الله تعالی بخښنه اوکړي، د سره د مرگ نه بعد یو احسان ده.

فرض کفالي

دا جنازه فرض کفائي ده، که د کور او محلې نه څۀ کسان لار شي، نو د نورو غاړه خلاصه شي

(1) [سورة التوبة: 84].

(2) أخرجه أبو داود في كتاب الجنائز، باب الدعاء للميت، برقم: (3199).

جې په ټولو خلقو فرض نه دي چې د یو ورور جنازه اوکړي، خو چې څه مسلمانان پرې جنازه اوکړي نو د نورو غاړه پرې خلاصیږي، خو که هیچ چا په یو مري جنازه اوته کړه، او بغیر د جنازې دفن شو، نو دریو ورځو پورې خو په قبر هم جنازه جائز ده چې بغیر د جنازې دفن شوی وي، خو که چا په قبر هم د هغه مري جنازه اوته کړه نو د دغې ټولې محلې او د ټول کلي خلق به گناکار وي.

نو فرض کفائي دیته وائي: "چې بعضې خلق ئې اداء کړي نو د نورو غاړه پرې خلاصیږي، خو که یو ئې هم اداء نه کړي نو د هغوي ټولو غاړه به نیولې شوي وي، او ټول به گناکار وي".

څه سنت کفائي وي: چې څه خلق ئې اوکړي نو د نورو خلقو غاړه پرې خلاصه شي او که د کلي نه یو تن هم کیښنه ناستو نو ټول به گناکار وي، لکه اعتکاف شو، د ټول کلي خلق دې خپل جومات کښې اعتکاف ته نه کیښي، خو که په ټول کلي کښې یو هم کیښنه ناستو نو دا ټول گناکاران دي، او که د کلي نه یو هم کیښناستو نو د ټول کلي غاړه خلاصه شوه، نو دغه شان جنازه هم فرض کفائي ده.

د جنازې مقصد

د جنازې مقصد څه ده؟ مري ته دعاء کول؛ ځکه دا د مري حق ده، نو زموږ د خلقو رواج دا وي: چې د مري په ځانته باندې ژوندي ته ځان مخې مخې ته کوي، چې د مې اووینې چې د مې خو جنازې له راغلي ده، دا ئې په زړه کښې اصل درد نه وي چې دې مري له دې د الله تعالی نه بخښنه او غواړي، خو بس دا ئې سودا وي: چې د دې مري وارث مې اووینې چې زه راغلی یم، نو صحیح ده چې تا عزیز ولي اوکړه، صبا به هغه ستا مري له راشي، او ته د هغه مري ته تلې ئې، هغه به ستا قبر ته راشي او ته د هغه قبر ته تلې ئې، هغه به ستا تعزیت ته راشي او ته د هغه تعزیت ته تلې ئې، خو هغه ثواب ختم شو، نیت د ثواب اوکړه، د الله د رضاء دپاره ئې اوکړه، او نیت دا اوکړه: چې دې مري له الله بخښنه اوکړي، د دې وچي نه په دې جنازه کښې د دې مري دپاره ښه په اخلاص سره دعاګانې پکار دي.

د نبي ﷺ فرمان مبارکه

د الله پیغمبر فرمائي: «إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلَصُوا لَهُ الدُّعَاءَ»^(۱)

"کله چې تاسو په یو مري جنازه کوئ نو ښه په اخلاص سره دعاء اوکړئ (چې هغه مري له الله بخښنه اوکړي)".

او د دې دعاء نه مراد هغه دعاء ده چې کومه په دې جنازه کښې لوستلې کیږي، لکه مونږه عام

طور سره دعاء وایو: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيَاتِنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَعَاقِبَتِنَا وَصَغِيرَتِنَا وَكَبِيرَتِنَا وَذَكَرَتِنَا وَأَنْتَ اللَّهُمَّ مَرَّ أُخْبِتْنَهُ مَرًّا فَأَخْبِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَقَّيْتَهُ مَرًّا فَتَوَقَّهِ عَلَى الْإِيمَانِ»⁽¹⁾

"اے الله! تہ مجھنے اوکری زمونڙ ژوندو او مرو ته، حاضر، موجود او غائبو ته، ماشومانو او غبو ته، نارینو او زنانو ته، اے الله! خوڪ چي تہ پيدا ڪوي زمونڙ نه نو پيدا ڪري دہ لره پە اسلام باندې، او خوڪ چي تہ وفات ڪوي زمونڙ نه نو هغه وفات ڪري پە ايمان باندې".

پە دې ڪنبي دَ خان دپاره هم دعاء ده، دَ مري دپاره هم ده، دَ ژوندو دپاره هم ده، مشرانو او ڪشرانو، نارينه او زنانو ٽولو دپاره دعاء ده، دا جامعہ دعاء ده، نوري دعاء ڪاني هم پە احاديثو ڪنبي شنه، ڪہ هغه دعاء ڪاني وائي نو او دې وائي ڪہ چالره ورخي او ڪہ نه ورخي دَ دې دعاء لوستل هم جائز دي.

د نبي ﷺ پە يومري جنازه ڪول

حديث ڪنبي راڻي: "نبي ﷺ پە يو مري جنازه ڪوله، يو صحابي وائي: زه ولاړ ووم، او ما هغه جنازه واوريده..."، ڪله ڪله نبي ﷺ پە بعضي اوقاتو ڪنبي جهر تعليم ڪرے دے، خو جنازه هميشه دَ الله نبي ﷺ پە جهر نه ده ڪري؛ ځكه دا دعاء ده او دعاء پە پته ڪول بهتر دي، خو ڪله به ئي دَ تعليم دپاره چي دا خلق جل ياد ڪري او پوهه شي چي داسي ڪول غواړي، نو پە زور به ئي جنازه اوکړه، دَ دې به داسي مثال شي: چي ڪله تہ يو ماشوم ته وائي: چي تہ مونځ ڪوه، او زه به تا ته ګورم، دَ ماسپښين مونځ پرې تہ پە زور باندې اوکړي نو ماسپښين ڪنبي جهر چرته دے؟ يا مُنْقَرِدَ دپاره جهر چرته دے؟ او هغه يواځي ولاړ دے او پە زور قراءه ڪوي، دَ دې دپاره چي تہ ئي واورې، چي صحيح وائي او ڪہ غلط وائي؟ نو داسي بعضي وخت ڪنبي نبي ﷺ دَ تعليم دپاره چي خلق پوهه شي جهر ئي ڪرے دے.

صحابي وائي: هغه دعاء ما واوريده او ما ياده ڪړه، نبي ﷺ دا دعاء ڪوله: «اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَاقِبَهُ وَأَعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ، وَأَغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالْثَّلَجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ - أَوْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ»⁽²⁾

"اے الله! مجھنے اوکري دہ ته، او رحم اوکري پە دہ باندې، او معافي ورته اوکري او مخ تري نه وارهوي، او تہ دَ دہ ميل مستوب ښه اوکري، او دَ دہ څائے دَ دننه کيدو (قبر) فراخه ڪري، او دے پە اوبو،

(1) انظر: "الجوهرة النيرة على مختصر القدوري": (107/1).

(2) أخرجه مسلم في كتاب الجنائز، باب الدعاء للميت، برقم: (963).

اوره اوکلی سره اووینځې، او اے الله! ته صفا کړې دے د کُناهُونو نه لکه څنگه چې ته سپینه جوړه د ښيري نه پاکوې، او ته د لره د دۀ د دنیا کور نه غوره کور ورکړې، او دۀ له دۀ د اهل نه غوره اهل ورکړې او الله! دۀ لره دۀ د بي بي نه غوره بي بي ورکړې، او ربۀ! دننه کړې ته دۀ لره جنت ته، او د قبر د عذاب نه ورله پناهي ورکړې (د راوي شک دے: چې پیغمبر ﷺ د قبر عذاب یاد کړے او کۀ داسې ئې وئيلي چې د اور عذاب نه ورله پناهي ورکړې)."

دا ډیره پوره او جامعه دعاء ده، دا هم پۀ جنازه کښې وئیلے شي، خو دا بعضې مُليان داسې کوي: چې ولاړ وي، ولاړ وي، د خلقو نه خولې اوځي، او دۀ جنازه نۀ خلاصیږي، دا طریقه د رسول الله ﷺ نۀ وه، نبی ﷺ دا ټولې دعاگانې پۀ یو مري نۀ دي وئيلي، پۀ یو مري ئې یو دعاء وئيلي ده، نو پۀ بل مري ئې بله دعاء وئيلي ده، تا پسې روستو بوداگان ولاړ دي، تا پسې روستو کمزوري خلق ولاړ دي، او بعضې خلق خو د سره اودریدے نشي، او ته لکيا ئې، نو ته به د خلقو هم خیال ساتې کنه، تا له خو دعاگانې درزي، نو خلقو له خو نۀ ورزي، نو هغوي به صرف تا پسې پۀ جنازه کښې کنځلې کوي، نو هغه کنځلې به بیا مري له بڅښې؟ دومره اوږده جنازه مۀ کوۀ، چې خلق پۀ ولاړه تنگ شي، او داسې هم مۀ کوۀ: چې بعضې امام پۀ یو منت کښې څلور واړه تکبیرات ختم کړي، نۀ هغه امام پخپله جنازه باندې پوهه شي او نۀ ئې مقتدیان پوهه شي.

د جنازې نه روستو اجتماعي دعاء کول

د جنازې مقصد دے: مري ته دعاء کول، چې جنازه کښې دې دعاء اوکړه نو بیا د جنازې نه پس د مري دپاره پۀ دغه میدان کښې اجتماعي دعاء دا ثابت نۀ ده، ډیر خلق داسې وي چې: جنازه اوشي، او کت پروت وي نو بیا وائي: د دې عاجز پۀ حق کښې دعاء اوکړئ، نو چې هغۀ لاس رابښکته کړي، نو بل آواز اوکړي یو ځل ئې بیا اوکړئ، نو دا پۀ جنازگاه کښې بیا دعاء کول د جنازې نه بعد دا بدعت دے، دا د نبی ﷺ، د صحابه کرامو رضی الله عنہم او تابعینو نه ثابت نۀ ده، دا زیادت دے پۀ جنازه باندې، د دې وجې نه الحمد لله مونږ احناف هم یو او دیوبندیان هم یو، نو دا خلق خو به خپل کار کوي، خو هغې خلقو ته زۀ وایم: چې ځان ته احناف وائي او ځان ته دیوبندیان وائي نو هغوي دې کم از کم د دې دعاء نه ځان اوساتي، د بریلیانو نه زمونږ ګیله نشته، خپل کار به کوي، نور خلق به خپل کار کوي، خو چې ته ځان ته حنفي او ځان ته دیوبندي وائي نو د احنافو کتابونه خو د دې نه ډک دي، د دیوبند د علماؤ کتابونه خو د دې نه ډک دي چې دا بدعت دے.

زَمُونِر دَفَقَه حَنَفِي مَشْهُور عَالَم دَ "مَشْكَاتُ الْمَصَابِيح" شَارِح مَلَا عَلِي قَارِي الْحَنَفِي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ
 "وَلَا يَدْعُو لِلْمَيِّتِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ لِأَنَّهُ يُشْبِهُ الزَّيَادَةَ فِي صَلَاةِ الْجَنَازَةِ"⁽¹⁾
 "دَ مَرِي دِبَارَه دَعَاءَ بِه نُهْ غَوَارِي پَس دَ جَنَازِي نِه؛ حُكَّه چي دَا مَشَابِهَه دَه دَ زِيَادَت
 مَاغْخَه دَ جَنَازَه كَنِيبِ".

مَآل

يُو سَرِي پُه جَنَازَه كَنِيبِ پَنُخَه تَكْبِيرَه كُوي، نُو زَمُونِر فَقْهَاءُ لِيكِي دِي اَوْ عِلَامَه اِ
 الْحَفِيدِ هَم لِيكِي دِي: خَلْقَ بِه دَ هَفْءَ سَرَه پُه پَنُخَم تَكْبِير كَنِيبِ مَلَكْرِي كِيرِي نِه، پَس تَه خَام
 يَه، اَللّهُ دِي اُو كَرِي چي هَفْءَ خُو دِي لَس تَكْبِيرَه اُو كَرِي، خُو تَه بِه نِي وِرْسَرَه نُه كُوي، تَه خُ
 پُورَه كَرِه پَس خَبَرَه خِلَاصَه دَه، عَوَام بِه وِرْسَرَه مَلَكْرَتِيَا نُه كُوي، وَلِي؟ چي دَ نَبِي ﷺ نِه پُه
 كَنِيبِ سَرَفِ خُلُور تَكْبِيرَه پُه جَنَازَه كَنِيبِ نَقْل دِي، دَ خُلُور وَه سِيوَا مَنَسُوخ دِي، دَغَه شَان
 وَاثِي: دَعَاءَ اُو كَرِي نُو تَه وِرْسَرَه دَعَاءَ مَه كُوه، دَ خُلُور م تَكْبِير نِه سِيوَا تَكْبِير پُه جَنَازَه كَنِيبِ
 دَ نُو دَعَاءَ خُو پُه طَرِيقَه اُولِي پُه جَنَازَه كَنِيبِ زِيَادَت دَه؛ حُكَّه دَ دِي خُو دَ سَرَه ثُبُوت نَشْت
 تَكْبِيرَاتُو خُو لَا بِيَا هَم ذَكَر شَتَه دَه، لِيكِن آخِرِي عَمَل دَ نَبِي ﷺ خُلُور تَكْبِيرَه دِي، نُو اِ
 بَعْد بِيَا نَبِي ﷺ چِرَتَه پَنُخَه نُه دِي كَرِي، پُه نَجَاشِي بَادِشَاه نِي چي جَنَازَه اُو كَرِه نُو خُلُور تَه
 اُو كَرَل، اُو بِيَا بِه نِي هَمِيشَه دِبَارَه خُلُور تَكْبِيرَه كُول، صَحَابَه كِرَامُو ﷺ بِه هَم هَمِيشَه خُلُور
 كُول، اِمَامَانُو اَوْ تَابَعِينُو بِه هَم خُلُور تَكْبِيرَه كُول.

نُو كَه يُو سَرِي دَ جَنَازَاكَاه مِيدَان كَنِيبِ بِيَا اِجْتِمَاعِي دَعَاءَ كُوي نُو تَه بِه نِي وِرْسَرَه نَا
 هَغُوي مَلَكْرَتِيَا بِه نُه كُوي؛ حُكَّه دَا عَمَل بَدْعَت دَه؛ حُكَّه دَا زِيَادَت دَه پُه مَوْنُخ دَ جَنَازَه كَ
 كُومَه طَرِيقَه چي دَ نَبِي ﷺ نِه نَقْل دَه نُو هَفْءَ هَم هَفْءَ شَان كُوه كَنَه، دَ جَنَازِي دَ مَوْنُخ دِبَا
 كُوه، دَ جَنَازِي دَ مَوْنُخ دِبَارَه اَقَامَت نَشْتَه، وَلِي نَشْتَه؟ وَجَه دَا دَه: چي رَسُولُ اَللّهِ ﷺ نُه دَه كَرِه
 نِي هَم نُه كُوه، اَوْس كَه يُو سَرِي وَاثِي: چي اَذَان خَوْبَنَه شِي دَه، تَوَل خَلْقَ بِه نِي وَاوَرِي اَوْ رَاغُو
 چي مَوْنِرَه وَاثِي: چي اِيْمَانْدَارُو جَنَازَه اَوُوتَلَه، نُو اَذَان بِه مَوْشُرُوع كُولو، خَلْقُو تَه بِه پَتَه لَكِيدَه، اِ
 كَنِيبِ چي خَلْقَ وَاثِي: صَفُونَه نَبِيغ كَرِي، نُو پَس اَقَامَت بِه نِي شُرُوع كُولو تَوَلُو خَلْقُو بِه خَان بَرَابَرُو

ڪٿي سر ۽ آذان اوکري نو دا ڪناه ده، ڪٿي سر ۽ اقامت پڻ جنازه ڪنڀي اوکري دا ڪناه ده، نو ولي آذان غلط شه ۽؟ ڌ ڇه ڪنڀي اوکري؟ دا اقامت غلط شه ڏي، دا ڇه ڪنڀي وي، خو دا آذان او اقامت دغه ڄاڻي ڪنڀي بدعت ڏي؛ ڇڪه ڇي رسول الله ﷺ نه ڏي ڪري، نو ستا نه ٽپوس ڪوڙ؛ ڇي دا دعاء ڌ جنازي نه پس پڻ دغه ميدان ڪنڀي راته تڻ اونڀايه ڇي دا پيغبر ڪوم ڄاڻي ڪنڀي ڪري ده؟ ڇي تڻ ڪري، ڇنڪه ڇي آذان او اقامت بدعت ڏي، دغه شان دا دعاء ڌ جنازي نه پس ڪول هم بدعت ڏي.

پڻ قبر ڪنڀي آذان ڪول

يو خبره سر ڪوي بله ورته ياديڀري، بعضي ياران پڻ قبر ڪنڀي مري ته آذان ڪوي، ڇي ڪوم ڌ آذان ڄاڻي ڏي هلته خو آذان نه ڪوي، پنڀه وخته آذان ڪول سنت دي، نو يو يو ته وائي: آذان اوکريه او بل بل ته وائي: آذان اوکريه، اڪثر تري پاتي شي، او ڇي ڪوم ڄاڻي ڪنڀي بدعت ڏي نو هلته موراتيڻڪ ڪري ڏي، نو بيا به ڏي ڌ جنازي نه لڙ محڪنڀي ڪري وڃي نو خلق خو به جنازي ته راغلي وڃي، نو اوس ڇه شي دپاره آذان ڪوي، وائي: ڇي دا آذان مونڙه ڌ ڏي دپاره ڪوڙ، ڇي شيطان اونڀي، نو دا شيطان خو ستا پشان ڪم عقل هم نه ڏي، شيطان ڌ مري نه ڇه غواڙي، شيطان خو ژوندو خلقو ته وسوسي اچوي، ڇي ڪمراه ٿي ڪري، او ڌ دين نه ٿي پاتي ڪري، ڪناه ڪنڀي ٿي مبتلا ڪري، نو مري ڇه ڪولي شي؟ شيطان دومره ڪم عقل نه ڏي ڇي مري ته راڻي، او پڻ مروي ورته وسوسي اچوي.

خو ڪٿي بيا هم ستا دا بهانه ده ڇي رڙ شيطان زغلو ڪنه، نو ڌ شيطان ڌ زغلولو دپاره ڌ شريعت طريقي به استعمالوي، خيلي طريقي به نه استعمالوي، ڏي وائي: يره، جي حديث ڪنڀي راغلي دي: ڇي ڪٿي سر ۽ آذان اوکري نو شيطان اونڀي او باد تري روان وي ڌ هوا والا او منڊي وهي، نو رڙ هم شيطان زغلو، مونڙ وائو: شاباس! دا شيطان خو ڏيرو ڄاڻو ڪنڀي راڻي، نو هلته بيا هم آذان ڪوه.

ڌ مفتي عبد الرحيم لاجپوري هه قول

"فتاوى رحيميه" ليکي دي: "...، دا زمونڙ خبري نه ڏي، وري خلي غتي خبري نشي ڪولي، مفتي عبد الرحيم لاجپوري هه ڌ هندوستان يو عالم ڏي، لس (۱۰) جلد ڪنڀي ڌ هغه فتاوى ده، "فتاوى رحيميه"، هغه ڌ خلقو ڌ ذهن ڌ ڪولا ڌ دپاره ليکي دي: ڇي دا خلق وائي: ڇي مونڙه قبر ڪنڀي مري له ڇڪه آذان ڪوڙ؛ ڇي شيطانان پري زغلو، نو حديث ڪنڀي راڻي: ڇي ڪٿي سر ۽ اودس ماتي ته ڪينڀي نو شيطان راڻي او سري پوري خدا ڪوي، او لويي ورسره ڪوي، نو دغه ڄاڻي ڪنڀي دعاء ده، ڇي دعاء اورايه: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ»،^(۱) خو دا ڇي باٿه روم ته دننه ڪيري ڌ هغي نه

کوي به ئې، دا درته چا وئيلي دي؟ ولې د دې بدعاتو دپاره لارې جوړوي، او د دغو طريقې ورله جوړوي، دا خرافات لیکلي دي: که ناست ئې او که ولاړ ئې خودغه ځائے کښې اجتماعي دعاء نشته دے.
داماد ابوبکر بن حامد ښه قول

دا عالم وفات دے په سن ۲۶۴ هجري کښې، دے وائي: "إِنَّ الدُّعَاءَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ مَكْرُوهٌ".^(۱)
 "د جنازې د مونځ نه روستو دعاء کول دا مکروه دي".

داماد طاهر بن احمد البخاري السرخسي ښه قول

دے په کښې ۲۵۴ هجري کښې وفات دے، وائي: "لَا يَقُومُ بِالْدُّعَاءِ فِي قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ لِأَجْلِ الْمَيِّتِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ وَقَبْلَهَا".^(۲)

"د جنازې د مانځه نه روستو به د مهي دپاره دعاء نه کوي او مخکښې به ئې ترې نه هم نه کوي".
د علامه سراج الدين اودي الحنفي ښه قول

"إِذَا قَرَعَ مِنَ الصَّلَاةِ لَا يَقُومُ دَاعِيًا لَهُ".^(۳)

"کله چې د جنازې نه فارغ شوې نو بيا به د مري له دعاء دپاره نه حصار پرې".
داماد شمس الأئمة السرخسي ښه قول

د دے کتاب دے "المبسوط" د فقهي حنفي معتبر کتاب دے، وائي: "لَيْسَ بَعْدَ التَّكْبِيرِ الرَّابِعَةِ دُعَاءُ سِوَى السَّلَامِ".^(۴)

"د څلورم تکبير نه بعد بيا دعاگانې نشته، صرف سلام به کرځوي".
داماد قاضي خان ښه قول (المتوفى ۱۹۴ هجري)

د دے وفات په سن ۱۹۴ هجري کښې شوے، دے وائي: "وَيُسَلَّمُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ الرَّابِعَةِ وَلَا يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً".^(۵)

"د څلورم تکبير نه پس به سلام او کرځوي، او بيا به دا دعاگانې نه کوي: چې ربنا آتنا في الدنيا حسنة".
 او يا نورې دعاگانې شوې نو دا به د څلورم تکبير نه بعد نه وائي.

(1) انظر: "الفوائد البهية": (152/1).

(2) انظر: "خلاصة الفتاوى": (255/1).

(3) انظر: "فتاوى سراجية": (23).

(4) انظر: "المبسوط" لشمس الأئمة السرخسي: (64/2).

(5) انظر: "فتاوى قاضي خان": (95/1).

داماد حافظ الدین محمد شہاب الکر دنی کے قول

"لَا يَقُومُ بِالِدُعَاءِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ لِأَنَّهُ دَعَا مَرَّةً" (1)

"د جنازے نہ پس بہ بیا د دعاء اہتمام نہ کوی، خُکے چہ دے یو خُل دعاء اوکرہ (جنازہ دعاء و)۔"

داماد شمس الدین محمد الخراسانی الحنفی کے قول

"لَا يَقُومُ دَاعِيًا لَهُ" (2)

"د مری د دعاء اہتمام بہ بیا نہ کوی۔"

داماد زین الدین ابن نجیم الحنفی کے قول

"لَا يَدْعُو بَعْدَ التَّسْلِيمِ" (3)

"د سلام کرخولو نہ بعد بہ بیا دعاکانی نہ کوی، جنازہ خلاصہ شوہ۔"

داماد زین الدین ابن نجیم الحنفی کے دویم قول

"وَأَشَارَ بِقَوْلِهِ وَتَسْلِمَتَيْنِ بَعْدَ الرَّابِعَةِ إِلَى أَنَّهُ لَا شَيْءَ بَعْدَهَا غَيْرُهُمَا وَهُوَ ظَاهِرُ الْمَذْهَبِ" (4)

"د خلورم تکبیر نہ بعد بہ بیا دوه سلامہ اوکرخوی، وائی: دے تہ اشارہ ده: چہ پے ظاہر المذہب کنبی د خلورم تکبیر نہ بعد بیا دعاء نشته۔"

د علامہ مفتی نصیر الدین الحنفی کے قول

"وَبَعْدَهُ الْإِسَادَةُ مُنَادِرًا دَعَاءً" (5)

"پس د جنازہ د مونخ نہ بہ نہ اودیریری د دعاء دپارہ۔"

د مفتی سعد اللہ الحنفی کے قول

"خَالِيًا اِزْكَرْ هِتْ نِيسْت، زِيْرَ اَكْمَدْ اَكْثَرْ قَهْمَا بُوْجْ زِيَادَه بُوْدَنْ اِمْرَ مَسْنُون" (6)

"د جنازے نہ بعد دعاء کول دا د کراہت نہ خالی نہ ده، دا مکروہہ ده، اکثر فقہاء وائی، د کراہت وجہ ئی دا ده: دا پے هغه مسنون امر باندی زیادت دے۔"

(1) انظر: "فتاویٰ بزازية": (283/1).

(2) انظر: "جامع الرموز": (125/1).

(3) انظر: "بحر الرائق" لابن نجيم الحنفي: (197/2).

(4) انظر: "بحر الرائق" لابن نجيم الحنفي: (197/2).

(5) انظر: "فتاویٰ برهت": (36).

(6) انظر: "فتاویٰ سعدية": (130).

”وَلَيْسَ فِي ظَاهِرِ الْمَذْهَبِ بَعْدَ التَّكْبِيرِ الرَّابِعَةِ دُعَاءُ سِرِّ السَّلَامِ“^(۱)

”ہذا ظاہر المذہب کہ کسی بیا ذ خلورم تکبیر نہ روستو دعاگانی نشنہ صرف سلام گر خول دی۔
دامد شمس الدین ابن الفرج عہد الرحمن کے قول

”أَنَّهُ لَا يَذْهَبُ بَعْدَ الرَّابِعَةِ شَيْئًا وَثَقُلَتْ عَنْ أَخِيذِ حَمَاقَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَقَالَ: لَا أَطْلَمُ فِيهِ شَيْئًا لِأَنَّهُ لَوْ كَانَ فِيهِ دُعَاءٌ مَشْرُوعٌ لَقِيلَ“^(۲)

”ذ خلورم تکبیر نہ بعد نہ دعاء نہ غوازی دامد احمد کے ملکرو دا قول ذ امام احمد کے نہ نقل کرے دے (چونکہ ”المضنی“ والا خو ذ امام احمد بن حنبل کے مذہب والا دے مو حکمہ وائی جی دا قول ذ امام احمد کے نہ نقل دے)، امام احمد بن حنبل کے وائی ما نہ ہے دی کسی ہے شریعت کسی ہے دعاء نہ وہ معلومہ حکمہ ذ جنازی نہ روستو دا دعاء جائز وہ مو عامخہ نہ ہے کتابو کسی راغلی وہ۔ نو کہ دا جائز وہ نو ہے کتابو کسی بہ راغلی وہ جی داسی الفاظ بہ وائی او ہے دی طریقہ بلندی نہ ہی وائی لہذا جی کتابو کسی نہ وہ راغلی مو دا دلیل ذ دی حرری دے جی جنازی نہ بعد دعاء نشنہ دامد ابو اسحاق برہان الدین کے قول

”وَأُظَاهِرُ: أَنَّهُ لَا يُشْرَعُ بَعْدَهَا دُعَاءٌ، نَحْصُ عَلَيْهِ، وَاخْتَارَهُ الْخِرَقِيُّ وَابْنُ عَقِيلٍ وَغَيْرُهُمْ“^(۳)

”ظاہر دا دے جی ذ جنازی نہ روستو دعاء جائز نہ وہ ہے دی خو علمائو تصریح کری دہ امام حرلی کے ابن عقیل کے او نورو علمائو دا خبرہ غورہ کری دہ۔

ذ ”مختصر القدوری“ والا قول

”إِنَّ الدُّعَاءَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ مَكْرُوهٌ“

”ذ جنازی مونخ نہ پس دعاء مکروہ دہ۔

ذ علامہ عہد العہد لکھنوی کے قول

دیرہ عجیبہ طریقہ سرہ خبرہ کوی، وائی: ”أَيُّ صَلَاةٍ يَكْرَهُ الدُّعَاءُ بَعْدَهَا؟“

سوال دے وائی: ”ہذا مونخو کسی ہفتہ کوم مونخ دے جی ذ ہفتی نہ بعد دعاء مکروہ دہ۔

یو سرے بہ وائی: جی داسی مونخ خو ما نہ دے معلوم، جی مونخ اوکری او ذ ہفتی نہ پس

(1) انظر: ”بائع الصالح“ للکاسانی: (313/1).

(2) انظر: ”المضنی“ لابن قدامة: (365/2).

(3) انظر: ”المذبح فی شرح المنقح“ لابی إسحاق برہان الدین فی کتاب الجنائز، صفة صلاة الجنائز: (255/2).

دعاء مکروه وي، دَ مونځ اطلاق پۀ جنازه هم کيږي، نو پۀ مونځونو کښې هغۀ مونځ کوم ده، هغې نه پس دعاء مکروه ده؟ هغۀ دَ جنازې مونځ دے، جواب کښې ليکي: ”أَقُولُ: هِيَ صَلَاةُ الْخَنَاءِ“ زۀ وایم: چې هغۀ دَ جنازې مونځ دے.

دَ خَلْقُو دَ ذَهْن تیزولو دپاره تپوس

مونږ چې وارۀ وو، یو کس وو، نو هغۀ اووئیل: طالبه! تپوس اوکړم؟ زمونږ یو ملگرے و ورته اووئیل: اوکړه کنه، وائي: پۀ فرضو کښې ایغ نیغ فرض کوم دي؟ مونږ وئیل: چې دا لا خنۀ ده، مونږ ورته اووئیل: چې پۀ فرضو کښې مونږ ایغ نیغ فرض نه پيژنو، فرض ټول دغه دي، پکښې سرے ښکته شي، او کله پکښې سرے نیغ شي، وائي: ښۀ سوچ اوکړئ، مونږ ورته مونږ به خۀ سوچ اوکړو، وائي: هسې سبقونه وایئ، جنازه ده کنه، دا ایغ نیغ مونځ دے کنه، نیغ ئې، او پۀ ولاړه به سلام اوگرځوې، نه پکښې ښکته کیدل شته، او نه پکښې بره کیدل شته. یو کس بل کس ته وئیل: چې جنازه کښې دې پۀ تندي کښې ازغے لارشي نو پۀ کوم ئې اوباسې؟ چې ساده سرے وي وائي به: چې پۀ هر لاس ئې اوباسې، او چې سوچ اوکړي: چې کښې خو دَ سره سجده نشته، نو تندے کښې به دې ازغے څنگه لارشي.

نو دغه شان علامه عبد الحیّ دَ ذَهْن دَ کولاؤلو دپاره تپوس کوي: چې هغۀ کوم مونځ دَ هغې ماځۀ نه بعد دعاء مکروه ده؟ نو جواب ئې دا دے: چې هغۀ دَ جنازې مونځ دے، چې دَ بعد دعاء مکروه ده، ټولو علماؤ لیکلي دي.

د امام شمس الأئمة السرخسي رحمه الله دویم قول

وائي: ”وَلَاِنَّ هَذِهِ لَيْسَتْ بِصَلَاةٍ عَلَى الْحَقِيقَةِ إِنَّمَا هِيَ دُعَاءٌ وَاسْتِغْفَارٌ لِمَمِّتٍ“ (۱)

”دَ جنازې نه بعد دعاء ځکه مکروه ده؛ چې پۀ دې باندې اطلاق دَ مونځ خو کيږي حقیقت کښې گورے مونځ نه دے، دا جنازه دعاء ده، او دا دَ مري دپاره بخښنه غوښتل دي.“ نو دا حقیقت کښې مونځ نه دے؛ تۀ نه کوري! چې پۀ دې کښې دَ ماځۀ هغۀ ارکان پکښې رکوع شته، نه پکښې سجده شته، که دا حقیقۀ مونځ وے نو بیا به پکښې رکوع ا هم وے، او رکوع، سجده پکښې ځکه نشته چې ستا مخې له مرے پروت دے، چې تۀ سرے

(۱) انظر: ”تمع المفتي والائل“ لعبد الحی اللکهنوي: (۱۴۱).

(۲) انظر: ”المبسط“ لشمس الأئمة السرخسي: (۶۴/۲).

مہر لہ سرتیتیری، او خلق بہ بیا وائی: چہ مہر لہ بُی سجدہ اوکرہ، نو پُہ دہ کنبہ رکوع، سجدہ نہ ری؛ خُکھہ دا عام مونخ نہ دے، پُہ دہ کنبہ مقصد صرف دعاء دہ، او دعاء جنازہ کنبہ اوشوہ خُکھہ نہ چہ لاس پُہ نامہ ولا ر وې، امام بہ تکبیر وئیلو، تا پُہ اول تکبیر کنبہ ثناء اووئیلہ، دوم تکبیر کنبہ دہ درود اووئیلو، دریم تکبیر کنبہ دہ دعاء اووئیلہ، نو دا دعاء نہ وہ، خو آفسوس دا دے: چہ چا لہ دعاء نہ ورُحی، نو هغه وائی: مونر خو دعاء نہ دہ کرې، اوس بہ دعاء کوو، دا خو د فقہاء احناف خبرې وې، اوس د علماء دیوبند د کتابونو خہ حوالی واورئ.

د علماء دیوبند د کتابونو حوالی

مونر د دیوبند فتاویٰ پُہ مسائلو کنبہ پیش کوو، د دار العلوم دیوبند فتاویٰ دہ "فتاویٰ دار العلوم دیوبند..."، خلق وائی: دا پنج پیریان دیوبندیان نہ دی، الحمد للہ مونر کلک دیوبندیان یو، دا مبتدعین دیوبندیان نہ دی، چہ کوری بدعات او حان تہ دیوبندی وائی، دیوبند جوړ شوے وو د بدعاتو د رد دپارہ، چہ هغې دور کنبہ بریلیان وو، هغوی بہ بدعات کول، د علماء دیوبند د بدعاتو نہ سخت نفرت وو، او مونر چہ د کومو بدعاتو رد کوو هغه د ټولو دیوبندیانو پُہ کتابونو کنبہ شتہ، او هغوی پُہ هغه بدعاتو رد کرے پخپلو کتابونو کنبہ، عوام خو کتاب نہ پیژني، دوی خو صرف د ملا خُلی تہ کوری، فلانکے ملا دا وائی، او فلانکے ملا دا زانی، د کتاب تپوس ترې اوکرہ چہ ستا دا خبرہ پُہ کوم کتاب کنبہ دہ؟

(۱) فتاویٰ دار العلوم دیوبند حوالہ

"نماز جنازہ کے بعد دعاء مشروع نہیں، اور حدیث: «إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلَصُوا لَهُ الدُّعَاءَ»،^(۱) کی دعاء سے مراد نماز جنازہ کی دعاء ہے، یعنی پہلے حدیث کا مطلب یہ ہے: کہ تم نماز پڑھو تو اس کے اندر دعاء جنازہ اخلاص کے ساتھ پڑھو۔"^(۲)

نو معنی دا دہ: "چہ دہ حدیث مطلب دا دے: چہ تاسو پُہ مہر جنازہ کوئ پُہ اخلاص سرہ دعاء اوکرئ، دا پُہ دہ جنازہ کنبہ دننہ دعاگانې یادوي او چہ کلہ دہ سلام او گرځولو نو بیا دا دعاء جائز نہ دہ"، او بیا ئې پرې د کتابونو حوالی نقل کرې دي.

(۲) د مفتي رشید احمد لدھیانوي څه قول

د دہ فتاویٰ دہ: "احسن الفتاویٰ"، هغې کنبہ وائی: "سوال: نماز جنازہ کے بعد دعاء مانگا کیسا ہے؟"، "د جنازې نہ بعد دعاء غوبنٹل ځنکھ دي؟"، "الجواب: نماز جنازہ کے بعد دعاء مانگا چونکہ حضور ﷺ اور صحابہ و تابعین سے ثابت نہیں؛

(۱) أخرجه ابو داود في كتاب الجنائز، باب الدعاء للميت، برقم: (3199).

(۲) انظر: "فتاویٰ دار العلوم دیوبند": (306، 307/5).

اسلئے فقہاء اسے ناجائز اور مکروہ فرماتے ہیں۔^(۱)

"جواب دا دے جی دَ جنازے نہ بعد دعاء نَبْتَ رسول اللہ نہ ثابت دہ او نہ دَ صحابہ کرام و اللہ اور تابع دا ثابت دہ، لہذا دغہ وجہ دہ جی فقہاء دے دعاء تہ ناجائز او مکروہ وائی، او بیانی دیرے حوالے ذکر کری دہ؛
(۲) دَ مفتی کفایت اللہ دہلوی لکھ قول

دَ دہ کتاب دے: "کفایۃ المفتی" پُہ لسو (۱۰) جلدو کنہی، دہ ہغی کنہی یو مستقل عنوان کرے: "جنازہ کے بعد دعاء بدعت ہے۔"

"دَ جنازے نہ بعد اجتماعی دعاء دا بدعت دے۔"

او سوال نقل کوی او دَ ہغی جواب: "سوال: نماز جنازہ کے سلام کے بعد متصل ہاتھ اٹھا کر دعاء مانگنا شریعت اصل رکھتا ہے یا نہیں؟"

"دَ جنازے نہ دَ سلام نہ بعد جی خلق لاس اوچت کری او دعاء کوی نو دَ دے خُہ اصل شتہ او ک
"الجواب: نماز جنازہ کے بعد متصل ہاتھ اٹھا کر دعاء مانگنا شریعت میں کوئی ثبوت نہیں اور نماز جنازہ خود ہی دعاء ہے۔"^(۲)

"پہ شریعت کنہی دَ دے ہیج ثبوت نشتہ جی دَ جنازے نہ بعد لاس اوچتوے او دعاء کوی
دا دَ جنازے دا موندج پچھلہ دعاء دہ۔"

دا خبرہ ہغہ پُہ دے خیل کتاب "کفایۃ المفتی" کنہی درے، خلور حایہ لیکلی دہ۔

(۴) دَ مفتی عبدالرحیم لاجپوری لکھ رد پُہ دے دعاء بانڈی

دَ دہ فتاویٰ دہ: "فتاویٰ رحیمیہ"، ہغی کنہی دہ سخت رد کرے دے، او بیانی دَ دولہ کتابونو حوالے ورکری دی پُہ دی: جی دا بدعت دے۔^(۳)

(۵) دَ مفتی محمد یوسف لدھیانوی لکھ اول قول

دَ دہ یو کتاب دے: "اختلاف امت اور صراط مستقیم"، نو ہغی کنہی دے وائی: "دا بدعت دے۔"^(۴)

(۶) دَ مفتی محمد یوسف لدھیانوی لکھ دویم قول

دَ دہ فتاویٰ دہ: "آپ کے مسائل اور الکامل"، ہغی کنہی وائی: "جنازہ خود دعاء ہے، اسکے بعد دعاء کرنا سنت

(۱) انظر: "احسن الفتاویٰ": (336/1).

(۲) انظر: "کفایۃ المفتی": (85/4).

(۳) انظر: "فتاویٰ رحیمیہ": (109/7).

(۴) انظر: "اختلاف امت اور صراط مستقیم": (115/1).

نہیں: اسے اس وقت کھانا اور پانی کی طرح اس کا احترام کرنا چاہیے۔ (۱۱)

”دا جنازہ بجھلہ دعاء ده، د جنازې نه روستو دعاء د سنتو نه ثابت نه ده، په دې وجه دا سنت کړل او يا د سنتو غوندي التزام ورباندې کول صحيح نه دي.“

(۷) د مفتي خير محمد جالندھري څه بهت

د دۀ فتاویٰ ده: ”خير الفتاویٰ“، هغې کښې هغه دوه ځايه دا بحث کړے دے: اول جلد کښې او دريم جلد کښې او دريم جلد کښې ئې بحث ډير تفصيل سره کړے دے، دومره پورې تفصيل ئې کړے دے: دا ځوک چې د جنازې نه بعد دعاء کوي نو د هغوي اتلس (۱۸) دلائل ئې راغستل دي او د يو يو به ئې جواب کړے دے چې ستاسو دا دلائل کمزوري دي، او دا دعاء نشته. (۱۲)

(۸) مفتي اعظم پاکستان، مفتي شفيع څه ليکلي دي

هغه ليکلي دي: ”چې دا دعاء بدعت دے.“

(۹) مولانا اشرف علي تھانوي څه ليکلي دي

د دۀ کتاب دے: ”امروالاعلام“، هغې کښې دے ليکي: ”چې دا بدعت دے.“ (۱۳)

(۱۰) ”فتاویٰ حقایقہ“ کښې ليکي

دا د دارالعلوم اکوړه ختک فتاویٰ ده، هغې کښې ئې ليکلي دي: ”چې دا دعاء ناجائز ده.“ (۱۴)

(۱۱) د مفتي محمود څه ليکلي دي

مفتي محمود صاحب کرم چې د جمعيت علماء اسلام باني ورو، د هغه فتاویٰ ده: ”فتاویٰ محموديه“،

د هغې په يو جلد کښې ئې حواریس (۱۶) کرته ليکلي دي: ”چې دا بدعت دے.“ (۱۵)

(۱۲) د مولانا سرفراز خان صفدر صاحب څه بهت

مولانا سرفراز خان صفدر صاحب په ”روست“ کښې په دې مسئله باندې تفصيلي بحث کړے دے (۱۶)

(۱) انظر: ”آپ کا ساکل ټول ټاکل“: (165/3).

(۲) انظر: ”خير الفتاویٰ“: (588/1، 328-349).

(۳) انظر: ”امروالاعلام“: (195/1).

(۴) انظر: ”فتاویٰ حقایقہ“: (55/2).

(۵) انظر: ”فتاویٰ محموديه“: (المجلد الثالث، 3).

(۶) انظر: ”روست“: (205).

(۱۲) ذیخ القرآن مولانا خان بادشاہ صاحب رحمہ اللہ تفصیلی بحث

دہ کتاب دے: "المسامیر الناریہ علی مقالات الفریدیہ"، ہغی کنبی شیخ صاحب مکمل تفصیلی بحث کرے دے.

نورو علماؤ ہم پۂ دې باندې نہ رد کرے دے، علماء احناف وائی: چې د جنازې نہ روستوبۂ جمع دعاء کول دا بدعت دے، او علماء دیوبند ہم وائی: چې دا بدعت دے، نو لہذا د دې رسمونو نہ حان ساتل پکار دي، کوم شے چې د شریعت نہ ثابت دے ہغہ کافی دے، او کوم شے چې د شریعت نہ ثابت نہ دے د ہغی نہ حان بچ کول پکار دي، ہغی کنبی ثواب نشته.

اللہ رب العزۃ دې د عمل کولو توفیق رانصیب کړي (آمین!).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَلَمَّا كُنْتُمْ مُجِيبُونَ لِلَّهِ فَأَتَيْتُمُوهُ يُخَيِّبُكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

(سورة آل عمران: 31)

موضوع

دَمْرِي كور کبني خوراک کول

بتاریخ: 16-11-2012

بمقام جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

د مري د کور نه خوراک کول

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا نَدِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَمْدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾. (1)

وقال النبي ﷺ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ». (2)

عزتمندو، مسلمانانو رونروا د امام الانبياء محمد مصطفى ﷺ ژوند زمونږ او ژوند دپاره يو نمونه ده، مونږ او تاسو به هله کاميابيږو چې مونږ په هر کار کښې طريق رسول الله ﷺ شروع کړو، او خومره چې بدعات، رسمونه او رواجونه دي چې د هغې ځان بچ کړو؛ ځکه محمد رسول الله ﷺ الله تعالى مونږ او ستاسو دپاره رالېږلې وو، چې هغه اتباع او تابعداري اوکړو، او کوم خلق چې د نبي ﷺ تابعدار دي، هم دغه خلق په دي ځکه الله تعالى فرمائي: ﴿وَإِنْ تُطِيعُوا تَهْتَدُوا﴾. (3)

"که چرته تاسو د نبي ﷺ صحيح تابعداري اوکړه نو تاسو به په سمه لار شئ".

مسلمانانو رونروا نبي ﷺ چې کوم کار کړې دے، د هغې کار کول دين دے، چې د نبي منع کړي وي، د هغې نه ځان بچ کول دين دے، د کوم کار نې چې نه امر کړې دے،

(1) [سورة آل عمران: 31].

(2) أخرجه البخاري في "شرح السنة" في كتاب الإيمان، باب رد البدع والأهواء، برقم: (104).

(3) [سورة النور: 54].

181
کری، نو دا کار به ہم نہ کوئی، کولو ته ئی ضرورت نشته دے، او که ثواب ئی گنہی نوبدعت دے.
ذملا علی قاری ۛ قول

راخئ د مري د کور نه به ئې خورئ، حالانکه د مري د کور نه خوراک کول مکروه دے
دي، د مري کور والا چې خلقو له کوم طعام تياروي نو د دې خوراک مکروه تحريمي دے
شاء الله د دې وضاحت به مونږ کور.

صحيح طريقه

صحيح طريقه دا ده: چې غم اوشو نو د مري چې خومره گاونديان دي اگر که لر؛
وي، خو چې د دوي سره ئې خه رسته وي، هغوي له مستحب دي چې د مري کور والا
دودئ راوړي، او په هغوي باندې ئې اوخروي...

د امام ترمذي رحمه الله په دې مسئله باب قانمول

امام ترمذي رحمه الله باب قائم کړے دے په دې مسئله باندې: "بَابُ مَا جَاءَ فِي الطَّعَامِ يُصْنَعُ لِأَهْلِ الْهَيْكَلِ"
"باب دے په بيان د دې کنبې چې هغه طعام چې د مري د وارثانو دپاره تيارولے شي
چې د دې ثبوت د احاديثو نه شته چې مري والا دپاره طعام گاونديان تيار کړي،
مستحب عمل دے؛ ځکه دے بيا په دې باندې حديث راوړي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: لَدَى
نَعْمَى جَعْفَرٍ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اصْنَعُوا لِأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا، فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يُشْغَلُهُ»
"عبد الله بن جابر رحمه الله نه روايت دے، هغه وائي: هر کله چې راغله خبر د مرگ د جع
(د جعفر رحمه الله د مرگ خبر راورسيدو، چې دے شهيد شوه دے) نو نبي ﷺ او فرمائيل: د
د اهل دپاره خوراک تيار کړئ؛ ځکه په هغوي باندې داسې حالات راغلي دي چې دوي
دودئ د پخولو نه مشغوله کړي دي".

د دې حديث نه صفا معلومه شوه: چې غم اوشي نو ته به د غم کور والا ته د دودئ
کوې او کوره! نبي ﷺ صحابه کرامو رحمه الله ته حکم کړے دے.

د امام ابوداود رحمه الله باب قانمول

امام ابوداود رحمه الله هم ترجمه الباب قائم کړے دے، او ترجمه الباب چې محدثين قائم ا
دې مطلب دا وي: چې د دې حديث نه دا مسئله معلومېږي، نو امام ابو داود رحمه الله په دې .

باندې باب قائم ڪرڻ دے: "بَابُ صَنْعَةِ الطَّعَامِ لِأَهْلِ الْمَيْتِ".

"باب دے پءُ بيان د دې ڪنبي جي د مري د ڪور والا دپاره دودئ تيارول دا پءُ اسلام ڪنبي شته دے." او دا ديره بنءُ خبره ده، جي تءُ به د هغوي دپاره دودئ انتظام ڪوي، او بيا دے پءُ دې باب ڪنبي هم دغه حديث راوري، الفاظ لڙ بدل دي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اصْنَعُوا لِأَلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا، فَإِنَّهُ قَدْ أَتَاهُمْ أَمْرٌ شَعَلَهُمْ».⁽¹⁾

"د عبد الله بن جعفر ؓ نه روايت دے: جي رسول الله ﷺ فرمائيلي دي: د جعفر د ڪور والا دپاره دودئ تياره ڪري؛ ڇڪه پءُ هغوي باندې يو داسي حادثه راغلې ده جي هغوي ئي د دودئ نه مشغوله ڪري دي".

غم پرې راغلي دے، دودئ پڇولو ته اوزگار نه دي، تاسو پءُ هغوي باندې دودئ اوخروئ، ايماندارو! دا د رسول الله ﷺ حديث مبارڪه دے نو جي مونڙ او تاسو د هغه اُمتيان يو نو ولي پءُ دې حديث باندې عمل نه ڪو؟
د امام ابن ماجه ؒ باب قالعول

امام ابن ماجه ؒ باب قائموي: "بَابُ مَا جَاءَ فِي الطَّعَامِ يُبْعَثُ إِلَى أَهْلِ الْمَيْتِ".

"باب دے پءُ بيان د دې ڪنبي جي طعام به د مري ڪور والا ته لڙلے شي".

مطلب دا دے: جي دا پءُ شريعت ڪنبي شته دے ڇڪه ئي پرې باب قائم ڪرو، او بيا پءُ دې باندې حديث راوري، جي تءُ به دودئ تياره ڪري او د مري ڪور ڪر به ئي اوليري او پءُ دې دوه روايات راوري: يو روايت هم دغه مخڪنبي جي ذڪر شو جي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ: لَمَّا جَاءَ نَعْيُ جَعْفَرٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اصْنَعُوا لِأَلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا، فَقَدْ أَتَاهُمْ مَا يَشْعَلُهُمْ، أَوْ أَمْرٌ يَشْعَلُهُمْ».⁽²⁾

"د عبد الله بن جعفر ؓ نه روايت دے: جي هر ڪله جي د جعفر د مرگ خبر راغلي نو نبي ﷺ او فرمائيل: د جعفر د ڪور والا دپاره دودئ تياره ڪري؛ ڇڪه پءُ هغوي باندې هغه مصيبت راغلي دے، جي هغوي ئي د دودئ نه غافله ڪري دي".

(1) أخرجه أبو داود في كتاب الجنائز، باب صَنْعَةِ الطَّعَامِ لِأَهْلِ الْمَيْتِ، برقم: (3132).

(2) أخرجه ابن ماجه في كتاب الجنائز، باب ما جاء في الطَّعَامِ يُبْعَثُ إِلَى أَهْلِ الْمَيْتِ، برقم: (1610).

دا «فَقَدْ أَتَاهُمْ مَا يَشْعَلُهُمْ، أَوْ أَمُرُ يَشْعَلُهُمْ» دې الفاظو کښې د راوي شک دے: چې آيا دا «فَقَدْ أَتَاهُمْ مَا يَشْعَلُهُمْ» الفاظ وئيلي دي؟ او که دا «فَقَدْ أَتَاهُمْ أَمُرُ يَشْعَلُهُمْ» الفاظ نه دي؟ بهر حال مطلب دا دے: چې دوي باندې يو کار داسې راغله دے چې دوي ئې پخولو نه مشغوله کړي دي.

دارنکې بل روايت نقل کوي: «أُمُّ عَوْنِ ابْنَةُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ جَدَّتِهَا أَسْمَاءَ بِنْتِ قَالَتْ: لَمَّا أَصِيبَ جَعْفَرٌ رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ: «إِنَّ آلَ بَنِي شَعْلُوا بِشَأْنٍ مَبِيتٍ، فَاصْنَعُوا لَهُمْ طَعَامًا» قَالَ عَبْدُ اللَّهِ، فَمَا زَالَتْ سُنَّةٌ حَتَّى كَانَ حَدِيثًا، فَتَرَكْتُ» د ام عون لور د محمد بن جعفر نه روايت دے هغه د خپلې نيا آتې چې اسماء عيس ده، نه روايت کوي: اسماء بنت عيس او وئيل: هر کله چې جعفر ؑ شهيد شو، الله ؑ خپل کور والا ته راغله او خپلو بيبيانو ته وائي: يقيناً د جعفر کور والا او هغوي د خپل مري د خفکان د وجې نه مشغوله دي، تاسو د هغوي دپاره دودئ تياره کړئ دې دومره محدثينو بابونه په دې قائم کړل چې د مري کور والا ته به تاسو دودئ نبي ؑ پخپل کور کښې خپلو بيبيانو ته حکم کړے دے: چې دودئ تياره کړئ او کره ئې اوليرو، نو دا مسئله بالکل واضحه شوه: چې ته به ئې پخپل کور کښې تياروئ او کور والو ته به ئې اوږې.

د نبي ؑ نه اوچته هسقي نشته، نبي ؑ ئې خپل کور کښې تياروي او د مري کور ليري، نو که ملا او عالم او پير صاحب وي نو دے به هلته نه شي، دے به ئې هم په کښې تياروي او هلته به ئې ليري.

اوس د دې حديث په تشريح کښې محدثينو ليکلي دي، امام ترمذي ؑ چې کله دا روايت نو په "سنن ترمذي" باندې د شاه انور شاه کشميري ؑ حاشيه لکيدلې ده: د "عَرَفَ الشَّيْءَ" په نوم صاحب د ترمذي په حاشيه باندې ليکلي دي: «يُسْتَحَبُّ لِلْجِيرَانِ وَالْأَقْرَبَاءِ صُنْعُ الطَّعَامِ لِأَهْلِ الْمَبِيتِ»

(1) أخرجه ابن ماجة في كتاب الجنائز، باب ما جاء في الطعام يُبْعَثُ إِلَى أَهْلِ الْمَبِيتِ، برقم: (1611).

(2) انظر: "العرف الشدي حاشية الترمذي" لمحمد أنور شاه الكشميري الهندي، في أبواب الجنائز، باب ما جاء يُصْنَعُ لِأَهْلِ الْمَبِيتِ، برقم: (998).

"مستحب دي دَ کاوندیانو او رشته دارانو دپاره چې دودئ تیاره کړي د مري کور والا لره".
د "سنن ابی داود" په حاشیه لږ او کورئ

دارنکې د "سنن ابی داود" باندې ئې هم لیکلي دي: "وَفِي الْحَدِيثِ دَلِيلٌ عَلَى أَنَّهُ يُسْتَحَبُّ لِلْجَبْرِانِ وَالْأَقْرَبِ تَهْنِئَةُ طَعَامٍ لِأَهْلِ الْمَيِّتِ".

واټي: "په دې حدیث کښې دلیل دے په دې خبره باندې چې د کاوندیانو او د خپلوانو د دپاره مستحب دا دي چې د مري کور والا دپاره دودئ تیاره کړي".
نو دا یو مستحب او خائسته خبره ده.

دارنکې بیا ئې ورسره حاشیه کښې یوه بله خبره هم لیکلې ده: "وَاخْتَلَفُوا فِي أَكْلِ غَيْرِ أَهْلِ الْمُصِيبَةِ ذَلِكَ الطَّعَامَ...".

"علماؤ اختلاف کړے دے چې د مري په کور کښې به دودئ صرف د مري وارثان خوري او که نا بل څوک ئې هم خوړے شي؟".

دا مسئله شوه، نو د علماؤ په دې کښې اختلاف دے: چې آیا دغه دودئ بغیر د مري د وارثانو نه بل څوک خوړے شي او که نا؟ "وَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ لَا بَأْسَ لِمَنْ كَانَ مَشْغُولًا بِجَهَازِ الْمَيِّتِ".

"نو ابو القاسم وټیلي دي: چې هغه سري باندې هم څه کناه نشته چې کوم کس د مري کفن، دفن او غسل وغیره کښې مشغوله دے".

کفن او غسل کښې یو تن مشغوله دے او کور ته لا نه رے، او یا د لرې ځائے نه راغله دے نو که دغه کس دا دودئ اوخوري نو خیر دے، خو د مري د کور دودئ نا، بلکه هغه دودئ چې خلُق ئې راوړي نو هغه خیر دے، که یو سرے میلمه دے او د مري په کفن، غسل وغیره باندې مصروف دے که هغه ئې هم هلته اوخوري نو خیر دے خو نور خلُق به دلته ځان نه میلمانه کوي.

د علامه شامي رحمه قول

وَيُسْتَحَبُّ لِّلْجَبْرِانِ أَهْلِ الْمَيِّتِ وَالْأَقْرَبَاءِ الْأَبَاعِدِ تَهْنِئَةُ طَعَامٍ لَهُمْ يُشَبِّهُهُمْ يَوْمَهُمْ وَلَيْلَتَهُمْ، لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اصْنَعُوا لِأَلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَقَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْعَلُهُمْ»⁽¹⁾.

"مستحبہ ده د مري د گاونديانو دپاره او د هغه خپلوانو دپاره چې هغه لرې اوسېږي نه دي خو رسته داران ئې دي) چې د دې مري د کور والا دپاره د دودئ انتظام اوکړي = کم چې يو ورځ او يو شپه خو دوي مارۍ کړي؛ ځکه چې نبي ﷺ ويلي دي: چې د ج کور والا له خوراک تيار کړئ..."

غلطي طريقې

په دې خلقو کښې عجيبه کار دے کومې چې صحيح طريقې دي هغه زمونږ نه دي، ختمېږي، او رسم ورواج په مونږ کښې ورځ په ورځ رادننه کېږي، دا درې ورځې د م دي په دې کښې د غم والو کور ته دودئ اولېږئ، او په دې کښې زيات اهميت د ږومبئ دے چې په کومه ورځ غم شوی وي په هغې لېږل زيات مستحب دي، که په دې روسته کښې څوک راونه لېږي نو بيا خو غم کم شوی وي، بيا ئې که د مري وارثان ځان ا پخوي نو څه مسئله نشته؛ ځکه چې غم خو ختم شوی دے، يو ورځ او يو شپه دغه غم کنه، خو که نه وي نو تر درې ورځو پورې ئې ورته اولېږئ، خو د دې اولې ورځې ډير پکار وي؛ ځکه دغه وخت کښې غم تازه دے، هغوي دې خبرو له اوزگار نه دي، زمونږ معاشره کښې اکثر داسې وي چې په ږومبئ ورځ خو څوک دا نه وائي چې دودئ ورکړ او بيا په دويمه او دريمه ورځ دومره دودئ راجلېږي چې بيا ئې هغوي سمبالولې نشي.

د ابن الحاج قول

واي: د خلقو دا يو رواج هم دے: چې مړے پروت وي، نو د مري وارثان دودئ شرم گنږي، حالانکه دا څه مسئله نه ده، ته ئې ورته يوسه، هغوي راجدا کړه او ورته وا: دودئ اوڅرئ، مړے خو به کله خڅېږي، حالانکه بهتره دا ده: چې څومره زر مړے دف دومره ښه ده، خو که مړے پروت هم وي نو که د مري وارثان دودئ خوري نو څه که ځکه چې جنازه کېږي او بيا دفن کېږي او بيا دوي راځي نو دودئ به څه وخت خور داسې وي چې سحر مړے اوشي، نو د سحر جائے پرې هم گډه وده شي نو جنازه خو دوه ښي نو د دوو بجو پورې بيا دودئ نه خوري او بيا چې دوه بجې جنازه کېږي او بيا د هغې

دن کپري او بيا راڻي او حُجرې له ځي نو ډوډۍ به څه وخت خوري؟ بغير د روزې نه پرې خلقو ورته نيولي وي، نو دا يو فضول رسم دے. (۱)

او که دا څوک لازمي کنړي چې د غم په وخت کښې به ډوډۍ نه خورې نو دا هم بدعت دے، کم از کم د يو ورځ او د يو شپې انتظام ورله پکار دے، چې گاونديان ورکړه د دغې ورځې او د دغې شپې ډوډۍ راوړي، د دې اولنۍ ورځې ډير اهتمام پکار دے، اکثر خلق داسې اوکړي چې دوي په دې رومبنۍ ورځې ديکونه پخوي نو ولې ئې ورله مونږ تياره کړو، او دا ديکونه څکه پخوي؛ وايي: چې ميلمانه راشي نو بيا به څه خوري؟ پکار دا دے: چې هغه د مري کور والا مونږ سنت طريقي له تيار کړو، چې د مري وارث په سنت طريقي عمل اوکړي نو دا مونږ د هغه سره په سنت طريقه کښې امداد اوکړو، نو د خپل کور نه ډوډۍ وړل، او د اولې ورځې ډير اهتمام کول پکار دي.

رواجي ډوډۍ

بعضې داسې وي چې دا يو رواجي ډوډۍ جوړه شي، نو هغه ئې په رومبنۍ ورځ هم اونه ليږي، په دويمه او په دريمه ورځ ئې هم اونه ليږي، بيا چې غم ختم شي نو بيا ورته وايي: تاسو به نن زما ميلمانه يئ، مياشت پس ورته بل وايي: تاسو به زما ميلمانه يئ هلکه! دا په کومه خوشحالي کښې کوي؟ چې کله مونږ هغه صحيح طريقي پرېږدو نو بيا به مونږ خود په رسم او رواج کښې دننه کيږو، ډوډۍ په دغه وخت کښې پکار وه، چې هغه پرې د يو بدعت عمل نه بچ شوي وے.

د شامي عبارت

وَيُسْتَحَبُّ لِجِيرَانِ أَهْلِ الْمَيْتِ وَالْأَقْرَبَاءِ الْأَبْعَدِ تَهْنِئَةُ طَعَامٍ لَهُمْ يُسَبِّحُهُمْ يَوْمَهُمْ وَلَيْلَتَهُمْ، لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اصْنَعُوا لَالِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَقَدْ جَاءَهُمْ مَا يَسْئَلُهُمْ» (۲)

"مستحب ده د مري د گاونديانو دپاره او د هغه خپلوانو دپاره چې هغه لرې اوسېږي (دلته نه دي خو رشته داران ئې دي) چې د دې مري د کور والا دپاره د ډوډۍ انتظام اوکړي کم از کم چې يو ورځ او يو شپه خو دوي ماره کړي؛ څکه چې نبي ﷺ ويلي دي: چې د جعفر د کور والا له خوراک تيار کړئ..."

(۱) انظر: "المدخل" لابن الحاج م.ه.

(۲) انظر: "نريد المختار على الدر المختار" لابن العابد الشامي: (240/2).

او بيا ئې د دې حديث تحسين نقل ڪرے دے: "حَسَنَةُ التِّرْمِذِيِّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَلَا تَرَى وَمَعْرُوفٌ، وَيُلْحَقُ عَلَيْهِمْ فِي الْأَكْثَرِ لِأَنَّ الْحُزْنَ يَمْتَنِعُهُمْ مِنْ ذَلِكَ فَيَضَعُفُونَ."⁽¹⁾

"دې حديث ته امام ترمذي حسن وٿيلے دے او حاڪم دې ته صحيح وٿيلے دے، (او دے دې وجه هم ذکر ڪوي) وائي: ڇوڪر دا د هغوي سره احسان دے او دا د هغوي سره نيڪي ده، او همدے به ورباندي زور ڪوي (چي شابه راشه دودئ اوخره؛ ڇوڪر د مري وارثان به وائي: زمونڙو ته نه ڪيري خوتہ به پرې زور ڪوي)؛ ڇوڪر چي خفگان به دوي منع ڪوي د خوراک نه، او چي دوي دودئ اونہ خوري نور به هم ڪمزوري شي؛ ڇوڪر چي غم خو هسې هم انسان ڪمزورے ڪوي، او چي خوراک اونہ ڪري نو بيا به نور هم زيات ڪمزوري شي نو پڻ زوره به ئي دودئ ته کينبنو چي راشه! دودئ اوخره.

زمونڙو پڻ دې معاشره ڪنبي ڪار آلتھ وي پڻ ڄاڻے د دې چي مونڙو ئي د مري ڪور والا ته راولپرو نو د رالپرو پڻ ڄاڻے مونڙو ئي ترې نه خورو، ڇا انڪه دا ما تاسو ته واضحه ڪرہ د احاديثو نه، د محدثينو د ڪتابونو نه، دارنڪي د فقهاؤ د ڪتابونو نه چي د مري ڪور والا دپاره به دودئ رالپري، دا مستحب طريقه ده.

د ابن الحاج قول

پڻ "المدخل" ڪنبي ابن الحاج ليکي دي: "وَيُسْتَحَبُّ تَهْيِئَةُ طَعَامٍ لِأَهْلِ الْمَيْتِ مَا لَمْ يَكُنْ الْاجْتِمَاعُ لِلنَّبَاحَةِ وَشِبْهَهَا."⁽²⁾

"مستحب دي چي د مري ڪور والا دپاره دودئ تياره ڪرے شي ڪلہ چي پڪيني وير نه وي (پڻ وير ڪرو شخوباندي به دودئ نه خوري) او د هغي پڻ شان نور مشايه خلق نه وي."

چي د ڪناه والا خلق نه وي نو د مري ڪور له دودئ رالپريه او خوروه ئي ورباندي، ڪہ د لري نه ميلمه راغله وي نو هغه دې هم اوخري ڄم مسئله پڪيني نشته، خو ڪاوند يانو له دا پڪار دي چي د مري ڪور والا باندي دودئ اوخروي دا بالڪل د احاديثو نه او د محدثينو د ڪلام نه او د فقهاؤ د ڪلام نه دا خبره ثابت شوه چي ته به ئي ورڪره ليري، ها خلاف ثابت دے زمونڙو معاشرې لره؛ ڇوڪر

(1) انظر: "الرد المحتار على الدر المختار" لابن العابدین الشامي: (240/2).

(2) انظر: "المدخل" لابن الحاج: (275/3).

جِي مونڙ وايو: دَ مري دَ کور نه به ئي مونڙه خورو، اوس دا شے پُ شريعت کښې شته او کُ نا؟ نو
علمائ ليکي دي: چې دا شے مکروه تخريجي دے، نبي ﷺ او صحابه کرامو ﷺ د دې نه منع کړې
ده، زمونږ فقهاؤ هم د دې نه منع کړې ده.

د ابن ماجه باب قالهول

ابن ماجه باب قائموي، او وائي: "بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْاجْتِمَاعِ إِلَى أَهْلِ الْمَيْتِ وَصَنَعَةِ الطَّعَامِ".
"باب دے پُ بيان د دې کښې چې کومه نهې او منع راغلې ده د مري پُ کور کښې د راجع
کيدو نه او منع راغلې ده د دې نه چې د مري کور والا خلقوله ډوډئ تياروي".
نوپه دې باندې حديث واوره: عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ، قَالَ: «كُنَّا نَرَى الْاجْتِمَاعَ إِلَى أَهْلِ
الْمَيْتِ وَصَنَعَةَ الطَّعَامِ مِنَ النَّيَاحَةِ»⁽¹⁾.

"د جرير بن عبد الله البجلي نه روايت دے هغه وائي: مونږ صحابه کرام ﷺ وو چې د مري کور
والا ته راجع کيدل او د مري کور والا نورو خلقوله ډوډئ ورکول به مو د نياحه او وير نه کنږله".
مطلب دا: لکه څنگه چې وير حرام او ناروا دے نو دغه شان به مونږ د مري کور ته راجع
کيدل او هلته کښې د مري د کور نه خوراک کول حرام کنږل.
د علامه ابن امير الحاج رحمه قول

د فقه مالکي د امام مالک د مذهب عالم ابن امير الحاج المتوفى ٧٣٧ هجري ليکي دي: "وَأَمَّا
إِصْلَاحُ أَهْلِ الْمَيْتِ طَعَامًا وَجَمْعُ النَّاسِ عَلَيْهِ فَلَمْ يُنْقَلْ فِيهِ شَيْءٌ، وَهُوَ بِدْعَةٌ غَيْرُ مُسْتَحَبَّةٍ".

"واي: د مري د کور والا چې خلقوله ډوډئ تياروي، او خلق ورته راجع کيږي نوپه دې
باره کښې هيڅ شے هم نه دے نقل شوه او دا بدعت دے، مستحب نه دے".
بعضي خلق وائي: دا مستحب دے، مستحب نه دي، بلکه "غَيْرُ مُسْتَحَبَّةٍ" ئې ويلي دي،
مستحب نه دي، بلکه دا بدعت دے.

بيا وائي: "وَقَالَ أَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَنْ صَنَعَ طَعَامًا لِرِيَاءٍ وَسَمْعَةٍ لَمْ يَسْتَجِبِ اللَّهُ لِمَنْ دَعَا لَهُ،
وَلَمْ يُخْلَفِ اللَّهُ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ مَا أَنْتَقَى".

"ازهر بن عبد الله وائي: خوک چې ډوډئ د دې دپاره تياروي چې خلقوله ځان او بياني، د

رياکاري دياره نو څوک چې د دۀ دودئ اوخوري او دعاء ورته اوکړي نو الله تعالى ئې دعاء نه قبلوي (او کۀ چرته دے وائي: چې ما خو د الله په نوم خيرات کړے دے، او ما له به الله تعالى د دې بدله راکوي او کړے ئې د رياء دياره دے) نو الله به د دې په ځائے دۀ له نور مال نه ورکوي؛ ځکه دا خيرات د رياء کاري دياره دے، د الله تعالى د رضاء دياره نه دے، الله تعالى د رضاء دياره چې مال اولکولے شي نو الله بيا د دې مال بدله کښې نور مال ورکوي، او کۀ د الله تعالى د رضاء دياره نه وي او د رياء کاري دياره وي نو بيا الله تعالى نور مال نه ورکوي.

بيا دے وائي: "وَإِذَا كَانَ هَذَا فِي وَلِيْمَةِ الْعُرْسِ وَالْخِتَانِ".

(کله چې د رياکاري دا مسئله ده چې سرے رياء کاري کوي نو د دۀ باره کښې الله تعالى د ځا دعاء کانې نه قبلوي، دغه مال ترې نه قبلوي، د هغې بدله کښې الله نور نه ورکوي، دا مسئله هغه د واده او د سنت باره کښې کړې وه) نو دے وائي: "هر کله چې دا د واده او سنت دعوت باره کښې مسئله وه." "فَمَا بِالْكَ بِمَا اعْتَادَهُ بَعْضُهُمْ فِي هَذَا الزَّمَانِ مِنْ أَنَّ أَهْلَ الْمَيْتِ يَغْمَلُونَ الطَّعَامَ ثَلَاثَ لَيَالٍ وَيَجْمَعُونَ النَّاسَ عَلَيْهِ".

"نو ستا څۀ گمان دے د هغې چا په باره کښې چې په دې زمانه کښې خلق يو عادت جوړ کړے دے، هغه دا: چې د مړي کور والا پخپل کور کښې دودئ تياروي او خلق درې ورځې پخپل کور کښې ميلمانه کوي (او خلقو ته وائي: دا درې ورځې به مونږ تاسو باندې دودئ خوړوو، نو دا خو د واده او سنت باره کښې دا خبره وه اوس چې خلق په غمونو کښې دغه شان کوي چې خلقو له دعوتونه ورکوي)".

"عَكَسَ مَا حُكِيَ عَنِ السَّلَفِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَلْيَحْذَرِ مِنْ فِعْلِ ذَلِكَ فَإِنَّهُ بِذَعَةِ مَكْرُوهَةٍ."⁽¹⁾

"دا البته کار دے د هغې نه کوم چې د سلفو رضي الله عنهم نه نقل شوي دي، نو پکار ده چې دا کار څوک کوي هغه دې اوږېږي، هغه دې دا کار نه کوي؛ ځکه دا مکروه بدعت دے." دا مکروه ورته ځکه وائي، چې بعضي خلق وائي: بدعت کله کله حسنه هم وي، نو دا حسنه نه دے بلکه دا مکروه بدعت دے.

"راه سنت" ڪنبي مولانا سرفراز خان صفدر صاحب ڊيري حوالي نقل ڪري دي، يو حواله هغه ڌ ڪتاب "فتاوىٰ فقهيه الڪبرى" ڌ احمد بن محمد بن علي بن حجر الأنصاري نه نقل ڪوي (دا ڌ امام شافعي ڌ مسلڪ عالم دے): ڌ هغه نه تهوس شوع دے: ڇي خلق ڌ مري پءِ دريمه ورخ ڊوڊي پڇوي، دارنڪي پءِ اوومه ورخ ئي پڇوي، پءِ غريبانانو باندې ئي خوري، نو دا ڇنڪه دي؟ نو هغه جواب ڪنبي فرمائي: "جَمِيعٌ مَّا يُفْعَلُ مِمَّا ذُكِرَ فِي السُّؤَالِ مِنَ الْبِدْعِ الْمَذْمُومَةِ."⁽¹⁾

"ڪوم ڪارونه ڇي تا پءِ سؤال ڪنبي ڌڪر ڪرل نو دا تول هغه مذموم (بد او ناڪاره) بدعات دي."

ڌ علامه ابن قدامه الحنبلي ڪي قول

دا ڌ امام احمد بن حنبل ڪي ڌ مذهب عالم دے، وائي: "قَالَمَا صُنِعَ أَهْلُ الْمَيْتِ طَعَامًا لِلنَّاسِ، فَتَكْرَهُ؛ لِأَنَّ فِيهِ زِيَادَةً عَلَى مُصِيبِهِمْ، وَشُغْلًا لَهُمْ إِلَى شُغْلِهِمْ، وَتَشْبَهًا بِصُنْعِ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ."⁽²⁾

"ڌ مري ڪور والا ڇي خلقوله ڊوڊي تياروي دا ڊوڊي مڪروه ده (فقهاء ڇي ڪله مڪروه تڪي ڌڪر ڪري مراد تري نه مڪروه تحريمي وي، ڇي هغه حرامو ته نزدې وي)، ڇڪه ڇي پءِ دي ڪنبي ڌ هغوي هغه مصيبت نور هم سبوا ڪيري، او نور هغوي مشغوله ڪيري سره ڌ خيلي مشغولتيا ڌ غم نه، او دي ڪنبي مشابيهت هم دے ڌ دور جاهليت خلقو سره."

ڇنڪه مصيبت سبوا ڪيري؟ هغه داسي ڇي يو خوا ورسره ڌ پلار غم دے، بل خوا ورسره دا غم دے ڇي وريڙي به پڇي وي او ڪه نا؟ يره ڇي دا به خلقوله پوره شي او ڪه نا ڪي به شي؟ پءِ دي سوچونو ڪنبي وي نو ڌ يو غم نه دي پري دوه غمونه جوڙ ڪرل؛ ڇڪه دي سره ڌ هغوي مصيبت نور هم سبوا ڪيري، يو غم ڪنبي مشغوله وي نو پءِ بل غم ڪنبي هم مشغوله شي. او بل دا ڌ دور جاهليت خلقو سره مشابيهت هم دے، دور جاهليت ڪنبي به خلقو دغسي خپلو مرو باندې دعوتونه ورڪول، خيراتونه او پروگرامونه ڪول، مونڙ ڪنبي هم هغه طريقه روانه ده، دا اسلامي طريقه نه ده بلڪه دا ڌ جاهليت طريقه ده.

ڌ مسئلي نه ڄاڻ خبر ڪري، هسي نه ڇي ستاسو ذهن ڪنبي دا راشي ڇي دوي گني خيرات

(1) انظر: "فتاوىٰ فقهيه الڪبرى" لأحمد بن محمد بن علي بن حجر الهيثمي السعدي الأنصاري: (7/2).

(2) انظر: "المغني" لابن قدامه: (410/2).

نه مني، نا! بلڪه مونڊ وائو: دا دري ورڇي د غم دي، پڻ دې ڪنبي د مري وارثانو له د:
راوري، او ڪله ڇي دا دري ورڇي تيري شي نو بيا ڪه دے خپل مري پسې خيرات ڪوي
ممانعت نشته خيرات دې اوکري، خو بيا هم ڪه تخصيص د ايامو ڪوي نو دا بدعت دے
جُمعې پڻ شپه ديکونه پڇوي، بعضې خلق داسې ڪوي: ڇي اوڙهه جُمعې مسلسل بيا ديکونه ڀ:
اوڙهه ديکونه پڻ يو ځل نه پڇوي بلڪه دا د يوي يوي جُمعې پڻ شپه تقسيموي، نو دا بدعت د.
بعضې خلق ورڇي شماري نو ڇي خلويښت (٤٠) ورڇي برابر شي بيا وائي: د فلا
پلار خلويښتي ده، نو خلقو له دعوتونه ورکوي، ڇي تاسو به نن راځئ، مونږ به د خ
خلويښتي ڪوو، پڻ خلويښتمه ورځ روتو پڇوي، مخکينې روستو ئي نه پڇوي نو دا ه
دے. بيا دوي داسې اوکري ڇي شپږ مياشتي تيري شي نو بيا خلقو له دعوت ورکوي، او
ڪال تير شي نو ڪليزه ورته وائي، بيا وائي: دا زمونڊ د والد محترم ڪليزه ده، تاسو به راځئ، او
خوري، پڻ دې طريقه باندې خيرات ڪول، دا پڻ شريعت ڪنبي نشته دے.

هاڻ! ڪه چرته داسې اوشي ڇي تاسره پيسې راغلي او ته خيرات ڪوي او هغه خ
ورځ وه ستا ذهن ڪنبي دغه خبره نه وه، نو ڪه هغه پڻ خلويښتمه ورځ راغله نو خير
ڪه ته ئي خلويښتمې ورڇي ته حصاروي دا بدعت دے.

دارنگې ستا ذهن ڪنبي د جُمعې شپه نشته او ته خيرات ڪوي خو هغې سه
اوڇوڇو ڇي د جُمعې شپي له پروگرام جوڙ شو ڪناه پڪينې نشته، او ڪه چري ته د جُمع
تخصيص ڪوي، ثواب پڪينې زيات ڪنڙي نو دا تخصيص پڻ شريعت ڪنبي ناروا دے.

د جُمعې ورځ خاص ڪول

رسول الله ﷺ فرمائي: د جُمعې ورځ د روزي دپاره مه خاص ڪوي، ڇي نورو ورځو
نه نيسي او صرف د جُمعې پڻ ورځ باندې روزه نيسي، او د جُمعې شپه د مونځ دپاره مه خ
ڇي پڻ نورو شپو مونځ نه ڪوي او صرف د جُمعې پڻ شپه مونځ ڪوي، نو د جُمعې شپه د عب
خاص ڪول دا پڻ شريعت ڪنبي نشته دے.

ايمه اربعه ٽول پڻ دې متفق دي ڇي دري ورڇي د مري وارثان به خلقو له ډوډي،
بلڪه خلق به ئي دوي له راوري، چونڪه مونڊ خواحانف يو نو د احنافو هه بعضې حوالي

"وَلَا يُبَاحُ اتِّخَاذُ الضِّيَافَةِ عِنْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ؛ لِأَنَّ الضِّيَافَةَ يَتَّخِذُ عِنْدَ الشُّرُورِ".⁽¹⁾

"جائز نه دي ميله ڪيدل د مري پءُ ڪور ڪنبي دري ورخي؛ حڪه دا ضيافة چي د مري ڪور والا خلق ميلمانه ڪوي، نو دا ميلستيا خلق د خوشحالي پءُ موقع ڪنبي ڪوي، د غم پءُ وخت ڪنبي خلق ميلستوبونه نه ڪوي".

د فتاوى قاضي خان "قول

"وَيُكْرَهُ اتِّخَاذُ الضِّيَافَةِ فِي أَيَّامِ الْمُصِيبَةِ لِأَنَّهَا أَيَّامٌ تَأْسَفُ فَلَا يَلِيقُ بِهَا مَا يَكُونُ لِلشُّرُورِ".⁽²⁾

"د مصيبت پءُ ورخو ڪنبي خلق ميلمانه ڪول دا مڪروه دي؛ حڪه دا د غم ورخي وي دي ڪنبي هغه ڪار نه وي مناسب ڪوم چي د خوشحالي سره مناسب وي، دا دعوتونه خلق پءُ خوشحالي ڪنبي ورڪوي".

امام ابن همام ڪله ليکڪي دي

"وَيُكْرَهُ اتِّخَاذُ الضِّيَافَةِ مِنَ الطَّعَامِ مِنْ أَهْلِ الْمَيِّتِ لِأَنَّهُ شَرَعَ فِي الشُّرُورِ لَا فِي الشُّرُورِ، وَهِيَ بَدْعٌ مُسْتَفْبَحَةٌ".⁽³⁾

"مڪروه دي چي د مري د ڪور والا خلق ميلمانه ڪوي؛ حڪه چي دا دعوتونه جائز نه دي خو پءُ خوشحالي ڪنبي جائز دي، پءُ غمونو ڪنبي جائز نه دي، دا يو قبيح او ناڪاره بدعت دے".

علامه قهستاني ليکڪي

"وَيُكْرَهُ اتِّخَاذُ الضِّيَافَةِ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ وَكَذَا أَكْلُهَا".⁽⁴⁾

"پءُ دي ورخو ڪنبي خلق ميلمانه ڪول هم مڪروه دي، او دوي دودي خورل هم مڪروه دي".

د فتاوى عالمڪيري "قول

"وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يُتَّخَذَ لِأَهْلِ الْمَيِّتِ طَعَامًا".

"هيڃ ڪناه نشته دے، چي د مري د ڪور والا دياره خلق دودي ليري".

(1) انظر: "خلاصة الفتاوى": (342/6).

(2) انظر: "فتاوى قاضيخان": (247/3).

(3) انظر: "فتح القدیر" لابن همام: (142/2).

(4) انظر: "جامع الرموز" لعلامه قهستاني: (443/3).

دا بنہ خبرہ ده خو چي ته ئي خوري نو وائي: "وَلَا يَبَاحُ اتِّخَاذُ الضِّيَافَةِ عِنْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَكَذَا

فِي التَّائَرِخَانِيَّةِ".⁽¹⁾

د مري د کور والو نه دا دري ورځي دودئ خورل جائز نه دي، دا مسئله فتاوی

تاتارخانيه هم ليکلي ده.

د "فتاویٰ بزازيه" قول

"فتاویٰ عالمکيري" د هندوستان د بادشاه عالمکير په زمانه کښي ليکله شوې ده، "فتاویٰ عالمکيري" کمال ئي کړې دے، دې سره دوه فتاوي نورې پيوست شوي دي، دا "فتاویٰ عالمکيري" په مينځ کښي ده، او په اړخ کښي ئي دوه فتاوي لکيدلې دي: (۱) يو "فتاویٰ بزازيه"، (۲) دويمه: "فتاویٰ قاضي خان"، په دري جلدو کښي فتاویٰ بزازيه ده، او په دري جلدو کښي "فتاویٰ قاضي خان" ده، تول کتاب په شپږو (۶) جلدو کښي ليکله شوه دے.

نو "فتاویٰ بزازيه" کښي وائي: وَيُكْرَهُ اتِّخَاذُ الطَّعَامِ فِي الْيَوْمِ الْأَوَّلِ وَالثَّلَاثِ وَبَعْدَ الْأُسْبُعِ وَنَقْلُ الطَّعَامِ إِلَى الْقَبْرِ فِي الْمَوَاسِمِ، وَاتِّخَاذُ الدَّعْوَةِ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَجَمْعُ الصَّلَاحِ وَالْقُرَاءِ لِلخَمْرِ أَوْ لِقِرَاءَةِ سُورَةِ الْأَنْعَامِ أَوْ الْإِخْلَاصِ: وَالْحَاصِلُ أَنَّ اتِّخَاذَ الطَّعَامِ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ لِأَجْلِ الْأَكْلِ يَكْرَهُ.⁽²⁾

"مکروه دي د مري په کور کښي ميلستيا کول..."، هغه چي تا ته دودئ تياروي دا هم مکروه دي، او تال له ئي دا خورل هم مکروه دي، نه به ئي خورې، ځکه دا دودئ جائز ده خو د دودئ د خوشحالي په موقع جائز ده، چونکه دلته خو غم شوه دے، خوشحالي نشته دے، دا به نه خوري او نه به هغه تال له دودئ تياروي، بيا وائي: "مکروه دي دودئ تيارول خلقو لره په رومني ورځ باندې، په دريمه ورځ، او په اوومه ورځ باندې دودئ کول هم مکروه دي (په اخترونو کښي خلقو له دودئ ورکول چي دا زمونږ د مري رومني اختر دے دا هم مکروه دي)، مقبرې له په خاص موسمونو کښي خوراگونه اوړل دا هم مکروه دي، خلق راجع کول چي ختم کوو او دعوت د طعام ورکول دا هم مکروه دي، قاريان راجع کول د قرآن د ختم دپاره دا اجتماع د صحابو څخه نه ثابت نه ده، نيکان خلق او قاريان د ختم دپاره راجع کول يا د سورة الأنعام يا د سورة الإخلاص

(1) انظر: "فتاویٰ عالمکيري": (167/1).

(2) انظر: "الرد المحتار على الدر المختار" لابن العابدین الشامي: (240/2).

جڏهن اولوليٰ او بيا ٻري ڊوڊي خوري نو دا ناروا دي، حاصل دا راوتلو: چي ڌ دعوت ڌ طعام ڌ رجي نه قراءه ڌ قرآن کول او پڻ هڻي بيا خوراڪ کول مڪروه دي.

نو مطلب دا شو: چي مري پسي کوم ختم ڪيري نو پڻ هڻي به خوراڪ نه کوي، او مري پسي ختم کول دا طريقه چي مونڙ کومه رائج ده دا ڌ شريعت نه ثابت هه نه ده.

ڌ فتاویٰ شامي قول

"وَيُكْرَهُ اتِّخَاذُ الضِّيَافَةِ مِنَ الطَّعَامِ مِنْ أَهْلِ الْمَيْتِ لِأَنَّهُ شَرِعَ فِي السُّرُورِ لَا فِي الشُّرُورِ، وَهِيَ بَدْعَةٌ مُسْتَفْبَحَةٌ." (1)

"مڪروه دي چي ڌ مري ڌ کور والا خلق ميلمانه کوي، حڪم چي دا دغوتونه جائز نه دي خو پڻ خوشحالي ڪنبي جائز دي، پڻ غمونو ڪنبي جائز نه دي، دا يو قبيح او ناڪاره بدعت ده.

او بيا شامي ڪنبي ئي دغه ڌ بزازيه تول عبارت نقل ڪري ده، او دا خبره شامي پڻ دويم حل: 656/6 باندې هم ليکلي ده.

دا دومره ڪتابونه چي پڻ ڪهينتو بيانونه ٻري ڪيري او هڻه مسئلي نه ختميري او بيا هم مونڙ وائو: چي دا ٻڻه شے ده.

ڌ ملا علي قاري رضه قول

"قَرَرَهُ أَصْحَابُ مَذْهَبِنَا مِنْ أَنَّهُ يُكْرَهُ اتِّخَاذُ الطَّعَامِ فِي الْيَوْمِ الْأَوَّلِ أَوِ الثَّالِثِ، أَوْ بَعْدَ الْأُسْبُوعِ." (2)

"زمنون ڌ مذهب تولو علماؤ دا خبره ثابت ڪري ده چي ڌ مري ڌ کور والو خلقوله ڊوڊي تيارول دا مڪروه دي پڻ اوله ورڇ، پڻ دريمه ورڇ او پڻ ڪڙه پڻ اوومه ورڇ وي، نو دا تول مڪروه دي.

ڌ مري وصيت کول

بعضي خلق وائي: ڀره جي! دا خو مونڙ نه ڪوو ڪنه، خو دا ڪاڪا چي وفات ڪيدو نو ده وصيت ڪري وو، ده دا وڻيلي وو: چي ما پسي به پڻ اوله ورڇ خيرات ڪوي، چي روميني ماننام مڇي چرته نسپور نه شي، ڌ ده دي وصيت سره خه چل اوکرو؟ ڌ دي باره ڪنبي حواله واورئ: ڪڙه مره داسي وصيت اوکري نو هڻه وصيت به نه مني؛ حڪم فتاویٰ عالمڪيري ڪنبي ليکي دي:

(1) انظر: "الرد المحتار على الدر المختار" لابن العابدین الشامي: (240/2).

(2) انظر: "مرقاة المفاتيح" لملا علي القاري: (3832/9).

د ٻاره ڪنبي د "فتاویٰ عالمگيري" فتویٰ واري

"وَعَنِ الشَّيْخِ الْإِمَامِ أَبِي بَكْرٍ الْبَلْخِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ: رَجُلٌ أَوْصَىٰ بِأَنْ يَّتَخَذَ الطَّعَامُ بَعْدَ مَوْتِهِ لِلنَّاسِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَ الْوَصِيَّةُ بَاطِلَةٌ." (1)

د شيخ امام ابو بڪر البلخي ڪه نه نقل دي، هغه وائي: يو سري وصيت اوڪرو: جي زما د مرگ نه روستو دري ورخي به خاڻه ما پسې خوراڪ پڇوي، او پءُ خلقوبه ئي خوري نو دا وصيت به نه شي منلي؛ ڪهه جي دے وائي: "الْوَصِيَّةُ بَاطِلَةٌ"، وصيت ئي باطل دے". نو دا وصيت به نشي منلي، دغه شان "در مختار شامي" ڪنبي ئي عبارت هم دا عبارت راورے دے: "رَجُلٌ أَوْصَىٰ بِأَنْ يَّتَخَذَ الطَّعَامُ بَعْدَ مَوْتِهِ لِلنَّاسِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَ الْوَصِيَّةُ بَاطِلَةٌ." (2) "جي يو سرے دا... وصيت اوڪري نو دا وصيت ئي باطل دے".

بعضي خلق پڪنبي دا وائي: جي يره جي! د مري پءُ ڪور ڪنبي ميلمستيا ناروا ده، جي هغه تا له ميلمستيا ڪوي، او ڪه هسي دعوت ئي درڪرو او خوراڪ دي اوڪرو نو گناه نشته، دا دواره خبري غلطي دي، د مري د ڪور نه خوراڪ هم ناروا دے، ڪه ته پڪنبي ميلمه ڪيري، او ڪه ته پڪنبي ڪوريه ڪيري، خوراڪ ناروا دے.

د امام آلوسي ڪول

امام آلوسي ڪيڪي دي: "جي استطعام او ضيافت يو شے دے"، بعضي خلق وائي: يره جي! ضيافت ناروا دے، استطعام خير دے، امام آلوسي پءُ تفسير د سورة الكهف ڪنبي آيت نمبر ۷۷ د لاندې ليڪي دي: "لَاِنَّ الْاِسْطِطْعَامَ وَطِيقَةَ السَّائِلِ وَالضِّيَافَةَ وَطِيقَةَ الْمَسْئُولِ".

"استطعام هغه دے جي يون تن راشي او پڇيله ئي غواړي او ته ورله ورکري نو دا استطعام دے، او جي يو سرے راغے او تا ورله دودي ورکړه او هغه د دي سوال نه وو ڪرے نو دا ضيافت شو".

نو جي کوم سرے راشي د هغه باره ڪنبي استطعام شو او د مري وارثان ئي جي خوري نو دا ضيافت شو.

د علماء ديوبند حوالي

د علماء ديوبند يو خو حوالي واري؛ دا ڪهه وایم: جي بعضي خلق وائي: يره جي! علماء

(1) انظر: "فتاویٰ عالمگيري": (95/5).

(2) انظر: "الدر المختار" لابن عابدين الشامي: (665/6).

دیوبند ورثہ جائز واثی او دا پنج پیریان دیتہ ناروا وائی.

مولانا خلیل احمد سہارنپوری **رحمۃ اللہ علیہ** لیکلی دی

”وَاصْطِنَاعُ أَهْلِ الْمَيْتِ لِاجْلِ اجْتِمَاعِ النَّاسِ عَلَيْهِ بِدْعَةٌ مَكْرُوهَةٌ“⁽¹⁾

”د مری کور والا چې خلقو له دودئ تیاروي چې دوي به راځي او مونږ کره به دودئ خوري غم دے، نو سہارنپوري صاحب وائی: دا مکروه بدعت دے“.

شاهانور شاه کشمیری **رحمۃ اللہ علیہ** لیکلی دی

”وَفِي عَامَةٍ كُتِبَ: أَنَّ فِي زَمَانِنَا أَكُلَ الطَّعَامِ مِنْ أَهْلِ الْمَيْتِ قَبْدَعَةٌ“⁽²⁾

”زمونږ پۀ عامو کتابونو کښې دا خبره ده: چې د مری کور والا چا له دودئ تیاروي او خلق ئې خوري دا بدعت دے“.

علامہ ظفر احمد عثمانی **رحمۃ اللہ علیہ** لیکلی دی

”بَابُ اسْتِحْبَابِ صُنْعِ الطَّعَامِ لِأَهْلِ الْمَيْتِ وَكَرَاهَتِهِ مِنْهُمْ لِلنَّاسِ“⁽³⁾

”باب دے پۀ بیان د دې کښې چې تہ به د مری کور والا کره دودئ لیرې، خواستا دپاره د هغوي د کور نه خوراک کول مکروه دي“.

او پۀ دې باب کښې بیا روایات راوړي، کوم چې ما تاسو ته مخکښې ذکر کړل، او لاندې ورسره د فقهاؤ هغه اقوال ذکر کوي.

قاضی ثناء اللہ پانی پتي **رحمۃ اللہ علیہ** لیکلی دی

دا لوفي عالم دے د علماء دیوبند، چا چې تفسیر مظهری لیکلے دے، هغه لیکلي دي: ”بعد مردن من رسوم دنیاوی مثل دہم و بستم و چہلم، و شامی، و برس پچھنہ کند“⁽⁴⁾

وائی: ”زما د مرک نه بعد دا خلق چې کوم رسمونه کوي، لکه لسمه ورځ باندې پروگرام، پۀ شلمه ورځ باندې پروگرام، پۀ خلوینستمه ورځ باندې پروگرام، شپږ میاشتې پس پروگرام، دغه رنگې

(1) انظر: ”بذل المجہود“ لخلیل احمد السہارنپوری: (189/5).

(2) انظر: ”عرف الشذی“ لآنور شاه کشمیری: (262/1).

(3) انظر: ”اعلاء السنن“ لظفر احمد عثمانی: (329/8).

(4) انظر: ”ما لا بد منه“ لقاضی ثناء اللہ: (191).

کال پس پروگرام جی خلقو له دودئ ورکوي دا به ما پسې هېڅ شے نه کوي.

دا په دين کښې نشته دے؛ ځکه که دا دين وړنو دومره لوي عالم به وئيل چې ما پسې به ئې نه کوي، بلکه هغه به بيا وئيلي وو: چې ما پسې به ئې خاڅه اوکړئ.

مفتي رشيد احمد لدھيا نوي ښه ليکلي دي

”په دعوت مروجہ ناجائز او بدعت ہے، بچند وجوہ:

”دا دعوت مروجہ ناجائز او بدعت دے، او د هغې خو وجې دي:

(۱) ”په دعوت حقيقت میں ہندو کی رسم ہے، پس اس میں تشبہ ہا ہوسے“.

واي: ”دا په حقيقت کښې د هندوانو رسم دے، دا د مسلمانانو طريقه نه دے، نو په دې کښې د هندوانو سره مشابهت راځي“؛ نو لھذا دا کار به نه کوي چې تاسو په غم کښې په خلقو دودئ خوري.

(۲) ”شريعت میں غمی کے موقع پر دعوت مشرعی نہیں، کتب فقہ میں تصریح ہے کہ ”إِنَّ الدَّعْوَةَ فِي الشُّرُودِ لَا فِي الشُّرُودِ“.

”شريعت کښې د غم په موقع دعوت جائز نه دے، بلکه غم والا کره به ئې خلق راورې او د فقهي کتباؤنو هم په دې تصريح کړې ده چې يقيناً دعوت ورکول په موقع د خوشحاليو کښې وي، نه که په موقع د غم کښې“.

(۳) ”اس دعوت کو لازم سمجھاجاتا ہے اور ”التزام ما لا يلتزم“ بدعت ہے“.

”دا دعوت خلق لازمي کنږي (په دې باندې په ځان قرضونه راورې خو پروگرام خاڅه کوي)، او کوم شے چې لازمي نه وي او نه ئې په ځان لازمي کنږي نو دا بدعت دے“.

(۴) ”اس دعوت پر جوړ قم صرف هوتی ہے وہ اکثر نابالغ اور غائبین وراثت کی هوتی ہے، جس کا استعمال بغیر انکی اجازت کے حرام ہے، اور یتیم بچوں کی اجازت معتبر نہیں ہے“.

”په دې دعوت کښې چې کومې پیسې خرج کيږي نو دا د دغه مري د وراثت د مال نه خرج کيږي، نو په هغې کښې نابالغه او غائبين وارثان هم وي چې د هغوي د مال نه دا خلق خيرات کوي، حالانکه د مري چې کوم نابالغه وارث دے، د هغه اجازت معتبر نه دے“.

نو دا خلق د یتيم مال خوري، الله تعالی فرمائي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾. (۱)

”چي ڇوڪ ڌ ڀٽيم مال خوري پڻ ظلم سره، پڻ نارواڙو طريقو ٿي خوري نوبقيٽا دوي خيتو ڪٽي اور اچوي، ڌ قيامت پڻ ورڇ به اور ته دننه ڪيري.“

(ه) ”اس دعوت سے مقصود ايصالِ ثواب ٿيڻ هو تائينڪه رياءُ و نمود مطلوب هوندي.“

”پڻ دڀ دعوتونو ڪٽي مقصود ايصالِ ثواب نه وي بلڪه اڪثر پڻ دڀ ڪٽي رياءُ ڪاري مقصود وي.“
 نو ڌ ثواب حاصلول مقصد ٿي نه وي بيا ٿي ڌ هڻي دٻارو ڊيري وڃي ليکي چي ثواب ٿي
 رلي مقصد نه وي؛ نو فرمائي: چي دا ڇڪه ڪڏ ته ورته اوڙائي: جومات ڪٽي ٿي اولڪوه، جومات
 ڪٽي ٿي نه لڪوي، ڪڏ ته ورته وائي: چي مدرسه ڪٽي ٿي اولڪوه نو نه ٿي لڪوي، ڪڏ ته ورته
 وائي: يو عالم له پري ڪتابونه واخله نو نه ٿي اخلي، غريب له ٿي دغه شان نقدي ورڪر، چي ڄان
 له پري ڇڏي واخله نو نه ٿي ورڪوي، دوي به ڇاڇه دغه ڪار ڪوي، نو ڌ دڻ مقصد خو ايصالِ
 ثواب نه دے، دے خو خلقو له ڄان ٻڌائي، نو چي ڄان ٻڌائي ڌ هڻي ثواب به ڌ ڪوم ڄاڻي نه شي؟
 بيا ٿي اور ڌ وضاحت ڪري دے، چونڪه وخت مختصر دے، پوره وضاحت مڻ اونڌ ڪري شو،
 خودا خبره تاسو ذهن ڪٽي ڪيڀنئو چي ڌ مري ڪور والا ڪره به تاسو ڊوڏي ليري، او پڻ دڀ
 سنت به مضبوط عمل ڪوو، چي ڪڏ غم اوشو پڻ روميني ورڇ به ڪوشش ڪوي چي مري ڪور ته
 ڊوڏي اوليري، دومي او درمي ورڇي ته ٿي مڻ پريڊي، او بل دا چي پڻ ڇا باندې غم راشي نو
 دا هڻ زمانه نه ده، اوس هر ڄاڻي هونل شته، او نزدي نزدي علاقي دي، تلي راتلي هم شي، دا
 پروگرامونه پڻ غمونو ڪٽي پڪار نه دي، چي خلقو باندې ڊوڏي خوري، ڪڏ يو سرے اور ڌ
 دے لا رولا ردي شي، خفه ڪيري نو خفه دڀ شي، خو چي ڌ نبي ﷺ ڌ سنتو خلاف اونشي.

الله رب العزة دڀ ڌ صحيح عمل ڪولو توفيق رانصيب ڪري.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ * حَتَّى تُرْزِقُوا الْبَقَايَا * كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

(سورة التكاثر: 1-3)

موضوع

زيارة القبور

بتاريخ: 25-06-2021

مقام جلسي

خطيب

فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

زيارة القبور

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا صِدْلَ لَهُ وَلَا نِدْلَ لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿الْهَآكُمُ الْقَكَآرُ﴾ حَتَّى رَزَّمُ الْبَقَايِرُ* كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ* ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ* (1)

وقال النبي ﷺ: «كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَزُورُوهَا؛ فَإِنَّهَا تُرْهِدُ فِي الدُّنْيَا، وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ» (2).
قابل قدر، معزز علماء كرام او زما عزتمندو، حاضرينو، مسلمانانو رونهوا شريعت دهر
يو كار د يو مقصد دپاره حكم كړې دے، چې هغه حكم كښې خپل مقصد وي نو د دغې
حكم د تعميل ثواب به وي، او كه هغه مقصد پكښې نه وي نو په هغې كښې بيا ثواب نه وي؛
خكه حكم د خپل مقصد نه خلاف شو، د شريعت ډير احكامات دي او په هر كار كښې ځانله
ځانله حكمت وي، بعضي اشياء داسې وي چې اول جائز وي، روستو بيا ناجائز شي، او بعضي
داسې وي چې اول ناجائز وي او روستو بيا جائز شوي وي، نو دا اول قسم چې دے چې اول
جائز وي او روستو بيا ناجائز شوي وي نو د دې حكم تدريجاً تدريجاً راغله وي، دا د دې دپاره
چې خلقو ته د دې پرېخودل آسان شي، او چې كله دا دويم قسم وي چې يو شے اول ناجائز وي
او بيا روستو جائز شوه وي نو د هغې جدا حكمت وي، كله په هغې كښې دا حكمت وي: چې
اول خلق د هغې په مقام نه پوهيږي، غلط مقصد دپاره ئې استعمالوي، نو الله د هغې نه منع

(1) [سورة التكاثر: 1-4].

(2) أخرجه ابن ماجة في كتاب الجنائز، باب ما جاء في زيارة القبور، برقم: (1571).

اوکړي، کله چې پوه شي نو بيا ورته د جواز اجازت ورکړي:

مثال

لکه مثال په ټور شراب دي، ابتداء جائز وو، په مزه مزه د شرابو حرمت راغلي دے، دغه شان دا په کورونو کښې چې مونږ کوم خرونه ساتو، خرې يا خرونه چې مونږ پرې بارونه راورو، ابتداء کښې د دې خوراک جائز وو، د دې غوښه جائز وه، روستو بيا د دې د غوښې حرمت نازل شوه دے، صحابه کرامو عليه السلام خړه حلال کړي وو او پخول ئې؛ ځکه حرام خولا نه وو، چې کله اعلان اوشو: چې رسول الله صلى الله عليه وسلم اعلان کوي چې د خرونو غوښې الله حرامې کړي او تاسو د دې نه منع شئ، نو صحابه کرام عليه السلام په عمل کښې ايک نمبر خلق وو، پخې غوښې ئې اوغورځولې، کټوئ ئې ترې نه خالي کړې، وائي: چې حرامې شوي دي نو بيا پرې مونږ څه کوو؟
د شرابو حرمت

شراب چې کله حرام شول نو خلکو سره په متکو متکو او چاتو چاتو شراب پراته وو؛ ځکه اغستل به ئې خرڅول به ئې، استعمالول به ئې، څښکل به ئې؛ ځکه اول کښې جائز وو، چې د شرابو د حرمت حکم راغلي نو هغه چاتې او متکې ئې په نالو کښې واړولې، دغه شان ئې توي کړل، دا نه وائي: چې دا شته به خرڅ کړو، يا به ئې اوڅکو، نا بلکه د هغې نه ئې توبه اووښته، او هغه ټول ئې توي کړل، دا اشياء په ابتداء کښې حلال وو بيا روستو حرام شول، داسې نور هم ډير څيزونه دي.

متععه کول

په ابتداء د اسلام کښې متعه جائز وه، د يوې زنانه سره د يوې شپې دپاره نکاح کول، يوې هفتې دپاره نکاح کول، يوې مياشتې دپاره نکاح کول، کال دپاره نکاح کول داسې د محدود وخت دپاره، مهر به دې ورکړو، نو داسې نکاح جائز وه چې متعه به ئې ورته وئيل، خو په آخر کښې داسې منسوخ شو. داسې ډير مسائل دي.

دارنگې په ابتداء د اسلام کښې بعضې اشياء حرام وو خو روستو بيا جائز شوي دي، لکه قبرونو ته تلل، په ابتداء د اسلام کښې دا ناروا او حرام وو، اعلان اوشو چې مقبرو ته به نه ځئ،

بالکل تلل بند، خوک به هم مقبرو ته نه تلل، زمانه تیریده تیریده، چې څه وخت تیر شو، بیا اعلان اوشو چې که اوس مقبرو ته څی نولارشی، ځکه اوس تلل جائز شو، نو د عبرت دپاره تلے شی.

د زیارة القبور د منع کیدو او د جائز کیدو وجه

دا زیارة القبور منع شوی ولے وو؟ او دا جائز ولې شو؟ اول اول کښې خلقو کښې د شرک ماده دیره وه، کانري ته به ئې هم سجده کوله او بوتي ته به ئې هم سجده کوله، مري ته به ئې هم سجده کوله، ژوندي ته به ئې هم سجده کوله، نو قبرونو ته به خلقو سجده کولې، د قبرونو نه به ئې حاجتونه غوښتل، نو د الله پیغمبر ﷺ مطلقاً حکم اوکړو: چې مقبرو ته به نه څی؟ ولې؟ چې د دې شرک نه خلق منع شي، صحیح نیت باندې تلونکي او د شرک په نیت باندې تلونکي د هغې تمیز او جدائی د یو بل نه نه کیده نو ټول ئې منع کړل، که خوک د عبرت دپاره څي نو هغوي به هم نه څي او که خوک د شرک دپاره څي نو هغه به خو خود نه څي.

چې څه وخت تیر شو، د صحابه کرامو ﷺ په زړونو کښې دا خبره کینښاسته چې قبرونو والا زمونږ د دعاگانو محتاج دي، او دوي مونږ ته نفع یا نقصان نشي رارسولے، سجده د الله حق دے، قبرونو ته سجده حرامه او ناروا ده، چې په دې پوهه شول نو بیا جواز راغلے، اوس حکمت د جواز مقبرې ته د تللو څه وو؟

مقبرې ته د تللو حکمت

نو نبی ﷺ مقبرې ته د تللو جواز سره د حکمت د دې نه بیان کړو، رسول الله او فرمائیل: "که اوس څی نو تلے شی (خو د څه دپاره به څی؟) نو د دې دپاره به څی چې ځانله مرگ مخې ته کړی، او د دې دپاره به څی چې ځانله آخرت راځي ته کړی، او مرو ته هم دعاء د مغفرت اوکړی، دا حکمت شو د مقبرې د تلو، مقبرې ته د دې دپاره لارښه چې تا ته مرگ یاد شي، د دې دپاره لارښه چې د مري دپاره دعاء او غواړې، د هغه نه ئې نه غواړې، بلکه د هغه دپاره د الله تعالی نه دعاء او غواړې، او د دې دپاره لارښه چې تا ته آخرت یاد شي او د عبادت شوق په تا کښې پیدا شي، چې مرگ راروان دے او ما خو هیڅ تیارے نه دے کړے. نو دا تلل جائز دي.

اختلافي مسئله

دا یو اختلافي مسئله ده: چې دا مقبرو ته تلل اول وخت کښې حرام وو بیا روستو جائز

شول نو ڌ سرو دپاره يواځي جائز شو؟ ڪه نا ڌ زنائو دپاره هم؟ نو دا مسئلہ مختلف فيہا ده، ڌ سرور دپاره اجازت ڌ تولو علماؤ پڻ اتفاق سره دے، او ڌ زنائو پڻ باره ڪنهي اختلاف دے، راجح کوم يو دے؟ ڌ هغي روستو وضاحت کوم.

ڌ سرو مقبروتہ تلل

محدثينو پڻ دي باندې بابونه قائم ڪري دي: ڇي ڌ سرو دپاره مقبري ته تلل ڌ عبرت دپاره دا مستحب دي او ثواب دے، اجر پرې ميلاو پرې، ڇي ڌ عبرت دپاره مقبري ته ځي، ار ځان له مرگ راياد ڪري.

ڌ امام ابو داود ڌ باب قال مول

امام ابو داود ڌ باب قائم ڪرے دے: "بَابُ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ".

"باب دے پڻ بيان ڌ زيارت ڌ قبرونو ڪنهي".

پڻ هغي ڪنهي حديث راوري ڌ سيدنا ابو هريره ڌ، ابو هريره ڌ فرمائي: "ڇي يو ځل رسول الله ڌ مور قبر ته راغلي نو اووڻي ڙل، او ڇي نبي ڌ اوڙل نو ڌ نبي ڌ ڙا ڌ وڃي نه هغه خلق هم نبي ڌ اوڙول ڇي کوم کير چاڀير ڌ هغه سره وو، ولي ڇي هغه ئي اوليدو ڇي ڙل ئي نو دوي هم پڻ ڙا شول، نبي ڌ اوفرمائيل: ڇي دا مڻي ڇڪه اوڙل ڇي ما ڌ رب نه اجازت اوغوشتو ڇي يا الله ما له اجازت راکره ڇي ڙه ڌ دي خيلي مور دپاره ستانه بخښنه اوغوارم، وائي: "فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي".

"الله تعالیٰ ماله اجازت رانه ڪرو".

نو ڌ بخښني غوشتلو اجازت ئي رانه ڪرو؛ ڇڪه ڌ نبي ڌ مور، پلار دا ڌ پيغمبر ڌ نبوت ڌ ميلاريدو نه ڇڪنهي وفات شوي وو، پلار ئي خو ڌ پيدائش نه هم ڇڪنهي وفات شوي وو، او مور ئي نبي ڌ لا وروڪي بچي وو ڇي مور ئي وفات شوه، نو ڌ نبي ڌ مور او پلار باره ڪنهي علماء توقف کوي او دا بهتر قول دے، مونڙ ڇه ٿه وائو: ڇي يا ڪافر وو يا مسلمانان وو خو بس الله تعالیٰ ته پته ده، خو ڌ احاديثو نه دا معلوم پرې لکه دغه ڇڪنهي حديث دے: ڇي نبي ڌ فرمائي: ڇي ما الله تعالیٰ ته اوڙيل: "ڇي يا الله ڙه ڌ دي خيلي مور دپاره بخښنه غوارم، اجازت راکره وائي: الله ما

له اجازت رانه کړو؛ (ځکه چې هغه د اسلام نه مخکښې وفات شوې وه، او چا چې اسلام نه وي قبول کړې نو هغه له بځښنه نشي غوښتې)، نو بيا مې دوباره د الله رب العزة نه اجازت اوغوښتلو چې يا الله! دا اجازت خورا کړه کنه: «أَنْ أُرْوِرَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي» چې زه د خپلې مور د قبر ملاقات له خو کله کله ځم کنه، نو نبي ﷺ فرمائي: «فَأَذِنَ لِي». «نو الله تعالی مالره اجازت راکړو».

چې څه خیر دے قبر ته څه، زیارت کو؛ «فَرَوْرُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُدْكِرُ بِالْمَوْتِ»^(۱).
 "د قبرونو زیارت کوی؛ ځکه دا د قبرونو زیارت چې دے نو داسې ته مرگ یادوي."

زمونږ خلق زیارت دې کښت ته وائي، حالانکه زیارت معنی ملاقات دے، کښت ته زیارت نه وائي، زیارت: یو سرے د چا ملاقات ته لار شي نو دا د دغه سړي زیارت شو چې ته د چا خواته تلې ئې او که مقبرې ته لارې نو تا د قبرونو زیارت اوکړو، دارنگې یو کلي ته لارې نو دا د دغې کلي زیارت شو، نو د قبرونو ملاقات ته څی؛ ځکه چې دا انسان له مرگ یادوي، د دې مقصد دپاره به څی.
 زمونږ خلق مقبرې ته څه له څی؟ وائي: راځه! چې لږ کپ شب اولکړو، مقبرې ته دې دپاره څی وائي: هلته کښې خاموشي وي، مقبرې ته دې دپاره څی؛ چې بعضې خلق پکښې د شریکياتو چلې پخوي، مقبرې له ته د دې دپاره څی چې (نعموذ بالله!) په هغې کښې زناگانې اوکړي، مقبرې له د دې دپاره څی چې د مقبرې اونې په غلا راکت کړي، نورو نورو غرضونو دپاره څی، په دې مقصد تلل بالکل ناروا او حرام دي، مکروه تحریمي دي، مقبرې ته لار شه د دې دپاره چې ته ځان ته مرگ ځې ته کړې، او بیا "صحيح ابو داود" کښې روایت ذکر کوي د ابن بريدۀ ؓ نه او هغه د خپل پلار نه نقل کوي: چې نبي ﷺ فرمائي وو: «تَهَيُّكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَرُورُوهَا، فَإِنْ فِي زِيَارَتِهَا تَذَكُّرَةٌ»^(۲).

"ما تاسو په ابتداء کښې د قبرونو د زیارت نه منع کړي وی، اوس د قبرونو زیارت کوی؛ ځکه په دې کښې سړي ته مرگ یادېږي، آخرت پکښې یادېږي، دې مقصد له لار شئ".
 معلومه شوه: د دې باب نه چې په اتفاق سره سړو ته اجازت میلاؤ شو.

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب الجنائز، باب في زيارة القبور، برقم: (3234).

(۲) أخرجه أبو داود في كتاب الجنائز، باب في زيارة القبور، برقم: (3235).

د امام ترمذي ڪه باب قالمول

امام ترمذي ڪه باب قائم ڪرے: "بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ".

رخصت ديتہ وائي: ڇي يوشے منع وي او بيا جائز شي، نو معنی دا شوه: "باب دے پء بيان دے ڏي ڪنبي ڇي راغلي دي پء اجازت او پء رخصت د قبرونو د ملاقات ڪنبي".

نو پء هغي ڪنبي هم دغه حديث راوري: ڇي نبي ﷺ فرمائي دي: «قَدْ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَقَدْ أَذِنَ لِمُحَمَّدٍ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ أُمِّهِ، فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تَذَكَّرُ الْآخِرَةَ».⁽¹⁾

"ما تاسو د زيارت د قبرونو نه منع ڪري وئ، پء تحقيق سره اجازت او ڪرے شو محمد ﷺ ته د هغه د مور د قبر د زيارت دپاره، د قبرونو زيارت ته اوس ئي؛ حڪه دا سري ته آخرت يادوي".

بيا امام ترمذي ڪه ذڪر ڪري دي: "حَدِيثُ بُرَيْدَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَا يَرَوْنَ بِزِيَارَةِ الْقُبُورِ بَأْسًا، وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ"⁽²⁾

"حديث د بريده ڪه د سند پء اعتبار سره حسن او صحيح حديث دے، او عمل ڪول پء دے باندې د اهل علمو پء نزد ثابت دے، ڇي قبرونو له تلل د عبرت دپاره پء هغي ڪنبي هغوي ڪناه نه ڪنري، او دا قول د ابن مبارڪ، امام شافعي، امام احمد او اسحاق ڪه دے".

د ابن ماجه ڪه باب قالمول

ابن ماجه ڪه باب قائم ڪرے دے: "بَابُ مَا جَاءَ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ".

"باب دے پء بيان د هغه رواياتو ڪنبي ڇي راغلي دي پء باره د زيارت د قبرونو ڪنبي".
بيا ده هم دغه روايت راورے دے: ڇي رسول الله ﷺ وئي دي: د قبرونو ملاقات ته ئي؛ حڪه د ڏي سره مرگ ياديري.

دارنڪي امام ابن ماجه ڪه باب قائم ڪرے دے: "بَابُ مَا جَاءَ فِي زِيَارَةِ قُبُورِ الْمُشْرِكِينَ".
"ڇي د مشرڪينو قبرونو له هم د عبرت دپاره تله شي".

او پء دي باب ڪنبي حديث راوري: د نبي ﷺ د خيلي مور د قبر د زيارت واقعه ئي ذڪر ڪري ده، ڇي نبي ﷺ د مور قبر له تله وڃ، پء ڙا شو وائي: ما د خيل رب نه اجازت اوغوڻتلو

(1) أخرجه الترمذي في أبواب الجنائز، باب ما جاء في الرخصة في زيارة القبور، برقم: (1054).

(2) انظر: "سنن الترمذي"، أبواب الجنائز، باب ما جاء في الرخصة في زيارة القبور: (361/2).

جِي زُهَ مور له بڄنبنه غوارم، اجازت راته دَ بڄنبني اونشو، چي بڄنبنه به نُه غوارې، بيا مې اجازت اوغوښتلو چي دَ هغې دَ قبر ملاقات له لارشم نو دَ دې اجازت راته ميلاؤ شو. نو زيارت دَ کافرانو دَ قبرونو هم جائز دے.

نوبه ابتداء دَ اسلام کښې دَ قبرونو دَ زيارت نه منع وه بيا جواز بيان شوه دے.

په ابتداء دَ اسلام کښې دَ قرباني دَ غوښې دَ دريو ورځو نه سيوا ساتلو نه منع

دغسې په ابتداء دَ اسلام کښې دا هم منع وه چي دَ قرباني غوښه به دَ دريو ورځو نه سيوا په کور کښې نه حصاروئ، دَ شريعت په هر کار کښې حکمت وي، بعضې خلق په دې حکمتونو خبر نه وي، وايي: په دريو ورځو کښې به ئې خلاصوئ، او دَ دريو ورځو نه سيوا چا کره پاتې شوه هغه به غورځوئ، سيوا به ئې نه استعمالوئ، نو چي يو سري لويه قرباني کرې ده، او کور کښې دوه، درې کسان دي، نو هغه به دا دومره غوښه څنگه خوري؟ په دې کښې مقصد دَ يو خبرې وو، هغه دا وو: چي خلقو به قرباني اوکره، او غوښې به ئې کور ته راوړې... هغه زمانه کښې فريزري او پريچونه نه وو، نو هغوي به غوښه داسې نرئ نرئ کت کره ترشي به ئې ترې جوړې کرې، او په نسر به ئې اوچې کرې، بيا به ئې ډيره وخته پورې خوړې، خوا کښې به ورسره غريبانان وو، هغوي به قرباني نه وه کرې، هغوي له به چا هډو غوښه نه ورکوله، دَ الله نبي ﷺ اعلان اوکره: چي کومه غوښه درې ورځو کښې خوړې شي نو صحيح ده، دَ درې ورځو نه سيوا حصارول گناه ده، نو درې ورځو کښې څوک غوښه خلاصولې شي، نو صحابه کرام ﷺ پوهه شول، چي درې ورځو کښې خو مونږ دومره خوړې شو او نوره رانه خرابيږي، نو زر زره به ئې غريبانانو له ورکړه، نو دَ دې حکمت دپاره دَ قرباني غوښه دَ دريو ورځو نه سيوا حصارول منع وو، چي په مسئلې هغوي خبر شول، او پوهه شول، چي دا قرباني خو دَ غريبانانو سره يو قسم احسان دے، او بيا هغوي غوښې ورکول شروع کړل نو بيا دا حکم منسوخ شو، اوس حکم دے: "فَامْسِكُوا مَا بَدَا لَكُمْ".

دَ دريو ورځو نه سيوا حصارول جائز شول، "حصاروئ تاسو دې لږه خومره چي تاسوله مناسب ښکاري".

خو داسې نه چي بس قرباني دې اوکره او غوښه دې ټوله راوړه، او فلنزر کښې دې کيځوده، او مسلمان بنده درنه ذره ليدلې نشي، او ته وايي: چي غوښه خو ډيره کرانه ده او ټول کال به دَ دې نه لږه لږه راخلم، او خورم به ئې، بے شکه چي ستا خوښه ده کوله ئې شي، خو دا.

کار غلط دے؛ حُکمه تا دَ غریب سره خُه همدردی اونُه کُره، تَه ئی تُول کال خورې، او هغې غریب باندې چا پَه اختر کښې هم اونُه خورې، نو بهتره دا ده: چې غوښه درې حصې کُره: یو حصه غریبانو له ورکُره، او دوو حصو کښې یو حصه ځان له کږدې، نو تُول کال ئی خوره، جائز ده، او یو حصه یارانو دوستانو باندې اوخوړو، او کَه ناا یو سره بال بیج داره دے، او هغه والی کَه دا دریمه حصه زه ورکړم نو دا نوره خو زما یو وخت هم نه کښې، نو خیر دے لږه غوښه دې ورکړې، لازمه نه ده چې خاخه دریمه حصه دې ورکړې. بهر حال پَه ابتداء کښې د درېو ورځو نه سیوا د قربانی غوښه حصارول هم منع وو، بیا روستو جائز شو.

د شرابو د لوبو نه منع

او پَه ابتداء د اسلام کښې د شرابو دپاره چې کوم لوبې استعمالیدل پَه دې لوبو کښې سپینې صفا اوبه څښکل هم منع وو، مطلب دا دے: چې کله شراب حرام شول نو د شرابو لوبې وو چې هغې کښې به شراب تیاریدل، پَه دې لوبو کښې اوبه څښکل هم حرام شول، چې اوبه به پکښې هم نه څښکې، دا به تَه استعمالوئ، د دې وجې نه چې د خلقو د شرابو نه مکمل نفرت پیدا شي، نو چې کله د خلقو ذهن د شرابو نه مکمل نفرت پیدا شو نو بیا ورته اووئیلے شو: چې شراب خو هسې هم تاسو نه څښکې، نو دا لوبې خو خه پلټ نه دي، ځان له ئی استعمالوئ، کَه اوبه پکښې څښکې، او کَه نور خورا کونه پکښې کوئ نو استعمالول ئی جائز شول، اول کښې دا لوبې استعمالول بند وو، روستو بیا د دې د جواز حکم میلاؤ شو.

نو مسلمانانو روڼوړا خبره دا ده: چې د سرو دپاره مقبرو ته تلل پَه اتفاق د علماؤ مستحب دي، خو صرف د دې دپاره چې ځان له مرگ غځي له کږې، او مړي دپاره دعاء او غواړي او آخرت ځان له رایاد کړي.

اوس اختلافي مسئله

اوس دویمه مسئله، چې هغه اختلافي مسئله ده، هغه دا ده: چې زنانه مقبرې ته تلے شي او کَه نا؟ د سرو باره کښې د هیچا اختلاف نشته، د زنانو پَه باره کښې دوه قوله دي: (۱) یو قول د جواز دے، چې تلل جائز دي، او (۲) دویم قول د عدم جواز دے، چې تلل ناجائز دي، امام ترمذي هه باب قائم کړے دے: "بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ زِيَارَةِ الْقُبُورِ لِلنِّسَاءِ".

"باب دے پے بیان دے هغې رواياتو کښې چې راغلي دي پۀ مکرره والي د ملاقات د قبرونو کښې د زنانو دپاره".

نو بيا هغه پۀ دې باندې کښې حديث راوړي: د ابوهريره ؓ نه چې هغه وائي: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ زَوَارَاتِ الْقُبُورِ»^(۱)

"د الله رسول ﷺ لعنت وئيلے دے پۀ هغې زنانو باندې چې د قبرونو او زيارتونو له ډيرې ځي".
بيا امام ترمذي ؒ وائي: "وَفِي الْبَابِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ".

"پۀ دې باب کښې نور روايات د ابن عباس ؓ او د حسان بن ثابت نه هم نقل دي".
او بيا امام ترمذي ؒ د دې مسئلې تفصيل کوي، وائي: بعضې علماء د دې حديث پۀ بنياد چې مخکښې اجازت ميلاؤ شو، نو دا حديث هم پۀ دغې باندې حمل کوي، چې پۀ ابتداء کښې څنگه د سرو دپاره تلل منع وو، نو د ښځو دپاره هم منع وو، ښځو پۀ باره کښې وو: چې کومه ښځه مقبرې ته کله ځي پۀ هغې به لعنت وي، خو وائي: چې کله سرو ته اجازت ميلاؤ شو، نو پۀ دې اجازت کښې زنانه هم داخلې شوې، زنانه هم اوس تلے شي، يو قول د اهل علمو دا شو: چې پۀ ابتداء کښې خو د ښځو او سرو ټولو دپاره تلل منع وو، چې سرو دپاره تلل جائز شول نو دغه حديث د ښځو د جواز دپاره هم شو.

دويم قول

(۲) دويم قول دا دے: چې د قبرونو ملاقات دپاره تلل د نارينو او زنانو ټولو دپاره اول ناجائز وو، بيا صرف د سرو دپاره جواز راغلی چې سري زيارت د قبرونو کولے شي او د ښځو دپاره تلل هم هغه شان ناجائز پاتي شو، چې زنانه به د قبرونو زيارت له نه ځي، او د هغې وجه دا ده: چې زنانو کښې دوه خبرې دي، چې هغه د سرو نه پۀ هغې کښې بدلې دي؛ نو لهدا دوي دپاره ځکه اجازت نشته، هغه دوه خبرې دا دي:

(۱) "لِقَلَّةِ صَبْرِهِنَّ".

"يو دوي صبر کم دے".

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب الجنائز، باب ما جاء في كراهية زيارة القبور للنساء، برقم: (1056).

هلته چي لاري شي، نو قبر ته پټه ژبا شي، او پټه قبر باندې ځان راغورځوي، او چغې به اوباسي، وايي: تا خو زمونږ نه سترگې پټې کړي او کور ته نه راځي، دوي له خو بيا خپلې ساندې هم ورځي کنه، نو يو پټه دوي کښې صبر ډير کم دے.

(۲) دويم: "وَكَثْرَةُ جَزَعِهِنَّ" (۱)

"هلته ژباگانې او فريادونه هم ډير زيات کوي"، نو پټه دې وجه د زناڼو مقبرې له تلل منع او مکروه دي.

د زناڼو مقبرې ته نه تلل

امام ابن ماجه رحمه الله په دې باندې باب قاضوي: "باب دے پټه بيان د دې کښې چې راغلي دي پټه منع د ښځو د زيارت نه او د قبرونو د ملاقات نه"، چې ښځې له منع راغلې ده او هم دغه حديث راوړي چې: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ زَوَارَاتِ الْقُبُورِ".

"د الله رسول ﷺ لعنت وئيلے دے پټه هغې زناڼو باندې چې د قبرونو او زيارتونو له ډيرې ځي."

د علامه قرطبي قول

علامه قرطبي رحمه الله په تفسير "قرطبي" کښې په تفسير د "سورة التكاثر" کښې ليکي دي: جواز د زيارت د قبرونو خو د سرودپاره متفق عليه دے، د زناڼو پټه باره کښې اختلاف دے، خو دا اختلاف د بودئ کانو ښځو پټه باره کښې دے، نو دا خبره هم ياد اوساتئ هغه ليکي: "أَمَّا الشَّوَابُ فَحَرَامٌ عَلَيْهِنَّ الْخُرُوجُ، وَأَمَّا الْقَوَاعِدُ فَمُبَاحٌ لَهُنَّ ذَلِكَ".

"هر چې جينکئ او ځوانې ښځې دي نو هغوي باندې مقبرو ته تلل حرام دي، او هر چې بودئ کانې دي نو مباح دے دوي دپاره د قبرونو زيارت کول".

نو کومه ښځه چې ځان ته بودئ وايي نو هغې دپاره تلل مباح دي، او هغه ښځې د شپينز (۶۰) او اوبا (۷۰) کالو نه اورېدلي وي، او يوې بلې ته وايي: چې بودئ شوې، وايي: "ته به بودئ شوې ئې، زه خو پروئ جينئ يم"، نو دا شابه ده، دا بيا بودئ نه ده، نو داسې زناڼه چې هغه ځوانه وي هغه به د قبرونو زيارت له نه ځي، هغوي دپاره تلل منع دي، ها! چې کومې ډيرې بودئ کانې دي چې هغوي باندې ستر او پرده هم نشته، لارو کوڅو کښې بغير د چيل او پروني نه

کرڻي نو تفسير قرطبي کڻي وائي: "فَمُبَاحٌ لَهُنَّ ذَلِكَ"، "نو هغوي دپاره جائز دي چې لارې شي" خکه په هغوي خو هسې هم پرده نشته، خو اصل څيز پکښې پرده هم ضروري ده.

خو چې په کوم ځائې کښې فتنه وي نو د فتنې په ځائې کښې لکه سري او ښځې گډ ود دي، خاص کر د اولياؤ په قبرونو کوم خلق راغونديږي، هغې کښې خو سري او ښځې گډ ود وي نو داسې د فتنې په ځائې د زنانو مکمل ممانعت ده، چې زنانه به بالکل نه شي: "وَأَمَّا مَوْضِعُ أَوْ وَقْتُ بُخْتَى فِيهِ الْفِتْنَةُ مِنَ اجْتِمَاعِ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ، فَلَا يَحِلُّ وَلَا يَجُوزُ".

"هر چې داسې ځائې يا داسې وخت وي چې په هغې کښې يره کيدې شي د فتنې د يوځائې والي د نارينو او زنانو نه (زنانه او نارينه گډود دي) نو حلال نه دي او جائز نه دي ملاقات کول د قبرونو په داسې موقع کښې".

دا د يو عالم په نزد نه بلکه ټول علماء دا خبره کوي: چې د فتنې يره وي نو بيا زياره القبور منع ده، او دے بيا وائي: "فَبَيَّنَّا الرَّجُلُ يَخْرُجُ لِيَعْتَبِرَ، فَيَقَعُ بَصَرُهُ عَلَى امْرَأَةٍ فَيَفْتَنُ، وَبِالْعَكْسِ فَيَرْجِعُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ مَأْزُورًا غَيْرَ مَأْجُورٍ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ".

"سړې مقبرې له تلې دے د دې دپاره چې لږ عبرت واخلم او ځان ته آخرت را ياد کړم نو د هغه نظر چې په پردې ښځه باندې پريوځي نو دے فتنه کښې واقع شي نو دے خو دې سره گناه کار شو، څه اجر هم ورته ميلاؤ نشو...".

نو چې لار شي عبرت اغستلو دپاره ا د دے په ښځو نظر وي او وائي: ما شاء الله! دا به لا د چا ښځه وي! دا خو ډيره ځانسته ده نو دے خو ډير ځانسته عبرت واغستلو، د دے خو مرگ ډير ښه را ياد شو، د دے مرگ ياد نشو بلکه د دے خو پردې ښځې يادې شوې، هغوي له زيارت دپاره تلو نو دا سړې په فتنه کښې واقع شو او هيڅ اجر ورته ميلاؤ نشو بلکه الله ورته گناه ميلاؤ شو. او بيا وائي: "وَبِالْعَكْسِ".

"او چې زنانه زيارت ته تلې ده د دې دپاره چې زه به عبرت واخلم، د هغې په پردې سري نظر پريوتو نو مرگ ترې هير شو، او د سړي په تماشه شو، چې دا سړې به څوک وي؟ دا خو ماشاء الله ډير ځانسته سړې دے! نو هغه زنانه په دې سره فتنه کښې واقع شو".

”فَيَرْجِعُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ مَا زُوْرًا غَيْرَ مَاجُوْرٍ. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ“ (۱)

”نو هر یو سرے کٔ تله دے داسې مقبرې او داسې زیارت له او کٔ ښځه تلې ده دواړه د کناهنونو نه ډک راغلل، ذره ثواب ئې اوشو“.

زمونږ په دې معاشره کښې چې خلق زیارت له څي، نو د زیارت نه معنی خاص مراد اخلي چې یو قبر به وي او کسبت به پرې جوړ وي، وائي: دا د دې څیز دپاره فائده مند دے، او دا فلانکے زیارت د دې څیز دپاره فائده مند دے، څوک وائي: بیماران ښه کوي او څوک وائي: اولاد ښه کوي، څوک مال او دولت ورکوي، او دې دربارونو ته خلق روان وي او نمبر پرې نه وي، سړي او ښځې کډود وي، نو داسې زیارت له کٔ سړي څي نو هم کناه کار دي او دغه شان کٔ ښځې څي نو ښځې هم کناه کارې دي، ثواب پکښې نشته؛ ځکه زیارت خو ملاقات ته وائي: او ملاقات د قبر د کلي په مقبره کښې هم کیږي، د کلي د مقبرې نه عبرت واخله کنه.

دامام نووي ښه قول

امام نووي ښه وائي: ”چې زیارت د قبرونو خو د سړو دپاره سنت دے، خو: ”وَهَلْ تُكْرَهُ لِلنِّسَاءِ؟“ ”آیا د ښځو دپاره هم سنت دے کٔ نا؟“.

نو په دې کښې دوه وجې دي: (۱) یوه وجه دا ده: اکثر و علماؤ قول کړے دے په کراهت باندې چې ښځې به مقبرې ته نه څي او بعضو پکښې د جواز قول هم کړے دے. خو اوس واورئ: دا د جواز او عدم جواز خبرې پخوانۍ دي...

د علامه عینی ښه قول

زمونږ په دې دور کښې او زمونږ په دې زمانه کښې تلل څنګه دي؟ نو علامه عینی ښه لیکي دي: چې دا خو هغه زنانه وي، چې کومې پخوانۍ زمانه کښې وې، او پخواني خلق وړ: ”وَحَاصِلُ الْكَلَامِ مِنْ هَذَا كُلُّهُ أَنَّ زِيَارَةَ الْقُبُورِ مَكْرُوهَةٌ لِلنِّسَاءِ، بَلْ حَرَامٌ فِي هَذَا الزَّمَانِ، وَلَا سِيَّمَا نِسَاءٌ مُصْرَ لِأَنَّ خُرُوجَهُنَّ عَلَى وَجْهِ فِيهِ الْقِسَادُ وَالْفِتْنَةُ، وَإِنَّمَا رُخِّصَتِ الزِّيَارَةُ لِتَذَكُّرِ أَمْرِ الْآخِرَةِ وَلِلْاِعْتِبَارِ بِمَنْ مَضَى وَلِلتَّوَهُّدِ فِي الدُّنْيَا“ (۲)

(۱) انظر: "تفسير القرطبي" تحت سورة التكاثر: (171/20).

(۲) انظر: "عمدة القاري" لبدر الدين العيني: (70/8).

"زمونڊ پڻه دې زمانه ڪنهي ڌ بڻڻو دپاره ڌ قبرونو زيارت له تلل مڪروه دي، بلڪه پڻه دې زمانه ڪنهي حرام دي، او خاص ڪر ڌ مصر زنانه (هغه به ڌ مصر زنانه ليدلې وڃي)؛ ڇڪه ڇي ڌ دوي وتل دا ڌ فساد او ڌ فتنې نه خالي نه وي، قبرونو له تلل خود دې دپاره وو ڇي مرڪ ڄاڻله مڃي له ڪره، ڇي سره پڻه فتنو ڪنهي واقع ڪيري بيا خوبالڪل تلل جائز نه دي".

علامه ابن الحاج رحمہ اللہ قول

وَيَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَمْتَنِعَهُنَّ مِنَ الْخُرُوجِ إِلَى الْقُبُورِ، وَإِنْ كَانَ لَهُنَّ مَيِّتٌ؛ لِأَنَّ السُّنَّةَ قَدْ حَكَمَتْ بِعَدَمِ خُرُوجِهِنَّ ۖ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِسَاءِ خَرَجْنِ فِي جِنَازَةٍ أَتَحْمِلُنَّ فِيمَنْ يَحْمِلُهُ قُلْنَ لَا قَالَ: أَتَنْتَرِلُنَّ قَبْرَهُ فِيمَنْ يَنْتَرِلُهُ قُلْنَ لَا قَالَ: أَتَخْشَيْنَ عَلَيْهِ التُّرَابَ فِيمَنْ يَخْشِي قُلْنَ لَا قَالَ: فَارْجِعْنَ مَأْزُورَاتٍ غَيْرَ مَأْجُورَاتٍ. (۱)

"ڪوم سره ڇي سره وي هغه لره مناسب دي ڇي خپله بڻڻه مقبري له ڌ تلو نه منع ڪري؛ (ڇي مقبري له به نه ڇي، اکر ڇي دا مره خپل مره وڃي نه دے، بيا حديث ذڪر ڪوي)؛ دا ڇڪه ڇي نبي ﷺ يو ڄل زنانه اوليدي، جنازي له تلي، نو نبي ﷺ هغي زنانون ته وائي؛ تاسو دا مره اوچتو له شي؟ نو بڻڻو اووئيل؛ نا؛ بيا ورته نبي ﷺ اوفرمائيل؛ تاسو ئي قبر له ڪوزوله شي؟ نو هغوي اووئيل؛ نا، وائي؛ خاورې پرې راروله شي؟ نو هغوي اووئيل؛ نا، نو نبي ﷺ ورته اووئيل؛ ڪورونو ته واپس لاري شي، ڪه مقبري له ڇي نو خبردارا؛ ڌ ڪناهه ڌ ڪيري او ثواب مو ذره هم نه ڪيري، هغوي ئي واپس ڪري".

ڌ نبي ﷺ خپلي لور فاطمه رضی اللہ تعالیٰ عنہا ته فرمان

يُو ڄل نبي ﷺ خپله لور فاطمه رضی اللہ تعالیٰ عنہا لاره ڪنهي اوليدله ڇي راروانه وه، نو ڌ هغي نه ئي تبوس اوڪرو؛ "مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ يَا فَاطِمَةُ؟" فَقَالَتْ: "أَقْبَلْتُ مِنْ وَرَاءِ جِنَازَةِ هَذَا الرَّجُلِ...".

"فاطمه مڃي؛ چرته تلي وڃي؟ نو هغي ورته اووئيل؛ زه ڌ دې ڪاونديانو ڌ خوا نه راغلم (دوي ڪره مره شوه وو، تسلي مڃي ورڪوله)".

مري له زنانه تله شي، خو مري ته دې نه ڪوري ڇي سره مڃي، دا دې يو طرف ته ڪينبي، دوي ڇه ڪوي؟ دوي به ڌ مري نه ڪير ڇاپره ناستي وي، وائي؛ داسي پروت وو ڇي تا به

وئیل جی پُہ خوب باندی اودہ دے، نو تا ورته خنکھ کتل؟ پردی سري ته کتل جائز دي؟ جی نہ
ورته گورې، کله وائی: داسې خراب شوے ووا، نو دَ بِنخو دپاره دَ مري کور ته تلل جائز دي،
تسلې ورکولو دپاره دي لارې شي، خو دَ مري ليدو له دي نه ځي، بيا کله چې څوک داسې مري
چې پُہ دز اولکي، پُہ هغه خونه دَ سرو دَ ملاقات نمبر وي او نه دَ بِنخو دَ ملاقات نمبر وي، هر
يو به ئې گوري چې دے به پُہ کوم ځائے لکيدلے وي؟ دے ئې دَ الله دَ رضاء دپاره نه گوري
بلکه دَ دي دپاره ئې گوري چې خنکھ خراب شوے دے او کُہ نه دے خراب شوے؟ وائی آخري
ملاقات ئې اوکړې، آخري ملاقات ئې پُہ ژوند نه کوي، دَ مرگ نه پس ئې ملاقات کوي، دَ مرگ
نه پس پُہ ملاقات به څه اوکړې؟، بهر حال فاطمه ؑ ورته وائی: دَ دي کاونديانو کره غم شوے
وو، دَ هغوي بِنخو تعزيت له تلے اووم، نو نبي ﷺ ورته اوفرمائيل: "هَلْ بَلَغَتْ مَعَهُمُ الْكُدَى؟"
فَقَالَتْ: لَا وَكَيْفَ أَبْلُغُهَا وَقَدْ سَمِعْتُ مِنْكَ مَا سَمِعْتُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي
نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ بَلَغْتَهَا مَعَهُمْ مَا رَأَيْتِ الْجَنَّةَ حَتَّى يَرَاهَا جَدُّ أَبِيكَ»⁽¹⁾

"ته ورسره مقبرې له هم تلې وي؟ (فاطمه ؑ خو دَ الله دَ نبي ﷺ لور وه) وائی: اے دَ الله
پيغمبره ؑ! نا! زه ورسره مقبرې ته نه ووم تلې؛ او زه به خنکھ مقبرې ته اورسم حالانکه ما
ستانه دَ دي باره کښې ډير لوئي وعيد اويره اوريدلې ده، نو نبي ﷺ ورته اوفرمائيل: که چرته ته
ورسره مقبرې ته تلې وي نو قسم مې دي وي پُہ هغه ذات چې زما روح دَ هغه پُہ لاس کښې
دے تا به جنت هيڅ کله هم نه ووليدلے."

او يو بل روايت کښې راځي: "لَمْ تُرِيحِي رَائِحَةَ الْجَنَّةِ."

"تا به دَ جنت خوشبوي کله هم نه وه محسوس کړې."

نو دَ دي حديث نه معلومه شوه: چې دَ الله نبي ﷺ دَ زنانو تلل مکروه کنړي دي، چې زاننه به دَ
مقبرو زيارت له نه ځي، دَ احنافو پُہ نزد مفتي به قول دا دے: چې زاننه دي زيارت دَ قبرونو له نه ځي.

دَ شاه محمد اسحاق ؒ قول

"وزنانه زيارت قبور بقول اصح مکروه است". (مسائل اربعين) بعضي خلق وائی: دا مسئله اختلافي ده،

نو صحيح پکښې کوم قول دے؟ نو "اصح قول دا دے: چې دَ زنانو مقبرې ته تلل مکروه دي."

(1) أخرجه البيهقي "السنن الكبرى" في جماع أبواب البكاء على الميت، باب ما ورد في نهى النساء عن اتباع الجنائز، برقم: (7203).

د علامہ عینی رحمہ اللہ دوم قول

”وَلَقَدْ كَرِهَ أَكْثَرُ الْعُلَمَاءِ خُرُوجُهُنَّ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَيْفَ إِلَى الْمَقَابِرِ؟ وَمَا أَظُنُّ سُقُوطَ فَرْصِ الْجُمُعَةِ عَلَيْهِنَّ إِلَّا دَلِيلًا عَلَى إِمْسَاكِهِنَّ عَنِ الْخُرُوجِ فِيمَا عَدَاهَا“⁽¹⁾

”عالمانو د زنانو تلل موغنونو له مکروہ کنہر لی دی، نو مقبرو ته تلل به څنګه جائز شي؟ او دا د جمعې مونځ ته تلل ئې مکروہ کنہر لی نو زما په علم کبې دا د دې وجې نه دي چې دا دلیل اوکرڅي په دې چې نورو مواضعو او ځایونو ته وتل د زنانو منع دي (نو چې جمعې له نشي تلې نو مقبرو ته به څنګه اوځي؟)“

د علامہ ظفر احمد عثمانی رحمہ اللہ قول

”قُلْتُ: تَأْمَلْنَا فَرَبْنَنَا زِيَارَةَ الْقُبُورِ أَشَدُّ فِتْنَةً مِنَ الذَّهَابِ إِلَى الْمَسَاجِدِ“⁽²⁾

”مونږ چې سوچ اوکړو نو د ښځو مقبرو ته تلل د جومات د تلو نه ډیر نقصاني دي، چې یوه ښځه جومات له نشي تلې نو مقبرې له هم نشي تلې“

د دې وجې نه صحیح قول دا دے: چې د زنانو مقبرو ته تلل مکروہ دي، په دې باندې د ډیرو علماؤ کتابونه شته، او په دې د اُردو فتاویات هم شته:

د مفتي رشید احمد لدھیانوي رحمہ اللہ فتوی

”جواب: عورتوں کی قبرستان جانا منع ہے؛ اسلئے کہ حدیث میں ایسی عورت پر لعنت وارد ہوئی ہے، خصوصاً اس زمانے میں خرافات پر نظر کرتے ہوئے کسی حالت میں بھی اجازت کی گنجائش نہیں ہے“⁽³⁾

د مولانا اشرف علی تھانوي رحمہ اللہ قول

”قبروں پر جانے کی حدیث میں ممانعت آئی ہے حضرت محمد ﷺ نے ایسی عورتوں پر لعنت فرمائی ہے“⁽⁴⁾

د حضرت مولانا مفتي عزيز الرحمن رحمہ اللہ قول

”صحیح بات یہی ہے کہ عورتوں کو قبرستان پر نہ جانا چاہئے“⁽¹⁾

(1) انظر: "عمدة القاري" لبيد الدين العيني: (69/8).

(2) انظر: "إعلاء السنن" لظفر أحمد عثمانی: (337/8).

(3) انظر: "أحسن الفتاوى" لمفتي رشيد أحمد لدیانوي: (157/4).

(4) انظر: "بہشتی زیور" لاشرف علی التھانوی: (50).

"صحيح خبره دا ده: چې د زنانو دپاره قبرستان ته تلل نه دي پکار".

د "فتاویٰ حقانيه" کښې ئې ليکلي دي

"اس پر فتن دور میں خواتین حضرات کو مزارات یا قبرستان جانا جائز نہیں بلکہ حرام ہے" (2)

"په دې دفتونه ډک دور کښې د زنانو قبرستان او قبرونو ته تلل جائز نه دي، بلکه حرام او ناروا دي. نو دا مسئله اختلافي وه خو پخوا، اوس زمونږ احناف او علماء ديويند. د هغوي په نزد باندې راجحه دا ده: چې ښځې به زیارتونو او قبرونو له نه ځي، زیارت له تلل دا خو شرک دپاره ځي، او عامې مقبرې له تلل د سرو دپاره مستحب دي او د زنانو دپاره ناجائز دي، زنانه به مقبرو ته نه ځي. الله رب العزة دې د عمل کولو توفیق رانصيب کړي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) انظر: "فتاویٰ حقانيه": (53/2).

(2) انظر: "عمدة القاري" لبدر الدين العيني: (69/8).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ عِفْطَةُ الْأَنْطَرِيطُوايَ الْيَمَامِي فَأُكِّهُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَشَى وَلَوْلَا قَوْلُهُ

(سورة النساء: 3)

موضوع

وادة كول سنت دي

بتاريخ: 15-04-2007

مقام جليلي

خطيب

فصبح اللسان للذيذ البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

واده کول سنت دي

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿قَدْ خَفِئْتُمُ إِلَّا تَنفِيسُكَوَانِي الْيَتَامَىٰ قَالُوا كُنْهُمَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَعْنَىٰ وَلَدَاتٍ وَزَبَاحٍ قَدْ خَفِئْتُمُ إِلَّا تَعْدِلُوا قَوَّاجِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَوْفَىٰ إِلَّا تَعْلَمُوا﴾ وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَائِهِنَّ لِحُلَّةٍ فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُنَّ تَفَسَّاهُ فَكُلُوهُ هَدِيَّةً مَرِيئًا⁽¹⁾.

وقال النبي ﷺ: «النِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي، فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»⁽²⁾.

قابل قدر، معزز علماء کرام او زما عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رونرو ما ستاسو وړاندې د قرآن کریم نه د سورة النساء یو دوه آیتونه تلارت کړل او د احادیثو د رسول الله ﷺ نه ما ستاسو مخکې یو حدیث مبارک عرض کړو، زموږ نه او ستاسو راجع کیدل د یو واده په باره کښې دي، عزتمندو حقیقت دا دے: چې دا د الله یو لوی نعمت دے، په انسان باندې چې الله رب العزة په انسان باندې کړے دے، په نارینه باندې هم او په زنانه باندې هم یو لوی نعمت دے.

د واده فائده

که چېرې واده نه وے نو انسان به دغه شان نه وے لکه څنګه چې نن انسان په عزت او شرافت کښې دے، که واده نه وے نو پلار به نه وے، که واده نه وے نو مور به نه وه، که واده نه

(1) [سورة آل عمران: 4-3].

(2) أخرجه ابن ماجه في كتاب النكاح، باب ما جاء في فضل النكاح، برقم: (1846).

وے نو خپلوان او رسته داران به نه وو، بيا به دا مينه او محبت نه وو، خودا نن چې د مسلمانانو په مينځ کښې خومره مينه او محبت دے، د پلار عزت دے او د مور عزت دے، د مشر عزت دے، د کشر سره شفقت دے؛ د دې ټولو وجه صرف واده دے، هغه ملکونو کښې چې هغې کښې د واده څه اهميت نه وي نو هغې کښې زناکانې ډيرې عامې دي، بد عملۍ پکښې عامې دي، نو هغوي کښې د پلار حق نشته، د مور حق نشته، د ورور حق نشته، د گاونډې حق نشته، د ځناورو په شان زندکي ده چې بالغ کيږي نو خپل خواهش پسې ځي.

په مسلمان د الله رب العزة احسان

دا په مسلمان قوم باندې د الله ډير لوي احسان دے، چې د دوي دپاره په اسلام کښې د واده طريقه شته، او واده دا صرف په شريعت د نبې ﷺ کښې نه وو، بلکه واده دا په تمامو اديانو کښې وو، انبياء ﷺ هم ودونه کړي دي، صرف زمونږ پيغمبر ﷺ نا د هغه نه مخکښې هم انبياؤ ﷺ ودونه کړي وو، نو واده يواځې سنت د جناب رسول الله ﷺ نه دي، بلکه سنت د تمامو انبياؤ ﷺ دي، حديث کښې راځي، رسول الله ﷺ فرمائي: «أَزْنَعُ مِنَ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ: الْحَيَاءُ، وَالْتَعَطُّرُ، وَالسَّوَاكُ، وَالنِّكَاحُ»^(۱).

"څلور څيزونه دا د تمامو انبياؤ ﷺ سنت دي: (۱) يوه حياء کول (او بعضې علماؤ د "الحياء" په ځائ "الحناء" ليکلې دے، نکرېزه لکول)، (۲) دويم: مسواک استعمالول، (۳) دريم: خوشبو لکول، او (۴) څلورم: نکاح کول".

نو دا نکاح د تمامو پيغمبرانو ﷺ سنت دي، او جناب نبې کریم ﷺ پخپله هم وائي: «النِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي، فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»^(۲).

"نکاح زما سنت دي، او چا چې زما په سنتو عمل اونه کړو دا سره زما امتي نه دے".

د نبې کریم ﷺ کور له دڅه کسانو راټل

هغه مشهور حديث دے: چې څه کسان د نبې ﷺ کور ته راغلل، د نبې ﷺ د بيبيانو نه ئې تېوسونه اوکړل، د نبې ﷺ د عبادت باره کښې ئې تېوسونه اوکړل، کله چې ورته هغوي د نبې ﷺ د

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب النكاح، باب ما جاء في فضل التزويج، والحث عليه، برقم: (1080).

(۲) أخرجه ابن ماجة في كتاب النكاح، باب ما جاء في فضل النكاح، برقم: (1846).

عبادت طريقه اوشودله نو حديث كينې راځي: "قَلَمًا أَخْبِرُوا كَانَهُمْ تَقَالُوهَا".

"كله چې دوي خبر كړې شو نو كويا كه دوي د نبي ﷺ عبادت كم او كترلو؟ ځكه د هغوي په ذهن كينې خدا وو: چې گني نبي ﷺ به دومره اوږده اوږده عبادتونه كوي چې هغه به مونږ نشو كولاى، نو دا خو مونږ كولاى شو نو مونږ به د دې نه زيات كوو، "فَقَالُوا: وَأَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ؟ قَدْ غَفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ".

"سوج ئې او كړو: چې نبي ﷺ خو به لږ عبادت ځكه كوي، چې هغه ته خوا الله مخه كينې او روستو كناهونه معاف كړي دي، نو مونږ خو د پيغمبر ﷺ پشان نه يو (چې مونږ له ئې هم مخكېني او روستني كناهونه معاف كړي دي، مونږ خو به ډير عبادت كوو)".

نو هغې درې واړو (۳) كسانو يو عهد او اتفاق ئې او كړو چې راځئ! په ځان باندې څه عبادتونه لازموو: "قَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أَصْلِي اللَّيْلَ أَبَدًا، وَقَالَ آخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أَفْطِرُ، وَقَالَ آخَرُ: أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا".

"نو (۱) يو كس پكېنې دا اووئيل: هر چې زه يم نو ټوله شپه به زه د الله په عبادت كينې ولاړ يم، هميشه به موخونه كوم (خوب به نه كوم هره شپه به زما دغه ډيوټي وي)، او (۲) دويم كس اووئيل: هر چې زه يم نو هر ورځ به زما روژه وي، زه به روژه نه ماتوم (كوژه كوم به نا بلکه ټول عمر به زه روژه نيسم)، هغه (۳) دريم كس اووئيل: هر چې زه يم نو زه به بالكل د بيبيانو نه ځان اړخ ته كړم (بالكل به واده نه كوم، ځكه واده سره د دين د كار نه انسان اوځي، بيا د دنيا مصروفيات سبوا شي)".

نو نبي ﷺ كور ته راغلى، بيبيانې ورته واټي: د الله پيغمبره ﷺ څه كسان راغلي وو، داسې داسې خبرې ئې او كړې، نبي ﷺ نهايت پخپل امت باندې مټين وو، نبي كريم ﷺ هغوي پسې د كور نه راروان شو، كله چې راغى، لاړ كينې هغه كسان روان وو، نو نبي ﷺ ورته اووئيل: "اَلَّذِينَ قُلْتُمْ كَذًا وَكَذَا، أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتَقَاكُمْ لَهُ، لَكِنِّي أَصُومُ وَأَفْطِرُ، وَأَصْلِي وَأَرْتُدُّ، وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَنِّي فَلَيْسَ مِنِّي".^(۱)

"تاسو هغه ڪسان يءِ ڇي وختي تاسو داسي داسي خبري ڪري دي؟ (هغه صحابه ڪرام رضه) ورته اوڻيل: آءُ ڏاڻا پيغمبره ﷺ! هغه مونڙه (يُو)، نبي ڪريم ﷺ ورته اوفرمايل: قسم پءِ الله، زءِ پءِ تاسو ڪنبي ڏاڻا نه ڏير يريدونڪي يم، او زءِ پءِ تاسو ڪنبي زيات تقوى دار يم (تاسو زما هومره ڏاڻا تعالى نه نه يريڙي، تاسو ڪنبي دومره تقوى نشته لکه خومره ڇي ما ڪنبي ده)، ليڪن زءِ بيا هم روزه نيسم او ڪله ڪله ڪوڙه ڪومه هم (داسي نه ده ڇي ڪني هر وخت زما روزه وي)، او زءِ ڏشبي مونڱ هم ڪوم او زءِ اوڏه ڪيرم هم، او زءِ ڏبييانو سره نڪاح هم ڪوم؛ دا زما سنت دي، او ڇا ڇي زما ڏ سنتونه مخ وارولو دغه سره زما امتي نه دے.

حديث نه معلومه شوه: ڇي پءِ ڪوم شي ڪنبي شريعت ثواب نه دے بنودلي، ڪه ڇري يو مسلمان ئي پءِ ڄان باندې لازم ڪري نوهي ڪنبي ثواب نشته دے، اکر ڪه هغه ڏ ثواب ڪار دے خو ڇي شريعت نه نه دے ثابت نوسرے پري ڪنانڪار پري.

د هر عمل ڏ قبوليت دپاره دوه شرطونه

د هر عمل ڏ قبوليت دپاره دوه (۲) شرطونه دي: (۱) يو دا: ڇي خالص ڏاڻا الله ڏ رضاء دپاره وي، او (۲) دويم دا ڇي پءِ طريقه ڏ جناب رسول الله ﷺ باندې وي.^(۱)

ڪه ستا مقصد دا وي: ڇي ما دا خلق اوويي خلق زما اعمال اوگوري نوستا. ڏ دي عمل ڏاڻا الله پءِ دربار عاليه ڪنبي هيڃ خه قيمت نشته دے.

شرڪ اصغر

حديث ڪنبي راڻي: رسول الله ﷺ فرمائي: "رياءِ شرڪ اصغر دے"، ڪوم سرے ڇي ڏ دي دپاره عمل ڪوي ڇي خلقو له ڄان بنائي، دا سرے شرڪ اصغر ڪنبي مبتلاء شو، حديث مبارڪه ڪنبي راڻي: نبي ڪريم ﷺ فرمائي: ڏ قيامت پءِ ورڃ باندې به ورته الله وائي: ستا ڏ عمل بدله زما سره نشته دے، ڇا دپاره ڇي دي عمل ڪرے وو ڏ هغه نه خپله بدله اوغواره، ستا بدله زما سره نشته دے.

نو (۱) يو شرط دا دے: ڇي عمل به خالص ڏاڻا الله ڏ رضاء دپاره وي، (۲) دويم ڏ عمل ڏ قبليندو شرط دا دے: ڇي هغه ڪار به پءِ طريقې ڏ پيغمبر ﷺ باندې وي، ڪه پءِ طريقې ڏ پيغمبر ﷺ نه وي، ڪه دا بيا ڏير ڏيهه عمل ولي نه دے خو نه قبليري، بعضي خلق وائي: يره دا ڏيهه ڪار دے، ڏ دي خه

بدي نشته؟ نو ٻنہ کار خو دے، خو چي ڊيغمبر ﷺ نه نه دے ثابت نو ڊ کوم ڄائے نه ٻنہ شو؟ ڪه ٻنہ وے نو ڊيغمبر ﷺ به ڪرے وے، خو چي هغه نه دے ڪرے نو ٻوهه شه چي ٻنہ نه دے، ڇڪه ته خو ڊيغمبر ﷺ نه ٻنہ نه پوهيري، نو هر هغه کار چي ڊني ﷺ ڊ شريعت نه خلاف دے نو ڪه هغه ظاهرًا تا ته ٻنہ کار ښڪاري خو هغه ٻنہ کار نه دے.

ڊيوصحابي ﷺ حالت

ڊ "صحيح البخاري" روايت ڪنبي راجي: أبو اسراييل ﷺ يو صحابي دے، ڊ مجموعي ورڇ ده، او ڊيغمبر ﷺ خطبه وائي، ڊ عربو خو مشهوره ڪري ده، هغه ابو اسراييل ﷺ نذر ڪرے وو: چي زه به ولا ڀم، ڪيننم به نه، سوري ته ڪيرم به نه (نمر ته به ولا ڀم)، او خبري به نه ڪوم اوڙهه به نن ٽوله ورڇ روڙهه نيسم پھ ڊي ڪرمي ڪنبي، دا ئي نذر ڪرے وو: ڊ ڊي ڊپاره چي زما نه الله خوشحاله شي، نبي ﷺ خطبه وٺيله، چي بهر ئي اوڪتل نو دغه صحابي ﷺ ولا ڀو، نو نبي ﷺ ڊ صحابه ڪرامو ﷺ نه تپوس اوڪرو: "دا بهر ڇوڪ ولا ڀ دے؟"، صحابه ڪرامو ﷺ ورته اووٺيل: دا ابو اسراييل ولا ڀ دے، وائي: دا ولي؟ ورته اووٺيله شو: چي دا ڏه نذر منله دے، چي زه به ولا ڀم، ڪيننم به نه، سوري ته ڪيرم به نه (نمر ته به ولا ڀم)، او خبري به نه ڪوم اوڙهه به نن ٽوله ورڇ روڙهه نيسم پھ ڊي ڪرمي ڪنبي، نو نبي ﷺ ورته اووٺيل: نا! دا خو زما طريقه نه ده، او حڪم ئي اوڪرو: (مُرُّهُ فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ، وَلْيُمِّمْ صَوْمَهُ.)⁽¹⁾

"هغه ته حڪم اوڪري چي خبري ڊي ڪوي او سوري ته ڊي شي او ناسته ڊي ڪوي او پڪار ده چي روڙهه پوره ڪري؛ دا ڊ روڙي ڊ پوره والي حڪم ورته ڇڪه ڪوي؛ چي ڊ روڙي عبادت دا ڊ شريعت نه ثابت دے، خو نمر ته اوڊرiddel دا زما پھ شريعت ڪنبي نشته دے، نو ثواب پري نشته، نو ڪيننه او روڙهه مانبايه پوري پوره ڪرہ."

نو هغه طريقه ورباندي نبي ﷺ ختمه ڪرہ، نو مقصد مي دا دے: چي ڪومه طريقه ڊيغمبر ﷺ نه ثابت نه ده نو ڪه ته هغه ڊير پھ اخلاص سره هم ڪوي، خو چي دين ڪنبي ڊ هغي ڇه ثبوت نشته نو صحيح نه ده، بلڪه دا بيا غلطه طريقه ده.

ڊ عمر ﷺ نصراني پير ليدل

عمر ﷺ چي هغه نصراني پير اوليدو چي هغه نهايتي زري جامي اچولي وي، بَر سر ئي نيوله

وو، او دير زيات ئې خان پټ تڪلفاتو ڪښي اچولے وو، شپه او ورڇ به ئي عبادتونه ڪول، ڇا ورته اوڻيل: ڇي جي دا خو نصراني پير دے، عابد دے، ٽوله شپه عبادتونه ڪوي، سيدنا عمر ؓ ڇي اوڪل نوڌ ستر ڪونه ئي اوبسڪي رواني شوي او اوڻي ڙل، ڇا ورته اوڻيل: «يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَا يَمِيزُكَ؟»⁽¹⁾ "اے امير المومنين تاسو وٺي ڇا ڀري؟".

هغه اوڻيل: دَ دَه دَ وڃي نه نه ڙارم خود دَ دَه پٽ دِي حال باندِي ڙارم ڇي خان ئي سترے ڪرو، او سره دَ هغي نه به جهنم ته روان وي، نو او ڪوره دَه څومره پٽ اخلاص عبادت ڪولو خو ڇي پٽ طريقه دَ نبي ﷺ نه وو نو عمر ؓ پٽ ڙا شو.

نو نبي ﷺ هغه دريو صحابو ؓ ته وائي: دا دري ڪارونه زما سنت دي، ڪله دَ شپي عبادت ڪول او ڪله اوده ڪيدل او نڪاح ڪول، دا زما سنت دي، ڇا ڇي زما دَ سنتو نه مخ وارولو دغه سرے زما امتي نه دے.

دَالله تعالیٰ نعمت

الله رب العزة فرمائي: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾⁽²⁾.

"بعضي دَ تخنيو دَ قدرت دَ الله نه دا دي: ڇي الله ستاسو دپاره ستاسو پشان پيڻيائي ستاسو دَ نفسونو نه پيدا ڪري دي، (ستاسو دَ جنس نه ئي پيدا ڪري دي)؛ دَ دي دپاره ڇي تاسو دَ هغي سره آرام او ڪري".

نو الله وائي: دا زما لوتي نعمت دے دَ دي شڪريه اداء ڪري، ڪه چرته الله تعالیٰ دَ انسان دَ شهوت دَ پوره ڪولو دپاره يو ڇناور پيدا ڪرے وے نو بيا به څومره ڪرانه وه، الله تعالیٰ وائي: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾، "ستاسو دَ نفسونو نه، ستاسو دَ جنسونو نه"، ستاسو پشان دوه لاس او دوه خبي، ستاسو پشان بدن مي ورله ور ڪرے دے؛ دَ دي دپاره ڇي ستاسو پٽ مينڇ ڪښي مينه او محبت سڀوا شي، دا دَ الله دَ قدرت تخنيه ده.

او وريسي الله تعالیٰ فرمائي: ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾،⁽³⁾ "الله تعالیٰ ڪرڇولي ده ستاسو پٽ مينڇ ڪښي دوستانه او رحمت"، يعني پٽ مينڇ دَ نبڇي او دَ خاوند ڪښي، ﴿مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ "دوستانه

(1) انظر: "تفسير القرطبي": (27/20).

(2) [سورة الروم: 21].

(3) [سورة الروم: 21].

او رحمت"، علماء کرام د دې کنړې معاني کوي:

(۱) اوله معنی

﴿مَوَدَّةٌ﴾ دوستانه ظاهرًا، ﴿وَرَحْمَةً﴾ او رحمت باطنًا، معنی دا شوه: چې ظاهري خو د یو بل سره مینه محبت دے، او زړه کښې دننه هم د یو بل سره مینه محبت دے، دا د الله د قدرت نخبه ده؛ ځکه کله کله داسې وي چې محبت وي خو صرف ظاهرًا محبت وي، لیکن زړه کښې بغض وي، هغه خو خوند نه کوي، ظاهرًا یو بل ته خوږې خبرې کوي لیکن دننه زړونو کښې یو بل ته غصه دي، نو هغه هم محبت نه دے، الله تعالی فرمائي: ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾.

"الله تعالی د ښځې او د خاوند په مینځ کښې ظاهرًا هم مینه اچولې ده او باطنًا هم الله تعالی مینه اچولې ده".

(۲) دویمه معنی

﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾.

"اچولے دے الله ستاسو په مینځ کښې دوستانه او رحمت".

دا د الله د قدرت نخبه ده، د بل کلي جینی د بل چا څوي او د بل کلي د چا ورور وي نو دې دواړو واده نه محکمې یو بل نه وي لیدلي، لیکن د واده کولو سره، صرف د دوو تکو سره چې تا قبوله کړې وه او قبوله کړې دې ده، هغه وائي: آوا ما قبوله کړې وه او قبوله کړې مې ده، په دې دوو تکو وئیلو سره دومره محبت قائم شو چې ټوله دنیا د دې نظیر نشي پېش کولې، دا د الله د قدرت نخبه ده، ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ "الله ستاسو په مینځ کښې مینه او محبت پیدا کړے دے".

د "تفسیر قرطبي" قول

"تفسیر قرطبي" کښې وائي: مودت او رحمت څه ته وائي؟ نو هغه وائي: ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً﴾ "کړځولې ده الله ستاسو په مینځ کښې دوستانه د سړي د طرف نه د ښځې سره او مینه د ښځې د طرف نه سړي سره"، ﴿وَرَحْمَةً﴾ "او مینه د ښځې د خپل خاوند سره" (۱).

که چرې داسې وے چې د خاوند د ښځې سره مینه وے او لیکن د ښځې د خاوند سره نه وے نو بیا به څه مصیبت وے، که ستاسو خیال وي، هغه نکاح نه وي، هغه مصیبت وي

چي ڏ ڄاوند خو ڏ ڀڄي سره محبت وي خو ڏ ڀڄي محبت ورسره نه وي، ڪله ڀڄه پلار ڪره
خفه لاره شي، بيا وريسي جرڪي ٻوڏي، بيا ٿي راوي نو بيا ترې لاره شي، نو هغه وائي: ڇه
غضب باندې اوريدلے یم، واده نه وي هغه ڏ هغه دياره يومصیبت جوڙ شي.
ڏ واده نه مخڪنبي چي ڪومي زاناهه سره ستا ڏ نکاح اراده ده نو هغه ته ڪتل

چي ڪله پھ شريعت باندې عمل ڪيري نو بيا به دا مسئلې نه راڻي، احاديث پھ دي باندې
شته دے، او محدثينو پھ دي باندې باب قائم ڪري دي، "باب دے پھ بيان ڏ دي ڪنبي چي ڪومي
زاناهه سره نکاح ڪوي نو هغه ته ڪتله شي"، نو ڏ شريعت مسئله خو دا ده، او الله رب العزة
فرمائي: اووايه! اے محبوب! مومنانو سره ته: ﴿يُعْضَاوْنَ أَبْصَارَهُمْ وَيَحْفَظُوا أَرْوَاحَهُمْ﴾⁽¹⁾
"چي خپل نظرونه ڀڃڪته ڪري او ڏ خپلو عورتونو حفاظت اوڪري".

او دغه شان حڪم زانو ته هم دے، الله تعالى فرمائي: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ
وَيَحْفَظْنَ أَرْوَاحَهُنَّ﴾⁽²⁾

"زما حبيبہ! مومنانو زانو ته اووايه: چي هغوي دي هم خپل نظرونه ڀڃڪته ڪري او ڏ خپلو
عورتونو حفاظت دي اوڪري".

دا ڏ شريعت حڪم دے، مسلمان به پھ دي باندې عمل ڪوي، ليڪن داسي وخت ڪنبي
پڙي ڀڄي له ڪتل جائز دي، محدثين ذکر ڪوي: "باب دے پھ بيان ڏ دي ڪنبي چي ڪومي زاناهه
سره نکاح ڪوي نو هغه ته ڪتله شي"؛ نو دا ڇه وجه ده؟ هغه خو لا ستا پھ نکاح ڪنبي نه ده
راغلي او ته خوبه هغه سره روستو بيا نکاح ڪوي؛ نو دا ڪتل ڏ دي دياره جائز دي: چي صبا بيا
ستا زندگي ڏ محبت والا وي، هسي نه چي ستا دا زندگي بيا ڏ نفرت والا جوڙ نه شي، او بيا وائي:
چي دا زه پھ ڇه غم اوڙيلے یم، نو مخڪنبي نه ڪتل ورته جائز شو.

نبي ﷺ ته ڏيوصحابي راتليل

ڏ دي وڃي نه نبي ﷺ ته ڏيوصحابي راغے، ورته وائي: زه واده ڪوم، نبي ﷺ ورته فرمائي: نا
ليدلې ده؟ نو هغه ورته وائي: نا، نبي ﷺ ورته وائي: ورشه بيا ورته اوڪوره؛ ڇڪه «انظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنَّهُ

(1) [سورة التور: 30]

(2) [سورة التور: 31]

أُخْرَى أَنْ يُؤَدَّمَ بَيْنَكُمَا»⁽¹⁾

"اوکوره هغې ته؛ ځکه چې دا ډیره نږدې ده دې ته چې ستاسو د دواړو په مینځ کېنې به محبت پیدا کړه شي".

بل روایت کېنې راځي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَاذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا»⁽²⁾

"ابو هريره ؓ نه روایت دے: هغه وائي: زه د نبي ﷺ سره خوا کېنې اوم چې يو سره راغې نبي ﷺ ته، نو نبي ﷺ ئې خبر کړو په دې خبره چې ما د يو انصاري زنانه سره واده کړے، نبي ﷺ ورته فرمائي: تاليدلي ده؟ نو هغه ورته وائي: نا، نبي ﷺ ورته وائي: لا رشه او اوکوره هغې ته؛ يقيناً د انصارو په سترگو کېنې څه شے دے".

مطلب دا دے: چې ښه ورته اوکوره، د دې وجې نه په دې باندې احاديث شته، چې که سره په شريعت عمل اوکړي نو بيا دا مسئلې نه راځي، نو بيا خفکان هم نه راځي.

اکثر په پښتنو کېنې دا مصيبت وي: چې نه د ځوي نه تپوس کوي او نه د لور نه تپوس کوي، خو چې کوم ځائے کېنې ئې د مور او پلار زړه وي نو هلته کېنې ورته کوږدون او واده اوکړي، او بيا ئې نه مور تپوس کوي او نه ئې پلار تپوس کوي، په دويمه ورځ ئې د ځان نه جدا کړي، او هغه په غم باندې واړوي، که نور هيڅ هم نه وي نو د مور او پلار نه خو ئې جدا کړي، ځکه چې جينئ او هلک يو بل ليدلي نه وي، يو بل ئې خوښ شوي نه وي، نو مجبوره ئې کړي، وائي: که دا کوې نو ښه ده، او که نه ئې کوې نو مه ئې کوه، اکثر خلق داسې وي، چې هغه مور او پلار مجبوره کړي وي، نو هغه د کور نه اوڅخي او خفه شي، نو په دې باندې د هغوي ټوله زندگي خرابه شي، هغه کوم مودت او رحمت «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» چې الله تعالی پيدا کوي

(1) أخرجه الترمذي في أبواب النكاح، باب ما جاء في النظر إلى المخطوبة، برقم: (1087) واللفظ له، والنسائي في كتاب النكاح، باب إباحة النظر قبل التزويج، برقم: (3235).

(2) أخرجه مسلم في كتاب النكاح، باب ندب النظر إلى وجه المرأة وكفيها لمن يريد تزويجها، برقم: (1424) واللفظ له، وأحمد في "مسنده" في مسند أبي هريرة ؓ، برقم: (7842).

نوهغه ختم شي، د شريعت خو ډيرې ښکلي خبرې دي، «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» الله واي: زما د قدرت نخبه دا ده: چې د پردي سري او پردۍ ښځې په مينځ کښې مې داسې محبت پيدا کړو د واده په وجه باندې چې ډير عظيم الشان محبت دے، «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً».

"گرځولې دے الله ستاسو په مينځ کښې دوستي او محبت".

دا کامله طريقه د محبت ده، که د خاوند د ښځې سره محبت شته دے، خو چې د ښځې خاوند سره محبت نشته دے نو دا کامله طريقه د محبت نه ده، او که د ښځې ورسره ډيره مينه ده خو چې د خاوند ورسره مينه نشته دے نو بيا هم هغه کور سمه نه خوري.

(۲) دريمه معنی

يا دريمه معنی علماء کرام ذکر کوي: "وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً" گرځولې ده الله ستاسو په مينځ کښې مينه او محبت او رحمت، نو دا «مَوَدَّة» دوستانه د ځوانۍ په وخت کښې، چې کله ښځه او خاوند ځوانان دي نو په يو بل باندې انتهائې مټين دي، يو بل سره ئې انتهائې مينه ده، «وَرَحْمَةً» او د يو بل سره محبت د بوداوالي په حالت کښې، د يو بل سره ئې دوستانه ده نو په يو بل خفه کيږي، دا د شريعت حکم دے، دا مينه او محبت په څه باندې راغلې؟ دا په واده باندې راغلې، بل دا دے: چې دې واده سره د انسان خاندان محفوظ دے، د انسان نسل محفوظ دے، د انسان تمامې رشته دارئ د دې سره محفوظ پاتې شي.

د واده طريقه

د شريعت چې څه حکم دے چې واده به په کومه طريقه کړې؟ او کوم څانگه کښې به واده کړې نو مونږ به دغه خبره منو، چې مونږ واده کوو دا د پيغمبر ﷺ سنت دي، دا يو سنت ئې خو منو او نور سنت مونږ د نبي ﷺ د څپو د لاندې کړې دي، چې دا به په کومه طريقه باندې کوو، نبي ﷺ په کومه طريقه ډولۍ راوړې ده؟ په کومه طريقه باندې ئې واده کړے دے؟ څنگه طريقه ئې کړې ده؟ د کومې زنانه سره ئې نکاح کړې ده؟ نو بيا دغې ته مونږ نه کوو.

نکاح د څلورو وجوه کولې شي

«تَنْكِحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَأَظْفَرُ بَدَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ»^(۱).

(۱) أخرجه البخاري في كتاب النكاح، باب الأكفاء في الدين، برقم: (5090)، ومسلم في كتاب النكاح، باب استحباب

نكاح ذات الدين، برقم: (1466)، واللفظ له.

"بنيخه ڌ څلورو وجونه په نڪاح كوله شي: يو ڌ مال ڌ وجې نه، دويم ڌ حسب او نسب ڌ وجې نه، دريم ڌ خائست او جمال ڌ وجې نه او څلورم ڌ دين ڌ وجې نه، نو ته كاميابي حاصله كړه په دينداره باندې، لاسونه دې خاورې شه!"

نو ڌ څلورو وجونه به زنانه سره نڪاح كوله شي: يو چې هغه زنانه مالداره وي نو خلق ورسره واده كوي، دويم چې ڌ هغې نسب اوچت دے، اوچت خاندان والا ده، كمزوري نسب كېنې واده ځكه نه كوم چې بيا به خلق پيغور راكوي، او دريم دا چې سرے واده كوي وايي: چې ما ڌ خائسته زنانه سره واده اوكرے! نو ڌ خائست خيال كوي او څلورم دا چې كله سرے واده كوي نو دے وايي: چې ما ڌ ديندارې بنيخې سره نڪاح اوكرے، نبي ﷺ فرماتي: ځان كامياب كړه په هغې زنانه چې هغه دينداره ده، لاس دې خاورې شه! يعني دا تيزي وركوي په دې باندې كه واده كول غواړي او يو داسې زنانه ده چې هغه مالداره هم ده او خائست والا هم ده او نسب ئې هم ښه دے، دينداره هم ده نو بيا خو ډيره ښه خبره ده، ليكن كه داسې نه ميلاوېږي، كه يو زنانه ډيره خائسته ده، ليكن بے دينه ده، نو نڪاح ورسره مه كوه، ډيره زياته ڌ اوچت نسب والا ده ليكن بے دينه ده، نو بيا هم ورسره نڪاح مه كوه، قرآن كريم كېنې الله تعالى فرماتي: ﴿وَلَا تَزَوَّجُوا مَوْلَاهُمْ حَتَّى يُؤْتُوا مِثْلَ مَا أُوتُوا﴾ (۱) "او خاخه وينځه مومنه غوره ده ڌ مشركې بنيخې نه، اكر په تعجب كېنې اچوي تاسو لره مال او خائست ڌ هغې."

او كه چرته يو سرے خپله لور خور په نڪاح باندې وركوي نو هغې چا ته دې وركوي چې هغه دينداره دے، كه غريب دے نو خير دے دا دومره مسئله نه ده الله تعالى به ئې مالداره كړي، مال به ورله الله تعالى وركوي، ځكه مال او دولت وركول ڌ الله تعالى اختيار كېنې دي، خو كه بے دينه دے نو ڌ هغه سره رشته داري او نه كړي، ځكه ستا لور خور به هم ڌ ځان سره خرابه كړي، او تا به هم ڌ ځان سره خراب كړي، الله تعالى فرماتي: ﴿وَلَا تَزَوَّجُوا مَوْلَاهُمْ حَتَّى يُؤْتُوا مِثْلَ مَا أُوتُوا﴾ (۲)

"خاخه غلام مومن غوره دے ڌ مشرك كافر نه اكر كه ڌ كافر كاډي تالره ډير خوندي دركوي، او هغه درته ډير مزيدار ښكاري"، او اكر كه ڌ كافر مشرك بے دينه كور تا ته ډير مزيدار ښكاري، اكر كه

(1) [سورة البقرة: 221]

(2) [سورة البقرة: 221]

جائیداد ئې زیات دے، اگر که پُ اوجتو اوجتو غُهدو باندې دې، هغې ته مَه گوره، بلکه دین ته اوجتو، نو بیا ورته هلمته لور ورکړه، صبا به تَه هم خوشحاله ئې، او هغه به هم خوشحاله وي، ستا خاندان به هم خوشحاله وي او تَه به ورسره هم دینداره شې؛ خُکه خو یو شاعر وائی:

صحبت صالح ترا صالح کند   صحبت طالح ترا طالح کند

"د نیکانو ملکرتوب سره به تَه هم نیک شې او د بدانو خلقو ملکرتوب سره به تَه هم بد او ناکاره شې".
نو د نیکانو خلقو سره ملکرتوب کوو، د دَه سره به تَه هم نیک شې، که ناکاره خلقو سره ملکرتوب او صحبت کوې، د دَه سره به تَه هم ناکاره شې.

د ناکاره دوست او د بڼه دوست مثال

رسول الله ﷺ فرمائی: «إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ، وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ، كَحَامِلِ الْمِسْكِ، وَنَافِخِ الْكَبِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ: إِمَّا أَنْ يُخَذِّبَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكَبِيرِ: إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً»^(۱)

"د بڼه ملکري داسې مثال دے: لکه چې یو سره عطر خرخوي نو کوم سره چې عطر خرخوي نو یا خو به هغه تاله دغه شان هدیه درکړي، نو هم ستا دپاره فائده ده، او که هسې تاله یو شیشه درنه کړي نو پیسې به ورکړې او ځان له به یو شیشه په پیسو باندې واخلي، او که چرې هغه ئې درله هسې هم درنه کړي او تا ځان له په پیسو هم وانه غستل نو د هغې هغه خوشبوئې خو چرته تللې نه ده، دغسې هغه خوشبوئې خو په تا باندې لکي".

دا د نیک ملکري مثال دے، د دَه نه به درته خامخه څه نا څه فائده میلاؤ شي، او د بدعمله انسان مثال داسې دے، نبي ﷺ فرمائی: "لکه یو انسان د لوهار (اینکر) په دوکان کښې ناست دے (د دې دا مطلب نه دے چې لوهار بڼه نه دے)، بلکه د حدیث مطلب دا دے: لکه څنگه چې د لوهار په دوکان کښې ناسته ناکاره ده، د هغه په دوکان کښې ناست ئې او هغه هغه بنرئ (اینکئ) گرموي کیدے شي د اوریو سکروته راشي او ستا په کپرو باندې اولکي او که د سکروته نه بچ شوي نو یا به دریاندې هغه بد بوئې اولکي، معنی: چې نقصان کښې به اخته شې که د لوهار خواته کیښناستې یا خو به دې کپرې اوسوړي او که کپرې دې بچ شي نو هغه بد بوئې خو به دریاندې

اولکي، نو دغسې د غلط دوست مثال دے: که غلط دوست سره پاتې شوې نو خاځه به د هغه نه تا ته څه نا څه نقصان ميلاوېږي، لکه چې د لوهار سره ناسته کښې تا ته خاځه څه نقصان رسي.

د زانا نو پيدانش

حديث پاک کښې راځي: نبي ﷺ فرمائي: "چې زنانه د کڅې پښتۍ نه پيدا دي"، يعني د دوي په طبيعت کښې قدرتي کور والې دے، که چېرې ته ئې نيغوي نو ته ئې شې نيغولې، که ته ئې نيغوي نو دا به ډيره په کرانه نيغويږي، يو ورځ زما خوا ته يو کس راغلی هغې وخت کښې په "F.M" باندې درس وو، نو ما ته وائي: زه به تا رضاء کړم خو نن د دې ښځو او د خاوند د حقوقو بيان اوکړه، زما کور والا ده چې هغه لږه سمه شي، نو چې ته څه غواړې نو زه به ئې تالره درکړم، ما ورته اووئيل: چې ته ورته څه اووايه او ځان له ئې پوهه کړه، ما ته وائي: زه به نن ريډيو ځان سره خواته ايږدم او د ښځې او د خاوند په حقوقو بيان اوکړه، ما زړه کښې اووئيل: چې دے اوس خپله ښځه نشي سمولې، نو دينداره ښځه اوکړه چې هغه د الله نه پريږي او سمه وي، او چې بدعمله ښځه وي، نو هغې ته لکيا يه نو هغه به وائي: چې استاذان پکښې چا راوستي دي؟ هغه نه سميرې، حديث پاک کښې راځي، رسول الله ﷺ فرمائي: «لَوْ كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا»^(۱).

"که ما چا ته حکم کولو چې د الله نه علاوه بل چا ته سجده اوکړئ (که د الله نه علاوه بل چا ته سجده کول جائز وے)، نو زانؤ ته به مې حکم کړے وو چې خپلو خاوندانو ته سجده کوئ؟" ځکه د خاوند ډير لوي حق دے پخپله ښځه باندې.

د دريو کسانو عمل بره نه څيږي

رسول الله ﷺ فرمائي: "دري کسان داسې دي چې د هغوي عمل الله تعالی د هغوي د سر نه يو ليشت هم بره نه اوچتوي، نو دا درې کسان څوک دي؟

(۱) يو هغه غلام دے چې هغه د خپلو مالکانو نه بغير د اجازت د هغوي نه اوختي، نو دے چې ترڅو پورې واپس شوے نه دے او د خپل مالک نه ئې معافي نه ده غوښتي نو د ده يو عبادت هم نه قبلېږي.

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب النكاح، باب ما جاء في حق الزوج على المرأة، برقم: (1159)، واللفظ له، وأبو داود في كتاب النكاح، باب في حق الزوج على المرأة، برقم: (2140).

(۲) دویم: هغه امام چې هغه خلقو له امامتي وركوي او قوم پرې ناراضه وي نو د هغه عمل د هغه د سر نه یو لیشت هم نه اوجتیري.

(۳) دریم: هغه زنانه ده، چې د هغې نه خپل خاوند خفه دے نو د هغې مونځ د هغې د سر نه یو لیشت هم نه بره کیږي.

نو که دینداره ښځه وي او دا واورې نو هغه به خپل خاوند چرته هم خفه نه کړي، چې زما خو یو مونځ هم نه قبلیري، او چې بدعمله ښځه وي کنه به هم د ښځې وي لیکن خاوند به ورپسې جرگې لیري، چې دا خفه شوې ده، دا دې راشي نو جرگې ورپسې ځي، او مور پلار ئې وائي: دا نه شي تلے، حالانکه دا ښځه به پخپله خفه شوي وي، نو هغه به د خاوند حق څه اویږني؛ ځکه چې دینداره نه وي.

کتاب اول

حدیث کښې راځي، رسول الله ﷺ فرمائي: "چې د خاوند پخپله ښځه باندې دومره حق دے، که چېرې خاوند خپلې ښځې ته حکم اوکړي: چې دا کټې د دې سپین غر نه واخله او زیر غر ته ئې یوسه، او د زیر نه ئې واخله هغه تور غر ته ئې یوسه نو ښځې له پکار دي چې دغه حکم اومي"، دومره پورې د خاوند حق دے پخپلې ښځې باندې. نو که چرته عمر کښې یو ځل یو خپیره ورکړه نو کفر اوشو؟ چې هغه بیا پلار کره روانه وي.

قرآن کریم کښې الله تعالی فرمائي: ﴿وَاللّٰی تَخَافُوْنَ نَشْوَاهُنَّ فَعِظُوهُنَّ﴾^(۱).

رَبِّ کائنات فرمائي: "هغه زنانه چې ته د هغې د بد اخلاقو نه یریرې (بد اخلاقه ده، خاوند ته خبرې ورکړځوي، د خاوند خلاف کوي)، نصیحت ورته اوکړئ".

نو چې سړي نه د قرآن کریم نه خبر وي، نه حدیث نه خبر وي، نه چرته جومات له راځي، دا جگړې هم اکثر د هغې سړي سره راځي، چې هغه جومات له نه راځي، او نه چرته قرآن کریم ته کیښي، د دینداره سړي نه خو چرته هم ښځه خفه نه شوه، دینداره سړي لره داسې اخلاق الله تعالی ورکړي وي چې د هغه نه ښځه نه خفه کیږي، رومبڼه حکم دا دے، چې: ﴿فَعِظُوهُنَّ﴾.

"نصیحت ورته اوکړئ"، په قرآن کریم او سنتو د نبی ﷺ ئې پوهه کړه.

دویم حکم دا دے: ﴿وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ﴾⁽¹⁾.

"جدا شیء ترې نه په ځائے د اړخ لکولو کښې".

ځان ترې نه خفه کړه، دا مطلب نه دے چې: کور ورته پرېږده او ته ترې اوتخته، دا په شریعت کښې نشته، اکثر چې سرے کور خفه شي، نو سرے وائي: "زه درنه لارم، ته پوهه شه، او بچي سنبهالول پوهه شه"، د کور نه به بهر نه اوځې، کور کښې به ځان خفه کوي، دا ځکه چې د زنانه زړه ډیر نرم وي چې کله سرے کور کښې ځان خفه کړي، نو ښځې باندې وخت نه تیرېږي، ځانځه به هغه دا خپل خاوند رضاء کوي، نو دویم حکم دا شو: ﴿وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ﴾، "چې جدا شیء ترې نه په ځائے د اړخ لکولو کښې".

دریم چې: په دې هم نه سمیري نو بیا وهل غواړي، الله رب العزة فرمائي: ﴿وَاصْرُبُوهُنَّ﴾، "اووهی دوي لره"، خاوند لره الله د وهلو اجازت ورکړے دے، دا زیاتے نه دے، الله رب العزة دې زموږ په ملک کښې شرعي نظام راولي (آمین!)، اسلامي قانون نشته دے، که ځیرې ښځې له دې خپره ورکړه او تهانې ته لاره نو بیا خو دې کار خراب کړو، خرجه به هم ورکوي، پلار کړه ناسته وي، بیا خو لویه مسئله جوړه شي حالات ډیر زیات خراب دي، اوس خو پکښې لا د ښځو حقوق پیدا شول، اوس نور نور خرابیږي، که ځیرې اسلامي قانون په موږ نافذ شو نو هر څه سم دي، الله وائي:

﴿وَاصْرُبُوهُنَّ﴾. "او ټپي وهی".

نو څنګه وهل؟ یو خو زموږ د پښتنو وهل دي، دے خو اول غصه کیږي نه او چې غصه شي نو بیا ټپي ښځې له لاس مات کړے وي یا ټپي ورلې سر مات کړے وي، بیا د ښځې روڼه راشي او د هغې نه لویه دشمني جوړه شي.

حدیث مبارکه کښې راځي: «فَاصْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ»⁽²⁾.

"وهل ورته ورکړئ خو داسې وهل چې د هغې لاس خپې مات نه کړئ".

(1) [سورة النساء: 34].

(2) أخرجه مسلم في كتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، برقم: (1218).

د هغې اندامونه مات نه کړي، صرف د ادب دپاره، وهل ورکړه، که چېرې ستا تابعداري ئې اوکړه،
نوالله تعالى بيا فرمائي: ﴿فَلَا تَبْغُوا عَلَيْنَ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا﴾⁽¹⁾

"نوبيا پله لار مه لټوه، يقيناً الله تعالى اوچت اولوي ذات دے".

نوبيا ورته نور څه مه وايه، او که نه سميري، نوبيا طلاق ورکړه، دا د شريعت حکم دے.

نوجې واژه کوي، دينداره ښځې سره نکاح اوکړه، ته به د هغې خيال ساتې او هغه به ستا

خيال ساتي، د خاوند ډير حق دے پخپلې ښځې باندې...

د ښځې حق پخپل خاوند

ياد ساته! هسې نه چې ته ورته خپل حق يادوي، چې زما درباندي دومره حق دے، او د ښځې

حقوق دې تول د خپو د لاندې کړي دي، الله تعالى فرمائي: ﴿وَأَلْفَن مِّنَ الَّذِي عَلَيْنَ بِالْمَعْرُوفِ﴾⁽²⁾

"د دې زنانو دپاره هم حقوق دي پشان د هغې چې په دوي باندې دي په ښې طريقې سره".

د خپلې ښځې به هم خيال ساتې، دا نه چې ته ئې د ځناورو پشان کنړې، نا نا هغه هم د

الله مخلوق دے، الله تالره په نکاح باندې درکړې ده، الله تعالى فرمائي: ﴿وَعَاوَزُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾⁽³⁾

"زندگې ورسره تيروي په ښې طريقې باندې".

د هغوي د خرچې خيال کوه، د هغوي د جامو او د پيزار خيال ساته، د هغوي د هر څه

خيال به ته ساتې، ځکه ته ئې خاوند ئې، آخر کښې الله تعالى فرمائي: ﴿وَلِلرَّجَالِ عَلَيْنَ دَرَجَةٌ﴾⁽⁴⁾

"د سرو دپاره په ښځو باندې مقام او مرتبه ده".

د کور مشرت به د ښځې نه وي، کور کښې مشرت به ښځې وي، الله رب العزة فرمائي:

﴿الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا آتَفَقُوا مِنْ أَمْرِ الْهَمَّ﴾⁽⁵⁾

"سري حاکمان به وي په ښځو باندې"، ښځه په خاوند حکم نشي چلولي، خاوند به په

ښځه باندې حکم چلوي، ښځه به خاوند له ادب نه ښايي، خاوند به ښځې له ادب ښايي...

(1) [سورة النساء: 34].

(2) [سورة البقرة: 228].

(3) [سورة النساء: 19].

(4) [سورة البقرة: 228].

(5) [سورة النساء: 34].

(۱) اوله وجه: الله رب العزة فرمائي: ﴿يَمَّا فَضِّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾، "ذا فضليت ورله الله تعالى ورکرے دے"، چي الله وائي: ما ورته فضليت ورکرے دے نو بيا پکني دَ چا خه کار دے؟

(۲) دويمه وجه: ﴿يَمَّا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾، "او په سبب د هغي چي دا خاوندان په دې خپلو خبرو باندې مال لکوي"، په دې وجه باندې د سرو مقام اوچت دے، نو د هغي ښځو به حکه پخپل خاوند حق اوچتيري چي هغوي چرته په خاوند باندې مال لکوي، چرته نوکره وي او تنخوا اخلي، او هغه پيسې راوړي او خاوند باندې ئې لکوي، نو هغه به خود پخپل خاوند حکم چلوي، چي کله خاوند به ښځې مال لکوي نو د هغي حق په خاوند نه اوچتيري، سرے به په ښځه باندې مال لکوي، نو د ښځې دپاره دانشته چي هغه دې پخپل خاوند مال اولکوي، د مال د کتلو دپاره سرے دے.

سري له الله دير لوي مقام ورکرے دے، او د الله تعالى يو لوي نعمت دے په انسان باندې، ما چي کوم آيت وئيله وو، په هغي کنيې الله تعالى فرمائي: ﴿وَإِنْ حَفِظْتُمْ آلَا تَقْسُوا فِي الْيَتَامَى﴾^(۱) "که چرې تاسو یريرئ چي تاسو به انصاف اونه کرے شی په باره د یتیمانانو جینکو کنيې." دا د دور جاهليت رد دے، هغي دور کنيې چي به زنانه گندې شوې، د اسلام نه مخکني چي زنانه به گنده شوه، او د هغي یتیمانانې جینکي به پاتې شوې، نو د هغوي به ميراث کنيې برخه وه نو چي هغه به چا په نکاح اغسته، نو هغه برخه به هم بل چا اغسته، نو دې خلقو به په نکاح باندې واغستې، هغه ميراث به ئې ترې چل ول کنيې اووهلو، بيا به ئې ورسره زياته کولو، نو الله تعالى د هغي رد کوي، فرمائي: که یريرئ تاسو چي انصاف به اونه کړئ د یتیمانانو جینکو سره، نو: ﴿وَإِنْ حَفِظْتُمْ آلَا تَقْسُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَقْبًى وَفَلَا تَزْنُوا لِيَأْخُذَنَّ بِكُمْ﴾^(۲)

"نکاح اوکړئ د هغي زنانو سره چي جائز دي ستاسو دپاره د زنانو نه (هغي زنانه سره نکاح اوکړه چي ستا ورسره نکاح جائزه ده)، دوه دوه اوکړئ، درې درې اوکړئ، خلور خلور اوکړئ، که یريرئ تاسو چي انصاف به اونه کړئ نو بيا د يوې زنانه سره نکاح اوکړئ." په شريعت کنيې د امتي دپاره خلورو پورې ښځو سره نکاح کول جائز دي، که چرې يو سرے انصاف کوله شي نو دوه دې اوکړي، درې دې اوکړي، خلور دې اوکړي، د خلورو نه

(۱) [سورة آل عمران: 4-3].

(۲) [سورة آل عمران: 4-3].

سيوا نثي كولے، يَوَ حائے پُہ نکاح کنبی خلورو نه سيوا نثي كولے، پُہ خلورو کنبی يوه مره شوه بله دي اوکري، دَ خلورو نه سيوا نثي ساتلے، خو پُہ شريعت کنبی خلور پوري جائز دي، خو دَ پښتنو پُہ قانون. کنبی دَ يوي نه سيوا جائز نه دي، دا هم زياته دے.

د مولانا اشرف علي تھانوي ښه قول

مولانا اشرف علي تھانوي ښه ذکر کړې دي: "دويمې نکاح ته سپک کتل دا کفر دے." هان! کُہ يُو سرے ورته پُہ دې نظر باندې بد گوري چې بيا به انصاف نشم کولے نو خير دے، دا تپوس خو کُ نه کوي چې تَه به انصاف نشي کولے نو دا دويمه ښځه ولې کوي؟ او بله خبره دا چې پُہ يُو ښځه باندې دويمه ښځه څوک ورکوي هم نه، او نه ورله مور پلار دويمه ښځه کوي، دا کناه ده. خلورو پوري ښځې پُہ شريعت کنبی جائز دي؛ ځکه الله تعالى وائي: "دوه دوه اوکړئ، درې درې اوکړئ او خلور خلور اوکړئ، کُہ چې تاسو پريږئ چې بيا به انصاف اونۀ کړئ نو بيا يوه ښځه اوکړئ"، چې انصاف نشي کولے نو بيا يوه اوکړه.

انصاف نه کول

خو دا مسئله ده چې دَ چا دوه ښځې دي، يا درې دي يا خلور دي، يعني دَ يوي نه سيوا دي او دَ هغوي پُہ مينځ کنبی انصاف نه کوي، نو حديث مبارکه کنبی راځي: دغه سرے به دَ قيامت پُہ ورځ راشي، او «وَشِفُّهُ سَاقِطٌ»⁽¹⁾.

"او پُہ داسې حال کنبی چې پُہ دې يو طرف به فالج وهلے وي."

نن صبا دا يو لوي مصيبت دے، چې دويم واده اوکړي نو دَ هغې ښځې سره مينه شروع کړي او هغه رومينې ښځه پريږدي، دَ هغې پرواه نه ساتي، نو دا ياد ساته ابي ﷺ فرمائي: صبا دَ قيامت پُہ ورځ به دې دا يو طرف فالج وهلے وي، ټول خلق به دغه کس پيژني چې دا هغه سرے دے چې دوه ښځې ئې وې، او دَ هغوي پُہ مينځ کنبی ئې انصاف نه وو کړے، نو انصاف به کوي.

پُہ پيغمبر ﷺ باندې دا نه وو لازم بيا هم پيغمبر ﷺ تقسيم کړے دے، او امي باندې لازم دي چې دے به انصاف کوي، او تقسيم به کوي، کُہ انصاف نشي کولے نو يوه اوکړه: «أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ»⁽²⁾.

"او يا نکاح اوکړئ دَ هغې چا سره چې مالکان دي ښي لاسونه ستاسو."

اصيلي ښځې سره نکاح نشي کولے نو وينځې سره نکاح اوکړه، «فَإِنَّكَ أَذَىٰ لَا تَعُولُوا».

(1) أخرجه الترمذي في أبواب النكاح، باب في التسوية بين الضرائر، برقم: (1140).

(2) [سورة آل عمران: 4-3].

الله وائي: "دا نزدې د، چې تاسو به بيا زياته نه كوي" ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ مَحَلَّةً﴾ (۱).
 "وركرئ زاناوله د هغوي مهر ونه په خوشحالي باندې".

الله تعالى وائي: د ښځې حق دے پخپل خاوند باندې چې كله واده دې او كړو نو خپلې ښځې له به مهر وركوي.

خو دير خلق مهر نه پيژني، او ډيرو خلقو صرف د مهر نوم اوريدلے دے، خو نور خبر نه دي چې مهر څه ته وائي؟ يو سري خپلې ښځې ته اووئيل: ما ته دې مهر بخښلے دے؟ نو ښځې ورته اووئيل: زه به درته مهر او بڅښم خو اول خو ما پوهه كړه: چې دا مهر څه ته وائي؟ نو خاوند ورته وائي: اول راته اووايه چې مهر دې راته بخښلے دے؟ بيا به دې روستو پوهه كړم، نو ښځې ورته اووئيل: چې ما درته مهر بخښلے دے، نو خاوند ورته اووئيل: چې مهر دي... ته وائي، نو ښځې ورته اووئيل: زه درته خپله حصه نه بڅښم، نو اول مهر پيژندل پكار دي، مهر ديته وائي: چې ته كوم عوض او بدله وركوي ښځې له د ښځې د عزت په بدله كښي، او بغير د مهر نه خو نكاح نه كيږي، دا مهر وركول په تا باندې لازم دي.

نو بيا كه دوي كوم مهر مقرر كړے دے هغه به وركوي، او كه اول نه ئي مهر نه دے مقرر كړے نو روستو به بيا مهر مثل وركوي، د مهر مثل مطلب دا دے: چې د دې ناوې چې كومه خور يا ترور وغيره له څومره مهر وركړے شوي وي هغه هومره مهر ديته وركول.

دا بغير د مهر نه نكاح كول صرف د پيغمبر ﷺ خصوصيت وو چې كله يو زوانه پيغمبر ﷺ ته ځان او بڅښي نو بيا هغه زوانه د پيغمبر ﷺ لږه بغير د مهر نه جائز وه، خو كه امتي له يوه زوانه اوواي: چې ما تاله ځان دربخښلے دے، نو بيا به هم مهر مينځ كښي مقرر وي؛ ځكه بغير د مهر نكاح كول د امتي دپاره بالكل نشته، او مهر به دغه وركوي، كله چې نكاح ترلے كيږي نو هغې وخت كښي ورته استاذ وائي: په مقابله د دومره مهر كښي تا د فلانكي لور قبوله كړې وه او قبوله كړې دي ده، نو مهر كښي به ئي يا كوته ليكلي وي او يا به ئي پكښي سره زر ليكلي وي، يا به نقدې پيسې وي، يا به نور څه شے وي، دغه څيزونه د دې ښځې حق دے پخپل خاوند باندې، دغه څيزونه به دې ښځې ته حواله كوي او دا به د دې زوانه په ملكيت كښي وي.

مهر په دوه قسمه دے: (۱) يو: مهر مؤجل، (۲) دويم: مهر معجل، د مهر مؤجل مطلب دا دے: چې موجوده وخت كښي درسره نشته دے، نو دا به په تا قرض وي بيا به ئي وركوي، خو دا

د دې ښځې حق دے په تا باندې؛ ځکه د دې مهر په وجه تا نکاح کړې ده، نو دا به ورله ورکوي. او مهر معجل دېته وائي: چې هغه وخت کښې ورته د مهر آدائيکي اوکړي.

اوس دا مهر مؤجل چې دے نو دا په دغه قرض دے، خامخه به دغه اداء کوي او که اداء ئې نه کړو نو حديث مبارکه کښې سخت وعيد راغلې: حديث کښې راځي، نبي ﷺ فرمائي: "کوم سره چې نکاح اوکړي او مهر مقرر شوي دے، او د خپلې ښځې له مهر ورنه کړو (په دې سوچ ئې ورنه کړو چې د دې ښځې په ما څه حق نشته)، نو نبي ﷺ فرمائي: «لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ زَانٍ»⁽¹⁾.

دا سره به د قيامت په ورځ الله تعالى سره ميلاؤ شي او د دغه د نکاح چې خومره زخت شوي دے نو دا به په دغه باندې زنا حسابيږي، نو د حديث مطلب دا شو: چې نکاح شوې ده او مهر مقرر شوي دے او د بيا هم دې خپلې ښځې له مهر ورنه کړو او د دغه خيال دا وو چې زه ورله څه هم نه ورکوم او د دې په ما باندې هيڅ حق نشته، او د ښځې مهر په ظلم سره خوري، ښځې سره زياتي کوي، چې مهر ورله نه ورکوم نو داسې کس به صبا د قيامت په ورځ د الله تعالى سره ميلاؤ شي په داسې حال کښې چې دا خومره وخت چې د دغه نکاح کښې شوي نو دا به د قيامت په ورځ په دغه باندې زنا حسابيږي، نو دا دومره لويه گناه ده.

ها! که يو سره دے وس ئې نه کيږي، د ښځې ورباندې د مهر قرض دے او دے مېر شو نو بس چې څنکه ورباندې د نورو خلقو قرض پاتې شو نو دغه شان ورباندې د ښځې قرض هم پاتې شو، که ښځې درته پخپله خوښه د مرگ نه روستو او بخښو نو صحيح ده، که نه ئې بخښي نو هم دا د دې ښځې حق دے، دا به ورته ورکوي د خاوند د مال نه.

او که دنيا کښې ئې درته دغه مهر معاف کړو، نو الله تعالى فرمائي: «فَإِنْ طَلَبْتَ لَكُمْ عَنْ هُنَّ مِنْهُنَّ نَفْسًا فَكُلُوهُنَّ حَيْثُمَ رِيًّا»⁽²⁾ "که چرته په خوشحالي سره دوي تاسو ته معاف کړي څه څيز د مهر نه نو خوري دې لږه خوش مزه او ښه تيريدونکي"، نو چې مهر ئې درته معاف کړو نو بيا ئې په ښه خوند او مزې سره خوري، بيا درېاندې ورکول نشته دے.

الله تعالى دې په دې باندې مونږ له د عمل کولو توفيق نصيب کړي (آمين!).

وَأَخِرُ دَعْوَانَا الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) أخرجه الطبراني في "المعجم الصغير"، باب الألف من اسمه أحمد، برقم: (111).

(2) [سورة آل عمران: 3-4].

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَلَا تَقْسِطُوا فِي الْبَيْتِ مِثْلَ مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَعَهُ وَلَا تَزْنِ

(سورة النساء: 3)

موضوع

دَوَادَةُ رَسْمِ اَوْرَاج

بتاریخ: 04-11-2007

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

دَوَادَةُ رَسْمِ اَوْرَاجِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّاَتِ اَعْمَالِنَا، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّاَتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَاشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، اَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا اَوَّلَ لَهُ وَلَا اٰخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُدَّ لَهُ وَلَا بَشِيْرَ لَهُ وَلَا نَذِيْرَ لَهُ وَلَا وَزِيْرَ لَهُ وَلَا مُشِيْرَ لَهُ، وَاشْهَدُ اَنْ سَيِّدَنَا وَنَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَخَبِيْبَنَا وَشَفِيْعَنَا وَخَبِيْبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ وَسَلَّم عَبْدَهُ وَرَسُوْلَهُ.

اَمَّا بَعْدُ! فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ، ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَقْسِطُوا فِي الْبَيِّنَاتِ فَاَلَيْسَتْ بِاللَّغْوِ مِمَّا خَفَتُمْ عَلَيْهِمْ﴾ وَثَلَاثٌ وَزُبُرٌ فَإِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةٌ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ اَدْنٰى اَلَّا تَعْوَلُوْا* وَاتُوا النِّسَاءَ صِدْقًا بِعَيْنٍ لِّئَلَّا تُنْفِقُوا فِى ضَلٰلٍ اِنَّ نَفْسَكُمْ لَكَارِهَةٌ لِلَّذِيْنَ تَدْرِكُوْنَ ۝ (۱)

وقال النبي ﷺ: «النِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي» (۲)

قابل قدر، معزز علماء کرام او زما عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رورنو! تفصیلاً بیانونہ بہ زما نہ روستو علماء کرام کوی، مونہر خودا وئیل: چہ مونہر بہ صرف بیانونہ واورو، زمونہر مشران حضرت مولانا شیر حسن صاحب مد ظلہ العالی او دارنکی زمونہر معزز عالم دین حضرت مولانا نور الحق صاحب مد ظلہ العالی ہنوی بہ بیانات اوکری، د داسی علماء کرامو پۂ مخکنہی زما د ناچیز بندہ بیان بہ خۂ حیثیت اولری، خودا د دہی ملکرو مینہ او تمئی وہ چہ د دوی د خوشحالولو دپارہ یو خو خبری اوکرو، دا مونہر او تاسو چہ پۂ دہی جامع مسجد کنبہ راجمع شوی یونو د دہی اجتماع سبب انعقاد تاسو تولو تہ معلوم دے، چہ زمونہر یو رور ہفہ وادۂ کرے دے، نو د ہغی پۂ سلسلہ کنبہ دا پروگرام جوہر شوے دے۔

(۱) [سورۃ آل عمران: ۴۳]

(۲) ہذاں حدیثان اولہما أخرجه ابن ماجۃ فی کتاب النکاح، باب ما جاء فی فضل النکاح، برقم: (۱۸۴۶)، وثانیہما أخرجه البخاری فی کتاب النکاح، باب الترغیب فی النکاح، برقم: (۵۰۶۳).

وادهٔ سنت د جناب محمد مصطفیٰ ﷺ دے، او دا د انسان په ژوند کښې يوه لويه خوشحالي ده، چې په انسان باندې راشي، بلکه د هغه ټول خپل خپلوان، رسته داران خوشحاله وي، شيطان په دوو موقعو کښې ډير کوشش کوي: يو موقع د خوشحالي، بنادئ او وادهٔ کښې، چې شيطان وائي: "راشه دے اوس په ځان نه بوهيږي په دۀ باندې خوشحالي راغلې ده، نو راشه په دې وخت کښې په دۀ باندې خپل کار اوکړه"، کله به ورباندې ډمان راوړي نو ډمان به گټوي او کله به ورباندې ټي وي او وي سي آر راوړي چې دا خو خوشحالي ده، دا خو چرته کله کله راځي، کله به ورباندې ډزې کوي، په دۀ خو خوشحالي ده په ځان نه بوهيږي خو د بل په کور غم نازل کړي، چرته په دزو بل څوک اولکي نو هغوي کره غم جوړ شي، دا د شيطان يو لوټي جال دے، چې نن په دې جال کښې مونږ او تاسو راگير يو، دويمه موقع د غم ده چې په دې کښې شيطان ډير زور لکوي، او دا دويم جال د شيطان دے، چې کله غم راشي نو بيا مونږ وايو: "يره زړه خفه دے، صحيح ده چې دا کار جائز نه دے خو اوس څۀ اوکړو؟"، هغې وخت کښې مونږ او تاسو له شيطان د هوکې راکوي، او کله يوه وسوسه رااچوي او کله بله.

شيطانان په دوه قسمه دي

دا خبره هم پيژندل غواړي: چې شيطانان په دوه قسمه دي: (۱) يو جنې شيطانان دي، او (۲) دويم انسي شيطانان دي.

(۱) جنې شيطان: هغه وي چې ښکاري نه، خو انسانانو ته وسوسي اچوي، نو د دغې شيطانانو نه د حفاظت دپاره د الله تعالی ذکر دے، چې کله تۀ اوواي: "أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" نو هغه ستا نه روستو شي او که تۀ هغه سره مقابله کوې نو په تويک او قوت باندې تۀ د هغه سره مقابله نشي کولې، نو د هغه سره مقابله نه کيږي بغير د دې نه چې تۀ الله پورې فناء او غواړې.

د تفسير "قرطبي" قول

امام قرطبي رحمه الله په تفسير "قرطبي" کښې ذکر کړي دي: "يو استاذ خپل شاگرد ته اووييل: چې يو سبے تا چيچي نو تۀ به څۀ کوې؟ نو هغه ورته وائي: اُجاهد، زۀ به ورسره مجاهده کوم، د ځان نه به ئې شرم، نو ورته وائي: که چرې هغه سبے دې نه پريږدي، تا پسې درروان دے، نو بيا به څۀ کوې؟ ورته وائي: بس زۀ به مجاهده کوم او هغه به د ځان نه شرم، وائي: چې ته ئې شرې او

هغه نه ٿي نوبيا به آخر ڪه ڪوئي؟ نو ورتو وائي: ڇي يو آسان ڪار درته نه بنايم؟ ڇي دهغي سبي مالڪ ته اوروائي: "ڇي دا سبي دې رانه اونيسه"، نو هغه به درنه خپل سبي اونيسي، ڇي شيطان تا سبي شي نو ڪه ته هغه سره مقابلو ڪوي، نو ترخو پورې ڇي ته ده هغه سره مقابلو ڪول غوارې نوبس وايه: **أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**، الله ده شيطان نه مې خلاص ڪري، نو الله به درته ده شيطان نه پناه درڪري؛ ڇڪه ڇي ڪه ته شيطان سره مقابلو ڪوي نو شيطان خو تا ويني او ته شيطان نشي ليدلے نو مقابلو ورسره ڪرانه ده، نو هغه ذات ته ٿي حواله ڪره ڇي ڪوم ذات شيطان ويني او. شيطان هغه ذات لره نشي ليدلے، ڇي هغه يو ده الله تعالى ذات ده؛ نو په ده وجه الله ته وايه: ته راته ده نه پناهي راکري، نو په دغه وخت ڪنبي يو جني شيطان ده، ده هغه نه خو به په **"أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"** خان خلاص ڪري.

(۲) **دويم شيطان:** هغه "انسي شيطان" ده، دا انسي شيطان په شڪل ده انسان وي، ستا به دوست وي، ستا به ملڪرے وي او ستا به ڪاوندي وي، هغه به تاله په ده موقعو ڪنبي ڪار خرابوي، ڪله به درته وائي: "تي وي راورل غوارې او ڪله به وائي: ڊمان راوستل غوارې"، ڪله به په واده ڪنبي ڊزي ڪوي، نو داسي شيطان دپاره ڪه دا ٽول قرآن ختم ڪري نو هغه تانه پريڊي، ده داسي شيطان نه آمان پڪار ده، او ده سره په خبرو مقابلو پڪار ده، ڇي زه ستا دا ڪار نه منم. بهر حال واده ده نبي ﷺ سنت ده، او خوند هله ڪوي ڇي په سنت طريقه باندې اوشي، او ده شريعت برابر اوشي.

ده نور و قومون و دونه

هندوان هم ودونه ڪوي، سيڪان هم ودونه ڪوي، نور غير مذهبه قومونه هم ودونه ڪوي، مسلمان هم ودونه ڪوي، خو په ده ٽولو ودونو ڪنبي به فرق وي، ده مسلمانانو ودونه به ده شريعت مطابق وي او ده هغوي ودونه ده خپلي مرضي مطابق وي، ليڪن نن افسوس ده په حال ده مسلمان ڇي ڄاڻ ته مسلمان وائي او بنيادي ٿي ٽوله ده هندوانو او انگريزانو په طريقه ده، الله رب العزة ده زمونڊ او ستاسو په حال رحم اوڪري (آمين)، زمونڊ اڪثر ودونه ده هندوانو په طريقه دي، يو سنت خوڙوندے شي خو په زرگونو فرض ده خپو لاندې شي.

ده نظر حفاظت

ده نارينو دپاره ده نظر حفاظت ضروري ده، بنحو دپاره هم ده خپل نظر حفاظت ضروري

دے؛ حُڪه دا دَ قرآنِ ڪريم حڪم دے، نارينه دِي پردو بڻحو ته نه گوري؛ حُڪه دا ڪتل حرام او ناروا دي او زنا نه به پردو سڙو ته نه گوري؛ حُڪه دا ڪتل حرام او ناروا دي، نو ڪله چي داسي موقع راشي نو مونڙ نه د ايمان هغه جذبه هم لاره شي او دا لاخه د غيرت هغه جذبه هم رانه لاره شي.

دَ قرآنِ ڪريم حڪم

دَ قرآنِ ڪريم حڪم دا دے: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّونَ أَبْصَارَهُمْ وَيَحْفَظُونَ أَرْوَاحَهُمْ﴾⁽¹⁾.

"اے زما حبیبہ! اعلان او ڪڙه مومنانو سڙو ته چي اے مؤمنانوا خپل نظرونه ښڪته ڪڙي (پردو بڻحو ته مہ گوري) د خپلو نظرونو حفاظت او ڪڙي، او د خپلو عورتونو حفاظت او ڪڙي".

دغه شان خطاب مؤمنانوا بڻحو ته هم دے: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾⁽²⁾.

"اعلان او ڪڙه! مؤمنانوا زنائو ته چي اے مؤمنانوا زنائو! خپل نظرونه ښڪته ڪڙي (پردو سڙو ته مہ گوري) او د خپلو عورتونو حفاظت او ڪڙي".

دا دَ قرآنِ ڪريم حڪم دے، پردو فرض ده او واده پُہ بعضو وختونو ڪڙي فرض او واجب دے، ليڪن علماء ڪرام ذڪر ڪوي: چي واده پُہ عامو اوقاتو ڪڙي سنتِ مؤڪده دے، نو اوس يو طرف ته سنت ژوندے ڪوي چي واده دے او بل طرف ته دي فرض او بائيلا، زما او ستاسو زنا نه بهر لاره، پردي واده له لاره، او بيا چي ڪله دوي ڊولي له ئي نو هغه حال خوبيا تولو خلقو ته معلوم دے، چي بيا زما اوستا د زنائو حال خه وي؟ چي پُہ ڪوم ڪاڊي ڪڙي ناستي وي او ښه به ئي خان برابر ڪڙي وي، ښه به ئي خان سينگار ڪڙي وي، پردو ختمه ده چي چرته بازار راشي، هغه خائے ڪڙي هغوي پُہ ڪڊا ڪانو شروع شي، هغه حڪم د پردي چرته لارو؟ چي الله وائي: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾⁽³⁾.

بل خائے ڪڙي الله تعالى فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيزٍ﴾⁽⁴⁾.

"اے محبوه پيغمبره ﷺ! اووايه خپلو بيبيانو او خپلو لوريانو ته دي او د تمامو مؤمنانوا بڻحو ته

(1) [سورة النور: 30].

(2) [سورة النور: 31].

(3) [سورة النور: 31].

(4) [سورة الاحزاب: 59].

چي: پهُ ڄان باندې غڱي غڱي ڄادري راواچوئ (غت غت پٺروئري رواچوئ چي پردو خلقو ته دي ڄان نه ٻڪاره ڪوي).

د نبي ﷺ بيبياني د امت ميندي دي

د نبي ﷺ بيبياني د امت ميندي دي؛ ځكه الله تعالى فرمائي: ﴿الَّذِي أَوَّلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُ أَتْمَاهُمْ﴾⁽¹⁾

"محمد رسول الله ﷺ ډير مهربانه دے پهُ مومنانو باندې د هغوي د نفسونو نه هم زيات او بيبياني د نبي ﷺ د امت ميندي دي".

نو د نبي ﷺ بيبياني زمونږ ميندي دي خو ليکن هغوي ته حڪم وو: چي اے بيبيانو ڄان باندې غڱي غڱي ڄادري راواچوئ، دارنگي لورياني د نبي ﷺ زمونږ او ستاسو روحاني خويندي دي خو هغوي ته حڪم وو: چي ڄانونو باندې غڱي غڱي ڄادري راواچوئ، نو عبرت حاصلول پڪار دي، مونږ او تاسو له:

عبرت اغستل

اے زما مسلمانانو روروا چي د نبي ﷺ بيبيانو ته او د هغه لوريانو ته حڪم دے نو بله ڪومه مومنه د دي حڪم نه بچ ڪيدے شي؟ بلکه هغه خو لا هغه دور وو چي نبي ﷺ د هغه دور باره ڪښي فرمائي: «خَيْرُكُمْ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ»⁽²⁾

"پهُ تمامو پيرو ڪښي بهتره پيرئ زما پيرئ ده او بيا هغه ڪسان بهتر دي چي دوي سره يو ڄائے راځي او بيا هغه ڪسان چي دوي پسي راځي".

نو پهُ تمامو پيرو ڪښي بهتره پيرئ هغه ده چي محمد رسول الله ﷺ پڪښي وو، هغه خلق بهتر وو چي د الله پيغمبر ﷺ پڪښي موجود وو او هغه ڪله چي د امن والا ڪله دے، او هغه ڪله چي قرآن ڪريم پڪښي نازل شوء دے، نو هغه ڄائے ڪښي حڪم دے چي پهُ ڄان باندې غڱي غڱي ڄادري واچوئ، نو زما او ستاسو زنانو ته حڪم دے او ڪه نا؟ چي دا د فتنو دور دے او دا نهايتي د فتنو دور دے، نو مونږ او تاسو خوشحاله يو چي واده مو او ڪرو او پهُ سنتو

(1) [سورة الاحزاب: 6].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الشهادات، باب لا يشهد على شهادة جور إذا شهد، برقم: (2651).

مو عمل اوکړو، خو فرض دې بائيلى، کله زه دې ملگرو ته وایم: چې لږ سوچ پکار دے چې سنت کتو خو فرض پرې رانه شي.

مثال

بعضې داسې سرے وي چې ډیر عابد وي چې واره بول اوکړي نو استنجاء خو دغه وخت کېنې سنت یا مستحب وي او ده دپاره د پردې ځائے نه میلاوېږي نو دے به خلقو ته مخامخ کېنې او استنجاء به شروع کړي، نو دا ساده کل سنت کتې خو بل طرف ته ده فرض بائيلى چې عورت ئې ښکاري، د خلقو مخکېنې استنجاء کوي، نو دېخوا خو ما او تا واده کوو، سنت د پیغمبر ﷺ ژوندي کوو لیکن بل طرف ته رانه فرض لاړل چې د میندو خویندو پردې مو ختمې شوې.

بعضې خلق وائي: "دا ملیان تنک نظره دي، په دې کتو کېنې خو څه کمېږي نه؟ څه چل اوشو، چې یو بل اووینو ډیره موده پس؟"، ورته وایه: دا چل اوشو چې د الله حکم ماتېږي، او د الله خو به هر کار کېنې حکمت دے.

كُلُّ الْحَوَادِثِ مَبْدَأُهَا مِنَ النَّظَرِ وَمَعْظَمُ النَّارِ مِنَ مُسْتَصْعَرِ الشَّرِّ

"ټول مصیبتونه خو رومې د نظر نه شروع کېږي او دا غټ اور هم د وړوکې سکروټې نه لکي".
نو ټولې خبرې خو د نظر نه روستو راځي، چې یو هلک او یو جینې یو بل لیدلي نه وي نو هغوي به د یو بل سره تعلق د کوم ځائے نه قائم کړي؟ تمام مصیبتونه د هغې شروع د نظر نه کېږي، او مثال ئې داسې دے لکه اوگوره! دا دومره لوي لوي لمبې د اور چې څیزې دا د وړوکي بسرکې نه لکي؛ نو ځکه دا رومې نظر الله تعالی بند کړو چې اول شروع د دې نظر نه کېږي؛ د دې وجې نه روایاتو کېنې راځي: "شیطان وائي: دا نظر زما د غشونه یو غشے دے اول ښکار زه په دې باندې کوم"، نو دا د ناپوهه خلقو خبرې دي چې په کتلو څه کېږي؟ دا تعلقات خو د نظر نه روستو جوړېږي، که په نظر څه نه کیدے نو الله به بیا نه بندولے، هغه بیبیانې چې هغوي ازواج النبی ﷺ دي نو د هغه بیبیانو باره کېنې الله تعالی فرمائي: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَزَائِرِ حِجَابٍ﴾^(۱) "کله چې تاسو د نبی ﷺ د بیبیانو نه څه څیز غواړئ (نو ځنکه به ئې غواړئ؟ هغه خو زموږ او ستاسو میندې دي نو پکار ده چې مخامخ ئې ترې نه غواړو)، نا نا! الله

فرمائي: پردې نه آخوا به ئې ترې نه غواړئ، د پردې نه بهر به ولاړ يئ. " :
 كله كله الله تعالى د نبي ﷺ بيبانو ته وائي: ﴿يَا لَيْسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنَّ أَتَقِيْنَ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرْضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾⁽¹⁾

"اے د پیغمبر ﷺ بیبانو! تاسو د نورو زنانو پشان کورس نه یئ، که چېرې تاسو تقوی غواړئ (بهریز کاري غواړئ، ځان د کنه نه بچ کول غواړئ) نو نرمې خبرې مه کوی، (ولې؟) هسې نه چې د مرضي سرې طمع پیدا شي."

دومره پورې شریعت احتیاط کوي، نو زموږ او ستاسو دا ودونه څنګه دي؟ د پردې ختمول، په هغه ورځ د پردې چمتي وي، او ډنګ تګور، کانې بجانې دا پکښې عام وي، د هغې خو پکښې تېوس مه کو، پکار دا ده چې واده کوو نو چې دا د شریعت په طریقه باندې اوکړو.
د شریعت طریقه

د شریعت طریقه زده کول غواړي، چې د شریعت طریقه څه ده؟ اول طریقه دا ده: چې واده کوی نو څنګه به ئې کوی؟ کوم څائې کښې به کوی؟ چا سره به واده کوی؟ په څه طریقه باندې به ئې کوی؟ واده چې کوی نو حدیث پاک کښې راځي: پیغمبر کریم ﷺ فرمائي: «تُنْكَحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبْتُ يَدَاكَ»⁽²⁾

"ښځه د څلورو وجهو نه په نکاح کولې شي: یو د مال د وجې نه، دویم د حسب او نسب د وجې نه، دریم د ځائست او جمال د وجې نه او څلورم د دین د وجې نه، نو ته کامیابي حاصله کړه په دینداره باندې، لاسونه دې خاورې شه!"

نو که یو زنانه کښې دا څلور واړه صفتونه دي نو دغه خوبیا ډیره ښه ده، خو که چرته یو زنانه داسې نه میلارید، ځائسته ده خو مشرکه ده، یا بدعتنره ده، ځائسته ده خو بدعمله ده، ډیره زیاته مالداره ده، لیکن عمل ئې ښه نه دے، مشرکه ده، عقیده ئې خرابه ده، نو بیا به څه کوي؟ نو نبي ﷺ فرمائي: «فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبْتُ يَدَاكَ» "بیا په نکاح کولو د دینداره ښځه باندې خپل ځان کامیاب

(1) [سورة الأحزاب: 32]

(2) أخرجه البخاري في كتاب النكاح، باب الأكلء في الدين، برقم: (5090)، ومسلم في كتاب النكاح، باب استحباب

نكاح ذات الدين، برقم: (1466)، واللفظ له.

کره، لاس دې خاورو کښې ککر شه، محدثین وائي: په دې کښې تحضيض (تيزي ده) دے، بيا نورې ښځې پرېږدوه، بيا دغه مال او دولت او نسب پرېږدوه، د کمزوري نسب والا دې وي، توره دې وي خو چې دینداره وي نو د هغې سره نکاح اوکره.

هسي نه چې واده اوکرې او د مشرکې ښځې سره نکاح اوکرې نو ته به سحر مزدورئ له اوځي او هغه به په زیارتونو باندې کرځي، ته به وائي: یا الله! مدد، نو هغه به وائي: یا پیره بابا! رامد، نو بیا چرته کوزاره کیږي؟ دا یاد ساتئ! ښځه د خاوند د کور مشره ده، د خاوند د کور حفاظت به کوي، د پجو حفاظت به کوي، نو چې د مشرکې ښځې سره دې نکاح اوکره، نو مال به دې ټول په غلطو طریقو باندې لکي، د پجو تربیت په دې نه کیږي، ټول کور به دې برباد شي.

د شریعت په حکم عمل

که مونږ او تاسو د شریعت په حکم باندې عمل اوکړو نو هر څه سم دي، په شریعت کښې پردی ښځې ته کتل حرام دي، او که دې اوکتل نو گناه کیږه ده، لیکن هغه زنانه چې ستا ورسره د واده اراده ده، هغې ته کتل جائز دي؛ ځکه په دې باندې محدثین باب قاسمي: "بَابُ النَّظَرِ إِلَى الْمَخْطُوبَةِ".

"باب دے په بیان د دې کښې چې کومې ښځې سره ستا د نکاح اراده ده هغې ته کتلې شي؟" ځکه دا خو د یوې ورځې خبره نه ده، دا خو د ټول عمر خبره ده، نو چرته د مشرکې ښځې سره نکاح اونه کړې، بیا به ورسره څه کوې؟ چې نکاح کوې نو د دیندارې زنانه سره ئې اوکره.

د واده طریقہ

بیا چې کوژدن اوشوه نو چې واده کوې نو په څه طریقہ به ئې کوې؟ بهتره طریقہ دا ده: "چې د شپې دولی راوره او چې دولی راورې نو یو څو زنانه او یو څو سړي بوځه، ډیر خلق مہ بوځه، چې شپه تیره شي نو سحر خلقوله دودئ ورکړه، دا سنت طریقہ ده، او زمونږ او ستاسو چې ودونه وي نو د یو هفتې نه مخکښې به دنگ تکور شروع وي، او د واده په ورځ خو نه د کاډو شمیر کیږي او نه د زنانو، سړي ښځو ته کوري او ښځې سړو ته کوري دا ټول کارونه خلاف شرع وي، او دا زمونږ په ودونو کښې کیږي او پنجاب طرف ته خو ودونه په شادي حالونو کښې کیږي نو په هغې کښې چې کوم نارواه کارونه کیږي نو د هغې نه دې الله تعالی ټول مسلمانان اوساتي! حدیث مبارکه کښې راځي: "إِنَّ

أَعْظَمُ النِّكَاحِ بَرَكَةً أَيْسَرُهُ مُؤَنَّةً. (1)

"په تمامو نكاحونو كښې بهترينه نكاح هغه ده چې هغې كښې دا دومره تكلفات نه وي او چې دا ډير تكلفات پكښې وي نو هغې كښې خیر او برکت نه وي."

د واده نه روستونډگي

چې واده دې په سنت طريقه او كړو نو بيا روستونډگي به څنگه تېر وي؟ ښځه به د خاوند د حقوقو خيال ساتي او خاوند به د ښځې د حقوقو خيال ساتي؛ ځكه قرآن كريم كښې الله رب العزة فرمائي: "د خاوند په ښځه باندې حقوق دي او د ښځې په خاوند باندې حقوق دي".

د خاوند حق

په ښځه باندې د خاوند دومره حق دے چې حديث مبارکه كښې راځي: «لَوْ كُنْتُ امْرَأًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا». (2)

"که ما چا ته حکم کولو چې چا ته سجدہ او کړی، نو زما ته به مې حکم کړی وو چې پخپلو خاوندانو ته سجدہ کړی؛ ځکه د خاوند دومره لوی حق دے پخپله ښځه باندې، نو د الله نه علاوه بل چا ته سجدہ کول جائز نه ده نو ښځه به هم خپل خاوند ته سجدہ نه کوي.

حديث كښې راځي: "چې که خاوند خپلې ښځې ته اووايي: چې دا گټې د دې سپين غرنه واخله او زير غر ته ئې يوسه، او د زير غر نه ئې واخله هغه تور غر ته ئې يوسه نو ښځې له پکار دي چې دغه حکم اومني"، دومره پورې د خاوند حق دے پخپلې ښځې باندې.

خو بل طرف ته شريعت او اسلام خاوند ته هم تعليم ورکوي چې ته به هم داسې نه کوې چې ته وائي: "زما ورباندې دومره دومره حقوق دي..." او هغه غريبه دې داسې زور ږنده کړې ده، ته به هم د هغې خيال ساتې: «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْكَ بِالْمَعْرُوفِ». (3)

"د دې ښځو حقونه دي پشان د هغې باندې چې په دوي باندې دي په ښې طريقې سره". لکه څنگه چې د خاوند حق دے په ښځه باندې نو دغه شان د ښځې هم حقوق دي پخپلو

(1) أخرجه البيهقي في "شعب الإيمان"، برقم: (6146).

(2) أخرجه الترمذي في أبواب النكاح، باب ما جاء في حق الزوج على المرأة، برقم: (1159)، واللفظ له، وأبو داود في كتاب النكاح، باب في حق الزوج على المرأة، برقم: (2140).

(3) [سورة البقرة: 228].

خاوندانو باندې، نو د دواړو په یو بل باندې حقوق شته، خو دا حقوق څنګه دي؟

نودا حقوق د شریعت د حکم د لاندې دي: ﴿وَلِلرِّجَالِ عَلَى النِّسَاءِ كَدَرَجَةٍ﴾^(۱).

"د سرو دپاره په دې ښځو باندې غوره والی دے."

د سرو مقام پرې الله اوچت کړی دے، هسې نه چې ښځه بیا د سړي سره ځان برابر وي او په خاوند باندې حکمونه چلوي، داسې به نه وي.

مشري د سړي ده

قرآن کریم کښې الله تعالی فرمائي: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾^(۲).

"سړي حاکمان (مشران) دي په زنانو باندې په سبب د هغې چې الله غوره والی ورکړی دے بعضې د دوي ته په بعضې باندې..."

دا ولې دا غوره والی ورله الله ورکړی دے؟ نو دا د الله فیصله ده څوک پکښې څه نشي وئیلے، دویم دا: ﴿وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ " (سړے ځکه غوره دے)؛ چې سړي به مال لکوي په دې خپلو زنانو باندې؛ ځکه ښځه کور کښې دننه ناسته ده، سرے بهر مال او ګټې، راوړي ئې او په ښځې باندې ئې خوري؛ نو ځکه د سرو مقام اوچت دے.

په دې باندې علماؤ دیر تفصیل کړی دے، چې سرے ولې په زنانو باندې غوره دے، ابن کثیر رحمه ذکر کړي دي: چې سړي به بادشاهان وي او حاکمان به وي په ښځو باندې نو دا ولې؟ ځکه چې "وَلِهَذَا كَانَتْ النِّبَوَةُ مُخْتَصَّةً بِالرِّجَالِ وَكَذَلِكَ الْمَلِكُ الْأَعْظَمُ لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ»"^(۳).

"د دې وجې نه پیغمبري او لویه بادشاهي د سرو پورې خاص ده، د لویو لویو عهدو اختیار د سرو دے؛ چې حدیث پاک کښې راځي: هر کز هغه قوم به کامیاب نشي چې هغوي د خپلې مشرئ اختیارات ښځې ته حواله کړل."

(۱) [سورة البقرة: 228].

(۲) [سورة النساء: 34].

(۳) انظر: "تفسير ابن كثير": (292/2).

نو ڌ ٻنحو حق ڌ اختيار نشته دے، نن خوافسوس دا دے ڇي خلق وائي: "مساوات پڪار دي ڌ سرو او ڌ ٻنحو پء مينڇ ڪنبي؛ ڇڪه دا سرے هم ڌ الله بنده دے او ٻنحو هم ڌ الله بنده ده نو وڻي دا يو اوچت دے او دا بل بنڪته دے؟"، نو ورته وايه: "ڇي دا تپوس ڌ الله نه اوکرو، ڇي داسي دڀ وڻي ڪري دي؟"، مونڙ خو پء دڀ باندڀ مکلف يو ڇي ڌ الله حڪم دے او وڻي منوئي، ڇي الله مساوات نه دے راوستے نو تء ئي ڇنگه راولي؟ مساوات نشته اوکرو! دوه ٻنحي ڌ يو سري برابر دي: **دوه ٻنحي ڌ يو سري برابر**

پء بيان ڌ شهادت ڪنبي اوکرو! ڌ شهادت مسئله ڇي راڻي، نو الله تعاليٰ فرمائي: ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾ (۱)

ڪء ڇري يو مسئله ڪنبي ڌ گواهانو ضرورت راغلي نو الله فرمائي: "گواهان اونيسے دوه گواهان ڌ سرو نه نو ڪء چرتہ دوه سري نه وي نو يو سرے او (او ڌ دڀ دويم سري پء ڄائي) دوه ٻنحي هم ڪافي دي ڌ هغه ڇا نه ڇي تاسوئي ڌ گواهانو نه خو تپوي؛ ڪء ڇري يوڻي زنانه نه خبره هيره شي نو دا بله به ورته خبره ورياده ڪري؛ ڇي دا خبره داسي ده، ڇڪه ڇي ذهن ئي ڪمزورے دے. **پء ميراث ڪنبي ٻنحو او سرے برابر نه دے**

الله رب العزة فرمائي: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ الْاُنثَىٰ﴾ (۲)
"الله ڪلڪ حڪم ڪوي تاسو ته پء باره ڌ اولاد ستاسو ڪنبي ڇي ڌ سري دپاره پشان ڌ ڇڻي ڌ دوو زنانو ده".

دوه زنانه ڇي پء ميراث ڪنبي ڇومره حصه اخلي نو دومره به يو سرے يواڻي اخلي، دوه خويندي پء يو ورور حساب دي، نو بيا ڇنگه مساوات پڪار دے؟ ڇي الله ڇنگه وڻي دي نو هم هغه شان پڪار دي.

نو بهر حال مونڙ او تاسو له پڪار دي: ڇي مونڙ او تاسو خپل ودونه، خپل غمونه، خپل لين دين، ڪء هر ڇء دي خو ڇي دا ٽول پء طريقه ڌ نبي ﷺ باندڀ اوکرو، او پء هر حال ڪنبي مونڙ ڌ نبي ﷺ تابعداري اوکرو.

(۱) [سورة البقرة: 282].

(۲) [سورة النساء: 11].

دَ نیکا نو بندگانو حال

الله رب العزة دَ نیکانو خلقو حال ذکر کوي: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا يُبْسِرُونَ فِي الْأَحْزَابِ وَيَدْعُونَ نَارَهُنَّ
وَرَهَبًا وَكَانُوا لَهَا خَاشِعِينَ﴾⁽¹⁾

"کار دَ هغوي دا وو: چي دوي به جلدي (تلوار) کوله پۀ کارونو دَ نیکو کښي، او پۀ غم کښي او پۀ
ښادئ کښي، پۀ هر حال کښي به ئي مونږه رامدد کولو (هر حال کښي ورته مونږ ياد وو)، او هغوي به
مونږ ته عاجزي کوله."

ما چي کوم آيتونه لوستلي وو، نو پۀ دې کښي هم الله تعالی دَ نکاح بيان کوي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا
تُقْسِطُوا فِي الْأَيْمَانِ فَاَلَيْكُمُ الْعَاقِبَةُ مِنَ الْإِنْسَاءِ مَقْفًى وَلَوْلَا ذَٰلِكَ لَفَاسِدٌ لِّلْأَرْضِ﴾⁽²⁾

"که چرې تاسو یریرئ چي انصاف به اونۀ کرے شی دَ یتیمانانو جینکو سره پۀ نکاح
کښي پس نکاح اوکړئ دَ هغې زنانو سره چي جائز دي ستاسو دپاره دَ زنانو نه، دوه دوه اوکړئ،
درې درې اوکړئ، خلور خلور اوکړئ."

دې آيت کښي رد دے پۀ دور جاهليت باندې، چي هغوي له به یتیمه پاتې شوه نو هغې
سره به ئي ظلمونه کول، د مال او دولت دپاره به ئي پۀ نکاح واغسته او بيا به ئي ورسره
انصاف نه کولو، نو الله اوښل: "چي که تاسو ودونه کوئ نو د خلورو پورې ئي کولے شی، نور
زنانو سره نکاح اوکړئ، خامخه یتیمي زنانو سره خۀ دپاره ظلم کوئ، که چرې یو سرے دوه
ښځې کوي نو جائز دي، گناه پکښي نشته دے خو چي کله حقوق اداء کولے شي، دارنگې
درې کوي يا خلور کوي نو گناه نشته او پۀ دې کښي د رومبي ښځې نه دا جازت اغستل هم
نشته: "چي زۀ بله ښځه کوم ستا اجازت دے او که نا؟"، نو دا نشته چي رومبي ښځه دې پۀ دې
دويمه باندې خوشحاله نه ده نو ته به ئي نه کوې، دا پکښي چا وئيلي دي؟ زما او ستا د ملک پۀ
قانون کښي دا دي: "چي که چرې یو سرے دويم واده کوي نو د رومبي ښځي نه به اجازت
غواړي"، دا د الله قانون نه دے، دا خودې خلقو د خان نه جوړ کړے دے، مونږ به د الله قانون
منو، الله خو وائي: دوه دوه اوکړئ، درې درې اوکړئ او خلور خلور اوکړئ، دا درله جائز دي.

(1) [سورة الأنبياء: 90].

(2) [سورة آل عمران: 4-3].

مولانا اشرف علي تھانوي رحمہ اللہ ذکر کوي: "چي دويمه نكاح عيب گنرل كفر دے"، كہ چري يوسرے دے دے دے وجي نه عيب گنري چي حق ئي نشي اداء كولے نو دا جدا مسئلہ ده، او كہ چري يوسرے ئي هسې نقصان او عيب گنري نو دے سره سرے كفر ته رسي؛ حكه الله جائز كري دي او تہ ئي عيب گنري؟ پۈ دے ملك كنيې دا يولوي غضب دے چي كہ چري يوسري يوادہ كرے وي او ددويم وادہ نوم اخلي نو تول ورباندې لعنت وائي، وائي: "دا دے دے مستي نه دويم وادہ كوي"، الله ورله جائز كرے دے او تہ ئي ورله ناجائز كوي؟
د ديرو نكاحونو حكمت

او پۈ دے كنيې حكمت دا دے: چي هر سرے يوسرخه كوي نو ديروي زنانه به يے د خاوندانو پاتي شي، او دا د قيامت نخبه ده؛ حكه حديث پاك كنيې راخي: "د قيامت د نخبو نه يوه نخبه دا ده: چي سري به كم شي او بنخي به زياتي شي"، نو بيا به دا بنخي خه كوي؟ نو د خلورو پوري بنخي د امت دپاره جائز دي.

ها ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَغْلِبُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ (۱)

"كہ چري ييريئي چي انصاف به نشي كولے نو بيا د يوي زنانه سره نكاح او كړي، او يا د وينخي سره نكاح او كړي؛ حكه پۈ امتي باندې انصاف لازم دے، پۈ بيغمير ﷺ باندې تقسيم لازم نه وو، او پۈ امتي باندې لازم دے، دوه بنخي دے او كړي نو بيا به پكيني فرق نه كوي، دا به نه كوي چي يوه پلار كره اوشره او بله خان سره ساته، دا ناجائز دي، يوي ته مال او خرچه وركوه او بلې ته خرچه او مال مه وركوه، يوي ته بنخه وايه او بلې ته بنخه مه وايه، دا حرام او ناجائز دي.
د يوي بنخي سره ظلم كول

حديث پاك كنيې راخي: رسول الله ﷺ فرمائي: «إِذَا كَانَ عِنْدَ الرَّجُلِ امْرَأَتَانِ فَلَمْ يَغْدِلْ بَيْنَهُمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقَّةٌ سَاقِطَةٌ» (۲)

"چي د چا دوه بنخي وي او دے د دے دواړو مينځ كنيې انصاف نه كوي نو دے به پۈ

(۱) [سورة آل عمران: 4-3].

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب النكاح، باب في التسرية بين الضرائر، برقم: (1140).

ورخ د قیامت راشي او پۀ داسې حال کښې چې د دۀ دا یو طرف به غورځیدلے وي."

نو چې د چا دوه ښځې دي او د هغې دواړو مینځ کښې انصاف نه کوي، یوې باندې ظلم او زیاتے کوي او بلې سره مینه محبت او خوشکواره زندګي تیزوي نو د قیامت پۀ ورخ به دے راشي او فالج به وهلے وي پۀ دې یو طرف باندې، هر سرے به ئې پیژني چې دا هغه ظالم دے: چې پۀ دنیا کښې ئې دوه ښځې وي او د هغوي پۀ مینځ کښې ئې انصاف نه کولو، پۀ محبت کښې فرق کول، چې یوې سره دې مینه زیاته ده او بلې سره دې مینه کمه ده، پۀ هغې کښې دي الله نه نيسي؛ ځکه هغه د زړه څیز دے، خو ظاهري پۀ خوراک کښې، پۀ نمبر کښې، پۀ نورو حقوقو کښې به تۀ د دواړو یو شان خیال ساتي، دا پۀ تا باندې لازم دي. نو کۀ یریرې چې انصاف به اونه کړم نو بیا د یوې ښځې سره نکاح اوکړه او یا د وینځې سره نکاح اوکړه.

﴿فَلَيْكَ أَتَى الْأَتَّغُولُوا﴾ (1)

"دا نزدې ده چې تاسو به زیاتے نه کوئ."

او چې کله دې نکاح اوکړه نو الله فرمائي: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ مَخَلَّةً﴾ (2)

"ورکړئ زنانو له د هغوي مهر ونه پۀ خوشحالی باندې."

د نکاح پۀ وخت کښې چې کوم مهر مقرر شوے دے نو هغه ورته ورکړه، مهر دینه وائي: چې کله درله نکاح تړي او درته وائي: "چې دا زنانه د فلانګي لور ده، پۀ دې نوم ئې بله لور پۀ کور کښې شریکه نشته، پۀ مقابله د دومره دومره روپو مهر کښې (یا کۀ سرۀ زړوي او یا کۀ سپین زړوي، یا کوته او کمره وي او یا جائیداد وي او یا بل څۀ وي) تا قبوله کړې وه او قبوله کړې دې ده؟"، نو دغه مهر پۀ تا باندې لازم دے، دغه مهر به دې خپلې ښځې ته ورکوي، یو مهر معجل وي چې مخکښې نه ئې ورته ورکړې او یو مهر مؤجل وي چې روستو ئې ورته ورکړې، دغه مهر ورکول پۀ تا باندې قرض دے، هغه به ورله ورکوي او کۀ چرته یو سرے مړ شو او د هغې مهر پرې پاتې وو، ورکړے ئې نه وو نو اول به د هغه د مال نه د ښځې مهر ورکولے کیږي پس د تکفین او تدفین اشیاء د خرچې نه او بیا به روستو نور مال تقسیمېږي.

(1) (سورة آل عمران: 43)

(2) (سورة آل عمران: 43)

يو حديث کنبې راځي: "چې کوم سړي نکاح اوکړه، واده ئې اوکړو او د هغه د ښځې مهر د ده په غاړه باندې وو، ورکړې ئې نه وو او د دې سړي اراده وه چې نه ئې ورکوم نو دا سره به الله سره مخامخ شي او دا نکاح به په ده باندې زنا حسابېږي"، نو د ښځې مهر چې مقرر دے نو هغه ورله ورکړه. هـا ﴿فَإِنْ طَلَّقَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا﴾. ⁽¹⁾ "که دې ښځو درته بخښنه اوکړه د خپل مهر نه د څه خيز د زړه نه نو بيا تاسو خورئ دې لره په خوش مزه او ښه تيريدونکې"، نو بيا درله دغه خوراک جائز دے.

ما چې کومې خبرې اوکړې نو الله رب العزة دې مونږ او تاسو ته په دې د عمل کولو توفيق رانصيب کړي.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَنْشِئُكُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَذُوُ مَنُونٍ يُحِلُّونَ

(سورة آل عمران: 110)

موضوع

د محرم رسم اور وراج

بتاریخ: 01-01-2008

بمقام جلسی

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

د محرم رسم اور واج

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، يُبْدِي سِرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْذُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾⁽¹⁾

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ»⁽²⁾

عزت مندو مسلمانانو روئروا دا د محرم میاشت ده، د محرم په میاشت کښې بعضې امور د شریعت نه ثابت دي او بعضې امور خلقو د خان نه شروع کړي دي، بدعات، رسمونه او رواجونه دي، په دې مجموعه کښې دا ذکر کوو، چې په محرم کښې شرعي امور کوم دي؟ او غیر شرعي امور کوم دي؟ او د محرم میاشت څنګه ده؟ ځکه بعضې خلق دا میاشت سپړه کړي، په دې کښې واده خوشحالي بډه کړي، نو د بدعاتو او د شریعت د احکامو وضاحت پکار ده.

د محرم په میاشت کښې نبي ﷺ د محرم د روژې نهایت ترغیب ورکړې ده، د محرم میاشت د عزت او شرافت میاشت ده.

په محرم کښې روژې نیول

د دې وجې نه نبي ﷺ به په دې میاشت کښې روژې نیولې، په میاشت کښې به ئې هم

(1) [سورة آل عمران: 110].

(2) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب بيان كون النهي عن المنكر من الإيمان... وأن الأمر بالمعروف والنهي عن

المنكر واجبان، برقم: (49).

نيوليٰ او بيا پڻ يو خاص ورځ وه هغې ته به ئي "يوم العاشوراء" وٿيله ڏ هغې روزه به ئي هم نيوله، نو مسلمانان ڪه ڏ خپل پيغمبر ﷺ پڻه طريقه عمل ڪوي نو ڏ ڏي مياشت روزي دې اونيسي خومره چي نيولے شي.

ڏ سيدنا ابوهريره ؓ روايت

پڻه "مسلم شريف" ڪنبي ڏ سيدنا ابوهريره ؓ روايت راڻي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَفْضَلُ الصَّيَّامِ، بَعْدَ رَمَضَانَ، شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ».

"ابوهريره ؓ فرمائي: نبي ﷺ فرمائيلي دي: غوري او بهتريني روزي هغه ڏ رمضان نه پس ڏ مياشتي ڏ الله دې چي هغه محرم ده".

چي ڏ ڏي مياشتي پڻه روزو ڪنبي دير ثواب دے او بيا نبي ﷺ فرمائي:
«وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ، بَعْدَ الْقَرِيبَةِ، صَلَاةُ اللَّيْلِ».⁽¹⁾

"او غوره مونځ پس ڏ فرض مونځ نه هغه مونځ ڏ شپي دے (چي تهجد دي)".

ڏ سيدنا جندب بن سليمان ؓ روايت

دا صحابي فرمائي: "چي نبي ﷺ به فرمائيل: چي ڏ فرض مونځ نه پس بهترين مونځ هغه ڏ شپي مونځ دے او ڏ رمضان نه پس بهتريني وروڙي ڏ هغې مياشتي دي چي هغې ته تاسو محرم وائي"، دا خود محرم ڏ مياشتي فضيلت وو:

ڏ عاشوراء ڏ ورځي روزه

ڏ عاشوراء ڏ ورځي روزه هم ڏ احاديثو نه ثابت ده، ڏ عاشوراء ڏ ورځي روزه هغه وه چي ڪله نبي ﷺ مدينې ته تشریف يورو، نو پڻه مدينه منوره ڪنبي يهود هم اوسيدل، يهود اهل ڪتاب وو، ڏ موسيٰ عليه السلام امتيان وو، نو يهودو به ڏ عاشوراء ڏ ورځي (ڏ عاشوراء معني: لسم محرم) روزه نيوله، نبي ﷺ ڏ هغوي نه تبويس او ڪرو: "تاسو دا ڏ محرم روزه ولې نيسي؟"، نو هغوي ورته اووٿيل: "مونږ دا روزه ڇڪه نيسو؟ چي زمونږ پيغمبر سيدنا موسيٰ عليه السلام او ڏ هغه ملڪري بني اسرائيل الله تعالى پڻه دې ورځ ڏ فرعون نه خلاص ڪري وو، دشمن ئي ورله تباھ ڪړے وو"، قرآن ڪريم ڪنبي ڏ هغوي واقعه ڄاڻے پڻه ڄاڻے تفصيلاً راڻي،

جڏهن الله تعالى وائي: "ما موسى ﷺ او ڏهه هغه ملڪري پڻ سمندر پورڻ ڪري وو، او فرعونيان مڻ تباھ ڪرڻ"، نو پڻه ڪومه ورڻ جڏهن موسى ﷺ او ڏهه هغه ملڪرو ته نجات مڻلاڻ شو او دشمن تباھ شو، نو دا ڏيئي اسرائيلو دياره لويه ڏ خوشحالي ورڻ وه؛ ڇڪه هغوي به ڏ فرعونيانو نه ڏير تنگ وو، نو ڏ دشمن پڻ تباھي به هغوي خوشحالي مڻاوله، نو ڏ شڪري پڻ طور به هغوي پڻ دغه ورڻ روزه نيوله.

نو نبي ﷺ صحابه ڪرام ﷺ ته اووڻيل: "جڏهن دوي ڏ عاشوراء ڏ ورڻي روزه نيسي نو مونڙ هم لائق ٿو جڏهن عاشوراء ڏ ورڻي روزه اونيسو؛ ڇڪه دا خوز مونڙ دياره هم خوشحالي ده، جڏهن موسى ﷺ او ڏهه قوم بچ شو"، نو نبي ﷺ او صحابه ڪرام ﷺ به هم ڏ عاشوراء ڏ ورڻي روزه نيوله.

سيدنا ابو قتاده ؓ وائي: جڏهن نبي ﷺ نه نبوس شو وو؛ جڏهن اے ڏ الله پيغمبره ﷺ ڏ عاشوراء ڏ روڙي فضيلت ڇومره دے؟، نو نبي ﷺ ورله جواب ورڪرو: "يُكْفَرُ السَّنَةُ الْمَاضِيَةُ" (۱) "جڏهن ڏ يَو عاشوراء ڏ روڙي ڇومره فضيلت دے او ڇومره ثواب ٿي دے جڏهن ڏ يَو ڪال تير شوي ڪناهونه پري الله معاف ڪوي".

ڏ سيدنا عبد الله بن عباس ؓ روايت

وائي: جڏهن نبي ﷺ به پڇيله هم ڏ محرم روزه نيوله او صحابه ڪرام ﷺ ته به ٿي هم حڪم ڪولو جڏهن دا روزه اونيسو،

بل روايت ڪنبي ڏ سيدنا عبد الله بن عباس ؓ نه نقل دي: "جڏهن رسول الله ﷺ به ڏ عاشوراء ڏ ورڻي ڏيره مبالغه به ٿي ڪوله، معلومات به ٿي ڪول: جڏهن هغه ورڻ ڪله ده؟"، ڇومره معلومات ٿي ڏ بلڻ ورڻي دياره نه دي ڪري، نبي ﷺ جڏهن به ڏ لسم محرم روزه نيوله، نو ڏير زيات اھتمام به ٿي ڪولو. **يوضوري خبره**

ڏ "مسلم شريف" پڻ روايت ڪنبي يَو خبره راڻي، ڏ عبد الله بن عباس ؓ نه روايت دے؛ "نبي ﷺ او صحابه ڪرام ﷺ جڏهن به ڪله ڏ عاشوراء روزه نيوله، ڏ محرم ڏ لسم ورڻ روزه به ٿي نيوله، نو يوه ورڻ صحابه ڪرام ﷺ نبي ﷺ ته او فرمائيل: جڏهن اے ڏ الله پيغمبره ﷺ؟ تاسو خو مونڙ ته وائي جڏهن ڏ يهودو سره مشابھت مڻ ڪوي، ڏ هغوي سره خپل ڄاڻ مڻ يَو شان ڪوي، نو اے

پیغمبر ﷺ! دے دے ورځې روزه خو یهود هم نیسي او نصاریٰ ئې تعظیم کوي، نو که مونږ دا روزه نيسو نو دا خو د هغوي سره مشابهت دے؟...".

او نبي ﷺ فرمائي: «مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»⁽¹⁾.

"چا چې د کوم قوم سره ځان مشابه کړو نو دے هم د هغوي نه دے".

او کله نبي ﷺ داسې فرمائي: «لَيْسَ مِمَّا مَنْ تَشَبَهَ بِغَيْرِنَا، لَا تَشَبَهُوا بِالْيَهُودِ وَلَا بِالنَّصَارَى»⁽²⁾.

"زمونږ نه بغیر د نورو قومونو سره ځان مه مشابه کوي، د یهودو او نصاریٰ سره ځان مه مشابه کوي".

نو دې صحابه او وئیل: "چې د الله پیغمبر ﷺ! دې کښې خو د هغوي سره مشابهت دے، نو نبي ﷺ او فرمائیل: «لَنْ يَبْقِيَ إِلَى قَابِلٍ لِأَصُومَنَّ التَّاسِعَ»⁽³⁾.

"کچرې زه د آئنده کال دپاره ژوندے پاتې شوم (نوزه به ورسره یو روزه سیوا کوم)، د نهم

محرم روزه به ورسره نيسم".

د محدثینو اختلاف

(۱) اول قول: د امام طيبي رحمه دے، هغه وائي: "نبي ﷺ بل کال ته پاتې نه شو، او د دنيا نه

رخصت شو"، نو امام طيبي رحمه وائي: "چې د نهم محرم روزه نيول سنت شول"، او نبي ﷺ وئیل ووا:

«لَأَصُومَنَّ التَّاسِعَ»، "زه به د نهم محرم روزه خاڅه نيسم"، نو د نهم محرم روزه نيول غواړي.

(۲) دويم قول: امام تورنشي رحمه وائي: "چې نبي ﷺ او وئیل: «لَأَصُومَنَّ التَّاسِعَ»، "زه به په نهمه

ورځ د محرم باندې روزه نيسم"، معنی ئې دا ده: چې زه به ورسره نهمه ورځ يو ځائے کوم، زه به دوه

ورځې روزه نيسم، د نهم محرم او د لسم محرم".

نو د یهودو سره مشابهت ختم شو؛ ځکه هغوي صرف د لسم محرم روزه نیسي او مونږ به دوه

روژې اونيسو؛ د دې وجې نه "مراقات" کښې ملا علي قاري رحمه يو روايت ذکر کړے دے، چې دا

صحابي "ابن عباس رحمه" وائي: «صُومُوا التَّاسِعَ وَالْعَاشِرَ، وَخَالِفُوا الْيَهُودَ»⁽⁴⁾.

(1) أخرجه أبو داود في كتاب اللباس، باب في لبس الشهرة، برقم: (4031).

(2) أخرجه الترمذي في أبواب الاستئذان والآداب، باب ما جاء في كراهية إشارة اليد بالسلام، برقم: (2695).

(3) أخرجه مسلم في كتاب الصيام، باب أي يوم يصام في عاشوراء، برقم: (1134).

(4) انظر: "مراقة المفاتيح" (1412/4)، رقم: (2041).

"تاسو ڌ محرم مياشت ڌ نهم تاريخ روزہ هم اونيسي او ڌ لسم تاريخ هم اونيسي او ڌ يهودو مخالفت اوکړي".

هغوي صرف ڌ لسم (۱۰) محرم روزہ نيسي نو تاسو دا دواړه (نهم او لسم محرم) اونيسي چې ڌ هغوي مخالفت راشي.
قول ڌ امام ابن همام

امام ابن همام وايي: "يستحب صوم يوم العاشوراء ويستحب أن يصوم قبل يومه أو بعد يومه"، مستحب ده چې ڌ عاشوراء ڌ ورځې روزہ هم اونيسي او دا هم مستحب ده چې ڌ دې نه يو ورځ مخکښې روزہ اونيسي، او يا ڌ دې نه يو ورځ روستو روزہ اونيسي، يعني دوه روزې به نيسي، فقهاؤ ذکر کړي دي: "چې يواځې ڌ لسم محرم روزہ نيول هم مکروه دي، که څوک روزہ نيسي نو نهم او لسم محرم يا لسم او يوولسم محرم به ئې نيسي..."، او بيا فقهاء وايي: "فإن أفردوا فهو مكروه. للتشبه باليهود"، "کچرې يواځې ڌ لسم محرم روزہ ئې اونيوله نو دا مکروه ده؛ ڌ وچې ڌ مشابهت نه يهودو سره (بيا ڌ يهودو سره مشابهت راځي که يواځې ڌ لسم محرم نيسي)".

نو دا مسئله معلومه شوه: "چې په لسم محرم روزہ نيول ڌ شريعت نه ثابته ده، يهودو به دا روزہ نيوله، خو مسلمانان به صرف په لسم محرم باندې روزہ نه نيسي"، بلکه ڌ يهودو مخالفت به کوي؛ ځکه نبي ﷺ فرمايلي وو: "کچرې زه ڌ آئنده کاله پورې ژوندۍ ووم نو زه به ڌ نهم محرم روزہ نيسم"، نو علماء کرام ذکر کوي: چې مقصد ئې دا وو: چې زه به ڌ نهم محرم روزہ نيسم. بعضي علماء وايي: چې مقصد ئې دا وو چې نهم محرم به هم نيسم او لسم محرم به ورسره سيوا کوم.

نو که امت په دغه طريقه باندې عمل کوي، نو طريقه ئې دا شوه: چې ڌ نهم محرم او ڌ لسم محرم ڌ دواړو روزہ به نيسي، او يا به ڌ لسم او يوولسم محرم روزہ نيسي، يواځې ڌ لسم محرم روزہ به نه نيسي.
په محرم کښې نور اعمال

په محرم کښې نور اعمال څنگه دي؟ لکه اکثر خلق دا سپړه کنړي، اول خو په دوي کښې دومره جهالت ده چې ڌ محرم نوم ته هم نه گوري، چې ڌ دې نوم څه معنی ده؟ ڌ دې نوم معنی دا ده: "دا عزتمنده مياشت ده"، او خلق وايي: "دا سپړه ده"؛ ځکه کله کله به تاسو اورئ چې ڌ چا واده

وي نو وائي زرواده اوکري بيا محرم راخي، بيا محرم کڻبي خو گناه ده، دا مياشت سپږه ده، او په دې کڻبي واده نه دے پکار، نو مخکښي واده اوکري، او که د چا د واده نيته محرم ته راخي، نو وائي: د محرم نه ئې روستو کري، د محرم نه روستو به واده اوکړو، د صفر مياشت او د محرم مياشت دا خلق سپږه کڼري دا د خلکو لوي جهالت دے.

نبي ﷺ فرمائي: "سپږه والے کنړل په يوشي کڻبي دا شرک دے"، هر څه چې کوي نو الله تعالى ئې کوي، ورڅو کڻبي څه سپږه توب نشته دے، دا ټول د الله تعالى مخلوقات دي، ورڅې او شپې ټولې يوشان دي، نو محرم دې ته سپک کتل او سپږه کتل دا جائز نه دي، دا د شيعه گانو سره مشابهت دے، شيعه گان دې مياشت ته سپږه مياشت وائي، ځکه چې په دې مياشت کڻبي سيدنا حسين ﷺ شهيد شوي دے، نو په دې وجه ورته سپږه مياشت وائي (نعوذ بالله)، زما په خيال دې شيعه گانو ته به دا شهادت سپږه ښکاري، چې حسين ﷺ ښکښي شهيد شوي دے نو دا خو نوره د عزت مياشت وه؛ ځکه شهادت خو لوي مقام لري، نو په ايمان ئې اړوايې چې شهادت سره يو مياشت سپږه کڼري او که عزتمنده کڼري؟
د شهيدانو مقام

قرآن کریم خو د شهيدانو ډير لوي مقام ذکر کړے، احاديثو کڻبي نبي ﷺ د شهداو ډير لوي مقام ذکر کړے دے، قرآن کریم کڻبي الله رب العزة فرمائي: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَمْوَاتٌ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ﴾.^(۱)

"اے خلقو! کوم خلق چې زما په لاره کڻبي شهيدان شي نو دا د عامو خلقو پشان مري ورته مړه وايي (چې مړه شو او دنيا ترې نه پاتې شوه، دا مړه وايي چې مړه شول او ښځه او بچي ترې نه پاتې شول) بلکه د الله تعالى په نزد ژوندي دي، خو تاسو په هغې ژوند نه پوهيږئ".
نو مړه نه دي بلکه د دې دنيا نه بلې دنيا ته منتقل شو، جنت ته تللي دي، حديث مبارکه کڻبي راخي: "د شهيد روح الله تعالى د شنو مارغانو په ججړو کڻبي دننه کړي، کوم څائے چې ئې خوښه وي په جنت کڻبي نو خريږي او مزي کوي".

د نبي ﷺ د شهادت ارمان

شهادت دومره لوي مقام دے، چې رسول الله ﷺ فرمائي: «وَلَوْ دِدْتُ أَنِّي أَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

نَمْ أَحْيَا، نَمْ أَقْتُلْ نَمْ أَحْيَا، نَمْ أَقْتُلْ. (۱)

"خاخه زه غوارم، زما ارمان دے چي زه د الله په لاره کښې شهيد کړے شوه وے، بيا ژوندے شوه وے، بيا شهيد شوه وے، بيا ژوندے شوه وے او بيا شهيد شوه وے"، معنی دا چې د الله په لار کښې شهيد کيدے او بيا ژوندے کيدے، خو شيعه کان بدبخته ورته بد وائي، نو دا مياشت د حسين عليه السلام د وځي نه بدبخته شوې نه ده، او هغه ته شهادت ميلاويدل دا څه نقصان نه دے بلکه دا خو نوره هم د شرافت خبره ده؛ ځکه د شهادت ډير لوڼي مقام دے.

شهادت سره د کناهونو معافي

رسول الله ﷺ فرمائي: «يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ إِلَّا الذَّنْبَ». (۲)

"د شهيد دپاره ټول کناهونه معاف کيږي سوا د قرض نه".

او دا قرض ورته ځکه نه معاف کيږي، چې دا پر دے حق دے او الله تعالی د مخلوق حق چا ته پخپله نه معاف کوي او خپل حق معاف کوي.

بهر حال دا مياشت سپړه نه ده بلکه دا عزتمنده مياشته ده، نو بعضي مسلمانان چې د شيعه کانونه پرې اتر شوه وي نو هغوي خو نه پوهيږي؛ ځکه دې مياشت ته سپک گوري او واده په دې مياشت کښې نه کوي، په دې کښې کويزدن نه کوي، په دې کښې خوشحالي نه کوي، وائي: "دا سپړه مياشت ده"، دا گورے د شرک عقیده ده، مسلمانانو روروا د شيعه کانو مخالفت او کړي، دا مياشت نهايت د برکت او خير نه ده که مياشت ده، خپل ودونه کويزدنې او ودونه په دې مياشت کښې کوي، او کله چې ته د يورسم ماتول غواړي نو په هغه کار کښې به الله تالره ډير خير او برکت اچوي.

د نبي ﷺ طريقه ژوندی کول

رسول الله ﷺ فرمائي: «مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مَائَةِ شَهِيدٍ». (۳)

"چا چې زما يو سنت طريقه راټينگه کړه (ژوندی کړه) چې په کوم وخت کښې خلقو سنت طريقې ماتولې، پرېښه دې ټي نو ده ته به د سلو شهيدانو اجر ميلاوېږي".

(1) أخرجه البخاري في كتاب الإيمان، باب: الجهاد من الإيمان، برقم: (36).

(2) أخرجه مسلم في كتاب الإمامة، باب من قتل في سبيل الله كفر، خطاياہ إلا الدين، برقم: (1886).

(3) انظر: "مشکوٰۃ المصابيح" (62/1)، برقم: (176).

نو خلق یریری وائی: "دا میاشت سپیره ده"، اکثر خلق ما ته تیلیفون اوکړي، وائی: "جی! مونږ واده کوو نو دا میاشت څنکه ده؟ یره جی! بعضې خلق وائی: چې دا سپیره میاشت ده؟"، دیته سپیره وئیل دا د شیعہ گانوو طریقہ ده، دا د مسلمانانو طریقہ نه ده، او شیعہ گان هم په دې کښې غلط شوي دي، او هغوي ځکه غلط شوي دي، چې وائی: "دا د حسین علیه السلام د شهادت د وجې نه سپیره ده"، شکر دے چې هغه پکښې شهید شوے دے، سپیره نه وه بلکه دا خو مبارکه میاشت وه، شهادت هم لوی مقام دے.

بهر حال دا میاشت سپیره نه ده؛ دا خو مخکښې نه هم عزتمند وه او بعضې خلق نه پوهیږي هغوي وائی: "دیته دا محرم ځکه وائی، چې دې کښې حسین علیه السلام شهید شوے دے د هغې د وجې نه عزتمند شوے، نا! بلکه دې ته دا عزت د مخکښې نه میلاو دے او دا روژه چې ده نو دا هم د پخوانه راروانه ده، د نبی صلی الله علیه و آله د دور نه هم مخکښې ده، دا میاشت خو د هغې وخت نه د عزت والا حسابیږي چې کله نه الله تعالی موسی علیه السلام او د هغه ملګرو له نجات ورکړے وو، چې د فرعون ظالم نه ئې هغوي خلاص کړي وو نو دا خوشحالي د هغه وخت نه راروانه ده او دا روژه هم د هغه وخت نه راروانه ده، نو دا عزت ورته د سیدنا حسین علیه السلام د وجې نه نه دے، بلکه دا د مخکښې نه راروان دے.

او بله دا خبره چې په دې میاشت کښې د حضرت حسین علیه السلام د شهادت مړتې وائی، او عوامو کره کور کښې کتابونه پراته وي هغې ته "شهادت نامې" وائی، هغه به لولي او څوک ورته ژاړي، او وائی: "دا لوی ظلم شوے دے"، نو دا شے خلاف شرع دے، په دې خاص ورځ باندې دا د شهادت قيصې اورول او دا د محرم پورې خاص کول دا ناروا وه او ناجائز دي.

بعضې خلق وائی: "په تاریخ اسلام کښې دا یو لویه دردناکه واقعه شوې ده"، د دې نه زیاتې دردناکې واقعې شوي دي، پکار دے چې د هغې تاریخ راځي نو خلق هغه هم بیانوي کنه! د هغې دې هم یاد او تذکره کوي.

د دریم خلیفه حالت

سیدنا عثمان رضی الله عنه د مسلمانانو دریم خلیفه وو، او په دغه د نبی صلی الله علیه و آله دوه لوریانې واده وې، یو لور پرې د نبی صلی الله علیه و آله واده وه چې هغه کله وفات شوه نو نبی صلی الله علیه و آله ورته بیا بله لور په نکاح باندې ورکړه، او چې کله دا دویمه لور د نبی صلی الله علیه و آله هم وفات شوه نو نبی صلی الله علیه و آله او فرمائیل: "کچرې زما بله لور ژوندی وے

نو ما به هغه بله لور هم ده ته په نكاح باندې وركړې وې، دومره ترې نه نبي ﷺ خوشحاله وو، دا عثمان ؓ خو هغه جليل القدر صحابي وو، چې حديث پاك كښې راځي: "سيدنا عثمان ؓ دومره حياناك دے چې فرشتې د هغه نه حياء كوي"، د سيدنا عثمان ؓ واقعه د شهادت خو ډيره دردناكه واقعه ده، چې د سيدنا عثمان ؓ نه كسان چاپېره دي، هغه مقابلې نه كوي، هغه فوج ته حكم نه كوي، چې څې ورشې تاسو حمله پرې اوكرئ، د عثمان ؓ پخپل لاس كښې هم توره نشته، هغه توره نه راخلي، مقابلې نه كوي، بلكه هغه د قرآن كريم تلاوت كوي، دشمنان راځي او په سيدنا عثمان ؓ باندې د تورې گزار كوي، د سيدنا عثمان ؓ د بدن ويني په قرآن كريم غورځيږي، د قرآن كريم تلاوت ئې كولو او د ويني څاڅكي په دې آيت باندې پريوځي: ﴿فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ﴾⁽¹⁾

"زردے چې كافي به شي ستا د طرف نه دوي ته الله".

الله وائي: "ستا بدله به زه واخلم"، نو د سيدنا عثمان ؓ وينه د قرآن په آيت باندې پريوځي، دا د مسلمانانو دپاره نهايته دردناكه واقعه ده، نو د هغه د شهادت واقعه پورځ هم چا بيان نه كړه، ځكه د شيعه كانو ورسره نالكي وه، دا په مونږ او تاسو چې څه اثرات دي نو دا د شيعه كانو د طرف نه دي.

د امام الانبياء محمد مصطفى ﷺ حالت

د نبي ﷺ سر مبارك په "جنك احد" كښې مات شوے وو، ويني ترې نه روانې دي، سيده فاطمه ؓ پورکے سوزوي، د نبي ﷺ په سر مبارك باندې ئې اچوي، چې وينه اودروي، ځكه نور څه د ويني اودرولو دپاره نه وو، سيده فاطمه ؓ فرمائي: "چې ما د الله د پيغمبر ﷺ په زخم كښې هغه پورکے اچولو، نو د هغې سره هغه وينه اودريده"، نو د نبي ﷺ صفت څوك نه كوي. شيعه كان د نبي ﷺ په صفت باندې غصه كيږي، نو په دې مسلمانانو كښې هم د شيعه كانو هغه اثر راشي نو چې دا محرم شي نو وائي: "ماتم مناوؤ، غم دے"، نو هغوي څه كوي؟ په دې محرم كښې كافي به نه غږيږي، تي وي به نه غږيږي وائي: ځكه دا محرم دے، مونږ وايؤ: "دا دې ټول عمر نه غږيږي، او دا دې الله ټول عمر بند كړي، مونږ خو په دې خوشحاليږو خو دا ته ئې چې په كوم خيال بندوي نو دا خيال دې صحيح نه دے، مثلاً تي وي، وي سي آري ريديو دے نو صرف مرثيې

پرې روانې دي او کانې بجانې نه دي نو د هغوي د شهادت مرثي به وي،" دا حکومت هم د هغوي نه متأثره ده، وائي: "دا ځکه چې سيدنا حسين عليه السلام په دې کښې شهيد شوه دے، نو په دې کښې غم کول پکار دي، نو اول خودا سوچ پکار دے چې دا غم تازه کول جائز دي؟..."

په شريعت کښې غم تازه کول

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: "د يو زنانه دپاره دا جائز نه دي چې د هغې په الله تعالى باندې ايمان وي لږ د الله په پيغمبر صلى الله عليه وسلم ئې ايمان وي چې غم خپل مري باندې د دريو ورځو نه سيوا غم تازه کړي، صرف دا واجب دي چې د يوې زنانه خاوند وفات شو نو څلور مياشتې او لس ورځې به دا زنانه خفکان ښکاره کوي،" په دې زنانه باندې عدت تيرول واجب دي، دا زنانه به په دې عدت کښې دننه دننه خوشحالي نه کوي، سترگې به نه توروې، ډول، سنکار به نه کوي، د کور نه به بهر نه اوځي، او نورو مسلمانانو دپاره د دريو ورځو نه سيوا غم نشته دے، دا تېوس نن پکار دے چې تاسو دا کال په کال غم تازه کوئ نو دا په کوم دين کښې دي؟

د سيده ام حبيبې حالت

حديث کښې راځي: ام حبيبې رضي الله عنها دا د نبي صلى الله عليه وسلم بي بي ده، د هغې پلار ابوسفیان رضي الله عنه وفات شو، نو چې کله ئې پلار وفات شو، درې ورځې ورپسې خفه وه، چې درې ورځې کله ختمې شوې او څلورمه ورځ شوه نو وائي: "ورځې ما لره خوشبو وغيره (دنداسه او رانجه) راوړئ"، خوشبو او دنداسه او رانجه ئې رااوغوښتل، خوشبو ئې اولکوله، شونډې ئې سرې کړې او سترگې ئې په رنځو تورې کړې بيا ئې سر غوړ کړو نورو ښځو ته ئې اووئيل: "والله ما لي بالطيب من حاجة غير اني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر ان تحدد على ميت فوق ثلاث ليال، الا على زوج اربعة اشهر وعشرا»" (1)

"قسم په الله ما ته د خوشبو څه ضرورت دے؟ خو صرف دا خبره ده چې ما د نبي صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي، چې وئيل ئې: چې رواه نه دے د يو زنانه دپاره چې په الله او په ورځې روستنې ايمان لري دا ورله حلال نه دي چې غم ښکاره کړي په يو مري باندې د دريو شپو نه سيوا هان مکره په خاوند څلور مياشتې او لس ورځې."

نوام حبيبہ ﷺ مونږ ٿولو ته دا تعليم راڳوي ڇي ڌ دريو ورڻو نه سڀوا غم ښڪاره ڪول نشته ڏے؛ ڇڪه خو ڏنداسه او خوشبو وغيره راڳواري او زنائو ته هم وائي: ڇي زما ڊول او سنڪار ته ڇه حاجت ڏے؟ پڻ شونڊو سرې ڪولو، پڻ سر غورولو او پڻ خوشبو لڪولو زما ڇه ڪار نشته ڏے؛ ڇڪه زه خو بودئ ښڄه يم، خو دا مې ڇڪه اوڪرل ڇي ما ڌ نبي ﷺ نه اوريدلي دي: "ڇي ڀوي مسلمانن زنائه ڊيار دا رواه نه دي ڇي پڄل مري ڌ دريو ورڻو نه سڀوا غم اوڪري..."، نو غم صرف دري ورڇي ڏے، ٽيڪ ده زره خو ٿول عمر خفه وي خو ظاهري شڪل به ڌ غم نه جوڙوي، طريقه ڌ غم به نه جوڙوي، دا ڌ نبي ﷺ بي بي وه او داسي ٿي اوڪرل، نو مونږ له دم هڃي اقتداء پڪار ده ڇي ڌ دريو ورڻو نه سڀوا غم پڻ مري نه ڪور.

پڻ بعضي علافو ڪڻي اوس هم دا طريقه شته ڏے، ڇي غم اوڻي او رومڻي اختر راشي، نو خلق به نوڀ ڪپرې اڇوي او ڌ مري وارٿان به زرو ڪپرو ڪڻي ڪرڇي، او ڙراڪاڻي ڪوي، وائي: "زمونږ پلار نشته"، او مور وائي: "زما پڇي نشته"، وائي: "اختر راله خوند نه راڳوي".

او پڻ بعضي علافو ڪڻي داسي وي: ڇي ڪٽونه واڇوي، خلق ورته بيا غم رازي ڪوي، ورته وائي: "خوري! خفه ڪپره مه، دا ٿي رومڻي اختر ڏے"، هڃي له بيا غم رازي ڪوي، او بيا دعاگاني شروع وي، ورته وايه: "ڇي ڪڻ ڄائے ته موزره شوے وي ڄائے اوڻيڪي خو غم بيا مه تازہ ڪوي".

مسلمانانورونرو! مونږ اڪثر ڪارونه ڌ شرع خلاف دي، هسي تش وٽيل دي عمل چرته ڏے؟ دا مونږ ڇي ڪوم تعزيت ڪوو، دا هم خلاف شرع ڏے، مثلاً جنازه ڪڻي شريڪ شوے ٿي، ڇي ڌيو مسلمان جنازه دي اوڪره نو بيا پڻ تا باندي حُجري ته دعاء ڊپاره ٿل نشته ڏے، مونږ او تاسو جنازه هم اوڪرو او دفن ٿي هم ڪرو او بيا هم ڌيو ورڻو پوري حُجره ڪڻي ڌ دعاء ڊپاره ناست ٿوا.

ڌ شريعت مسئله دا ده: ڇي مرے اوشو، مقبره ڪڻي دفن شو، ڌ مري وارٿ به ڪور ته راشي، هغه سرے به ورته تعزيت له راڻي ڇي ڪوم سرې جنازه نه ده ڪري، هغه ڇي راشي نو ڌ مري وارٿ ته به وائي: "الله تعالیٰ دي صبر جميل درڪري، او ستا مري له دي الله تعالیٰ مغفرت نصيب ڪري"، او بيا زمونږ او ستاسو ڇه طريقه ده؟ صرف ڌ مري هغه وارٿ ته به ڄان ڀايو؛ ڇڪه ڇي دوه ڪسان لاڙشي نو ٻيو به هم وائي: "ڌ دي عاجز پڻ حق ڪڻي دعاء اوڪري"، بيا به دا هل ڪس هم دعاء ڊپاره آواز اوڪري، نو ڇي ڇومره ڪسان ٿي وي نو هر ٻيو به دغه آوازونه ڪوي او

لاس به اوچتوي، دا دعاء ڪول نه وي خو بس صرف يو عادت دے د خلقو جوڙ شوے دے، اوس د دي خپل عادت نه مجبوره دي دا پريخود لے نشي.

اوزه و ايم: "چي دا چائے پھ دي حُجرو باندې بندھ شي دا هم يو خلاف شرع طريقه ده، چائے خو پھ هغه چا خنڀڪل غواڙي چي پھ چا باندې غم دے"، هغه غريب د غم د وڃي نه پریشان دے نه ئي خوراک ته زړه ڪيري او نه ئي خنڀڪاک ته زړه ڪيري، او چي اوده شي نو تپوس تري نه اوکړه نو هغه د تولو نه زيات سترے وي؛ حُڪه هر يو کس سره ميلا ويدل، هغه ته سلام ڪول دا خو آسان کار نه دے، د پلار پھ غم دومره نه وي پریشان هومره چي پھ دي دريو ورځو ناسته باندې پریشان وي، خو بس دا زمونږ رواج دے چي چائے به ورته هم اوڀرو او دري ورځي ناسته به ورسره هم ڪوو، لوئي حشر نشروي دا تول خلاف شرع طريقي دي، د الله د رضاء دپاره عمل ڪوي، خلق پريڙوي چي خه وائي نو وائي دي، چي جنازي ته تله ئي نو دعاء له مه خه، او چي يو خل دعاء دپاره تله ئي نو بيا دوباره دعاء دپاره مه خه، نو مونږ به پوره دري ورځي حاضري ڪوو، د دي هيڃ خه ثبوت پھ شريعت ڪنبي نشته دے، نو مقصد مي دا دے چي دا غم تازه ڪول پھ شريعت ڪنبي نشته دے، شيعه کان هر ڪال غم تازه ڪوي.

د شيعه کانو غلط ڪار

شيعه کان غم خنڱه تازه ڪوي؟ نو طريقه ئي دا ده: "خوڪ گريوانونه شلوي او خوڪ ڄان ٽڪوي"، دا خلاف شرع طريقه ده.

ڄان ٽڪول، گريوانونه شلول او چڦي اوياسل

رسول الله ﷺ فرمائي: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ»⁽¹⁾. "زما امتي نه دے هغه کس چي هغه (د غم پھ وخت ڪنبي) مخونه پھ سپيرو وهي او گريوانو نه شلوي او چڦي وهي پشان د چغو د جاهليت".

نو اوکوره! نبي ﷺ دا دري صفاتو والا خلق ياد ڪرل چي دا زما امتيان نه دي:

(۱) اول: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ» زما امتي نه دے، زه به ئي شفاعت نه ڪوم د هغه کس دپاره چي هغه باندې غم راشي او دے د غم پھ وخت ڪنبي خپل مخ پھ سپيرو وهي او ٽڪوي ئي،

(1) أخرجه البخاري في كتاب الجنائز، باب ليس منا من شق الجيوب، برقم: (1294)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الإيمان، باب تحريم ضرب الخدود وشق الجيوب والدعاء بدعوى الجاهلية، برقم: (103).

دا عادت شیعہ کان ہم کوي او دا عادت مسلمانان ہم کوي، نو دا مخ تڪول نارواه دي.
(۲) **دویم:** نبی ﷺ فرمائی: «وَسَمِعْتُ الْجُبُوبَ» زما امتي نہ دے، زہ بہ ئي شفاعت نہ کوم چي
هغه پۂ غم کښي گريوانونه شلوي.

(۳) **دریم:** نبی ﷺ فرمائی: «وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ» زما امتي نہ دے هغه څوک چي غم
ورياندي راشي او هغه د جاهليت چغې وهي، دور جاهليت کښي به ئي د دي چغو دپاره پۂ پيسو
باندي بڅي راوستي او پۂ دي دور کښي خو ټولو زنانو ته چل ياد دے، نو اوس پۂ پيسو راوستو ته
ضرورت نشته، بعضي شیعہ کان هم داسې وي چي هغوي پۂ پيسو باندې خلق راولي.
د علامه ابن قيم ښه قول

علامه ابن قيم ښه ليکي دي: "زرا پۂ لس (۱۰) قسمه ده، يو قسم زرا پيکښي زرا بالأجرة ده،
پۂ پيسو باندې زړل".

نو شیعہ کان سره دير خلق پۂ پيسو باندې راولي، ورته وائي: "حضرت حسين ښه پسي
اوژاره"، نو هغوي ژاري او خان تگوي او مرثي وائي. زه وایم: "چي د چا زړه خفه وي نو د هغوي د
زړه نه آواز نه راوځي او چغې نه اوباسي، او چي زړه خفه نه وي نو بيا به ځانځه چغې اوباسي"، نو
دا غم تازه کول پۂ شريعت کښي نشته، دا بالکل خلاف شرع دے، د شیعہ کانو اثر پۂ بعضي
مسلمانانو هم وي، مسلمانانو لږه پکار دي چي دا اثر د خپلو ځانونو نه ختم کړي.
د مولانا رشيد احمد لدھيانوي ښه قول

پۂ "احسن الفتاویٰ" کښي لدھيانوي ښه تردې پورې ذکر کړي دي چي: "دير تاثرات د شیعہ
کانو پۂ مسلمانانو باندې شته، شیعہ کان امام حسين ښه وائي نو بعضي مسلمانان هم هغه شان
وايي، لفظ د "امام" خو يو زما او ستا پۂ نزد باندې دے او يو د هغوي پۂ نزد لفظ د "امام" دے، ما
او تا امام د حق پرستو مشر او پيشوا ته وايو، د عزت لفظ ئي کنړو او شیعہ کان چي د "امام" لفظ
استعمالوي نو د شیعہ کانو مقصد دا وي: "چي دے عالم دے پۂ غيبو باندې، عالم پۂ ماکان او
مايکون دے"، نو هغوي ديتۂ "امام" وائي، نو ما او تا چي امام وائي نو پۂ يو معنى ئي وايو او هغوي
چي امام وائي نو پۂ بله معنى ئي وائي، نو که ما او تا ځانځه لفظ د امام د حسين ښه دپاره استعمالوو

نوپڪار ده چي نورو صحابو ﷺ دپاره ئي هم استعمال ڪرو چي د شيعه کانو د معني هغه بوي هم نري ختم شي، نو مونبر له بيا داسي وئيل پڪار وي: "امام ابوبڪر ﷺ، امام عمر فاروق ﷺ، امام عثمان بن عفان ﷺ، امام علي ﷺ، امام امير معاويه ﷺ"، نو نورو صحابو ﷺ سره هم وئيل پڪار دي، خو نورو سره زما او ستا خله عادت نه ده علاوه د حسين ﷺ نه؛ ڇڪه چي دا اثر اصل ڪنبي پء مونبر ڪنبي د شيعه کانو نه راغلي دے.

شيعه کان د حسين ﷺ سره "الشيعة" وائي؛ ڇڪه هغوي حسين ﷺ له د پيغمبر درجه ورکوي نو بعضي ساده مسلمانان هم د حسين سره "الشيعة" وائي، نو علماؤ ذکر ڪري دي: "چي ادب دا دے چي د پيغمبر نوم يادوي نو "الشيعة" ورسره وائي، چي د صحابي نوم يادوي نو "شيعة" ورسره وائي او چي د ائمه نوم يادوي نو "شيعة" ورسره وائي، نو چي د سيدنا حسين ﷺ نوم يادوي نو "شيعة" ورسره وائي، مولانا رشيد احمد لدهياني ﷺ پء "احسن الفتاوى" ڪنبي يو باب پء دي دے "منكرات محرم"، پء هغي ڪنبي ئي دا هم ذکر ڪري دي: "د شيعه کانو پء مسلمانانو باندې دومره پوري اثرات دي چي دوي خپل نوم هم د هغوي طرف ته منسوب ڪوي"، لکه مونبر او تاسو چي خپل نوم ڪيريدونو د هغي سره تيرڪ دپاره د "محمد" نوم راوړو مثال پء طور "محمد حسن"، "محمد حسين"، "محمد ابراهيم" او دغه شان نور نومونه شول هغي سره خلق "محمد" نوم راوړي د تبرڪ دپاره او شيعه کان د خپلو نومونو سره د "سيدنا علي ﷺ"، د "حسن ﷺ"، او د "حسين ﷺ" نوم راوړي د تبرڪ دپاره، لکه هغوي وائي: "الطاف حسين"، الطاف پوره نوم دے خو دا حسين ورسره هغوي د تبرڪ دپاره راوړي، "فضل حسين"، دارشکي "فضل حسن"، "فيض الحسن"، "فيض الحسين"، او "عبد الحسن"، وغيره شو، داسي نومونه راجع ڪول دا شرڪي نومونه دي، دا پء اصل ڪنبي پء مونبر باندې اثر د شيعه کانو د طرف نه دے، نو داسي نومونه ڪيخودل جائز نه دي.

د محرم پء ورځو ڪنبي خيرات ڪول

اکثر مسلمانان پء دي ورځو ڪنبي خيرات ڪوي، نو خيرات دا وي: "څوک شربتونه تقسيموي او څوک بچ تقسيموي" دا کار خلاف شرع دے؛ او دء دي غته وجه دا ده: دا تخصيص د ايام (ورځو) پيغمبر ﷺ نه دے ڪري، پء ٽول ڪال ڪنبي خيرات نه ڪوي، نه بچ ورکوي او نه بل

خُءُ... نونن ٿي وٺي ورکوي؟ دا خو ڌ مشرکانو سره مشابھت دے؛ پءُ دِي وَجھ دا ٽول کارونه خلافِ شرع دي نو تءُ ٿي پءُ کوم خيال ورکوي؟ کءُ تءُ وائي: "پءُ دِي ورخو کڻي سيدنا حسين ؑ او سيدنا حسن ؑ ڌ کربلا پءُ ميدان کڻي ڌ تندِي نه مَرءُ شوي دي"، نو کءُ تءُ اوس هر خومره شربتونه اوخسنگوي نو هغوي له به ٿي خُءُ فائده اورسوي؟ نا هيخ فائده ٿي ورله نءُ رسيڀري بلڪه دا خو ورته تا ڊاڪخانه جوڀه ڪڙي ده او تءُ ٿي خڻڪي او ڌ هغوي خيتي ته نءُ رسيڀري، نو چي ڌ تندِي هغوي مَرءُ دي نو تءُ خُءُ له شربت خڻڪي؟ تءُ هغه شان خان بهادر ڪڙه او خان پءُ دين شهيد ڪڙه، نو تا دلته شربت له زور ورکڙه دے او هغوي هلته کڻي ڌ تندِي مَرءُ دي نو ڌ دِي خُءُ فائده ده؟ بعضِي خلق پءُ تقسيموي، پءُ دِي ورخو کڻي خيرات ڪول جائز نءُ دي.

يو حديث مبارڪه کڻي راڻي، اکر چي دا روايت ضعيف دے، نبي ﷺ فرمائي: "چا چي ڌ عاشوراء پءُ ورخ روزه اونيو له، پڇل اولاد باندِي ٿي وسعت اوکرو يعني ڊير خوراک ٿي پڙي اوکرو نوڌه له الله تعاليٰ ٽول ڪال فراحه رزق ورکوي"، شيخ القرآن ؒ پڙي "ضياء النور" کڻي رد ڪڙه دے، مفتي رشيد احمد لدھیانوي پءُ "احسن الفتاویٰ" کڻي ذڪر ڪري دي: "چي دا روايت ضعيف دے"، پءُ دِي کڻي ڌ شيعه کانو سره مشابھت دے؛ لھذا پءُ دِي ورخو کڻي خپل ڪور ته عمدہ، عمدہ خوراڪونه راورل، پءُ دِي خيال چي ما له به الله تعاليٰ ٽول ڪال فراحه رزق راکوي ڌ شيعه کانو سره مشابھت راڻي، نو داسي ڪول نءُ دي پڪار، روزه کڻي نبي ﷺ ڌ هغوي سره ڌ مشابھت نه منع ڪڙي ده نو پءُ نور خُءُ کڻي به مونڙ خنڪه ڌ شيعه کانو سره مشابھت اوکرو؟ ڌ ڪولونه ٿي نءُ ڪول بهتر دي.

دا يو خو منڪرات ما ستاسو مخڪڻي ذڪر ڪرل، منڪرات ڌ محرم خو ڊير زيات دي چونڪه وخت لڙ دے پءُ دِي به اڪتفاء ڪوو، الله دِي زمونڊ او ستاسو ٽول کارونه ڌ شريعت برابر ڪري (آمين).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَلِكًا كُنْتُمْ تُخِيبُونَ اللَّهَ فَأَتَيْعُونِي يُعَذِّبْكُمْ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

(سورة آل عمران: 31)

موضوع

دَ صَفَر دَ مِياشتي رسومات

بتاریخ: 23-12-2005

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

دَ صَفَر دَ مِياشتي رسومات

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُدَّ لَهُ وَلَا بَسِيرَ لَهُ وَلَا تَدِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾⁽¹⁾.

وقال الله تبارك وتعالى في مقام آخر: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾⁽²⁾.

وقال النبي ﷺ: «لَا عُدْوَى وَلَا هَامَةَ وَلَا نَوءَ وَلَا صَفَرَ»⁽³⁾.

قابل قدر حاضرینو، عزت مندو مسلمانانو رونرو! دین اسلام بالکل کامل او مکمل دین دے، کومه یوه خبره چې د دین ده او هغه د مسلمانانو دپاره ضروري ده نو قرآن کریم او احادیثو د رسول الله ﷺ د هغې وضاحت ئې مسلمانانو له کرې دے، او هغه مسئله ئې مسلمانانو له ښکاره کرې ده، هغه کارونه چې د هغې پټه کولو کښې مسلمانانو له اجر او ثواب وو نو هغه ئې هم ښودلي دي او هغه مسئلې او عقیدې او کارونه چې هغې کښې مسلمانانو له خیر وو نو هغه ئې هم ښودلي دي، او د کوم کارونو او عقیدې نه ساتلو کښې چې د مسلمانانو خیر وو نو هغه ئې هم ښودلي دي،

(1) [سورة آل عمران: 31].

(2) [سورة الحشر: 7].

(3) أخرجه مسلم في 'كتاب السلام، باب لا عدوى، ولا طيرة، ولا هامة، ولا صفر، ولا نوء، ولا غول، ولا يورد مريض على

ڪه عقائدو ڪنهن يوعقيده سائل شويا اعمالو ڪنهن ڪه عمل ڪول شو چي مسلمان ٿي ڪوي نو شريعت ڪنهن به ٿي ڪوري: چي دا ڪار زه ڪوم نو دا په شريعت ڪنهن شته او ڪه نا؟ نو ڪه وي نو ڪول ٿي پڪار دي او ڪه نه وي نو ڄاڻ تر ٿي نه سائل پڪار دي، او ڪه يو ڪار نه ڪولو سره متعلق وي، يو سره دے هغه وائي: زه دا ڪار نه ڪوم نو دا نه ڪول به ٿي هم په شريعت ڪنهن ڪوري: چي دا ڪار نبي ﷺ نه دے ڪرے نو ڪه ٿي زه هم نه ڪوم، مطلب دا دے: چي الله رب العزة مونڙ او تاسو پيدا ڪري يو، زمونڙ او ستاسو مالڪ او خالق هغه الله تعالیٰ دے، ڪه چي الله رب العزة او غواري نو هغه ڪيري، چي د الله تعالیٰ اراده نه وي نو هيڃ هم نشي ڪيدے.

يو غلط رسم

يو غلط رسم په دي خلقو ڪنهن مشهور دے، چي الله تعالیٰ په ڪال ڪنهن دولس مياشتي پيدا ڪري دي، بعضي ٺاڀوه مسلمانان يو مياشتي ته سپيره وائي، چي د هغي نوم د "صفر" مياشت ده، ڏيته په سپڪ نظر ڪوري، او دهته سپيره مياشت وائي، دا مسئلي بخوا ڏيري وي الحمد لله ثم الحمد لله د قرآن ڪريم په درسو نو او تعليماتو سره او د حق پرستو علما په محتونو سره ڏير خلق پوهه شوي دي، او هغوي اوس د صفر د مياشتي سپيره والے نه ڪنري، خو بعضي جاهلان اوس هم شته چي هغوي هغه د جاهليت خبري راتينڪي ڪري دي، او په دي مياشت ڪنهن سپيره والے ڪنري.

د صفر په مياشت ڪنهن دوه ڪارونه

په دي مياشت ڪنهن ٺاڀوه مسلمانان دوه ڪارونه ڪوي: (۱) يو دا: چي دا مياشت سپيره ڪنري تر يوولسم تاريخه پوري، (۲) دويم دا چي د دي مياشتي په آخري چار شنبه، د شروع په ورڇ باندې دوي د چورئ التزام ڪوي، چي مونڙ به خاڻه چوري ڪوو او هغه به خورو او خپلوانو ڪره به ٿي هم لپرو، ڇوڪ نور خواڙه راوري او هغه تقسيموي، دا دواڙه ڪارونه، دا يو عقيده او دا بل عمل دواڙه د شريعت خلاف دي.

اسلامي مياشتي

اسلامي دولس مياشتي دي، په دي ڪنهن يو هم سپيره نشته، د هفتي اووه ورڇي دي او په دي ڪنهن يوه ورڇ هم سپيره نشته، سپيره والے په مياشتو ڪنهن نه دے، سپيره والے په ورڇو ڪنهن نه دے، سپيره والے د انسان د عمل پوري دے، ڪه يو انسان ٻنہ دے نو هغه له به بدله ٻنہ

میلایویری او کڙه د یو انسان عمل بد دے نو بدله به ورته خرابه میلایویری، نو دا انسان پخپله سپیره دے چې دا شرکي عقیده لري، پکار دا ده: چې مسلمانان د دې عقیدې نه ځان اوساتي، څومره چې مسلمانان دي نو دا خبره دې د زړه نه اوباسي چې د صفرې میاشت سپیره ده.

د نبي ﷺ د بعثت نه مخکې د تورو تیرو جال

زمونږ او ستاسو محبوب پیغمبر محمد رسول الله ﷺ د راتلو نه مخکې په دې دنیا یو تک تور جال د شرکیاتو او رسوماتو خور وو، په هغه شرکیاتو کې یو شرک دا هم وو چې هغوي به دا د صفرې میاشت سپیره گنرله، نو چې کله نبي ﷺ دنیا ته راغله او د دعوت کار ئې شروع کړو، نو نبي ﷺ د دغه جاهلانو دا غلطه عقیده رد کړه او نبي ﷺ افرمائیل: "چې صفره میاشت سپیره نه ده، په صفره میاشت کېنې هیڅ سپیره والې نشته".

د صفرې میاشت وجه تسمیه

دې ته به ئې د صفرې میاشت دې وجې نه وئیل؛ چې صفر د صفر او خالي والي نه دے، هغوي به وئیل: "چې د صفرې میاشت کېنې کورونه او جاري (د اوشانو ځایونه) د اوشانو نه خالي کېږي، او لوبښي د پيو نه خالي کېږي"، نو نبي ﷺ پخپل زبان مبارکه د هغې رد اوکړو او نبي ﷺ افرمائیل: چې «وَلَا صَفْرًا»^(۱) "په صفره میاشت کېنې هیڅ قسم سپیره والې نشته".

د جاهلیت یو څو کارونه

د جاهلیت یو څو کارونه وو، چې هغه به هغوي کول:

(۱) یو کار د هغوي دا وو: چې هغوي به د مرض د تعدیت نه ډیر زیات متأثر وو، او دا به ئې عقیده وه: چې یو سرے بیمار شي نو دا بیماری د هغه نه بل ته لکي، او دا په ملک کېنې خورېږي، نبي ﷺ دا عقیده رد کړه او نبي ﷺ افرمائیل: «لَا عَدْوَى»^(۲).
 "د مرض لکیدل یو بل ته نشته".

د یو نه بل ته مرض نه لکي، نو احادیثو کېنې خو دا راځي: چې نبي ﷺ کله کله د مریض سره د

(۱) أخرجه مسلم في كتاب السلام، باب لا عدوى، ولا طيرة، ولا هامة، ولا صفر، ولا نوء، ولا غول، ولا يورد مريض على مصحح، برقم: (2220).

(۲) أخرجه مسلم في كتاب السلام، باب لا عدوى، ولا طيرة، ولا هامة، ولا صفر، ولا نوء، ولا غول، ولا يورد مريض على مصحح، برقم: (2220).

اختلاط نہ منع کرے، لکہ حدیث کنبی راخی: نبی ﷺ فرمائی: «وَفَرَّ مِنَ الْمَجْنُونِ كَمَا تَفَرُّ مِنَ الْأَسَدِ»^(۱)
 "دَ ہغے سري نہ چې دَ ہغہ پُہ بدن باندے جذام بیماری لکیدلے دہ نو دَ ہغہ نہ داسے
 تیختہ کوئے لکہ خنکہ چې تہ دَ زمري نہ تیختہ کوئے".
 دَ دے وجے نہ تیختہ کوہ چې چرتہ تا تہ دغہ مرض اونہ لکی، جذام: یو بیماری دہ، چې دَ
 انسان دَ بدن نہ غوشہ غورخیری، نو نبی ﷺ فرمائی: خان ترے نہ ساتہ.

دَ محدثینو تشریح

محدثینو دَ دے تشریح کرے دہ: چې اصل کنبی خلق پُہ دوه (۲) قسمہ دی: یو قسم ہغہ
 خلق چې دَ ہغوی عقیدہ مضبوطہ دہ، بل قسم ہغہ خلق دی چې دَ ہغوی عقیدہ کمزورے دہ،
 نو دا ارشاد نبی ﷺ ہغہ خلقو تہ کوی: چې دَ عقیدے پُہ لحاظ کمزوری دی، نو نبی ﷺ فرمائی:
 چې جذامی نہ خان ساتہ.

مضبوطہ عقیدہ

او چې کلہ عقیدہ مضبوطہ دہ نو حدیث کنبی راخی: نبی ﷺ جذامی سرے راوستو او خان سرہ
 ئی دوئے تہ کنبینولو، ورتہ وائی: ما سرہ دوئے تہ کنبینہ، زما پُہ اللہ تعالیٰ اعتماد دے، خو دَ نبی ﷺ
 عقیدہ مضبوطہ وہ، اوس کُہ چرے یو سري باندے اللہ تعالیٰ تکلیف او مصیبت راوولی نو چې کلہ دہ
 دَ بیمار سري سرہ کدون کرے وی نو دے وائی: دا راتہ دَ ہغہ نہ دا مرض اولکیدو، نوزرہ کنبی بہ
 ئی شک پیدا کیری او عقیدہ بہ ئی خرابیری نو خکہ نبی ﷺ فرمائی: چې خان ترے نہ ساتہ، چې دَ
 یو سري زرہ کنبی شک نہ راخی نو بالکل دے ورسرہ خوراک کوی، ہیخ کناہ نشتہ.

دَ باندے دَ یو سري راتلل

یو حدیث کنبی راخی: نبی ﷺ اوفرمائیل: دَ مرض لکیدل یو بل تہ نشتہ، دَ باندے یو سرے
 راغلے وو، نبی ﷺ تہ ئی اوروئل: "دَ اللہ پیغمبرہ ﷺ! زمونرہ پُہ باندو کنبی دیر مزیدار مزیدار اوشان
 دی، او ہغہ دومرہ مزیدار اوش وی لکہ ہوسے نو کلہ چې مونرہ دَ ہغے اوشانو سرہ یو پمن اوش یو
 خائے کرو، نو دا پمن توب ہغہ نورو اوشانو تہ ہم اولکی، نو دَ دے پمن اوش مرض دی نورو تہ منتقل
 شی؟"، نبی ﷺ پُہ دیر پُہ آسانہ باندے ہغہ پوہہ کرو، ورتہ وائی: "دا رومینے اوش چا پمن کرے دے؟

چي ڌي يواوڻن نه سڀا دا نور اوشيان پمنان ڪيري"، نو دا رومي اوشن چا پمن ڪري وڃي هغه له دا بيماري ڌ ڪوم ڄاڻي نه راغله؟ يعني ڪوم ذات چي دا رومي اوشن پمن ڪري دے نو هغه ذات دا نور اوشيان هم پمنان ڪولے شي، خو صرف دومره ده چي ڌ چا عقيدہ ڪمزوري ده نو ڄاڻ دے ساڻي، او ڪو عقيدہ ئي مضبوطه ده نو ڪو ڌ هغه سره يو ڄاڻي هم خوراڪ ڪوي نو ڄاڻي خبره نشته.

ڌ جاهليت دريم ڪار

(۲) دريم ڌ جاهليت ڪار دا وو: چي خلق به پڻ لاره باندې تلل، ڄاڻ ڪار له به تلل نو هغوي به پڻ اشيائو ڪنبي سڀيره والے ڪتلو، ڄاڻ مطلب؟ سفر له به تلل، نو چي لاره ڪنبي به ورته مرغی ڄاڻي له راغله نو ڪو مرغی به پڻ ڀني طرف باندې لاره نو ده به وڻيل: "زما ڪار اوس ڪيري"، او ڪو پڻ ڪڇ طرف باندې به لاره نو ده به وڻيل: چي "زما ڪار اوس نه ڪيري"، نو ڌ مرغی ڪڇ طرف ته تلل به ئي سڀيره ڪنرل، ڌ ڌي وڃي نه به بيا پڻ سفر نه تلو.

ڌ جاهليت دريم ڪار

ڌ جاهليت به دريم ڪار دا وو: چي يو سڙي به پڻ لار روان وو، ڄاڻي له به ورله سڀي راغلي يا به پيشو راغله يا به يو بل سڀڪ ڄاڻو راغلي، چي هغه به ڌ خلقو ذهن ڪنبي سڀڪ ڀنڪاريدو نو پڻ سفر به بيا نه تلو وڻيل به ئي: "نن راته ڄاڻي ته فلانڪي ڄاڻو راغلي دے، زما دا سفر ڌ خير نه دے، دا بے خبره دے"، دا شرڪي عقيدہ وه، نبي ﷺ اوفرمائيل: «وَلَا طَيْرَةَ»^(۱). "سڀيره والے به پڻ يو ڄيڙ ڪنبي هم نه ڪنري".

ڌ عبد الله بن مسعود رضه روايت

عبد الله بن مسعود رضه وائي: چي نبي ﷺ دري ڄاڻي اوفرمائيل: «الطَيْرَةُ شَرُّكَ، الطَيْرَةُ شَرُّكَ»^(۲). "پڻ ڄيڙو ڪنبي سڀيره والے ڪنرل دا شرڪ دے، پڻ ڄيڙو ڪنبي سڀيره والے ڪنرل دا شرڪ دے". ڪو چري ته وائي: "چي مصيبت ما له ڌ فلانڪي ڌ وڃي نه ميا لا شو"، نو دا ڌي شرڪ اوڪرو؛ ڄاڻي مصيبت صرف يو الله راوي او صرف يو الله ئي لري ڪوي.

ڌ خلقو غلط اعمال

ڊير داسي اعمال دي چي پڻ خلقو ڪنبي غلط رائج دي، ڌ هغې وضاحت:

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الطب، باب الجذام، برقم: (5707).

(۲) أخرجه أبو داود في كتاب الطب، باب في الطيرة، برقم: (3910).

کوم ڄاڻي نه ڄارو ڪري؟ دا غلط ڳي خبري ڏي، ڇڪه خونبي ﷺ اوفرماڻيل: «ولا طيرة»، ⁽¹⁾ "سپيره" والي به پٽه پٽه ڇيڙ ڪڍي هم نه ڪنري، "نوپه ڏي ڇيڙونو ڪڍي سپيره والي ڪنرل دا شرڪ ڏي."

ذڪار انوعقيدہ

چي ڪله به ڪافرانو ته انبياؤ بيان شروع ڪرو، نو هغه ڪافرانو به انبياؤ ته وٺيل: "تاسو سپيره ڏي، ستاسو ڏي وڃي نه مونڙ هم سپيره شو"، سورة يس ڪڍي ڏ انبياؤ واقعه ذڪر ڪوي، چي هغوي قوم ته بيان شروع ڪرو، نو قوم وائي: ﴿قَالُوا اِنَّا نَطْهَرُ اَنَّا نَكْفُرُ لَن اَن لَّمْ تَنْتَهُوا لَن لَّمْ تَجْعَلُوْا لَنَا جَنَّةً وَّلَآ يَسْتَنْكِفُوْنَ مَعَآذِرَابِ الْاِيْمِ﴾ ⁽²⁾

"ورته وائي: اے انبياؤ! تاسو چي راغلي ڏي نو ستاسو ڏي وڃي نه مونڙ سپيره شو، ڪه چري تاسو منع نشوي نوپه ڪانرو به موسمسار ڪرو، زمونڙ ڏ طرف نه به تاسو له دردناڪ عذاب اورسيڙي."

انبياؤ ﷺ ورته اووٺيل: مونڙ سپيره نه ڏي، ﴿ظَاهِرٌ لَّكُمْ مَعَكُمْ اَيْنَ ذُرِّيَّتُهُمْ بِلِ اَنَّهُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ ⁽³⁾ "ستاسو سپيره والي تاسو سره ڏي..."، معنيٰ ڇهه ڏي؟ تاسو پڇيله سپيره ڏي، ستاسو عمل سپيره ڏي، مونڙ نه ڏي سپيره ڪري، "آيا ڪله چي تاسو ته نصيحت ڪولي شي نو تاسو داسي خبري ڪري، بلڪه تاسو ڏي قوم ڏي مشرڪان".

ذڪارنا موسى عليه السلام باره ڪڍي ڏ فرعونيا نو خبري

ذڪارنا موسى عليه السلام باره ڪڍي فرعونيانو وٺيل وو، قرآن ڪريم ڪڍي الله تعالى فرمائي: ﴿وَاِذَا جَاءَهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا اَلَّذٰلِكَ اَشْجَبُ وَاِنْ جَاءَهُمْ سَيِّئَةٌ يَّظُنُّوْا اِمْحُوسٌ وَّمِنْ مَّعَهُ﴾ ⁽⁴⁾

ڪله چي به دوي ته خوشحالي راغله، ڪال به آباد وو، قحط به نه وو، فصل به ڏير وو، پيسي به ڏيري وي نو وٺيل به ٿي: "مونڙ ڏي لائق ڏي ڇڪه مونڙ ته دا ميلاؤ شول، دا مونڙ له ڏ قابليت ڏي وڃي نه ميلاؤ شول"، او ڪه پٽه ڪوم ڪال به تڪليف او مصيبت راغلي نو بيا به ٿي وٺيل: "چي دا ڏي موسى عليه السلام او ڏهه ڏهه ڏي ملڪرو ڏي مونڙ سپيره شوي ڏي، خو چي دا موسى عليه السلام راغلي ڏي او مونڙ نه ٿي مسئلي شروع ڪري ڏي نو مونڙ ڏهه ڏهه ڏي لاسه سپيره شو".

(1) أخرجه البخاري في كتاب الطب، باب الجذام، برقم: (5707).

(2) [سورة يس: 18].

(3) [سورة يس: 19].

(4) [سورة الأعراف: 131].

الله تعالى وائي: نا! موسى ﷺ نه يى سپيره كري، دهغه ملكرو تاسو نه يى سپيره كري:

﴿أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾⁽¹⁾

"خبردارا يقيناً د دوي سپيره والے د الله سره دے، ليکن دير د دوي نه نه پوهيږي"، يعني دوي الله سپيره کړي دي، الله تعالى پرې دا مصيبت راوسته دے، الله رب العزة پرې دا تکليف راوسته دے، نو په يو ځيز کښې سپيره والې کنترول دا شرک دے.

بله غلطه عقیده

رسول الله ﷺ فرمائي وو: «وَلَا هَامَةَ»⁽²⁾.

"هامه هم نشته".

دا "هامه" څه ته وائي؟ علماء کرام ذکر کوي: "هام" کونکي ته وائي. دا د دور جاهليت يو غلطه عقیده وه او يو غلط رسم وو: چې د کونکي آواز به هغوي سپيره کنړلو، هغوي به وئيل: "چې د کونکي په آواز کښې څه خبر نشته، بلکه په دې کښې شر دے"، دا غلطه عقیده وه؛ ځکه د مارغانو په آوازونو کښې خير او شر نشته، خير او شر يو الله تعالى راوړي، نو په جاهليت کښې به هغوي د کونکي آواز سپيره کنړلو، چې دا سپيره مارغه دے، دے چې دا آواز کوي نو دا شر دے او دا نقصان دے، نو نبي ﷺ فرمائي: «وَلَا هَامَةَ» "د کونکي په آواز کښې سپيره والې نشته".

او کله به د هغوي دا عقیده وه، د ځان نه به ئې منکهرت قيصې جوړې کړې وې: "چې کله انسان مړ شي او د هغه اندامونه ختم شي او خاورې شي نو د هغه د غوښو او هډوکو نه يو مارغه جوړ شي چې هغې ته "هام" وائي، او دے بيا کړځي د هغه ځائے حالات دلته راوړي او د دې ځائے حالات هلته اوړي"، وائي: "دا د مړي د روح نه جوړ شوے دے"، دا هم غلطه قيصه ده.

او کله به ئې دا وئيل: "کله چې څوک يو سرے مړ کړي او وارثان د مړي د خپل مړي بدل واخلي نو د هغه مړي د کپړې نه دا گونکے جوړيږي او دا الوزي او آوازونه کوي: چې "أُسْقُونِي، أُسْقُونِي، أُسْقُونِي".

"زما بدل واخلي".

(1) [سورة الأعراف: 131].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الطب، باب الجذام، برقم: (5707).

ترخو پورې چې وارثان د هغه بدل نه وي اغستې تر هغې پورې به دے جغې وهي او آوازنه به کوي، نو چې دوي به د کونکي آواز ولوریدو نو وئیل به ئې: چې مال ه بدل نه دے اغستې، نو ځکه دے آوازنه کوي، دا خبرې ټولې غلطې وې او غلطې عقیدې وې، نبي ﷺ د هغې رد اوکړو، نو نبي ﷺ د دې رد اوکړو او اوونې وئیل: "چې دا هامة نشته".
بل يو غلط رسم

په هغوي کښې بل يو غلط رسم دا وو: چې هغوي به د صفرې مياشت سپړه کنړله، نو نبي ﷺ او فرمايل: «وَلَا صَفْرَ»⁽¹⁾.

"د صفرې مياشت سپړه نه ده، هغې کښې څه نقصان نشته".

د دې وجې نه اوس هم کوم خلق چې د صفرې مياشت سپړه کنړي نو ډيره ناږوه مسلمانان هغوي د صفرې په مياشت کښې آبادے نه کوي، وايي: "دا د صفرې مياشت کښې آبادے ځکه نه کور چې دا مياشت بيه خبره ده، په دې کښې بيا خبر نه وي او بيا مونږ ته نقصان رسېږي"، د صفرې په مياشت کښې واده نه کوي، دا دې دپاره که په دې مياشت کښې مونږ واده اوکړو نو هغه واده بيا بيه خبره وي، د صفرې په مياشت کښې چې خوشحالي وي نو هغه خوشحالي روستو کوي، د دې دپاره چې دا د صفرې مياشت تيره شي، نو بيا به واده کور، دا ياد اوساتي، دا د شرک عقیده ده او غلطه عقیده ده او بعضې خلق وايي: "په مياشت د صفره کښې بلا راځي او خلقو له نقصان رسوي"، او خلقو ته وايي: "په دې مياشت کښې ډير مه اوځي، ځکه صفره ايم به مو اوږهي"، دا خواوس الحمد لله د ډيرو خلقو اصلاح اوشوه، پخوا به چې کله د صفرې مياشت تيره شوه او د ايم کانو سره به لختې وې او د کوتې په کوتو نو به گرځيدې، وئیل به ئې: "د کور نه صفره اوباسم"، دا خومره غلطې خبرې وې په دې مسلمانانو کښې، اے مسلمانانو! هر څه چې کوي، نو صرف يو الله ئې کوي، الله چې څه کوي هغه کيږي، الله چې څه نه کوي نو هغه هيڅ څوک نشي کولې.

د سيدنا جابر ﷺ روايت

عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا عَذْوَى، وَلَا طِيرَةَ، وَلَا غَوْلَ»⁽²⁾.

(1) أخرجه البخاري في كتاب الطب، باب الجلام، برقم: (5707).

(2) أخرجه مسلم في كتاب السلام، باب لا عدوى، ولا طيرة، ولا هامة، ولا صفر، ولا نوء، ولا غول، ولا يورد معرض على

مصح، برقم: (2222).

"سیدنا جابر رضی اللہ عنہ فرمائی: چې جناب رسول الله ﷺ فرمائيلي: چې د مرض د یو نه بل ته منتقل کیدل نشته، او سپړه والے نشته په څه څیز کښې او "غول" نشته."

"غول" څه ته وایي؟ دا څه شے دے؟ نو دا یوه بله غلطه عقیده وه د دې خلقو، اوس هم خلق وایي: "بلا ده"، دا خلق چې بلاکانې یادوي نو لا اوسه پورې دا چا لیدلې نه دي، چا ته پته نشته، هسې به وایي: بلا ده، بلا څه شے دے؟ او ماشومان چې یروي نو وایي: "چپ شه، بلا به راشي او اوبه دې خوري"، "بلا" خو په عربی کښې مصیبت ته وایي، بس مصیبت دے، هر مصیبت ته مصیبت ویلې کیږي، پاتې شوه زمونږ د پښتو دا بلا چې خلقو د دې یو شکل خپل ذهن کښې جوړ کړے دے نو دا ټولې منګهړتې قيصي دي؛ ځکه نبي ﷺ فرمائي: «وَلَا غُولَ» "بلا نشته".

او بعضې خلقو به وئیل: «غُولَ» بلا دیته وایي: "کله چې یو سرے په شارو او بیابانونو کښې روان وي نو دې پیرانو کښې یو قسم دے چې هغه انسانانو ته ځان ښکاره کړي نو دې انسان نه لاره خطاء کوي او په بله لاره ئې بوځي او بیا هغه انسان مړ کیږي او هلا کیږي"، نو په دې وجه به خلق په شارو کښې بیا ډیر یریدل، نو نبي ﷺ د دې عقیدې رد اوکړو: "چې دا بلا نشته"، دا غلطې خبرې دي.

د پیریانو وجود

نبي ﷺ د پیریانو رد نه دے کړے چې پیریان نشته، پیریان شته، پیریان خپل شکل هم بدلولے شي، خو دا کومه عقیده چې خلقو جوړه کړې ده، چې پیریان د ځان نه بلاکانې جوړوي او بیا خلق مړه کوي، دا غلطې خبرې دي؛ ځکه نبي ﷺ او فرمائيل: چې «وَلَا غُولَ»، "دا بلا نشته"، بهر حال خلقو د صفرې میاشت سپړه کنړله، او څوک چې د صفرې میاشت سپړه کنړي نو دا عقیده صحیح نه ده، دا د شرک عقیده ده، پکار دا دي: چې مسلمانان د دې نه منع شي.

د میاشتو تعداد

ټولې د الله میاشتې دي، الله تعالی فرمائي: ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾^(۱).

"یقیناً شمیر د مياشتو په نزد د الله دولس (۱۲) مياشتې دي په کتاب د الله کښې د هغې ورځې نه چې د کومې ورځې نه الله تعالی آسمانونه او زمکه پيدا کړې ده".

دولس (۱۲) اسلامي مياشتې دي، په دې کښې يوه مياشت هم سپېره نشته ده، اووه ورځې دي، په دې ورځو کښې يوه ورځ هم سپېره نشته، دا ټولې د الله ورځې دي، او ټولې د الله مياشتې دي، په دې کښې سپېره يو ورځ يا يو مياشت هم نشته، نو د ځان نه په دې کښې سپېره والې مه کړئ، نو د صفرې مياشت کښې سپېره والې نشته، څوک چې په دې کښې سپېره والې کړي نو دا غلطه عقیده ده، نبي ﷺ فرمائي: "په صفره کښې سپېره والې نشته".

بل غلط رسم

په دې خلقو کښې يو بل غلط رسم ده، او هغه دا ده: چې کله د صفرې د مياشت آخري چارشنبه شي يعنې د شروع ورځ شي نو اکثر زنانه چوري کوي، نو چوري څه وي؟ چې خوږه روتی بڼه کړي او بيا ئې چوري کړي، وائي: دا چوري شوه.

د چورۍ کولو وجه

دا چوري څکه کوي، وائي: په دې مياشت کښې نبي ﷺ ناجوړه وو، نو چې آخري چارشنبه شوه نو لږ غوندې نبي ﷺ ښه شوه وو، نو وائي: "چې کله نبي ﷺ لږ ښه والې اوکړو نو د نبي ﷺ بيبيانو چوري کړې وه؛ نو ځکه مونږ چوري کوو چې د نبي ﷺ صحت باندې خو مونږ هم خوشحاليږو، چې شکر ده چې نبي ﷺ لږ غوندې ښه والې اوکړو"، نو دې کښې خو مسئلې دي: اوله دا: چې نبي ﷺ ته صحت مिलाو شوه ده نو په هغې ورځ به خوشحالي مناوېږي او که نا؟ دارنگې په کومه ورځ چې نبي ﷺ پيدا شوه ده نو په هغه ورځ به خوشحاليږي مناوېږي او که نا؟ دريم دا چې په کومه ورځ نبي ﷺ وفات شوه وو نو په هغه ورځ به غم مناوېږي او که نا؟ اول دا مسئلې قابل غور دي، بيا د هغې نه روښتو چې آيا د امهات المؤمنین نه په دغه ورځ چوري کول کوم ځانې ثابت دي؟

مسلمانانو ياد اوساتئ! چې د نبي ﷺ د پيدائش کومه ورځ ده نو زمونږ د اهل السنة والجماعة عقیده دا ده: چې دغه ډيره د خوشحالي ورځ ده، خو په دغه ورځ خوشحالي مناوول او عيد ميلاد النبي کول دا نشته ده، دا ځينې په شريعت کښې نشته.

د خان سالگرہ مناوول

دير خلق داسې وي چې هغوي د خپل خان سالگره مناووي، په کومه ورځ باندې چې دے پيدا شوے وي نو هغه ورځ چې کال کښې راشي نو دے څه خيرات اوکړي، وايي: په دې ورځ زه پيدا شوے ووم، په دې ملک کښې هم دا وايي: "دا يوم پاکستان ده"، په دې ورځ پاکستان آزاد شوے دے، جشن آزادي مناووي، د دې هيڅ حقيقت نشته دے.

د نبي ﷺ د پيدائش خوشحالي مناوول

نبي ﷺ د خپل پيدائش خوشحالي نه ده مناو کړې، د نبي ﷺ درې شپيته (73) کاله عمر وو، په دې درې شپيته کاله کښې يو ورځ هم نه وايي: "چې راځي! چې دا يوم پيدائش خو مناو کړو، چې په باره ربیع الاول خوشحالي مناو کړو؛ ځکه په دې ورځ زه پيدا شوے يم"، دارنگې د نبي ﷺ په ژوند کښې يو صحابي هم دا خوشحالي نه ده مناو کړې، دارنگې پس د وفات د نبي ﷺ نه بيا هم يو صحابي هم دا خوشحالي نه ده مناو کړې، ابوبکر ؓ چې دوست د نبي اکرم ﷺ وو، او داسې کلک دوست چې د هغه هغه دوستانه او صحابيت قرآن کریم ذکر کړے دے، او د ابوبکر ؓ دومره لوتي شان دے، چې دا يوه مسئله د هغه د صحابيت باره کښې علماء کرام ذکر کوي:

مسئله

چې که چرې يو سرے د بل صحابي ؓ د صحابيت نه منکر شي، د هغې نه انکار اوکړي نو دغه سرے گناهکار دے، مبتدع دے، کمراه دے، خو کافر ورته نشي وئيلے، خو که چرې يو سرے د ابوبکر صدیق ؓ د صحابيت نه انکار اوکړي نو دا سرے کافر دے؛ ځکه د ابو بکر ؓ صحابيت د قرآن نه ثابت دے، قرآن کریم وايي: ﴿أَذِيقُوا لِبِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾⁽¹⁾.

"که چې نبي ﷺ خپل ملکري ته اووئيل: غمزن کيږه مه؛ يقيناً الله زمونږ سره ملکر دے." نو د نبي ﷺ ملکرے ابوبکر ؓ وو، ابوبکر صدیق ؓ دوه کاله خليفه وو، نو په دې دوو کالو کښې ابوبکر ؓ نه وايي: "چې زما حکومت دے او راځي! د نبي ﷺ په پيدائش باندې خوشحالي مناو کړو، او څه خيرات اوکړو او خوشحالي مناو کړو."

دے، نو د هغي په خوشحالي کښې اوس خيراتونه کول دا څه دين خونه دے، دا خو د خان نه يو رسم دے، چې نبي ﷺ ته صحت ميلاؤ شوه وو، او مونږ اوس چوري کوو، چې د نبي ﷺ بيبيانو کړې وه، نو اول خو دا خبره ده چې بيبيانو خو به کړې وه خو ته ئې ولې کوې؟ دويم دا چې څوک هم په دې جهان کښې داسې نشته، چې دا خبره ثابته کړي: چې نبي ﷺ د صفرې مياشت په آخري چارشنبه (شروع ورځ) باندې روغ شوه دے د بيمارۍ نه، دا چا ويلي دي: چې نبي ﷺ د صفرې په آخري چارشنبه د بيمارۍ نه روغ شوه وو؟ حالانکه علماء کرام ذکر کوي:

مولانا اشرف علي تها نوي ځه ليکلي دي

"چې د نبي ﷺ بيماري د صفرې مياشتې په آخري چارشنبه شروع شوي وه" (پښت زبور)، نو ابتداء د بيمارۍ د دغې ورځې نه شوې وه، اوس ستا نه تپوس کوم چې ته په دې خوشحاله ئې چې د نبي ﷺ بيماري لرې شوې ده او که په دې خوشحاله ئې چې شکر دے چې نبي ﷺ بيمار شوه دے، که وائي: چې بيماري ترې نه په دغه ورځ لرې شوې ده نو دا خبره خو هډو ثابته نه ده، بلکه دا خو دروغ خبره ده او که وائي: "چې بيمار شوه دے شکر دے" نو دا خو د کافرو کار شو چې د نبي ﷺ په بيمارۍ باندې خوشحاليږي، ته سوچ اوکړه؟ اصل کښې دا عقیده په مسلمانانو کښې اغيارو رادننه کړې ده؛ د دې دپاره چې مسلمانان په څه گند کښې مبتلاء کړي، عزتمندو مسلمانانو! په آخرۍ چارشنبه د صفرې مياشت نبي ﷺ ته صحت نه دے ميلاؤ شوه بلکه په دغه ورځ خو د نبي ﷺ د بيمارۍ ابتداء شوې وه، مرض نور سبوا کيدو، د هغي نه بيا وفات شو.

عبدالرحمن بن جوزي ځه ليکلي دي

د دہ کتاب دے "الوفاء بأحوال المصطفى" په هغي کښې وائي: "ابْتَدَأَ بِهِ صَدَاعٌ فِي أَوَاخِرِ صَفَرٍ سَنَةِ إِحْدَى عَشْرَةَ مِنَ الْهَجْرَةِ".

"د نبي ﷺ د سردود د صفرې په کال يوولسم د هجرت باندې په آخريو ورځو کښې شروع شوي وو". نو د نبي ﷺ بيماري د صفرې په آخري چارشنبه شروع شوې وه.

ابن الحجر ځه په "فتح الباري" کښې ليکلي دي

"اِسْتَكْبَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ لِلَّيْلَةِ بَقِيَّتُ مِنْ صَفَرٍ". (1)

"ذَ نبي ﷺ بيماري شروع شوه په ورځ د شورو باندې د صفرې په مياشت كښې چې يوه شپه د صفرې مياشت پاتې وه".

محمد بن عبد الوهاب رحمته الله عليه ليكلي دي

د دۀ مختصر كتاب دے "سيرة الرسول"، هغې كښې وايي: "وَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْأَثْنَيْنِ لِأَرْبَعِ لَيَالٍ بَعَيْنَ مِنْ صَفَرٍ سَنَهُ إِخْدَى عَشْرَةَ" (1).

وايي: كله چې د شورو ورځ شوه د نبي ﷺ د سردرد او تبه شروع شول، د شورو په ورځ د نبي ﷺ بيماري شروع شوي وه.
الحاج عباس ذكر كوي

"إِبْتَدَأَ الْمَرَضُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي أَوَّلِ شَهْرِ صَفَرٍ مِنْ سَنَةِ إِخْدَى عَشْرَةَ مِنَ الْهِجْرَةِ وَأَغْلَبَ الرُّوَايَاتُ تَذُلُّ عَلَى أَنَّهَا كَانَتْ لَيْلَةَ الْأَرْبَعَاءِ" (2).

"ذَ نبي ﷺ مرض (مرض وفات) شروع شوه وو د صفرې مياشت په آخريو ورځو كښې يوولسم كال د هجرت وو، او غالب روايات په دې كښې دلالت كوي چې دا د شورو شپه وه".
نو مسلمانانو رونه وړا دا خبره غلطه ده، چې خلق وايي: چې نبي ﷺ ته په دې ورځ باندې صحت ميلاؤ شوه وو، نو بيبيانو ئې د شكر ئې په طور چوري كړي وه.

مسلمانانې ميندې، خویندې د دې نه خبر كړئ چې دا رسم پر پردي، بل دا چې بعضې خلق وايي: "چې مونږ د نبي ﷺ په بيمارۍ چوري نه كوو او نه ئې د نبي ﷺ په صحت باندې كوو بلكه دا مونږ هسې كوو او زموږ ورته زړه شوه دے"، نو زۀ وايم: "چې ټول كال دے، دولس مياشتې دي نو په نورو ورځو كښې تاسو چوري ولې نه كوئ؟ چې صرف په دغه ورځ ئې كوي، دا يو غلطه خبره ده، مخكښې مياشت تيره شوه هغې كښې چوري اوكره، زوستو ورځ باندې اوكره، هره ورځ ځان له چوري كوه، خو چې دې يوې ورځې پورې ئې خاض كوي نو په دې كښې څه چل دے؟ دا تخصيص په شريعت كښې نشته، تخصيص د ايامو به نه كوي"، اوس چوري ښه ده او كه متهانې ښه ده؟ چې ته خامخه چوري كوي، او دې مياشت له ئې دخو باقاعده د چورۍ نوم كيخو دلې وو، مطلب ئې دا وو:

(1) انظر: "مختصر السيرة" لمحمد بن عبد الوهاب: (246/1).

(2) انظر: "تاريخ الحرمين الشريفين" (281).

جی دا ہفہ میاشت دہ جی پۂ دہ کنبی خلق چوری کوی، نو دا یو رسم خلقو کنبی خورشوے دے، دیر غلط رسمونہ خوارہ دی نو یو غلط رسم پکنبی دا دے۔

مسلمانانو رونروا پۂ دہ چوری کناہ میلاویری، پۂ دہ ثواب نہ میلاویری، بلکہ دا بدعت دے، کۂ خوک ٹی ہم ثواب کنری نو دا بدعت دے، او کۂ خوک ٹی پۂ دہ خیال کوی: جی نبی ﷺ تہ صحت میلاؤ شوے دے، نو دا خیال ہم صحیح نہ دے؛ حکہ نبی ﷺ پکنبی بیمار شوے دے، د دہ نہ خان اوساتی، کۂ خوک درتہ چوری راویری نو ورتہ وایہ: "زۂ ٹی نہ خورم"، د دہ نہ نفرت اوکرہ؛ د دہ دپارہ جی خلق دا رسم پریردی۔

مفتی شفیع علی لیکلی دی

دا یو دیر بہترین عالم تیر شوے دے، چا جی "معارف القرآن" لیکلے دے، د دہ نہ تپوس شوے دے: "جی د صفری دا میاشت سپرہ دہ او کۂ نہ دہ؟ او پۂ دہ کنبی دا چوری کول خنکہ دی؟" نو جواب کنبی ورتہ لیکلی: الجواب: "دونوں باتیں بالکل بے اصل اور غلط ہے بلکہ حدیث میں ماہ صفر کا کوئی خاص اہتمام وارد نہیں ہے"، "دا دوارہ خبری بالکل بے اصلہ او غلطی دی، بلکہ حدیث کنبی دا راغلی دی: جی د صفری د میاشت خاص خۂ اہتمام بہ نہ کوی، د ہفہ نہ منع راغلی دہ: «وَلَا هَامَةٌ وَلَا نَوَةٌ وَلَا صَفْرٌ»^(۱) حدیث ٹی ذکر کرے دے، بیا وائی: "مسلمان کا بڑا کام اور سب سے بڑی عبادت یہیں ہے کہ سرور کائنات کا اتباع کرے، اتباع کرنے میں اس میں اچھی طرح علماء سے تحقیق کرے: کہ یہ فعل حضور ﷺ سے ثابت ہے یا نہیں؟" (۲) "د مسلمان لوٹی کار او لوٹی عبادت دا دے جی دے د خیل پیغمبر ﷺ تابعداری اوکری او پۂ تابعداری کولو کنبی دے د خائستہ خائستہ علماؤ نہ تپوس اوکری جی زہ دا کار کوم جی دا د نبی ﷺ نہ ثابت دے او کۂ نا؟" مطلب ٹی دا دے: جی صرف پۂ اوریدو باندي اتباع نہ کیری۔

مفتی رشید احمد لدھیانوی علی لیکلی دی

دا ہفہ عالم دے جی لس (۱۰) جلدہ کنبی کتاب "احسن الفتاویٰ" ٹی لیکلی دہ، دے وائی: "یہ منگھرت عقیدہ ہے؛ اسلئے نا جائز اور گناہ ہے" (۳)۔

(۱) أخرجه مسلم في كتاب السلام، باب لا عدوى، ولا طيرة، ولا هامة، ولا صفر، ولا نوء، ولا غول، ولا يورد ممرض على مصح، برقم: (2220).

(۲) انظر: "إمداد المفتين".

(۳) انظر: "احسن الفتاوى" (360/1).

"دا عقيده چي پڻه دې مياشت كښې خلق سپړه والې كڼرې او خلق پڻه دې مياشت كښې چوري كوي نو دا بې اصله او منگهر ته ده؛ ځكه دا ناجائز او كناه ده".

مفتي سيد عبد الرحيم لاچپوري ښه ليكلي دي

"اس سے ثابت ہوتا ہے کہ اٹھائیس (۲۸) صفر چار شنبہ کے روز آنحضرت ﷺ کے مرض میں زیادتی ہوئی تھی، اور یہ دن ماہ صفر کا آخری چار شنبہ تھا، یہ دن مسلمانوں کے لئے خوشی کا نہیں، البتہ یہود کے لئے خوش مندی کا دن ہے۔"

"د دې نه ثابتېږي چې د صفر پڻه اته ويستمه ورځ د نبي ﷺ مرض كښې نوره اضافه راغله او دا د شورو ورځ ده او دا د مسلمانانو دپاره د خوشحالي ورځ نه ده بلكه دا د يهودو دپاره د خوشحالي ورځ ده".

پڻه دې كښې يهود خپله خوشحالي مناووي؛ ځكه چې هغوي ته خوبته ده چې نبي ﷺ پڻه دې ورځ باندې بيمار شوي وو، نو زما عزتمندو مسلمانانو! كه تاسو پڻه دې خوشحاليږئ چې پڻه دې ورځ باندې نبي ﷺ ته صحت ميلاؤ شوي دے نو دا دروغ خبره ده بلكه پڻه دې كښې خو د نبي ﷺ بيماري نوره سيوا شوي ده، نو كه دا د خوشحالي ورځ وه نو دا خو د يهودو وه، هغوي خوشحاليدل چې شكر دے چې نبي ﷺ بيمار شوي دے، او د دنيا نه لارو، د مسلمانانو دپاره خو دا د خوشحالي ورځ نه ده، نو مسلمانانو لره پڻه دې ورځ خوشحالي مناوول پكار نه دي.

مفتي رشيد احمد جانشين مفتي محمد صاحب ښه والي

د هغه كتاب دے "آپ کا مسائل اوان کا حل"، هغې كښې وايي: "د صفرې پڻه آخری چار شنبه چې كوم تقريبات كيږي او كومه چنده تقسيمېږي نو دا بالكل منگهرت، بدعت او بې اصله ده". (۱)

مولانا رشيد احمد گنجكوهي ښه والي

"پڻه آخري چار شنبه چې كومه چوري كيږي، نو دا ناجائز او بدعت دے".
مسلمانانو روڼو! دا شے بدعت او ناجائز دے، د دې نه ځان اوسئ! چا چې مخكښې كړې ده نو د هغې دې د الله نه مغافي او غواړي، او آئنده دپاره دې د دې رسم نه ځان اوساي.

اللّٰهُ رَبُّ الْعِزَّةِ دِيْ مُوَنْبِرِ اَوْ تَابَسُوْلُهُ دَ صَحِيْحُ عَمَلِ كُوْلُو تَوْفِيْقِ رَانَصِيْبِ كِرِيْ
وَآخِرُ دَعْوَانَا اَنْ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَنْ رَأَى كِتَابَ التَّوْحِيدِ • إِنْ أَتَى لِقَاءَ نَبِيِّهِ مُبَارَكًا • كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ • فِيهِ مَا يُفَرِّقُ كُلَّ شَيْءٍ عَنِ

(سورة آل عمران: 1-4)

موضوع

دَشَعْبَان دَمِيَا شَت رَسْم

بتاریخ: 15-07-2011

مقام: جلسی

خطیب

فصبح اللسان لذید البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

دشعبان د مياشت رسم

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿حَمْدُ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (1)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ أَخَذَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ، فَهُوَ رَدٌّ» (2)

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو رونرو! ما چې کوم آیتونه مبارکه تلاوت کړل په هغه مبارکو آیتونو کښې الله رب العزة د قرآن کریم عظمت او د لیلۃ القدر عظمت ذکر کوي، دا د سورة الدخان ابتدايي آیتونه دي، دا آیتونه مبارکه ما د دې وجې نه تلاوت کړل چې د دې تفسیر او تشریح کښې بعضې خلق خطا شوي دي، د دې آیتونو مقصد د لیلۃ القدر عظمت دے، بعضې ناپوهه د کم علمی په وجه دغه فضیلت د پنځلسم (۱۵) شعبان دپاره کنړي.

خومره مفسرین چې دي هغه ټول د دې آیت په تفسیر کښې لیکي: چې "د دې نه مراد لیلۃ القدر ده"، او بعضې قصه گو ملیان او ناپوهه عوام هغوي کښې دا مشهوره ده: وایي: "دا نصف شعبان دے"، يعني دا هغه شپه ده چې په دې کښې: ﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ (3) وایي: په دې کښې د کال فیصلې کيږي، چې سره به جنتي وي، او که جهنمي به وي؟ عمر به ئې خومره

(1) [سورة الدخان: 1-6].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الصلح، باب إذا اصطلحوا على صلح جور فالصلح مردود، برقم: (2697).

(3) [سورة الدخان: 4].

وي؟ دے به پء دې كال كښې حج له ځي او كء نه به ځي؟ وايي: يو سرے بازار كښې روان وي او ښه خوشحاله وي او د هغه نوم د مزو په لست كښې ليكلے شوي وي، چې دے به پء دې كښې كال كښې دننه دننه مړ كيږي، د عوامو په نزد پنځلسمه (۱۵) شپه د شعبان په ليله القدر كښې د شرافت او د عظمت سره برابر وي، او څنگه چې خلق د ليله القدر دپاره تلاش كوي او كرځي چې دا به پء كومه شپه باندې وي؟ نو دغه شان د پنځلسم (۱۵) د شعبان معلومات هم كوي، چې پنځلسم شعبان كله دے؟ چې زمونږ نه هغه شپه قضاء نشي، چې مونږ به پء هغې كښې نوافل او كړو، تهجد او كړو، هغه ورځ رانه فوت نشي چې پء هغې ورځ مونږ روزه اونيسو؛ ځكه د دې روژې ډير ثواب دے.

إن شاء الله زء تاسو ته دا خبره واضحه كوم: چې د پنځلسم شعبان د شپې هم څه فضيلت نشته او نه د هغې د روژې د نيولو څه داسې اهميت شته، دا كوم فضيلت چې ستاسو ذهن كښې دے، دا د ليله القدر متعلق دے.

د ليله القدر شپه مباركه ده، د دې يوې شپې عبادت د زرو (۱۰۰۰) مياشتو د عبادت نه بهتر دے؛ ځكه الله رب العزة وايي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ﴾^(۱).
"مونږ قرآن كريم په مباركه شپه كښې رالېږلے دے."

نو چې د دې نه پنځلسم د شعبان مراد شي نو دا مطلب شو: چې كڼي په پنځلسم شعبان باندې قرآن راغلے دے، حالانكه داسې نه ده، قرآن كريم په ليله القدر كښې راغلے دے، هغه ليله مباركه چې ده نو هغه "ليله القدر" ده، لكه قرآن كريم كښې الله رب العزة فرمائي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ وَمَا أَوَدَّكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ^(۲).

"مونږ د قرآن كريم د نزول شروع چې كړې ده نو په ليله القدر كښې مو كړې ده، نه څه څيز پوهه كړې چې ليله القدر څه دے؟ د ليله القدر د يوې شپې عبادت د زرو (۱۰۰۰) شپو د عبادت نه بهتر دے."

ليله القدر په كومه مياشت كښې ده؟ نو هغه په پنځلسم شعبان كښې نه ده، بلكه هغه د رمضان په مياشت كښې ده، او د هغې دپاره هم د قرآن كريم آيت دے: الله رب العزة فرمائي:

(۱) [سورة الذخان: ۳].

(۲) [سورة القدر: ۱-۳].

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾⁽¹⁾.

"مياشت د رمضان هغه ده چي پڻ هغې کښي قرآن راغلي دے." نو يو ځايه کښي وايي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ﴾⁽²⁾ بل ځايه کښي وايي: ﴿وَإِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾⁽³⁾ او بل ځايه کښي وايي: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾⁽⁴⁾ هغه مبارکه شېبه د ليله القدر ده، او ليله القدر د رمضان پڻ مياشت کښي ده، د قرآن د آيتونو نه دا خبره معلومېږي: چي قرآن کريم پڻ ليله القدر کښي راغلي دے، او ليله القدر پڻ رمضان کښي ده، او دغه فيصلې د رزق چي کيږي نو هغه پڻ ليله القدر کښي کيږي، د انسان شقاوت او سعادت چي ليکلي کيږي، د انسان عمر چي ليکلي کيږي دا پڻ ليله القدر کښي کيږي، د هغې ليله القدر سره څه مناسبت نشته. **شب براءت**

پڻ عوامو کښي د شعبان نوم مشهور دے پڻ "شب براءت"، او پڻ "پنځلسم شعبان" باندې ئي نه پيژني، وايي: دا شب براءت دے، دا ياد اوساتي! ديتنه شب براءت وييل د دې څه ثبوت نشته، عوام بوهه نه دي، او دا مشهور متل دے: "نيم حکيم خطره جان، نيم ملا خطره ايمان"، د نيم کړي حکيم نه چي سره علاج کوي نو د نور بدن د خرابيدو خطر ده، او د نيم کړي ملا نه چي سره مسئله اوري نو د دې شته ايمان نه د خلاصيدو خطر ده، دا عوام چي څه زده کوي او څه اوري، دا دوي د جان نه نه شروع کوي، دوي چي څه ووري نو هغه پخپل عمل کښي راولي، خو مصيبت دا دے: چي ضعيف او منکهرت خبرې عمر کښي يو ځل ووري نو هغه ترې ټول عمر نه هيريږي، او که صحيح خبره ورته هر وخت کوي نو هغه نه زده کوي، او هغه ئي ذهن کښي نه کيښي؛ ځکه چي د شيطان ورسره هم ملګرتوب وي، هغه هم وايي: که ده دا صحيح خبره زده کړه او پڻ دې باندې ئي عمل او کړو نو بيا څو کار خرابيږي، کوشش شيطان داسې کوي: چي خلق پڻ داسې کارونو کښي مبتلا کړي چي ثواب پکښي نه وي، او بدن پرې ستره کيږي.

دا يو رساله ده او ډيره بهترينه رساله ده، پڻ دې رساله کښي د دې مسئلې ډير ځانسته وضاحت شته، د دې نوم دے: "سات مسائل"، پڻ دې کښي اووه (۷) مسائل دي، پڻ اووه مسائلو دا رساله ليکلي

(1) [سورة البقرة: 185].

(2) [سورة الدخان: 3].

(3) [سورة القدر: 1-3].

(4) [سورة البقرة: 185].

شوہر دہ، فقیہ العصر، مفتی اعظم، حضرت اقدس مفتی رشید احمد رحمہ اللہ دا "سات مسائل" دے رسالہ دہ، دا دے کراچی یو بہترین عالم تیر شوے دے، اوس وفات دے، "احسن الفتاویٰ" ہم دے لیکلے دہ، نو دے رسالہ کنبی پورہ وضاحت دے دے کرے دے، او کوم علماء دیوبند یا کومو احنافو علماؤ جے دے دے شہی فضیلت ثابت کرے دے نو دے پے ہغوی ہم کلام کرے دے، لکہ مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ پے "بہشتی زیور" کنبی لیکلے دی: "جے دے پنخلسم شعبان دیر فضیلت دے"، او "اصلاح الرسوم" کنبی ٹی لیکلے دی: "جے دے دے دیر فضیلت دے".

نو بعضی خلق جے نہ پوہیری نو ہغوی جے پے دغہ کتابونو کنبی اوکوری نو وائی: اوکوره مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ لیکلے دی: جے فضیلت ٹی شتہ، او تاسو ٹی نہ منی، نو عزتمندوا دے مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ صرف "بہشتی زیور" او "اصلاح الرسوم" نہ دے لیکلے، نور کتابونہ ٹی ہم لیکلے دی، "امداد الفتاویٰ" دے مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ کتاب دے، او پے ہغی کنبی مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ رجوع کرے دے: جے "زما دا خبرہ صحیح نہ دے، اوس زہ پے حقیقت باندی پوہہ شوم او دا خیز صحیح نہ دے"، نو دا وینی او ہغہ نہ وینی، او دے رسالے (سات مسائل) پے حوالہ بہ زہ تاسو تہ ہغہ عبارت ذکر کریم.

مولانا رشید احمد لدھیانوی رحمہ اللہ لیکلے دی

وائی: پے دے کنبی خو خبری واورئ:

(۱) اولہ خبرہ: "اس رات کا نام" شب براءت "کی روایت سے ثابت نہیں" (۱)

"دے پنخلسم شعبان دے دے شہی دپارہ "شب براءت" نوم کینسودل دے ہیخ یو روایت نہ ثابت نہ دے"، حالانکہ دا نوم پے خلقو کنبی مشہور دے، او دا خبرہ بہ زہ تاسو تہ واضعہ کریم، جے دا نوم ور تہ شیعہ کانو کیخودلے دے، او پے دے ملک کنبی پے دے شہی باندی شیعہ کان دیر زیات خوشحالہ وی، او پے دے مسلمانانو کنبی رورو دے ہغوی ہغہ زہر راخوری، او دوی پے خان نہ پوہیری.

(۲) دویمہ خبرہ: "وہم: اس میں نزول قرآن اور تقدیر کے فیصلے ہونے کے خیالات نص قرآن کے خلاف ہے".

وائی: "پے دے کنبی دے قرآن کریم دے راتلو متعلق او دارنگی دے تقدیر دے لیکلو فیصلے دے ہغی

خیالات چې کوم دي دا د قرآن کریم د نص نه خلاف دي".

"اس بارے میں کوئی روایت بھی ایسی قوی نہیں کہ اس کا قرآن سے تعارض رفع کرنے کیلئے شافی ہو، سوائے اس کے کہ مختلف بے بنیاد تاویلات بعید تلاش کرنے پر محنت کی جائے۔"

وای: "هیڅ یو صحیح روایت په دې کښې نشته چې کڼي مونږه د قرآن سره د هغې تعارض دفع کړو، سیوا د دې نه چې مختلف بے بنیاده او لري لري تاویلاتو تلاش کولو باندې محنت اوکړے شي (کوم روایات چې دي هغه بے بنیاده دي)".

(۲) **دریمه خبره:** د عوامو په ذهن کښې دا دي: چې په دې شپه کښې دې خومره خیرات اوکړو، او مرو له دې ثواب او بخښلو نور رسیږي، او په دې شپه اکثر خلق دیکونه پخوي، زمونږ سرحد طرف ته خو دا شے کم دے، خو دا بدعتیان ئې رانه سیوا کوي، ځکه دوي چې دا شپه اوویني نو دوي هم د پنجاب والونه اثر واخلي، نو دوي هم شروع شي: دومره فضیلت ئې دے... پنجاب کښې د دې ډیر اهمیت وي، او هغوي پکښې دیکونه پخوي، عبادتونه پکښې کوي، سړي او ښځې کدود جو ماتونو له روان وي، نو دے وای: "سوم: اس میں اموات کو ایصالِ ثواب کی رسم بدعت ہے" (۱)

"په دې شپه کښې د مرو دپاره ایصالِ ثواب په خیال باندې خیراتونه کول دا بدعت دے."
د ژوندي سړي د خیراتونو او د نفلونو ثواب

دا خبره یاد اوساتئ! مونږ گورے دا منو: چې د ژوندي سړي د خیراتونو او د نفلونو ثواب مري ته رسیږي کله چې دے په صحیح طریقہ باندې بخښي، خو تخصیص د شپې ورته ولې کوې؟ چې ټول کال کښې خیرات نه کوې، او دې یوې شپې ته ئې راوړې نو په دې کښې د ایصالِ ثواب رسم چې دے دا بدعت دے.

مخکښې ما تاسو ته اووئیل: چې اشرف علي تھانوي صاحب لیکي وو...، نو دے وای: "بہشتی زیور" اور "اصلاح الرسوم" میں اس کی ستیت تحریر ہے.

دا دواړه د اشرف علي تھانوي څه کتابونه دي: یو دے "بہشتی زیور" او یو دے "اصلاح الرسوم"، نو وای: "دې دواړو کتابونو کښې ئې د دې د سنت والي لیکل کړي دي"، چې کڼي په دې شپه کښې ایصالِ ثواب او عبادت بہتر دے. "مگر حضرت حکیم الامت قدس سرہ نے "امداد الفتاویٰ" میں اس سے رجوع کا اعلان فرمایا، حضرت حکیم الامت قدس سرہ کی تحریر آگے آرہی ہے."

"مکر حضرت حکیم الأمت مولانا اشرف علی تھانوی رحمۃ اللہ علیہ دہغہ کتاب دے "امداد الفتاویٰ" ہفتی کتاب کنبی ہغہ دے خبری نہ رجوع کری دہ، او اعلان ٹی کرے دے، دہغہ تحریر بہ روستوراشی۔
پہ عوامو کنبی مشہورہ خبرہ

پہ عوامو کنبی بلہ خبرہ مشہورہ دہ: چہ پہ دہی شہہ کنبی بہ قبرستان تہ خہ، او دہ مرو دیارہ دعاء کانہ غوارہی نو اللہ خاخمہ ہغہ بخنبی، دلہہ نشتہ، او پنجاب طرف تہ دیر دی، نو دے لیکی:
(۴) **خلورہ خبرہ:** "قبرستان جاکر اموات کے لئے دعاء مغفرت میں اختلاف ہے جس کی تفصیل "امداد الفتاویٰ" میں ہے۔"
"قبرستان تہ تلل او دہ مرو دیارہ دہ مغفرت دعاء کانہ غوبستل پہ دہی شہہ باندہی پہ دہی کنبی اختلاف دے، چہ دہغہ اختلاف پورہ تفصیل پہ "امداد الفتاویٰ" کنبی راغلے دے۔"
"شیور بدعات و منکرات اور غلبہ فساد کے اس دور میں بالاتفاق ممنوع ہے۔"

وائی: "دہ بدعاتو دہ خوریدو دہ وجہ نہ، دہ منکراتو او دہ نارواؤ دہ خوریدو دہ وجہ نہ، دہ غلبہ دہ فساد دہ وجہ نہ پہ دہی دور کنبی دہ پنخلسم دہ شعبان پہ شہہ باندہی مقبرہی تہ تلل او دہ مرو دیارہ دعاء کانہ غوبستل دا ممنوع دی۔"

بیا وائی: "طویل بحث کے بعد اکابر علماء دیوبند کے آخری فیصلہ کی تحریر آگے آ رہی ہے۔"

"دہ او رد بحث نہ روستو دہ علماء دیوبند دہ اکابرینو دہ آخری فیصلہی تحریر بہ روستوراشی، او ہغہ فیصلہ بہ زہ تاسو تہ واوروم۔"

(۵) **پنخمہ خبرہ دادہ:** چہ دہ پنخلسمی شہی دہ شعبان دہ دہی شہی دہ عبادت ہم خلق دیر اہمیت ساتی، او بیا دہ روڑی ٹی ہم دیر اہمیت ساتی، وائی: دہی روڑی دیر ثواب دے، نو آیا دہ پنخلسم دہ شعبان دہ روڑی خہ فضیلت شتہ او کۂ نا؟
وائی: "اس دن کاروزہ کسی معتبر روایت سے ثابت نہیں، فقہ کے کسی کتاب میں بھی اس کا کوئی ذکر نہیں؛ اسلئے اس کو سنت یا مستحب سمجھنا جائز نہیں۔"

"دہی ورخہ روڑہ دہ ہیخ یو معتبر روایت نہ ثابت نہ دہ، دہ فقہی پہ یو کتاب کنبی ہم دہی ذکر شتہ (چہ گنی دہ پنخلسم دہ شعبان روڑہ بہ نیسی، نہ حدیث کنبی چرتہ شتہ او نہ دہ فقہی پہ کتاب کنبی)؛ دہی وجہ نہ دہی پنخلسم شعبان دہ ورخہ روڑہ دا سنت یا مستحب کنرل دا جائز نہ دی۔"

کہ تہ ٹی مستحب یا سنت نہ گنری نو گناہ پکینہی ہم نشته، کہ ہسی روزہ نیسی نو نیسہ کنہ
د شعبان د میاشت روژی

حدیث کینی راخی: نبی ﷺ بہ د شعبان د میاشتی اکثر روژی نیولی، نو کہ تہ ٹی ہم پۂ دې
 بنیاد نیسی چې نفلی روزہ دہ زہ ٹی ہم نیسم نو نیسہ ٹی، خو کہ تہ وائی: چې پۂ دې کینی ثواب
 دیر دے یا دا مستحب دہ، یا دا سنت دہ نو بیا ناجائز دہ.

(۶) **شپرمہ خبرہ** "اس رات کی فضیلت میں اختلاف ہے: ایک جماعت کسی بھی قسم کی فضیلت کی منکر ہے، جس کی
 تفصیل کتب ذیل میں ہے۔"

"د دې شپې پۂ فضیلت کینی اختلاف دے، یو جماعت د علماؤ داسې دے چې هغه د
 دې د هیخ قسمه فضیلت قائل نہ دي، بلکه د هر قسم فضیلت نہ ٹی منکر دي، وائی: چې هیخ
 قسمه فضیلت ٹی پۂ نورو شپو باندې نشته، او د هغوي نومونه لاندې دي."

"(۱) "أحكام القرآن" لابن العربي ر.ه. (۲) "الجامع لأحكام القرآن" للإمام القرطبي ر.ه. (۳)
 "لطائف المعارف" لابن رجب ر.ه. (۴) "الحوادث والبدع" لإمام طرطوشي ر.ه. (۵) "تذكرة
 الموضوعات" للإمام محمد طاهر الفتني ر.ه. (۶) "اقتضاء الصراط المستقيم" لابن تيمية ر.ه."

"د دې شپرو (۶) کتابونو حوالې مفتي رشید احمد لدهیانوي ر.ه پخپل کتاب "سات مسائل"
 کینی نقل کړي دي، چې دې کتابونو لیکلي دي: چې د دې شپې هیخ فضیلت نشته."

دا خو د مولانا رشید احمد لدهیانوي ر.ه د خبرو خلاصه شوه تاسو ته ما د هغې اردو هغه
 عبارتونه مختصر پیش کړل.

کومو علماؤ د دې رد کړے

(۱) د مفسر ابن کثیر ر.ه قول

مفسر ابن کثیر ر.ه پۂ دغه آیت ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ﴾^(۱) باندې لیکلي دي: "وَمَنْ قَالَ: إِنَّهَا
 لَيْلَةُ النَّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ - كَمَا رَوَى عَنْ عِكْرَمَةَ - فَقَدْ أَبْعَدَ النَّجْعَةَ فَإِنَّ نَصْرَ الْقُرْآنِ أَتَاهَا فِي رَمَضَانَ.
 وَالْحَدِيثُ الَّذِي رَوَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ اللَّيْثِ، عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ بَنِ
 الْمُغِيرَةِ بَنِ الْأَخْنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "تَقْطَعُ الْأَجَالَ مِنْ شَعْبَانَ إِلَى شَعْبَانَ، حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنْجُحُ

وَيُؤَلِّدُ لَهُ، وَقَدْ أَخْرَجَ اسْمُهُ فِي الْمَوْتَى "فَهُوَ حَدِيثٌ مُرْسَلٌ، وَمِثْلُهُ لَا يُعَارَضُ بِهِ التَّصَوُّصُ" (1)

"خوک جي ڏي" ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ﴾ نه دا مراد اخلي: جي دا پنخلسم ڏ شعبان دے، لکه خنکه جي دا قول ڏ امام عکرمه نه نقل دے، نو دي سري ڏ عقل نه ڏيره لري خبره اوکري، بي بنياده خبره ئي اوکري (جي خوک وائي: پنخلسم ڏ شعبان تري نه مراد دے دا بي بنياده او بي محله خبره ده)، حکه نص ڏ قرآن پء دي کنيي دے: جي ڏ دي نه مراد ڏ رمضان ڏ ليلة القدر شبه ده (او هغه پء رمضان کنيي ده، پنخلسم ڏ شعبان تري نه نه دے مراد)، پء يو حديث کنيي راخي: ڏ عثمان بن محمد بن مغيرة بن اخنس نه روايت دے: جي نبي ﷺ ويلي دي: "جي ڏ يو شعبان نه واخلې تر بل شعبان پوري ڏ خلقو نيئي ليکلي کيري، تردې جي يو سرے به نکاح اوکري، او پچي به ئي هم پيدا کيري، او ڏ هغه نوم به ڏ مرو پء رجسٽر کنيي ليکلي شوء وي، جي دے به پء دي کال کنيي مر کيري"، دے وائي: دا حديث جي راغلي دے نو دا يو مرسل روايت دے، او ڏ دي پشان مرسل روايت جي ڏ راوي او بيغمر ﷺ مينخ کنيي واسطه کت وي نو داسي روايات جي کوم دي پء دي باندې ڏ قرآن کريم ڏ صحيح نصوصو مقابله نشي کيدے. مرسل روايت ڏ قرآن کريم ڏ آيت مقابله نشي کولے.

(۲) ڏ امام ابن العربي رضه قول

ابن العربي رضه پء "احکام القرآن" کنيي ڏ دي آيت ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ﴾ لاندې ليکي دي: "وَجُمُهورُ الْعُلَمَاءِ عَلَى أَنَّهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، وَمِنْهُمْ مَنْ قَالَ: إِنَّهَا لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ؛ وَهُوَ بَاطِلٌ؛ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ فِي كِتَابِهِ الصَّادِقِ الْقَاطِعِ: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (البقرة: 185) فَنَصَّ عَلَى أَنَّ مِيقَاتِ نَزُولِهِ رَمَضَانُ، ثُمَّ عَبَّرَ عَنْ زَمَانِيَةِ اللَّيْلِ هَاهُنَا بِقَوْلِهِ: ﴿فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ﴾ (الدخان: 3) فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ فِي غَيْرِهِ فَقَدْ أَغْطَمَ الْفَرِيَّةَ عَلَى اللَّهِ، وَلَيْسَ فِي لَيْلَةِ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ حَدِيثٌ يَعُولُ عَلَيْهِ، لَا فِي فَضْلِهَا، وَلَا فِي تَسْخِ الْآجَالِ فِيهَا، فَلَا تَلْتَمِزُوا إِلَيْهَا" (2)

"ڏ جمهورو علماو مسلک دا دے: جي ڏ دي مبارکي شبي نه مراد ليلة القدر ده، او بعضي خلق وائي: جي ڏ دي نه پنخلسم ڏ شعبان مراد دے، دا خبره جي ده نو دا باطله ده؛ حکه الله تعالیٰ پخيل ڪتاب کنيي ويلي دي، هغه ڪتاب جي هغه بالڪل ريشٽيني ڪتاب دے، هغه ڪتاب جي ڏ هغي فيصله بالڪل حق او صحيح ده، الله فرمائي: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾

(1) انظر: "تفسير ابن كثير": (137/4).

(2) انظر: "احکام القرآن" لابن العربي: (117/4).

مياشت د رمضان هغه ده چي پڻ هغې کښې قرآن کریم نازل کړې شوی دے، نو دا ئې تنصيص (صراحت) اوکړو پڻ دې خبره باندې چي د قرآن کریم د راتلو هغه وخت چي دے نو هغه رمضان دے، ليله القدر کښې راغلې دے او ليله القدر پڻ رمضان کښې ده، دلته ئې د هغې نه پڻ ﴿لَيْلَةُ مُبَارَكَةٍ﴾ سره تعبير کړې دے، وائي: څوک چي دا اوواي: چي دا د ليله القدر نه علاوه پڻ بله شپه کښې راغلې دے (لکه پنځلسم د شعبان کښې راغلې دے) نو دې سړي پڻ الله تعالی باندې ډير لوتي دروغ جوړ کړل، نشته دے پڻ لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ کښې هيڅ يو داسې حديث چي هغې باندې اعتماد اوکړې شي (دوي وائي: چي پڻ احاديثو کښې داسې راغلي دي، ورته اووايه: چي د دې (پنځلسم د شعبان) متعلق ټول احاديث داسې دي چي پڻ يو باندې هم اعتماد نشته، ټول ضعيف دي، داسې يو حديث پکښې نشته چي پڻ هغې باندې اعتماد اوکړې شي)، او نه د هغې د فضيلت باره کښې داسې حديث شته، نه پڻ هغې کښې د نيتو ليکلو باره کښې داسې صحيح حديث شته، داسې احاديثو ته د سره گورئ مه.

دا امام ابن العربي رحمه الله وائي، او دے د امام مالک د مسلک والا دے.

د امام قرطبي رحمه الله قول

امام قرطبي رحمه الله د امام شافعي رحمه الله د مسلک والا عالم دے، د ده تفسير دے "تفسير قرطبي"، دے پڻ هغې کښې وائي: "قُلْتُ: وَقَدْ ذَكَرَ حَدِيثَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مُطَوَّلًا صَاحِبُ كِتَابِ الْعُرُوسِ، وَاخْتَارَ أَنَّ اللَّيْلَةَ الَّتِي يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرِ حَكِيمٍ لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ، وَأَنَّهَا تُسَمَّى لَيْلَةَ الْبَرَاءَةِ. وَقَدْ ذَكَرْنَا قَوْلَهُ وَالرَّدَّ عَلَيْهِ فِي غَيْرِ هَذَا الْمَوْضِعِ، وَأَنَّ الصَّحِيحَ إِنَّمَا هِيَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ عَلَى مَا بَيَّنَّاهُ."

واي: زما دا خبره واوره د سیده عائشه رضي الله عنها حديث دے، چي هغې ته خلقو منسوب کړې دے، هغه اوږد حديث دے، او "كتاب العروس" والا هغه اوږد حديث ذکر کړې دے، او هغه غوره کړې دے، وائي: پڻ هغې حديث کښې دا دي: چي هغه شپه چي هغې کښې د هر کار فيصله کيږي نو هغه د شعبان پنځلسمه شپه ده، او هغې ته "ليلة البراءة" هم وائي، نو د "كتاب العروس" والا قول او پڻ هغې باندې رد مونږ ذکر کړې دے د دې ځائې نه بغير بل ځائې کښې، بيا وائي: صحيح خبره دا ده: دا ستاسو چي کوم فضيلت پڻ غوږو نو کښې پروت دے دا فضيلت د "ليلة القدر" دے، د وجي د هغې نه چي مونږ ذکر کړي.

او بيا پڻ دلائل ذکر کوي: وائي: "روى حماد بن سلمة قال أخبرنا ربيعة بن كَثُوم قال: سأل رجُلَ الحَسَنَ وَأَنَا عِنْدَهُ فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، أَرَأَيْتَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ أَفِي كُلِّ رَمَضَانَ هِيَ؟ قَالَ: إِي وَاللَّهِ

الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، إِنَّهَا فِي كُلِّ رَمَضَانَ، إِنَّهَا اللَّيْلَةُ الَّتِي يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرِ حَكِيمٍ، فِيهَا يَقْضِي اللَّهُ كُلَّ خَلْقٍ وَأَجَلَ وَرَزَقٍ وَعَمَلٍ إِلَى مِثْلِهَا".

وائي: "ربيعة بن كلثوم ۞ وائي: يو سري د حسن بصري ۞ نه تپوس اوکرو، او زه ورسره هم به خوا کښې اووم، چې کله ترې دې سري تپوس کولو نو حسن بصري ۞ ته ئې اوفرماښل: اے ابو سعيد! آيا ته خبر ئې د ليله القدر باره کښې؟ ما ته د دې خبرې جواب راکړه: چې ليله القدر به هر رمضان کښې ده؟ هغه ورته اووښل: آوا زما دې قسم وي به هغه ذات باندې چې د هغه نه بغير بل څوک د حاجت پوره کولو والا نشته، دا ليله القدر به هر رمضان کښې ده، دا هغه شپه ده چې به دې کښې د هر مضبوط کار فيصله کيږي، نو د پيدائش او د نيتې فيصلې به دې کښې کيږي، دا رزقونه به دې کښې ليکلې کيږي، او دارنکې عمل هم به دې کښې ليکلې کيږي".

"وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ۞: يُكْتُبُ مِنْ أَمْرِ الْكِتَابِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ مِنْ مَوْتٍ وَحَيَاةٍ وَرِزْقٍ وَمَطَرٍ حَتَّى الْحَجِّ، يَقَالُ: يَحُجُّ فَلَانٌ وَيَحُجُّ فَلَانٌ".

او بل دليل د ابن عباس ۞ نه ذکر کوي: چې "ابن عباس ۞ وښلي وو: به ليله القدر کښې د لوح محفوظ نه د کال ټول هغه څه ليکلې کيږي چې به دې راروان کال کښې به کيږي، د مرګ او د ژوند فيصلې به دې کښې کيږي، د رزقونو فيصلې به دې کښې کيږي، د بارانونو فيصلې هم به دې کښې کيږي (چې څومره کړتې به بارانونه کيږي؟)، تردې پورې چې د حج فيصلې هم الله تعالی به هغې کښې کوي (څه معنی؟) دا هم وښلې کيږي: چې به دې راروان کال کښې به فلانکې حج له ځي، او فلانکې به حج له ځي".

د چا به تقدير کښې چې حج ليکلې شوی وي نو هغه ورسره هم اوليکلې شي، او د چا به تقدير کښې چې نه وي ليکلې شوی نو دې مڼدې وي، وائي: زه د حج داخله کوم، او داخله ئې نه کيږي، وائي: داخله مې نامنظوره شوه؛ نو ځکه نامنظوره شوه چې ستا به تقدير کښې به نه وو، او بعضې خلق چې به زوره تيار کړې او چې داخله اوکړي نو لارشي؛ ځکه چې هلته به تقدير کښې ليکلې شوی وي.

"وَقَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: إِنَّكَ لَتَرَى الرَّجُلَ يَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ وَقَدْ وَقَعَ اسْمُهُ فِي الْمَوْتَى، وَهَذِهِ الْإِبَانَةُ لِأَحْكَامِ السَّنَةِ إِنَّمَا هِيَ لِلْمَلَائِكَةِ الْمُؤَكِّلِينَ بِأَسْبَابِ الْخَلْقِ. وَقَدْ ذَكَرْنَا هَذَا الْمَعْنَى آفًا".

"او ابن عباس ۞ به دې آيت کښې وښلي دي: ته به گورې چې يو سره به بازار کښې روان وي، او د هغې سري نوم به د مرو به رجستر کښې ليکلې شوی وي (چې دې به په دې کال

کينہي مر کيڀري،) دا دَ يَو کال دا فيصلي چي جدا کوي دا خوک کوي؟ دا هغه فرشتي کوي کومي فرشتي چي دَ خلقو پُ اسبابو مقرر دي". او امام قرطبي ر.ه بيا وائي: دا معنی مونږ اوس ذکر کره. بيا امام قرطبي ر.ه وائي: "وَقَالَ الْقَاضِي أَبُو بَكْرُ بْنُ الْعَرَبِيِّ: وَجُمْهُورُ الْعُلَمَاءِ عَلَى أَنَّهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، وَمِنْهُمْ مَنْ قَالَ: إِنَّهَا لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شُعْبَانَ، وَهُوَ بَاطِلٌ؛ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ فِي كِتَابِهِ الصَّادِقِ الْقَاطِعِ: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (البقرة: 185) فَصَّ عَلَى أَنَّ مِيقَاتَ نُزُولِهِ رَمَضَانُ، ثُمَّ عَبَّرَ عَنْ زَمَانِيَةِ اللَّيْلِ هَاهُنَا بِقَوْلِهِ: ﴿فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ﴾ (الدخان: 3) فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ فِي غَيْرِهِ فَقَدْ أَعْظَمَ الْفُرْيَةَ عَلَى اللَّهِ، وَلَيْسَ فِي لَيْلَةِ النُّصْفِ مِنْ شُعْبَانَ حَدِيثٌ يُعَوَّلُ عَلَيْهِ، لَا فِي فَضْلِهَا، وَلَا فِي نَسْخِ الْأَجَالِ فِيهَا، فَلَا تَلَفُّتُوا إِلَيْهَا".⁽¹⁾

"قاضي ابو بکر بن العربي ر.ه وئيي دي (دے هم هغه خبره کوي کومه خبره چي ما تاسو ته دَ هغه دَ تفسير نه نقل کره، دے هم دَ هغه نه نقل کوي) وائي: دَ جمهورو علماؤ مسلک دا دے: چي دَ دي مبارکي شبي نه مراد ليله القدر ده، او بعضي خلق وائي: چي دَ دي نه پنخلسم دَ شعبان مراد دے، دا خبره چي ده نو دا دروغ ده او باطله ده، حُکمه الله تعالی پخيل کتاب کينہي وئيي دي، چي هغه ريشتنے کتاب دے، يقيني کتاب دے: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ مياشت دَ رمضان هغه ده چي پُ هغي کينہي قرآن کریم نازل کرے شوے دے، نو تنصيص (صراحت) ئي پُ دي خبره باندې اوکرو: چي قرآن کریم پُ رمضان کينہي راغلي دے، بيا ئي معلومه کره چي دَ شبي راغلي دے، او هغه شپه مبارکه شپه ده، خوک چي دا کمان کوي چي دا ليله القدر شپه نه ده (پنخلسم دَ شعبان يا بله شپه يادوي) نو دي سري پُ الله تعالی باندې دير لوي دروغ جوړ کرل، لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شُعْبَانَ کينہي هيخ يو داسي حديث نشته چي هغي باندې اعتماد اوکرے شي، او نه دَ دي دَ فضيلت باره کينہي داسي يو حديث شته، نه پُ هغي کينہي دَ نيټو ليکلو باره کينہي داسي صحيح حديث شته، دپته هډو گوري مه".

د ابن رجب ر.ه قول

ابن رجب ر.ه خو دير اوږد بحث کرے دے خو صرف تاسوله دَ هغي خلاصه وایم: وائي: "وَالثَّانِي: أَنَّهُ يَكْرَهُ الْإِجْتِمَاعَ فِيهَا فِي الْمَسَاجِدِ لِلصَّلَاةِ وَالْقِصَصِ وَالِدُعَاءِ وَلَا يَكْرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ فِيهَا لِحَاصَةِ نَفْسِهِ".⁽²⁾

(1) انظر: "تفسير القرطبي": (127/16).

(2) انظر: "لطائف المعارف". لابن رجب في المجلس الثاني: في نصف شعبان: (166).

واي: "پہ دے شہ (پنخلسم د شعبان) کنبہ مکروہ دي جي خلق پہ جوماتونو کنبہ د موخونو دپارہ جمع کيري (او پہ بناريو کنبہ او خاص کر پنجاب طرف ته پہ جوماتونو کنبہ سہ د اختر شہ وي)، او د هغه منگرتو قصو دپارہ جمع کيري، او پہ دے شہ کنبہ د دعاء کانو دپارہ جمع کيري (جي پہ دے شہ کنبہ داسي دعاء کانہ اوغوارہ او داسي دعاء کانہ اوغوارہ دا تول مکروہ دي)، ها کہ يوسرے خپل کور کنبہ خان له مونخ کوي نو اوډي کري".
او کہ نه يوي شہي ته پاسي او نورو شہو ته نه پاسي نو دا خه ليلة القدر خونه ده جي ته دپته دومره اهميت ورکوي.

بيا واي: "قِيَامُهَا عَنْهُ رَوَايَاتَانِ مِنَ الرُّوَايَاتَيْنِ عَنْهُ فِي قِيَامِ لَيْلَتِي الْعِيدِ فَإِنَّهُ فِي رَوَايَةٍ لَمْ يُسْتَحَبَّ قِيَامُهَا جَمَاعَةً؛ لِأَنَّهُ لَمْ يُنْقَلْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ وَاسْتَحَبَّهَا فِي رَوَايَةٍ لِعِغْلِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ وَهُوَ مِنَ التَّائِبِينَ فَكَذَلِكَ قِيَامُ لَيْلَةِ النُّصْفِ لَمْ يَكُنْ فِيهَا شَيْءٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا عَنْ أَصْحَابِهِ وَبَيَّنْتُ فِيهَا عَنْ طَائِفَةٍ مِنَ التَّائِبِينَ مِنْ أَعْيَانِ فُقَهَاءِ أَهْلِ الشَّامِ".⁽¹⁾
د امام احمد رحمته الله نه د دے شہي په جمعي سره د ولاړي باره کنبہ دوه (۲) روايتونه نقل دي:
(۱) يو روايت دا دے: جي د دواړو اخرونو په شہ باندې عبادت کول دا په جمعي سره مستحب نه دي (ثابت نه دي)؛ ځکه د نبي صلی الله علیه وسلم نه نه دي نقل شوي، او د نبي صلی الله علیه وسلم د صحابو نه رحمهم الله هم نه دي نقل، او (۲) دويم روايت کنبہ: مستحب کنرله دے عبادت لره په دے دواړو شہو کنبہ؛ ځکه جي د عبد الرحمن بن يزيد بن الاسود په فعل باندې ثابت دے، او حالانکه دے د تابعينو نه دے، دغه شان ولاړه په شہ د نصف شعبان (پنخلسم د شعبان) جي کوم ده په هغې کنبہ د نبي صلی الله علیه وسلم نه هيڅ شے ثابت نه دے، نه د نبي صلی الله علیه وسلم د صحابو نه رحمهم الله نه د دے باره کنبہ خه شے ثابت دے، صرف بعضي شام والو د فقهاؤ يو قول شته.

د امام ابو بکر طرطوشي رحمته الله قول

"وَرَوَى ابْنُ وَصَّاحٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ قَالَ: "مَا أَدْرَكْنَا أَحَدًا مِنْ مُشَيْخَتِنَا وَلَا فُقَهَائِنَا يَلْتَقِئُونَ إِلَى النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ، وَلَا يَلْتَقِئُونَ إِلَى حَدِيثِ مَكْحُولٍ!، وَلَا يَزَوْنَ لَهَا فَضْلًا عَلَى مَا سِوَاهَا".
ابن وضاح نقل کري دي د زيد بن اسلم رحمته الله نه: دے واي: مونږ نه دے موندلې يو تن زمونږ د شيوخو نه او نه د فقهاؤ زمونږ نه (مونږ پخپل ژوند کنبہ يو شيخ، يو فقيه او عالم نه دے ليدلې او نه مونږ د هغوي نه اوريدلي دي) جي هغوي به کني دومره توجو ورکوله پنخلسم د

شعبان ته (پنخلسم د شعبان ته به ئي دومره اهميت نه ورکولو)، او نه به هغوي د مکحول هغې حديث ته کتل، او هغوي به پنخلسم د شعبان دپاره په نورو شو باندې څه فضيلت نه منلو.

بيا وايي: "وَقِيلَ لَابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ: إِنَّ زَيْدًا النَّمِيرِيَّ يَقُولُ: إِنَّ أَجْرَ لَيْلَةِ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ كَأَجْرِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ. فَقَالَ: "لَوْ سَمِعْتُهُ وَبِيَدِي عَصَا؛ لَضَرَبْتُهُ"، (1).

"ابن ابې مليکه ته چا او وئيل: چې دلته يو سره د زيات النميري هغه دا خبره کوي: چې د پنخلسم د شعبان د شپې دومره ثواب دے لکه څومره چې د ليله القدر ثواب دے (نو آيا دا رشتيا دي؟)، نو ابن ابې مليکه ورته وايي: که دا خبره ما د هغه نه واوریده او دغې وخت کښې زما لاس کښې امساوه نو ځانځه به ئې زه په هغې باندې وهم (چې ته ولې دا دروغ وايي؟ دا چرته دي؟).

او دا زيات النميري قصه کو ملا وو، ده به خپلو له قصې کولې، نو د قصو والا خلقو سره دا خبرې ميلاوېږي، خو قرآن او سنت کښې د دې هيڅ اهميت نشته.

د محمد ظاهر الفتني رحمه الله قول

"وَقَالَ زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ: مَا أَذْرَكُنَا أَحَدًا مِّنْ مَّشَائِخِنَا وَفُقَهَائِنَا يَلْتَمِثُونَ إِلَى لَيْلَةِ الْبَرَاءَةِ وَفَضْلِهَا عَلَى غَيْرِهَا، وَقَالَ ابْنُ دَحِيَّةٍ أَحَادِيثُ صَلَاةِ الْبَرَاءَةِ مَوْضُوعَةٌ وَوَاحِدٌ مَّقْطُوعٌ وَمَنْ عَمِلَ بِخَبَرِ صَحَّ أَنَّهُ كَذَبٌ فَهُوَ مِنْ خَدَمِ الشَّيْطَانِ". (2)

"زيد بن اسلم رحمه الله وئيلي دي: نه دے ليدلے مونږ اوسه پورې يو تن زمونږ د استاذانو او زمونږ د فقهاؤ نه چې هغوي پنخلسم د شعبان له دومره توجه وړکړې وه، يا ئې د هغې دومره فضيلت منلے وو، ابن دحيه رحمه الله وئيلي دي: چې څومره احاديث دي په دې باره کښې چې د پنخلسم د شعبان د شپې د مونځونو ډير فضيلت دے نو دا ټول موضوعي دي، يو مقطوع روايت راغلی دے، او څوک چې په داسې خبر (روايت) عمل کوي چې هغه ته دا خبره صحت ته سره رسيدلې: چې دا دروغ دي، او دے پرې بيا هم عمل کوي نو دا د شيطان د خادمانو نه دے."

نوبت

يو ضعيف روايت وي او يو موضوعي روايت وي، موضوعي د ضعيف نه هم لاندې دے، موضوعي او منکهرت روايت هغې ته وايي: "چې خلقو د ځان نه جوړ کړے وي او نبي ﷺ ته ئې نسبت کړے وي"، نو ابن دحيه رحمه الله وايي: د پنخلسم شعبان باره کښې چې څومره روايات دي ټول

(1) انظر: الحوادث والبلد لآبي بکر الطبرطوشي: (130).

(2) انظر: "تذكرة الموضوعات للفتني": (46/1).

منکھرت او موضوعي دي، خلقو د ځان نه جوړ کړي دي، هاا یو پکښې مقطوع روایت دے،
نبي ﷺ ته نه دے رسیدلے مینځ کښې کټ دے، او خلقو ورته نوم د "حدیث" کیخودلے دے.

ابن دحیه رحمه الله وائی: "وَمَنْ عَمِلَ بِخَبَرٍ صَحَّ أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ مِنْ خَدَمِ الشَّيْطَانِ".^(۱)

"څوک چې په یو داسې حدیث عمل کوي چې هغه ته دا خبره صحت ته سره رسیدلے:
چې دا دروغ دي، او دے پرې بیا هم عمل کوي نو دا د شیطان د خادمانونه دے". دے د شیطان
خدمت کوي، دے د الله عبادت نه کوي.

د علامه ابن قیم رحمه الله اول قول

وائی: "دا فضیلت د پنځلسم شعبان خلقو څلور سوه (۱۰۰) کاله روستو ایجاد کړے دے (تر
څلور سو (۱۰۰) کالو پورې د دې څه ایجاد هم نه وو)، څلور سوه او اتیاؤ (۱۸۰) کاله نه بعد دا
خلقو شروع کړے دے"، او هغه وائی: چې په دې کښې یو حدیث هم صحیح نشته؛ ځکه نشته
چې څلور سوه او اتیا (۱۸۰) کاله بعد یو شے شروع شي نو هغې کښې به سرے حدیث د کوم
ځائے نه پیش کړي، حدیث خو د نبي ﷺ نه نقل وي نو چې د نبي ﷺ نه څلور سوه او اتیا (۱۸۰)
کاله بعد یو شے شروع کیږي هغې کښې به د نبي ﷺ حدیث د کوم ځائے نه راشي؟

"المنار المنیف" د علامه ابن قیم رحمه الله کتاب دے، ضعیف احادیث ئې پکښې راجع کړي دي،
نو وائی: "په دې کښې چې څومره احادیث دي هغه ټول ضعیف دي".

د حافظ ابن قیم رحمه الله دویم قول

"وَكُلُّ حَدِيثٍ فِي ذِكْرِ صَوْمٍ رَجَبٍ وَصَلَاةٍ بَعْضِ اللَّيَالِي فِيهِ فَهُوَ كَذِبٌ مُفْتَرَى".^(۲)

"هر هغه حدیث چې په هغې کښې د رجب د میاشتې د روژې او د بعضې شپو د عبادت
ذکروني نو دا دروغ دي، د ځان نه جوړ کړے شوي دي".

مفتي رشید احمد رحمه الله په "سات مسائل" کښې لیکي: "الحاق: بوقت تحریر مکرین فضیلت کسی تفصیل سے
متعلق پانچ کتابیں سامنے تھے، عبارات لکھی جا چکی ہیں، تکمیل تحریر کے بعد چھٹی کتاب "انتفاء الصراط المستقیم لابن تیمیہ" میں
بھی مکرین تفصیل کا بیان مل گیا جو درج ذیل ہے۔"

"کله چې ما دا کتاب لیکلو نو دا پنځه (۵) کتابونه زما مخې ته وو، چې هغې کښې ما د
فضیلت د منکرینو علماء اقوال نقل کړل، کله چې ما دا لیکل برابر کړل نو شپږم (۶) کتاب

(۱) انظر: "مذكرة الموضوعات للفتي": (46/1).

(۲) انظر: "المنار المنيف" لابن القيم: (96/1) برقم: (170).

"اقتضاء الصراط المستقيم" ۛ علامه ابن تیمیہ ۛ راتہ روستو میلان شو چي هغه هم ۛ دي ۛ فضيلت منكر وو، وائي: هغه مې ۛ دي سره اوليكلو عبارت ئي تاسو لاندې ملاحظه كړئ.

ۛ امام ابن تیمیہ ۛ قول

"وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مِنَ السَّلَفِ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ وَغَيْرِهِمْ مِنَ الْخَلَفِ مَنْ أَتَكَرَّ فَضْلَهَا وَطَعَنَ فِي الْأَحَادِيثِ الْوَارِدَةِ فِيهَا كَحَدِيثِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ فِيهَا لِأَكْثَرِ مَنْ عَدَدَ شَعْرِ غَنَمِ بَنِي كَلْبٍ."⁽¹⁾

"بعضې ۛ علماؤ ۛ سلف صالحينو نه ۛ مدينې والو نه او ۛ هغوي نه بغير ۛ نورو علماؤ نه چې هغوي روستو راغلي دي هغه علماء دي چې هغوي ۛ دي فضيلت نه انكار كړې دے (ۛ پنځلسم ۛ شعبان نه)، او هغه احاديثو باندې ئي طعن كړې دے، هغې باندې ئي رد كړې دے كوم احاديث چې ۛ دي په فضيلت كښې راغلي دي لكه دا حديث چې راغلي دے: چې په دي شپه كښې الله تعالى خلقو ته دومره بخښنه كوي، دومره خلق پكښې معاف كوي لكه ۛ بني كلب قبيلې گډې او بيزې چې خومره دي او بيا ۛ هغې چې خومره ويښته دي."

بني كلب قبيله ۛ هغوي يو باندې وه او هغوي به صرف گډې او بيزې ساتلې، نو په ټوله علاقه كښې ۛ هغوي نه چا سره سيوا خاروي نه وو، نو چې خاروي ډير وي نو بيا په يو يو خاروي خومره ويښته وي نو په دي شپه كښې الله دومره خلقو له بخښنه كوي لكه ۛ بني كلب قبيلې گډې او بيزې.

بيا وائي: "لَا فَرْقَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ غَيْرِهَا."⁽²⁾

"هيڅ فرق نشته په ماين ۛ دي كښې او په ماين ۛ نورو شپو كښې."

ۛ ابن قيم ۛ دريم قول

ابن قيم ۛ په "المنار المنيف" كښې وائي: "كوم شے چې داسې وي چې په هغې كښې دا ثوابونه داسې شي چې په كروړونو او اړبونو شي دا ټول ضعيف وي، خومره احاديثو كښې چې دا راځي: چې دا دي اوونيل نو دومره دومره لكه ثواب شو، او دومره دومره سوه ثواب شو، او دومره دومره زړه ثواب شونو اكثر هغه ضعيف وي."

نو ۛ دي ۛ ضعف يو وجه دا هم ده.

(1) انظر: "اقتضاء الصراط المستقيم" لابن تيمية: (302/1).

(2) انظر: "اقتضاء الصراط المستقيم" لابن تيمية: (302/1).

پہ مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ باندی اعتراض

چونکہ پہ مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ اعتراض وو: چہ ہفہ پہ "اصلاح الرسوم" کنبی لیکل دی، او پہ "بہشتی زیور" کنبی ٹی ہم لیکل دی، نو د ہفہ ہفہ اعلان زہ ستاسو مخکنبی عرض کرم چہ مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ د دہی خیلہی خبری نہ واپس رجوع کرے دہ، او ہفہ وائی: چہ زما دا خپرہ صحیح نہ دہ۔

د مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ د خیلہی خبری نہ رجوع

"احقر اشرف علی عرض رسا ہے: کہ اس کے ساتھ ایک پرچہ بھی تھا، اس میں لکھا تھا: بندہ نے جو کچھ اسکے متعلق لکھا ہے بڑے مولانا (حضرت مولانا محمود حسن صاحب) کو سنایا ہے، اور خلاصہ اس فیصلہ دیوبند کا یہ ہے۔۔۔"

وائی: "پہ دہی کنبی دا خبرہ واورئ! چہ ما چہ خہ لیکل دی دہی متعلق نو ما د خیل وئی عالم حضرت مولانا محمود حسن نہ اوریدل و، او خلاصہ دہی فیصلہی دہیوبند دا دہ:۔۔۔"

"احقر کے دعوے کے دو جزو تھے: ایک یہ کہ حدیث عائشہ دال ہے: "من وجہ تفضیل لیلۃ البراءۃ بالہ داء لاموات" پر، دوسرا یہ کہ اس دواء پر دوسرے طرق ایصال ثواب کو قیاس کیا جاسکتا ہے، اس فیصلہ میں جزء اول کو ثابت رکھا ہے، مگر عوارض کے سبب خروج الی المقبرہ کے منع کو احوط کیا ہے۔"

"د احقر دہی دعوے دوہ (۲) جزو نہ دی: (۱) یو دا چہ: حدیث د عائشہ دلالت کوی پہ دہی خبرہ: چہ خاص دہ لیلۃ البراءۃ پہ دواء سرہ دہی مرو دبارہ، او (۲) دویم دا: چہ تیک دہ چہ مقبری تہ وتل دہی حدیث پہ بنیاد خو ثابتیبری خو چونکہ دہی عوارضو پہ وجہ باندی نہ تلل ما لہ دیر دہ احتیاط والا یشکاری۔"

"اور بعض علماء متاخرین کی تصریح بھی اس کی مؤید ہے۔" او دہی روستو علماؤ تصریح ہم پہ دہی کنبی زما تائید کوی (چہ دا تلل نہ دی پکار)۔"

"جیسا کہ دیوبند کے ایک کارڈمر قومہ 13 رمضان المبارک میں حضرت مجید ممدوح نے یہ عبارت لکھی ہے، یہ خیال رہا کہ فقہاء نے بھی لیلۃ البراءۃ میں کہیں زیارت قبور کا استحباب لکھا ہے یا نہیں؟ تلاش کرنے کی فرصت نہ ہوئی، اور جو کہیں دیکھا گیا تصریح نہ ملی، البتہ مولانا عبد الرحیم لکھنوی نے رسالہ "نور الایمان" میں ایک غیر معروف کتاب "الغرائب" کے حوالہ سے اس شب میں استحباب زیارت قبور نقل فرمایا ہے، اور اسی حدیث سے استدلال کیا ہے، اور دوسری جزء کی نفی کی ہے، پس میں اپنے دعوے کے منع کو احوط سمجھتا ہوں اور حضرات علماء کرام کے لئے دواء کراموں جنھوں نے میری رہبری فرمائی۔"

حاصل دہی دہی خبری دا دہ: چہ زما دہی خبری تائید خو خہ نا خہ شتہ دہی خو اوس

زما پڻ نرد ديرو ڏ احتياط خبره ڏاڏه: ڇي زه ڏ خيلي دعوي نه منع شم، او ڏ هغه علماؤ دپارو زه دعاء گاني کوم ڇي هغوي زما رهبري اوکړه.

بیبا وائی: ”ناظرین“ اصلاح الرسوم“ بالخصوص اس پر مطلع ہو جاویں اور اگر ”اصلاح الرسوم“ کہیں طبع کی جاوے اس پر میرا یہ رجوع بطور حاشیہ لکھ دیا جاوے“۔^(۱)

دے، "دوي پڻ دې ڪنڀي ڌ مجوسو طريقو پسڻي روان شوي، خپل دين ٿي لويي او توقفي جوڀ ڪرے دے". نو دا ڌ مجوسو طريقه ده، او خپل دين ٿي لويي او مشغله جوڀ ڪرے دے، ڇي ذهن ٿي خه غواڙي نو هغه ڪوي، ڌ نبي ﷺ نه پڻ دې ڪنڀي هيڃ شے نه دے ثابت، نه نبي ﷺ وٽيلي دي: ڇي ڪي تاسو پنڄلسم شعبان باندې مونڱونه ڪوئ، او نه ٿي دا وٽيلي دي: ڇي تاسو پڻ دې شبه باندې اورو نه بلوئ، رنڙا ڪاڻي ڪوئ، يوريشٽني راوي چرته دا خبره نه ده نقل ڪري.

خوڪ ڇي دا خبره وي او خوڪ ڇي دا ڪاورنه ڪوي نو دا هغه سرے دے ڇي شريعت پوري توقفي ڪوي، دا بدعت نه دے مڪر هغه ڇا شروع ڪرے دے ڇي هغه شريعت محمدي پوري توقفي ڪوي او ڌ مجوسيت دين سره مينه ڪوي، خه ڪه اور ڌ مجوسو خدائے دے نو هغوي ڌ اور پڻ بلولو باندې خوشحاليڀري، ڌ دې وڃي نه بغير ڌ ضرورت نه رنڙا ڪاڻي ڪول دا مڪروه دي. ما يو رساله ليکلي وه ڪيدے شي بعضي ملڪرو سره وي، ڌ هڻي نوم دے: "النَّظَرُ بِالْإِخْلَاصِ إِلَى مَسَائِلِ الثَّلَاثِ"، پڻ دريو (۳) مسئلو باندې دا رساله مال ليکلي ده:

(۱) يو دا ڇي: دا خلق زرزرتراويح ڪوي، هسڻي خان ڪروي هيڃ ثواب ورته نه ميلوڀري، بلڪه اُلهه ڪنانڪاريڀري.

(۲) دويم دا ڇي: ڌ تراويحو ختم ڪله اوشي بيا ڌ هڻي دپاره خلق جمع شي او ڌ هڻي دپاره چندي غواڙي، ڇي مٽيائي راوڙو، ڇي ختم اوڪرو ڇا نه لس (۱۰) رويي اغسٽي، ڇا نه شل (۲۰) رويي اغسٽي، ڇا نه ٿي پڪڻي پڻ زوره باندې واخل، ڇي تڻ دومره مالدار سرے ٿي او لس رويي نشي ورڪولے، ڪڻ خوڪ سل رويي ورڪوي، وائي: تڻ به دوه سوهر ڪوي، پڻ زوره ٿي تري واخل، پڻ دې خبره ما پڻ هڻي رساله ڪنڀي يو مستقل باب ليکله دے، ڇي پڻ دې طريقه ڌ خلقو نه پيسا اغسٽل او پڻ هڻي مٽيائي راوڙل او بيا پڻ ختم ڪنڀي پڻ خلقو خورل دا بالڪل ناروا دي، ڌ هڻي سري مال ڌ سره جائز نه دے ڇي ڌ هغه زره نه وي او تڻ تري نه پيسا واخل.

(۳) دريم دا ڇي: پڻ هڻي رساله ڪنڀي ما يو مستقل باب پڻ دې باندې ليکله دے ڇي اڪثر ڌ رمضان پڻ تراويحو ڪنڀي يا پڻ دې نصف شعبان ڪنڀي خلق داسي ڪوي ڇي ڌ شهي زيات بلبونه بلوي، خلق ورته مرجڪي وائي، دا برق ڀروق ڇي ڪوي، بليڀري او مڙه ڪيڀري، خوڪ پڻ ديوالونو ديوي بلوي، دا شے بالڪل ناروا دے، او دا ڌ مجوسو طريقه ده، پڻ ودونو او ختمونو ڪنڀي به هم رنڙا ڪاڻي نه ڪوئ، دا ڌ مسلمانانو طريقه نه ده، دا ڌ مجوسو طريقه ده، دومره رنڙا درله ڪافي ده ڇي ستا ضرورت ڄومره دے، ڪم از ڪم اسراف خو دے.

نو دا عالم وائي: "پنخلسم د شعبان باندې چې خلق اورو نه بلوي دا د مجوسو سره مشابهت دے"، دا اور د مجوسو معبود دے، او په دې هغوي دير خوشحاليږي، دا شے د برامكو په وخت كښې شروع شوے وو.

خلاصه زما د خبرې دا ده: چې د پنخلسم شعبان دا فضيلت چې كوم د عوامو په ذهن كښې مشهور دے دا نشته، نه د دې د روژې دغه فضيلت شته، نه د شپې د نفلونو دغه فضيلت شته، ها! په نورو ورځو روژه نيسي په دې باندې هم اونيسه، نورو شپو كښې تهجدونه پاسي په دې كښې هم پاسه، په دې كښې گناه نه ده، چې كني روژه مه نيسي يا تهجد مه كوي، خو په دې شرط چې په نورو شپو ئې فضيلت نه كڼرې، په نورو شپو كښې نه پاسي او په دې يوه شپه باندې خاخه پاسي، نورو ورځو كښې روژې نه نيسي او په دې كښې روژه خاخه نيسي نو دا فضيلت نشته، دا خلقو د ځان نه جوړ كړے دے، دا ټولې من كهرت او ضعيف قصې دي، هيڅ حقيقت د دې نشته.

الله رب العزة دې مونږ صحيح دين پسې روان كړي.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرٍ

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

پہ شریعت کبھی د خوشحالی طریقہ

بتاریخ: 13-01-2008

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

په شریعت کښې د خوشحالي طریقه

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُعَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَذِكْرٍ﴾ (1).

وقال النبي ﷺ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ» (2).

قابل قدر، معزز علماء کرام او زما عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رونرو ما ستاسو په مخکښې د الله رب العزة د خوږ او معزز کتاب قرآن کریم نه یو آیت مبارکه اولوستو او د احادیثو د رسول الله ﷺ نه ما ستاسو وړاندې یو حدیث مبارکه عرض کړو، الله رب العزة دې د دې آیت مبارکه مطابق او د احادیثو د رسول الله ﷺ مطابق د صحیح بیان کولو توفیق رانصیب کړي.

عزتمندو، مسلمانانو رونرو! نن ته اختر دریمه ورځ ده، او د مجموعې مبارکې ورځ ده، مخکښې هم تاسو اوریدلي وو چې رسول الله ﷺ فرمائيلى وو: د اسلام د راتلو نه وړاندې په جاهلیت کښې هم خلقو خوشحالي کوله او خوشحالي به یې مناوولې، "یوم نېروز" او "یوم مېرغان" دا د هغوي د خوشحالي ورځې وې، چې په هغې کښې به هغوي خوشحالي مناووله، چې دا د هغوي اخترونه وو، چې کله اسلام راغلى نو پروردگار عالم د هغې مقابله کښې

(1) [سورة الأحزاب: 21].

(2) أخرجه البغوي في "شرح السنة" في كتاب الإيمان، باب رد البدع والأهواء، برقم: (104).

مسلمانانو له نورې ورځې ورکړې، چې تاسو به د غیر مذهب سره مشابهت نه کوئ، د هغوي په خوشحاليو کې به خپلې خوشحالي نه مناوؤئ، تاسو به په دې ورځو کې خپله خوشحالي مناوؤئ، یو د وړوګي اختر ورځ ده او بله د لوی اختر ورځ ده نو دا خوشحالي د شریعت نه ثابت ده، چې دا خوشحالي اوکړه خو شریعت کې چې کومه خوشحالي ده او په نن دور کې چې زمونږ مسلمانان کومه خوشحالي کوي نو په دې کې د زمکې او آسمان فرق دے.

په اسلام کې د اختر خوشحالی حیثیت

زه نن تاسو ته صرف دا بیانوم چې په اسلام کې د اختر د خوشحالی مناوولو څه حیثیت دے؟ په کومه طریقه به خوشحالي کوي؟ او بیا زمونږ په دې معاشره کې چې نوجوانان کومه خوشحالي مناوؤئ، نو چې په اسلام کې د دې څه حیثیت دے؟ اسلامي خوشحالي خو پیغمبر ﷺ مونږ ته د ښودلې وه: چې د اختر ورځ راشي نو اول غسل اوکړه، که دې نوي کېږي جوړې کړي وي هغه واچوه، او که د نووس دې نه کېږي نو صفا او وینځله شوې کېږي واچوه، خوشبوئي مستعمل کړه او مسواک استعمال کړه، سحر وختي د اختر مونږ ته عیدګاه له ورشه او چې عیدګاه ته ځي راځي نو تکبیرونه وایه، د الله حمد او ثناء وایه، نو دا خوشحالي مونږ ته شریعت ښودلې ده، اوس د دې نه ما سیوا نورې خوشحالي چې زمونږ مسلمانان رونه ئې کوي او که تپوس ترې نه کوي: "چې داسې ولې کوي؟"، نو وایي: "یوه اختر دے چې په دې کې سړی خوشحالي اونه کړي نو بیا به ئې کله کوي؟"، دارنګې نورې خوشحالي په اسلام کې چې شریعت هغې ته خوشحالي وئیلې ده، نو خوشحالي جائز ده خو د شریعت د اصولو دننه، لکه واده هم یو خوشحالي ده، خو واده به په څه طریقه باندې کوو؟ د شریعت طریقه په هغې کې څه ده؟ او خلاف شرع طریقه په هغې کې څه ده؟ د کوژدنې هم یو طریقه ده چې کوژدن به مونږ په کومه طریقه کوو؟ دارنګې د ماشوم سنت (ختنه) هم یو طریقه ده، چې دا به مونږ په کومه طریقه باندې کوو؟ نورې قسما قسما خوشحالي راځي، نو چې هغه به مونږ په کومه طریقه باندې کوو؟

ختر مناوول

کم از کم چې مسلمان اختر مناوؤئ او دے په اختر کې نوي کېږي اچوي، خو دے

خان ته مسلمان وائي، ڪافر خودا نه ڪوي، او دے دا وائي: "چي دا د شريعت حڪم دے اوڙهه هئي عمل ڪوم"، نو د شريعت حڪم صرف د اختر مناڙول نه دي، بلڪه چي پھ ڪومه طريقه شريعت مناڙ ڪرے دے نو پھ هغه طريقه ئي مناڙ ڪرھ، لڪه بعضي جاهلان د اختر پھ شهبه هغه لويي لويي پروگرامونه ڪوي، بعضي سي دي راوري او خوک وي سي آر راوري، خوک دغه شان محفلونه گرم ڪري او وائي: "د اختر شهبه ده"، نو چي د اختر شهبه ده نو ته د الله حمد او ثناء و لي نه وائي؟ تهجد او ڪرھ، نفل او ڪرھ او الله ته ڙا او فرياد او ڪرھ، نو ته د دي پھ ڄاڻے سي دي او ري سي آر راوري او غلط پروگرامونه ڪوي؟

بل غلط ڪار

بيا د اختر پھ ورڇ ڄاڻے پھ ڄاڻي لکيدلي وي، او هئي له مسلمانان رونر هئي، او هئي ڪنبي جوارياڻي ڪيري، هغه مبارڪي ورڇي چي هئي ڪنبي هم سرے د ڪناه نه نه صبريڙي، او ڪناه ڪوي، ڀنڪاره ئي ڪوي، او پھ ڪنڙه ڪنبي ئي ڪوي نو دا خومره عظيمه ڪناه ده، جوارياڻي پڪڻي هي، دھوڪي پڪڻي وي، مسلمان سره پڪڻي خيانت ڪيري، دروغ پڪڻي وٺيلے ڪيري، او دا تول د اختر نو دي خوشحالو له راجع ڪيري، نو چي دغ خوشحالي نه لري شي نو بيا وائي: "اختر دے چڪري پڪڻي اولڪوو"، نو خوک يو خوا چڪر له روان شي، او خوک بل خوا چڪر له روان شي او خوک پڪڻي ڪند پارڪ ته چڪر له لار شي او خوک پڪڻي بل سيل ڪاه ته چڪر له روان شي، خان سره ئي ڊول او سرنه اخستي وي او خيلي خوشحالياني ڪوي او خوک پڪڻي تصويرونه اوباسي نو پھ دي ڪنبي د اسلام يو طريقه هم نشته دے، دا تولي د غير مذهبه خلقو طريقي دي، خوک پڪڻي چرڪان جنگوي، خوک پڪڻي لاترياني راوري، هغه پڪڻي اولڪوي نو دغه يو جواڙي ئي پڪڻي شروع ڪري وي، خوک پھ يو طريقه او خوک پھ بله طريقه باندي، دا مني چي اختر د مسلمانانو د خوشحالي ورڇ ده خو بيا دا نه ڪوري چي د غير مذهبه خلقو طريقي پڪڻي ما خومره او ڪري؟ او د اسلام طريقي پڪڻي ما خومره او ڪري؟

اسلام ڇهه والي؟

اسلام ڇهه والي؟ اسلام خودا وائي: چي تا باندي خوشحالي راغله نو ته به ڇهه ڪوي؟ چي تا باندي غم راغله نو ته به ڇهه ڪوي؟ نو اسلام دا لار مونڙ ته ڀنڊولي ده، خوشحالي راغله نو ته د الله

حمد او شکر اداء کړه، "الحمد لله" او وایه، که خفګان راغله نو "إنا لله وإنا إليه راجعون" او وایه.
د مؤمن دپاره تعجب

حدیث کښې راځي: رسول الله ﷺ فرمائي: «عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ شَكَرَ، فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ»⁽¹⁾.
 "زه د مسلمان دې کار لره په تعجب کښې يم؛ ځکه د ده ټول کار د ده دپاره د خیر دے، او دا خصوصیت د مسلمان نه علاوه د بل چا دپاره نشته، که چرته ده ته څه خوشحالي اورسېږي او دے په دې شکر اوباسي نو دا هم د ده دپاره غوره او خیر وي او که چرته ده ته څه تکلیف اورسېږي او دے په دې خپل تکلیف باندې صبر اوکړي نو دا هم د ده دپاره خیر وي".

نو که ده ته څه خوشحالي اورسېږي او دے پرې شکر اداء کړي نو دا د ده دپاره خیر دے؛ ځکه الله به ورله په دې شکر ایستلو اجر ورکړي او که ده ته څه تکلیف اورسېږي او دے پرې صبر اوکړي نو دا هم د ده دپاره خیر وي، الله تعالی به پرې ده له اجر ورکړي، نو عزتمندوا پکار دا دے چې مونږ او تاسو خپل غم او خوشحالي په هغه طریقه اوکړو چې په کومه طریقه باندې نبی ﷺ کړې وه، او چې د غیرو خلقو طریقه مونږ پرېږدو او د خپل نفس خواهشات پرېږدو.

خواهشات پرېښودل

رسول الله ﷺ فرمائي: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ»⁽²⁾.

"تر هغې وخته پورې یو سره د کامل ایمان والا نشي جوړیدے چې ترڅو پورې د هغه تمام خواهشات زما د دین او زما د طریقه تابع شوي نه دي".

چې ته کوم یو کار هم کوي نو اول سوچ اوکړه چې پیغمبر ﷺ دا کار په کومه طریقه کړے دے چې زه هم په هغه طریقه دا کار اوکړم، او زه هم د پیغمبر ﷺ په طریقه باندې روان شم؛ ځکه مونږ له په هر کار کښې نمونه نبی ﷺ دے.

په هر کار کښې د نبی ﷺ نمونه

زمونږ دپاره په هر کار کښې د نبی ﷺ نمونه موجود ده؛ ځکه الله رب العزة فرمائي: «لَقَدْ كَانَ

(1) أخرجه مسلم في كتاب الزهد والرفاق، باب المؤمن أمره كله خير، برقم: (2999).

(2) أخرجه البخاري في "شرح السنة" في كتاب الإيمان، باب رد البدع والأهواء، برقم: (104).

لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا (1)

"په تحقيق مره شته دے ستاسو دپاره په باره د پيغمبر ﷺ کښې بهترينه نمونه ده هغه چا دپاره چې عقیده ساتي د الله او د ورځې روستنې او یادوي الله لره دیر دیر، کوم عمل چې کوي نو مخکښې او کوره! چې د دې عمل دپاره زما د پيغمبر ﷺ څه طريقه ده؟ دا کار زما پيغمبر ﷺ په کومه طريقه باندې کړې دے؟ نو چې څنگه ئې کړې دے نو په هغه طريقه باندې ئې ته هم اوکړه، اختر راغله دے، نبي ﷺ اختر څنگه کړې دے؟ قرباني ئې کړې ده نو ته هم قرباني اوکړه، نبي ﷺ په ميلو کښې جوړئ نه دي کړي نو ته هم جوړئ مه کوه په ميلو کښې، د مسلمان سره ئې د هوکه نه ده کړې نو ته هم مسلمان سره د هوکه مه کوه، هغه خیانت نه دے کړې نو ته هم خیانت مه کوه، هغه حرام نه دي خوړلي نو ته هم حرام مه خوره، د الله د حکم خلاف ئې نه دے کړې نو ته هم د الله د حکم خلاف مه کوه؛ ځکه د الله په پيغمبر ﷺ کښې زمونږ دپاره بهترينه نمونه موجود ده، مونږ به غیر مذهبه خلقو ته نه گورو، مونږ به دپته گورو چې مونږ دا کار کوو، دا نبي ﷺ څنگه کړې وو؟ نو په هغه طريقه به ئې مونږ هم کوو. بيا عام طور سره دا ټولې ميلې د فسق او فجور نه ډکې دي نو دي ته بالکل تلل نه دي پکار، او بيا لا قدم په قدم چې پکښې جوړئ کيږي، جواړي حرامه ده، او مونږ مسلمانان غواړو چې زمونږ ثواب دې اوشي او د هغې دپاره په لس لس زره روپو قرباني نيسو، چې مونږ له الله اجر راکړي، خو واورئ! چې د روپو ثواب دې هم نه کيږي چې يو طرف ته دې قرباني کړې ده او بل خوا ميلې ته ځې او هلته کښې جوړئ کوي او يو طرف ته دې قرباني کړې ده او بل طرف ته دې ټکټونه راوړي دي او هغه په خلقو خرڅوي، چې قسمت دې خپل دے که تش راوځي او که ډک راخيږي، دا خلاف شرع کار دے.

د سيدنا عمر رضی اللہ عنہ قول

د سپندا عمر رضی اللہ عنہ قول دے، هغه وائي: "په لسو حصو کاروبارونو کښې مونږ نهه حصي کاروبارونه پريځودي دي؛ د دې وجې نه چې په دې کښې به حرام وي، په يوه حصه کاروبار

باندې عمل ڪو، ڇي دا صحيح ده"، او مسلمان حلالې طريقې بالڪل پريڻوڊي دي او پڻ حرامو ڪڻي مبتلاء دے او ڪڻ ورتھ وائي: "ڇي دا مڻ ڪو"، نو بيا ڏ هڻي دپارھ بهاني ڪوري، او ڏ هڻي دپارھ وجهي ڪوري! دا ياد سائي! ڇي يو سرے حرام ڪار ڪوي او هڻي ته جائز وائي يا ڏ هڻي دپارھ وجهي ڪوري نو سرے پڻ دې سرھ ڪفر له رسيڙي، ڪڻ تڻ ورتھ وائي: "ڇي ڏ سود پيسي مڻ خوره"، نو وائي: "ڇي زڻ خوڻي خورم نه، زڻ خوڻي پڻ غلطو ڄايونو ڪڻي لڪوم"، داسي بهاني ورتھ ڪنل پڻ دې باندې سرے ڪفر له رسيڙي، ستا مقصد دا دے: ڇي خوري ٿي نه نو دا به جائز وي ڇڻ؟ نو دا خود ڪفر خبري دي.

حرمت ڏ شرابو او جوارئي

قرآن ڪريم ڪڻي الله رب العزة فرمائي: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَتَاعٌ لِلْفُلَاسِ﴾⁽¹⁾ "اے زما پيغمبره! دا خلق ستا نه ڏ شرابو او جوارئي باره ڪڻي تپوئي ڪوي (ڇي آيا شرابو او جوارئي جائز دي او ڪڻ نه دي جائز؟) ورتھ اووايه اے زما محبوبه پيغمبره! پڻ دې شرابو خڻڪلو ڪڻي او پڻ جوارئي ڪولو ڪڻي ڊير لويه ڪناه ده او ظاهري پڪڻي لڙي فائدي هم شته". ولي؟ جوارئي ڪڻي سرے سحر وختي تش جيب لارشي او ماڻنام ڊڪ جيب ڪور ته راڻي، نڻ لاس سترے او نڻ خپه سترې او مال ورتھ ميلاؤ شي نو دا ظاهري فائدي پڪڻي شته دے او شرابي سرے ڇي شراب خڻڪي نو شراب خو حرام دي ليڪن ڏ سري بدن ورسره مضبوطيڙي، نو ظاهري فائدي دي پڪڻي ليڪن: ﴿وَأَنفُسُهُنَّ أَكْثَرُ مِن نَّفْسِهِمَا﴾ "او ڪناه ڏ دې دوارو ڊيره لويه ده ڏ فائدي ڏ دې دوارو نه"، نو فائده پڪڻي دومره نشته لکه خومره ڇي پڪڻي ڪناه ده.

پڻ حرامو ڏ بدن تربيت

رسول الله ﷺ فرمائي: ﴿كُلُّ جَسَدٍ بَنِيَ مِنْ سُخْتٍ فَلَنَارُ أُولَىٰ بِهِ﴾⁽²⁾ "ڪوم جوسه او بدن ڇي ڏ انسان پڻ حرام مال باندې غٺ شوے دے نو اور ڏ جهنم ڏ دغې بدن دپارھ ڊير لائق دے".

نو ڏ ڪوم بدن تربيت ڇي پڻ حرامو شوے دے نو دا ڊير ڏ دې لائق دے ڇي ڏ جهنم پڻ اور دغه بدن اوسوزولے شي.

(1) [سورة البقرة: 219].

(2) أخرجه أخرجه البيهقي في "شعب الإيمان"، برقم: (5375).

دَسید نا ابوبکر ؓ واقعہ

دَ ابوبکر صدیق ؓ غلام وو، هغه ابوبکر صدیق ؓ له بیع راورل او هغه ډیر زیات اوږه شوه وو، نور خُلمې به ئې ترې تپوس کولو، خو پۀ دغه ورځ ئې ترېنه تپوس اونۀ کړو، هر مشر له پکار دي چې د خپل کشر نه تپوس کوي، رسول الله ﷺ فرمائي: «أَلَا كَلِمَتُكُمْ رَاعٍ وَكَلِمَتُكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»⁽¹⁾

"خبردار! هر یو په تاسو کښې مشر دے او د هر مشر نه به د هغه د کشر باره کښې تپوس کیږي." الله به تپوس کوي: "چې ستا څوي جواړي کوله، تا دے منع کړے وو؟ تا دا خپل بچے پۀ دین باندې پوهه کړے وو؟"، نو د دې بچې پۀ وجه به د مور پلار پۀ گریوان کښې لاس اچولے شي، نو ابوبکر ؓ د هغې خپل غلام نه پۀ دغه ورځ تپوس اونۀ کړو، چې بیع ئې اوڅښکل نو وائي: تا خو زما نه تپوس اونۀ کړو؟ دا خو هغه بیع وو چې پۀ جاهلیت دور کښې به ما کھانت کولو او دموڼه به مې اچول، فالونه به مې کتل نو چې زما پۀ دم سره به کوم خلق ښۀ شول نو هغوي به ما ته اووئیل: "چې تۀ پۀ دې لار تیریرې نو ما به خبروې نوزۀ به څۀ درکوم"، نوزۀ تلے ووم نو هغه ما له دا بیع راکړل، او تا دغه بیع اوڅښکل، دا خو د هغې کھانت بیع وو، نو ابوبکر ؓ اوږه دے بیا ئې پۀ خُلمه کښې کوته وردننه کړه او کوشش دا کوي: چې هغه بیع اُلته کړي، خو هغه نۀ اُلته کیږي؛ ځکه اوږه وو، نو چا ورته اووئیل: "چې ښې ډیرې اوبۀ اوڅښکه بیا به اُلته شي"، نو چې ښې ډیرې اوبۀ ئې اوڅښکلې بیا ئې اُلته اوکړې، یو سړي ترې نه تپوس اوکړو: "دا خو یو گوټ بیع وو نو پۀ دې څۀ کیدل؟"، نو ابوبکر ؓ ورته وائي: "دا خو لږ تکلیف وو او که د دې بیع د راغورځولو سره زما ساه وتلے وے ما به دا خپله ساه د ځان نه ایستلے وے خو ما به دا بیع اُلته کړے وے؛ ځکه ما د نبی ﷺ نه اوریدلي دي: چې د کوم بدن تربیت پۀ حرام څیز باندې شوه دے نو د هغې دپاره د جهنم اور لا ټق دے".

نو تا خو جیب کښې د جواړئ پیسې واچولې لیکن دغه فائده دومره نۀ ده څومره چې د دې سزا ده، یو طرف ته خو تا شراب اوڅښکل دغې به ستا بدن له دومره فائده نۀ وي ورکړي

لکه خومره چې جهنم کنبې به الله تالره سزا درکوي، نو خه دپاره دا خپل بدن د جهنم اوره ته مضبوطوي؟ حکه الله وایي: ﴿قُلْ فِيهِمَا أَنْتُمْ كَافِرُونَ وَمَنَافِقُ لِلنَّاسِ﴾⁽¹⁾.

"ورته اوبه اے پیغمبره! په دې کنبې کناه ده لویه او (ظاهري) فاندې دي پکنبې د خلقو دپاره."
د شرابو او جوارې نه منع

الله رب العزة فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَالْحَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْأَنْصَابَ وَالْأَرْزَالَ مَرَجَسَ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا كُلَّهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾⁽²⁾.

"اے مومنانو! یقیناً شراب، جوارې او عبادت په درکاهونو او په غشو قسمت معلومول دا کند دے د عمل د شیطان نه دے، نو خان اوساتې د دې نه د دې دپاره چې تاسو کامیاب شی."

شراب ولې حرام دي؟ د "خمر" دا تکه د "مخامرة" نه دے، او د مخامره مطلب: پرده راوستل، نو دا شراب هم په عقل باندې پرده راولي، سري باندې بے هوشي راولي؛ نو د دې وجې نه دا حرام دي.

تعريف د شرابو: د انکورو کچه اوبه دي چې هغه چې تينکې شي او جوش اووهي او د هغې نه زکونه او غورځيري، دې ته شراب وایي، نو اوس انکور خوره حرام نه دي، خو چې د دې کچه اوبه دې چې تينکې شي او جوش کنبې شي او نشه پکنبې راغله نو دا حرام شو؛ حکه دې سره عقل کمږد شي، نو د دې ضمن کنبې چرس څښکل هم راغلل چې چرس څښکل حرام دي، افیوم څښکل حرام دي، کوم څيز چې د انسان په عقل کنبې بے هوشي راولي او دے بيا سره او نشه نه بیژني نو داسې څيز څښکل قطعاً حرام دي، نو یواځې شراب نه دي که هغه هر څيز دے خو چې مخامرة العقل پکنبې وي او عقل په هغې سره خرابيږي نو د دې څښکل حرام دي.

پیغمبر ﷺ فرمائي: «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ، إِلَّا أَنْ يَتُوبَ»⁽³⁾.

"چا چې په دنیا کنبې شراب او څښکل نوالله به وړاندې د جنت شراب او نه څښکي."

بل روایت کنبې راځي: "چا چې دنیا کنبې شراب او څښکل (د نشي څيز ئې او څښکلو او چرس ئې او څښکل، فودر ئې او څښکل، بهر حال هر څيز ئې چې او څښکلو چې هغې کنبې نشه وه)، الله

(1) [سورة البقرة: 219].

(2) [سورة المائدة: 90].

(3) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب: ومن سورة البقرة، برقم: (2969)، واللفظ له، وأبو داود في تفریع أبواب الوتر،

باب الدعاء، برقم: (1479).

تعالیٰ به پُءِ هغوي باندې د قیامت پُءِ ورځ د جهنمیانو وینې زوې او خښکوي،" دا خومره لویه خبره ده. آیت کریمه کښې دویم تکه «وَالْمَيْسِرُ» راغلی، چې دا جوارئ ته وائي، او جواړي هم حرامه ده، «وَالْأَنْصَابُ» "درگاهونو ته خپل څاروي بوتلل، چرکان بوتلل، نور څاروي بوتلل او هغه پُءِ درگاهونو حلالول د دغه درگاه والا پُءِ نوم دا حرام دي"، «وَالْأَزْلَامُ» "تقسیم کول پُءِ غشو باندې"، دا تقسیم پُءِ غشو باندې داسې وو چې پُءِ دور جاهلیت کښې به خلقو پُءِ اووۀ یا لسو کسانو پُءِ شریکه اوبښ واغستو، یو هومره پیسې به ئې جمع کړې، مثال پُءِ طور پُءِ لس کسانو به ئې یو اوبښ واغستو پُءِ لس زره روپۍ باندې نو پُءِ یو تن به زر زر روپۍ راغلې، نو هر یو تن به دغه زر زر روپۍ راجع کړې او بیا به ئې د هغه اوبښ تقسیم پُءِ برخو باندې نه کولو، بلکه اوبښ به ئې داسې طریقې سره پُءِ غشو باندې تقسیم کړو: چې پُءِ یو غشي به ئې دوه حصې لیکلې وې او پُءِ بل غشي به ئې درې حصې لیکلې وې او پُءِ بل غشي به ئې یوه حصه لیکلې وه او څلورم غشۍ به ئې خالي پرېځودلې وو، پُءِ هغې به ئې څه لیکل نه وو کړي نو پیسې به ئې یو شان جمع شوې وې نو چې غشي به ئې رااوباسل نو یو غشي باندې به ئې چې دوه حصې لیکلې وې نو دغه غشۍ چې به د چا رااوختلو نو پیسې به ئې زر روپۍ جمع کړې وې او غوښه به ئې دوه حصې کور ته وړلې، او د چا چې به درې حصو والا غشۍ رااوختلو نو هغه به درې حصې کور ته وړلې او چې د کوم تن به دغه خالي غشۍ رااوختلو نو هغه به کور ته خالي راون شو، هیڅ به ورته میلاؤ نشو. دغسې طریقې نن زمونږ پُءِ دي ملک کښې هم کیږي، که ستاسو خیال وي، دوکاندارانو ټکټونه راوړي وي او هغه پُءِ لس روپۍ خرڅوي او د هغې قیمت سل روپۍ وي، نو دے د لسو کسانو نه لس لس روپۍ راغونډې کړي او هغه سل روپۍ دے برابرې کړي نو کسان لس دي او څیز یو دے، نو چې د چا نوم رااوختلو نو هغه هغه څیز کور ته یوسي او نور کسان دغسې پاتې شي، دا کار حرام او ناروا ده، او د دې دا کټه هم حرامه ده، دا شے پُءِ پیسو باندې اغستل هم حرام دي او دوکاندارانو دوکان له لاهري راوړي وي او هغې کښې قیمتي څیزونه وي، اکثر خو هغه قیمتي څیزونه دوکانداران د هغې نه اوباسې او که هغه ترې نه اونه باسي نو بیا هم دغه کار حرام دے؛ ځکه ته چېت راواخلې او هغه چېت پُءِ روپۍ دے یا پُءِ لس روپۍ دے، هغه چې اوگورې نو هغه به خالي وي، کله به پکښې هسې

تصویران وی او کله پکښې هغه خیز راوړي، نو داسې نامعلومه سودا کول دا بالکل جواړي ده.
د مفتي رشید احمد څه قول

هغه په "فتاویٰ رشیدیہ" کښې او نورو تمامو علماؤ لیکلي دي: "چې دا دوکانداري حرام ده، د دې کټه حرامه ده"، نن په دې دور کښې او کوره! په میلو کښې، په دوکانونو کښې دوکاندارانو دا شے شروع کړې ده، حلاله کټه ئې پرېښودې ده او حرامه کټه باندې انځني دي. دارنکې د هغوي بل کار دا وو: چې په سفر به تلل نو غشي به پراته وو، په یو غشي به ئې لیکلي وو: "أمرني ربّي"، او په بل به ئې لیکلي وو: "نهاني ربّي"، او بل غشے به خالي وو، نو دے چې به په سفر تلو نو غشے به ئې راواغستو نو که په هغې به ئې لیکلي وو: "أمرني ربّي"، نو تلو به او که په هغې به ئې لیکلي وو: "نهاني ربّي" نو بیا به نه تلو او که خالي به وو نو بیا به ئې کتلو، الله په دې رد اوکړو او اوښ فرمائیل: ﴿رَجَسَ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا وَلَعَلَّكُمْ تفلحُونَ﴾^(۱) "دا کند دے د عمل د شیطان نه ځان ترې نه اوساتی؛ د دې دپاره چې تاسو کامیاب شئ".

دا څنکه کند دے؟ نو حدیث مبارکه کښې راځي: نبي ﷺ فرمائي: «مَنْ لَعِبَ بِالزَّخْرِيرِ فَكَانَ مِمَّا صَبَّحَ يَدَهُ فِي دَمٍ خَنْزِيرٍ»^(۲)

"هغه څوک چې خپل لاس ئې په شطرنج او تاش باندې اووهلو، جواړي ئې اوکړه نو د ده مثال پښان د هغه تن دے چې لاس ئې رنگ کړو د خنزیر په وینو کښې".

اگر که دا ظاهري ډیر ځانسته تاشونه دي خو د شریعت حکم دا دے چې دا د خنزیر په وینو کښې لاس وهل دي.

امام ذهبي څه په "کتاب الکبائر" کښې یو روایت ذکر کړې دے، او دارنکې امام ابن کثیر څه هم دغه روایت ذکر کړې دے او هم دا روایت "الترغیب والترهیب" کښې امام منذري څه هم ذکر کړې دے: چې نبي ﷺ فرمائي: "چې کوم یو سر په دغه تاشونو کښې کوټي وهي او لوي پکښې کوي نو د ده داسې مثال دے لکه دا سر په چې د خنزیر په غوښه او په وینو کښې کوټي وهي".

افسوس دا دے: چې مونږ له هغه سترکې پکار دي چې کومې د دین سترکې دي، مونږ

(۱) [سورة المائدة: 90].

(۲) انظر: "الترغیب والترهیب" للإمام المنذري، برقم: (4635).

ظاهري گورو، دنياوي نظر باندې ورته گورو، خو مونږ ديتہ ديني نظر چرته نہ دے کړے، چې پۀ دين اسلام کښې د دې جوارئ او د دې نرد شیر خومره گناه ده.

بل یو حدیث مبارکه کښې راځي: رسول الله ﷺ فرمائي: «مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ»^(۱)

"چا چې پۀ دې خیزونو باندې لوبې اوکړې، پۀ شطرنج او تاش باندې پۀ تحقیق سره دې

سړي د الله او د الله د پیغمبر ﷺ خلاف اوکړو."

مفسر ابن کثیر رحمه الله ذکر کړي دي

دۀ یو روایت ذکر کړے دے چې رسول الله ﷺ فرمائي: "چې کوم سړے جواړي اوکړي او د جوارئ نه پس پاسي او نیت تري او دے وائي: چې زۀ مونځ کوم او اودس ئې هم کړے دے نو د دې مثال داسې دے لکه چې هغه پۀ وینو اودس کوي او وائي: زۀ مونځ کوم"، چې پۀ وینو باندې څوک اودس اوکړي نو اودس ئې نہ کیږي نو مونځ به ئې د کوم ځائے نه اوشي؟ نو دغه شان دۀ حرام پۀ خیتہ کښې دي او پۀ جیب کښې ئې حرام دي، د دۀ مونځ به د کوم ځائے نه اوشي؟

دارنکې بل حدیث مبارکه کښې راځي: رسول الله ﷺ فرمائي: ډیر کرته یو سړے به وي چې الله ته به ئې خپل لاس اوچت کړے وي او د الله نه به سؤال کوي چې: «يَا رَبِّ، يَا رَبِّ!». "يا الله! يا الله! زما سؤال قبول کړه."

د الله نه به دعاگانې غواړي خو نبي ﷺ فرمائي: «فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟».

"څنګه به د دۀ دعاء قبوله کړے شي."

هر څۀ د حرامو دې نو سؤال به ئې څنګه قبول کړے شي او حال دا دے چې: «وَمَطْعُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغَذِي بِالْحَرَامِ»^(۲).

"چې د هغۀ خوراک حرام دے او د هغۀ څښاک حرام دے او د هغۀ جامې د حرامو دي او د هغۀ تربیت ټول پۀ حرامو شوے دے، خوراک ورته د حرامو ورکړے شوے دے."

نو د داسې کس دعاء به الله څۀ قبوله کړي او د دۀ به مونځ څۀ قبول شي چې هر څۀ ئې د حرامو دي.

یو نورې د حرامو خوړل

یو روایت کښې راځي: "چې یو نورې دې د حرامو اوخوړه نو څلویښت (۴۰) ورځې دې

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب الأدب، باب في النهي عن اللعب بالنرد، برقم: (4938).

(۲) أخرجه مسلم في كتاب الزكاة، باب قبول الصدقة من الكسب الطيب وترتيبها، برقم: (1015).

ٺي نه دے ورکري، ٺي سوچ او پوهه ٺي ورکري ده خو مال ورسره نشته، نو دے به دې خپل ذهن کښې وائي: "که چري ما له الله مال را کړي وے، نو ما به به دې مال باندې د فلانکي پشان نیک کار کړي وے، د فلانکي پشان به مې حج کړي وے، ما به د دين په ټايونو باندې مال لکولې وے"، اگر چې مال ورسره نشته خو تمنا ٺي دا ده چې ما به د الله په دين باندې مال لکولې وے، نو نبي ﷺ فرمائي: د دې سري اجر او دهغي بل سري اجر يوشان دے.

(۲) دريم نمبر: نبي ﷺ فرمائي: هغه سرے دے چې الله ورله مال او دولت ډير ورکړي دے، خو الله ورته علم، سوچ او پوهه نه ده ورکړي، او الله ورله په دين پوهه نه ده ورکړي، ده سره ډير زيات مال او دولت دے خو د الله حق نه پيژني، په صحيح طريقې باندې مال نه لکوي، دا په تمامو منظرونو کښې بدترين منظر دے، دا انسان د ده دا مال به د قيامت په ورځ د ده په غاړه کښې واچولې شي او ده له به سزا ورکولې شي، دے به په تندي باندې چيچي او ورته به وائي: "چې زه ستا هغه مال يم او زه ستا هغه خزانه يم چې تابه دنيا کښې راجمع کړې اووم"، او نبي ﷺ فرمائي: "چې يو سرے زکوة نه ورکوي دا به د جهنم په اور کښې کرم کړي شي او ده ته به پرې داغونه ورکولې شي چې دا ستا هغه مال دے چې تابه دنيا کښې جمع کړي وو".

(۴) څلورم نمبر: نبي ﷺ فرمائي: هغه سرے دے چې هغه سره مال او دولت نشته، او نه ورسره علم شته، خو دے وائي: که چري الله تعالی ما له مال را کړو نو ما به پرې د فلانکي سري پشان بدمعاشي کړي وے او ما به پرې هم د فلانکي سري پشان ټي وي راوړي وے (د ده هم د کناه نيت وي) نو دا سرے او هغه سرے چې چا سره مال شته او کناه پرې کوي دواړه په کناه کښې يو برابر دي، ځکه د ده نيت خراب دے اگر چې مال ورسره نشته.

نو عزتمندوا د حرام مال تمنا مه کوئ، چې ته وائي: "چې اوکوره د فلانکي سره څومره مال دے"، سره د هغه مال نه دے مونځ او اودس نه کوي او دے مالدار دے نو دې ته خواستدرج وائي، الله دا سرے په مزه مزه باندې رانيسي، او الله به ده له عذاب ورکوي، نو نبي ﷺ فرمائي: "چې کوم سرے په دنيا کښې مال کښي او دا پرواه نه ساتي چې حلال کښي او که حرام کښي نو د قيامت په ورځ به الله دا پرواه نه کوي چې دے د کومې دروازي نه غورځولې وي نو غورځولې به ٺي وي".

په بيت المقدس باندې ملانک

رسول الله ﷺ فرمائي: په بيت المقدس باندې يو فرشته ولاړه ده او هغه د شېبې او د ورځې دا آواز کوي: «مَنْ أَكَلَ حَرَامًا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا، وَلَا عَدْلًا».

"کوم سره چې حرام مال خوري هغه نه به الله نه فرض عبادت قبول کړي او نه به ئې نفل عبادت قبلوي".

ما تأسوته وئي وو: چې د چا مال حرام وي د هغه سره قرباني نه کيږي، نو قرباني خومره د سعادت خبره ده، او خلقو به جهکړې کولې چې دا فلانکې دې ما سره قرباني نه کوي، وجه دا ده: چې حرام مال کښې ثواب نشته، او که حرام مال خوري نو ځان ورباندې تباه کوي. علماء کرام ذکر کوي: "چې يو سړي سره حرام مال دے، غلا ئې کړې ده، سوډ ئې کړے دے، جواړي ئې کړې ده او مسئله ئې واوریده چې دا شے خو حرام دے، ما خو ځان تباه کړے دے، او نن نه بعد به حرام نه کوم خو چې د دې ایشته سره به څه کوم؟ نو داسې به نه کوي چې دا شته به او خورم او بيا به حرام نه خورم، نو اوس به دے په دې مال باندې څه کوي؟ نو دے به داسې اوس نه کوي چې دا حرام مال خوري، دے که دا پیسې خيراتي يو غريب له ورکوي نو د ثواب نيت به پکښې نه کوي، چې دا پیسې زه دې غريب له ورکوم دې دپاره چې زما ثواب اوشي، ما له خو جائز نه دي خو ده لره به ئې ورکړم ما لره به الله تعالی اجر راکړي، نو علماء کرام ذکر کوي: چې يو سره حرامې پیسې خيراتي ورکوي او په هغې کښې ده د ثواب نيت اوکړو نو دې سره دا سره کافر کيږي"، په حرام خيز سزا ميلاويږي او ثواب پرې نه ميلاويږي، او ده پکښې د ثواب نيت اوکړو نو دے په دې سره کافر کيږي.

دارنگې يوه بله مسئله هم ده: "يو غريب له ئې ورکولې او ده ته پته وه چې دا حراي دي او هغه ورته اووئيل: چې "جزاك الله"، يا ورته اوواي: چې الله دې او بڅينه او ده ته هم پته وه چې ما ته دا پیسې حرامې ميلاؤ شوې نو دې سره دا دواړه کافر شول"، په حرام مال کښې ثواب نشته، نو د حرام مال نه به ځان څنگه خلاصوي؟ دا به يو غريب له ورکړې او ورته به اوواي: "چې دا پیسې حراي دي اوس پرې زه خفه يم ما ترې نه خلاص کړه او ته غريب ئې ته ئې خپلو ضرورياتو کښې

استعمال ڪرڻ، هغه ڊپارہ استعمال جائز دے، نہ به ورتہ وائي: "جزاك الله" او نہ به ورتہ وائي: "چي الله دي او بڻجبه"، غريب ڊپارہ ئي استعمال جائز دے؛ ڇڪہ هغه عاجز دے.

ها! ڪٿہ ڇا سرہ دي دھوڪہ ڪرڻي ده يا ڇا نہ دي پٽ زورہ اغستي دي او تا له ئي مالڪ معلوم دے، او د مسئلي نہ خبر شوڻي او تا دا پيسڻي مالڪ له واپس ڪرڻي نو بيا دي پڪڻي ثواب هم ڪيري، او تہ ورتہ اوواڻي: "چي زہ اوسہ پورڻي د مسئلي نہ تہ ووم خبر خو دا پيسڻي حرامڻي دي، ستا نہ مي غلا ڪرڻي ده، جواري ڪڻي مي درنہ ڪڻي دي، دا پيسڻي اوس واپس واخلة"، نو چي هغه له دي واپس ورڪرڻي نو تہ د ڪناهہ نہ خلاص شوڻي، او ڪٿہ مالڪ درتہ نہ دے معلوم نو پٽ دغه محڪمڻي طريقہ به ئي غريب له ورڪوڻي، او ڪٿہ وردي نہ ڪرڻي نو پٽ حرام مال دي خان تباہ او برباد ڪرو، د دنيا زندگي خو هسڻي هم ختميدو والا ده...

د امام محمد ﷺ روايت

امام محمد ﷺ روايت نقل ڪرے دے، چي رسول الله ﷺ فرمائي: "چي يو ڪنس هغه پٽ لس روپي باندې جوڙہ واغسته نهہ روپي پڪڻي حلالې دي او يوه روپي پڪڻي حرامہ ده، نو دغه يوه جوڙہ چي انسان استعمالوي نو د دہ نہ مونڱ ڪيري او نہ ئي دعاء قبليري"، نو اوس د دي يوي روپي پٽ وجہ باندې هغه نهہ روپي نوري هم پليتي شوڻي؛ ڇڪہ چي صفا اوبہ دي خو چي يو پيالو واره بول پڪڻي واچوڻي نو هغه تولي اوبہ پليتي شي، حلالې پيسڻي دي خو چي يو روپي دي ورسرہ د حرامو ملڪري ڪرہ نو دي سرہ تولي حلالې روپي حرامڻي ڪرڻي، اوس تہ پٽ دي خپل ڪريوان ڪڻي سوچ اوڪرہ! چي زمونڊ تول ڪاروبار حرام دے او ڪٿہ نا؟ د جوارگر جواري حرامہ ده، ڪٿہ دوڪاندار يو طرف تہ جائز سودا خرخوي او بل طرف تہ لاتري خرخوي دا پيسڻي حرامڻي دي، يو سرے لويي ڪوي او پٽ هغې ڪڻي شرط ڪيردي ڪٿہ ما اوڪتلہ نو دومرہ پيسڻي به ما له راڪوڻي او ڪٿہ تا اوڪتلہ نو تا له به دومرہ پيسڻي درڪوم نو دا شرط حرام دے، يو انعام دے او يو شرط دے پٽ دي دواڙو ڪڻي فرق دے، هغه دا: انعام ديتہ وائي: چي دا ڪار هر ڇا اوڪرو نو زہ به ورله انعام ورڪوم، دا صحيح ده، او شرط ديتہ وائي: ڪٿہ ما اوڪتلو نو تہ به پيسڻي راڪوي او ڪٿہ تا اوڪتلو نو زہ به ئي درڪوم، ديتہ "شرط" وائي او دا حرام دے.

دارنگي پء دھوڪه باندې مال خرڇول حرام دي، غلا ڪول حرام دي او سود ڪول حرام دي نو زمونڊ مسلمانانو ڪء يو طرف ته ڪاروبار جائز دء نو بل طرف ته زياتء ڪري، او دا حرام دء نو دء دغې ٽوله ڪٽه حرامه ده.

نو عزتمندو مسلمانانو رونرو! عزتمندي ورڇي شپي دي، يو سري قرباني هم ڪري ده او دعاگاني هم ڪوي. او موٽونھن هم ڪوي خو ڇي بل طرف ته مال ئي حرام دء نو هيڃ ثواب ورته نه ميلا ويري نو پڪار ده ڇي مونڊ خپل معاملات صحيح ڪرو او دا اوڀيڙنو ڇي شريعت ڪنبي خوشحالي پء ڪومھ طريقه ده؟ پء شريعت ڪنبي خوبس دغه خوشحالي وه ڇي نبي ﷺ به نوڀ جامي واڇولي، خوشبو به ئي اولڪوله او دء ڇا ڇي به دء يو بل سره نالڪي وه نو دء هغوي به دء يو بل سره روغه اوشوه، دغه دء شريعت خوشحالين دي ڇي دء ڇا پء زره ڪنبي يو بل ته خفڪان نه وي، نو زمونڊ مسلمانان رونره ڇنگه خوشحالي مناوڙي، هغوي خو چرته ميلو ته ڇي او چرته گند پارڪ له ڇي او چرته سي دي، وي سي آر راوري او هغه پء نورو گناهونو ڪنبي اخته شي، پء يو تي وي باندې څومره خرڇه ڪيري نو الله به ستا نه دء قيامت پء ورڇ تپوس ڪوي، ڇي مال مې درڪرء وو نو هغه دي ڇنگه لڪوله وو؟ ڇي څومره پيسې دي پء تي وي باندې لڪولي دي نو دء يوڀ يوڀ رويء حساب به درسره ڪوي، اغستل ئي يو گناه ده او ڪتل ئي بله گناه ده او نورو خلقوله ئي بيتڪ ته راورل دا ئي بله گناه ده؛ ڇڪه ڇي خپله هم گناه ڪوي او نور خلق هم ڪمراه ڪوي، او بيا پڪنبي ڇا لره لا دعوت ورڪول ڇي تي وي مې راوري ده او پء شريڪه به ئي ڪورو نو دا ئي بله گناه ده او دا بجلي ڇي پڪنبي ڪومھ خرڇه ڪيري نو دا ئي بله گناه ده، نو دا خو دء گناهونو سمه مجسمه ده؛ نو دء دي رڇي نه ڄان تري نه سائل پڪار دي.

بئء ڪار له دعوت ورڪول

رسول الله ﷺ فرمائي: "ڇا ڇي ڇا لره دء نيڪ ڪار دپاره دعوت ورڪرو نو څومره خلق ڇي ده پسي زوان شو او پء هغې طريقه باندې ئي عمل اوڪرو نو څومره اجر ڇي دء هغه خلقو شوه دء دومره دء اوشو او ڇا ڇي غلط ڪار ته دعوت ورڪرو او هغه دء ملڪرء شو نو څومره گناه ڇي دء هغه ڪيري دومره گناه به دء ڪيري"، نو اوس سوچ اوڪري! ڇوڪ ڇي سي دي خپل بيتڪ ته راوري، او وائي: ڇي نن به ئي ڪورو، نو څومره گناه ڇي دء ڪٽونڪي ڪيري نو دومره

گناه به د راورونکي هم کيږي، دا راورل ئې بله گناه ده او په تي وي کښې پردو زنانو ته کتل بله گناه ده، دارنگې وخت ضائع کول پکښې بله گناه ده، نو په دې کښې مسلسل ډير گناهونه راځي او هغې کښې مسلمانان اخته دي.

دارنگې چې زمونږ غم راشي او زمونږ ښادي راشي نو د شريعت طريقه به يوشان وي او مونږ د نورو په طريقه باندې عمل کوو، چې واده راشي نو واده کښې اوگوره! ځکه دغه هم يوه خوشحالي ده چې خوشحالي به څنگه کوي؟ پيغمبر کریم ﷺ څنگه خوشحالي کړې ده؟ خوشحالي خو دا ده: چې کله تا کويږدن اوکړه او د کويږدن نه بعد نکاح اوشوه، نو د نکاح نه روستو خلق راجمع کړه او دودئ خلقوله ورکړه نو دغه خوشحالي ده، په خوشحالي کښې نه تنگ ټکور شته، نه پکښې دمان راوستل شته، بس ساده طريقه ده، ها که بعضې کتابونه ليکي: "باب ضرب الدف في النکاح" او بيا په هغې کښې حديث ذکر کوي: چې د پيغمبر کریم ﷺ په زمانه کښې ورې ورې جينکۍ وې او هغوي طنبل غږوله دے، نو بعضې سړي او ښځې وائي: چې په واده کښې ډولکي وهل خو نشته خو البته طنبل وهل پکښې راغلي دي، نو ټيک ده مونږ منو چې طنبل وهل شته دے خو چې د چا دپاره شته دے؟ هغه خو ورې ورې جينکۍ وې او هغوي طنبل غږولو او هغوي پکښې سندرې وئيلې، او سندرې هم هغه داسې سندرې وې چې د شريعت برابر وې، او د مجاهدينو صفت وو پکښې، نو دا نن چې غټې غټې ښځې طنبل غږوي او د خلقو مخکښې ئې غږوي نو دا په شريعت کښې نشته دے، دا بالکل د شريعت نه خلاف دي، دارنگې د ورځې ډولۍ راورل، او دا دومره تنگ ټکور دا په شريعت کښې نشته، نن خو د شريعت طريقه مونږ بالکل پريښودلې ده، که د اختر خوشحالي ده نو هغه تا د شريعت نه خلاف تيره کړه، که د واده خوشحالي ده نو د شريعت نه خلاف دې تيره کړه او بيا چې سنت (ختنه) راغله نو هغه طريقه دې هم د شريعت نه خلاف تيره کړه، نو ته به کله په شريعت عمل کوي؟

دا نبيا کرامو ﷺ طريقه

دا نبيا ﷺ طريقه خو دا وه: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا إِسْرَافُونَ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَذُرِّيَّتِهِمْ فَأَوْفَىٰ إِلَهُهُمْ وَعْدَهُمْ وَأَوْفَىٰ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا يَعْتَدُونَ﴾ (١)

"کار د هغوي دا وو: چې دوي به جلدي (تلوار) کوله په کارونو د نيکو کښې، او په غم کښې او په

بنادي ڪنبي، پهُ هر حال ڪنبي به ٿي مونڙهه رامدد ڪولو (هر حال ڪنبي ورته مونڙهه ياد وو)، او هغوي به مونڙهه ته عاجزي ڪوله.

مطلب دا چي: نه به ٿي پهُ غم ڪنبي زمونڙهه خلاف ڪولو او نه به ٿي پهُ بنادي زمونڙهه خلاف ڪولو، نو دا د انبياؤ ڪرامو ﷺ ڪار وو او دا د نيڪانو خلقو ڪار دے، نو اے مسلمانا ته هم غم ڪنبي هم او پهُ بنادي ڪنبي هم دواڙو ڪنبي د الله طرف ته توجه اوکړه، که ته بن يو مسلمان ته وائي: چي دا ماشوم پهُ سنت طريقه باندې سنت ڪړه... سنت طريقه دا ده: چي نائي راوله، هغه به هغه ماشوم سنت ڪري، نو چي ماشوم کله جوڙ شي که بيا ته د شڪر پي پهُ طور باندې خه پڇوي نو پاخه ٿي ڪړه، او خلقو له دعوت ورکړه، نو چي ته ورته سنت طريقه بيان ڪري چي پهُ دې طريقه ٿي سنت ڪړه نو ده ته به بنخه وائي: خا زه به خپل ماشوم داسي سنتوم؟ نو ډولکي والا به پڪنبي جدا راشي او ماشوم له به پڪنبي واسکت او پالنک جدا راشي، او چي کوم خلق راڻي نو هغوي له به پڪنبي متهائينې جدا راشي او چي ماشوم سنڌوي نو د خانک لاندې به پڪنبي پيسې لا جدا کيردي، نو دا ٿول د شريعت نه خلاف ڪارونه دي، عزتمندوا دې نه ڄاڻ سائل پڪار دي.

يُو صحابي پسي ڊبل کس راتل

يُو حديث ڪنبي راڻي: "يُو صحابي پسي يُو سرے دعوت له راغے، دعوت ٿي ورکولو، چي زما د حوڙي سنت دے، او ته به خامخه راڻي، ما درته دعوت درکړو، هغه ورته وائي: د رسول الله ﷺ پهُ زمانه ڪنبي نه مونڙهه بل څوک د سنت دپاره راغونښتي، او نه مونڙهه د چا د سنت دعوت له تلې يو، نو هغه ورسره نه دے تلے، پهُ دې دور ڪنبي چي څوک ماشوم پت سنت ڪري، نو خلق بيا کيلي کوي وائي: مونڙهه دې هډو خبر نه ڪړو ته جوڙي يريدي، نو عزتمندوا پڪار دا دي: چي مونڙهه پهُ هر ڪار ڪنبي د شريعت پهُ حڪم باندې عمل اوکړو، چي زما د پيغمبر ﷺ پهُ دې موقع ڪنبي کومه طريقه ده؟ چي زه پهُ هغې باندې عمل اوکړم، رواج خو پرېږده، زمونڙهه پهُ پښتنو ڪنبي خو د هندوانو رواجونه دي، چي خوشحالي راشي نو هم زمونڙهه خپل رب ناراضه وي او که غم راشي نو هم زمونڙهه خپل رب ناراضه وي، الله خوشحالول پڪار دي، داسي نه ده پڪار چي ماشوم پيدا ٿي نو هغه هم لوڻي غم وي آسمان پهُ ڊزو باندې اولي او خلق مبارڪي له راڻي، او دے ورته چاينې راهڙو کوي او دے ورته لوبڻي ڪنبي پيسې اچوي او چي لور ٿي اوڻي نو بيا د کور نه هم نه راوڻي، نو دا تمامي خوشحالي زمونڙهه د شريعت نه خلاف دي.

پکار دا ده: چي مونږ خپله خوشحالي او خپله غم ښادي د پيغمبر ﷺ د طريقې مطابق کړو، د پيغمبر ﷺ طريقه څه ده؟ نو د پيغمبر ﷺ طريقه خو دا ده: "چي خوشحالي درباندي راغله نو اووايه: "الحمد لله" او چي غم درباندي راغله نو په هغې باندې صبر اوکړه"، دا د پيغمبر ﷺ طريقه ده، او دا د تمامو انبياء ﷺ طريقه ده.

په نوح ﷺ د خوشحالي راتلل

کله چي نوح ﷺ باندې خوشحالي راغلې وه، خوشحالي څه وه؟ هغه دا وه: چي قوم نه تنک شوه دے او د الله نه ئې سوال اوکړو: چي زما دا قوم زما خلاف کوي، نو ﴿رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذَيَّارًا﴾⁽¹⁾.

"الله! د کافرانو يو کور هم آباد په مخ د زمکه مه پرېږدې (تول تباہ او برباد کړې!)"

چي کله ئې الله تعالى سوال قبول کړو او قوم ئې الله تعالى تباہ کړو، نو ﴿سَيَجْعَلُ اللَّهُ وَائِي: ﴿فَإِنَّا اسْتَوَيْنَا أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْقُلُوبِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّاهُ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

"اے نوح! چي کله ته برابر شې او هغه څوک چې ما سره دي په کشتي کښې (او قوم دې تباہ شي) نو اووايه: "الحمد لله" چي حمدونه د خدا" يوب هغه ذات لره دي چي مونږ له ئې نجات او خلاصون راکړو د قوم ظالمانو نه (او ظالمان ئې تباہ او برباد کړل)".

نو دا د شريعت حکم دے چي خوشحالي درباندي راغله نو د الله شکر اوباسه.

په ابراهيم ﷺ د څه شې راتلل

په ابراهيم ﷺ خوشحالي راغلې ده بچي ئې شوه دے، نو ولې هغه دزي کوې؟ نا بلکه

ابراهيم ﷺ وائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ﴾⁽²⁾.

"حمدونه دي هغه ذات لره چي ما له ئې بوداوالي کښې اسماعيل او اسحاق راکړل، يقيناً رب زما خامخه اوريدونکے دے د دعاء کانو".

دا خو ډيره خوشحالي ده چي د يو سري بچي نه کيږي او الله تعالى ورله په بوداوالي کښې بچي

(1) (سورة النوح: 26).

(2) (سورة المؤمنون: 28)

(3) (سورة ابراهيم: 39).

ورکري، ابراهيم عليه السلام باندې ډيره غټه خوشحالي راغله نو دغه وخت کښې وائي: الله ستا شکر دے، نو شکر اوباسي د الله، نو دغه انبياؤ عليه السلام لا طريقه دا وه.

د داؤد عليه السلام او د سليمان عليه السلام حالت

دارنگې د داؤد عليه السلام او د سليمان عليه السلام حالت او کوره داؤد عليه السلام او سليمان عليه السلام له الله بادشاهي ورکړې وه، نو داؤد عليه السلام او سليمان عليه السلام به دغه موقع وائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ﴾⁽¹⁾

"حمدونه دي الله هغې ذات لره چې په ډيرو مؤمنانو بندگانو باندې ئې مونږ له غوره والې راكړې دے".
دا نه كوي چې كني دے بادشاه دے او خلقو باندې دې ظلمونه كوي، بيا هم د الله حمد وائي؟ نا! بلکه دے بادشاه دے خو ظلمونه نه كوي، او د الله حمدونه وائي.
د جنتيانو حالت

جنتيان چې جنت له ځي، قرآن كريم د هغوي حالت مونږ ته ذكر كوي: چې كله د قيامت ورځ شي او الله او وائي: ﴿وَأَمَّا زُورُ الْيَوْمِ أَتْيَا الْمُجْرِمُونَ﴾⁽²⁾
"اے مجرمانو! نن ورځ تاسو د مؤمنانو نه جدا شئ".

نو مجرمان به يو طرف ته ولاړ وي او مومنان به بل طرف ته ولاړ وي، نو دغه مومنان جنتيان به په دغه وخت کښې او وائي: ﴿رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾⁽³⁾
"اے ربه زموږ مه گرځوي مونږ لره د قوم ظالمانو سره".

نو چې خوشحالي راغله نو د الله حمدونه وايه.

په پل صراط تيريدل

په پل صراط باندې تيريدل لوي غم دے، چې كله جنتيان په پل صراط باندې تير شي او بل طرف ته اورسي نو دوي به وائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ﴾⁽⁴⁾
"حمدونه دي هغه ذات لره چې لرې ئې كړو زموږ نه غم، يقيناً رب زموږ خاڅه بخښنه كړونكې او قدردانه ذات دے".

(1) [سورة النمل: 15].

(2) [سورة يس: 59].

(3) [سورة الأعراف: 47].

(4) [سورة الفاطر: 34].

نو ځاځه حمدونه به وائي: چې ربه ستا حمدونه دي چې ډېل صراط ډېر ښه نه دي خلاص كړو او مونږ ډېر نه روغ راپورته شو، نو دا غټه خوشحالي ده؛ ځكه ځاځه حمدونه وائي.
ډ جنتيانو ډ جنت په اوبو باندي غسل

چې كله جنتيان ډ جنت په اوبو اولامبي او جنت ته دننه كيږي نو هغوي به وائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ﴾.^(۱)

"حمدونه دي الله هغه ذات لره چې مونږ ئې دې مقام ته راوستو، مونږ دې ته پخپله نشو راتلې كه چرته الله مونږ ته سمه لار نه وې ښودلې".

نو او كوره! جنتيان ځاځه حمد وائي.

چې جنتيان جنت ته دننه شي

كله چې جنتيان جنت ته دننه شي نو بيا به وائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾.^(۲)

"حمدونه او ستائني دي الله هغې ذات لره چې هغه مونږ سره خپله وعده رښتيا كړه او مونږ له ئې په ميراث كښې ډ جنت زمكه راكړه، مونږ ځائې نيسو ډ جنت نه كوم ځائې چې زمونږ خوښه شي او څه ښه اجر دې ډ عمل كوونكو".

نو دا خوږه لوڼې لوڼې ډ خوشحالي خبرې دي، او په دې كښې صرف ځاځه حمد او شكر ذكر كيږي، نو ځاځه شريعت ډ خوشحالي دغه طريقه ده كنه چې الله ياد كړه ځاځه شكر اداء كړه، او ځاځه شريعت په طريقه زندكي تيره كړه، دارنگې چې كله هغوي پخپلو خپلو ځايونو باندې كښني نو بيا به دغه جنتيان وائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَتَقَبَّ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ﴾.^(۳)

"حمدونه دي هغه ذات لره چې لرې ئې كړو زمونږ نه غم، يقيناً رب زمونږ خاځه پخښه كوونكې او قدردانه ذات دے".

او دارنگې كله چې هغوي په جنت كښې خوراك كوي يا څښكاك كوي يا په جنت كښې ډ يو بل سره خبرې اترې او كړي او بيا پاسي نو دغه وخت به وائي: ﴿وَأَجْرُكُمْ ذُو الْأَعْيُنِ﴾.^(۴)

(۱) [سورة الأعراف: 43].

(۲) [سورة الزمر: 74].

(۳) [سورة الفاطر: 34].

(۴) [سورة يونس: 10].

"آخره خبره به د هغوي دا وي: چې "الحمد لله" حمدونه د خدائيتوب الله لره دې چې پالونکې د مخلوقاتو دے."

نو چې الله درباندي کرم فضل او احسان اوکړو نو د هغې شکر اوباسه، او شکر نې د شريعت په طريقه اداء کړه.
د دودئ خوړلو له پس شکريه

حديث کښې راځي: چې رسول الله ﷺ به کله اوبه اوڅښکې او يا به نې دودئ اوخوړه نو دا دعاء به ئې وئيله: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ»⁽¹⁾
"حمدونه دې الله هغه ذات لره چې دودئ نې راکړه او اوبه نې راکړې او زه نې د مسلمانانو نه اوکړخولم".

د جامواغستونه پس شکريه

جامې چې دې واچولې نو دا دعاء وايه: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ»⁽²⁾
"الله ستا شکر دے چې دا جوړه دې راته واغستله بغير د خه طاقت او قوت نه زما د طرف نه."
که هر قسم خوشحالي درباندي راغله نو د يو الله حمد وايه او د هغه شکر اداء کړه. دا د شريعت طريقه ده او که ته هر خه کوې او هغې کښې شريعت له نه کورې، نو ته خوبيا د سره مسلمان نه ئې او دا خبره زه د خان نه نه کومه بلکه پيغمبر ﷺ فرماني: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ نَبْعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ»⁽³⁾.

"تر هغې پورې يو سره مسلمان نشي کيدے چې ترخو پورې د هغه ټول خواهشات د هغه دين تابع شوي نه وي چې ما راوړے دے."

نو چې د پيغمبر ﷺ د طريقې مطابق زندگي نه وي نو هغه تن بيا مسلمان نشي پاتې. نو پکار ده مونږ له چې مونږ خپله غم ښادي د پيغمبر ﷺ د طريقې مطابق کړو.
الله رب العزة دې مونږ او تاسو له د عمل کولو توفيق رانصيب کړي (آمين!).
وَأَخِرُ دَعْوَانَا إِنَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) أخرجه الترمذي في أبواب الدعوات، باب ما يقول إذا فرغ من الطعام، برقم: (3457).

(2) أخرجه البخاري في "تخريج الأحاديث المرفوعة المسندة في كتاب التاريخ الكبير للبخاري"، برقم: (823).

(3) أخرجه البخاري في "شرح السنة" في كتاب الإيمان، باب رد البعد والأهواء، برقم: (104).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا نُوحًا إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ
إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اسْكُنُوا الْبَنَاتِ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَاتَّبِعُوا أَمْرًا
(سورة آل عمران: 31)

موضوع

پہ شریعت کبھی دغم طریقہ

بتاریخ: 20-01-2006

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

په شریعت کښې د غم طریقه

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ

فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (1)

زما عزتندو، حاضرینو، مسلمانانو روړنو! تاسو د ډیرو مجموعو نه په اتباع د رسول الله ﷺ باندې مختلف قسمه بیانونه واوریدل او په هغې د قرآن کریم آیتونه او احادیث د رسول الله ﷺ تاسو واوریدل، حاصل او مطلب ټی دا وو: چې په هر وخت کښې په امت باندې اتباع د محمد مصطفی ﷺ لازمه ده، او که چرته امت د خپل پیغمبر ﷺ تابعداري نه کوي نو دا امت جرې هم په هدايت نشي پاتې کید، دوي به په هدايت نه وي، دوي به گمراه وي، که جرې امت دا غواړي چې زمونږ نه زمونږ رب رضاء شي او زمونږ اعمال د الله په دربار عاليه کښې قبول او منظور شي نو هله به قبليري چې په طریقه د محمد ﷺ باندې وي، که د دنیا یو کار سره کوي نو په هغې کښې خپل ذهن چلولی شي، د چا ذهن به یو شان وي او د چا ذهن به بل شان وي، لیکن د دین کار به پخپله طریقه او پخپل سوچ او ذهن سره نه کوي، هغه به په طریقه د محمد مصطفی ﷺ کوي، نو اوس په دې مجموعه کښې دا ذکر کوو: چې د پیغمبر ﷺ په زمانه کښې په صحابه کرامو ﷺ باندې غمونه راغلي وو.

په پيغمبر ﷺ باندې غم او خوفگان او تڪليف راغله وو، ڌ بڼده مرگ او ژوند ڌ الله په اختيار ڪښي دے، بڼده چې الله دې دنيا ته راليرلے دے نو الله رب العزة دے ڌ امتحان دپاره راليرلے دے، ڪه الله ڌ بڼده دا ژوند پيدا ڪړے دے او مرگ پرې الله راولي نو دا هم يو امتحان دے، قرآن ڪريم ڪښي الله رب العزة فرمائي: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾⁽¹⁾ "الله هغه ذات دے چې مرگ او ژوند ئي پيدا ڪړے دے؛ ڌ دې دپاره چې په تاسو باندې امتحان اوکړي چې کوم يو په تاسو ڪښي خائسته عمل والا دے".

ڌ بڼده دا ژوند په دنيا ڪښي ڌ امتحان دپاره دے، ڪله به الله ژوند ورکوي او ڪله به پرې مرگ راولي؛ ځکه الله تعالیٰ دوي پيدا ڪړي دي او الله تعالیٰ به ئي وڙني خو چې په انسان باندې غم راغله، نو غم به په کومه طريقه کوي؟

په غم ڪښي ڌ نبي ﷺ سنت طريقه

اولنۍ طريقه دا ده: چې ڪله ڌ سري زنگدن شروع شي نو پيغمبر ﷺ فرمائي: "تاسو ڌ هغه زنگدن والا انسان خوا ڪښي ڪښيني او هغه ته ڌ ڪلمې ڌ "لا إله إلا الله محمد رسول الله" تلقين ڪوئ"، ڌ تلقين طريقه ئي دا ده: چې ته به هغه ته نه وائي: "چې ته ڪلمه اووايه، "لا إله إلا الله محمد رسول الله" اووايه"، ولې؟ په هغې وخت ڪښي ڌ انسان ذهن ڪمزور ۽ وي، دومره سوچ ئي نه وي، هسي نه چې هغه انڪار اوکړي، چې زه هډو ڪلمه نه وایم، نو هسي ته چې هغه ڌ ڪفر ڪلمه اوواي؛ په دې وجه ته به ورته نه وائي چې ڪلمه اووايه، بلڪه چې ڌ هغه زنگدن شروع دے نو ته به ناست ئي او ځان سره به لږ په تيزه ڪلمه وائي، او مري ته به تلقين ڪوي؛ ځکه نبي ﷺ فرمائي: ﴿لَقَدْ نَزَّلْنَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾⁽²⁾

"خپلو مروت ڌ ڪلمې ڌ "لا إله إلا الله محمد رسول الله" تلقين اوکړئ".

نو مري ئي دلته ياد ڪړي خو مراد ترې نه زنگدن والا انسان دے چې نزدې وخت ڪښي ڌ مرکیدو والا دے، خو هغه ته به دا نه وائي: چې ته ڪلمه اووايه؛ ځکه چې پيغمبر ڪريم ﷺ فرمائي: ﴿مَنْ كَانَ آخِرَ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ﴾⁽³⁾

(1) [سورة الملك: 2].

(2) أخرجه مسلم في كتاب الجنائز، باب تلقين الموتى لا إله إلا الله، برقم: (916).

(3) أخرجه أبو داود في كتاب الجنائز، باب في التلقين، برقم: (3116).

"دَ چا چي دَ مرگ پُ وخت کښي، دَ زنگدن پُ وخت کښي آخري خبره دا «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» پُ خلُ راغلُ نو دغه سرے به ډارک جنت ته ځي،" چي دَ زنگدن پُ وخت کښي ئي دا کلمه دَ شهادت پُ خلُ راغلُ نو دغه سرے جنتي دے، نو چي کله سرے مر کيږي نو هغه ته دَ کلمې دَ شهادت تلقين کو؛ دَ دې دپاره چي دَ هغه پُ خلُ دا کلمه راشي.

خو گورے دا موهدو ذهن کښي رانشي چي کله کله سرے وفات شي او کلمه اوته وائي يا کلمه اوواي خو خلق پرې پوهه نشي اگر چي خلق ورته مخامخ ناست وي او يا هغه وفات شوے وي دَ شپې پُ خوب خوب کښي نو دا به يو سرے نه وائي: "چي کني دَ ده خوبے کلمې ساه اوخته نو دے کافر دَ دنيا نه لارو (نعوذ بالله!)"، دَ مرگ پُ وخت کښي کلمه وئيل لازمه نه ده چي کني خاخه به دے کلمه وائي، ها! هله به دے دَ دنيا نه کافر ځي (نعوذ بالله!) چي دے دَ مرگ پُ وخت کښي دَ کفر کلمه اوواي، دَ کلمه دَ توحيد نه انکار اوکړي نو هله به دے کافر کيږي، اوس هغه ته تکليف دے او کلمه ئي اوته وئيله نو خير دے، خو دَ نبي ﷺ امت ته دا تلقين دے چي ته کلمه اووايه او دَ ځان سره ئي وايه.

نو دا دَ زنگدن دَ وخت نه حالات شروع شول او چي کله دَ انسان دا روح دَ ده دَ بدن نه اوځي نو دَ انسان دا سترگې کولاو پاتې شي، خلُ ئي کولاو پاتې شي او دا ولې داسې کولاو پاتې کيږي؟ نو حديث مبارکه دے، چي نبي ﷺ فرمائي: "چي کله دَ انسان دَ بدن نه روح اوځي نو دغه سترگې دَ ده دې روح ته گوري، نو پُ دې وجه ئي سترگې کولاو پاتې شي"، نو چي سترگې کولاو پاتې شي نو بيا زمونږ دَ خور پيغمبر محمد عربي ﷺ طريقه دا ده: چي دَ مري سترگې بندې کړه، او که ځنډه ئي کولاو پاتې شوې وه نو ځله به ورله بنده کړئ.

او بيا به چي او فريادونه نه کوئ، کلمه اووايه "إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، او صبر کو، دا صحيح طريقه ده، حديث کښي راځي: نبي ﷺ دَ ابوسلمه ؓ خواته ورغلو، هغه بيمار وو، دوي ناست وو چي دَ هغه نه روح اووتو او وفات شو، چي وفات شو نو دَ هغه سترگې کھولاو پاتې شوې، رسول الله ﷺ راپاسيدو: فَأَعْمَضَهُ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ».

"نو نبي ﷺ ده له سترگې پټې کړې او بيا نبي ﷺ او فرمائيل: چي کله دَ انسان روح اوځي نو

سترکي رييس شي، روح ته کوري نو د انسان سترکي کولاؤ پاتي شي."

نبي ﷺ چې دا خبرې اوکړې نو د ابوسلمه ؓ کور والا جغې کړې، چې ابوسلمه ؓ وفات شو: فَقَالَ: «لَا تَدْعُوا عَلَيَّ أَنْفُسَكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَيَّ مَا تَقُولُونَ»، ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ، وَاخْلُقْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْعَابِرِينَ، وَاعْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ، وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ»⁽¹⁾.

"نبي کریم ﷺ هغوي ته اوفرمائيل: خپل ځان ته خبرې مه کوي مگر د خير کلمه وايي (ردي بدې مه وايي، شکوي او کيلې د الله نه مه کوي)؛ ځکه چې يقيناً په دې وخت کينې تاسو چې کومې خبرې کوي نو ملائک په هغې باندې آمين وايي (نوهسي نه چې تاسو ځان ته خبرې کوي)، او بيا نبي ﷺ حضرت ابوسلمه ؓ ته دعاء کوي: يا الله! ابوسلمه ته بخښنه اوکړې او د ده درجات اوچت کړې په هدايت يافته خلقو کينې او ته محافظ شي د ده په اهل کينې، د ده د کور والا حفاظت اوکړې، الله ده ته د ده قبر کولاؤ کړې او ده لره په دې قبر کينې رها جوړه کړې."

نو دا مونږ ته د نبي ﷺ تعليمات شول، چې په تا که داسې حالات راغلل نو ته به هم دغسې کوې، مري ته به ژړا او فرياد نه کوې، ته به د صبر کلمات وايي، ته به وايي: "إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"، "الله مونږ ستا يو او تا ته به واپس کيږو"؛ دا د صبر ناک سري کار دے، دا خود الله يو امانت وو، الله درنه واغستو نو ته به په دې کينې دا نه وايي: "چې خدائے پاکه تا صرف زما دا يو څوي مونږ لے وو، چې دے دې واغستو"، نا بلکه ته به د الله د رضاء خبرې کوې، دا خود الله تا سره يو امانت دے. **واقعہ**

علماء کرام ذکر کوي: "يو عالم وو، د هغه ښځه وفات شوه، نو هغه نهايته خفه وو، چا سره ئې خبرې هم نه کولې، ملاقاتونه ئې بند کړل، ښځې پسې خفه وو، چا ورته اووئيل: دا ولې؟ ده ورته اووئيل: غم راباندې راغلے دے، طبيعت مې ښه نه دے، يو اوښياره زنانه وه، هغې اووئيل: چې ما د دې عالم خواته اوليرئ، زه ترې نه تپوس کوم، نو دغه ښځه هغه عالم خواته راغله، ورته وايي: ستا نه زه يو تپوس کوم: زما يو کاوندئ ده، ما د هغې نه سره زر راوړي وو سؤالي چې نن ماله

ستا دا والی راکرہ زمونڙ پٽ ڇهلوانو کڻي ڀنڊي ده، هغي ماله راکرل، هغه سره زر زما سره وو، اووه يا اته کاله زما سره وو نو اوس هغه زنانه راغله او زما نه هغه سره واپس غواڙي، خواوس ترې نه زما زړه نه کيږي نو دا هغي له ورکرم که نا دغه سره زما شول؟ نو هغه عالم ورته وائي: دا خوته د هغي شڪريه آء کڙه چې تا ترې د ږي ورځې دپاره راوږي دي او هغي تا ته اووه، اته کاله صبر هم اوکړو، او اوس ئې چې درنه غواږي نو اوس ئې هم ته نه ورکوي؟ هغه ښځه ورته وائي: الله دې پٽ تا باندې رحم اوکړي، چې ما ته داسې مسئله ښائي نو دا تا له چې الله دغه ښځه يو امانت درکړه وو او ستا خوپه اختيار کښي يو سيکنده هم نه وو، د دې باوجود ئې تا سره دا دومره وخت تيز کړو، نو چې اوس الله خپل امانت واغستو نو ته ولې دومره خفه ئې؟ نو هغه عالم پوهه شو چې آوا دا خو ما سره د الله يو امانت وو. ستا پلار وفات شو، ستا مور وفات شوه، ستا ښځه او بچي وفات شونو بس اووايه: الله! دا ستا امانت وو او تا رانه واغستو، نو پٽ دې صبر کول پکار دي.

قرآن کريم کښي صبرناکوله د جنت زيرے

قرآن کريم کښي الله تعالی صبرناکو خلقوله زيرے ورکوي، فرمائي: ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾⁽¹⁾ "زيرے ورکړه صبرناکو ته".

اوس صبرناک چا ته وائي؟ ته هم ځان ته صبرناک وائي، زه هم ځان ته صبرناک وایم، خو الله وائي: ﴿الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ﴾⁽²⁾

"صبرناک هغه کسان دي چې کله ورته څه غم، مصيبت او تکليف اورسېدو نو هغوي وائي: يقيناً مونږ د الله يو او مونږ به دې الله ته واپس کيږو".

او دا د هغوي عقیده وي صرف پټ خلې باندې نه وائي، او چې کله دې صبر اوکړو نو د صبرناکو مقام څه ده؟ الله رب العزة فرمائي: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾⁽³⁾ "يقيناً الله د صبرناکو خلقو ملکر دے".

او کله الله رب العزة فرمائي: ﴿إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾⁽⁴⁾

(1) [سورة البقرة: 155].

(2) [سورة البقرة: 156].

(3) [سورة البقرة: 153].

(4) [سورة الزمر: 10].

"الله به ڌ قيامت پڻه ورځ صبرناکو ته به حسابو اچرونه ورکوي".

حضرت ام سلمه رضي الله عنها فرمائي: "چي ما ڌ نبي ﷺ نه اوريدلي دي: چي کوم مسلمان باندې غم راغلي او هغه دا کلمه اووييله، چي: ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾، اللّٰهُمَّ أَجْرُنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا".

"اے الله! مونږ خاص ستا يو او خاص ستا طرف ته به واپس ڪيرو، اے الله! زما مصيبت باندې ما له اجر راکڙه او ڌ ڊي پڻه عوض ڪڻي ما له ښه بدلہ راکڙي".

نو چا چي دا کلمه اووييله نو نبي ﷺ فرمائي: ﴿إِلَّا أَخْلَفَ اللّٰهُ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا﴾⁽¹⁾ مگر الله تعالیٰ به ورله ڌ ڊي نه غوره بدلہ ورکري، نو ام سلمه رضي الله عنها وائي: دا خبره ما ڌ نبي ﷺ نه اوريدلې وه نو چي کله زما خاوند ابوسلمه رضي الله عنه وفات شو، نو ما ته ڌ خپل خاوند نه څوڪ خور او ښه نه ښکاريڊو، ما پڻه زړه ڪڻي اووييل: چي دا کلمه به اووايم؛ ڇکه ڌ نبي ﷺ طريقه ده، او ڌ هغوي وينا ده خو ماته ڌ خپل خاوند نه څوڪ خور نه ښکاري او دا خو زما هڊو ذهن ڪڻي نه وو چي زما به ڌ نبي ﷺ سره نڪاح ڪيري، نو ما چي دغه کلمه اووييله نو ڌ ڊي نه پس زما نڪاح الله هغه چا سره اوکڙه چي هغه ڌ ابوسلمه رضي الله عنه نه پڻه څو څو چنده غوره وو، چي هغه محمد رسول الله ﷺ وو، نو چي غم درياندې راغلو نو دا: ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾، اللّٰهُمَّ أَجْرُنِي فِي مُصِيبَتِي، وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا کلمه اووايه نو الله به درياندې ڌ هغي نه ځکله حالت راولي، چي بچي ڊي وفات شو نو الله به درته ڌ هغه نه ځکله بچي درکري، غم او تڪليف درياندې راغلي نو الله به درياندې ڌ هغي بدلہ ڪڻي ښه خوشحالي راولي، نو ڌ ڊي کلماتو اهتمام پکار ڊي.

ڌ مسلمان بنده بچي وفات ڪيدل

ابو موسیٰ اشعري رضي الله عنه فرمائي: چي نبي ﷺ فرمائيلي دي: چي کله ڌ يو مسلمان بچي وفات شي نو الله رب العزة ملائڪو ته وائي: ﴿قَبِضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي، فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبِضْتُمْ ثَمَرَةً فُؤَادِهِ، فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَمْدُكَ وَاسْتِرْجَاعُ، فَيَقُولُ اللّٰهُ: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ﴾⁽²⁾

(1) أخرجه مسلم في كتاب الجنائز، باب ما يقال عند المصيبة، برقم: (918)، واللفظ له، وأحمد في "مسند" في مسند المدنيين، حديث أبي سلمة بن عبد الأسد، برقم: (16344).

(2) أخرجه الترمذي في أبواب الجنائز، باب فضل المصيبة إذا احتسب، برقم: (1021).

"تاسو زما د بنده بچے وفات کړو؟ نو ملائک ورته وائي: آوا بيا ورته الله وائي: تاسو زما د بنده د زړه ميوه واغسته؟ (ځکه ماشوم بچي سره د مور او پلار ډيره مينه وي)، ملائک ورته وائي: آوا نو الله رب الغزة بيا تېوس باوجود د علم نه کوي: چې په دغه وخت کښې زما بنده څه وئيل؟ ملائک ورته وائي: ستا حمد او ثناء ئې وئيله او دا د "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ" کلمه ئې وئيله، پيغمبر محمد مصطفی ﷺ فرمائي: الله بيا حکم اوکړي: چې زما بنده دپاره په جنت کښې يو کور جوړ کړئ او هغې ته "بيت الحمد" نوم کيږدئ".

دوه قسمه مبعوض او لعنتي آوازونه

نبي ﷺ فرمائي: «صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ مِزْمَارٍ عِنْدَ نَعْمَةٍ وَرَرَّةٌ عِنْدَ مُصِيبَةٍ»^(۱)

"دوه (۲) قسمه آوازونه دي، چې دنيا کښې هم د لعنت نه ډک دي او آخرت کښې هم د لعنت نه ډک دي (د الله ډير بدې شي): (۱) يو د خوشحالي په وخت کښې کانې بجانې وئيل، او (۲) دويم د مصيبت په وخت کښې ژړا کانې کول".

نو دا دوه آوازونه الله ته ډير بدې شي، او زمونږ پښتانه روڼره وائي: غم په ژړا باندې ښه ښکاري او واده په تنگ تکور ښه ښکاري، نو خبره داسې نه ده بلکه غم دې په دې ژړا باندې تباہ کړو او واده دې په دې تنگ تکور باندې تباہ کړو، ټول واده دې هم د لعنت نه ډک شو او ټول غم دې هم د لعنت نه ډک کړو.

په مري پسې ژړا کول

رسول الله ﷺ سخت الفاظ وائي: «لَيْسَ مِمَّا مَنَ لَطَمَ الْخُلُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ»^(۲)

"زما امتي نه دے هغه کس چې هغه (د غم په وخت کښې) مخونه په سپيرو وهي او کريوانونه شلوي او چغې وهي پشان د چغو د جاهليت".

نو که دا نارينه وي او که زنانه وي خو چې د غم په وخت کښې مخ ټکوي، کريوانونه شلوي، لويي لويي چغې اوباسي، چې بل کلي کښې ئې هم خلق اوري، چې فلانکي کور کښې نن غم شوې دے،

(۱) أخرجه البزار في "مسنده"، برقم: (7513).

(۲) أخرجه البخاري في كتاب الجنائز، باب ليس منا من شق الجيوب، برقم: (1294)، واللفظ له، ومسلم في كتاب الإيمان، باب تحريم ضرب الخدود وشق الجيوب والدعاء بدعوى الجاهلية، برقم: (103).

دومره غتي غتي جغي وهي نونبي ﷺ فرمائي: جي دا نارينه دے، كه زنانه ده خوزما امتي نه دے.
كومنه زنانه جي مري پسې ژاږي

هغه زنانه جي غمونو کڻي جغي اوباسي، د هغي متعلق نبي ﷺ ډير سخت وعيد فرمائيلے دے، اورد حديث دے، نبي ﷺ فرمائي: «أَرْبَعٌ فِي أَمْتِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، لَا يَتْرُكُونَهَا: الْفَخْرُ فِي الْأَخْسَابِ، وَالطَّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ، وَالْأَسْتِسْقَاءُ بِالنَّجُومِ، وَالنِّيَاحَةُ» وَقَالَ: «النَّاحَةُ إِذَا لَمْ تَتَّبِعْ قَبْلَ مَوْتِهَا، تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ، وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ».⁽¹⁾

"خلور (۱) کارونه زما په امت کښې د جاهليت کارونه راروان دي، او دوي ئې نه پرېږدي:
 (۱) اول: «الْفَخْرُ فِي الْأَخْسَابِ» "پخپل خاندان باندې فخر کول"، چې زه داسې د اوچت خاندان نه يم، دا د جاهلانو خلقو کار دے؛ ځکه الله تعالى ته خو خاندان نه دے پکار، الله تعالى څه وائي؟ الله خو دا فرمائي: «إِنْ أَكْرَمَكُمُ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ»⁽²⁾ "يقينا په تاسو کښې خوش سرے الله ته هغه څوک دے چې څوک زيات پرهيزگار دے"، الله تعالى ته خو په نسب سرے نه نږدې کيږي، بلکه الله ته خو په تقوی باندې سرے نږدې کيږي نو دا خبره کول: "چې زه ډير اوچت نسب والا يم او زه ډير اوچت خاندان والا يم"، نو دا د جاهليت کار دے.

(۲) دويم: «وَالطَّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ» "په نسبونو باندې طعن کول"، دا هم د جاهليت د کارونو نه يو کار په مسلمانانو کښې راروان دے، چې کمزورو نسبونو والا ته سرے سپک کوري، دا سپک نه دي بلکه دا ټول الله پيدا کړي دي.

(۳) دريم: «وَالْأَسْتِسْقَاءُ بِالنَّجُومِ» "په ستورو باندې باران معلومول"، چې دا فلانے ستورے راوختو نو اوس به باران کيږي، فلانکے ستورے راوختو نو باران به کيږي، دا د جاهليت خبرې دي، په دور جاهليت کښې به چې باران اوشو نو جاهلانو خلقو به دا وئيل: "چې دا فلانکے ستورے راختلے وو، نو ځکه دا باران اوشو"، نو دا قسم خبرې کول دا د کارونو د جاهليت نه دي.

(۴) څلورم: «وَالنِّيَاحَةُ» "په مري باندې ژړاکانې کول"، په دور جاهليت کښې چې به هغوي وفات کيدل نو هغوي به باقاعدگۍ سره به هغوي وصيت کولو خپلو زنانه او خپلو بچو ته: "چې ما

(1) أخرجه مسلم في كتاب الجنائز، باب التشديد في النياحة، برقم: (934).

(2) [سورة الحجرات: 13].

پسې به ژړاگانې کوي، او د ژړا دپاره به ئې په پيسو باندې ښځې راوستلې، چې دې مري پسې اوڅاره، چې دا غم دروند شي، او خلقو ته پته اولگي چې دا خو ډير غټ سره وفات شوه دے، او ډيرو ښځو ورسې اوڅرل، نن مسلمان که نورې زنانه نه راوړي خو هغه خپلې زنانه ئې دومره چغې اوباسي چې نورو زنانو ته ئې ضرورت نشته دے، او اکثر ډيرې زنانه داسې وي چې هغوي خو په بدل ژړاگانې کوي، دا شے د شريعت نه بالکل خلاف دے، او د داسې زنانو يا نارينو باره کښې چې هغوي په غمونو کښې ويرونه کوي او ژړاگانې کوي نو کناهکار دواړه دي خو دا کار اکثر زنانه کوي، نو پيغمبر مصطفي ﷺ په دې حديث کښې د دغسې زنانو باره کښې فرمائي:

«الَّتَائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتَّبِ قَبْلَ مَوْتِهَا، تَقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ، وَدَرَعٌ مِنْ جَرَبٍ»⁽¹⁾

"دا ویرکړې زنانه چې د خپل مرگ نه مخکښې مخکښې توبه اونه باسي نو دا به د قیامت په ورځ راپاخولې شي او په دې باندې به پرتوک د کوکړونه وي او قیص به ئې د "جرب" نه وي.

نو ویرکړه زنانه او چغې وهونکي په مري باندې دغې زنانه ته به په قیامت کښې د کوکړو پرتوک اچولې شي؛ دا ځکه چې دا کوکړ نهایتې زر اوړ اخلي، نو دا سخته سزا شوه.

نو عزتمندو! مونږ او تاسو له پکار دي: چې په مونږ باندې غم راغله نو چې غم په هغه طریقه اوکړو، چې په کومه طریقه ئې ﷺ کړې دے، د ژړا نه زه تاسو نه منع کوم، ژړا خو چې د چا زړه کښې نه وي نو د هغه زړه کښې رحم نه وي، ترس بیا د هغه زړه کښې نه راځي؛ ځکه بیا چاله ژړا نه ورځي، ژړا خو هغه چاله ورځي چې د هغه په زړه کښې رحم وي.

د نبی ﷺ د ژړا طریقه

د پيغمبر کریم ﷺ خپل ځوي حضرت ابراهيم وفات کيدلو، زنگدن ئې وو (د نبی ﷺ بچي اکثر په ماشوموالي کښې وفات شوي دي)، نو ابراهيم ماشوم بچې وو، نبی ﷺ چې د هغه حالت اوکښلو، نبی ﷺ اوڅرل، د سترکو مبارکو نه ئې اويښکې روانې شوې، صحابه کرامو ﷺ کښې حضرت عبد الرحمن بن عوف ؓ ترې نه تپوس اوکړو: "اے د الله پيغمبر ﷺ! تاسو خو مونږه د ژړا نه منع کوئ چې ژاړئ مه په مړو باندې، او ستاسو خو خپله حالت بدل دے، تاسو خو پخپله ژاړئ؟"، نبی ﷺ ورته او فرمائيل: "زه تاسو د دې ژړا نه نه منع کوم، چې تاسو ژاړئ او

جڳي نه اوباسي او ڌ سترگو نه مو اويشڪي لاري نو زه تاسو ڌ ڊي قسم ڙا نه نه منع كوم؛ ڇڪه دا خو رحمت ڌ الله ڊي، بلڪه زه تاسو ڌ ڊي نه منع كوم جڳي تاسو گريوانونه شليوي او مخونه وهئي، او اوريدې اوريدې جڳي اوباسي، نو هسي خو ڌ سري ڌ سترگو نه خاخه اويشڪي ڳي.

ڌ حضرت سعد ؓ حالت

"حضرت سعد ؓ بيمار وو، نبي ﷺ ڌ هغه ٽپوس له لارو، هغه باندې ٺي هوشي راغله او ڌ زنڪدن حالت ٿي وو، نو ڌ نبي ﷺ ڌ سترگو مبارڪو نه اويشڪي مبارڪي رواني شوي."

دارنڪي ڌ نبي ﷺ نوسي وفات ڪيدو، غالباً ڌ زينب ؓ ڏوي وو، نو زينب ؓ نبي ﷺ پسې سوال جواب راوليرو: "ڳي تاسو راشي"، نبي ﷺ ورته اوڙيل: "بس ڳي وفات شو نو ڌ الله امانت وو، الله تعاليٰ خپل امانت واغستو او زما لور ته وايه: ڳي صبر ڪوه"، او تسلي ٿي ورته راوليرله، خو لور ٿي بيا خبر راوليرو ڳي: "تاسو خاخه راشي"، نبي ﷺ ڳي راغلي، ڳي وي ڪتل نو ڌ هغه زنڪدن وو، نو نبي ﷺ هغه نوسي راواغستو او ڌ سترگو مبارڪو نه ٿي اويشڪي رواني وي، ڙل ٿي، خودا داسي ڙا وه ڳي شريعت ڪڀي جائز ده، منع نه ده او دغه ڙا خو هر چاته ورڳي، ڳي ڌ سترگو نه اويشڪي رواني دي او زره غمزن ڊي.

ڳي ڌ نبي ﷺ ڏوي وفات ڪيدو نو هغه وائي: «إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ، وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ، وَلَا تَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَىٰ رَبُّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ»⁽¹⁾

"يقيناً ڌ سترگو نه اويشڪي ڳي او زره غمزن ڪيري او مون به صرف هغه خبري وائو ڳي زمونڊ رب پري زمونڊ نه خوشحاليڙي، او يقيناً مونڙ اسي ابراهيمه! ڀه جدائي ستا باندې خاخه غمزن يو."

نو دا قسم ڙا جائز ده، ڪه ڀه دغه طريقه نارينه ڙا ڪوي يا زنانه نو بالڪل جائز ده، هيخ قسم ڇه قباحت پڪڀي نشته، خو ڌ ڊي نه ما سڀوا ڀه بله طريقه باندې ڙا ڪول ناروا دي، غم خودي خودا جڳي اوباسل يا ڌ مري صفت ڪول دا لويه ڪناه ده، او دا صفتونه ڌ مري ڪول دا خو هغه ڇوڪ ڪوي ڳي ڀه زره ٿي ڇه غم درد نه وي؛ ڇڪه ڳي ڌ چا ڀه زره غم وي نو هغه نه دا صفتونه نه ڪيري؛ ڇڪه ڌ هغه ڌ ڊير خفڪان ڌ لاسه آواز نه خيڙي نو دا دومره ڀه خوږ او ناشنا انداز باندې وزنونه جوڙول او ڌ مري صفتونه به ڇوڪ ڇه اوڪري؟ نو دا خيڙ بالڪل ڌ شريعت نه.

خلاف دے، کہ ژرا کوې نو تیک ده خو هغه ژرا به کوې چې هغه شریعت کښې منع نه ده.

مسئله

بیا چې کله مړے اوشونو جنازه باندې به تلوار کوې، بیا به مړے نه حصاروې، نو د پیغمبر ﷺ طریقه دا ده: چې جنازه باندې به تلوار کوې.

بله مسئله

مړي ته چې کله غسل نه دے ورکړے شوه نو علماء کرام وائي: د هغه سره خوا کښې تلاوت کول دا مکروه دي، که زنانه دغه وخت تلاوت کوې نو په بله کفره کښې به جمع کيږي نو تلاوت به کوي، او دا غسل ورکول به هم چا پورې خاص کوې نه، چې ته وائي: فلانکے لا نه دے راغله يا فلانکے استاذ لا نه دے راغله نو مونږ لا غسل نه ورکوي، او بعضې خلق خو پکښې لا داسې وي چې هغوي پردي خلق راولي او مړي ته غسل ورکوي، مسئله دا ده: چې مړي ته به خپل وارث غسل ورکوي، پردو خلقو باندې خپلو مړو ته غسل مه ورکوي، د مړي د غسل ورکولو زيات حقدار هغه سرے دے چې خوک وارث دے، د مړي په لامبولو کښې ډير زيات ثواب دے، نو پخپله لامبول پکار دي، او په رسته دار ئې که لامبوې نو په رسته دارانو کښې به ئې هم په هغه چا لامبوې چې که چرته مړي کښې څه عيب يا نقصان ښکاره شي نو چې د مړي عيب او نقصان چا نه نه ښکاره کوي، بلکه د مړي عيب به پټ ساتي، دا به هيچ چا ته نه وائي.

بیا چې کله دې غسل ورکړو نو په جنازه به تلوار کوې، حديث مبارکه کښې راځي: "د صحابه کرامو ﷺ به دا عادت وو چې کله به د سحر نه مړے اوشو نو قيلوله به ئې قبر کښې راتله او چې د ماسپخين نه پس به مړے اوشو نو شپه به ئې قبر کښې راتله، صبا ته به ئې نه حصارولو، او بي ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته ترغيب هم د دې ورکړے دے: حضرت ابوطلحه ؓ بيمار وو، نبي ﷺ هغه تپوس له راغله، چې اوو ئې کتل نو د هغه حالات ښه نه وو، زنگدن ئې شروع وو، نبي کریم ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته فرمائي: "زما خيال دا دے چې ليو طلحه ؓ به وفات کيږي نو کله چې دے وفات شي بيا ما ته خبر راکړئ! او دا درته وایم: چې بيا د ده په دفن کولو کښې تلوار اوکړئ"، ځکه چې د مسلمان د بدن نه روح اوځي نو بيا پکار نه ده چې کور کښې دې پروت وي او خلق ورته کوري او ژاري، نو پیغمبر ﷺ هم مونږ له دې ترغيب راکوي: مړے په تلوار دفن کړئ.

دَ نَبِي ﷺ حَضَرَتِ عَلِي ؑ تَه وَصِيَت

حديث ڪنبي راڻي: نبي ﷺ علي ؑ تَه وصيت ڪرے وو، دَ درہو ڇيزونو چي ڪلہ دَ هغي وخت راشي نو هغه به نہ روستو ڪوي:

(۱) اول: «الصَّلَاةُ إِذَا آتَتْ».

"چي ڪلہ دَ مونڱ وخت راڳلے نو مونڱ به دَ خپل وخت نہ نہ روستو ڪوي".

بيا به دا نہ وائي: چي اوس ئي ڪوم او بيا ئي ڪوم او پڻ دِي ڪنبي درنہ مونڱ نا وخته شي، نبي ﷺ فرمائي: چي دا خو دَ منافق سري مونڱ دے، چي هغه وائي: اوس مونڱ ڪوم او دِي ڪنبي پري نمر پڻ زيري شي نو دے بيا رامندي ڪري زر زر چاراندنام او ڪري بيا لکه دَ چرگ پشان څلور تونگي او لکوي او سلام او ڪرڻوي، بيا وائي: چي ما خو مونڱ او ڪرو، نو دا خو دَ منافقانو مونڱ دے.

(۲) دويم: «وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ».

"او جنازه چي ڪلہ ئي وخت حاضر شي نو بيا صبر مہ ڪوہ".

چي سرے وفات شو، او قبر وغيره ئي تيار شول نو بيا جنازه فورًا ڪول پڪار دي، دا نہ چي ديڄو قبر تيار دے او هر ڇڻ تيار دي او زونر دا خلق به وائي: جنازه حصاره ڪري؛ ڇڪه چي دَ ڪراچي نہ هغه فلانڪيان راروان دي، او هغوي خو اوس ٽڪٽ راغستے دے، او دَ فلانڪي ڄائے نہ فلانڪے راروان دے، او دَ هغوي دپاره ئي جنازه حصاره ڪري وي نو دا ڪار دَ شريعت نہ بالڪل خلاف دے؛ ڇڪه نبي ﷺ فرمائي: چي مرے اوشو نو زر زر ئي دفن ڪري.

(۲) دريم: «وَالْأَيُّمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا كُفْرًا»^(۱).

"چي ڪلہ يو پيغلي بے واده جيني دپاره تالہ ڇوڪ تپوس له راغلل دَ غوشتو دپاره او دغه خلق ئي "كُفْرًا" وڙو نو بيا ئي مہ حصاروہ".

ڪفو ديتہ وائي: چي مناسب ڄائے ورته ميلاؤ شو، چي حسب نسب وغيره ڪنبي دَ دِي سره يو شان وي، نو دا دري ڇيزونه به نہ حصاروي، بلڪه پڻ دِي ڪنبي به تلوار ڪوي؛ ڇڪه دَ دِي پڻ حصاريدو ڪنبي نقصان دے.

نو بله طريقه ڌ ني ڏا ده: ڇي غم اوشو نو پٽه جنازي به تلوار کوي، ني ڏا فرمائي: "ڇي جنازه اوري نو زري مقبري ته يوسي؛ ڪٿ هغه نيڪ عمله انسان وي نو وٺي مو پٽه دنيا کنيي حصار ڪري دے؟ دے خپل منزل ته اورسوي ڇي دے خپل منزل جنت ته اورسي، او ڪٿ بد عمله سرے وي بيا خو تاسو يو مُرداره پٽه اوکو باندي کينودي ده ڌ خپلو اوکو نه ئي لري ڪري"، نو پٽه جنازه باندي تلوار کول دا ڌ پيغمبر ڏا طريقه ده.

ڌ جومات يوه خادمه وه، هغه وفات شوه، ني ڏا ته پٽه نه وه ڌ شهي وفات شوې وه، صحابه ڪرامو ڏا ڌ شهي شهي دفن ڪري، ني ڏا ڇي راغلي وائي: ڌ جومات هغه خادمه يا خادم مې اونڌه ليدلو دوه دري ورڇي شوي دي؟ صحابه ڪرامو ڏا ورته اوفرمايل: "ڇي هغه خو وفات شوې وه او ڌ شهي مونڊر خخه ڪري؛ مونڊر تاسو ته ڪٿه اونڌه وٺيل ڇي شهي وه تاسو ته تڪليف وو"، ني ڏا ورته اووٺيل: "ما ته ئي قبر اوشايي!..."، نو حاصل دا ڇي: ڌ شهي مرے شوه دے او سحر ته ئي پري نه بنودو، ڌ شهي شهي ئي دفن ڪري.

بيا ڇي ڪله سرے وفات شي او جنازه ئي اوشي نو زمونڊر پٽه خلقو کنيي دا قانون دے ڇي ڪله جنازه اوشي نو ڌ جنازي نه بعد به مرے حصار وي، نو دا طريقه ڌ پيغمبر ڏا نه نه ده ثابت، او بيا دا وائي: ڇي ايماندارو ڌ دي عاجز پٽه حق کنيي دعاء اوڪري، دا شے ڌ پيغمبر ڏا طريقه نه بالڪل خلاف دے ڇي ته مرے حصار ڪري، او بيا وائي: ڇي ڌ دي عاجز پٽه حق کنيي دعاء اوڪري؛ ڪٿه ڇي جنازي ته اودريدي نو دغه ڌ مري دپاره دعاء وه ڪنه، نوري دعاگاني پڪنيي ڌ ڪوم ڄاڻي نه راغلي؟ خو دومره وه ڇي هغه دي پٽه عربيي کنيي اوڪري، نو دغه پٽه عربيي کنيي دعاء ڌ مري دپاره ڪافي وه ڪنه، نو ڌ جنازي نه پس بيا دارڪ مرے رسوه بيا دعاگاني نشته دے، "فتاويٰ رحيميه" پٽه دي باندي اورد بحث ڪري دے؛ ڪٿه بعضي وخت داسي اوشي ڇي جنازه اوشي نو سره ڌ استاد نه هغوي به وائي: ايماندارو ڌ دي عاجز پٽه حق کنيي دعاء اوڪري.

ڌ جنازي نه روستو دعاء شته يا نشته؟

نو مسئله دا ده، "فتاويٰ رحيميه" ڌ مفتي عبد الرحيم لاجپوري ڏا ڌير زياتي حوالي ذڪر ڪري دي، مونڊر پٽه دي يو خو حوالي او ڪٿ عبارات رانقل ڪوو؛ ڌ دي دپاره ڇي دي خلقو ته پٽه اولڪي ڇي دا يو بدعت دے، او ڌ دي نه ڄاڻ ساڻل پڪار دي، لکه اوڪوره:

(۱) "فتاویٰ رضویہ" کنہی مفتی عبد الرحیم لاجپوری رحمہ اللہ وائی: "دا بدعت دے او دے ہیڻ خہ ثبوت پۂ شریعت کنہی نشته".

(۲) "إِنَّ الدُّعَاءَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ مَكْرُوهٌ".

"دَ جنازې دَ مونځ نه روستو دعاء کول دا مکروه دي".

(۳) علامه سعدي الحنفي رحمہ اللہ ذکر کوي: "لَا يَقُومُ الرَّجُلُ بِالدُّعَاءِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ".^(۱)

"دَ جنازې دَ مونځ نه روستو به بيا دَ دعاء دپاره نه اودرپرې". چې ايماندارو دَ دې عاجز پۂ حق کنہی دعاء اوکړی، بس خو چې څنگه جنازه اوشوه نو فوراً به کت اوچتوې او مقبرې ته به ئې اوړې.

(۴) امام طاهر بن احمد البخاري الحنفي رحمہ اللہ ليکي دي: "لَا يَقُومُ بِالدُّعَاءِ فِي قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ لِأَجْلِ الْمَيِّتِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ وَقَبْلَهَا".^(۲)

"دَ مري دَ دعاء دپاره به نه اودرپرې پس دَ جنازې دَ مونځ نه، او نه به مخکښې دَ جنازې دَ مونځ نه دَ دعاء دپاره اودرپرې".

بس دغه جنازې والا دعاء ورله کافي ده کنه.

(۵) علامه سراج الدين اودي الحنفي رحمہ اللہ ليکي دي: "إِذَا قُرِعَ مِنْ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ لَا يَقُومُ بِالدُّعَاءِ".^(۳)

"کله چې دَ جنازې دَ مونځ نه فارغ شوې نو بيا به دعاء دپاره نه اودرپرې"، چې چغې وهې: ايماندارو! صبر اوکړی! دَ دې عاجز پۂ حق کنہی دعاء اوکړی.

(۶) امام حافظ الديق محمد شهاب کردري الحنفي رحمہ اللہ ليکي دي: "لَا يَقُومُ بِالدُّعَاءِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ؛ لِأَنَّهُ دَعَا مَرَّةً؛ لِأَنَّ أَكْثَرَهَا دُعَاءٌ".^(۴)

"دَ جنازې دَ مونځ نه پس به دعاء ته نه اودرپرې؛ ځکه چې دۀ يو پيره دعاء پۂ جنازه کنہی اوغوښتل؛ دا جنازه چې ده نو اکثريه دې کنہی دعاء ده".

(۷) امام شمس الدين محمد الخراساني رحمہ اللہ ليکي دي: "لَا يَقُومُ دَاعِيًا لَهُ".^(۵)

(۱) انظر: "الفتاوى" للعلامة السعدي الحنفي: (56/1).

(۲) انظر: "خلاصة الفتاوى" للإمام طاهر بن أحمد البخاري الحنفي: (225/1).

(۳) انظر: "فتاوى سراجيه" لسراج الدين أودي الحنفي: (161/1).

(۴) انظر: "فتاوى بزازيه": (283/1).

(۵) انظر: "جامع الرموز شرح مختصر الوقاية المسمى بالقافية": (125/1).

"مري ته به ڏ جنازي نه روستو بيا په جمع دعاء نه ڪوي؛ ڇڪه دا بدعت دے، ڏ پيغمبر ﷺ نه دا ثابت نه دے.

(۸) علامه ابن نجيم رحمہ اللہ ليکي دي: "لَا يَدْعُو بَعْدَ التَّسْلِيمِ".^(۱)

"ڏ جنازي ڏ سلام گرڇولو نه بعد به بيا دعاء ڏ مري دپاره نه ڪوي".

بعضي خلق دا وائي: يره جي اتيڪ ده دعاء خو نشته خو چي صفونه دي نه وي مات ڪري، او چي صفونه دي مات ڪرل نو بيا دعاء بعد الجنازه شته دے، نو جواب اوشو: "ڏ بحر الرائق" عبارت نه معلومه شوه: چي تڪے ڏ "بَعْدَ التَّسْلِيمِ" ئي راورے، پس ڏ سلام نه دعاء نشته ڪه هغه بيا صفونو ڪنبي وي او ڪه نه صفونه دي ورته مات ڪرل خو په دوارو صورتونو ڪنبي دعاء نشته، نو چي ڪت تر خو نه دے اوچت شوه ڏ هغه نه محڪبي دعاء ڪرل پس ڏ جنازي ڏ مونڱ نه نشته دے؛ ڇڪه چي جنازه اوشوه نو دعاء پڪبي مري ته اوشوله، دا دعاء وه ڪنه: چي تا وئيل: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيَاتِنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَعَائِنَا. وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنثَانَا..."، ڏ دي نه بله بهتره دعاء نشته دے.

(۹) ملا علي القاري رحمہ اللہ ليکي دي: "وَلَا يَدْعُو لِلْمَيِّتِ بَعْدَ صَلَاةِ الْجَنَازَةِ لِأَنَّهُ يُشْبِهُ الزِّيَادَةَ فِي صَلَاةِ الْجَنَازَةِ".^(۲)

"ڏ جنازي ڏ مونڱ ته روستو به ڏ مري دپاره دعاء نه غواړي؛ ڇڪه چي دا په مونڱ ڏ جنازه ڪنبي زيادت سره مشابه ڪرڻي".

ڏ مري ڏ دفن ڪولو نه پس دعاء

چي ڪله مرے دفن شو بيا دغه دعاء ڏ ني ﷺ نه ثابت ده، چي پيغمبر ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته اوفرمايل: "اوس تاسو ڏه دپاره ڏ الله نه بخڻينه اوغواړي؛ «فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْتَلُّ» ڇڪه ڏه نه به اوس تپوس ڪيري"، نو چي ڪله مرے دفن شو نو بيا ڏ قبر په خوا ڪنبي ڏ هغه دپاره دعاء ثابته ده، خو دا دعاء نشته چي مرے لا دفن شوه نه دے اوته وائي: چي ڏ دي عاجز په حق ڪنبي دعاء اوڪري.

ڏ تعزيت په موقع دعاء ڪول

او زما عزتمندوا دارنڪي دا دعاء ڪاني لکه څنگه چي زمونږ او ستاسو په حُجرو ڪنبي

(۱) انظر: "بحر الرائق" لابن نجيم المصري: (197/2).

(۲) انظر: "مرقاة المفاتيح" لملا علي القاري: (1213/3).

رواج دے، چې لس کسان روان ئې او تېوس ترې اوکړې: چرته ئې؟ نو دوي به وائي: دعاء له خُم، هر يو سري سره به جائے وي اول خودا د جائے کار صحيح نه دے، ولې غمونه د دې دپاره ووځه چې صرف جائے څښکه او خلقو له ئې ورکو؟ د دې درېو ورځو د ناستې مقصد ياد کړه! دا درې ورځې چې په حُجرو کښې ناسته کيږي، نو د دې مقصد دا دے: چې غم رازي د مري د وارثانو اوشي، نو بهتره طريقه خو د دې دا وه: چې د مري وارثان کور کښې ناست وي او خلق ورځي، او غم رازي ورسره کوي، نو دوي به څه کوي؟ روان به وي چې که پنځه کسان ملگري وي، نو استاذ به پکښې اوواي: "الله اکبر!"، نو يو ملگر به آواز اوکړي دعاء اوکړي، بيا به بل ملگر به آواز اوکړي: ايماندارو! دعاء اوکړئ...، بيا به استاذ اوواي: "الله اکبر!"، دا استاذ ئې صرف "الله اکبر" ته کښينولې وي، دا خو مونږ د دعاء پورې توقې کوو، يو لاس کښې به ئې پيالي نيولي وي او بل لاس کښې به ئې پرچ نيولې وي او آوازونه به وي چې ايماندارو! دعاء اوکړئ! يو تکه به ئې وئيلې وي يا نه خوبس لاس به ښکته کړي، که څوک لاس اوچتوي نو دے به هم لاس اوچت کړي، دا خو بالکل د نبي ﷺ طريقې پورې خندا ده؛ ځکه چې «الدُّعَاءُ مَعَ الْعِبَادَةِ»⁽¹⁾.

"دعاء د عبادت مغز دے".

نو عبادت پورې به توقې او مسخري نه کوي، بلکه عبادت به په طريقه د محمد مصطفی ﷺ باندې کوي، چې زما د پيغمبر ﷺ کومه طريقه ده؟ د غمونو دعاء چې کوي نو که لس کسان لارې او که شل کسان لارې نو هر يو دې دعاء دپاره آوازونه نه کوي: چې ايماندارو! لاس اوچت کړئ! بلکه يو کس دې پکښې اوواي: ايماندارو! دعاء اوکړئ چې الله ده ته مغفرت نصيب کړي، بس خبره ختمه، که لسو کسانو لاس اوچت کړل نو ولې هغوي دعاء اونه کړه؟ خودا خو مونږ هر يو ځان ښايو: چې زه هم راغله يم، چې کښيني نو هم آواز کوي چې: دعاء اوکړئ او چې بيا پاسې نو هم آواز کوي چې: لاس اوچت کړئ يو دعاء د جمعې به اوکړو، دا دعاء بالکل خلاف شريعت ده، هر سره تش لاس پورته کوي، الله کواه دے که څه شے پکښې هم وائي، نو دا شے د الله د پيغمبر ﷺ د طريقې خلاف دے، او افسوس دا دے چې هغه کار چې د نبي ﷺ طريقه ده نو هغه مونږ د خبر د لاندې کوو او کومه چې د نبي ﷺ طريقه نه

وي نو پۀ هغې باندې مونږ ډير زور لگوو، بهر حال پۀ دې طريقه باندې دا دعاگانې نشته.
پۀ غم كښې ميلستوب كول

بيا چې كله غم او شي نو بعضې خلق داسې كوي: چې مړې به پروت وي او ديكونو والا پسې به سؤال جواب كړې وي، ديخوا مړي له غسل وركولې كيږي، او بل خوا ديكونه پخپري نو دا څنگه دي؟ نو تمام علماء كرامو ليكلي دي: چې دا شے ناروا دے، خلق خو پۀ پنج پيريانو باندې الزام لكوي چې دوي خيرات نۀ مني او دوي دعاء نۀ مني او حال دا دے چې تمامو علماؤ ليكلي دي چې دا خيرات كول ناروا دي، مونږ دعاء منو، مونږ خيرات منو خو مونږ وايو: چې خيرات هغه خيرات دے چې پۀ طريقه د نبي ﷺ باندې وي، خيرات كوي نو خيرات اوكره خو پۀ طريقه د پيغمبر ﷺ باندې، دا تۀ چې كوم خيرات كوي نو كۀ دا دومره تاوان تا پۀ صحيح طريقه باندې اوكرو نو دومره اجر به درته ميلاؤ شي او مړي ته به دې هم دومره اجر ميلاؤ شي چې څۀ وايه ئې مه، او كۀ چې د پيغمبر ﷺ د طريقې نه خلاف ئې كوي نو هسې دې مال اولكلولو د يو روپۍ ثواب درته هم ميلاؤ نۀ شو، تمامو علماؤ ليكلي دي: چې د مړي كور كښې راجع كيدل او دغه خوراك كول ناروا دي، ابن ماجه پخپل "صحيح" كښې باب پۀ دې باندې كيخودلے دے: "بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْجَمَاعِ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ وَصَنَعَةِ الطَّعَامِ".

"باب دے پۀ بيان د دې كښې چې د مړي پۀ كور كښې راجع كيدل او د مړي كور والا دغه خلقو له خوراك تيارول دا ناروا دي".

او بيا ابن ماجه پۀ دې باندې حديث ذكر كړے دے د عبد الله بن جرير رضي الله عنه: عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ، قَالَ: «كُنَّا نَرَى الْجَمَاعَ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ وَصَنَعَةَ الطَّعَامِ مِنَ النَّيَاحَةِ»⁽¹⁾.
"مونږ به د مړي پۀ كور كښې راجع كيدل او بيا د هغوي نه دودۍ خوړل داسې حرام كښل لكه څنگه چې مړي پسې ژړا كول حرام دي".

نو كۀ يو سري ديگ پوخ كړو او تاله ئې دعوت دركړو: چې تۀ به راځي او دا به خورې نو ياد ساته! داسې حرام دي لكه مړي پسې پۀ چغو چغو ژړل حرام دي، نو د دې د خوراك نه به ځان ساتي، دا خيرات نۀ دے.

(1) أخرجه ابن ماجه في كتاب الجنائز، باب ما جاء في النهي عن الاجتماع إلى أهل الميت وصنع الطعام، برقم: (1612).

دَ خِیرَات طَرِيقَہ خودا دہ: نبي ﷺ ته خبر راغلو چي ستا دَ تره څوي حضرت جعفر ؑ وفات شوه دے، نونبي ﷺ کور کښې زناڼو ته وائي: «اصْنَعُوا لِأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا، فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ»^(۱) "حضرت جعفر ؑ وفات شوه دے، دَ هغوي پۀ کور والا باندې غم راغله دے هغوي ته دودئ پخه کړئ".

دا زما د پيغمبر ﷺ طَرِيقَہ ده: چي چا باندې غم راغله نو ته به ئې خپل کور کښې پخوي او هغوي کره به ئې ليرې، ته دا مۀ کوه چي خپل کور کښې مۀ پخوه، هغوي کره خو هسې هم غم شوه دے او هغوي به ورېژي پخوي او مونږ به هم ورسره اوخورو، نا! داسې مۀ کوه، بلکه تاسو به دَ هغوي دپاره دودئ پخوي، او پۀ هغوي به ئې خورئ، بعضې خلق وائي: زمونږ چي ميلمانۀ راشي نو هغوي ته خو به څۀ غم کوو کنه! نو ستا ميلمه چي راغله ستا کاوندیان دَ څۀ دپاره دي؟ ستا کاوندیان به دَ هغوي غم کوي کنه! خودا نن ئې چي ستا کاوندي غم نه کوي؛ نو دا ځکه چي هغه دېکونه ليدلي دي، چي تا راوري دي نو هغه به ئې څۀ غم اوکړي؟ چي ته ورېژي نه پخوي نو لازماً به ستا کاوندي ستا دَ ميلمه انتظام کوي، دا شے ناروا دے.

الْقَوْلُ دَ عِلْمَاو

ابن شهاب ؓ ذکر کوي: "وَيُكْرَهُ اتِّخَاذُ الضَّيَافَةِ فِي أَيَّامِ الْمُصِيبَةِ؛ لِأَنَّهَا أَيَّامُ غَمٍّ فَلَا يَلِيقُ فِيهَا مَا يَخْتَصُّ بِإِظْهَارِ السُّرُورِ"^(۲)

"دَ غم پۀ وخت کښې دودئ پخول دا مکروه دي؛ ځکه دا خو دَ غم ورځې وي نو مناسب نه دي پۀ دې کښې هغه دودئ کانې ورکول چي خاص دي پۀ خوشحاليو کښې". نو دا دیکونه وغيره راوړل دا خلق پۀ ودونو کښې او پۀ خوشحاليو کښې کوي، پۀ غمونو کښې څوک دا شے نه پخوي.

صاحب دَ "مراقي الفلاح" ذکر کوي

"وَيُكْرَهُ الضَّيَافَةُ مِنْ أَهْلِ الْمَيِّتِ لِأَنَّهَا شَرِعَتْ فِي السُّرُورِ لَا فِي الشُّرُورِ وَهِيَ بِذَعَةِ مُسْتَقْبَحَةٌ"^(۳)

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب الجنائز، باب ما جاء في الطعام لأهل الميت، برقم: (998).

(۲) انظر: "فتاوى بزازية": (379/6).

(۳) انظر: "مراقي الفلاح" كتاب الصلاة: (291).

"دَ مري پُہ کور کښې راجع کيدل او دا ډوډئ خوړل دا مکروه دي؛ ځکه چې دا ميلستوب مشروع دے پُہ خوشحالي کښې نه. که پُہ غمونو کښې او دا ناکاره بدعت دے".
نو دا د ميلستوب ډوډئ کانې خلق پُہ خوشحالي کښې ورکوي، پُہ غمونو کښې څوک دا ډوډئ نه ورکوي.

"فتاویٰ بزازيه" کښې ذکر کوي

"أَنَّهُ يَكْرَهُ اتِّخَاذَ الطَّعَامِ فِي الْيَوْمِ الْأَوَّلِ وَالثَّالِثِ وَبَعْدَ الْأَسْبُوعِ".

"د مري پُہ کور کښې راجع کيدل د خوراک دپاره پُہ رومي ورځې (ديکونه ئې چې پخ کړي وي) او پُہ دريمه ورځ او پُہ اوومه ورځ مکروه دي".

نو دا ورځې د خيرات دپاره خاص کول مکروه دي، زمونږ دې خلقو کښې دا رواج دے چې اکثر که ستاسو خيال وي نو د دوي رواج د هندوانو رواج وي؛ ځکه پُہ دې ملک کښې پخوا هندوان پاتې شوي دي، د هندوانو طريقه څه ده؟ چې هغوي پُہ خاصو خاصو ورځو کښې ډوډئ کانې ورکوي، پُہ څه خاصو ورځو پسې ئې خيراتونه خاص کړي وي، زمونږ خلق پُہ رومي ورځ خيرات خاص کوي چې گني پُہ دې کښې ډير زيات ثواب دے، بيا پُہ دريمه ورځ باندې، بيا د هرې جمعې پُہ شپه باندې، دا نورې شپې نه دي صرف د جمعې دا شپه ده، پُہ نورو کښې ئې هم پوخ کړه کڼه، خو دوي دا وائي: چې د جمعې پُہ شپه ئې که پخوي نو ډير ثواب ئې دے، نو بيا نور خيراتونه نه کوي، کله چې څلوېښتمه ورځ شي نو بيا دے وائي: نن زمونږ د هغې بابا څلوېښتي ده، بيا چې څلوېښتي اوشي نو د خيراتونو به جهتي شي خو چې کال کله پوره شي نو بيا به خيرات کوي وائي: به دا ئې کلېزه ده، دا خو د هندوانو طريقه ده، څلوېښتي، کلېزه، د جمعې شپه خاص کول او رومي ورځ، دريمه ورځ خاص کول دا تخصيص بالکل پُہ دين کښې نشته، که د درې ورځو نه پس خيرات کوي نو چې څنکه خيرات دې خوښ وي نو هغه شان خيرات اوکړه، خو دا مه وايه: "چې د جمعې پُہ شپه ئې ثواب زيات دے، او پُہ بله شپه ئې ثواب نشته دے، پُہ څلوېښتمه شپه ئې ثواب دے او پُہ بله شپه ئې ثواب نشته دے، دارنگې پُہ کلېزه ئې ثواب دے او پُہ بله ورځ ئې ثواب نشته.

امام نووي رحمه الله ليکلي دي

"وَاتَّخَاذَ الطَّعَامِ فِي أَيَّامِ الْمُصِيَةِ كَالثَّالِثِ وَالْخَامِسِ وَالتَّاسِعِ وَالْعِشْرِينَ وَالْأَرْبَعِينَ وَشَبْهِ

"دا دودئ وركول د غم په دريمه ورځ، په پنځمه ورځ، په نهمه ورځ، په شلمه ورځ، په خلوښتمه ورځ، په شپږمه مياشت او كال پس دا بدعت دے."

د قاضي ثناء الله پاني پتي څه قول

دارنگې قاضي ثناء الله پاني پتي څه ذكر كوي، هغه خپله يو وصيت نامه ليكلي ده: "وبعد مردن من رسوم دنياوى..."

"زما د مرگ نه بعد كوم چې زمونږ په دې ملك كښې رواج دے لكه خلق دا كوي: لسمه ورځ، شلمه ورځ، خلوښتمه ورځ، شپږمه مياشت، كال بعد ورسې په دې خاصو خاصو ورځو كښې خيراتونه كوي، نو دے وايي: دا به ما پسې بالكل نه كوي؛ ځكه دا خيز ناروا دے؛ او دا ځكه ناروا دے چې دا خاص د الله د رضاء دپاره نه وي."

د دوي مقصد خو دا وي چې خلق دا اونه وايي: "چې پلارنې وفات شو او زورنې وفات شو او دوي ورسې هډوځه اونه كړل"، چې د دې دپاره ئې كوي نو ستا د يو ورځې ثواب هم اونشو، كه ډير په ښې طريقې سره ئې او كړې، دا ورځې هم پكښې خاص نه كړې خو چې د رياء دپاره وي نو ستا هډو ثواب اونشو، هله به دې ثواب كيږي چې خالص د الله د رضاء دپاره وي، او چې ستا په نيت كښې د الله رضاء نشته، بلكه ستا په نيت كښې صرف دا خبرې وي او ښځه هم ورته وايي: پوزه به مې پرې كړې شي او خلق به رابرسې خبرې كوي كه خيرات مو اونه كړو، نو بيا دې ثواب د كوم څائے نه كيږي؟

خيرات د مرگ نه مخكښې مخكښې كول پكار دي

دا مسئله هم واورئ! چې په ژوند باندې خيرات كښې ډير ثواب دے او كه مرگ نه روستو ډير ثواب دے؟ ډير نابوځه خلق داسې دي چې په ژوند ورسره پيسې پرتې دي هغه نه لكوي وايي: "چې زه مرشم نو دا به ما پسې لگوي"، نو دا هغه خلق دي چې هغوي نه پوهيږي، په ژوند باندې پخپل لاس يوه روڼ لگول او د مرگ نه بعد سل روڼ لگول دا دواړه برابر دي.

نبي ﷺ ته د يو صحابي راقتل

نبي ﷺ ته يو صحابي راغلے او ورته وايي: "يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الصَّدَقَةِ أَكْثَرُ؟"

”اے دَ اللہ رسول ﷺ! کوفہ صدقہ بہترہ دہ؟“

نبی ﷺ ورته اوفر مائیل: «أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ تَخْشَى الْفَقْرَ، وَتَأْمُلُ الْغِنَى، وَلَا تَمْهَلُ حَتَّى إِذَا بَلَغْتَ الْحُلُومَ، قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا، وَلِفُلَانٍ كَذَا، وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ»^(۱).

”هغه خیرات بہتر دے چې تہ پخپل لاس باندې اولکوي داسې حال کښې مال اولکوي چې تہ روح رمت ئې، بخل درکښې موجود دے او د غریبې نه بیرېړې او د مالداري طمع کوي او دا صدقہ او خیرات تہ داسې حال ته مہ روستو کوه چې کله ستا ساه ستا مرئ ته اورسېړي او دغه وخت کښې بیا وائي: چې د فلانکي دپاره دومره او د فلانکي دپاره دومره او حال دا دے چې دغه وخت خو بیا دغه مال پخپله د فلانکي گرځیدلے وي (دغه وخت کښې پکښې بیا ستا اختیار نه چلیږي نو ولې دغه حالت ته صدقہ روستو کوي؟)“

نوپه ژوند به ئې پرې زړه نه کیږي وائي: بیا به څه خورم؟ او د ژوند نه بعد خو پوهیږي چې دا وارثانو ته پاتې کیږي، نو بیا وائي: ما پسې دومره مال اولکوي، نو تا به دې خپل ژوند ولې ځان پسې خیرات نه کولو؟ نو یو خو دا خیرات څکه نه دے صحیح چې دا د الله د رضاء دپاره نه وي.

دویم زموږ به دې ملک کښې چې کوم رواجي خیراتونه دي نو دې ته سوچ کوي: چې کله سرے وفات شي نو چې کوم مال پاتې شو د هغې پسې خو حقوق متصل او یو ځائے دي:

(۱) اول: د مري د کفن دفن حق دے، چې د مري کفن وغیره به د ده د مال نه پوره کولے شي.

(۲) دویم: په مري باندې چې کوم قرضونه دي هغه به د مري د مال نه ورکولے شي، چې

کله د دې دواړو حقونو د اداء کولو نه پس څه مال پاتې شو، نو:

(۳) درېم: مري چې کوم وصیت کرے دے هغه به د دې مال نه پوره کولے شي، او که بیا د

دې نه روستو مال وو نو هغه د وارثانو حق دے، دغه مال به بیا په وارثانو تقسیمېږي، نو اوس مري ته خو تیک ده کفن راوړے شوے دے او مرے څخ شوے دے، خو دویم حق چې په مري د چا قرضې دي هغه خو لا نه دي ورکړے شوي، دارنگې د مري وصیت پکښې لا نه دے پوره شوے او دغسې دا مال لا د وارثانو په مینځ کښې نه دے تقسیم شوے نو د مخکښې نه ته څنکه شریک مال کښې خیراتونه کوي؟ شریک مال نه خیرات کول جائز دي او که نا جائز؟

نو مسئلہ واورئ: "د شریک مال نہ خیرات کول چي هغې کښې نابالغه وارث دے او د هغه مال دې په خیرات کښې اولکولو نو دا خیرات بالکل نه کيږي"، پلار چي وفات شي نو په ځامنو کښې کله کله نابالغه ماشومان پيچي هم وي نو د نابالغه ماشوم نه څوک تپوس نه کوي، خوبس وائي: رايي! چي مښه ورپسې حلالوو، ديکونه ورپسې پخوو، د دغه نابالغه پيچي په دې مال کښې پوره برخه ده، د هغه نه تپوس نه دے شوي بلکه علماء کرام ذکر کوي: چي که هغه ماشوم اجازت درکړي نو هم به پکښې خیرات نه کوي؛ ځکه د هغه اجازت په شريعت کښې معتبر نه دے، د هغه حق به جدا کوي نو هله به خیرات کوي.

بله مسئله: کله کله داسې هم وي چي څوي ئې نشته، سعودي کښې دے، يا بل ځائے کښې دے، هغه اجازت نه دے ورکړے او دوي د هغه د مال نه خیرات کوي نو دا پردے مال خیرات کول دي چي جائز نه دي، د شریک مال نه خیرات کول جائز نه دے.

بله مسئله

چي کله مړے اوشي نو خلق د ختم دپاره قاريان راجع کړي، دا د پيغمبر ﷺ او د صحابه کرامو ﷺ نه ثابت نه دي، چي ستا پلار وفات شو نو کوم چي ستا ملگري دي هغوي ته اووايه: "زما پلار وفات شوي دے يو سپاره سبق ورپسې اووايه او ثواب ورته او بخښه"، دا صحيح طريقه ده، خو دا د ټولو راجع کول او مړي کور والا هغوي ته ورته پخوي يا ورته پيسې ورکوي دا ناروا دي، علامه شامي رحمه الله په دې اوږد بحث کړے دے چي دا ناروا دي، قاري صاحب چي راغلي، هغه دودئ اوخوږه او چائے ئې اوخښکله، پيسې ئې واغستې نو د هغه ثواب پخپله اونشو نو مړي ته به ئې څه او بخښي؟ زنانه دي ورپسې ختم اوکړي، ياران دوستان دې ورپسې سبق اوواي، د مړي کور ته قاريان راغونډول دا صحيح طريقه نه ده.

نو خپل غمونه او بنادئ په هغه طريقه کول پکار دي چي په کومه طريقه ئې ﷺ او صحابه کرامو ﷺ کړي دي، الله تعالی دې مونږ او تاسو له د عمل کولو توفيق رانصيب کړي (آمین).

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِيمَا كَانُوا عَلَىٰ تَهْدِيَةٍهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

(سورة العنكبوت: 69)

موضوع

د شيطان وسوسي

بتاریخ: 03-09-2008

مقام: جلسی

خطیب

فصبح اللسان للذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

دَ شَيْطَانِ وَسُوسِي

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ وَلَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْبُحْسِيِّينَ﴾ (1).

وقال الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي مَقَامٍ آخَرَ: ﴿وَمَا تَقْذِرُوا أَلْأَنْفُسُكُمْ مِنْ خَيْرٍ فَجَدُّوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (2).

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ» (3).

عزمتندو حاضرینو مسلمانانو رونروا د رمضان المبارک نه مخکښې مجموعې کښې تاسو ته ما عداوت د شیطان او د هغوي د بغض او حسد د انسان سره د هغې څه بعضې عداوتونه بیان کړي وو، بیا د رمضان المبارک د درس قرآن کریم په وجه هغه مسئله پوره نشوه، نیمکړې پاتې شوې وه، کوشش کوو: چې د شیطان بعضې عداوتونه چې د انسان سره دي، چې د هغې وضاحت اوشي، دا د شوال میاشت ده، د دې نه مخکښې د رمضان میاشت تیره شوه، چې هغه ډیره عظیمه میاشت وه.

د نبی ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته تقریر

نبی کریم ﷺ یو ځل صحابه کرامو ﷺ ته تقریر کولو، اوږد حدیث دے، او دا تقریر ئې

(1) [سورة العنکبوت: 69].

(2) [سورة المزمل: 20].

(3) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب لا عيش إلا عيش الآخرة، برقم: (6412).

هغه دور ڪنبي ڪولو ڇي ڌ رمضان المبارڪ مياشت راروانه وه، ڌ شعبان مياشت پڻ ختميدو وه،
نو نبي ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته وائي: «قَدْ أَظْلَكُمُ شَهْرٌ عَظِيمٌ شَهْرٌ مُّبَارَكٌ»^(۱)

"اے خلقو تاسو ته ڀو مياشت راروانه ده، رانزدې شوې ده، هغه ڊيره عظيمه مياشت ده،
ڊيره زياته مبارڪه مياشت ده".

نو ڌ خير او برڪت پڻ لحاظ سره ڊيره زياته مبارڪه ده، دغه مياشت ڪنبي الله رب العزة ڌ
مسلمانانو گناهونه معاف ڪوي، اولئي لس (۱۰) ورڇي ڌ هغي رحمت دے ڌ الله تعاليٰ ڌ طرف نه،
ورپي لس ورڇي مغفرت دے، الله پڪنبي خلق معاف ڪوي، آخري عشره ڪنبي الله تعاليٰ
خلق ڌ آور نه خلاصوي".

نو ڊيره زياته مبارڪه مياشت وه، هر ڪله ڇي دا مياشت مبارڪه وه او پڻ دي ڪنبي اعمال
ڊير قيمتي وو، او هغه دا ڇي ڌ رمضان پڻ مياشت ڪنبي ڀو فرض عبادت دومره ثواب لڙلو لکه پڻ
نورو مياشتو ڪنبي ڇي سرے اويا فرض عبادتونه اوکري، ڌ رمضان ڌ مياشتي ڌ ڀو نفل عبادت
دومره فضيلت لڙلو، او دومره مقام ٿي. لڙلو لکه بغير ڌ رمضان نه ڇي ڀو سرے فرض عبادت
اوکري، هغه نفل ٿي دومره قيمتي وو.

ڌ شيطان ڪوشش او محنت

نو شيطان سره خود ڊير غم وو، ڌ شيطان محنت خودا دے: ڇي دا انسانان ڌ صحيح لاري
نه وازوي، چونڪه شيطان به انسانان ڌ الله ڌ عبادت نه منع ڪوي؛ ڇڪه دا خود لوٽ مياشت
ده پڻ اعتبار ڌ اعمالو سره، نو دا خود مسلمان دياره ڊيره لويه ڌ غنيمت خبره ده، نو شيطان خپل
ڪوشش ڪولو ڇي دا خلق ڌ عبادت نه منع ڪري، نو حديث ڪنبي راڻي: «إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ
شَهْرِ رَمَضَانَ صُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ، وَمَرَدَةُ الْجِنِّ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ، فَلَمْ يُقْتَحَ مِنْهَا بَابٌ، وَفُتِّحَتْ
أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ»^(۲)

"ڇي ڌ رمضان المبارڪ مياشت داخله شي شيطانان او هغه پريان ڇي سرڪش دي هغه
اوترلے شي، او ڌ آور دروازي بندې ڪرے شي، نو ڀو دروازه هم ڌ دي نه ٺه ڪولاؤ ويري، او ڌ جنت

(۱) أخرجه البيهقي في "فضائل الأوقات" برقم: (37).

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب الصوم، باب ما جاء في فضل شهر رمضان، برقم: (682).

دروازي کولاڙ کړے شي نو يو ترې هم نه بنديري."

نو د جنت اټه واړه دروازې کولاوې شي وا د جهنم دروازې بندې شي، او هغه سرکش شيطانان او ترلے شي، چې دوي انسانانو ته وسوسې نه غورځوي، د الله نیکان بنگان د عبادت نه منع نه کړي، نو هغه شيطانان او ترلے شي، او په رمضان المبارک کښې ئې ځکه او ترې چې د انسان عبادت ته پوره توجه پيدا شي، او د ده توجه بل طرف ته واوړي، نو چې کله ته په رمضان کښې د عبادت سره عادت شوې، د عبادت په خوند او لذت باندي پوهه شوې نو رمضان ختم شو خو ته به خپل عبادت نه ختموي، ته به خپل د عبادت هغه عادت جاري ساتي.

د شوال شپږ (۶) روژې

د دې وچې نه نبي ﷺ فرمائي: چې رمضان ختم شو: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سَنًا مِنْ شَوَّالٍ، كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ»^(۱).

"چا چې د رمضان المبارک ټوله مياشت روژې اونيولې او بيا ئې د رمضان نه بعد شوال شپږ روژې اونيولې دومره ثواب ئې اوشو لکه چې دا سره ټول عمر روژې اونيسي." د شوال د دې مياشت د روژو دومره فضيلت ده، او دا لازمه هم نه ده چې کڼي د اختر په دويمه ورځ ئې خايحه شروع کړه، علماء وائي: که يو سره اختر پسې ډارک شروع کوي نو هم صحيح ده، که مينځ کښې پکښې تفرقه (جداواله) راغله نو هم صحيح ده، خو شپږ (۶) روژې دې د شوال اونيسي؛ دا د دې دپاره چې هسې نه چې خلق وائي: رمضان کښې روژه وه بغير د رمضان نه روژه نشته، رمضان کښې درباندي فرض وه نو که بغير د رمضان نه روژه نيسي بيا هم ستا دپاره لوي اجر او ثواب ده.

د ايام البيض روژې

دارنگې ايام البيض هره مياشت کښې درې روژې نيول دا د نبي ﷺ طريقه وه، نبي ﷺ به هم دا روژې نيولې، او صحابه کرامو ﷺ ته به ئې هم ترغيب ورکولو، هغې کښې هم د ټول کال ثواب ميلاوېږي. "ايام البيض" دېته وائي: چې کله دا سپوږمۍ د ديارلسمې او څوارلسمې پنځلسمې ورځې ته اوړسپيږي او دې دريو (۳) ورځو ته "ايام البيض" ځکه وائي: چې "ايام البيض" کښې دا "ايام" جمع د

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الصيام، باب استحباب صوم ستة أيام من شوال إتباعاً لرمضان، برقم: (1164).

"یوم" ده، "یوم" ورځ ته وائي، او "البیض" سپین والي ته وائي، نو معنی: هغه ورځې چې هغې کښې د شپږمې سپین والې بڼه ښکاره وي، نو د هرې اسلامي میاشت د یارلسم، خوارلسم او پنځلسم تاریخ کښې، دې دریو ورځو کښې دا سپوږمۍ ډیره سپینه، مزیداره او ډیره ځمکداره ښکاري ځکه ورته "آبام البیض" وائي.

د دې درېو (۳) روژو ډیر فضیلت ده، نو چې یو سره د رمضان روژې اونیسې، بیا ورپسې شپږ روژې د شوال اونیسې، او هره میاشت کښې دغه درې روژې نیسي نو د ده گناهونه به الله معاف کړي، او د ټول عمر د روژو ثواب به ورته میلاو شي.

نو په رمضان المبارک کښې روژې متواترې وې، شیطان وسوسه غورځوله نو الله تعالی سرکشه شیطانان اوتړل.

د انسان دشمنان

عزتمندوا دا یاد اوساڼی! د انسان دپاره صرف دغه یو جتي شیطان دشمن نه ده، نور شیطانان هم شته چې هغه هم پیژندل غواړي، او هغې دشمنانو سره داسې عداوت او دشمني کول غواړي لکه څنګه چې د شیطان سره سره عداوت او دشمني کوي، اگر چې مونږ په خپلې باندې وایو: چې شیطان زموږ دشمن ده، او زړه کښې مونږ د شیطان روڼه او ملګري یو، په اعمالو کښې مونږ د هغه ملګري یو، دا خو زموږ د خپلې هغه وینا ده، خو پکار دا ده: چې سره چاته دشمن اووايي چې د دشمن په لار لارېشي، د دشمن په کردار خوشحاله نشي. (۱) یو دشمن د انسان دنیا ده.

د انسان یو دشمن دنیا ده او دا د انسان دپاره لوی دشمن ده.

د فقیه ابواللیث السمرقندي قول

فقیه ابو اللیث ؒ ذکر کړي دي: "د انسان په دشمنانو کښې لوی دشمن هغه دنیا ده، دا دنیا د انسان دپاره ډیر لوی دشمن ده"، خو داسې دشمن هم نه ده چې کڼي ستا د هر څه دپاره دشمن ده، نا یو څل یو سره لګیا شو د سیدنا علي ؑ مخکښې دنیا پسې ردې بدې او کنځلې کولې، سیدنا علي ؑ ورته فرمائي: "دنیا پسې کنځلې مه کو، په دې دنیا باندې مونږ آخرت گټو،

په دې دنيا باندې مونږ نیک اعمال او کړو نو په دې ځان له آخرت گټو.
 نو دا نه ده کافي چې ته ئې په نیک ځانې باندې هم مه استعمالوه، خو د دنيا ناجائز
 استعمال، د دنيا سره ناجائز محبت دا د انسان دپاره لویه دشمني ده.

د دنيا خستاست او سپکواله

قرآن کریم کښې الله رب العزة فرمائي: ﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾⁽¹⁾

"نه دے ژوند د دنيا مکر څکه د دھوکې ده".

د دنيا دا ژوند دا يو دھوکه ده، دا د دھوکې يو خوند او لذت او يو مزه ده، هيڅ لذت پکښې
 نشته، کله چې ته دنيا صرف د دنيا دپاره استعمالوي او آخرت دې هېر کړې دے، ته ئې دھوکه
 کړې ئې، خوياد ساته! چې په دې دھوکه کيږه مه گورے! يو شاعر وايي:
 وَمَا دُنْيَاكَ إِلَّا فِي ظُلٍّ أَظْلَكَ ثُمَّ أَذْنُكَ بِالرَّحِيلِ

"نه ده ستا دنيا مکر د دې خو داسې مثال دے لکه يو سورے چې په تا باندې ئې سور
 کړې وي او بيا تا ته د تلو خبر درکړو".

ستا د دنيا خو داسې مثال دے: اوس په تا باندې سورے دے او بيا دا سورے ستا نه روان
 شي، ته په غرمو پاتې شوي، او سورے بل ځان ته روان شو، دا دنيا تا ويري راتا ويري، په دې مه
 دھوکه کيږي، قرآن کریم کښې الله رب العزة فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمْ الْحَيَاةُ
 الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ﴾⁽²⁾

"اے خلقو د الله وعده حقه ده (الله چې څه وئيلي دي هغه بالکل رښتيا دي)، گورے
 خبردار! د دنيا ژوند دې تاسو په دھوکه کښې وانه چوي (د دنيا ژوند دې تاسو دھوکه نه کړي د
 الله د دين نه او د اخوت نه)، او دھوکه دې نه کړي تاسو لره دھوکه باز شيطان د الله د دين نه".
 نو لوي دشمن د انسان دپاره يو د دنيا غلط استعمال دے، چې صرف دنيا پسې ئې، او د حلالو
 او حرامو تمیز نه کوي، د جائز او ناجائز تمیز نه کوي، بس صرف دنيا ده او ته ورپسې ئې، دين درنه
 پاتې دے، مونږ درنه پاتې دے، روژه درنه پاتې ده، زکوٰة نه ورکوي، حج ورباندې نه کوي، خيرات

(1) [سورة آل عمران: 185].

(2) [سورة الفاطر: 5].

ترې نه کوي، صدقې ترې نه ورکوي، د دين يو کار ته ځان نه اوزگارې، او صرف دنيا پسې منډې وهي، نو دا دنيا بيا زمونږ دپاره لوي دشمن دے، د دې ذرې ذرې حساب کتاب به زمونږ سره کيږي.

(۲) دويم دشمن د انسان: "نفس وخواهشات" دي

د انسان دويم دشمن هغه د انسان نفس دے، د انسان خواهشات دي، چې بس خپل خواهش پسې روان وي، خپل نفس رضاء کولو پسې روان وي، دے د دې دپاره منډې وهي چې خپل نفس خوشحاله کړي، خپل خواهش خوشحاله کړي، د الله حکم ماتېږي پروا نشته، د محمد عربي ﷺ حکم ماتېږي پروا نشته خو چې دې نفس له نقصان اونه رسېږي، د دې نفس له تکليف اونه رسېږي، نا! نا! ستا نفس دې په تکليف باندې شي، مال دې اولگي، ستا عزت دې ختم شي خو چې دين او شريعت د محمد رسول الله ﷺ ته بجاو ميلاو شي، او په هغې لار باندې روان شي.

نو دويم دشمن، د انسان دپاره هغه نفس دے، نفس به درنه آرام غواړي، درته به وايي: ته اوس د کار نه سترې راغله ئې، ته به اوس مونځ کوي، ته به روژه نيسي، ته به درس له څې، ته به فلانکې د نيکۍ کار کوي، لږه دمه ولې نه کوي؟ نفس به تا د الله د دين نه پاتې کوي، دا نفس دشمن د الله د دين دپاره دے، دا نفس به تا ته گناهونه خااسته کوي، ته به د هغې نه ځان بچ کوي، ته به دا خپل نفس په هغې طرف بوځې چې الله پرې خوشحاليږي.

(۳) دريم دشمن د انسان: "شیطان" دے

د انسان دريم دشمن هغه شيطان دے، چې هغه انسان د الله دين نه منع کوي، وسوسي به درته زړه کښې غورځوي، د نيکۍ د کار نه به دې پاتې کوي.

(۴) څلورم دشمن د انسان: "انسي شيطان" دے

څلورم دشمن د انسان هغه "انسي شيطان" دے، تاسو د قرآن کریم په درس کښې بار بار اوریدل چې شیطانونه په دوه (۲) قسمه دي: کله چې د قرآن کریم آخري سورت ختمیږي هغې کښې الله تعالی فرماني: ﴿قُلْ أَغْوَدُ بِرَبِّ النَّاسِ * مَلِكُ النَّاسِ * إِلَهُ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ * الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ * مِنَ الْغَيْثِ وَالنَّاسِ﴾ (۱)

"اوروايه! فناه غواړم په پالنسکي د خلقو، بادشاه د خلقو، حاجت پوره کونکې د خلقو، د

خُتُّہ نہ فناہ غوارم؟) دَ شر دَ ہفہ وسوسہ اچونکي پت نہ، دَ ہغي نہ چې وسوسہ غورخوي پُ سینو دَ خلقو کښې، (ہفہ خوک دے؟) چې ہفہ شیطان دے دَ انسانو نہ او دَ پیریانو نہ۔

﴿وَمِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ بعضي جتي (دَ پیریانو نہ) شیطانان وي او بعضي دَ انسانانو نہ ہم شیطانان وي، چې ہفہ بہ تا دَ گناہ پُ کار مجبورہ کوي، دَ دنیا کار بہ درتہ خائستہ ښکارہ کوي، او تا بہ دَ دين دَ کار نہ پاتې کوي، دا انسي شیطان وي۔

دَ وہب بن منبہ ۷۷ قول

وہب بن منبہ ۷۷ فرمائي: "زہ دَ پیریانو دَ شیطان نہ دومرہ نہ یریرم لکہ خومرہ چې دَ انسانانو دَ شیطان نہ یریرم؛ ځکہ چې کلہ ماتہ جتي شیطان راشي او ما تہ زرہ کښې وسوسہ غورخوي نو چې زہ "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" اوایم نو ہفہ زما نہ لار شي، اوتخښتي، او انسي شیطان چې دے "أَعُوذُ بِاللَّهِ..." نہ، کہ دا ټول قرآن ورته ختم کرم ہم ہفہ زما نہ نہ ځي۔

نو دا انسي شیطان پُ "أَعُوذُ بِاللَّهِ..." باندې ہم نہ ځي، دے پُ ہیڅ طریقہ باندې ستا نہ نہ ځي، هلہ بہ ځي چې تہ دَ ہفہ مخالفت شروع کړي، نو څلورم دشمن دَ انسان دپارہ انسي شیطان دے، چې انسان دَ الله دَ دين نہ منع کوي، عزتمندوا دا خپل دشمنان پیژندل پکار دي او دَ هغوي سرہ عداوت پکار دے، دَ هغوي سرہ دشمني ہم پکار ده۔

دَ فقیہ ابواللیث سمرقندي ۷۷ دویم قول

دَ دې وجي نہ فقیہ ابو اللیث سمرقندي ۷۷ ذکر کړي دي، وائي: دَ عقل مند انسان دپارہ دا لازمي ده: "أَنْ يَعْرِفَ صَدِيقَهُ مِنْ عَدُوِّهِ۔"

"چې دے خپل دوست او دشمن معلوم کړي۔"

دوست تہ دوست او وائي او دشمن تہ دشمن او وائي، بيا وائي: "فَيُطِيعُ صَدِيقَهُ، وَلَا يُطِيعُ عَدُوَّهُ۔"

"دے بہ دَ خپل دوست خبرہ مني، او دَ دشمن خبرہ بہ نہ مني، دَ دشمن مخالفت بہ کوي۔"

دَ جاہل سړي څلور لځښي

(۱) یو لځښہ

"الْقَصَبُ مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ۔"

"خہ مسئلہ نشه او دے غصہ دے۔"

نو دا دَ هغه دَ جهالت نخبه ده، بغیر دَ خه عارض نه، بغیر دَ خه مسئلې نه غصه دے دا دَ هغه دَ جهالت علامه ده.

(۲) دویمه نخبه

”اتَّبَعَ النَّفْسَ فِي اتِّبَاعِ الْبَاطِلِ“.

دَ جاهل سري نخبه دا ده: چې "دے به پۀ باطلو کښې خپل نفس خوشحالي، خپل نفس پسې روان دے".

يوشه نۀ پۀ قرآن کښې شته، نۀ پۀ احاديثو کښې شته، نۀ شريعت کښې شته، او دے ئې کوي صرف خپل زړه پرې خوشحالي، دا دَ هغه دَ جهالت نخبه ده، چې يو کار کوي نو دا سوچ اوکړه: چې دا کار دَ يني دے او کۀ دنياوي دے، نو کۀ ديني کار وي نو اوکړه! چې آيا زۀ ورته دين وایم او کۀ نا دا دين دے هم؟ نو کۀ تۀ ورته دين وائي او هغه دين نۀ وي نو هسې ځان مۀ سترے کو، ثواب پرې نۀ ميلاوليري، او کۀ چرې دين کښې وي نو بيا هغه کو، پۀ هغې به تا ته ثواب ميلاوليري؛ د دې وجې نه زموږ دغه چغه ده: دې خلقو ته وائو: اے زموږ روڼرو لږ غوندې سوچ اوکړئ! لږ د سوچ نه کار واخلي، د هر څۀ دپاره د هغې موافق اشياء وي، مثل پۀ طور تۀ لار شې او دين زده کوې، او د دوکاندار دوکان ته اوږديري، او هغه تۀ وائي: چې ماته يو تکه اوبايه، نو تۀ د هغه نه يو تکه نشي زده کولے، او کۀ تۀ لار شې او څۀ شې اخلي او عالم ته وائي: چې دا څيز مې پکار دے، نو هغه تا ته نشي درکولے، د دين تېوس د علماؤ نه کوئ، او د دنيا تېوس د دنياوي خلقو نه کوئ، او څنگه چې د دنيا کار پخپله باندې نشي کولے گاډے خراب شي، نو هغه مستري له بوځي، بيمار شي نو ډاکټر له ځې، هډوکه دې مات شي د هډوکو ډاکټر له ځې، کۀ زيرے درياندې راشي نو د زيري ډاکټر له ځې، کۀ رکونه دې کار نۀ کوي نو د رکونو ډاکټر له ځې، کۀ غوړونه دې درد کوي د غوړونو ډاکټر له ځې، دغسې پۀ دين کښې اوکړه پۀ علماؤ کښې هم مراتب دي، بعضې د اوچتې مرتبې والا عالمان دي، بعضې د ښکته مرتبې والا عالمان دي، بعضې پوه دي، بعضې ناپوه دي، کۀ تېوس کوي نو د پوه عالم نه تېوس کو.

د دين کار به پخپل عقل باندې نۀ کوې، دا به پۀ نقل باندې کوي، او چې کله يو کار کوي

نوَدَ هَغِي دِپارَ سوچ کوه، دَ هَغِي دِپارَ گورہا چي دا دَ دين کار دے؟ فرض دے، کَہ واجب دے، کَہ سنت دے، کَہ مباح دے او کَہ مستحب دے؟ پَہ هَغِي خپلہ مرتبہ باندِي نِي کوه، فرض دَ وجوب درجي ته مہ رسوہ، وجوب دَ فرضو درجي ته مہ رسوہ، مستحب او مباح لازم کوه مہ، او واجب او مستحبات مباحو ته مہ راکوزہ وه، هر شے پخپلہ طريقہ باندِي اداء کرہ، او کَہ يَو کار پَہ دين کښي نَہ وي، نَہ فرض دے، نَہ واجب دے، نَہ سنت دے، نَہ مباح دے نو هغه کار مہ کوه، هَغِي ته دين مہ وايہ، او کَہ هَغِي ته دين وائي نو هغه نقصان دے، او هغه يے ديني ده، او کَہ چي يَو کار کوِي او هغه دَ دين کار نَہ دے او هغه دَ دنيا کار دے، نو هغه پَہ هغه طريقہ باندِي اوکرہ چي هغه جائز وي، دا نه کني چي صرف جيب دک کرہ، کَہ حلال وي او کَہ حرام وي.

نو دَ جاهل سري نخښه دا ده: چي هغه صرف خواهش پسې روان دے، پَہ دين کښي خواهشات نَہ چليري، پَہ دين باندِي هغه سرے نشي چلیدے چي هغه پَہ دين باندِي نَہ پوهيري، او دين کښي نِي دَ خان نه مشر جوړ کرے دے، بلکه دے به پَہ دين کښي تابع وي دَ پوهه خلقو، عزتسندوا لږ سوچ اوکړي: يَو سرے دے او هغه سره ډير مزیدار کاډے دے، هَغِي ته هر څوک نَہ کښيني، هر څوک نِي نشي چلولے، او بل يَو تن سره ډير مزیدار کاډے دے او دَ ده خپل کاډے دے، او دَ له چل نَہ ورځي، دَ هَغِي دِپارَ دے ډرائيور نيسي، او ډرائيور ته وائي: دا کاډے چلوه او دے پخپله روستو ناست وي، هغه ډرائيور نِي بوځي او دَ خطرناک ځائے نه نِي بچ کوي، دَ نورو کاډو نه نِي بچ کوي، پَہ لار باندِي نِي نيغ بوځي، او کَہ چرې دے وائي: چي څنگه زه انسان يم دغسې ته انسان نِي، ته خو زما نه څه ښه نَہ پوهيري، او دے وائي: دا کاډے زه پخپله چلوم، نو کَہ يَو کلو ميتر هغه کاډے بوځي نو ډير نقصان به نِي کرے وي، دغه شان دين هم دے دين پخپل عقل مہ چلوي، دَ خپلي مرضي مطابق نِي مہ چلوي، پَہ دين کښي دَ هَغِي خلقو تابع شه چي کوم علماء دي: ﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الدِّثْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾⁽¹⁾.

"تپوس اوکړي: دَ علماؤ نه کَہ تاسو نَہ پوهيري".

دَ دين تپوس چي کوي نو دَ حق پرست علماؤ نه به تپوس کوي.

مفسر ابن كثير ڪول ڏ ۽ اِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۝ (۱) آيت لاندې ذڪر ڪري ڏي: ۽ اِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۝

"بقيتاً ڀر ڀري ڏ الله نه پڻ بندگانهو ڪنبي علماء."

نو هغه وائي: ڇي علماءو ڪنبي اقسام ڏي:

(۱) اول قسم: "عَالِمٌ بِاللّٰهِ عَالِمٌ بِأَمْرِ اللّٰهِ".

"هغه ڏ الله پڻ توحيد هم پوهيري، ڏ الله پڻ احڪاماتو هم پوهيري". دا لوي عالم ڏي.

(۲) دويم قسم: "وَعَالِمٌ بِاللّٰهِ لَيْسَ بِعَالِمٍ بِأَمْرِ اللّٰهِ".

"هغه عالم ڏي: ڇي ڏ الله پڻ توحيد خو ڀڻه پوهه ڏي، ڏ الله توحيد ورته معلوم ڏي خو نور پڻ ديني مسائلو باندې ڪم پوهيري"، ڏ الله پڻ توحيد باندې پوهيري خو نور مسائل ورته ڪم معلوم ڏي، ڏي هم ڀڻه ڏي.

(۲) دويم قسم: يو عالم ڏي: ڇي هغه: "وَعَالِمٌ بِأَمْرِ اللّٰهِ لَيْسَ بِعَالِمٍ بِاللّٰهِ". (۲)

"عالم بامر الله ڏي، احڪاماتو باندې پوهيري، خو عالم بالله نه ڏي، پڻ توحيد باندې نه پوهيري".
مونڊ باندې پوهيري، روزه باندې پوهيري، پڻ زڪوة باندې پوهيري، ڏ فقهي مسائلو باندې پوهيري، پڻ منطق او نورو مسائلو باندې پوهيري خو ڏ توحيد پڻ عقيدة نه پوهيري، نو دا هيڄ عالم هم نه ڏي؛ ڪهه "اَلتَّوْحِيدُ رَأْسُ الطَّاعَاتِ" توحيد ڏ تمامو طاعاتو سر ڏي، توحيد ڏ تمامو طاعاتو بنياد ڏي، ڪوم سر ڏي ڇي هر ڇومره لوي عالم ڏي، خو ڇي پڻ توحيد نه پوهيري نو هغه عالم نه ڏي، لوي علم هغه ڏ توحيد علم ڏي، نو ڏ ڏي وڃي نه ڪه لوي عالم ڏي خو ڏي به خپلي مرضي پسي روان نه وي، علماء هغه ڏي ڇي هغوي ڪنبي ڏ الله تعاليٰ نه خشيت وي، ڪه يو عالم خپلي مرضي پسي روان وي، دا ڏ هغه ڏ هلاڪت دپاره بس ڏي.

نو دا ڏ جاهل سري نخبه ده: ڇي ڏي صرف خپل خواهش پسي روان ڏي، او ڏ الله دين پسي نه ڏي.

(۲) دويمه نخبه

ڏ جاهل دريمه نخبه دا ده: ڇي ڏي مال پڻ ناجائز ڇايونو باندې لگوي، تي وي پري

اخلي، وي سي آر پري اخلي جوارئ پري کوي، سود پري کوي، دغه شان مسلمان سره پري دھوکي کوي، دا د هغه د جهالت نخبنه ده، دغه مال به د هغه د هلاکت سبب جوړ شي.

(۴) څلورمه نخبنه

د جاهل څلورمه نخبنه دا ده: چې دے به خپل دوست او دشمن نه پيژني، دے د شيطان خبره مني، او د الله خبره نه مني، چې الله د ده دوست دے، الله ورته د خير لار ښائي، د الله پيغمبر ﷺ ورته د خير لار ښائي، دے د الله په لار باندې نه ځي، د الله د پيغمبر ﷺ په لاره باندې نه ځي، او د شيطان په لار باندې روان دے.

الله تعالى وايي: ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾^(۱).

"د شيطان په قدمونو مه ځي، د شيطان په قدم باندې قدم مه ايرده؛ ځکه دا ستاسو دپاره ښکاره دشمن دے".

نو دا د جاهل سړي علامه ده: چې هغه خپل دوست او دشمن نه پيژني، شيطان د انسان دپاره لوي دشمن دے، پکار دا دے: چې ته د هغه د دشمنۍ نه ځان بچ کړي.

د فقيه ابوالليث سمرقندي رحمه الله قول

ده د يو عالم قول ذکر کړے دے: وايي: "چې ما سوچ کولو چې د کومو کومو لارو نه دا شيطان انسان گمراه کوي چې هغه لارې زه بند کړم او د شيطان د وسوسو نه ځان بچ کړم؟ نو چې ما سوچ اوکړو نو لسو (۱۰) طريقو باندې شيطان کوشش کوي، چې انسان گمراه کړي". نورې هم ډيرې طريقې دي، خو دا د هغه د سوچ مطابق دي، نو دا لس (۱۰) وسوسي د شيطان ذکر کوو چې په کومو سره شيطان انسان گمراه کوي:

(۱) اوله وسوسه

اوله وسوسه د شيطان د گمراه کولو دا ده: چې دے به په سړي کښې حرص پيدا کوي، حرص په انسان کښې دا د شيطان وسوسه ده، او د الله تعالى په قدرت باندې انسان بد گمانه کوي، دے وايي: "که دا پيسې زه اولگوم نو مال به د کوم څائے نه پيسې ميلاؤ شي؟"، يره که زه دا سود

نہ کوم نو مالہ بہ دَ کوم خائے نہ پیسی میلاؤ شي، نبی ﷺ ته یو کس راغلی، دم وو، ورته وائی: "دَ الله بیغمبره ﷺ ما له الله تعالیٰ پُہ دې کنبې رزق مقرر کرے دے، نو تہ ئې ولې ږما باندې بندوې؟"، نبی ﷺ ورته اووئیل: "تا دروغ اووئیل، تا له به الله تعالیٰ رزق درکوي خو تہ ئې پُہ دې کنبې مہ کوره، الله به ئې پُہ بل خہ کنبې درکوي، او چې تہ پُہ دې کنبې طلب کوې نو خود به ئې پُہ دې کنبې درکوي، الله ستا دَ رزق دمه وار دے، الله تعالیٰ به رزق درکوي نو تہ ئې ولې پُہ حرامو کنبې طلب کوې؟ تہ ئې پُہ حلالو کنبې طلب کره"، نو هغه عالم وائی: "ما دَ شیطان دَ دې وسوسې مقابله شروع کوله چې زه به دَ ده سره پُہ خہ باندې مقابله کوم، نو ما چې سوچ اوکړو نو دَ الله دَ کتاب پُہ یو آیت ما دَ شیطان مقابله اوکړه، او دَ دې وسوسې نه مې ځان بچ کړو، هغه کوم آیت وو؟ هغه دَ سورة هود آیت وو، الله رب العزة فرمائی: ﴿وَمَآ مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْاَرْضِ اِلَّا عَلٰی اللّٰهِ رَزْقُهَا﴾^(۱)

"نشته یو زنده سر پُہ زمکه کنبې مکر پُہ الله تعالیٰ باندې دَ هغې رزق دے".

پُہ دې آیت کنبې مې سوچ اوکړو، پوهه شوم چې دا دَ شیطان وسوسه ده، کوره هغه الله چې ماشي له رزق ورکوي، هغه الله چې ځناورو له رزق ورکوي، هغه الله چې سې له رزق کوي، هغه الله چې زمو له پُہ ځنگل کنبې رزق ورکوي، هغه الله چې هغې ځناورو له رزق ورکوي چې انسان هغې ته کتل هم نشي برداشت کولے، بلکه انسان ئې دَ مرگ کوشش کوي، هغه ځناور چې انسان پخپل گمان کنبې هغې له یو شے هم نه پریردي، بلکه هر خہ کور ته راوړي هغې ځناورو له الله رزق ورکوي نو الله تعالیٰ ما او تا له هم رزق راکوي، نو ولې بیا مونږه پُہ الله باندې بدگمانه کیږو، او حرامو پسې گرځو؟

په الله تعالیٰ باندې ځان سپارل

دَ دې وجې نه یو حدیث کنبې راځي: نبی ﷺ فرمائی: «لَوْ اَنْتُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَىٰ اللّٰهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقْتُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرُ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا»^(۲)

"که چېرې تاسو الله باندې صحیح طریقي سره ځان سپارلے وے، صحیح توکل مو کرے وے تاسو له به داسې رزق میلاویدو لکه څنکه چې مارغانو له رزق میلاویري، سحر دَ خپلو

(۱) [سورة هود: 6].

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب الزهد، باب في التوكل على الله، برقم: (2344).

جالو نه بهر لارشي، او مانيام چي راڻي نو ماره راروان وي خپلو جالو ته راڻي."

آيا ته نه گوري! کوم يو مارغه جواړي اوکړه، کوم يو مارغه دھوکه اوکړه، کوم يو مارغه چا ته نقصان اورسولو، کوم يو پکښې غلا اوکړه، کوم يو پکښې حرام طلب کړل، الله ورله رزق پيدا کوي، رزق خو الله ورکوي، ته گوري نه؟ ته ځان له غنم کړې، اوربشي کړې، ځان له نور فصل کړې، ډير کم خلق به وي چې هغوي ځان له گياگانې کړي، چې د چا اړت کښې زمکه وي اوکړي او د چا چې ميره کښې زمکه وي نو نه کړي، ته لنگيا ئې د خپل پتي نه گيا اوباسې، الله ئې بيا رزغونوي، د دې ځناورو دپاره الله تعالی رزق پيدا کوي، هر سره وائي: چې زما پوله دې صفا وي، ليکن پوله باندې هم گيا رزغونيري، پتي کښې هم رزغونيري، د دې دپاره چې دې ځناورو له الله رزق پيدا کوي، ته د الله په ذات توکل اوکړه، الله به ئې درکوي، هغې بې زبانه څاروو ته اوکوره! که هغوي اوړي شي نو وئيلې نشي چې زه اوږه يم، که تکه شي نو وئيلې نشي چې زه تکه يم، تاله ئې درکړي دي، او ته ئې د هغې تابع کړه ئې، او وخت په وخت ورته اوبه او گيا ورکوي، نو ته حلالو پسې شي الله به حلال درکوي، حرامونه ځان بچ کړه، الله به دې د حرامونه بچ کوي.

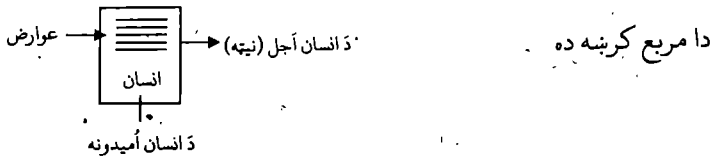
(۲) دويمه وسوسه

دويم جال د شيطان دا دے: چې شيطان انسان له دھوکه ورکوي، د اعمالو نه ئې پاتې کوي، په دې باندې چې انسان ته وائي: دا خولا ته ورروکه بچې ئې، او چې د اوس نه ته د ځان نه داسې امير صاحب او نیک سره جوړ کړې کنه، دا خولا ټوله زندگي پاتې ده، آخر کښې به توبه اوباسې، الله به دې معاف کړي، اوږد اوږد اميدونه د انسان په زړه کښې غورځوي، مرک ئې د انسان نه هير کړه وي، دا ځکه چې د انسان نيکو اعمالو طرف ته توجه پيدا نشي، کله چې د انسان نيکو اعمالو طرف ته توجه پيدا شي نو د انسان دنيا سره مينه کنه شي.

مثال

رسول الله ﷺ فرمائي: "چې د دې انسان د اميد مثال او د ده د اجل مثال داسې دے نبي ﷺ خلور کوته کرته جوړه کړه (مربع شکل)، او په دې کښې ئې مينځ کښې ورې ورې کړښې اوکړې، او د دې نه ئې يو کرښه بهر کړه، نبي ﷺ فرمائي: دا مربع شکل کښې کړښې چې دي دا د انسان

هغه اجل دے، او دا مينخ ڪنبي ننبه چي ده دا انسان دے، دا مينخ ڪنبي وري وري ڪرني چي دي دا عوارض دي (خوشحالي دي، تڪليف دي)، دا به پءُ انسان راڻي، او د دي مربع ڪرني نه بهر چي آورده ڪرنيه اوتي ده دا د انسان هغه اميد دے، دا انسان راروان دے تردي خائي پوري.

اوس اميد خو هغه خائي ته وتلے دے، د دءُ اميد خو دومره اوڀر دے چي هغي خائي ته رسيدلے دے، دلته ڪنبي د دءُ نيته راورسيده، انسان مر شو، اميد ٽول پاتي شو، د دءُ به ذهن ڪنبي دا سوچونه دي: چي زءُ به صبا دا ڪار ڪوم، بله ورخ به هغه ڪار ڪوم، او مرگ راڻي، هغه هر خءُ تري نه پاتي شي، نو شيطان مونڙه او تاسو دھوڪه ڪوي چي زمونڙا اميد اوڀر ڪوي.

د نبي ﷺ طريقه

حالانڪه حديث پاڪ ڪنبي راڻي: "چي نبي ﷺ به ڪلءُ هم واره بول اوڪرل نو پءُ هغي خائي. باندې به ئي تيمم اووهلو"، نو دا نه ده چي ڪني بس ته هم تيمم وهه، دا د نبي ﷺ يو عجيب تقوىٰ او زهد وو، صحابه رضه ورته وائي: "دغه خوا ڪنبي اوبه دي او تاسو تيمم وهي، داسي ولي ڪوي؟"، نبي ﷺ ورته فرمائي: "ما ته خءُ پته ده چي زءُ دغي اوبو ته رسيدلے شم او ڪه لار ڪنبي مرگ راڻي".

داسي د نبي ﷺ د دنيا سره تعلق ختم وو، اوس هم بعضي خلق داسي ڪوي، خو ستا تيمم نه ڪيري، چي خوا ڪنبي دي اوبه موجود وي، بعضي خلق وائي: "چي سرے پءُ جنابت ڪنبي وي نو نيڪته به پءُ زمڪه خپه نه ايردي، او ڪه خپه ايردي نو زمڪه چغي اوباسي، نو دے به پءُ ڪت ڪنبي تيمم وهي"، چي خوا ڪنبي دي اوبه دي نو تيمم ڪيري نه، نو ته خنڪه تيمم ڪوي؟ سنت طريقه دغه ده ڪه غسل نشي ڪولے نو اودس اوڪرہ بيا اوده شه بيا سحر غسل اوڪرہ، او ڪه ڪولے شي نو بهتره خبره ده، دا سنت طريقه ده نو دوي هغه سنت طريقي پريخودي دي، نوري

طريقي ٿي پڪيني دَ خان نه وردننه ڪري.

بعضي دَ جنابت پُ حالت ڪيني وي نو پُ جا به سلام نُه اچوي، بس پُ چپه به روان دي، هلكه دا ولي؟ يره جي! زُه پاڪ نُه اووم، نو ولي دَ سلام دپاره به سرے اودس ڪوي؟ غسل به ڪوي؟ ولي دا خُ قرآن دے؟ سلام خودعاء ده، هر حالت ڪيني ڪولے شي، نڪرهم دَ جنابت پُ حالت ڪيني ڪولے شي، صرف دَ قرآن ڪريم تلاوت به نُه ڪوي، او قرآن ڪريم ته به لاس نُه اوڀي، خبري هم ڪولے شي، خوراڪ خُشڪاڪ هم ڪولے شي، صرف دَ قرآن ڪريم تلاوت به نُه ڪوي، سيدة عائشه ؓ فرمائي: نبي ﷺ به پُ جنابت ڪيني وو، نبي ﷺ به پاسيدو او مونڙه له به ٿي پيشمنے اوکرو، او دَ هغي نه پس به ٿي غسل اوکړل، نو دين ڊير آسان دے، خو مونڙ خان له ڊير ڪران ڪرے دے.

بهر حال شيطان انسان له وسوسه اوغورخوي، جي دا خولا ڊير عمر دے، دَ نيڪي ڪار به اوکري، وائي: ما دَ هغي مقابله دَ قرآن ڪريم پُ يو آيت باندې اوکړه: جي الله تعالى فرمائي: ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾⁽¹⁾.

"نُه پوهيري يو نفس جي دے به پُ ڪومه زمڪه باندې مر ڪيري."

نودا يو تن ته هم پته نُه لکي جي ڪوم خائے به مر ڪيري، تله خپل ڪاريسي دے او راڻي نو بيا ٿي خلقو ڪت رااوچت ڪرے دے، وائي: فلانڪي خائے ڪيني مر شو، پته خو نُه لکي، مرگ ناخپه راڻي، مرگ چا له خبر نُه ورکوي، مرگ چا له تائم نُه ورکوي، نو تَه سوچ ڪوه: جي مرگ راروان دے او دَ هغي دپاره تيارے پڪار دے.

(۲) دريمه وسوسه

دريم: شيطان راڻي او انسان ته وسوسه اچوي: جي الله درباندي بُنه احسان ڪرے دے، بُنه مال او دولت ٿي درڪرے دے، بس دا ستا دَ نيڪ بختيا علامه ده ڪنه، نو ڪله ڪله پُ دي باندې انسان دھوڪه ڪري، نو ما دَ هغه مقابله پُ دي آيت باندې اوکړه، جي الله فرمائي: ﴿ذَرَهُمْ يَٰكُلُوا وَيَسْتَبْشِرُوا وَيُلهِمُ الْأَمَلَ فَسَوْفَ يَغْلِبُونَ﴾⁽²⁾.

(1) [سورة لقمان: 34].

(2) [سورة الحجر: 3].

"پرېردوه دوي چې خوراکونه کوي او څښکاکونه کوي او په غفلت کېنې اچولي دوي لره
اميدونو نو عنقریب دوي به پوهه شي".

نو د دې هر څه پاره کېنې به ترې تېوس کېږي، نو هغه عالم وائي: ما د شيطان د دې
وسوسې مقابله په دې آيت سره اوکړه.

(۴) څلورمه وسوسه

وايي: شيطان راغی نو زه به ئې په تعجب کېنې واچولم چې ته، خو ډير ښه ئې، ډير ښه
اعمال دې کړي دي، ډيرې نېکۍ دې کړي دي، دا ستا دپاره ښه دے، وائي: ما د شيطان مقابله
په دې آيت باندې اوکړه: چې الله فرمائي: ﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ شَيْئًا وَسَعِيدٌ﴾^(۱).

صبا به قيامت کېنې چې خلق د الله تعالی په دربار کېنې اودرېږي نو "په دغه ورځ باندې
به خبرې اونۍ کړي یو تن د دوي نه او سیوا د اجازت د الله تعالی نه او بعضې د دوي نه به په
دغه ورځ نیک بخته وي، بعضې به بد بخته وي".

نو ما ته پته نشته: چې په کومه ډله کېنې به زه اودرېږم؟ نیک بختو کېنې به اودرېږم او که بد
بختو کېنې به اودرېږم نو ما د شيطان مقابله په دغه آيت باندې اوکړه.

(۵) پنځمه وسوسه

پنځم: د شيطان مقابله مې په دې باندې اوکړه: "چې شيطان راځي او خلقو له وسوسې غورځوي:
چې خپل مسلمان رور ته سپک گوره، چې ښه يم نو زه يم،..."، دا په اکثر وختو کېنې دا مرض وي،
چې بل خو هغه له هډو څه انسان نه ښکاري، خپل رور مسلمان ته سپک کتل دا د شيطان وسوسه ده، نو
وايي: "ما د شيطان مقابله په دې اوکړه: چې الله تعالی فرمائي: ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِلَّهِ الْقَوْلُ وَلِلَّهِ الْمُلْكُ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ﴾^(۲) "عزت د
الله تعالی دپاره دے او د محمد رسول الله ﷺ دپاره دے او د مومنانو دپاره دے".

نو ټولو مومنانو ته به د عزت په نظر گورې، چا ته به سپک نه گورې.

(۶) شپږمه وسوسه

شپږم وائي: شيطان راغی نو ما له ئې زړه کېنې وسوسه او غورځوله چې ته د مسلمانانو سره

(۱) [سورة هود: ۱۰۵].

(۲) [سورة المنافقون: ۸].

بغض او حسد ساته، مسلمانانو سره عداوت كوه، دا هم د شيطان وسوسه ده، چې شيطان به ستا او د بل مسلمان په زړه كېنې حسد راولي.

دا ياد اوساتي! دا صرف زمونږ او ستاسو د نيكو تباه كولو يو شے دے كېنې په حسد باندې انسان له دزه فائده هم نه ميلاوېږي، بلكه حسد انسان له دنياوي نقصان هم دے او ديني نقصان هم دے، د يو سړي به ښه مزيدار بدن وي، خو چې كله هغه د بل مسلمان سره بغض او حسد شروع كړي نو داسې ئې دا بدن ويلي كيږي لكه څنگه چې واوره ويلي كيږي، حسد گر انسان ښه كيږي نه، ولې چې هغه سره روزانه غمونه دي، هغه ستا په ښه كيدو او خرابيږي، هغه ته ستا په خفكان خوشحالي ميلاوېږي، او ستا په خوشحالي ورته خفكان ميلاوېږي، نو چې كله ته خوشحالېږي نو هغه به په هغه ورځ باندې پاؤ نور هم كمېږي؛ ځكه هغه كېنې بغض او حسد دے، نو د دنيا دپاره هم دا نقصان شو؛ ځكه بغير د مرض نه ئې ځان بيمار كړے دے، او ديني نقصان ئې دا دے: چې نبي ﷺ فرمائي: "حَانَ دَ حَسَدٍ نَه يَجُ كَرِي؟ ځكه حسد نيكي داسې خوري لكه څنگه چې اور خشاك خوري"، داسې نيكي ختموي.

يو حديث كېنې راغي: نبي ﷺ فرمائي: «دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ».⁽¹⁾

"اے زما اُمته! د پخوانو امتونو مرض تاسو ته هم روړو اولگيدو چې هغه بغض او حسد دے." نبي ﷺ فرمائي: دا بغض او حسد دا دومره ناكاره بيماري ده: چې «هِيَ الْحَالِقَةُ، لَا أَقُولُ تَخْلِقُ الشَّعْرَ وَلَكِنْ تَخْلِقُ الدِّينَ».⁽²⁾

"دا بغض او حسد خړبونكي دي، دا خړول كوي، نبي ﷺ وايي: دا نه واييم: چې كني تاسو نه ويښته لرې كوي، بلكه دين درنه لرې كوي."

لكه څنگه چې د سړي په سر ويښته دي او دے نائي ته كيښني، وايي: زما د سر نه ويښته كت كړه، بس خالي سر پاتې شو، دغه شان تا پسې چې كوم دين انځته دے چې بغض او حسد دركې راشي، داسې درنه دين لرې كړي، لكه څنگه ئې چې درنه د سر نه ويښته لرې كړل، داسې به دې د دين نه پاتې كړي.

(1) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرفائق والنور، باب، برقم: (2510).

(2) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرفائق والنور، باب، برقم: (2510).

واٿي: شيطان راڻي او هغه زه بغض او حسد ڪنهي مبتلاء ڪولم نو ما ڌ قرآن په آيت ڌ هغه مقابلو او ڪره، او ڌ هغه هغه وسوسه مې ختمه ڪره، هغه دا چي قرآن ڪريم ڪنهي الله تعاليٰ فرمائي: ﴿تَحْنُ قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَّوْعِدَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾⁽¹⁾

الله واٿي: "مون ڌ دنيا دا ژوند تقسيم ڪري ڏي ڌ دوي په مينج ڪنهي".
 نو چا له مې دا ژوند ڊير ور ڪري ڏي، چا له مې لږ ور ڪري ڏي، الله واٿي: دا زما تقسيم ڏي، الله په ڏي ښه ٻو هيري، نو ستا پڪنهي خه ڪار ڏي؟ چي چا له الله ڊير ور ڪري ڏي، ته ڊير خوشحاله شه، حڪه دا ڌ الله تقسيم ڏي، ته به ڌ الله په تقسيم باندې خفڪان نه ښڪاره ڪوي.
(۷) اوومه وسوسه

اووم: شيطان راته وسوسه غورخوله: چي سري ڪنهي رياء ڪاري پيدا شي، عمل ڌ ڏي ڊي ڪوي چي خلق ماته ښه اوواٿي، او خلق زما صفت شروع ڪري، او زما مدح شروع ڪري، ڌ شيطان مقابلو شروع ڪره، قرآن ڪريم ڪنهي الله تعاليٰ فرمائي: ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ سَالِحًا وَلَا يُلْقِ بِغَيْرِ كِبْرٍ وَلَا أَكْبَارٍ﴾⁽²⁾

"خوڪ چي ڌ خپل رب ڌ ملاقات طمع ڪوي پس عمل ڏي ڪوي ڏي عمل نيك (صحيح) عمل ڏي ڪوي، نه ڏي شريڪوي په عبادت ڌ خپل رب ڪنهي هيچ چا لره".
 نو شيطان رياء ڪاري راوسته نو ما ڌ هغه مقابلو او ڪره.

رياء ڪاري سره بالڪل اعمال برباديري، قرآن ڪريم ڪنهي الله تعاليٰ فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْغُلُوا أَصْدَقَاتِكُم بِالْمَالِ وَالَّذِي كَانَتِي يَنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ﴾⁽³⁾

"اے ڌ ايمان والو! خپل خيراتونه خپلي صدقي په زيادلو باندې، په ردو بدو باندې مه بربادوي، پشان ڌ هغي سري باندې چي مال ڌ ڏي ڊپاره خرچ ڪوي چي خلقوته خان ښائي".
 نو ڌ هغه تن عمل برباد ڏي چي مقصود ئي خلق خوشحلول ڏي، نو رياء ڪاري سره اعمال ڏي ختم شول، ڌ ڏي وجي نه مونږ ڪله ڪله ڏي خپلو رونه ته وايو: اے رونرو! چي خيرات ڪوي، هر عمل

(1) {سورة الزخرف: 32}.

(2) {سورة الكهف: 110}.

(3) {سورة البقرة: 264}.

کوی نو صرف الله رضاء کړی، دوي وائي: صحيح ده، جومات کښې به هم ورکړو، خو چونکه د زنانو خبره ده نو يو خو ديکونه به پکښې هم پاخه کړو، خلق به بيا وائي: چې همدو خيرات ئې ورسې اوڼه کړو، دا جومات کښې لگول او دا مدرسه کښې لگول دا دوي ته خيرات نه ښکاري، دوي ته صرف دغه ديکونه خيرات ښکاري، دا ياد اوساتي! د دې خپل زړه نه تېوس اوکړی: د ديکونو مونږه مخالفت نه کوو، ښه خيرات دے، د بل مخالفت مونږه نه کوو چې هر خيرات کوی، وې کړی، خو لږ غوندې د دې خپل خيرات نه مخکښې په دې خپل گريوان کښې لږ سوچ کوو: چې دا دیک زه پخوم د الله د رضاء دپاره ئې پخوم، او که نه د دې دپاره ئې پخوم چې خلق خوشحاله شي، او خلقو ته هم پته اولکي چې دې فلانکي خو خيرات اوکړو، که مو دا مقصد وي: چې زما نه زما الله رضاء شي خو مزې کوو، دغه دیک به دې الله تعالی بيا په لويي خيرات منظور کړي، او که زړه کښې دې دا وو: چې الله هم رضاء شي، خو چې دا زنانو رضاء شي، او دا دې هم زړه کښې دي چې خلقو ته پته اولکي نو ځان له دې اعمال برباد کړل، نو شيطان راځي او انسان له وسوسه غورځوي د رياء دپاره، نو وائي: ما د هغې مقابله په دې باندې اوکړه.

(۸) اتمه وسوسه

اتم: شيطان راځي او انسان له زړه کښې بخل غورځوي، وسوسه د بخل غورځوي، چې ته دا مال خيرات کړې نو بيا به څه کوي؟ دا څامن به دې څه کوي؟ دا دومره ډير زکوة چې په تا باندې لازم شو نو ځان پرې تا وژله وو، اوس به ئې خلقو له هسې ورکوي، نو شيطان به ستا زړه کښې بخل پيدا کوي، په اختر کښې سرسايه ده، په هغې به دې زړه نه کيږي، قرباني درباندي راشي هغې له به دې زړه نه کيږي، يره دا خو ډيره زياته خرچه کيږي، نو شيطان به ستا زړه کښې بخل غورځوي، دارنگې خيرات او صدقې له به دې زړه نه کيږي، ولې چې بيا به د غريبې نه يريږي، دا د شيطان وسوسه ده، هلکه! کوم الله چې دا مال درکړے دے نور به درکړي ته ئې اولکوو د الله په لار کښې، حديث کښې راځي: چې کله انسان مال خيرات کوي نو قرشته دعاء کوي: «اللَّهُمَّ اعْطِ مُتَّفِقًا خَلْفًا، وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ اعْطِ مُتَّسِكًا تَلْفًا» (۱)

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة، باب قول الله تعالى: «تَأْتِيهِمْ أَغْلٌ وَأَتْلٌ وَصَنَاقٌ بِالْحَسَنَى...» «اللَّهُمَّ اعْطِ مُتَّفِقًا مَالِ خَلْفًا»، برقم: (1442).

"الله کوم کسان چي ستا پۀ لار کښې مال لکوي الله! نور مال ورله ورکړه او بله فرشته خيرې کوي: الله! کوم کسان چي مال نه لکوي نو دغه شته مال ترې هم واخله".

ته اولکوه الله به نور مال درکړي، نو شيطان انسان له وسوسه غورځوي، پۀ دې آيت ما د هغه مقابله اوکره چي الله تعالی فرمائي: ﴿مَاعِثُكُمْ يَتَّقِدُوا مَا عِنْدَ اللَّهِ يَاقِي﴾⁽¹⁾.

"تاسره چي کوم نعمتونه دي دا به ختم شي او کوم چي د الله سره دي نو هغه باقي دي".
که مال نه لکوي نو مه ئې لکوه خو دنيا به درنه يو ځل پاتې کېږي، چي پاتې شي نو تاله پۀ لاس څۀ راغلل؟ مال اولکوه چي د هغې څائې نعمت درته ميلاؤ شي چي هغه هميشه دپاره دے.
(۹) نهمه وسوسه

نهم: شيطان راغے نو هغه انسان له وسوسه غورځوي د تکبر چي دے خپل ځان اوچت کنږي او نور خلقو ته سپک کوري، نو وائي: ما د هغې مقابله پۀ دې آيت اوکره: چي الله تعالی فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾⁽²⁾.

الله وائي: "مونږه پيدا کړي يۀ تاسو د يو نارينه او د يو زنانه نه، گرځولي مې يۀ تاسو ورې ورې قبيلې، او لوئي لوئي قبيلې، د دې دپاره چي تاسو يو بل او پيژنئ، يقيناً پۀ تاسو کښې عزتمند د الله پۀ نزد باندې. پرهيزکار پۀ تاسو کښې دي، يقيناً الله پوهه او خبردار ذات دے".
نو کوم چي زيات پرهيزکاره دے هغه زيات عزتمند دے پۀ الله تعالی باندې، د مال او دولت د وجې نه عزت نه راځي، بلکه تقوی چي پۀ چا کښې سيوا ده نو د هغې انسان مقام اوچت دے.
(۱۰) لسمه وسوسه

لسم: شيطان راځي: او انسان ته وسوسه غورځوي د طمعې، چي خلقو نه طمع کوي نو دے بيا حق نه وائي، د خلقو نه طمع کوي د هغې وجې نه دے حق نشي وئيلے، نو ما د هغې مقابله اوکره پۀ دې آيت چي الله فرمائي: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾⁽³⁾.

(1) [سورة النحل: 96].

(2) [سورة الحجرات: 13].

(3) [سورة الطلاق: 2-3].

"خوک چې د الله تعالى نه اوږيريږي الله به د هغه دپاره یو لار اوگرځوي د آسانتیا، الله به د داسې طرف نه رزق ورکړي چې د ده به ورباندې گمان هم نه وي".

واقعه

په دې آیت باندې مفسرین یو واقعه ذکر کوي: "یو صحابي راغی نبي ﷺ ته په ژړا او فریاد باندې، چې زه کمزور یم، وس مې نشته، یو ځوي مې وو، هغه هم کفرانو تختولې دے، نو څه چل اوکړم؟ نبي ﷺ ورته اووئیل: د الله نه اوږيريږه، ځان کښې تقوی پیدا کړه، او "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ" وظیفه ډیره کوه، دغې صحابي دا خپله مشغله اوگرځوله، څه ورځې بعد ئې کتل چې ځوي ئې مدینې ته راغی، او تقریباً څلور زره (۴۰۰۰) گډې او بیزي ئې د ځان سره راوستې د دشمن نه، نو هغه خو هغه وخت کښې دار الحرب وو، د دشمن مال د مسلمانانو دپاره روا وو، چې په طریقه ئې ترې راورې، ځکه دوي به هغوي نه کسان بوتلل، او هغوي به د دوي نه کسان بوتلل، نو د تقوی په وجه او د "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ" په وجه په هغه الله دومره لوی احسان اوکړو، د هغه خو دا خیال هم نه وو، چې زما ځوي به ژوندی راشي او که نه؟ ځوي ئې راغی او سره د څاروود کڼدک نه راغی".

که مونږ او تاسو په ځان کښې تقوی پیدا کړه الله تعالى به مونږ او تاسو باندې دغه احسانات کوي، قرآن کریم کښې الله تعالى فرمائي: ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾^(۱)

الله وائي: "که چرته د کلو والو ایمان راوړی وے او صحیح طریقی سره ئې ځان د کنا هوڼه نه بیج کړی وے، او تقوی ئې ځان کښې راوستی وے نو ما به په هغوي د آسمان برکتونه راکولاؤ کړي وے، تائم په تائم بارانونه وو، او د زمکې نه چې تائم په تائم به رزقونه رازرغونیدل".

هر شے به آزان وو، دے به بالکل خوشحاله وو، خو دا نن چې څه مونږ له میلاوېږي دا زمونږ د اعمالو نتیجه ده، مونږ کښې تقوی نشته، او تقوی دیته نه وائي: چې کني په سر باندې څه خادر او رومال راواچمه، سترگې ښې غټې غټې تورې کړه، او د عطرو یو بوتل په ځان باندې اولکوه، او ښې کولاؤ کولاؤ کېږي جوړې کړه، نو بس ته غټ مُتقي ئې، دیته تقوی نه وئیلے

کيري، حديث کني راي: «التَّقْوَى هَاهُنَا»⁽¹⁾.

"تقوى دلته کني ده (او درې پيرې ئې سيني ته په کوټې سره اشاره اوکړه)."

نو تقوى د زړه صفت ده، تقوى ديتنه وائي: چې الله تعالى درته د کوم خيز حکم کړې دے هغه کوډ، چې د کوم خيز نه ئې منع کړې ئې نو د هغې نه منع شه، ديتنه تقوى وائي، چې د خه ئې درته وئيلي دي چې هغه کوډ، او چې د خه نه ئې منع کړې ئې هغه نه کوي، الله رب العزة دې دا تقوى په مونږ او تاسو کني پيدا کړي (آمين!).

الله رب العزة دې د صحيح عمل کولو توفيق رانصيب کړي (آمين!).

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) أخرجه مسلم في كتاب البر والصلوة والأدب، باب تحریم ظلم المسلم، وحذله، واحتقاره ودمه، وعرضه، وماله، برقم:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَقْبَحُ لِلَّهِ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

(سورة البقرة: 7)

موضوع دَکنا هو نواثر

بتاریخ: 21-03-2008

مقام جلسئ

خطیب

نصیح اللسان للذیذ بیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

دَکُناهُونُواثر

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيَّ سَرْمَدِيٍّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿حَتَمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾⁽¹⁾.

وقال الله تبارك وتعالى في مقام آخر: ﴿ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ اسْتَحْبَبُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ* لَا جَزَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَاسِرُونَ﴾⁽²⁾.

عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو روروا پښه دې مجموعه کښې د کناهُونو هغه اثرات ذکر کوو، چې د انسان د کناهُونو د وجې نه په تمامو مخلوقاتو عذاب راځي، که په موبڼو او تاسو قسم ما قسم حالات راروان دي، الله رب العزة ناراضه ده، حاکمان ناکاره دي، رعیت ناکاره ده، مسلمان پخپل ژوند کښې پریشان نه ده، د هر سړي پریشانی د حد نه اوریدلې دي، د هغې سبب دا ده: چې موبڼو او تاسو د الله رب العزة نافرمانی شروع کړې ده.

د قرآن کریم اعلان

او قرآن کریم اعلان کړې ده چې: دا الله رب العزة زیاتې نه ده کړې، بلکه دا دې خلقو

(1) [سورة البقرة: 7].

(2) [سورة النحل: 107-109].

بجمل ڄاڻ پڇهه زياتي ڪري ڏي، الله فرمائي: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾⁽¹⁾

"ڪه به اوجھ ڪوم فسادات شروع ڏي، به سمندرونو ڪنهي ڪوم نقصانات شروع ڏي نو دا
د خلقو د اعمالو د وڃي نه دا فسادات شروع ڏي".

د ڪناهونو د وڃي نه دا انسان د بدن د پاره نقصان

لوئي نقصان د انسان د پاره دا ڏي: ڇي ڪله يو بنيادم ڪناه اوڪري، نو امام الانبياء محمد مصطفيٰ ﷺ فرمائي ڏي: "ڇي ڪله يو بنيادم ڪناه اوڪري نو د هغي ڪناه به وجه د انسان به زرهه يو تور داغ اولڪي...، د زرهه مثال د آئيني او د شيشي ڏي، ڪله ڇي شيشه صفا وي، د ڪرد غبار ٽاڪي وغيره پري نه وي، خرابه سوي نه وي نو به ڏي ڪنهي ڀيئه تصوير هم ڀنڪاري، او بد تصوير هم ڀنڪاري، ڇي خنڪه سٺا تصوير ڏي هغه شان تصوير به درته ڀنائي، نو ڪله ڇي دا شيشه خرابه شي نو ڪه سٺا دير مزيدار شڪل ڏي خو ڇي شيشي ته مخامخ ڪيري نو د ڄاڻ نه به ڏي زرهه تور شي، دغه شان دا زرهه هم ڏي، ڪله ڇي زرهه صفا وي نو ڇي انسان نيڪ اعمال ڪوي، هغه ورته بالڪل صفا ڀنڪاري، بد عمل ورته بالڪل خراب ڀنڪاري، نو ڏي نيڪ اعمال ڪوي او د بد اعمالو نه ڄاڻ سائي، او ڪله ڇي زرهه ڪنده شي نو بيا مون ته هغه بد اعمال ڀيئه ڀنڪاري، او ڀيئه اعمال به راته ڀيئه نه ڀنڪاري، ڇڪه زرهه ڪنده شوي ڏي.

نو د ڪناه اول اثر دا ڏي: ڇي د انسان زرهه ٽڪ تور شي، نبي ﷺ فرمائي: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، فَإِذَا تَابَ وَتَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُغْلَ قَلْبِهِ، وَإِنْ رَاكَ رَاكَتَ حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ»⁽²⁾

"ڇي ڪله يو بنيادم ڪناه اوڪري نو د هغي ڪناه به وجه د دغي انسان به زرهه يو تور داغ اولڪي، ڪه چري دا انسان د هغي ڪناه نه توبه اوياسي نو هغه داغ وراڻ شي، او زرهه ٽي صفا شي، او ڪه چري دا بنيادم د ڏي خيلي ڪناه نه توبه نه اوياسي نو هغه داغ نور هم سيوا شي تردې پوري ڇي زرهه ٽي ٽڪ تور شي".

نو دا زرهه ڇي ڪله ٽڪ تور شي نو بيا د هغي نه الله تعاليٰ ڪله به "ختم" سره تعبير ڪوي، او ڪله

(1) {سورة الروم: 41}.

(2) «انظر: "الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الدواء والدواء" لابن القيم: (51/1)، و"تفسير ابن الكثير".

دَ هغی نہ پُہ "ران" (زنک) سرہ تعبیر کوی، کلہ پُہ "قفل" (جرندې) سرہ تعبیر کوی، او کلہ اللہ تعالیٰ دَ دې نہ پُہ "سد" (دیوال) سرہ تعبیر کوی، او دا پُہ قرآن کنبی مختلف تعبیرات راخی، لکہ اللہ رب العزہ فرمائی: ﴿حَتَّمَا اللّٰهُ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰی سَمْعِهِمْ وَعَلٰی اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ﴾^(۱)

"مہر لکولے دے اللہ تعالیٰ دَ دوی پُہ زرو نو باندې، او دَ دوی پُہ غورونو باندې، او دَ دوی پُہ سترکو باندې پردې دی او دَ دوی دپارہ عذاب لوٹی دے۔"

اللہ وائی: ما ورته زرہ ہم بند کرے، ما ورته غورونہ ہم بند کری، ما ورته سترکی ہم بند کری دی، او دوی دپارہ عذاب لوٹی دے۔

دَ غیر دینہ خلقو اعتراض

جبریہ اعتراض کوی: پُہ دې کنبی دَ انسان جرم خہ دے؟ ولې چې انسان یو شے معلوموي، ہدایت حاصلوي نو پُہ زرہ باندې سوچ کوی، نو پُہ هغی باندې دے حق او باطل معلوموي، غورونو باندې واورې نو پُہ هغی باندې دے حق او باطل معلوموي، پُہ سترکو باندې اوگوري، پُہ هغی باندې دے حق او باطل معلوموي، چې اللہ رب العزہ دَ انسان زرہ بند کرو، دَ انسان غورونہ ئې بند کرل، دَ انسان سترکی ئې بندې کرې نو اوس کُہ دا انسان کناہ کوی، نو دا انسان خورب العزہ داسې کرے دے، نو بیا ولې گناہکار دے؟

جواب دَ دې دا دے: اللہ تعالیٰ دَ انسان سرہ پچھلہ ظلم نہ دے کرے، بلکہ دا دَ دې انسان خپل خاں سرہ پچھلہ ظلم کرے دے۔

دَ گناہ اثر

دا اثر اللہ پُہ گناہ کنبی کیخودلے دے، کلہ چې بنیادم گناہ کوی، زرہ بہ ئې بندېری، غورونہ بہ ئې بندېری، سترکی بہ ئې دَ حق دَ لیدو نہ بندېری، نو چې انسان گناہ اوکرہ، نو دغہ چل ورسرہ اوشو۔

مثال پُہ طور: زھر دی، پُہ زھرو کنبی اللہ دا اثر کیخودلے دے: چې کلہ ئې انسان اوخنبی نو انسان بہ مر کیری، اوس یو انسان زھر اوخنبکل نو خلق وائی: دیر زیاتے ئې دَ خاں سرہ اوکرہ، نو

دہ پڄلہ ڄان مہ ڪرو، ڪہ الله مہ ڪرو؟ ڪہ الله نہ مہ ڪولو نو دے مہ ڪیدے شو، الله پاک د دي
دپارہ زهر پيدا ڪرل ڇي خلق پء دي مہ ڪيري، خو دا ڄڻڪل او نہ ڄڻڪل دا د بندہ اختيار دے، ڪہ
دا بندہ ئي ڄڻڪي نو دے به مہ ڪيري، او ڪہ نہ ئي ڄڻڪي نو دے به نہ مہ ڪيري، پڄلہ نيٽه به مہ
ڪيري، نو ڇي د انسان زبہ الله بند ڪرے دے، مہر ئي پري لکولے دے، ستر ڪي ئي ورلہ بندي
ڪري دي، غورونہ ئي ورلہ بند ڪري دي، دا د انسان د عمل د وڃي نہ ئي بند ڪري، د انسان عمل
خراب وو، د هغي اثر دا وو: ڇي دہ باندې به مہر اولڪي، نو يو اثر د ڪناہ دا دے: ڇي نبي ﷺ
فرمائي: د انسان زبہ ورسرہ توريري، دا نن ڇي مونڊر او تاسو د شبي او ورڇي بيانونہ ڪيري او پء
مونڊر ڪنهي ذرہ فرق نہ راڻي، نہ زمونڊر پء اخلاقو ڪنهي، نہ زمونڊر پء شڪل ڪنهي، نہ زمونڊر پء عملونو
ڪنهي خو بس ڇي زمونڊر زبہ ڇہ غواري، بس مونڊر هغه ڪار ڪرو، وجہ دا ده: ڇي زمونڊر او ستاسو
زرونو باندې مہرونہ لکيدلي دي، زنگ پري راڳلے دے.

نبي ﷺ يو مثال پيش کوي: نبي ﷺ فرمائي: "په زړونو دا فتنې داسې راځي، لکه څنګه چې مونږ او تاسو پوزي راجمع کوو، کوم زړه چې هغې فتنې له ځائو وړکړي نو هغې کښې يو تک تور داغ اوشي، او کوم زړه چې هغې فتنې له ځائو ورنه کړو نو په هغې کښې تک سپين داغ اوشي، او هغه زړه تک سپين پاتې شي تردې چې خلق دوه قسمه شي: (۱) يو قسم هغه خلق چې هغوي د سپينو زړونو والا خلق دے، او (۲) دويم قسم هغه خلق چې هغه د تورو زړونو والا خلق دے".

(۲) دویم قسم: هغه زرونو والا خلق دي: چې هغه ډ ټکو تورو زرونو والا خلق دے، ډ ګناه پۀ وجه ډ هغه زړۀ تور شوۀ دے، نبي ﷺ فرمائي: ډ هغې مثال داسې دے: لکه یو ګوزه ده، چې هغه ګوزه آلتۀ کيږدي، ګوزه چې نيغه کيږدي نو ډ پاسه نه پکښې اوبۀ اچوۀ نو هغه زر ډکه شي، خو که چرې دا ګوزه مونږ آلتۀ کيدو، هغه خُله ئې لاندې زمکې طرف ته راشي، او

لاندې طرف پرې د پاسه کړو، او بيا چې يو کس ځي، او بالتې راد کوي او د پاسه پرې اړوي، يو کوټ اوږه پکښې نه جمع کيږي.

نو نبي ﷺ فرمائي: "د دغې زړونو مثال بيا د کوزې پشان شي، لکه کوزه چې آله شي، کله چې کوزه آله شي بيا به هغې کښې يو کوټ اوږه نه جمع کيږي، «لَا يَعْرِفُ مَعْرُوفًا، وَلَا يَنْكُرُ مُنْكَرًا»^(۱) بيا د دے جائز کار نه پيژني، او دے ناجائز کار هم نه پيژني بلکه دے آله روان وي، چې جائز وي نو هغې ته ناجائز وائي، او چې ناجائز وي نو هغې له جائز وائي، دا د گناه اثر دے."

ذَرَّةٌ تَعْبِيرُهَا "رَانَ" (زنگ) سره

قرآن کریم کښې الله فرمائي: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾^(۲)

"چرې هم داسې نه ده بلکه د دې خلقو په زړونو باندې زنگ راوستے دے نو هغې څه دا زنگ راوستے دے چې دوي کوم عملونه کړي دي".
دا زنگ د دوي د عملونو د وجي نه راغلی دے.

د گناهونو اثرات

د زنگ د راتلو قرآن کریم مختلف قسم اسباب ذکر کړي دي:

(۱) اول اثر د گناه د دنيا محبت

د دنيا سره ناجائزه محبت د دې په وجه د انسان په زړه باندې زنگ راځي، د دنيا کتل جائز دي، دا مطلب نه دے: چې لکه د پيرانو پشان کوټونو ته دننه شی، او شپه او ورځ صرف "الله هو" "الله هو" کوي، مه کار کوي، مه کسب کوي، دا په شريعت کښې نشته، دا د مبتدعينو خلقو نظريه ده، نبي ﷺ ته يو صحابي وائي: "يره، جي! ما له اجازت واکړه، چې زه راهب (پير) شم، چرته شاره جونکره کښې به ناست يم، او د الله عبادت به کوم؟، نو نبي ﷺ ورته وائي: «وَأِنْ رَهْبَانِيَّةً أُمِّتِيَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»، زما د امت رهبانيت هغه د الله په لار کښې جهاد کول دي"، پخوانو امتونو کښې رهبانيت (پيرتوب) وو، زمونږ په دين کښې رهبانيت دا دے: چې د الله په لار کښې جهاد به کوي.

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب بيان أن الإسلام بدأ غريباً وسعود غريباً، وأنه يأرز بين المسجلين، برقم: (144).

(۲) [سورة المطففين: 14].

هاں! يو وخت ڪنبي رهبانيت جائز دے پءِ دې امت ڪنبي هم: چي ڪله ڏ فتنو دور راشي او داسي دور راشي چي پءِ هغي ڪنبي ته خپل ڄاڻ نشي بچ کولے، بل ته دعوت خودرکنار چي ستا ڏ خپل ڄاڻ خطرہ ده، چي زه خرابيرم او زما ايمان خرابيري نوني ﷺ فرمائي: "پءِ داسي دور ڪنبي بهتر سرے هغه دے: چي چرتہ پءِ غرونو ڪنبي اوسيري او خپلي ڪڏي، بيزي خروي، او آذان کوي، مونڱ کوي، دا بهتر انسان دے".

او نورو خلقو نه ڄاڻه ڪيدل، او ڄاڻه والي ته ثواب وٺيل دا زمونڊ پءِ دين ڪنبي نشته بلڪه ڏ دې خلقو به پءِ ڇه طريقه باندې اصلاح کوي. نو ڏ دنيا سره محبت ناروا دے، دنيا ڪٽل ناروا نه دي، ڄاڻ له کار ڪسب کوه، قرآن ڪريم ڪنبي الله فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلضَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾⁽¹⁾

"اے مومنانو! ڪله مو چي ڏ جمعي آذان اوڀريدو بيا پءِ تلوار ڏ الله ڏڪر ته راشي، او سوداگاري پريري، دا غوره دي ستاسو دپاره ڪه چرتہ تاسو پوهيري".

نو چي آذان اوشو ڏ جمعي نو بيا اغستل، خرڇول بس ڪر، جومات ته راشه، نو چي مونڱ اوشي نو الله وائي: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾⁽²⁾

"ڪله چي مونڱ پوره شي بيا زمڪه ڪنبي خواره شي او ڄاڻ له کار ڪسب ڪوي، ڏ الله رزق حلال لتوي او الله دير دير يادوي ڏ دې دپاره چي تاسو ڪامياب شي".

نو ڏ دنيا ڪٽل جائز دي، خود ڏ دنيا سره ناجائز محبت ناروا دے، چي ڏ دنيا دپاره دې تول دين پريخودے، او دنيا پسې شوءِ ئي، دا ناروا دي، او چي ڄا ڪنبي دا ماده راشي او هغه ڏ دنيا دپاره هر ڇه قربانوي خود دنيا نه پريدي نو پءِ زره باندې به ئي مهر اولڪي، قرآن ڪريم ڪنبي الله تعاليٰ فرمائي: ﴿ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ اسْتَحْبُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ * أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَعِيَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَتَمَعَهُمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾⁽³⁾

"عذاب ڇڪه وركوم؛ چي دې خلقو محبوب ڪنرے دے ژوند ڏ دنيا پءِ آخرت باندې (ڏ دنيا

(1) [سورة الجمعة: 9].

(2) [سورة الجمعة: 10].

(3) [سورة النحل: 107-108].

دپاره وخت شته، د دين دپاره ذره وخت هم نشته، د دنيا دپاره ټول عمر شته، او د دين دپاره يو گهنته نشته) الله توفيق د هدايت نه وركوي قوم كافرانو ته، دغه كسان دي چې الله مهر لگولې دے په زړونو د دوي او په غوږونو د دوي او په سترگو د دوي، او دغه خلق بالكل د دين نه ناخبره دي.

﴿لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَاسِرُونَ﴾⁽¹⁾

"خاڅه هم دغه كسان په آخرت كښې تاوانيان دي".

د دنيا د محبت د وجې نه د انسان په زړه زنك راځي، چې چا قرآن ته شاه كړه او دنيا ته ئې توجو او كړه د انسان په زړه مهر لگي، او زنك پرې راځي، او دا د قرآن كريم نه ثابت دي. الله فرمائي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ دُكِرَ بَايَاتُ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاہُ﴾⁽²⁾

"څوك دے ډير لوي ظالم د هغه چا نه چې نصيحت وركړې شو هغه ته د الله په آيتونو باندې، نو ده د الله د آيتونو نه مخ وړولو او هير ئې كړل هغه چې ده مخكښې وړاندې كړي وو". ته ورته "قال الله" او "قال الرسول" وايي، او دے بل خوا توجو اړوي، او دے بل خوا مخ اړوي، د هغې نه اعراض كوي، يره، جي دا د دې وخت نه دے، اوس هم بعضې ساده كان وايي، وايي: دا د پخوا زمانې سره وې، اوس د دې خبرو دور نه دے؛ ځكه دنيا كوم څائے ته لاره، او دوي اوس هم هغه زړې خبرې راتينكې كړي دي، نا! بلكه دا ياد اوساته! تر قيامته پورې به دا قانون جاري وي، الله پاك وعده كړې ده: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَنَافِظُونَ﴾⁽³⁾

الله وايي: "دا قرآن كريم ما راليرلے دے او مونږ به پخپله د دې حفاظت کوو".

د مخكښې دينونو حفاظت د هغې دور علماؤ ته حواله وو، د دې دين حفاظت الله پخپله اغستے دے، تر قيام قيامته پورې په دې كښې څوك تبديلي نشي راوستے، نو الله وايي: "د هغه چا نه بل غټ ظالم نشته چې هغه زما د كتاب بيان كيږي، او دے د هغې نه مخ وړوي، دے په هغې باندې عمل نه كوي"، او علماء كرامو ذكر كړي دي: دا ﴿أَظْلَمُ﴾ ئې د اسم تفضيل صيغه راوړې ده، كه تمام ظالمان راجع كړې نو په اعراض كونكو كښې لوي ظالم هغه دے چې هغه د الله د

(1) [سورة النحل: 109].

(2) [سورة الكهف: 57].

(3) [سورة الحجر: 9].

ڪتاب نه اعراض اوڪرو، ڏاڏو ڏ ڪتاب نه ٿي مخ وارولو، او خپل ڪناهونه ٿي هير ڪرل.
اوس سزا ٿي ڪه ڏه؟ نو الله تعالى فرمائي: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾⁽¹⁾
الله وائي: "ما ڏ ڏي خلقو پڻه زرونو پردي راوستي دي؛ ڏ ڏي وڃي نه ڇي پڻه قرآن ڪريم
پوهه نشي او پڻه غورونو ڏ ڏوي ڪنبي دروندواله ڏي".

نو ڏا ڏ ڏوي ڏ عمل سزا ڏه، پڻه زره ٿي پردي دي، پڻه غورونو ڪنبي ٿي دروند والي ڏي، ڏاڏو
ڪتاب اوريدل ورباندي بوج ڪيري، ڪه ٽوله ورڻ ڪانپ اوري پروا نشته، هر ڪه دياره ٿي غورونه سم
ڏي، صرف ڏاڏو ڪتاب اوريدو دياره سم نه ڏي، ﴿وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا﴾⁽²⁾
الله وائي: "ڪه ته ڏوي هدايت ته راغوار ٿي نو ڏوي پڻه هدايت ڪيري نه، ڏوي هم دغه شان پڻه
ڪمراهي ڪنبي ڏي، تردي ڇي مرگ ورله هم پڻه ڏي ڪمراهي ڪنبي راشي".

نو يوسبب: ڏ ڪناهونو ڏ وڃي نه ڏ انسان پڻه زره باندي مهر لڪي.

(۲) دويم اثر: ڪناهونو ڪنبي مبتلاء به ڏ علم نه محرومه وي

دويم سبب: "ڇي ڪوم انسان پڻه ڪناهونو ڪنبي مبتلاء ڏي، دغه انسان به الله ڏ علم
نه محرومه ڪوي"⁽³⁾.

ڏير خلق وي وائي: يره جي! مونڙ ته دعاء ڪوه ڇي الله مونڙ له علم راڪري او ڪوي
ڪناهونه، نو ڇي ترخو ٿي ڪناهونه نه ڏي پر بخودي نو الله ورله ڏره علم هم نه ورکوي، او
بالفرض والتقدير ڪه علم ڏرته ميلاؤ هم شي، هغه علم به داسي وي ڇي ڏ هغي علم نه به خير
نه خوريري، امام ابن القيم رڪي دي: "ڇي ڪله يو انسان نيڪ عمل ڪوي، ڏ هغه پڻه زره ڪنبي
الله يو نورانيت راولي او ڪله ڇي يو انسان ڪناه ڪوي نو ڏ ڪناه پڻه وجه دغه نورانيت ختميري؛
ڪه علم نور ڏي، رنرا ڏه، ڏ ڪناه پڻه وجه دغه نورانيت ختميري".

ڏاڏو شافعي رڪي شڪايت

امام شافعي رڪي مشهور عالم ڏي، او ڏ دين ٿي ڏير خدمت ڪري ڏي، يو ورڻ ڏاڏو امام

(1) [سورة الكهف: 57].

(2) [سورة الكهف: 57].

(3) انظر: "الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الدواء والدواء لابن القيم: (52/1).

مالڪ ۽ خوا ته لارو، ڏهه سره ئي خبري ڪولي، امام مالڪ ڏهه فقاهت ته حيران شو، ڏهه دور داسي مخلصين علماء وڻ: ڇي هغوي به ڏي بل پڻ علم باندې اقرار ڪولو، فلانڪي زمانه ٻڌه پوهيري، پڻ ڏي دور ڪنڀي ڪڻ پوسر ٺه پوهيري نو وائي به: زه ڏي ٽولو نه ٻڌه پوهير، دا ڏي ٽڪير علامه ده.

ڏي امام ابو حنيفه ۽ پڻ مناقبو ڪنڀي ڇي سر ٺه اوگوري نو امام مالڪ ۽ وائي: ڏي امام ابو حنيفه ۽ غوندي عالم نه ڏي تير شو، امام شافعي ۽ وائي:

أَعِدْ ذَكَرَ نَعْمَانَ لَنَا إِنَّ ذَكَرَهُ هُوَ الْمِسْكُ مَا كَرَّرْتَهُ يَتَضَوّع

"ڏي امام ابو حنيفه ۽ نعمان بن ثابت تذڪره راته بيا بيا ڪوه؛ ڪه ڏهه تذڪره هغه خو ڏي مشڪو خوشبو ده ڇومره ئي ڇي بيا لڪوي نو نوره نوره خوشبو خوري."

نو امام ابو حنيفه ۽ خو داسي شخصيت وو ڇي ڏهه مثال خو ڏي مشڪو او عنبرو پشان ڏي، ڇومره ڇي ڏهه تذڪره ڪيري، نو لڪه ڏي مشڪو او عنبرو خوري، داسي هغوي ڏي بل ڏي علم قائل وو، نو ڏي امام شافعي ۽ خبري ڇي امام مالڪ ۽ او ريدې نو هغه حيران شو، ڇي دومره ذهين انسان او دومره لوي عالم، نو هغه ورته وائي: تا دا دومره لوي علم ڇنڪه حاصل ڪري ڏي؟ هغه ورته پڻ دوو (۲) شعرونو ڪنڀي هغه ٽوله خبره ذڪر ڪوي؛ ڪه امام شافعي ۽ فقيه هم او شاعر هم وو، امام شافعي ۽ ورته وائي:

شَكَوْتُ إِلَى وَكَيْعٍ سُوءَ حِفْظِي فَأَرْشَدَنِي إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِي
وَأَخْبَرَنِي بِأَنَّ الْعِلْمَ نُورٌ وَنُورُ اللَّهِ لَا يُهْدَى لِعَاصِي

وائي: "ما خپل استاذ وڪيع ۽ ته شڪايت اوگرو: ڇي زما ذهن ڪمزور ڏي، ما له ڏهه وظيفه راکره، ڇي ڏهه خبره اوورم نو زما ڏهن نه بيا اوڃي، وائي: ما ته خپل استاذ وڪيع ۽ اوڻيل: ڇي ڪناهونه مه ڪوه، ڪناهه پرڀرڊه، نو ذهن به ڏي تيز شي؛ ڪه علم دا ڏي الله ڏي طرف نه يو نور ڏي، او الله دا خپل نور ڪنانڪار انسان له نه ورکوي"، نو ڇي مونڙ او تاسو ٽوله ورڇ هغه ڪارونه ڪوو ڇي هغه ڏي الله ڏي غضب سبب ڏي، نو ڇنڪه به مونڙ او تاسو له الله علم راکري.

(۲) دريم اثر ڏي ڪناهه ڏي ڪناهه پڻ وجه ڏي رزق نه محرومي

ڏي ڪناهه پڻ وجه انسان ڏي رزق نه محرومي، او رزق ڪنڀي ڪي راجي، لڪه حديث ڪنڀي راجي:

«إِنَّ الرَّجُلَ لَيَحْرُمَ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ»⁽¹⁾

"یقیناً انسان (بعضی وخت) یو ګناه او کړي او د هغې د وجې نه د رزق نه محرومه کیږي".
بنده د رزق نه محرومیږي په سبب د ګناه باندې، چې ګناه او کړي نور رزق کښې ورته الله
کمه راولي، تقوی او ګناه د یو بل تضاد دي، تقوی څه ته وائي؟ د تقوی مراتب دي: (۱) اوله
مرتبې: د شرک نه ځان ساتل، (۲) دویمه مرتبې: د محرماتو نه ځان ساتل، (۳) دریمه مرتبې: د
متشابهاتو نه ځان ساتل، چې کوم شے مشتبّه دے: چې دا جائز دے او که ناجائز دے؟ هغه به
هم پریرېږي، دېته وائي: "تقوی"، څنګه چې تقوی سره د انسان په رزق کښې خیر او برکت راځي
لکه الله فرمائي: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾⁽²⁾
"څوک چې د الله نه اوږیږي، ځان کښې پرهیزګاري پیدا کړي الله به د هغه دپاره د وتلو
یو لار او کړځوي، د هر مصیبت نه به ئې الله رابهر کړي، او د داسې ځائې نه به ورته الله رزق
ورکوي چې د ده به ورباندې هډوخیال نه وي".

دا د تقوی فائده ده، د ګناهونو نه به داسې ځان ساتې لکه څنګه چې دا خپلې کپړې ازغونه بچ کوي:

خَلَّ الذُّنُوبَ صَغِيرَهَا وَكَبِيرَهَا ذَاكَ التَّقَى

وَأَصْنَعَ كَمَا شِ قَوْقَ أَرْضِ الشُّوكِ يَخْذَرُ مَا يَرَى

لَا تَخْفِرَنَّ صَغِيرَةً إِنَّ الْجِبَالَ مِنَ الْحَصَى⁽³⁾

واي: "واره ګناهونه هم پریرېږوه او لوی ګناهونه هم پریرېږوه، دغې ته تقوی وائي، دنیا کښې
زندګي چې تیروي نو داسې تیروه لکه یو سره چې د ازغو په زمکه روان وي، او ځان د ازغونه
بچ کوي، ګناه ته وره ګناه مه وایه، دا دومره لوي لوي غرونه چې درته ښکاري دا د وړو وړو ګڼو
نه جوړ شوي دي".

نو که چېرې ته یو وره ګناه کوې، بله ګناه کوې نو د هغې نه به درته لوی پند جوړ شي، نو
بل اثر د ګناه دا دے: چې انسان د رزق نه محرومیږي، لکه څنګه چې په تقوی باندې د انسان په

(1) أخرجه ابن ماجه في أبواب الفتن، باب العقوبات، برقم: (4022).

(2) [سورة الطلاق: 2-3].

(3) انظر: "تفسير ابن كثير" (164/1).

رزق کنبې خیر او برکت راځي، دغه شان د کناه په وجه انسان د رزق نه محرومېږي.

بعضې خلق وائي: یره جي ا ما له داسې وظیفه را کړئ، چې الله زما په رزق کنبې خیر او برکت واچوي، لویه وظیفه دا ده: چې کناه مه کوه، که لږ رزق وي، خو خیر او برکت به پکنبې ډیر وي.

(۴) څلورم اثر د کناه: د الله تعالی نه وحشت محسوسول

د کناه څلورم اثر دا دے: چې انسان کناه کوي نو د هغې کناه په وجه انسان وحشت محسوسي، د الله تعالی نه ئې وحشت شي، بیا دا انسان د الله د دین نه لرې لرې کړځي، د الله دین ته نه نږدې کیږي.

(۵) پنځم اثر د کناه: د نیکانو خلقو نه وحشت محسوسول

پنځم اثر د کناه دا دے: چې دا انسان د نیکانو خلقو نه هم وحشت محسوسي، لرې والے ترې حاصلوي، څومره چې یو انسان جرّمونه کوي دومره د ده د نیکانو خلقو سره تعلق ختمیږي، څومره چې یو انسان نیکي کوي دومره ئې د نیکانو خلقو سره تعلق سیوا کیږي، کله چې یو انسان کناه کوي نو د هغې گناهکار انسان تعلق د گناهکار خلقو سره جوړیږي، او کله چې یو انسان نیکي کوي نو د هغه تعلق د نیکانو خلقو سره جوړیږي، د دې وجې نه علماء کرامو ذکر کړي دي: کله چې یو انسان په زړه کنبې د نیک عمل سوچ کوي نو الله تعالی فرشته راولیږي، او د هغې انسان توجو هغې عمل طرف ته پیدا کړي، او هغه عمل صالح ورباندې اوکړي، او کله چې انسان په زړه کنبې د کناه تصورات کوي نو شیطان راشي، او په هغې کناه ئې ور تیز کړي، او هغه کناه ورباندې اوکړي، نو د کناه اثر دا دے: چې د انسان په زړه وحشت راځي، او د الله نه ئې لرې والے راځي.

(۶) شپږم اثر: کناه سره د انسان د هر کار نه خیر او برکت ختمیږي

نوبل اثر د کناه دا دے: چې د انسان د هر کار نه خیر او برکت ختمیږي، او هر کار په ده باندې مشکل شي، آسان کار به وي، او هغه به په ده باندې کران شي، لکه څنگه چې تقوی باندې کران کار آسانېږي دغسې په کناه باندې آسان کار انسان ته کرانېږي.

بعضې خلق وائي: یره، جي ا چې دا څه چل دے چې کوم کار ته لاس اچوم هغه سمه نه خوري، د دې وجه گناهونه دي، ته کناه پریده نو ته بیا کوره چې ستا هر کار سمه خوري او که نه؟ خو چې جائز کار وي، او ناجائز کار نه وي.

(۷) اووم اثر د کناه کناه سره په زړه کښې ظلمت راځي

د کناه په وجه د انسان په زړه کښې ظلمت راځي، دے بیا د دغې ظلمت په وجه جائز او ناجائز نه پېژني، دے په شرکیاتو کښې مبتلا کیږي، په بدعاتو کښې مبتلا کیږي، په رسوماتو کښې دے مبتلا کیږي، چې کوم خلاف شرع کار دے نو بیا دے د هغې مشروي، ځکه چې دده په زړه کښې تیاره راغلې ده.

د کناه او د نیکی علامات

د کناه او د نیکی علامات اویوژنې! د عبد الله بن عباس رضی الله عنه نه نقل دي، هغه وائي: "إِنَّ لِلْحَسَنَةِ ضِيَاءً فِي الْوَجْهِ، وَنُورًا فِي الْقَلْبِ."^(۱)

د نیکی اثر دا دے: "چې د نیکی په وجه په مخ کښې نورانیت پیدا کیږي، مخ کښې یو روښانتیا وي، او د نیکی په وجه زړه کښې هم یو نورانیت وي." "وَسَعَةُ فِي الرِّزْقِ".

بل د نیک عمل اثر دا دے: "چې انسان نیک عمل کوي الله تعالی د هغه په رزق کښې فراخي راولي".

الله تعالی ورله رزق سیوا کوي.

بل د نیک عمل اثر: "وَقُوَّةٌ فِي الْبَدَنِ."^(۲)

"دې سره د انسان په بدن کښې قوت پیدا کیږي".

ته کورې نه! د شېې دا خوب څومره مزیدار وي، خو چې کله انسان کښې د نیکی طلب وي نو ما او تا اوده یو، او چې کومو خلکو کښې د نیکی طلب وي نو هغوي د شېې راپاسیدلي وي او الله ته ولاړ وي، دا ولې؟ ځکه دا د هغوي د نیکو اعمالو نتیجه ده، الله ورله په دې بدن کښې قوت او طاقت پیدا کړی وي، نو په ما او تا دغه کار گران شي، او هغوي ته آسان شي، قرآن کریم وائي: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾^(۳)

(۱) انظر: "الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الداء والدواء" لابن القيم: (54/1)، "أثر الإيمان في تحصين الأمة الإسلامية ضد الأفكار الهدامة": (367/1).

(۲) انظر: "الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الداء والدواء" لابن القيم: (54/1).

(۳) [سورة البقرة: 45].

اللہ وائی: "امداد حاصل کری، پتہ صبر او پتہ مونخ باندی، صیر کول، مونخ کول دا خوئی دیر کران خوئی دے (د صبر مادہ خان کنبی پیدا کول کران کار دے، مونخ کول دیر زیات کران کار دے)، مکر نہ دے کران پتہ یریدونکو باندی د اللہ نہ۔"

دا مونخ کول کران دی خو ہفہ چا تہ نہ، دی کران چہ خوک د اللہ نہ یریری، او چہ خوک د اللہ نہ نہ یریری نو دا ہفہ تہ دیر کران دے، د سحر نہ تر مانہامہ پوزی کار کولے شی، بلکہ د شہی ہم مزدوری کولے شی، تولہ ورخ د کرکت پتہ میدان کنبی مندی وھلے شی، د دنیا دپارہ د یو ملک نہ بل ملک تہ تلے شی، خو د مونخ دپارہ د کور تہ دوہ قدمہ بھر تہ نشی اغستلے، دا د کناہ ہفہ اثر وی چہ د انسان پتہ بدن کنبی د نیکو اعمالو دپارہ ضعف پیدا کیری، دا د کناہ ہفہ اثرات دی۔

نو امام ابن قیم رحمہ اللہ د ابن عباس رحمہ اللہ قول نقل کولو: بل اثر د نیکی ابن عباس رحمہ اللہ وائی: "وَمَحَبَّةٌ فِي قُلُوبِ الْخَلْقِ" (۱)

"د نیکی پتہ وجہ د خلقو پتہ زرونو کنبی د ہفہ انسان سرہ محبت پیدا شی۔"

د اللہ رب العزہ سرہ محبت

یو او رد حدیث کنبی راشی: نبی ﷺ فرمائی: "کلہ چہ اللہ رب العزہ د یو انسان سرہ محبت کوی نو جبرئیل امین علیہ السلام را او غواری ورتہ وائی: اے جبرئیل! دا فلانکے سرے زما دوست دے، دہ سرہ زما محبت دے، خبردار تہ ورسرہ ہم محبت اوکرہ، نو جبرئیل امین علیہ السلام د ہفہ سرہ محبت شروع کری، نو جبرئیل امین علیہ السلام آسمان تہ راشی او فرشتو تہ وائی: اے فرشتو! واورئ! د دی فلانکی انسان سرہ د اللہ تعالیٰ دیر محبت دے، تاسو ورسرہ ہم مینہ کوی، بیا جبرئیل امین علیہ السلام زمکی تہ راکوز شی، پتہ زمکہ کنبی د انسانانو پتہ زرونو کنبی د ہفہ انسان سرہ مینہ او محبت پیدا کری، د اللہ پتہ حکم سرہ، نو تمام انسانان د ہفہ انسان سرہ مینہ او محبت کوی (ہاں! چہ کوم مشرکین او مبتدعین دی نو ہغوی بہ خود بغض او حسد کوی)، او کلہ چہ اللہ رب العزہ د یو انسان سرہ بغض کوی، اول جبرئیل امین علیہ السلام تہ او وائی: ذا فلانکے زما بدی شی، دہ سرہ بہ تہ

چرتہ دوستی نہ کوی، بغض بہ ورسره کوی، نو د هغې ورځې نه ورسره جبرئیل امین عليه السلام هم بغض او دشمنی شروع کړي، جبرئیل امین عليه السلام ملائکو ته اووایي: چې دا فلانکے انسان د الله تعالی سخت دشمن دے، تاسو ورسره چرتہ مینه اونه کړئ، د فرشتو ورسره هم دشمنی شروع شي، په زمکه کښې هم الله د هغې انسان سره د خلقو په زړونو کښې بغض او حسد پیدا کړي".

دا خلق یو متل کوي، وایي: "کار خپل کوه او شاباسے د کلي اخله"، چې خپل کار کوی خو ښه کار کوی نو خلق به درباندي شاباسے او آفرین وایي، نیکی ځان له کوی او د ټولو خلقو به خوش ئي، او چې بدې کوي نو ځان له به بدې کوي، او د ټولو خلقو به بدې شي.

سیدنا ابن عباس رضی اللہ عنہ د کناه اثرات ذکر کوي

"الجواب الکافي" کښې ابن قیم د ابن عباس رضی اللہ عنہ قول نقل کړے، څه حصه ئي اوس دا مخکښې ذکر شوه مخکښې د حسناتو (نیکو) فوائد ذکر شوه، او اوس ابن عباس رضی اللہ عنہ د سیئات (کناهنو) نقصانات ذکر کوي:

(۸) اول اثر

ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائي: "وَإِنَّ لِلْسَّيِّئَةِ سَوَادًا فِي الْوَجْهِ".^(۱)

"د بدئ دپاره په مخ کښې توروالے پیدا شي".

که یو دیر خائسته انسان وي خو د هغه دا رنگ په خلقو باندې غلط لکي، ښه ورباندې نه لکي، دا د بدئ هغه اثر دے.

(۹) نهم اثر

وایي: "وُظْلِمَتْ فِي الْقَبْرِ وَالْقَلْبِ".

"د بدئ په وجه د انسان په زړه کښې او د ده په قبر کښې د ده دپاره تیاره شي".

قبر کښې به ئي هم توره تیاره وي او زړه به ئي هم د تورې تیارې نه ډک وي.

(۱۰) لسم اثر

"وَوَهَّأْنَا فِي الْبَدَنِ".^(۱)

دَ بَدِئَ بِلْ اِثْرِ دَا دے: "دَ اِنْسَانِ پَہْ بَدَنِ کِنِیْ بَہْ وِہِنِ (سُسْتِ وَا لَی) پِیْدَا شِی".

دَ مَنَافِقُ دَ مَوْنِخُ بِيَانِ

قرآنِ کریم کِنِیْ چِی اللہ تعالیٰ دَ مَنَافِقُ دَ مَوْنِخُ ذِکْرِ کَوِی، نَو اللہ فرمائی: ﴿وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُتَالَىٰ يَرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (2).

"کَلَّہْ چِی دَا مَنَافِقَانِ مَوْنِخُ لَہْ اَوْدِرِیْرِی نَو دَاسِی اَوْدِرِیْرِی چِی سُسْتِ پَسْتِ اَو نَارَاسْتِہ وَا لَہْ وِی، دَوِی خَلَقُو تَہْ خَانِ بِنُودَنَہ کَوِی اَو دَوِی نَہْ یَا دَوِی اللہ لَہْ مَکَرِ لَہْ".

دَا کَمَزُورِی وَلِیْ دَہْ؟ وَجَہْ دَا دَہْ: چِی زَمُونِرِ دَ کُناہُونُو سِرَہْ تَعَلُقُ سِیوَا دَے، دَا مَوْنِخُ پَہْ مَوْنِرِ دَاسِی وِی چِی کَلَّہْ یَہْ تَرِی سَلامِ کَرُخُو، غَٹْ غَٹْ تَکِی تَرِی رَاغُونَدِ کِرُو، اَو زَغَلُو، اَو مَوْنِخُ خَہْ وَخْتِ کَوُو؟ پَہْ دَاسِی وَخْتِ کِنِیْ چِی دَغَہْ دَ مَنَافِقُ مَوْنِخُ وِی، حَدِیثِ کِنِیْ رَاخِی: "چِی مَنَافِقُ پَہْ دَی اِنْتِظَارِ کِنِیْ وِی چِی کَلَّہْ بَہْ نَمِرِ پَرِیو شِی، چِی نَمِرِ پَہْ زَیْرِ پِدُو شِی نَو دَے بَہْ رَا مَنَدِی کِرِی..."، اَو دَسِ کِنِیْ بَہْ نِیْمِ اَنْدَامُونِہ اَو جِ پَرِیْرِی اَو نِیْمِ لَامَدَہْ وِی، نَو بِیَا وَا لَی: اِسْتَا جِی ا مَوْنِخُ کِیْرِی اَو کَلَّہْ نَہْ کِیْرِی؟ نَو زَرِ نِیْتِ اَو تَرِی، نَبِی ﷺ فرمائی: "دَ چَرِکِ بَشانِ خَلُورِ تُونِکِی اَو وِہِی"، پَہْ سِکِنْدُونُو کِنِیْ خَلُورِ رَکْعَتِہ اَو کِرَل، دَا دُومِرِہْ پَہْ مَوْنِرِ بَا نَدِی وَلِیْ بُو جِ دَے؟ بُو جِ پَہْ مَوْنِرِ بَا Nَدِی خُکَہْ دَے: چِی زَمُونِرِ اَو سَتَا سُو تَعَلُقُ دَ کُناہُونُو سِرَہْ دَے، دَ نِی کُو سِرَہْ زَمُونِرِ تَعَلُقُ کَمِ دَے.

(۱۱) یُولِسمِ اِثْرَہْ کُناہِ

وَنَقْصًا فِي الرِّزْقِ.

"چِی دَ اِنْسَانِ پَہْ رِزْقِ کِنِیْ کَمَے رَاخِی".

اَو کَلَّہْ رِزْقِ ئِی دِیْرِ وِی خُو دَا اِنْسَانِ بَہْ مَطْمَئِنِ نَہْ وِی.

حَدِیثِ قَدَسِی

حَدِیثِ قَدَسِی دَے، اللہ پاک وَا لَی: "اے بَنِیَادِمَہْ تَہْ زَمَا عِبَادَتِ تَہْ خَانِ اَو زِکَارِ کِرَہْ، تَہْ زَمَا عِبَادَتِ لَہْ خَانِ فَا رَغِ کِرَہْ، زَہْ بَہْ سَتَا غَرِیْبِی خَتْمَہْ کِرَمِ، اَو سَتَا سِیْنِہْ بَہْ زَہْ دَ مَالِدَارِی نَہْ دَکَہْ کِرَمِ، کَلَّہْ چِرِی دَا کَارِ دِی اَو نَہْ کِرُو نَو بَنِیَادِمَہْ شِیہْ اَو وَرْخِ بَہْ دِی لَاسِ دَ کَارِ نَہْ خَالِی کُومِ، اَو

(۱) انظر: "الجواب الکافی لمن سأل عن الدواء الشافی أو الداء والدواء" لابن القيم: (54/1).

(2) [سورة النساء: 142].

غريبي به درته نه ختموم".

د شپې به هم په کار کښې مبتلا ئې او د ورځې به هم په کار کښې مبتلا ئې، او غريبي به دې نه ختميري؟ نو دا زما او ستا د گناهونو وجه ده، چې خومره ما او تا په گناه کښې مبتلا کيږو دومره دنيا پسې په منډه کيږو.

(۱۲) دولسم اثر د گناه

"وَبُغْضَةٍ فِي قُلُوبِ الْخَلْقِ".^(۱)

د گناه سرا دا ده: "چې د خلقو په وړونو کښې به مونږ سره بغض او حسد پيدا کيږي".
گناه به ځان له کوو، او بغض او حسد به راسره د خلقو وي، مثال په طور يو سره دے او دے زناگانې کوي، نو دے خو ښه ښکله ځوان دے خو هسې د چا په سترگو به ښه اولکي؟ گناه خو ئې ځان له انفرادي گناه ده، خو د خلقو په سترگو دے ښه نه لکي، دارنگې يو سره دے او دے چرس او فودر څښکي نو دا خو د هغه ځان له عمل دے، ځان له ئې نقصان دے، خو په ټول کي کښې هغه له څوک ښه نه کوري، هر يو وائي: کوره! خپل ځان ئې تباه کړو، د خلقو په زړونو کښې د هغه نه نفرت وي، د خلقو په زړونو کښې د هغې انسان سره بغض او نفرت وي، خو دا کورې د نيکانو خلقو، "الْجَنَسُ يَمِيلُ إِلَى الْجَنَسِ" "يو جنس بل جنس ته ميلان کوي"، مثال په طور يو سره دے، زنائي دے، نو د زناکارو هغه ډير خوش دے، که يو سره غلا کړ دے، نو د غلا کړو هغه ډير خوش دے، که يو سره دھوکه مار دے نو د دھوکه مارو خلقو هغه خوش دے، خو محبت د نيکانو خلقو به د داسې انسان سره نه وي، د بدکارو خلقو به خو ورسره محبت خود وي.

د مجلس اثر

دا ياد اوساتي! د هر مجلس اثر وي، نبي ﷺ فرمائي: «الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يَخَالِلُ»^(۲).

"هر سره په دين او طريقه د خپل دوست باندې چليږي، نو اوډې کوري يو تن ستاسو نه

(۱) انظر: "الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الداء والدواء" لابن القيم: (54/1).

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب الزهد، باب، برقم: (2378).

جی چا سره ئی دوستانه ده.

کە چرې ستا د نیکانو سره دوستانه ده، نو آخر به ستا نه نیک سرے جوړ شي، او کە چرې بدکارو خلقو سره دې دوستانه ده، نو آخر به درنه بد سرے جوړېږي، کله به هم درباندي د هغه هغه اثر کېږي، نو دا د گناه اثر دے، چې د نیکانو خلقو په زړونو کېږي به تا سره بغض او حسد وي.

(۱۳) ديارلسم اثر د گناه "حرمان الطاعة"

"حرمان الطاعة" مطلب دا: چې سرے د گناه په وجه د طاعاتو (نيکو) نه محرومه کېږي، مثلاً يو سرے دے چې هغه دروغ وائي، نو دے د دې دروغو په وجه د ريشتيا وئيلو نه منع شوه، يو سرے دے چې هغه په دې خپلو سترگو باندې پردو شخو ته کوري، "تي وي" ته کوري، "وي سي آر" ته کوري نو دے په دې سترگو د الله د قدرتونو د کتلو نه محرومه شوه دے، يو سرے دے چې هغه کانې اوري او غيبتونه کوي نو دے د ذکر اذکار نه محرومه شوه دے، د قرآن کریم د تلاوت نه دے محرومه شو.

او امام ابن قيم رحمه الله بيا وائي: "فَلَوْلَمْ يَكُنْ لِلذَّنْبِ عُقُوبَةٌ إِلَّا أَنْ يَصُدَّ عَنْ طَاعَةٍ تَكُونُ بَدَلَهُ" (۱)

امام ابن قيم رحمه الله وائي: "کە د گناه يو اثر هم پاتې نشي چې صرف دا يو اثر ئې پاتې شي چې انسان پرې د طاعت نه محرومېږي نو دا هم بس دے؛ ځکه چې د نيکو اعمالو نه خو پرې پاتې کېږي، نو دا د گناه اثر دے: چې انسان د گناه په وجه د نيکو اعمالو نه پاتې کېږي.

بدعات ايجاد کول

د دې وجې نه حديث کېږي راځي: "کوم قوم چې بدعات ايجاد کړل نو الله به د هغې مقابله کېږي. د هغوي نه سنت طريقه اوچتوي"، نيکي او بدې دا دواړه ضدین دي، دا دواړه په يو ځائې نشي جمع کېدے، چې ته دې نيکي هم کوي او بدی دې هم کوي، دا نه کېږي: چې "ته دې هم شېبلي وهي او هم دې ستوان خورې"، يا به ستوان خورې او يا به شېبلي غږوي، نو که ته وائي: چې زه دې نیک سرے يم، او د گنانکارو سره دې هم کيښم نو دا نشي کېدے، چې گناه کوي، نيکي به درنه پاتې کېږي، او چې نيکي کوي نو گناه به درنه پاتې کېږي.

(۱) انظر: "الجواب الکافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الداء والدواء" لابن القيم: (54/1).

مثال

مثال پءُ طور: يُو سرے دے، او هغه "تي وي" ته ناست دے، د دې اثر دا دے: چې د دې انسان نه به مونځ پاتې کيږي، که مونځ ترې پاتې نشي نو جمع به ترې خو پاتې کيږي، او گني درس د قرآن کریم به ترې نه پاتې کيږي، يُو سرے دے غيبت کوي، نو د دې اثر دا دے: چې د دۀ نه به بل د نيکۍ کار پاتې کيږي، دا د هرې گناه اثر دے چې گناه راځي نو نيکي به د هغه سره ځي.

(۱۴) **خوارسزم د گناه اثر: د عمر نه خير او برکت ختميدل**

بل اثر د گناه دا دے: چې د دې سره د انسان عمر نه خير او برکت ختميږي، د خير او برکت دا مطلب نه دے چې دا سل (۱۰۰) کاله عمر به ئې پنځوس (۵۰) کاله شي، دغه سل (۱۰۰) کاله عمر به ئې وي خو دغې سلو کالو عمر کښې به د پنځوس (۵۰) کالو هومره کار نه وي کړے، د يُو سري به سل (۱۰۰) کاله زندگي وي، د بل به پنځوس (۵۰) کاله زندگي وي، هغې پنځوسو (۵۰) کالو والا به ترې ډير کار کړے وي، د دنيا به ئې هم ډير کړے وي او د آخرت به ئې هم ډير کړے وي، دا ولې؟! ځکه د دۀ پءُ عمر کښې الله خير او برکت اچولے دے، او د بد عمله انسان پءُ عمر کښې خير او برکت نشته دے، تاسو او گورۍ! خلق بوداگان شي او د بودا والي پورې هغوي هغه خپل مونځ هم نه وي سم کړے، دا د گناهونو هغه اثر وي، او که بيا ډير کوشش کوي نو ژبه ئې پرې نه راوړي، د گناه اثر دا دے: چې د انسان پءُ عمر کښې به خير او برکت نه وي.

پءُ عمر کښې برکت

د انسان پءُ عمر کښې چې برکت راځي، نو پءُ دوو څيزونو سره راځي، نبي ﷺ فرمائي: "څوک چې دا غواړي چې د هغه پءُ عمر کښې خير او برکت راشي نو «فَلْيَصِلْ رَحْمَةً»،^(۱) نو دے دې خپلولي پالي".

خپلولي پالل د چې غم ښادي دې چا سره نه پريږدي، نن معاشره کښې او گوره د هر سري د بل سري سره نالکي ده.

بل دا چې د خلقو نه دعاگانې اخلي، د نيکانو خلقو دعاگانې اخلي، د هغوي خدمت کوي، چې دعاگانې درته کوي دعاء سره پءُ عمر کښې خير او برکت راځي؛ ځکه نبي ﷺ فرمائي: «وَلَا

يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبَرُّ. (۱)

"په عمر ڪنهن زيادت ته راڻي مڪر په نيڪي او خيگرې ڪولو سره".

نو عمر زياتيري نه؛ ڇڪه دا خو د انسان د پيدائش نه محڪبن ليڪل شوع دے، چي دومره عمر به ٿي وي، برڪت په عمر ڪنهن راڻي د نيڪي او خيگرې په وجه چي ته نيڪانو خلقو سره خيگره اوڪري او هغه تا ته دعاء اوڪري نو دي سره عمر ڪنهن برڪت راڻي، نو د نيڪانو خلقو نه دعاڪاني اخلي.

دا ياد اوسائي! د چا آزار مه اخلي، ڇوڪ خفه ڪوئي مه، حديث ڪنهن راڻي: «اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ». (۲)

"د مظلوم د خيرو نه ڄان اوساته؛ ڇڪه مظلوم د دي خيرو او د الله په مينځ ڪنهن ڇه پرده نشته".
کله چي مظلوم دلته آواز اوڪري، نو فوراً الله هغه آواز قبلوي، د هغه چا د خيرو نه ڄان بچ ڪوه چي د هغوي بغير د الله نه بله ڇه ايله نه وي.

نو مقصد مي دا دے: چي د نيڪ عمل سره د انسان په عمر ڪنهن خير او برڪت راڻي، او د بدئي سره د انسان د عمر نه خير او برڪت ختميري.

(۱۵) پَنَغْلَسْم اَثَرُ دَ ڪُناه د امام ابن القيم ڪه قول

امام ابن القيم ڪه وائي: د بدئي بل اثر دا دے: چي "أَنَّ الْمَعَاصِيَ تَزْرَعُ أَمْثَالَهَا، وَتُولَدُ بَعْضُهَا بَعْضًا". (۳)

"چي دا ڪناه ديريري، بچي راوري".

واڻي: نيڪي هم سيوا ڪيري، بچي راوري، نو ڪناهونه نور نور سيوا ڪيري، نن دي يو ڪناه اوڪره، نو صبا به دوه ڪناهونه ڪوي، نن دي دوه ڪناهونه اوڪرل نو بله ورڇ به دري ڪوي، دغسي به وريسي په بره باندې ڇي، او چي نن دي يو نيڪ عمل اوڪرو، صبا به الله د بل نيڪ عمل توفيق درڪوي، دوه نيڪي به ڪوي، بله ورڇ به الله د بل عمل توفيق درڪوي، نو ورڇ تر ورڇ به نيڪي سيوا ڪيري.

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب القدر، باب ما جاء لا يزيد القدر إلا الدعاء، برقم: (2139).

(۲) أخرجه البخاري في كتاب المظالم والقصص، باب الاتقاء والحذر من دعوة المظلوم، برقم: (2448).

(۳) انظر: "الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي أو الداء والدواء" لابن القيم: (55/1).

(۱۶) شپاړسم اثر د ګناه د توبې نه پاتې کيدل

د دې وجې نه د ګناه بل اثر دا دے: چې د دې په وجه انسان د توبې نه پاتې کيږي، چې ګناهونه زيات شي، نو ته به د کومې کومې ګناه نه توبه اوباسې، د ده بيا هر څه ته خيال وي خو توبې ته ئې خيال نه وي، دا د ګناه اثر دے.

(۱۷) اوولسم اثر د ګناه د ګناه سره عادت کيدل

بل اثر د ګناه دا دے: چې کله انسان ګناه کوي نو دے د هغې ګناه سره عادت شي، بيا ورته ګناه ګناه نه ښکاري، بلکه دے بيا په هغې ګناه باندې فخر کوي، دا خومره ګناهونه چې نن دې ملک کښې عام دي، د دې وجه دا ده: چې دا ګناهونه مونږ کوو، د بار بار کولو د وجې نه مونږ ته د هغې په کولو ځان بد نه ښکاري، زنانه خو داسې حد ته اورسيږي، چې هغوي د خلقو په مخکښې سندرې وائي، او پروا ئې نشته، "تي وي" او "وي سي آر" هر کور کښې پروت دے، ښځه بچي خاوند ټول ورته په شريکه باندې کوري، ولې چې هغه شرم د سري نه ختم شي، دا د ګناه اثر دے: چې ګناه سره عادت شي نو بيا ګناه ورته ګناه ښکاري هم نه.

د ښکاره ګناه کونکي حال

رسول الله ﷺ فرمائي: «كُلُّ أُمَّتٍ مُّعَافٍ إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ»^(۱).

"زما ټول امت به الله معاف کړي، خو هغه سره الله نه معاف کوي چې کوم سره ښکاره په ښکاره ګناهونه کوي".

دا ياد اوساڼي! علماء کرام ذکر کړي دي: "چې کيږه خږيل دا ښکاره ګناه ده؛ ځکه دا خو ټولو خلقو له مخامخ ښکاري، دا په ګناه کيږه راځي"، بعضې خلق وائي: کيږه پريځودل سنت دي، سنت خو ورته ځکه وائي؛ چې د دې ثبوت په سنت راغلي دے، کني دا واجب دي، دا د يو پيغمبر نه بلکه دا د تمامو پيغمبرانو سنت دي، چا دا نه دي ښودلي چې يو پيغمبر يا يو صحابي يا يو عالم چرته کيږه خږيلي وي، دا ښکاره ګناه ده، او د ښکاره ګناه کونکي معافي نشته.

د الله په بنده پرده اچول

پي ﷺ فرمائي: کله کله الله رب العزة په انسان پرده واچوي، دا د الله احسان دے، چې

(۱). أخرجه البخاري في كتاب الأدب، باب ستر المؤمن على نفسه، برقم: (6069).

پدی کتاب کبئی تا سولوستلے شیئ

(۱) زيارۃ القبور	(۱) دنی ﷺ سرہ مینہ لازمہ دہ
(۱۲) وادہ کول سنت دی	(۲) پہ دین قریانی
(۱۳) دوا دہ رسم اور وراج	(۳) نہی عن المنکر
(۱۴) دم حرم رسم اور وراج	(۴) رد بدعات
(۱۵) دصفر دمیا شتی رسومات	(۵) عید میلاد نبی
(۱۶) دشعبان دمیا شت رسومات	(۶) عرس
(۱۷) پہ شریعت کی دخوشحالی طریقہ	(۷) ذکر با الجهر (پہ زورہ ذکر کول)
(۱۸) پہ شریعت کی دغم طریقہ	(۸) دستونہ روستو پہ جمع دُعاء کول
(۱۹) دشیطان وسوسی	(۹) دجنازی نہ روستو دُعاء
(۲۰) دگنا ہونو اثر	(۱۰) دمپی دکور نہ خوراک کول